

आ ग्रंथ सने १८६७ ना २५ मा एक्ट मुजब रजिस्टर्ड करावी प्रसिद्धकर्ताए
छापवा छपाववा विगेरेना सर्व हक स्वाधीन राख्या छे.

प्रस्तावना.

—३३३३३३३३३३—

आ मूळ ग्रंथ मागधी गाथाबंध छे, तेनी संख्यानुं प्रमाण पण कर्ताए ५४० नुं बता-
वेलुं छे; उपरांत आशिर्वादात्मक अने मिथ्यादुष्कृत सूचक बे गाथाओ प्रांते अने बीजी बे
गाथाओ मध्यमां कोइ पण स्थळे क्षेपक छे, एकंदर ५४४ गाथाओनुं प्रमाण थयेलुं छे.

आ प्रकरण कहो के ग्रंथ कहो, तेना कर्त्ता भगवंत श्रीमहावीर स्वामीना हस्तदीक्षित
शिष्य श्रीधर्मदास गणि त्रण ज्ञानना धारक हता. तेमणे प्रथम तो जो के पोताना पुत्रना
हित माटे आ ग्रंथ बनाव्यो हतो, परंतु ते अनेक भव्य जीवोना हित माटे थयो छे. आ ग्रंथमां
एटला बधा हितनां वाक्यो समावेलां छे के तेनुं पृथक् पृथक् वर्णन करवा बेसीए तो पार
आवे तेम नथो. उपदेशना विषयनी पृथकता बताववा माटे अनुक्रमणिका करतां जुदा
जुदा २५० विषयो बताववामां आव्या छे; परंतु जुदी जुदी विवक्षा करवा बेसीए तो
तेथी विशेष विषयो पण उपलभ्य थइ शके तेवुं छे. अनुक्रमणिकामां विषयसंख्या
३२३ नी आवेली छे, परंतु तेमां प्रथमना त्रण विषय अने मध्यमां आवेली ७० कथा-
ओ सूचक ७० अंक वाद करतां विषयसंख्या २५० नी रहे छे.

आ ग्रंथना कर्त्ता श्रीमान् धर्मदास गणि भगवंतना हस्तदीक्षित शिष्य हता के केम ?
ए संबंधमां केटलाएक शंका उठावे छे, परंतु प्रथम दृष्टिए आ ग्रंथमां आवेला उपदेशनी
गौरवता, प्रौढता, गंभीरता, विशालता विगेरे जोतां वांचनार बंधुओने स्वतः एम जणाइ
आवे तेवुं छे के एमां लेश पण शंका उठाववा जेवुं नथी. कारण के आवी गौरवशाली
वाक्यरचना भगवंतना समयना ग्रंथकर्त्ताने माटेज घटमान छे.

बीजुं प्रबल कारण ए छे के आ उपदेशमाळानी उपर संख्याबंध टीकाओ थयेली छे,
जेना कर्त्ता एवा महापुरुषो, सत्यपरायण अने बुद्धिचातुर्यमां अद्वितीय पंडितो छे के
जेमने अंशमात्र पण शंका पडी होत तो तेओ निडरपणे पोतानी टीकामां तेनुं सूचन कर्त्ता
शिवाय रहेतज नहीं.

त्रीजुं कारण ए पण सबल छे के आ ग्रंथना प्रारंभमां आवेलुं धर्मदास गणिना सां-
सारिक पुत्र रणसिंह कुमारनुं दृष्टांत जे घणी टीकाओमां विस्तारथी आपेलुं छे ते वधुं
कृत्रिम होय ते तहन असंभवित छे.

चोथुं कारण ए छे के शंका उठावनारनो मुख्य मुद्दो पांचमा आराना पण केटलाएक
महत्त्वशाली पुरुषोनां दृष्टांतो आ ग्रंथमां आपवामां आव्या छे ते त्यार पछीना कर्त्ता
होय तेवुं बतावे छे ते छे. परंतु ते बातमां समजफेर थाय छे, केमके अवधिज्ञान त्रिकाल

વિષયી હોવાથી એવાં દૃષ્ટાંતો જાણવાની તેમની શક્તિ હોય છે, એટલે તેવાં દૃષ્ટાંતો આપી શકે છે. કદિ તે તે દૃષ્ટાંતો સાથે આપેલા ક્રિયાપદોને માટે એમ કહેવામાં આવે કે તેમાં ભવિષ્યત્ કાલ વાપરવામાં આવેલ નથી; પરંતુ સિદ્ધાંતમાં પણ એવા ઘણા પુરાવા મળી શકે છે કે જેમાં ભવિષ્યત્ કાલની હકીકતને માટે પણ ક્રિયાપદ વર્તમાન કાલના વપરાયેલા છે.

પાંચમું અને છેલ્લું કારણ એ છે કે વર્તમાન સમયમાં વર્તતા સર્વ મુનિ મહારાજાઓ આ સંબંધમાં તદ્દન એકજ મત ધરાવે છે, તેમાં કોઈનો મત જુદો પડતો નથી. જેમણે અનેક સિદ્ધાંતો, પંચાંગીઓ, ગ્રંથો, પ્રકરણો અને કથાનકો વાંચેલાં છે એવા બહુશ્રુતો જ્યારે એમાં શંકાનો અવકાશ ગણતા નથી ત્યારે આપણે પણ તેમના વિચારનેજ અનુસરવું એ આપણી ફરજ છે. 'મહાજનો યેન ગતઃ સ પંથાઃ' એ સૂત્ર અહીં સ્વાસ્થ્ય સ્મરણમાં રાખવા યોગ્ય છે.

આ પ્રકરણ ઉપરની અનેક ટીકાઓ પૈકી આ ભાષાંતર શ્રીરામવિજય ગણિની કરેલી ટીકાનું કરવામાં આવ્યું છે. એના કર્તાએ ટીકાને છેડે પોતાનું નામ પણ સૂચવ્યું નથી, પ્રશસ્તિ પણ લખી નથી, તેમજ સંવત વિગેરે પણ જણાવ્યું નથી; તેથી વીજો વિશેષ નિર્ણય બતાવી શકીએ તેવું નથી, તોપણ એટલું જણાવીએ છીએ કે આ ટીકાના કર્તા શ્રીહીરવિજય સૂરિ મહારાજની પરંપરામાં થયેલા છે, તેમના ગુરુનું નામ શ્રીસુમતિ વિજયજી છે, અને તેઓ ઉપાધ્યાયજી શ્રીમદ્દશોવિજયજીના સમયમાંજ થયા છે. એઓ વ્યાખ્યાનકલામાં બહુ પ્રવીણ હતા. એમની પ્રશંસા સાંભળીને એક વચ્ચત શ્રીમદ્દશોવિજયજી પણ એમનું વ્યાખ્યાન સાંભળવા ગયા હતા, અને સાંભળીને બહુજ પ્રસન્ન થયા હતા એમ કહેવાય છે. એમણે શ્રીશાંતિનાથજીનો રાસ સંવત ૧૭૮૫ માં વનાવ્યો છે, તદુપરાંત વીજું શું શું વનાવ્યું છે તે ચોક્કસ જાણવામાં નથી. એક પંચ કલ્યાણકનું સ્તવન એમનું કરેલું પ્રસિદ્ધ છે. આ ગ્રંથના ટીકાકાર તરીકે એઓ છેલ્લા થયેલા જણાય છે.

આ ભાષાંતરના કાર્ય માટે પંચાસજી શ્રી ગંભીરવિજયજીએ આપેલી ટીકાની પ્રત, પંચાસજી આણંદ સાગરજીની ટીકાની પ્રત તથા એક બહુ પ્રાચીન મૂળ ગાથાઓ પરના ટવાની પ્રત, અમદાવાદમાં છપાયેલ ઉપદેશમાલ્લાનો બાલાવબોધ ઇત્યાદિની સહાય છેવામાં આવી છે, અને તેને અનુસરીને દરેક ગાથાના પાઠાંતરો નોટમાં જણાવ્યા છે. માગધીની સંસ્કૃત છાયા જાણવાના અભિલાષીને માટે કેટલાએક અપરિચિત માગધી શબ્દોનો સંસ્કૃત અર્થ ટીકા અનુસાર નોટમાં આપવામાં આવ્યો છે, તેમજ ગાથા ઉપરથી અર્થ કારનારને સવલ પડવા માટે અન્વયના અંકો પણ ગાથાઓમાં મુકવામાં આવ્યા છે,

અને અર્થની અંદર વિશેષાર્થ કૌંસમાં આપવામાં આવેલ છે. જેમ બને તેમ વિશેષ ઉપયોગી થઈ પડે તેમ કરવા માટે બનતું કર્યું છે. ઘણી સાધ્વીઓ અને શ્રાવિકાઓ આ ઉપદેશ-માળા આશી કંઠે કરે છે, તેમને અર્થ ધારવા સવલ પડે તેવો દરેક પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે.

આ પ્રકરણની ટીકામાં પ્રારંભમાં આપેલી રણસિંહકુમારની વિસ્તૃત કથા ઉપરાંત બીજી ૭૦ કથાઓ જુદા જુદા પ્રસંગને લઈને આપવામાં આવી છે. ગાથાઓની અંદર તો તેથી વધારે નામો લખ્ય થાય છે, પરંતુ તે શિવાયનાં નામોની કથાઓ ઉપરની કથામાં અંતર્ગત થઈ જવાના કારણથી, પ્રથમ આવી ગયેલ હોવાના કારણથી, અથવા વિશેષ પ્રસિદ્ધ હોવાના કારણથી આપવામાં આવી નહીં હોય એમ જણાય છે. ૭૦ કથાઓ પૈકી ૬૫ કથાઓ તો ૨૮૩ ગાથા સુધીમાં આવી જાય છે, એટલે પાછલી ગાથાઓ ૨૬૧ માં માત્ર પાંચજ કથાઓ છે, પરંતુ એકલો ઉપદેશજ ભરેલો છે કે જે ઉપદેશનું મૂલ્ય થઈ શકે તેમ નથી.

આ ટીકાની અંદર ૧ ચંદનવાળા, ૨ સંવાધન રાજા, ૩ ભરત ચક્રી, ૪ પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિ, ૫ વાહુબલિ, ૬ સનત્કુમાર ચક્રી, ૭ બ્રહ્મદત્ત ચક્રી, ૮ ઉદાયિનૃપમારક, ૯ જાસા સાસા, ૧૦ મૃગાવતી સાધ્વી, ૧૧ જંબૂસ્વામી, ૧૨ ચિલાતી પુત્ર, ૧૩ હંઠળ કુમાર, ૧૪ સ્કંદક સૂરિના શિષ્યો, ૧૫ હરિકેશી મુનિ, ૧૬ વજ્ર મુનિ, ૧૭ વસુદેવના જીવ નંદિષેણ, ૧૮ ગજસુકમાલ, ૧૯ સ્થૂલભદ્ર, ૨૦ સિંહગુફાવાસી મુનિ, ૨૧ પીઠ મહાપીઠ મુનિ, ૨૨ તામલિ તાપસ, ૨૩ શાલિભદ્ર, ૨૪ અવંતિસુકુમાલ, ૨૫ મેતાર્ય મુનિ, ૨૬ વજ્રસ્વામી, ૨૭ દત્ત મુનિ, ૨૮ સુનક્ષત્ર મુનિ, ૨૯ પરદેશી રાજા, ૩૦ કાલિકાચાર્ય, ૩૧ મહાવીર સ્વામીના પૂર્વભવો, ૩૨ બલભદ્ર મુનિ, મૃગ અને રથકારક, ૩૩ પૂરણ તાપસ, ૩૪ વરદત્ત મુનિ, ૩૫ ચંદ્રાવતંસક રાજા, ૩૬ સાગરચંદ્ર કુમાર, ૩૭ કામદેવ શ્રાવક, ૩૮ દ્રુમક, ૩૯ દ્વઢપ્રહારી, ૪૦ સહસ્રમલ્લ, ૪૧ સ્કંદ કુમાર, ૪૨ ચૂલળી રાણી, ૪૩ કનકકેતુ રાજા, ૪૪ કોણિક રાજા, ૪૫ ચાળાક્ય, ૪૬ પરશુ-રામ ને સુભૂમ ચક્રી, ૪૭ આર્ય મહાગિરિ, ૪૮ મેઘકુમાર, ૪૯ સત્યકી વિદ્યાધર, ૫૦ કૃષ્ણ, ૫૧ ચંદ્રદ્રાચાર્ય ને તેનો શિષ્ય, ૫૨ અંગારમર્દકાચાર્ય, ૫૩ પુષ્પચૂલા, ૫૪ અર્ણિકાપુત્ર આચાર્ય, ૫૫ મરુદેવા માતા, ૫૬ સુકુમાલિકા, ૫૭ મંગૂ સૂરિ, ૫૮ ગિરિશુક ને પુષ્પશુક, ૫૯ સેલકાચાર્ય ને પંથક શિષ્ય, ૬૦ દશ દશને પ્રતિવોધનાર નંદિષેણ, ૬૧ કંઠરિક ને પુંડરીક, ૬૨ શશિપ્રભ રાજા, ૬૩ શિવભક્ત પુલિંદ, ૬૪ શ્રોણિક રાજા ને વિદ્યાદાતા ચંડાલ, ૬૫ ત્રિદંડી, ૬૬ કપટક્ષપ તપસ્વી, ૬૭ દર્દુરાંક દેવ, ૬૮ સુલસ, ૬૯ જમાલિ અને ૭૦ કૂર્મની કથા મળી સિત્તેર કથાઓ આવેલી છે. તેમાં કેટલીક તો જંબૂસ્વામીની કથા જેવી બહુ વિસ્તારવાળી છે, અને ઉપદેશવડે તો તમામ કથાઓ ભરપૂર છે.

આ ગ્રંથજ ઉપદેશની માલારૂપ હોવાથી તેમાં અમુક ઉપદેશ વિશેષ ગ્રાહ્ય છે એમ કહેવા જેવું નથી, તોપણ સ્વાસ્થ્ય ધ્યાન રાખવા લાયક સ્થળો આ નીચે દર્શાવ્યા છે. તે ઉપર વધારે ધ્યાન આપવું.

૧ માતા, પિતા, બંધુ, સ્ત્રી, મિત્ર અને સ્વજનો પળ સ્વાર્થને માટે પ્રાણાત કહ્યું આપનાર થાય છે, તે વિષે પૃષ્ઠ ૨૦૦ થી ૨૧૮. દરેક સંબંધપર કથા સાથે.

૨ જીવને સામાન્ય ઉપદેશ. ગાથા ૨૦૩ થી ૨૧૭.

૩ પાસંધ્યાદિનું સ્વરૂપ—તેના લક્ષણ વિગેરે. ગાથા ૨૨૨ થી ૨૨૯ ને ૩૬૪ થી ૩૮૨.

૪ શ્રાવક કેવા હોય ? તેની કરણી—કર્તવ્ય વિગેરે. ગાથા ૨૩૦ થી ૨૪૬.

૫ ચારે ગતિના દુઃખ. ગાથા ૨૭૯ થી ૨૮૭.

૬ ચારિત્રમાં સમિતિ વિગેરેમાં યત્ન કરવા સંબંધી તથા કષાય ગારવાદિ તજવા સંબંધી દશ દ્વાર. ગાથા ૨૯૬ થી ૩૪૮. તેમાં ક્રોધાદિ ચાર કષાયના પર્યાય નામો વિગેરે વહુ હકીકત સમાવેલી છે.

૭ અગીતાર્થ ને અવહુશ્રુત સંબંધી વિચાર. ગાથા ૩૯૮ થી ૪૧૮.

૮ ગાથા ૪૯૬ પછીનો પ્રાંત ભાગનો અમૂલ્ય ઉપદેશ.

આ ગ્રંથ ઉપરથી કેટલાએક ક્રિયામાર્ગથી સ્વસી ગયાનું કહેવામાં આવે છે; પરંતુ તેમ જો વન્યું હોય તો તેમાં વાંચનારની બુદ્ધિનો જ દોષ જણાય છે. કારણકે અમને તો આમાં સ્થાને સ્થાને વ્યવહારમાર્ગની પુષ્ટિ જ દ્રષ્ટિ પડે છે. વળી શિથિલ થયેલા એ વેષ છોડી દઈ સંવિજ્ઞ પક્ષી થવા બાવતનો ઉપદેશ પડ્યો વધો સયુક્તિક આપેલો છે કે જો તે પ્રમાણે વર્તન કરવામાં આવે તો અવશ્ય આત્મહિત થાયજ. વાકી એકાંત રહેવામાં આવે તો પછી સંસારવૃદ્ધિ કરે ને કરાવે તેમાં કાંઈ પણ સંશય જણાતો નથી.

આ ગ્રંથમાં સમાવેલા ઉપદેશનું મહત્વ અમે કેટલું લખી શકીએ ? ગ્રંથકાર પોતેજ ૬૩૪ મી ગાથામાં કહેછે કે—“ આ પ્રકરણ સાઘંત સાંભળ્યા છતાં પણ જે ધર્મમાં ઉદ્યમી ન થાય તેને અનંત સંસારી જાણવો. ” આટલું કથનજ તેના મહત્વ માટે વસ છે.

આ ગ્રંથનું ભાષાંતર શાસ્ત્રી પાસે કરાવીને, તેને ટીકા સાથે અક્ષરશઃ મેલવી સુધારવામાં આવ્યું છે. મૂળ ગાથાઓના અર્થ માટે જાતે પણ પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. ભાષાંતર યથાર્થ ને સરલ થવા માટે બનતો પ્રયાસ કરેલો છે.

આ માલ્લા પુરુષવર્ગ કરતાં સ્ત્રીવર્ગને વધારે ઉપયોગી હોય એવું વીલકુલ જણાતું નથી, છતાં તેનું મળવું ગળવું સાધ્વીઓ અને શ્રાવિકાઓ વિશેષે કરતી હોવાથી શ્રીબુદ્ધિ-વિજયજી (બુદેરાયજી) મહારાજના પરિવાર માંહેના સાધ્વીજી લાભશ્રીએ સંવત ૧૯૬૨ માં ખાવનગરમાં ચતુર્માસ રહેલા તે પ્રસંગે ઉપદેશ વડે પ્રયાસ કરીને શ્રાવિકાવર્ગનું

ચિત્ત તે તરફ દોર્યું, જેથી શ્રાવિકાઓમાથી આ ગ્રંથ માટે એક સારી રકમ ઉત્પન્ન કરવામાં આવી, જેનું લીસ્ટ આ ગ્રંથની પ્રાંતે આપવામાં આવ્યું છે. તે સહાયને લઈને આ ગ્રંથનું ભાષાંતર કરાવવાનું અને છપાવવા વિગેરેનું કામ હાથ ધરવામાં આવ્યું છે. અને તેનું પરિણામ પણ તેમના લાભમાંજ લાવવામાં આવ્યું છે. અર્થાત્ સહાયક વહેનોને, અન્ય ઉત્તમ શ્રાવિકાઓને તેમજ સાધ્વીસમુદાયને આ બુક ખેટ દાખલ આપવાનું નિર્માણ કરવામાં આવ્યું છે. અન્ય શહેરની શ્રાવિકાઓ તેમજ શ્રીમંત-ગૃહસ્થની સ્ત્રીઓ જ્ઞાનાવરણી કર્મ ત્રોડવા માટે જ્ઞાનનો ઉદ્ધાર અને જ્ઞાનનું દાન કરવા રૂપ આ કાર્ય અનુકરણ કરવા યોગ્ય છે.

આ ગ્રંથનું ભાષાંતર તપાસ્યા છતાં તેમાં મતિદોષ દૃષ્ટિદોષાદિ કારણથી કાંઈ પણ ભૂલ થઈ હોય તો તેને માટે મિચ્છાદુકડની યાચના છે.

આ પરમ ઉત્કૃષ્ટ, સિદ્ધાંતની સરસ્વામણીમાં મુકવા લાયક અને તેજ પ્રકારની યોગ્યતા ધરાવનારો ગ્રંથ છે, તેથીજ કાલવેળાએ આ ગ્રંથનું પઠન પાઠન કરવાનું નિષેધેલું છે, માટે જ્ઞાનાચારના પ્રથમ અતિચારને ધ્યાનમાં રાખીને તેનું યોગ્ય અવસરેજ પઠન પાઠન કરવું અને આ ગ્રંથને વિનય પૂર્વક લેવો, મુકવો ને વાંચવો, કે જેથી તેમાં રહેલો અમૂલ્ય ઉપદેશ હૃદયપર શુભ તેમજ દૃઢ અસર કરે અને તે પ્રમાણે વર્તન કરવાથી ભવ્ય આત્માનું કલ્યાણ થાય.

પ્રસ્તાવનાનું વધારે લંબાણ ન કરતાં અનુક્રમણિકા તરફ દૃષ્ટિ કરવાની—તેને સાચંત વાંચી જોવાની ભલામણ કરી સમાપ્ત કરવામાં આવે છે. તે સાથે આશા રાખવામાં આવે છે કે જો અનુક્રમણિકા સાચંત વંચારો તો ગ્રંથ વાંચ્યા શિવાય રહેવાશેજ નહીં એવી અમને આશા છે. ઇત્યલં વિસ્તરેણ.

સંવત. ૧૯૬૬ }
શ્રાવણ શુદિ. ૧ }

શ્રીજૈનધર્મ પ્રસારક સમા.
ભાવનગર.

अनुक्रमणिका.

—XXXXXXXXXX—

विषय.	गाथा.	पृष्ठ.
१ टीका करवानो हेतु.		१
२ उपदेशमाळाना कर्त्ताना पुत्र रणसिंहनुं चमत्कारिक चरित्र.		१
३ उपदेशमाळा प्रारंभ. टीकाकारनुं मंगळाचरण.		२५
४ ग्रंथकर्त्तानुं मंगळाचरण.	१— ५	२५
५ विनयनी प्राधान्यता.	६— ७	२७
६ गुरुनुं महत्त्व—गुरुनुं स्वरूप.	८— १२	२८
७ साध्वीने विनयनो उपदेश—पुरुषनी प्राधान्यता.	१३— १४	३०
८ चंदनबाळानी कथा. (१)		३१
९ साध्वी करतां साधुनी श्रेष्ठता.	१५— १६	३५
१० संवाधन राजानुं दृष्टांत. (२)	१७— १८	३५
११ पुत्रने अमावे द्रव्यनुं राजग्राह्यपणुं.	१९	३७
१२ आत्मसाक्षीए धर्म.	२०	३८
१३ भरतचक्रीनुं दृष्टांत (३)		३८
१४ प्रसन्नचंद्र राजर्षिनुं दृष्टांत. (४)		४१
१५ एकला वेषनी अग्रामाप्यता—वेष पण धर्मनो हेतु छे.	२१— २२	४७
१६ आत्मसाक्षीए धर्म—प्रणामानुसार कर्मबंध.	२३— २४	४८
१७ अमिमानवडे धर्म थतो नथी.	२५	४८
१८ बाहुबलिनुं दृष्टांत. (५)		४९
१९ परचुरण उपदेश.	२६— २८	५७
२० सनत्कुमार चक्रीनुं दृष्टांत. (६)		५८
२१ आयुष्यनी अनित्यता.	२९— ३०	६१
२२ गुरुनो उपदेश भारेकर्मनि लागतो नथी.	३१	६१
२३ ब्रह्मदत्त चक्रीनी कथा. (७)		६२
२४ उदायी नृपने मारनारनुं दृष्टांत. (८)		७१
२५ उपरना दृष्टांतनो उपनय.	३२	७२
२६ केटलाएक प्राणीनां पापकार्यो प्रगट कहेवातां पण नथी. ...	३३	७२
२७ जासा सासानुं दृष्टांत. (९)		७३
२८ पोताना दोषनी क्षमापनाथी निरावरणपणुं प्राप्त थाय छे.	३४	७५

विषय.	गाथा.	पृष्ठ.
२९ मृगावतीनुं दृष्टात. (१०)		७५
३० सराग संयमीमां सर्वथा अकषायीनो असंभव.	३५	७६
३१ कषायनां कडवां फळ.	३६	७७
३२ भोग तजवानां अनेक कारणो.	३७	७७
३३ जंबूस्वामीनुं दृष्टांत. (प्रासांगिक १६ दृष्टांत युक्त) (११)		७७
३४ रौद्रध्यानी जीवो पण धर्मना प्रभावथी प्रतिबोध पामे छे.	३८	९४
३५ चिळाती पुत्रनी कथा (१२)		९४
३६ अलाभ परिसह सहन करवानुं फळ.	३९	९७
३७ ढंढणकुमारनी कथा. (१३)		९७
३८ मुनिपणानुं स्वरूप.	४०— ४२	९९
३९ स्कंदक शिष्योनुं दृष्टांत. (१४)		१००
४० दुष्टोनो करेलो उपद्रव सहन करवो ते मुनिनो धर्मज छे.	४३	१०३
४१ धर्ममां कुळनुं प्रधानपणुं नथी.	४४	१०३
४२ हरिकेशि मुनिनी कथा. (१५)		१०४
४३ कुळाभिमान न करवानां कारणो.	४५— ४७	१०९
४४ साधुए निलोभी थनुं.	४८	११०
४५ वज्रमुनिनुं दृष्टांत. (१६)		१११
४६ चारित्र इच्छनुं तो परिग्रह तजवो—चारित्र ने परिग्रहनुं विरोधीपणुं.	४९— ५२	११५
४७ तप ने सदनुष्ठाननुं फळ.....	५३— ५४	११६
४८ वसुदेव थयेला नंदिषेणनी कथा. (१७)		११७
४९ मुनिए उत्कृष्ट क्षमा धारण करवी.	५५	१२१
५० गजसुकमाळनी कथा. (१८)		१२२
५१ मुनियोग्य उपदेश.	५६— ५८	१२४
५२ तीव्र चतुर्थ व्रत धारण करवा विषे.	५९	१२४
५३ स्थूलमद्रनी कथा. (१९)		१२५
५४ मुनिए तपपंजरमां वसवुं.	६०	१२२
५५ गुरुनी आज्ञानो अनादर न करवो.	६१	१२२
५६ सिंहगुफावासी मुनिनुं दृष्टांत. (२०)		१२२
५७ ब्रह्मचर्यनी श्रेष्ठता.	६२— ६५	१२५
५८ मुनिए परगुणे सहन करवा—मत्सर न करवो.	६६— ६८	१२६

વિષય.	ગાથા.	પૃષ્ઠ.
૬૯ પીઠ અને મહાપીઠ મુનિ (બ્રાહ્મી સુંદરીના જીવની કથા) (૨૧)		૧૩૭
૬૦ આત્મસ્તુતિ-પરનિદા ન કરવા વિષે.	૬૯- ૭૩	૧૩૭
૬૧ શિષ્ય કેવા હોય ?	૭૪- ૭૮	૧૩૯
૬૨ મુનિ કેવું બોલે ?.....	૭૯- ૮૦	૧૪૦
૬૩ અજ્ઞાન તપનું અલ્પ ફળ.....	૮૧	૧૪૦
૬૪ તામલિ તાપસની કથા (૨૨).....		૧૪૧
૬૫ જ્ઞાનયુક્ત તપ કરવા વિગેરેનો ઉપદેશ	૮૨- ૮૪	૧૪૧
૬૬ હજુ મારે માથે પળ બીજો સ્વામી છે ? ...	૮૫	૧૪૨
૬૭ શાલિભદ્રનું દૃષ્ટાંત (૨૩)		૧૪૨
૬૮ શાલિભદ્રના ચરિત્ર ઉપરથી ઉપદેશ.	૮૬- ૮૭	૧૪૫
૬૯ સાંભળતાં પળ રોમોત્કંપ થાય તેવી અવંતી સુકમાલની કથા.(૨૪)	૮૮	૧૪૬
૭૦ જીવ અન્ય ને શરીર અન્ય-એવી મુનિની માન્યતા હોય છે. ...	૮૯	૧૪૭
૭૧ એક દિવસના ચારિત્રનું ફળ.	૯૦	૧૪૮
૭૨ પ્રાણાંત ઉપસર્ગ કરનાર ઉપર પળ ક્ષમા કરવી.	૯૧	૧૪૮
૭૩ મેતાર્ય મુનિની કથા. (૨૫)		૧૪૮
૭૪ મુનિ ભક્તિ ને અભક્તિ કરનાર પર સમભાવ રાખે છે.	૯૨	૧૫૩
૭૫ ગુરુના વચનપર શ્રદ્ધા રાખવી.	૯૩	૧૫૪
૭૬ વજ્ર સ્વામીનું દૃષ્ટાંત. (૨૬) ...		૧૫૪
૭૭ ગુરુના વચનનું બહુમાન-તેથી થતો શિષ્યને પરમલાભ.	૯૪- ૯૮	૧૫૫
૭૮ ગુરુનો પરાભવ કરવાથી હાનિ.	૯૯	૧૫૬
૭૯ દત્ત મુનિની કથા. (૨૭)		૧૫૬
૮૦ ગુરુઉપર ભક્તિરાગ કેવો હોવો જોઈએ ?	૧૦૦	૧૫૭
૮૧ સુનક્ષત્ર મુનિનું વૃત્તાંત. (૨૮)		૧૫૮
૮૨ ગુરુને દેવની જેમ સેવા-તેથી થતું ફળ. ...	૧૦૧- ૨	૧૬૦
૮૩ કેશિ ગણધર ને પ્રદેશી રાજાનો સંબંધ (૨૯).....		૧૬૦
૮૪ આચાર્યનો પ્રભાવ-તેમની શિક્ષા.	૧૦૩- ૪	૧૬૫
૮૫ પ્રાણાત કષ્ટના સંભવમાં પળ સત્યજ બોલવું.	૧૦૫	૧૬૫
૮૬ કાલિકાચાર્યની કથા. (૩૦).....		૧૬૫
૮૭ યથાસ્થિત સત્ય ન બોલવાથી બોધિલાભનો વિનાશ થાય છે	૧૦૬	૧૬૮
૮૮ મહાવીર સ્વામીના પૂર્વભવોનો સંબંધ. (૩૧)		૧૬૮

વિષય.	ગાથા.	પૃષ્ઠ.
૮૯ પ્રાણાતૈ પળ મુનિ પોતાના નિયમ વિરાધતા નથી.	૧૦૭	૧૭૧
૯૦ કરણ કરાવળને અનુમોદનનું સમાન ફલ.	૧૦૮	૧૭૧
૯૧ બલ્લદેવ, રથકાર ને મૃગની કથા. (૩૨)		૧૭૧
૯૨ દયારહિત અજ્ઞાનતપનું તુચ્છ ફલ.	૧૦૯	૧૭૪
૯૩ પૂરણ તાપસનું વૃત્તાંત. (૩૩)		૧૭૪
૯૪ નિત્યવાસી થવું પડે ત્યારે મુનિએ કેવી રીતે રહેવું ?	૧૧૦-૧૧૧	૧૭૫
૯૫ ઉપાશ્રયને ઘર ન માનવું.	૧૧૨	૧૭૬
૯૬ ગૃહસ્થનો અલ્પ પ્રસંગ પળ મુનિને હાનિ કરે છે.	૧૧૩	૧૭૬
૯૭ વરદત્ત મુનિનું દૃષ્ટાંત. (૩૪)		૧૭૬
૯૮ સ્ત્રીનો પરિચય તપ, શીલ ને વ્રતાદિનો નાશ કરે છે.	૧૧૪	૧૭૯
૯૯ મુનિએ તજવા યોગ્ય કાર્ય.	૧૧૫-૧૧૭	૧૭૯
૧૦૦ પ્રાણાતૈ પળ ગૃહિત અભિપ્રહ ન તજવો.	૧૧૮	૧૮૦
૧૦૧ ચંદ્રાવતંત્રક રાજાનું દૃષ્ટાંત. (૩૫)		૧૮૦
૧૦૨ મુનિએ પરિસહો સહેવા-તેજ તેનો ધર્મ છે.	૧૧૯	૧૮૧
૧૦૩ ગૃહસ્થ પળ વ્રતમાં ઢઢ હોય છે તો મુનિ કેમ ન હોય ?	૧૨૦	૧૮૧
૧૦૪ સાગરચંદ્ર કુમારનું દૃષ્ટાંત. (૩૬)		૧૮૧
૧૦૫ દેવકૃત ઉપસર્ગથી શ્રાવક પળ ચલ્લતા નથી.	૧૨૧	૧૮૪
૧૦૬ કામદેવ શ્રાવકનું દૃષ્ટાંત. (૩૭)		૧૮૪
૧૦૭ ભોગને ભોગવ્યા વિના ઇચ્છા માત્રથી દુર્ગતિ પામે છે.	૧૨૨	૧૮૮
૧૦૮ દુમકનું દૃષ્ટાંત. (૩૮)		૧૮૮
૧૦૯ જિન વચનના આરાધનમાં પ્રમાદ ન કરવો.	૧૨૩	૧૮૯
૧૧૦ રાગદ્વેષનું ત્યાજ્યપણું-તેનાં કટુ ફલ.	૧૨૪-૧૨૬	૧૮૯
૧૧૧ કુશિષ્ય ચારિત્રને નિષ્ફલ કરે છે.	૧૨૦	૧૯૦
૧૧૨ ક્રોધનું ત્યાજ્યપણું-તેનાં કટુ ફલ.	૧૨૧-૧૨૪	૧૯૧
૧૧૩ પ્રમાદનું ત્યાજ્યપણું-તેનાં ફલ.	૧૨૫	૧૯૨
૧૧૪ મુનિએ આક્રોશાદિ સર્વ સહન કરવું.	૧૨૬	૧૯૩
૧૧૫ દૃઢપ્રહારીનું વૃત્તાંત. (૩૯)		૧૯૩
૧૧૬ મુનિ અપકારી પ્રત્યે પળ અપકાર કરતા નથી.	૧૨૭	૧૯૬
૧૧૭ સહસ્રમહાની કથા. (૪૦)		૧૯૬
૧૧૮ મુનિની ક્ષમા અને સહનશીલતા.	૧૨૮-૧૪૦	૧૯૬
૧૧૯ મુનિ વંધુવર્ગના સ્નેહપાસમાં વંધાતા નથી.	૧૪૧	૧૯૭

વિષય.	ગાથા.	પૃષ્ઠ.
૧૨૦ સ્કંદકુમારનું દૃષ્ટાંત. (૪૧)	૧૯૭
૧૨૧ વંધુવર્ગના સ્નેહનું ત્યાજ્યપણું.	૧૯૯
૧૨૨ માતા પિતા વિગેરે સંબંધીઓ આ ભવમાં અનેક દુઃખ આપે છે.	૧૪૪	૨૦૦
૧૨૩ માતા પણ પુત્રનું અહિત કરે છે.	૧૪૬	૨૦૦
૧૨૪ ચુલ્હી રાણીનું દૃષ્ટાંત. (૪૨)	૨૦૦
૧૨૫ પિતા પણ પુત્રનું અશ્રેય કરે છે.	૧૪૬	૨૦૩
૧૨૬ કનકકેતુ રાજાની કથા. (૪૩)	૨૦૪
૧૨૭ માઈ પણ માઈને હળે છે.	૧૪૭	૨૦૬
૧૨૮ સ્ત્રી પણ પતિને વિષ આપે છે.	૧૪૮	૨૦૬
૧૨૯ પુત્ર પણ પિતાને દુઃખ આપે છે.	૧૪૯	૨૦૭
૧૩૦ કોણિક રાજાનું દૃષ્ટાંત. (૪૪)	૨૦૭
૧૩૧ મિત્ર પણ મિત્રને હળે છે.	૧૫૦	૨૦૮
૧૩૨ ચાળાક્યનું વૃત્તાંત. (૪૫)	૨૦૯
૧૩૩ સ્વજનો પણ સ્વજનોનું અનિષ્ટ કરે છે.	૧૫૧	૨૧૩
૧૩૪ પરશુરામ ને સુભૂમ ચક્રીની કથા. (૪૬)	૨૧૪
૧૩૫ શ્રેષ્ઠ મુનિઓ અનિશ્રાણ વિચરે છે.	૧૫૨	૨૧૮
૧૩૬ આર્ય મહાગિરિ પ્રવંધ. (૪૭)	૨૧૮
૧૩૭ સાંસારિક સુંદરતામાં મુનિ લોભાતા નથી.	૧૫૩	૨૧૯
૧૩૮ કુલ્હાન મુનિઓ મુનિજનોનો સંઘટ્ટ લખે છે.	૧૫૪	૨૧૯
૧૩૯ મેઘકુમારનું દૃષ્ટાંત. (૪૮)	૨૨૦
૧૪૦ મુનિએ ગુરુકુલમાંજ વસવું-एकाकी વિચરવું નહીં.	૧૫૫-૧૬૧	૨૨૨
૧૪૧ તજવા યોગ્ય સ્ત્રીઓ.	૧૬૨-૧૬૩	૨૨૩
૧૪૨ વિષયરાગના પરવશપણાથી જીવ સંસારમાં ભમે છે.	૧૬૪	૨૨૪
૧૪૩ સત્યકી વિદ્યાધરની કથા. (૪૯)	૨૨૪
૧૪૪ મુનિરાજની સેવાભક્તિથી અશુભ કર્મ શિથિલ થાય છે.	૧૬૫	૨૨૭
૧૪૫ શ્રીકૃષ્ણ પ્રવંધ. (૫૦)	૨૨૭
૧૪૬ સાધુ પ્રત્યે કરેલા વંદના નમસ્કારાદિથી પાપકર્મનો ક્ષય થાય છે.	૧૬૬	૨૨૮
૧૪૭ સુશિષ્યો ગુરુની શ્રદ્ધાને પણ દૃઢ કરે છે.	૧૬૭	૨૨૮
૧૪૮ ચંડરુદ્રાચાર્ય ને તેના શિષ્યની કથા. (૫૧)	૨૨૯
૧૪૯ સુશિષ્યોથી પરવરેલો કુગુરુ-રાજપુત્રોએ કરાવેલું તેનું મોચન.	૧૬૮-૧૬૯	૨૩૦
૧૫૦ અંગારમર્દકાચાર્યની કથા. (૫૨)	૨૩૦

વિષય.

ગાથા.

પૃષ્ઠ.

૧૬૧ સ્વપ્નમાં પળ સંસારસ્થિતિ જોવાથી જીવ બોધ પામે છે.	૧૭૦	૨૩૨
૧૬૨ પુષ્પચૂલાની કથા. (૧૩)		૨૩૨
૧૬૩ અંતાવસ્થાએ પળ જે ધર્મ કરે છે તે આત્મહિત સાધે છે.	૧૭૧	૨૩૬
૧૬૪ અર્ણિકાપુત્ર પ્રબંધ. (૧૪).... ..		૨૩૬
૧૬૫ કર્મની લઘુતા હોય તોજ મોગો તજી શકાય છે.	૧૭૨-૧૭૩	૨૩૭
૧૬૬ પ્રાણાંત કંષ્ટ આપનાર ઉપર પળ મુનિ દ્વેષ ચિંતવતા નથી.	૧૭૪-૧૭૬	૨૩૭
૧૬૭ વધાદિક પાપકર્મનો જઘન્ય ને ઉત્કૃષ્ટ ઉદય કેટલો થાય છે?	૧૭૭-૧૭૮	૨૩૮
૧૬૮ મરુદેવા માતાનું અવલંબન ગ્રહણ કરવા યોગ્ય નથી.	૧૭૯	૨૩૮
૧૬૯ મરુદેવા માતાની કથા. (૧૫)		૨૩૯
૧૬૦ પ્રત્યેકબુદ્ધનું અવલંબન પળ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય નથી.	૧૮૦-૧૮૧	૨૪૦
૧૬૧ અસ્થિશેષ રહે તો પળ વિષયનો વિશ્વાસ કરવો નહીં.	૧૮૨	૨૪૦
૧૬૨ સુકુમાલિકાની કથા. (૧૬)		૨૪૧
૧૬૩ નિરંકુશ આત્મા વશ કરાતો નથી-આત્મદમનની આવશ્યકતા.	૧૮૩-૧૮૮	૨૪૪
૧૬૪ વિષયસુખના સેવનથી તૃપ્તિ થતી નથી.	૧૮૯-૧૯૦	૨૪૪
૧૬૫ રસગૃહ પ્રાણી પરિણામે દુઃખ પામે છે.	૧૯૧	૨૪૫
૧૬૬ મંગૂસુરિની કથા. (૧૭)		૨૪૫
૧૬૭ આત્મપરિતાપ.	૧૯૨-૧૯૬	૨૪૭
૧૬૮ જીવે ગ્રહણ કરીને મૂકેલાં શરિરાદિ-તદ્વારા ઉપદેશ.	૧૯૭-૨૦૨	૨૪૮
૧૬૯ જીવને ઉપદેશ.	૨૦૩-૨૧૭	૨૫૦
૧૭૦ શ્રદ્ધારહિત ધર્માચરણ મોક્ષને સાધનારું થતું નથી.	૨૧૮-૨૧૯	૨૫૪
૧૭૧ કેવા યતિઓએ ઘરમાત્રજ બદલ્યું કહેવાય ?	૨૨૦	૨૫૪
૧૭૨ ઉત્સૂત્ર આચરણનું ફલ.	૨૨૧	૨૫૫
૧૭૩ પાસથ્યાદિનો સંગ ન કરવો.	૨૨૨-૨૨૬	૨૫૬
૧૭૪ શીલવિકલ્પને વર્જવા ને શીલમાં ઉદ્યમી થવું.	૨૨૭	૨૫૬
૧૭૫ ગિરિશુક અને પુષ્પશુકની કથા. (૧૮)		૨૫૭
૧૭૬ પરમાર્થના જાણ પાસથ્યા સુવિહિત સાધુને વાંદવા દેતા નથી.	૨૨૮	૨૫૮
૧૭૭ સુવિહિત મુનિ પાસે વંદન કરાવનાર પાસથ્યાને ધતું ફલ.	૨૨૯	૨૫૮
૧૭૮ શ્રાવક કેવા હોય ? તેની કરણી-તેમનું કર્તવ્ય વિગેરે.	૨૩૦-૨૪૬	૨૫૯
૧૭૯ ઉત્તમ શિષ્યો પ્રમાદી ગુરુને પળ ઠેકાણે લાવે છે.	૨૪૭	૨૬૩
૧૮૦ સેલકાચાર્ય ને પંથક શિષ્યની કથા. (૧૯).... ..		૨૬૬
૧૮૧ નિકાચિત કર્મનો ભોગ અતિ બલવાન છે.	૨૪૮	૨૬૬

વિષય.	ગાથા.	પૃષ્ઠ.
૧૮૨ દશ દશને પ્રતિબોધક નંદિષેણની કથા. (૬૦)		૨૬૬
૧૮૩ કર્મના વશવર્ત્તિપણાથી જીવ જાણતો છતો મોહ પામે છે.	૨૪૯-૨૬૦	૨૭૦
૧૮૪ અંતે થતા અશુભ શુભ પરિણામનું ફલ તાદૃશ મળે છે....	૨૬૧-૨૬૨	૨૭૧
૧૮૫ કંડરીક ને પુંડરીકની કથા. (૬૧)		૨૭૨
૧૮૬ ચારિત્રને વિરાધનાર મુનિ પ્રમાદને તજી શકતો નથી.	૨૬૩-૨૬૪	૨૭૩
૧૮૭ ચક્રવર્તી છ ટુંડની ઋદ્ધિ તજી શકે છે પણ શિથિલ થયેલ શિથિલપણું તજી શકતો નથી.	૨૬૫	૨૭૪
૧૮૮ મનુષ્યભવમાં સુખલંપટને નરકમાં થયેલ પશ્ચાત્તાપ.	૨૬૬	૨૭૪
૧૮૯ શશિપ્રમ રાજાની કથા. (૬૨)		૨૭૪
૧૯૦ સુરપ્રમદેવે શશિપ્રમને આપેલ ઉત્તર ને તેનું રહસ્ય.	૨૬૭-૨૬૮	૨૭૫
૧૯૧ સંયમ યોગમાં કરેલા પ્રમાદનું ફલ.	૨૬૯	૨૭૬
૧૯૨ શોક કરવા લાયક કયા જીવો છે ?....	૨૬૦	૨૭૬
૧૯૩ ઉત્તમ ઉપદેશ.	૨૬૧-૨૬૪	૨૭૬
૧૯૪ જ્ઞાનદાતા ગુરુને શું અર્પે છે ?	૨૬૫	૨૭૭
૧૯૫ શિવમક્ત પુલિંદ (મિલ)ની કથા. (૬૩)		૨૭૮
૧૯૬ વિદ્યાના ઇચ્છકે ગુરુનો વિનય અવશ્ય કરવો.....	૨૬૬	૨૭૯
૧૯૭ શ્રેણિકને વિદ્યા આપનાર ચંડાલની કથા. (૬૪)		૨૭૯
૧૯૮ વિદ્યાગુરુનો અપલાપ કરનાર નષ્ટવિદ્ય થાય છે.	૨૬૭	૨૮૩
૧૯૯ ત્રિદંડીની કથા. (૬૫)		૨૮૩
૨૦૦ એક જીવને બોધ પ્રમાદનાર સર્વ જીવલોકમાં અમારિ પટહ વગડાવે છે.	૨૬૮	૨૮૪
૨૦૧ સમકિત દાતા ગુરુનો પ્રત્યુપકાર થઈ શકતો નથી.	૨૬૯	૨૮૪
૨૦૨ સમકિતનું ફલ.	૨૭૦-૨૭૨	૨૮૪
૨૦૩ પ્રમાદથી સમકિત મલિન થાય છે.	૨૭૩	૨૮૫
૨૦૪ સો વર્ષના આયુષ્ય સાથે પુણ્ય પાપથી થતા બંધની વહેંચણ.	૨૭૪-૨૭૬	૨૮૫
૨૦૫ ધર્મમાં પ્રમાદીને શ્રેષ્ઠ સુખની પ્રાપ્તિ ન હોય.	૨૭૭	૨૮૫
૨૦૬ દેવતાના સુખ મુખે કહી શકાય તેમ નથી.	૨૭૮	૨૮૬
૨૦૭ નરક ગતિનાં દુઃખ.....	૨૭૯-૨૮૦	૨૮૭
૨૦૮ તિર્યંચ ગતિનાં દુઃખ.....	૨૮૧	૨૮૭
૨૦૯ મનુષ્ય ગતિનાં દુઃખ.....	૨૮૨-૨૮૪	૨૮૮
૨૧૦ દેવ ગતિનાં દુઃખ.	૨૮૫-૨૮૭	૨૮૮

विषय.	गाथा.	पृष्ठ.
२११ स्वामीपणुं स्वाधीन छातां दासपणुं कोण स्वीकारे ?	२८८	२८९
२१२ आसन्नसिद्धि जीवोनुं लक्षण.	२८९-२९०	२९०
२१३ धर्म करवानी आवश्यकता.	२९१-२९३	२९०
२१४ यतनानी आवश्यकता-तेनुं निरूपण-दशद्वार.	२९४-२९५	२९१
२१५ पांच समितिनुं पालन केवी रीते थाय ? (प्रथम द्वार)	२९६-३००	२९२
२१६ क्रोधादि दश क्लेशरूप छे. (द्वितीय द्वार)	३०१	२९३
२१७ क्रोधना पर्यायो.	३०२-३०३	२९४
२१८ मानना पर्यायो.	३०४-३०५	२९४
२१९ मायाना पर्यायो.	३०६-३०७	२९५
२२० लोभना पर्यायो.	३०८-३०९	२९५
२२१ कषायो तजवा संबंधी उपदेश.	३१०-३१५	२९६
२२२ हास्यादि षट्कने तजवा संबंधी उपदेश.	३१६-३२१	२९८
२२३ कर्मने पराधीन थयेल जीव अकार्य करे छे.	३२२	३००
२२४ अनुभव रहित बहुश्रुत मोक्षमार्गनो आराधक थतो नथी.	३२३	३००
२२५ त्रणे गारव तजवा विषे. (३)	३२४-३२६	३००
२२६ इंद्रिय द्वार. (४)	३२७-३२९	३०१
२२७ मद त्याज्य द्वार. (५)	३३०-३३३	३०२
२२८ ब्रह्मचर्य गुप्ति द्वार. (६)	३३४-३३७	३०३
२२९ स्वाध्याय द्वार. (७)	३३८-३४०	३०४
२३० विनय द्वार. (८)	३४१-३४२	३०५
२३१ तप द्वार. (९)	३४३-३४४	३०६
२३२ मुनिए रोगोत्पत्ति समये केम वर्तवुं ? वैयावच्च कोनी को- नी करवी ? (शक्ति न गोपववा संबंधी १० मुं द्वार.)	३४५-३४८	३०६
२३३ लिंगधारीनुं स्वरूप विगरे.	३४९-३५३	३०७
२३४ पार्श्वस्थादिकनां लक्षणो.	३५४-३८२	३०९
२३५ आ काले कोई साधुओ ज नथी ? एवी शंकांनुं निवारण.	३८३-३८४	३१७
२३६ मायावीनुं स्वरूप-तेनुं परिणाम.	३८५-३८६	३१७
२३७ कपटक्षप तपस्वीनी कथा. (६६)		३१८
२३८ विराधकनुं स्वरूप.	३८७	३१९
२३९ आराधकनुं स्वरूप.	३८८	३२०
२४० एक स्थाने केवा मुनि रहे ?	३८९-३९१	३२०

વિષય.

ગાથા.

પૃષ્ઠ.

૨૪૧ સર્વાનુજ્ઞા કે સર્વ નિષેધ જિન પ્રવચનમાં નથી.....	૩૯૨	૩૨૧
૨૪૨ ધર્મમાં માયાનો અવકાશ જ નથી.	૩૯૩-૩૯૪	૩૨૧
૨૪૩ લાભાલાભનો વિચાર કરનારે વસ્તુને ઓઝાવવી.	૩૯૫	૩૨૨
૨૪૪ ચારિત્રાચારના બે પ્રકાર.	૩૯૬-૩૯૭	૩૨૨
૨૪૫ અગીતાર્થ ગચ્છને પ્રવર્તાવતો અનંત સંસારી થાય.	૩૯૮	૩૨૨
૨૪૬ શિષ્યે પુછેલું તેનું કારણ.	૩૯૯	૩૨૨
૨૪૭ ગુરુમહારાજનો ઉત્તર-અગીતાર્થ આરાધક થઈ શકતો નથી.	૪૦૦-૪૧૧	૩૨૩
૨૪૮ અબદ્ધશ્રુત(અલ્પશ્રુત) પણ મોક્ષમાર્ગમાં યતના કરી શકતો નથી.	૪૧૨-૪૧૮	૩૨૬
૨૪૯ ગુરુપર્વક્રમથીજ વિદ્યા પ્રાપ્ત થાય છે.....	૪૧૯	૩૨૮
૨૫૦ જ્ઞાનીજ ક્રિયામાં વરાવર પ્રવર્તી શકે છે.	૪૨૦	૩૨૮
૨૫૧ જ્ઞાન સાથે ક્રિયાની આવશ્યકતા.	૪૨૧-૪૨૬	૩૨૯
૨૫૨ ચારિત્રને અંગે વિવિધ ઉપદેશ.	૪૨૭-૪૩૫	૩૩૦
૨૫૩ ગુણવિના આઢંબર વ્યર્થ છે.	૪૩૬	૩૩૩
૨૫૪ સાધુના લેખામાં કોણ ગણાય છે ?	૪૩૭	૩૩૩
૨૫૫ માત્ર કાયાવડે કાંઈ ગુણ પ્રાપ્ત થતા નથી.	૪૩૮	૩૩૩
૨૫૬ કેટલાકનું મરવું, કેટલાકનું જીવવું ને કેટલાકનું બંને શ્રેષ્ઠ છે અને કેટલાકનું મરવું જીવવું બંને અહિતકારક છે.	૪૩૯	૩૩૪
૨૫૭ દર્દુરાંક દેવની કથા. (૬૭)		૩૩૪
૨૫૮ કેટલાકનો પરલોક, કેટલાકનો આલોક ને કેટલાકના બન્ને લોક સારા હોય છે અને કેટલાકના બંને લોક નષ્ટ હોય છે.	૪૪૦-૪૪૪	૩૪૦
૨૫૯ સુવિદિત પુરુષો પરને પીડા કરતા નથી.	૪૪૫	૩૪૧
૨૬૦ સુલસની કથા. (૬૮)		૩૪૨
૨૬૧ ઉપકરણો મેઠવ્યા છતાં યતનાજ ન કરે તો મેઠવવું વ્યર્થ છે.	૪૪૬-૪૪૭	૩૪૩
૨૬૨ જિનેશ્વર વઢાત્કારે ધર્મ કરાવતા નથી, ઉપદેશજ આપે છે.	૪૪૮-૪૪૯	૩૪૪
૨૬૩ જિનેશ્વરના ઉપદેશનું ફલ.	૪૫૦-૪૫૩	૩૪૪
૨૬૪ આત્મહિતકારક ધર્માનુષ્ઠાનનું ફલ વિગેરે.	૪૫૪-૪૫૮	૩૪૫
૨૬૫ ધર્માનુષ્ઠાન ન કરવાથી નિંદા પાત્ર થવાય છે.	૪૫૯	૩૪૬
૨૬૬ જમાલિની કથા (૬૯)		૩૪૭
૨૬૭ સામાન્ય ઉપદેશ.	૪૬૦-૪૬૫	૩૪૯
૨૬૮ પંચેન્દ્રિયપણા વિગેરેની દુર્લભતા.	૪૬૬	૩૫૧
૨૬૯ ધર્મ રહિત જીવને અંત સમયે શોક થાય છે.....	૪૬૭-૪૬૯	૩૫૨

વિષય.	ગાથા.	પૃષ્ઠ.
૨૭૦ ધર્માચરણ કરનારને અંત સમયે ચિંતા ન હોય.....	૪૭૦	૩૬૨
૨૭૧ માસાહસ પક્ષીની જેમ ઉપદેશ દેવામાં કુશલ પળ આચરણ- માં તત્પર નહીં એવા કેટલાક જીવો હોય છે....	૪૭૧-૪૭૨	૩૬૨
૨૭૨ કેટલાએક નટની જેમ માત્ર ઉપદેશ કરનારજ હોયછે.	૪૭૩-૪૭૪	૩૬૩
૨૭૩ આત્મહિત કરનારના વિચાર.	૪૭૫	૩૬૪
૨૭૪ પ્રમાદીનું સંયમ કેવું હોય ?	૪૭૬-૪૭૭	૩૬૪
૨૭૫ પાપીના જીવિતને ધિક્કાર છે.....	૪૭૮	૩૬૫
૨૭૬ ધર્મયુક્ત વ્યતિત થયેલા દિવસાદિકજ લેખે છે.	૪૭૯-૪૮૦	૩૬૫
૨૭૭ અનેક યુક્તિ દૃષ્ટાંતોથી ઉપદેશ આપ્યા છતાં પ્રતિબોધ ન પામે તો તેની ભવિતવ્યતાજ એવી સમજવી.	૪૮૧	૩૬૫
૨૭૮ શિથિલ થયા પછી ઉદયમ અશક્ય છે માટે શિથિલ થવું નહીં.	૪૮૨	૩૬૬
૨૭૯ યોગને ઉન્માર્ગે પ્રવર્તવા દેવા નહીં.	૪૮૩-૪૮૪	૩૬૬
૨૮૦ કૂર્મ (કાચવા) ની કથા (૭૦)		૩૬૬
૨૮૧ સાધુ કેવી ભાષા ન બોલે.	૪૮૫	૩૬૭
૨૮૨ મનને સ્થિર કરવું.	૪૮૬	૩૬૮
૨૮૩ મારેકર્મીનાં લક્ષણ.	૪૮૭-૪૮૯	૩૬૮
૨૮૪ જાણતાં છતાં પ્રમાદી થાય તેને કોણ ઉપદેશ આપે ?	૪૯૦	૩૬૯
૨૮૫ ભગવંતે બે માર્ગજ કહેલા છે.....	૪૯૧	૩૬૯
૨૮૬ ભાવપૂજાથી ભ્રષ્ટ થાય તેણે દ્રવ્ય પૂજામાં ઉદયમી થવું.	૪૯૨-૪૯૩	૩૬૯
૨૮૭ દ્રવ્યપૂજાથી ભાવપૂજા શ્રેષ્ઠ છે.	૪૯૪	૩૬૦
૨૮૮ સ્વેદુતને આપેલા વીજનું દૃષ્ટાંત ને ઉપનય.	૪૯૫-૫૦૦	૩૬૦
૨૮૯ ચારિત્ર તજનારે ત્રણ ભૂમિનો ત્યાગ કરવો.	૫૦૧	૩૬૨
૨૯૦ સાધુપણું ધારી શકાય નહીં તો શ્રાવક થઈ જવું પણ વેષને લજવવો નહીં.	૫૦૨	૩૬૨
૨૯૧ સર્વ સાવચનો ત્યાગ કરીને બોલેછું પાઠવું.	૫૦૩-૫૦૪	૩૬૨
૨૯૨ જિનેશ્વરની આજ્ઞાનો મંગ ન કરવો.	૫૦૫	૩૬૩
૨૯૩ ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ થયા છતાં વેષમાત્રથી આજીવિકા ચલા- વે છે તે અનંત સંસારી થાય છે.	૫૦૬	૩૬૩
૨૯૪ દીક્ષા લઈને અસત્ય બોલવું નહીં.	૫૦૭-૫૦૮	૩૬૩
૨૯૫ લીધેલાં વ્રતોને તજીને અન્ય તપાદિ કરે છે તે મૂર્ખ છે.	૫૦૯	૩૬૪
૨૯૬ પાસથાદિનું સ્વરૂપ જાણીને મધ્યસ્થ થવું.	૫૧૦	૩૬૪
૨૯૭ મુનિવેપ માત્ર આધારરૂપ થતો નથી ?	૫૧૧	૩૬૪

વિષય.

ગાથા.

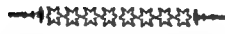
પૃષ્ઠ.

૨૯૮ નિશ્ચય નયે ચારિત્રનાશે જ્ઞાનદર્શન નષ્ટ થાય છે. વ્યવહાર નયે તે બેની ભજના હોય છે.	૧૧૨	૩૬૫
૨૯૯ કોણ કોણ શુદ્ધ થાય છે.	૧૧૩	૩૬૫
૩૦૦ સંવિજ્ઞ પક્ષીનાં લક્ષણ.....	૧૧૪-૧૧૬	૩૬૫
૩૦૧ પોતે શિથિલ છતાં બીજાને દીક્ષા આપે છે તે શું કરે છે ?	૧૧૭	૩૬૬
૩૦૨ ઉત્તમૂત્ર પ્રરૂપક શું કરે છે ?	૧૧૮	૩૬૬
૩૦૩ ત્રણ પ્રકારના મોક્ષમાર્ગ ને ત્રણ પ્રકારના સંસારમાર્ગ.	૧૧૯-૧૨૦	૩૬૬
૩૦૪ દ્રવ્યલિંગથી અર્થસિદ્ધિ થતી નથી.	૧૨૧	૩૬૭
૩૦૫ વેષના આગ્રહીએ સંવિજ્ઞ પક્ષી થવું.	૧૨૨	૩૬૭
૩૦૬ પ્રબલ કષ્ટમાં પળ મુનિએ કર્ત્તવ્ય અવશ્ય કરવું.	૧૨૩	૩૬૭
૩૦૭ સંવિજ્ઞ પક્ષનું દુર્લભપણું.	૧૨૪	૩૬૮
૩૦૮ પાસથ્યાઓ જિનવચનથી બાહ્ય છે.	૧૨૫	૩૬૮
૩૦૯ વિશુદ્ધ પ્રરૂપકને થતો લામ.	૧૨૬	૩૬૮
૩૧૦ ગીતાર્થ મુનિ લામ તોટાનો વિચાર કરે.	૧૨૭	૩૬૯
૩૧૧ સંવિજ્ઞ પક્ષીની યતના પ્રમાણ છે.	૧૨૮	૩૬૯
૩૧૨ આ ઉપદેશની માઠા કોને માટે છે ?	૧૨૯-૧૩૩	૩૬૯
૩૧૩ આ પ્રકરણ સાંભળીને પળ જે ધર્મમાં ઉદ્યમી થતો નથી તેને અનંત સંસારી જાણવો.	૧૩૪	૩૭૧
૩૧૪ ગાઢ કર્મને આ ઉપદેશ ગુણ કરતો નથી.	૧૩૫	૩૭૧
૩૧૫ ઉપદેશમાઠા જાણવા વિગેરેથી થતો ગુણ.	૧૩૬	૩૭૧
૩૧૬ કર્ત્તાનું નામ સૂચવનાર ગાથા.....	૧૩૭	૩૭૧
૩૧૭ જિનવચનરૂપ કલ્પવૃક્ષ જયવંત છે.	૧૩૮	૩૭૨
૩૧૮ આ ઉપદેશમાઠાને યોગ્ય કોણ ?	૧૩૯	૩૭૨
૩૧૯ ઉપદેશમાઠા શા માટે-કોને માટે કરી છે ?	૧૪૦	૩૭૨
૩૨૦ આ પ્રકરણનું વ્યાખ્યાન મહા ફલદાયી છે.	૧૪૧	૩૭૨
૩૨૧ ગાથાની સંખ્યા.	૧૪૨	૩૭૩
૩૨૨ ઉપદેશમાઠાને આશિષ.	૧૪૩	૩૭૩
૩૨૩ અક્ષરમાત્રાના હીનાધિક કથન માટે ક્ષમા યાચના.	૧૪૪	૩૭૩

શ્રી ધર્મદાસગણિ વિરચિત

શ્રી ઉપદેશમાળા

ભાષાંતર.

શ્રેય કરવાવાળા, ઇચ્છિત વસ્તુને આપવાવાળા અને જેણે કર્મસમૂહને જીત્યો છે એવા વીરભગવાનને પ્રણમીને ઉપદેશમાળા નામના ગ્રંથમાં આવેલા પદોના અર્થમાત્રને સ્ફુટ કરવા વડે કિંચિત્ માત્ર તેનું વિવરણ રહ્યું છે. જોકે આ ગ્રંથની અનેક ટીકાઓ છે તોપણ જગત્તે વિષે ચંદ્રમા પ્રકાશમાન થયે સતે શું ધરને વિષે દીવો કરવામાં આવતો નથી ? આવે છે. તેવી રીતે હું આ ગ્રંથની અનિંદ્ય એવી ટીકા કરું છું. શ્રી ધર્મદાસગણીએ પોતાના પુત્રને બોધ આપવા અર્થે અનેક જનોને ઉપકાર કરનારો તથા મન્યજીવોના કલ્યાણ રૂપ આ સુરે બોધ થાય તેવો ગ્રંથ રચ્યો છે.

પ્રારંભમાં ધર્મદાસ ગણીના પુત્ર રણસિંહનું કર્મનો ક્ષય કરનારું શુભ ચરિત્ર કહું છું.

જંબૂદ્વીપને વિષે ભરતક્ષેત્રમાં સમૃદ્ધિવાન વિજયપુર નામનું નગર છે. ત્યાં વિજયસેન નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને અજયા ને વિજયા નામની બે રાણીઓ હતી. તેમાં વિજયા રાણી નૃપને અતિ વહુભ હતી. તે સ્વપતિસાથે વિષયસુખનો આનંદ લેતી સતી ગર્ભવંતી થઈ. તેને ગર્ભવંતી થયેલી જોઈને તેની શોક અજયાને વિચાર થયો કે—‘મારે પુત્ર નથી, તેથી જો વિજયાને પુત્ર થશે તો તે રાજ્યાધિપતિ થશે.’ એવું વિચારી તેણે દ્વેષથી પ્રસૂતિકારિકાને બોલાવી પુષ્કળ ધન આપીને કહ્યું કે—‘જ્યારે વિજયાને પુત્ર થાય ત્યારે કોઈ મૃત પુત્રને લાવીને તેને વતાવવો અને તે પુત્ર મને આપવો.’ એ પ્રમાણે તેણે પ્રસૂતિકારિકાની સાથે વિચારપ્રબંધ કર્યો. ત્યાર પછી વિજયા રાણીને પૂર્ણ માસે પુત્ર જન્મ્યો. તે સમયે પાપી સૂયાણીએ કોઈ મૃત બાલકને લાવીને તેને વતાવ્યો, અને તેના પુત્રને તેની શોક અજયાને સ્વાધીન કર્યો. તેણે એક દાસીને બોલાવીને કહ્યું કે—‘આ બાલકને વનને વિષે કોઈ અંધ કૂવામાં નાંખી આવ.’ દાસી તે બાલકને લઈ વનમાં ગઈ અને કૂવા સમીપ આવી, ઇટલે તેને વિચાર થયો કે—‘મને દુષ્ટ કર્મ કરનારીને ધિક્કાર

છે કે હું આ બાલકને મારી નાંખવા તત્પર થઈ છું. આ મોટું પાપ છે. આ કૃત્યથી મને કોઈ પ્રકારની અર્થસિદ્ધિ થવાની નથી; પણ 'હલંતો નરકાદિ ગતિની પ્રાપ્તિ થવા રૂપ અનર્થ તો ઉઘાડો છે.' એવું વિચારી કૂવાને કાંઠે ઘાસવાળી જગ્યામાં તે બાલકને મૂકી દઈને તે પાછી આવી, અને અજયા રાણીને જણાવ્યું કે—'મેં તે બાલકને કૂવામાં નાંખી દીધો.' પોતાની શોકના પુત્રને મારી નંચાવવાથી અજયાને ઘણો હર્ષ થયો.

તે અવસરે સુંદર નામનો એક કૌટુંબિક ઘાસ લેવાને માટે તે વનમાં આવ્યો. ત્યાં તેને પેલા રોતા બાલકને જોઈને દયા આવી, તેથી ઘણા હર્ષથી ઘરે લાવી તે બાલક પોતાની પ્રિયાને આપીને કહ્યું કે—'હે સુંદર લોચનવાળી સ્ત્રી ! વનદેવતાએ આપણને આ મનોહર બાલક અર્પણ કરેલ છે, તેથી તારે તેનું પુત્રવત્ રક્ષણ કરવું ને પાલણપોષણ કરવું.' તે પણ તેનું સમ્યક્ પ્રકારે પાલણપોષણ કરવા લાગી અને રણને વિષે માલૂમ પડવાથી તેણે તે બાલકનું નામ રણસિંહ પાડ્યું. તે દિનપ્રતિદિન વીજના ચંદ્રની જેમ ટલ્લિ પામવા લાગ્યો.

હે કેટલાક દિવસ પછી કોઈએ વિજયસેન રાજાને તેના પુત્રને મારી નંચાવવાનું સર્વ વૃત્તાંત કહ્યું; તેથી તેને ઘણું દુઃખ ઉત્પન્ન થયું. તે વિચારવા લાગ્યો કે—'જેણે મારા પુત્રરત્નને મારી નંચાવ્યો તે દુષ્ટ રાણીને ધિક્કાર છે ! આ સંસારસ્વરૂપને પણ ધિક્કાર છે કે જેની અંદર રાગદ્વેષથી પરાભવ પામેલા પ્રાણીઓ સ્વાર્થવૃત્તિને વશ થઈને આવાં દુષ્ટ કર્મ આચરે છે, તેથી એવા સંસારમાં રહેવું તેજ અઘટિત છે. આ લક્ષ્મી ચલિત છે, પ્રાણ પણ ચલ છે, આ ગૃહવાસ પણ અસ્થિર ને પાશ રૂપ છે; તેથી પ્રમાદ છોડીને ધર્મને વિષે ઉદ્યમ કરવો જોઈએ. કહ્યું છે કે 'સંપદા જલના મોજાના જેવી ચપલ છે, યૌવન ત્રણ ચાર દિવસનું છે, આયુષ્ય શરદઋતુના વાદલાના જેવું ચંચલ છે, તો ધનથી શું કામ છે ? અનિદ્ય એવો ધર્મજ કરો.' વળી "એવી કોઈ કલા નથી, એવું કોઈ ઔષધ નથી, અને એવું કોઈ વિજ્ઞાન નથી કે જેથી કાલસર્પે ખવાતી એવી આ કાયાનું રક્ષણ કરી શકાય !" આ પ્રમાણે વૈરાગ્યપરાયણ થયેલા વિજયસેન રાજાએ પોતાની પ્રિયા વિજયા તથા સુજય નામના તેના માઈ સહિત પોતાના કોઈ વંશજને રાજ્ય સોંપીને વીરભગવાનની પાસે ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું. ભગવંતે સ્થવિરોને સોંપી દીધા. અનુશ્રમે વિજયસેન નામના નવદીક્ષિત મુનિ સિદ્ધાંતના અધ્યયન કરીને મહાજ્ઞાની થયા. તેમનું ધર્મદાસગણિ એવું નામ રાખવામાં આવ્યું, અને તેના સાઠા સુજયનું નામ જિનદાસગણિ રાખવામાં આવ્યું.

અન્યદા ભગવંતની આજ્ઞા લઈને બહુ સાધુઓથી પરવરેલા તેઓ પૃથ્વીને વિષે ભવ્ય જીવોને વોધ કરતા સતા વિહાર કરવા લાગ્યા.

હવે પેલો રણસિંહ નામે બાલક બાલ્યાવસ્થામાં પળ રાજક્રીડા કરતો સતો યૌવનાવસ્થા પામ્યો, અને સુંદરને ઘરે રહીને તેનાં ક્ષેત્ર સંબંધી કાર્યો કરવા લાગ્યો. તેના ક્ષેત્ર સમીપે ચિંતામણિ યક્ષથી અધિષ્ઠિત થયેલું શ્રી પાર્શ્વનાથજીનું ચૈત્ય આવેલું છે. ત્યાં વિજયપુરના ઘણા લોકો આવીને હમેશાં શ્રદ્ધા પૂર્વક પૂજા સ્નાન આદિ કરે છે અને તેઓનાં મનો-વાંછિત તે યક્ષ પૂરા પાડે છે.

એક વખત કૌતુક જોવાને અર્થે રણસિંહ પળ ત્યાં ગયો. ત્યાં પ્રતિમાના દર્શન કરતો ઉમ્મો હતો તેવામાં ચારણઋષિઓ ત્યાં વંદના કરવાને આવ્યા. રણસિંહ પળ તેઓને વંદન કરીને તેમની પાસે બેઠો. મુનિએ પળ ‘આ યોગ્ય છે’ એવું જાણીને તેને ધર્મનો ઉપદેશ દીધો, તે આ પ્રમાણે—

“આ સંસારમાં પ્રથમ તો મનુષ્યોને વાલપણામાં સ્ત્રીની કુક્ષિને વિષે દુઃખ છે, ત્યારપછી બાલ્યાવસ્થામાં પળ શરીર મલ્લથી સ્વરડાયેલું રહે છે, તેમજ સ્ત્રીનું સ્તનપાન કરવું પડે છે, તે પળ દુઃખ છે. તરુણવયમાં વિરહથી ઉત્પન્ન થયેલું દુઃખ ભોગવવું પડે છે અને વૃદ્ધાવસ્થા તો તદ્દન સુખરહિતજ છે; તેથી હે મનુષ્યો ! આ સંસારમાં કંઈ પળ સુખ હોય તો કહો.” આ પ્રમાણે સાંભળીને રણસિંહે કહ્યું કે—‘આપે કહ્યું તે સત્ય છે.’ સાધુએ રણસિંહને ધર્મ ઉપર રુચિવાળો જાણીને પૂછ્યું કે—‘હે વત્સ ! તું હમેશાં આ પ્રાસાદને વિષે પૂજા કરવા આવે છે ?’ ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો કે—‘હું અહીં આવીને રોજ પૂજા કરું એવું મારું ભાગ્ય ક્યાંથી ?’ સાધુએ કહ્યું કે—“જિનપૂજાનું મોટું ફલ છે. કહ્યું છે કે—‘સોગણું પ્રભુની પ્રતિમાને પ્રમાર્જન કરવામાં પુણ્ય છે, હજારગણું વિલેપન કરવામાં, લાખગણું પુષ્પની માળા પહેરાવવાથી પુણ્ય છે અને ગીત વાજિત્રાદિનું અનંત ગણું પુણ્ય છે.’ તેથી જો દરરોજ તું પૂજા કરવાને અસમર્થ હો તો દેવદર્શન કર્યા પછી ભોજન લેવું એવો અભિગ્રહ કર. એવા અભિગ્રહથી પળ તું સુખનું ભાજન થઈશ.” આ પ્રમાણે સાંભળીને રણસિંહે તે પ્રમાણે અભિગ્રહ લીધો, અને ચારણઋષિઓ આકાશને વિષે ઉત્પત્તી ગયા.

હવે રણસિંહ હમેશાં જ્યારે ક્ષેત્રને વિષે પોતાને માટે ભોજન આવે છે ત્યારે ફલ છોડીને કૂરકરંવાદિ નૈવેદ્ય લઈને શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુનાં દર્શન કરવા જાય છે અને પછી ભોજન લે છે. એ પ્રમાણે અભિગ્રહ પાલતાં તેના વહુ દિવસો નિર્ગમન થયા. એક દિવસ ચિંતામણિ યક્ષ તેની પરીક્ષા કરવાને માટે સિંહનું રૂપ લઈને દેરાસરનાં દ્વારની આડો બેઠો. તે અવસરે રણસિંહ કુમાર પળ નૈવેદ્ય ગ્રહણ કરીને જિનદર્શન કરવાને માટે આવ્યો; ત્યાં સિંહને જોઈને તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે ‘ગ્રહણ કરેલા નિયમનો ભંગ તો પ્રાણતે પળ કરવો યોગ્ય નહિ. વળી જો આ સિંહ છે તો હું પળ રણસિંહ છું. એ મને શું કરશે ?’

એ પ્રમાણે શુરવીરપણાથી તેણે સિંહને હાક મારી કે 'છેટે સ્વસી જા, મારે અંદર જવું છે.' તેનું આવું સાહસ જોઈને, તે સિંહ અદ્ભુત થયો. પછી જિનભક્તિ કરીને, રણસિંહે પોતાના ક્ષેત્રે આવી ખોજન કર્યું. એકદા ત્રણ દિવસ સુધી અતિ મેઘટ્ટિ થઈ, તેથી નદીમાં પૂર આવવાને લીધે ત્રણ દિવસ સુધી ઘેરથી ખાત પળ આવ્યો નહિ. ચોથે દિવસે ખાત આવ્યો, ઇટલે જિનગૃહે જઈ નૈવેદ્ય ધરી જિનદર્શન કરીને પોતાના ક્ષેત્રે આવી વિચાર કરવા લાગ્યો કે 'જો કોઈ અતિથિ આવે, તો તેને ભાવપૂર્વક કાંઈક આપીને પછી પારણું કરું.' એવો વિચાર કરે છે, તેવામાં વે મુનિઓં ભાગ્યવશાત્ ત્યાં આવી ચડ્યા. તે તેઓને પગે લાગ્યો અને શુદ્ધ અન્ન વહોરાવ્યું. તેના મનમાં ઘણો આનંદ થયો, તેમજ પોતાને ધન્ય માનવા લાગ્યો કે 'અહો ! આવે અવસરે મને સાધુનાં દર્શન થયાં અને તેમની ભક્તિ પળ થઈ.' તેના માહાત્મ્યથી ચિંતામણિ યક્ષ પ્રત્યક્ષ થયો ને બોલ્યો કે—'હે વત્સ ! તારું સત્ય જોઈ હું સંતુષ્ટ થયો છું માટે તું વરદાન માગ.' રણસિંહે કહ્યું કે—'હે સ્વામી ! આપનાં દર્શન થયાં તેથી મને તો નવ નિધિ પ્રાપ્ત થઈ છે, જેથી મને કાંઈ ન્યૂનતા નથી.' ત્યારે યક્ષે કહ્યું કે—'દેવદર્શન મિથ્યા થતું નથી, તેથી કાંઈક તો માગ.' ત્યારે તેણે કહ્યું કે—'મને રાજ્ય આપો.' યક્ષે કહ્યું કે—'આજથી સાતમે દિવસે તને રાજ્યપ્રાપ્તિ થશે; પણ તારે કનકપુર નગરને વિષે કનકશેખર રાજાની રાણી કનકમાલાની પુત્રી કનકવતીનો સ્વયંવર થશે ત્યાં જરૂર જવું. હું તને ત્યાં આશ્ચર્ય વતાવીશ તે તું જોજે. વઢી હવે પછી જન્મ પર્યંત તારે કંઈ પણ કામ આવી પડે, તો મારું સ્મરણ કરવું.' આ પ્રમાણે કહી યક્ષ અદ્ભુત થયો. હવે રણસિંહ કુમાર વે નાના વઢદને હઠે જોડી, તેના ઉપર બેસીને કનકપુર આવ્યો. ત્યાં અનેક રાજકુમારો પ્રથમથી મઠેલ હતા. રણસિંહ જરા દૂર ડહો રહ્યો. તે અવસરે જેણે નૂપુર તથા કંકણ ધારણ કર્યાં છે અને ઘણી ચેટીઓથી જે પરિવૃત્ત થયેલી છે એવી કનકવતી સ્વયંવરમંડપમાં આવી. પછી બંને વાજુએ બેઠેલા રાજાઓને જોતી જોતી, તેઓને નહિ પસંદ કરતી તે જ્યાં રણસિંહ કુમાર હઠ તજીને સ્વેદુતના વેષમાં ડહો છે ત્યાં ગઈ, અને તેના કંઠને વિષે વરમાલા આરોપી. તે જોઈને સર્વના મનમાં એક સાથે ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો. તેઓ કનકશેખરને ઠપકો આપવા લાગ્યા કે 'હે રાજન્ ! જો તારી ઇચ્છા હાલિક (સ્વેદુત) ને પુત્રી આપવાની હતી, તો અમને બોલાવીને તે શામાટે અમારું અપમાન કર્યું ?' કનકશેખરે જવાબ દીધો કે 'તેમાં મારો કાંઈ અપરાધ નથી. કારણકે મારી પુત્રીએ તેની ઇચ્છાનુસાર વર પસંદ કર્યો, તેમાં અયોગ્ય શું કર્યું છે ?' એ પ્રમાણે સાંભળીને સર્વ કોપાયમાન થયા અને લાલચોળ થઈ, આયુધ ધારણ કરી રણસિંહને ઘેરી લીધો, અને બોલ્યા કે—'હે રંક ! તું કોણ છે ? તારું કુલ કયું છે ?' રણસિંહે કહ્યું કે—'હાલ કુલ કહેવાનો અવકાશ નથી, અને કાદિ જો હું કહીશ તોપણ તમને વિશ્વાસ આવશે નહિ; માટે સંગ્રામ કરવાથીજ મારા કુલની પરીક્ષા થશે.'

ए प्रमाणे सांभळीने सर्वे युद्ध करवाने सज्ज थया. रणसिंह पण हळ उपाडीने सामे धस्यो. परस्पर युद्ध थये सते देवप्रभाववडे हळना प्रहारथी सर्व राजाओ जर्जरीभूत थइने नासी गया. ते जोइने चमत्कार पामेला कनकशेखरे रणसिंह कुमारने विज्ञप्ति करी के- ' हे स्वामिन् ! आपे मोटुं आश्चर्य बताव्युं छे तो हवे तमारुं रूप पण प्रकाशित करो.' ते वखत यक्षे प्रत्यक्ष थइने रणसिंह कुमारनुं सर्व चरित्र कही संभळाव्युं. ते सांभळीने कनकशेखर अति हर्षित थयो अने घणी धामधुमथी पोतानी पुत्रीनो विवाह कर्यो. बीजा सर्व राजा-ओनुं पण पहेरामणी आपवावडे सन्मान कर्युं. पछी तेओ पोतपोताने देश गया.

कनकशेखरे एक देशनुं राज्य जमाइने अर्पण कर्युं. एटले त्यां रहीने ते कनकवतीनी साथे विषयमुखनो अनुभव करवा लाग्यो. पछी सुंदर खेडुतने बोलावी तेने योग्य राज्यकार्यमां अधिकारी कर्यो.

ए अवसरे सोमा नामनी मोटी नगरीने विषे, पुरुषोत्तम नामे राजा राज्य करतो हतो. तेने रत्नवती नामनी पुत्री होती. ते कनकशेखर राजानी बेननी पुत्री (भाणेज) थती होती. तेणे कनकवतीना पाणिग्रहणनो सर्व वृत्तांत जाण्यो. तेथी ते रणसिंह कुमारनी उपर अनुरागवाळी थइ, अने तेणे रणसिंह विना अन्य वर नहि वरवानो नियम लीधो. ए प्रमाणे पोतानी पुत्रीनी इच्छा जाणीने, पुरुषोत्तम राजाए पोताना प्रधानपुरुषोने रणसिंह कुमारने बोलाववा मोकल्या. त्यां जइने तेओए आमंत्रण कर्युं, एटले रणसिंह जवाब आप्यो के 'ए सधळुं कनकशेखर जाणे, हुं कांइ जाणतो नथी.' एटले प्रधान पुरुषोए कनकशेखरने विदित कर्युं; त्यारे तेणे विचार्युं के ' मारी भाणेजनो विवाह करी आपवो ए मने उचित छे. ' ए प्रमाणे चिंतवी रणसिंह कुमारने बोलावीने कैलुं के ' तमे रत्नवतीना पाणिग्रहणमाटे जाओ. ' तेणे ते कबुल कर्युं. पछी मोटा परिवार साथे रत्न-वतीने परणवा माटे जतां मार्गमां पाडलीखंड नगरनी समीपना उपवनमां चिंतामणि यक्षना देरा पासे ते आव्यो. एटले यक्षमंदिरमां जइने तेणे यक्षने प्रणाम कर्या. त्यां तेनी जमणी आंख फरकी, एटले ते मनमां चिन्तवन करवा लाग्यो के ' अहीं कोइ इष्टनो मेळाप थशे. ' ते समये पाडलीखंड नगराधीश कमलसेन राजानी राणी कमलिनीनी कुक्षिने विषे उत्पन्न थयेली कमलवती नामनी कुंवरी सुगंधी पदार्थो तथा पुष्प विंगेरे पूजानी वस्तुओ लइने, सुमंगला दासी सहित ते यक्षना मंदिरमां आवी. त्यां रणसिंह कुमारने जोइने ते कामविह्वल थइ गइ. कुमार पण तेने जोइने मोहित थयो. तेओ बने नेत्रनुं मटकुं पण मार्या शिवाय, एकीनजरे परस्परने सस्नेह जोतां उभां रखां. पछी कमलवतीए यक्षनी पूजा करीने प्रांते प्रार्थना करी के- ' स्वामिन् ! तमारी कृपाथी आ पुरुष मारो भर्ता थाओ. एना दर्शनथी हुं तेना पर अति रागवती थइ छुं. माटे तमे

प्रसन्न थडने ए राजकुमारने मारा भर्तारपणे आपो. 'त्यारे यक्षे कहुं के—'हे वाला ! आ राजपुत्र हुं तने अर्पण करुं छुं. एनी साथे तुं इच्छानुसार संसारनुं सुख भोगव.' ए प्रमाणे सांभळीने तेने घणो आनंद थयो. पछी कमलवती सेवकद्वारा तेनुं नाम विगेरे पूछीने, स्नेहदृष्टी तेने फरीफरीथी जोती पोताने घरे गइ. कुमार पण पोताना मुकामे आव्यो. बीजे दिवसे पण कमलवती पूजा करवाने आवी. कुमारे तेने जोइ. पूजा कर्मा बाद बीणावादन पूर्वक संगीत करीने ते घरे गइ. कुमार तेनुं गान तथा बीणानो स्वर सांभळीने मनने विषे चिंतववा लाग्यो के 'जो आ वालाने परणुं तोज मारो जन्म सफल छे, नहितो आ जीवितथी शुं ?' ए प्रमाणे तेना रागे वाह्यो सतो त्यांज रह्यो. मुकाम उपाड्यो नहि. एकदा पुरुषोत्तम राजाना प्रधानोए आवीने विज्ञप्ति करी के 'स्वामिन् ! अत्र विलंब करवानुं शुं कारण छे ?' कुमारे कहुं के—'मारे अहीं कांइ काम छे, तमे आगळ जाओ, हुं तमारी पाछळ जलदीथी आवुं छुं.' ए प्रमाणे कुमारनो उत्तर सांभळीने तेओ सोमापुरीए पुरुषोत्तम राजा समीपे गया अने कुमार पाछळ आवे छे एम कहुं. हवे रणसिंह कुमार तो कमलवतीना रूपथी मोहित थडने त्यांज रहेलो छे. ते अवसरे एक भीम राजानो पुत्र पण कनकसेन राजानी सेवा करे छे, ते कमलवतीनुं रूप जोइने तेना पर मोहित थयो छे; परंतु कमलवती तेने जरा पण इच्छती नथी. एक वखत कमलवतीने यक्षपूजाने अर्थे गयेली जाणीने ते भीमपुत्र तेनी पछवाडे गयो. तेणे धार्युं के 'ज्यारे ते यक्षप्रासादमांथी बहार नीकळशे, त्यारे हुं मारा मननी सर्व अभिलाषा तेने जणावीश.' ए प्रमाणे विचार करतो सतो ते द्वारमांज उभो रह्यो. कमलवतीए पण तेने जोयो, एटले तेणे सुमंगला दासीने कहुं के—'आ पुरुष जे द्वारने विषे उभो छे ते जो अंदर आवे तो तेने तारे रोकवो.' ए प्रमाणे कहीने ते मंदिरनी अंदर गइ अने दासीने द्वार पासे उभी राखी. पछी एकांते जइ एक जडी कान उपर बांधवाथी पुरुषरूपे थडने ते प्रासादना द्वार पासे आवी. त्यारे कुमारे तेने पूछ्युं के—'हे देवपूजक ! कमलवती हजु केम बहार आवी नहि ?' त्यारे तेणे कहुं के—'में तो आ दासीने एकलीनेज प्रासादने विषे जोइ छे, बीजी कोइ पण स्त्री अंदर नथी.' ए प्रमाणे कहीने ते पोताने घेर आवी. पछी कर्ण उपरथी जटिकाने दूर करी एटले मूलरूपे थइ गइ. पाछळ भीमपुत्रे प्रासादनी अंदर घणी तपास करी, पण कमलवतीने नहि जोवाथी ते खिन्न थडने पोताने स्थाने गयो. सुमंगला दासी पण घेर आवी. त्यां कमलवतीने जोइने तेणे पूछ्युं के—'हे स्वामिनी ! तमे अहीं केवी रीते आव्यां ? में तमने बहार नीकळतां तो जोयां नहि.' त्यारे तेणे जटिकानुं सर्व स्वरूप कही बताव्युं. ते वखते दासीए कहुं के—'हे स्वामिनी ! एवी जटिका तमने क्यांथी मळी ?' कमलवतीए कहुं के—'सांभळ, पूर्वे हुं एक वखत यक्षने मंदिरे गइ हती. ते वखते त्यां एक विद्याधर ने

विद्याधरीनुं जोड़ुं आव्युं हतुं. मने जोड़ने विद्याधरी मनमां चिंतववा लागी के 'जो आ अद्भुतरूपवाली स्त्रीने मारो पति जोशे तो ते तेना रूपथी मोहित थइ जशे.' एवुं धारीने हुं न जाणुं तेम तेणे मारा कर्ण उपर एक जटिका बांधी दीधी. हुं यक्षनी पूजा करवाने माटे गइ त्यां मारा पुरुषवेषने जोड़ने हुं विस्मित थइ, अने सर्व शरीरने अवलोकतां एक जटिका कर्णउपर जोवामां आवी. ते जटिका दूर करी एटके हुं मूळरूपमां आवी. त्यारपछी ते जटिकाने आदरथी ग्रहण करीने में मारी पासे राखी छे. तेना प्रभावथी पुरुषवेष धारण करीने हुं आज यक्षप्रासादमांथी बहार नीकळी हती." ए प्रमाणे कमलवतीए पोतानी दासीने जटिकानुं स्वरूप निवेदन कर्युं.

हवे भीम राजाना पुत्रे तेने माटे घणा उपायो कर्या, परंतु एक पण उपाय कामे लाग्यो नहि. त्यारे तेणे कमलवतीनी माताने पोतानो अभिप्राय जणाव्यो. तेणे विचार कर्यो के 'आ महान राजपुत्र छे तो आनी साथे मारी पुत्रीना लग्न थाय तो ते युक्त छे.' ए प्रमाणे विचारीने तेणे पोताना स्वामीने ते हकीकत निवेदन करी. तेणे पण ते कबुल कर्युं. बीजे दिवसेज लग्न लीधां. ज्यारे कमलवतीए ते वार्त जाणी, त्यारे तेने घणुं दुःख उत्पन्न थयुं; तेथी ते खाती नथी, सुती नथी, बोलती नथी अने हसती पण नथी. तेमनमां विचार करे छे के 'ते यक्षनी पासेज जइने तेने उपालंभ दइने तेनोज आश्रय लउं, ते शिवाय मारी बीजी गति नथी.' आ प्रमाणे विचारीने रात्रिए गुप्त रीते नीकळी यक्षमंदिरमां आवीने तेने ओळंभो आपवा लागी के "हे यक्ष ! तमारा जेवा मुख्य देवोनुं वचन अन्यथा नीवडे ए घटित गणाय नहि. कारणके सत्पुरुषोने तो एकज जीभ होय छे. कहुं छे के 'सत् पुरुषोने एक, सर्पने बे, प्रजापतिने चार, अग्निने सात, कार्तिक ऋषिने छ, रावणने दश, शेषनागने बे हजार अने दुर्जनोना मुखमां हजारो ने लाखो जीभ होय छे.' जोके ए प्रमाणे छे छतां तमारी वाणी अन्यथा नीवडी. परंतु मारो जीव तो मारा हाथमां छे." ए प्रमाणे कहीने रणसिंह कुमारना मुकामनी पासे जइ मोटा वृक्षने विषे गळेफांसो बांधीने बोली के—"हे वनदेवताओ ! मारुं वचन सांभळो; में रणसिंह कुमारने परणवानी इच्छाथी आ चिंतामणि यक्षनुं बहु रीते आराधन कर्युं. तेणे मने वचन पण आप्युं परंतु पाळ्युं नहि, तेथी हुं आत्मघात करुं छुं. जो आ भवने विषे ए मारा पति न थया तो आवता भवने विषे ते मारा वल्लभ थाओ." ए प्रमाणे बोली वृक्ष उपर चडीने कंठमां फांसो नांखीने लटकी रही. तेवामां सुमंगला दासी तेने पगले पगले त्यां आवी. तेणे कमलवतीनी ए प्रकारनी अवस्था जोड़ने शोरबकोर करी मूक्यो. ते सांभळीने रणसिंह कुमार पोताना सुमित्र मित्र सहित त्यां सत्वर आव्यो. दासीए गलानो फांसो छेदी नाख्यो, एटके कमलवती बेगुद्ध अवस्थामां नीचे पडी. शीत पवन विगेरेना

ઉપચારથી તે સ્વસ્થ થઈ, ત્યારે કુમારે પૂછ્યું કે—‘હે સુંદરી ! તું કોણ છે ? તેં શા માટે ગળે ફાંસો નાખ્યો હતો ? તેં આ સાહસ શા હેતુએ કર્યું ?’ સુમંગલાએ ઉત્તર આપ્યો કે—“સ્વામિનિ ! શું હજી આપે આને ન ઓઝાવી ? તમારામાં જેનું ચિત્ત લીન થયું છે એવી આ રાજપુત્રી કમલવતી છે. તેના પિતાએ તેને भीम નૃપના પુત્રને આપવાથી તે આત્મઘાત કરીને મરણ પામવા ઇચ્છતી હતી, તેનું મેં ગળાફાંસો કાપી નાંખી રક્ષણ કર્યું છે.” તે સાંભળીને રણસિંહ કુમાર અતિ હર્ષિત થયો. ત્યારપછી સુમિત્ર બોલ્યો કે—‘હે મિત્ર ! કયો ક્રુધાતુર માણસ મિષ્ટ અન્ન खावानું મળતે સતે વિલંબ કરે ? તે માટે આ બાલાનું પાણિગ્રહણ કરીને તેનો મનમથસમુદ્રમાંથી ઉદ્ધાર કરો.’ એ પ્રમાણેનું મિત્રનું કથન સાંભળીને રણસિંહે તેજ વચ્ચે તેની સાથે ગાંધર્વ લગ્ન કર્યું. કમલવતી પણ મનમાં અતિ આનંદિત થઈ. પછી કમલવતી રાત્રિએજ સુમિત્રની સાથે પોતાને ઘેર આવી. તે સમયે વિવાહકાર્યના અતિ હર્ષમાં પોતાના કુટુંબપરિવારનું મન વ્યગ્ર છે, એવું જાણીને કમલવતીએ પોતાનો સ્ત્રીવેષ સુમિત્રને પહેરાવ્યો, અને પોતે પુરુષવેષ ધારણ કરીને રણસિંહ કુમારની સમીપે ગઈ. કુમારે પણ તેને સ્નેહ-દૃષ્ટિથી બે હસ્તવડે ગાઢ આલિંગન કરીને પોતાની પાસે બેસાડી.

હવે લગ્ન વચ્ચે भीमપુત્ર હાથી ઉપર સ્વારી કરીને મોટા આઢંવરથી પરણવા આવ્યો; અને મહોત્સવ પૂર્વક કમલવતીનો વેષ જેણે ધારણ કર્યો છે એવા સુમિત્રની સાથે પાણિગ્રહણ કરી તેને લઈને પોતાને સ્થાને આવ્યો. પછી કામના આવેશથી કોમલ આલાપ પૂર્વક નવીન વધૂને પુનઃ પુનઃ બોલાવવા લાગ્યો; પણ તે જરા પણ બોલતી નથી; ચૂપ થઈને બેસી રહી છે. અતિ કામના આવેશમાં તેણે હસ્તવડે તેના અંગનો સ્પર્શ કર્યો. તે સ્પર્શથી તે તો પુરુષ છે એવું જાણીને તેણે પૂછ્યું કે—‘તું કોણ છે ?’ તેણે ઉત્તર આપ્યો કે—‘હું તારી વધૂ છું.’ કુમારે પૂછ્યું કે—‘તું વધૂ ક્યાં છે ? તારા દેહસ્પર્શથી જણાય છે કે તું પુરુષ છે.’ ત્યારે વધૂનો વેષ ધારણ કરનાર સુમિત્રે જવાબ આપ્યો કે—‘હે પ્રાણનાથ ! આ શું લવો છો ? શું તમે તમારું ચેષ્ટિત પ્રકટ કરો છો ? વિવાહના ઉત્સવથી પરણેલી એવી મને ચેટકવિદ્યાથી પુરુષરૂપ કરો છો; તેથી હું હમણા મારા પિતા પાસે જઈને કહીશ કે—‘હું કુમારના પ્રભાવથી પુત્રીપણને તજી દઈને પુત્ર થઈ છું’. એ પ્રમાણે બોલવાથી ‘આ કેમ વન્યું ?’ એમ વિચારતો भीमપુત્ર વ્યગ્ર ચિત્તવાળો થયો. તે અવસરે સ્ત્રીવેષ ધારણ કરનાર સુમિત્ર રણસિંહ કુમાર પાસે આવ્યો, અને રાત્રિનું સર્વ વૃત્તાંત કહ્યું. તે કૌતુક સાંભળીને તેઓ સર્વ હસ્તતાલી દઈને હસવા લાગ્યા.

અહીં भीमપુત્રે કનકસેન રાજા પાસે આવીને કહ્યું કે—‘મારી સાથે તમારી જે પુત્રીના લગ્ન થયા તે તો પુત્ર દેખાય છે.’ તે સાંભળીને તેના સાસુ સસરાએ કહ્યું કે—“શું આ જમાઈ ગાંડો થઈ ગયો છે કે આ પ્રમાણે લવે છે ? અથવા શું મૃતથી આવેશવાન

थयो छे के जेथी आ प्रमाणे असंबंध बोले छे? एकज भवने विषे जीव स्त्रीपणुं तजी दइने पुरुषत्व प्राप्त करे, एवा प्रकारनी प्रवृत्ति कोइ दिवस थइनथी अने थसे पण नहि, तेमज एवी बात सांभळवामां पण आवी नथी. तेम आ जमाइ पण असत्य शामाटे बोले? माटे ए पुरुषवेषे कोइ धूर्त देखायछे. ' ए प्रमाणे कही राजाए कमलवतीनी सर्वत्र शोध करावी, पण तेनो पत्तो कोइ जग्याए मळ्यो नहि. त्यारे राजा अति शोकातुर थइ गयो, अने राणी पण पुत्रीना मोहने लीधे रुदन करती सती सेवको प्रत्ये कहेवा लागी के 'जे कोइ मारी पुत्रीने लावी आपसे तेनी अभिलाषा हुं पूर्ण करीश. ' तेथी सेवको पण सर्वत्र भ्रम्या, परंतु पत्तो न लागवाथी खिन्न थइने पाछा आव्या.

प्रातःकाले पत्तो मेळवेला कोइ पुरुषे कनकसेन राजा पासे आवीने कह्युं के—' हे स्वामिन् ! मैं कमलवतीने लग्नवेषमां रणसिंह कुमारना मुकामे क्रीडा करती जोइ छे. ' ते सांभळीने क्रोधथी जेनां नेत्रो लालचोळ थइ गयां छे एवो कनकसेन राजा भीमपुत्र सहित मोटुं लश्कर लइने त्यां आव्यो, अने रणसिंह कुमारनी साथे युद्ध आरंभ्युं. रणसिंह पण सिंहनी माफक युद्ध करवा लाग्यो. रणसिंह कुमारे पोते एकलो छतां देवनी सहायथी भीमपुत्र सहित कनकसेन राजाने जीती लइने तेमने पकडी लीधा. ते वखते कमलवतीनी दासी सुमंगलाए आवीने सर्व वृत्तांत जणाव्यो. पछी कमलवती पण आवी अने पिताने प्रणाम करी बे हाथ जोडी उभी रही. कनकसेन राजाए भीमपुत्रनुं सर्व स्वरूप सांभळ्युं; तेथी तेनापर क्रोधायमान थइने तेनो घणो तिरस्कार कय्यो. कमलवतीए भीमपुत्रने पण छोडावी मूक्यो. कनकसेन राजा रणसिंह कुमारनुं कुल, धैर्य विगेरे जाणीने अति हर्षित थयो. पछी मोटा आडंबरथी कमलवतीनो विवाह कय्यो. हस्त-मेळाप समये घणा हाथी घोडा विगेरे आप्या. रणसिंह पण त्यां चिरकाळ सुधी रह्यो. तयारपछी कमलवतीने लइने पोताने देश पाछो फर्यो; अने कनकवती तथा कमलवतीनी साथे विषयसुख भोगवतो सुखमां काळ निर्गमन करवा लाग्यो.

अहीं सोमापुरीने विषे पुरुषोत्तम राजानी पुत्री रत्नवती विचार करवा लागी के—
" अरे ! मारा पाणिग्रहण अर्थे अहीं आवतां रणसिंह कुमार रस्तामां कमलवतीने परण्या अने तेनामां अति लुब्ध थया, एटलुंज नहि पण ते मारा वल्लभे मने एवी विस्मृत करी दीधी के जेथी अहीं मने परणवाने पण आव्या नहि. हमणा तो ते कमलवती विना बीजा कोइ तरफ नजर पण करता नथी; तेथी तेणे कांइ कामण कय्युं होय एम जणाय छे. भर्तानुं हृदय कमलवतीना स्नेहथी अति भरपूर थयेलुं देखाय छे के जेथी मारा स्नेहनो तेमां अवकाश थइ शकतो नथी. परंतु हुं त्यारे खरी के ज्यारे कोइ पण उपाये करी तेना उपर कलंक चडावीने तेना उपरथी भर्तारना चित्तने उतारी नखावुं."

ए प्रमाणे विचार करीने तेणे पोतानी माताने ए वात जणावी. तेणे पण 'तारी इच्छा-नुसार कर' एवी रजा आपी. पछी त्यां एक दुष्ट गंधमूषिका नामनी कामण तथा वशीकरण विगेरेमां कुशल एवी स्त्री रहेती होती. तेने बोलावीने रत्नवतीए कहुं के- 'हे माता ! तूं मारुं एक कार्य कर, ते कार्य ए छे के रणसिंह कुमार कमलवतीना उपर अति लुब्ध थयेला छे, तेथी एवं करो के जेथी तेने कलंकथी दूषित मानीने कुमार घरमांथी काढी मूके. ' ते सांभळीने परिव्राजिकाए ते वात कबूल करी अने बोली के- 'एमां ते शुं मोटुं काम छे ? ते हुं अल्प काळमां करीश.' ए प्रमाणे वचन आपीने ते थोडा दिव-समां रणसिंह कुमार हता ते नगरमां आवी. त्यां ते अंतःपुरमां कनकवतीना मंदिरमां गइ, अने तेने रत्नवतीना कुशल समाचार विगेरे निवेदन कयुं. रत्नवतीना तरफथी समाचार लावेली होवाथी कनकवतीए तेने सन्मान आप्युं. पछी ते हमेशां अंतःपुरमां जवा लागी, अने कुतुहल विनोद विगेरे वार्ता करवा लागी; ते कमलवतीनी साथे विशेष वातचित्त करती होती, अने जेम कमलवतीनो तेना पर वधारे विश्वास उत्पन्न थाय तेम करती होती. दररोज जवा आववानुं करतां तेणे एक दिवस कूट विद्याथी कमल-वतीना मंदिरने विषे परपुरुषने आवतो कुमारने बताव्यो. पण तेना मनमां जराए आव्युं नहि; ते तो विचार करवा लाग्यो के 'कमलवतीनुं शील सर्वथा निष्कलंकित छे. ' ए प्रमाणे घणीवार परपुरुषने आवतो जोवाथी कुमारने विचार्युं के 'शुं कमलवती शीलथी खंडित थइ हशे ? के जेथी हुं हमेशां तेना मंदिरमां परपुरुषने आवतो जतो प्रत्यक्ष जोउं छुं. ' तेणे कमलवतीने पूछ्युं के- 'हुं हमेशां तारा मंदिरने विषे परपुरुषने आवतो जोउंछुं तेनुं शुं कारण ? ' ते सांभळी कमलवती बोली के- 'हे प्राणनाथ ! हुं कंइ पण जाणती नथी. ज्यारे तमे परपुरुषना संचारनुं स्वरूप पूछो छो त्यारे ते मारां कर्मनो दोष छे. ज्यारे तमे एवं जुओछो त्यारे हुं जरूर मंदभाग्यवती छुं. माटे जो आ पृथ्वी मार्ग आपे, तो तेना विषे समाइ जाउं के जेथी एवं अश्राव्य वचन सांभळवुं न पडे. ' आ प्रमाणे उत्तर सांभळीने कुमार विचार करवा लाग्यो के- 'खरेखर ए भूत आदिनुं विलसित जणाय छे. आनामां कोइ पण प्रकारनी कुचेष्टा जणाती नथी. जोके सुंदर भ्रकुटीवाली स्त्री यौवनावस्थामां तीक्ष्ण कटाक्ष फेंकीने परना मनने मोहित करेछे, परंतु ते पुरुषोनी साथे हमेशां संगम केवी रीते संभवे ? तेमां पण विशेषे करीने अंतःपुरने विषे तो ते संभवेज नहि. केमके अकाल मृत्युनो अभिलाषी एवो कोण अहीं हमेशां आवे ? ए प्रमाणे विचार करवाथी कुमारने ते सत्य जणायुं नहिं, पण मननी अंदर शंकायुक्त रह्यो; तेथी कांइक स्नेह तो घट्यो. पेली दुष्टाए विचार कयों के- 'हजु पण आनुं चित्त तेना उपरथी विरक्त थयुं नहि, तेथी हवे बीजा उपायथी तेमना स्नेहनो

भंग करूं.' एवं धारीने तांबूलभोजनना उपाये करी मंत्रचूर्णादिनो योग करीने तेणे कुमारनुं मन विरक्त कर्युं. कुमारनुं मन जे पूर्वे कमलवतीना उपर गाढ प्यारमां लग्न हतुं तेने मंत्रचूर्णादिना प्रयोगथी तेना प्रत्ये ज्वलायमान कर्युं. कुमार लोकापवादथी डरीने विचार करवा लाग्यो के ' आ कमलवतीने तेना पिताने घरे माकेली दंड, अहीं राखवा लायक नथी. ' ए प्रमाणे विचारीने तेणे सेवकोने बोलावी आज्ञा करी के 'तमे कमलवतीने रथमां बेसारीने तेना पिताने घेर मूकी आवो. ' ए प्रमाणे सांभळीने सेवको विचार करवा लाग्या के—' आ आवुं अघटित केम करेछे ? पण आपणने तो स्वामीनुं वाक्य उलंघन न थइ शके तेवुं छे. ' ए प्रमाणे विचारीने तेओ कमलवतीनी पासे आवी बोल्या के—' हे स्वामिनी ! तमारा पति वाटिकाने विषे गयेला छे ने तमने त्यां बोलावे छे, माटे रथमां बेसीने शीघ्र चालो. ' ए प्रमाणे असत्य बोलीने तेओए तेने रथमां बेसारी. ते वखते कमलवतीनी जमणी आंख फरकी, तेथी ते विचारवा लागी के—' अत्यारे शुं अशुभ थशे ? पण स्वामी मने बोलावेछे माटे जरूर जवुं, जे बनवानुं होय ते बनो. ' ए प्रमाणे विचारी व्यग्र चित्ते ते रथमां बेसी. सेवकोए रथने सत्वर चलाव्यो. कमलवतीए पूछ्युं के—' मारा स्वामींथी अलंकृत थयेलुं उपवन केटलुं दूर छे ? ' तयारे सेवके उत्तर आप्यो के—' वन क्यां अने तमारो स्वामी पण क्यां ? कुमारे तमारा पिताने घेर तमने मूकी आववानी अमने आज्ञा आपी छे. ' कमलवतीए कह्युं के—' भले, ज्यारे कुमारे आवुं वगरविचार्युं तेमज परीक्षा कर्या विनानुं कार्य कर्युं छे तो पछवाडेथी तेने घणो पश्चात्ताप थशे, बाकी मारे तो जे कर्म उदयमां आवी पड्युं ते भोगववुंज जोइए. कह्युं छे के ' करेला कर्मोनो क्षय करोडो वर्षे करीने पण थतो नथी. शुभ वा अशुभ जे कर्म कर्युं होय, ते अवश्य भोगववुंज पडे छे. ' परंतु हुं निरपराधी प्रत्ये आ शुं आचर्युं ? " आ प्रमाणे विचारती ते थोडा दिवसमां पाडली-खंडपुर समीपे आवी पहुँची. एटले कमलवती बोली के—'हे सारथी ! तुं अहीं-थीज रथने पाछो वाळ. हवे अहीं तारुं कंड काम नथी. आ स्थानथी हुं परिचित छुं. अहींआंथी सन्मुखज पाडलीखंडपुरनुं उपवन देखाय छे, तेथी हुं एकली सुखेथी जइश. ' ए प्रमाणे सांभळी सारथी प्रणाम करीने आंखमा अश्रु लावी बोल्यो के—' हे स्वामिनी ! तमे साक्षात् शील रूपी भूषणने धारण करनारा लक्ष्मी छो, ने हुं अधम आज्ञानो करवावाळो कर्मचंडाळ छुं, के जेथी तमने अरण्यमां तजी दंडछुं. दुष्ट कर्म करनार एवा मने धिक्कार छे ! " ए प्रमाणे बोलता सारथीने कमलवतीए कह्युं के—' हे सत्पुरुष ! आपां तारो अपराध नथी. जे सेवक छे ते तो स्वामीनी आज्ञा प्रमाणे करेज छे. पण ते मंदभाग्यवंतने मारुं एक

વચન કહેજે કે ‘શું આ કાર્ય કુલોચિત કરેલું છે?’ એ પ્રમાણે સાંભળ્યા બાદ કમલવતીને વટ તરુની નીચે મૂકીને સારથી રથ લઈને પાછો વળ્યો. પછી એકાકી કમલવતી રોતી ને વિલાપ કરતી બોલવા લાગી કે—“હે વિધાતા! તું આ અતિ ક્રૂર કાર્ય શું આચર્યું? અકાળે વજ્ર પડવા રૂપ પ્રિયના વિયોગથી ઉત્પન્ન થતું દુઃખ તું મને શામાટે આપ્યું? મેં તારો શો અપરાધ કર્યો હતો? આ દુઃખ તો સર્વ સહન થઈ શકે તેમ છે, પરંતુ અસત્ય કલંક ચડાવીને મર્તાએ મને ઘરમાંથી કાઢી મૂકી છે; તેથી મને મહદ્ દુઃખ થાય છે. હું શું કરું? ક્યાં જાઉં? હે માતા! અહીં આવીને દુઃખદાવાયિથી વળતી તારી પુત્રીનું રક્ષણ કર. અથવા તું આવતી નહિ, કારણ કે મારું દુઃખ જોઈને તારું હૃદય ફાટી જશે. હું મંદભાગ્યવતી છું. કારણ કે હું કુમારાવસ્થામાં પિતાને વર શોધવાની ચિંતાનું કારણ થઈ હતી. પાણિગ્રહણ વચ્ચે પિતાને વંધન વિગેરેનું કષ્ટ પ્રાપ્ત કરાવ્યું હતું. અત્યારે પણ આ સ્થિતિ સાંભળીને તે પણ દુઃખી થશે.” આ પ્રમાણે અનેક રીતે વિલાપ કરતી સતી મનને વિષે વિચાર કરવા લાગી કે—‘પ્રથમ મારા સ્વામીએ મારા શીલની સારી રીતે પરીક્ષા કરી હતી. પરંતુ એવું જણાય છે કે કોઈ નિષ્કારણ વૈરીએ અથવા ભૂતરાક્ષસ વિગેરેએ ઇંદ્રજાલનું સ્વરૂપ વતાવીને મારા સ્વામીનું મન વ્યુદ્ગ્રાહિત કરી નાંખ્યું છે. તેથી હમણા કલંકયુક્ત મારે પિતાને ઘેર જવું સર્વથા યુક્ત નથી. હમણાં તો જટિકાના પ્રભાવથી પુરુષ રૂપ ધારણ કરીને રહું. કારણકે પાકા વદરી ફળના જેવા સ્ત્રીશરીરને જોઈને કોણ ભોગવવાની ઇચ્છા ન કરે? કહ્યું છે કે “તલાવનું પાણી પીવાને, તાંબૂલ खावानે અને ચૌવનાવસ્થામાં સ્ત્રીના શરીરને જોવાને કોણ ઉત્સુક ન થાય?” મારે તો પ્રાણત્યાગથી પણ શીલનું રક્ષણ કરવું તે શ્રેષ્ઠ છે. કારણકે આ સંસારમાં શીલ શિવાય બીજો પરમ પવિત્ર અને નિષ્કારણ મિત્ર નથી. કહ્યું છે કે—“શીલ એ નિર્ધનનું ધન છે, અલંકારરહિતનું આભૂષણ છે, વિદેશને વિષે પરમ મિત્ર છે, અને આ ભવમાં તથા પરભવમાં સુખ આપનારું છે.” વળી શીલના પ્રભાવથી પ્રજ્વલિત અગ્નિ શાંત થઈ જાય છે અને સર્પ આદિનો ભય નાશ પામી જાય છે. આગમમાં પણ કહ્યું છે કે—“દેવ, દાનવ, ગંધર્વ, યક્ષ, રાક્ષસ અને કિન્નર વિગેરે બ્રહ્મચારીને નમસ્કાર કરે છે, કારણકે તે દુષ્કર કાર્યના કરનાર છે.” વળી “કોઈ ક્રોડોગમે સૈન્યાનું દાન દે અથવા સોનાનું જિનભુવન કરાવે તો પણ જેટલું પુણ્ય બ્રહ્મવ્રત ધારણ કરનારને થાય છે તેટલું તેને થતું નથી.”

આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તે જટિકાના પ્રભાવથી બ્રાહ્મણનો વેષ ધારણ કરીને પાંડલીચંડપુરથી પશ્ચિમ દિશાએ આવેલ ચક્રધર નામના ગામની સમીપે ચક્રધર દેવતાના મંદિરમાં પૂજારીપણે રહી, અને સુખે કાલ નિર્ગમન કરવા લાગી.

हवे सारथीए रणसिंह कुमार पासे जइने कमलवती संबंधी सर्व वृत्तांत कह्युं, ते सांभळीने 'आ सर्व गंधमूषिकाना मंत्रादिनुं माहात्म्य छे' एवं जाणी कुमार अत्यंत पश्चात्ताप करवा लाग्यो के—“मैं अधमे कुळने अनुचित एवं आ शुं आचर्युं ? के जेथी निर्दुषण एवी प्राणप्रियांने कलंक चढाव्युं. ते मारी प्राणप्रिया कमळाक्षी कमलवती शुं करती हशे ? हुं शुं करुं ? तेना विना सर्व शून्य लागे छे. 'दीप छतां, अग्नि छतां तथा नाना प्रकारना माणि छतां एक ते मृगाक्षी विना आ जगत् बधुं अंधकारमय लागे छे.' कोण जाणे ते मारी वल्लभा हवे मने क्यारे मळशे ? अधन्य एवो हुं लोकोने मुख शीरीते बतावी शकीश ? मने धिकार छे ! जे हृदयने विषे एवो माठो विचार आव्यो ते मारुं हृदय फूटी केम गयुं नहि ? अने ते मारी जीभ शतखंड केम थइ गइ नहि, के जेणे तेने वनमां मूकी आववानी रजा आपी ? आ प्रमाणेनुं अकार्य करतां मारा माथा उपर ब्रह्मांड केम जुटी पड्युं नहि ? अरे ! वगरविचारे करेलुं कार्य महा अनर्थने माटेज थाय छे. नीतिशास्त्रमां पण कह्युं छे के—“कोइ पण कार्य सहसा करवुं नहि, कारणके सहसा कार्य करनार अविवेकी परम आपदानुं स्थान थाय छे, अने विचारीने काम करवावाळा गुणलुब्ध प्राणीओ स्वयमेव संपदाने पामे छे. ” पण हवे आ प्रमाणे शोच करवाथी शुं ? विचारवानी जरूर ए छे के आ कार्य कोनाथी थयुं ?” ए प्रमाणे विचार करता तेणे गंधमूषिका जती रह्याना खबर सांभळ्या, एटले 'खरेखर आ कार्य तेणेज करेलुं छे' एम निः—श्वास पूर्वक विचारवा लाग्यो.

हवे गंधमूषिकाए सोमापुरी जइने रत्नवती पासे कुमारनुं बधुं स्वरूप तथा कमलवतीनुं पण स्वरूप कही बताव्युं. रत्नवती हर्षवती थइ. पछी तेणे पोताना पिता पुरुषोत्तम राजाने कह्युं के—“हे स्वामिन् ! रणसिंह कुमारने तेढावो. ' एटले पुरुषोत्तम राजाए पण कुमारने बोलाववाने कनकपुर कनकशेखर राजानी पासे पोताना सेवको मोकल्या. तेओए त्यां जइने कह्युं के—“हे स्वामिन् ! रणसिंह कुमार रत्नवतीनुं पाणिग्रहण कर्या वगर रस्तेथीज पाछा वळ्या ए घणुं अनुचित कर्त्युं छे, तेणे अमने लज्जित कर्या छे; परंतु रत्नवती तो तेमना विषे एकचित्तवाळीज रही छे. तेथी हवे तेना पाणिग्रहण अर्थे कुमारने मोकलो.” कनकशेखरे कुमारने बोलावी आज्ञा करी के—'रत्नवतीना विवाहमाटे जाओ.' कमलवतीना विरहथी जोके तेनुं मन व्यग्र हतुं, तोपण पिताना आग्रहथी तेणे कबुल कर्त्युं. शुभ दिवसे सैन्यसहित चाल्या. शुभ शकुन जोइ प्रयाण करतां पाडलीखंडपुर समीपे आव्या. एटले प्रियानी शोध माटे फरतां फरतां चक्रधर गामनी समीपना उद्यानमां आवी, त्यां तंबू नांखी पडाव कर्यो. कुमार चक्रधर

દેવની પૂજા કરવા ચાલ્યા, તે વખતે તેમની જમણી ચક્ષુ ફરકી, તેથી તે વિચારવા લાગ્યો કે—‘આજ કોઈ ઇષ્ટનો સંયોગ થશે, પરંતુ કમલવતી વિના મને વીજું કંઈ ઇષ્ટ નથી; તેથી જો તે મળી આવે, તો સ્વર્ગ ઇષ્ટ લાભ પ્રાપ્ત થયો માનું.’ એ પ્રમાણે વિચારે છે, તેવામાં પુષ્પવટુક રૂપધારક કમલવતીએ પુષ્પ લાવીને કુમારના હસ્તમાં મૂક્યાં. કુમારે તેને યોગ્ય મૂલ આપ્યું. પછી પુષ્પવટુકે વિચાર્યું કે—‘આ રણસિંહ કુમાર રત્નવતીના પાણિગ્રહણાર્થે જતા જણાય છે.’ કમલવતી કુમારને જોઈ અતિ હર્ષિત થઈ. કુમાર પણ પુષ્પવટુક રૂપ ધરનારી કમલવતીને પુનઃ પુનઃ જોતો સતો વિચાર કરવા લાગ્યો કે—‘આ મારી પ્રાણવલ્લભા કમલવતીના જેવો દેખાય છે. એને જોઈને મારું મન અતિ પ્રફુલ્લિત થાય છે.’ એ પ્રમાણે ચિન્તન કરતો વિસ્મયથી તેને પુનઃ પુનઃ જોતાં પણ તૃપ્ત થયો નહિ. કમલવતી પણ સ્નેહ કરીને પોતાના પ્રિયને નિરખવા લાગી. પછી કુમાર વટુકને સાથે લઈને પોતાના મુકામે આવ્યો, અને ભોજન વિગેરેથી ભક્તિપૂર્વક તેનું વહુ સન્માન કરીને તેને પોતાની પાસે બેસાડ્યો. પછી કુમાર તેને કહેવા લાગ્યો કે—‘હે વટુક ! તારું અંગ ફરીફરીને જોતાં છતાં મને તૃપ્તિ થતી નથી. તારું દર્શન મને અતિશય ઇષ્ટ લાગે છે.’ વટુક બોલ્યો કે—‘હે સ્વામિન ! એ સત્ય છે. જેમ ચંદ્રની કાંતિના દર્શનથી ચાંદ્રોત્પલ્લમાંથીજ અમૃત સ્રવે છે, વીજામાંથી સ્રવતું નથી, તેમ આ સંસારમાં પણ જે જેનો વલ્લભ હોય છે, તેને જોવાથી તૃપ્તિ થતીજ નથી.’ કુમારે કહ્યું કે—‘મારે આગલ જવાનું સ્વાસ કારણ છે, પરંતુ તારા પ્રેમની શૃંગ્ખલાથી બંધાયેલ મારું મન એક પગલું પણ આગલ ભરવાને ઉત્સાહિત થતું નથી; તેથી કૃપા કરી તું મારી સાથે ચાલ. પાછો હું તને અહીં અવશ્ય લાવીશ.’ એ પ્રમાણે સાંભળીને વટુક બોલ્યો કે—‘મારે અત્રે હમેશાં ચક્રધર દેવની પૂજા કરવાની છે, તેથી મારાથી કેમ આવી શકાય? વહી દંભરહિત વ્રત ધારણ કરનાર મને ત્યાં આવવાનું પ્રયોજન પણ શું છે?’ કુમારે કહ્યું કે—‘જોકે તારે કંઈ પણ કાર્ય નથી તોપણ મારા ઉપર કૃપા કરીને તારે આવવું જોડાઈ.’ કુમારના આગ્રહથી તેણે તે કબુલ કર્યું, અને તેની સાથે આગલ ચાલ્યો. માર્ગમાં જતાં કુમારને વટુકની સાથે ઘણી પ્રીતિ વંધાણી. એક ક્ષણ પણ તે તેનો સંગ છોડતો નથી. તેની સાથેજ વેસવું, ઉઠવું, ચાલવું ને સુવું વિગેરે કરે છે. શરીરની છાયાની જેમ તેઓ વન્ને એક ક્ષણ પણ નોંખા પડતાં નથી. દૂધ ને જલની જેવી તેઓને મૈત્રી થઈ છે. કહ્યું છે કે—‘‘દૂધે પોતાની સાથે મિશ્રિત થયેલ જલને પોતાના સર્વ ગુણ આપ્યા. પછી દૂધને તાપ ઉપર ચઢાવેલું જોઈને જલે પોતાની જાતને અગ્નિમાં નાંખી, અર્થાત્ પોતે વલ્લવા માંડ્યું; તે વખતે પોતાના મિત્રને આપત્તિમાં જોઈને દૂધ ઉછલીને અગ્નિમાં પડવા તૈયાર

थयुं. तेने पाछुं तेना मित्र साथे भेलवयुं अर्थात् पाणी छांटयुं त्यारे ते शांत थयुं. सारा माणसोनी मैत्री एवा प्रकारनी होय छे. ”

एकदा कुमार बडुकने कहेवा लाग्यो के—‘हे मित्र ! मारुं मन मारी पासे नथी.’ तेणे पूछयुं के—‘ते क्यां गयुं छे.?’ कुमारे कहुं के—‘ते मारी वल्लभा कमलवतीनी साथे गयुं छे.’ तेणे पूछयुं के—‘कमलवती क्यां गइ छे?’ कुमारे कहुं के—‘मारा जेवा मंदभाग्यवाळाना घरने विषे एवुं स्त्रीरत्न क्यांथी रहे ? दैवथी जेनुं मन नष्ट थयेलुं छे एवा में ते निरपराधी बाळाने काढी मूकी. ते क्यां गइ हशे !’ बडुके कहुं के—‘जेने माटे तुं आटलो बधो खेद करेछे ते केवी हती ?’ कुमार नेत्रमां अश्रु सहित कहेवा लाग्यो के—‘हे मित्र ! तेना गुणो एक जीभथी गणवाने केवी रीते शक्तिवान थवाय ? सर्व गुणनुं भाजन ते स्त्री हती; हवे तेना विना सर्व संसार शून्य लागे छे. परंतु तारा दर्शनथी मने आनंद उत्पन्न थाय छे.’ त्यारे बडुके कहुं के—‘हे सुंदर ! आटलो बधो पश्चात्ताप करवो उचित नथी, कारणके विधिए निर्माण करेल कार्य निवारवाने कोण शक्तिवान छे ? कहुं के—‘विधि अघटित घटनाने घटावे छे ने सुघटित घटनाने जर्जरीभूत करे छे; जेने माटे मनुष्यजातने विचार पण आवी शकतो नथी तेवी घटना विधि घटावे छे.’ तो आ प्रमाणे बहु शोच करवाथी शो लाभ छे ?”

हवे घणा दिवसे कुमार मित्र सहित सोमपुरीए पहुँच्या. पुरुषोत्तम राजा महा उत्सवथी तेनी सन्मुख गया, अने जमाइने मोटा आडंबरथी पोताना नगरने विषे प्रवेश कराव्यो. पछी शुभ मुहूर्ते रत्नवतीनुं पाणिग्रहण कराव्युं. पुरुषोत्तम राजाए पहेरामणीमां घणा हाथी तथा अश्वो विगेरे आप्यां. त्यां रणसिंह कुमार श्वसुरे आपेल आवासमां रहतो सतो रत्नवतीनी साथे विषयसुख भोगववा लाग्यो.

एकदा रत्नवतीए तेने पूछयुं के—‘हे प्राणनाथ ! ते कमलवती केवी हती के जे मरी गइ सती पण आपना चित्तने छोडती नथी, अने जेणे मारा पाणिग्रहणार्थे अहीं आवतां आपने वश करी दइने पाछा वाळ्या हता?’ कुमार बोल्यो के—‘हे प्रिये ? आ त्रिभुवनने विषे एना जेवी बीजी कोइ स्त्री नथी. तेना अंगना लावण्यनुं शुं वर्णन करुं ! ते मरी गये सते तने परणीने जे विषयसुखनो आनंद लउंछुं ते आनंद, दुकाळमां गोधम, तंदुल आदि धान्य नहि मळवाथी हलकां कांग, कोदरा, शामो विगेरे तृण-धान्य खाइने जे आनंद मळे तेना जेवो छे. कहुं छे के—

‘हेळवीयो हीरे, रुडे रयणायरतणे; फुटरे फटिक तणे, मणिए मन माने नहि. ’

“रत्नाकरना रुडा हीराथी हळेळा माणसनुं मन फुटडां के उजळां एवा फटकना मणियी माने नहि. ”

આ પ્રમાણેનાં કુમારનાં વચન સાંભળીને રત્નવતી રોષથી વોલી કે-‘મેં કેવું કર્યું? તે દુષ્ટ સ્ત્રીને કેવી શિક્ષા આપી? અહીંથી ગંધમૂષિકાને મોકલી, તે સર્વ મેંજ કર્યું હતું. જેવી તે તમારી ઇષ્ટ હતી, તેવું મેં કર્યું; તો હવે તમે શું સેવકની પેટે તેના ગુણો વારંવાર ગાયા કરોછો?’ એ પ્રમાણે સાંભળીને કુમાર કમલવતીને તદ્દન નિષ્કલંક માની, ક્રોધથી લાલચોળ થઈ, રત્નવતીને હસ્તથી પકડી, લાત મારી, તિરસ્કાર કરીને બોલ્યો કે-“હે મલિન કર્મ કરવાવાળી! તને ધિક્કાર છે! તેં આજ્ઞા આપીને કુકર્મ કરાવ્યું, પણ તેથી તેં તારા પોતાના જીવનેજ દુઃખસમુદ્રમાં નાંચ્યો છે. તારા જેવી સ્ત્રીના કરતાં કુતરી પણ વધારે સારી છે, કે જે ભસતી હોય પણ અન્ન આપવાથી વશ થાય છે ને ભસતી નથી. પરંતુ બહુમાનિતા એવી પણ માનિની (સ્ત્રી) કદિ પણ પોતાની થતી નથી.?” એ પ્રમાણે કહીને પછી વિચારવા લાગ્યો કે-‘અરે! વૃથા કલંકાચિંતામાં પડેલી મારી પ્રિયા કમલવતી જરૂર મૃત્યુવશ થઈ હશે, તો હવે મારા આ જીવનથી સર્યું!’ એ પ્રમાણે વિચાર કરી તેણે પોતાના સેવકોને આજ્ઞા કરી કે-‘તમે મારા આવાસની પાસે એક મોટી ચિતા રચો, કે જેથી કમલવતીના વિરહથી દુઃખી થયેલો હું તેમાં પડીને મરણ પામું.’ એ પ્રમાણે કહી પરાણે ચિતા કરાવી, અને સર્વ જણાવે વાર્યા છતાં વળી મરવા ચાલ્યો. અહીં પુરુષોત્તમ રાજાએ તે વાત સાંભળી, એટલે પ્રથમ તો કુડકપટની પેટી, મિથ્યા કલંક ચઢાવનારી, અકાર્ય કરનારી અને નરકગતિમાં જનારી એવી ગંધમૂષિકાને ઘણી કદર્યનાં કરાવી, માનરહિત કરી, અપમાન અપાવી રાસભ ઉપર બેસાડીને નગરની બહાર કાઢી મૂકી; સ્ત્રીજાતિ હોવાથી મારી નંચાવી નહિ. પછી તે કુમાર પાસે આવ્યો. ત્યાં તેણે તથા સાર્થવાહ આદિ જનોએ કુમારને બહુ પ્રકારે વાર્યો છતાં તે ચિતા સમીપ આવ્યો. રાજા આદિ જનો વિચાર કરવા લાગ્યા કે-‘મોટો અનર્થ થશે, એક સ્ત્રીના વિયોગથી આવું પુરુષરત્ન મૃત્યુ પામશે.’ આ પ્રમાણે વિચારી કુમારને ચિતામાં પડવાને તૈયાર થયેલા જોડેને પુરુષોત્તમ રાજા બટુક સમીપે જઈ કહેવા લાગ્યો કે-‘હે આર્ય! આ કુમાર તારું વાક્ય ઉલ્લંઘન કરતા નથી, તેથી એવી વિજ્ઞપ્તિ કર કે જેથી તે આ પાપકાર્યથી પાછા ફરે.’ પછી બટુક કુમાર પ્રત્યે બોલ્યો કે-“હે ભદ્ર! ઉત્તમ કુલમાં ઉત્પન્ન થયા છતાં આવું નીચ કુલને ઉચિત કર્મ કેમ કરો છો? તમારા જેવા સદાચારી પુરુષને એ ઘટિત નથી. અગ્નિપ્રવેશ આદિના મૃત્યુથી અનંત સંસારની વૃદ્ધિ થાય છે. તેમાં પણ મોહાતુર થઈને મરવું તે તો અતિ દુઃખદાયી છે. વળી હે મિત્ર! તમે મને પ્રથમ કહ્યું હતું કે ‘હું તને ચક્રધર ગામની સમીપે પાછો પહોંચાડીશ’ તે તમારું વચન અન્યથા થાય છે. તેમજ મૃત્યુ પામેલી કમલવતીની પાછળ મરવાને ઇચ્છો છો, તે પણ વ્યર્થ છે;

કારણકે જીવ પોતાના કર્મથીજ પરભવને વિષે જાય છે. જીવોની ચોરાશી લાખ યોનિ છે, તેથી તેઓની ગતિ એક નથી; કર્મને અનુસરીને જીવની ગતિ થાય છે. પંડિત પુરુષે સારું અથવા મધ્યમ કાર્ય પળ ફઠના પરિણામનો વિચાર કરીનેજ કરવું જોઈએ. રમસટ્ટિત્તિએ કરેલું તથા વગર વિચારે કરેલું કાર્ય આગલ ઉપર શલ્યની જેવું દુઃખ-દાયક નીવડે છે. તેથી આ સાહસ કરવાથી પાછા ફરો; કારણ કે ‘જીવતો નર સેંકડો ભદ્રને જુએ.’ વઢી જો તમે મારી વાત સાંભળીને તમારા પ્રાણનું રક્ષણ કરશો, તો કદાચિત્ તમને કમલવતીનો સંયોગ પણ પ્રાપ્ત થશે; પણ જો મૂઢપણાને લીધે પ્રાણ-ત્યાગ કરશો, તો તેનો સંગમ દુર્લભજ છે.” આ પ્રમાણેની વટુકની વાણી સાંભળીને કમલવતીને મઠવાની કિંચિત્ અભિલાષા જેના હૃદયમાં ઉદ્ભવી છે એવો કુમાર કહેવા લાગ્યો કે—‘હે મિત્ર ! શું તું મારી પ્રિયાને જોઈ છે ? અથવા શું તે જીવે છે એવું કોઈએ તને કહ્યું છે ? અથવા જ્ઞાનના વઢથી તું જાણે છે કે તે મઠશે કે નહિ ? તું મને અગ્નિમાં પડતો અટકાવે છે તેનું કારણ શું છે ? તે કહે.’ વટુક બોલ્યો કે—‘હે કુમાર ! તમારી પ્રિયા કમલવતી વિધાતાની પાસે છે એમ હું જ્ઞાનથી જાણું છું, તેથી જો તમે કહો તો મારા આત્માને વિધાતાની પાસે મોકલીને કમલવતીને અહીં લઈ આવું.’ ત્યારે કુમારે કહ્યું કે—‘જો એ સર્વ સત્ય હોય તો તેમાં જરા પણ વિલંબ કર નહિ. જ્યારે હું કમલવતીને જોઈશ ત્યારે મારો આ જન્મ કૃતાર્થ માનીશ.’ ત્યારે વટુક બોલ્યો કે—‘હે સુંદર ! દક્ષિણા વિના મંત્રવિદ્યા આદિ કેવી રીતે સિદ્ધ થઈ શકે ?’ ત્યારે કુમારે કહ્યું કે—‘હે મિત્ર ! પ્રથમ મેં તને મારું મન અર્પણ કરેલ છે, હવે મારા પ્રાણ પણ તારે આધીન છે; તો કહે હવે તેથી વધારે બીજી શી દક્ષિણા આપું ?’ વટુકે કહ્યું કે—‘દીર્ઘાયુ થાઓ, પણ હું જ્યારે જે કાંઈ તમારી પાસે માગું તે તમારે આપવું પડશે.’ કુમારે કહ્યું કે—‘હું તને વર આપું છું તે હું પાઠીશ. બહુ કહેવાથી શું ! પરંતુ તું હવે મારી પ્રિય વલ્લભાને સત્વર લાવ.’ એ પ્રમાણે કહેવાથી વટુકે સંજીવિની નામની જડી સર્વને વતાવી. પછી તે પડદાની અંદર ધ્યાન કરતો બેઠો. કુમાર પણ અતિ હર્ષિત થવા લાગ્યો. રાજા વિગેરે પણ કમલવતીને જોવાને ઉત્સાહિત થયા. વઢી ‘મૃત્યુ પામેલી કમલવતી પાછી આવશે તો મોટું આશ્ચર્ય થશે; આ વિપ્ર તો મોટો જ્ઞાની જણાય છે.’ એ પ્રમાણે લોકો પણ પરસ્પર આહ્વાદયુક્ત આલાપ કરવા લાગ્યા. તે સમયે વટુકે પેલી જડી કર્ણથી દૂર કરી એટલે કમલવતી થઈ ગઈ. પછી તે પડદામાંથી વહાર આવી. કુમારે તેને અતિ હર્ષથી જોઈ, અને ‘સ્વેચ્છા આજ મારી પ્રિયા કમલવતી છે’ એમ કહ્યું. તેણે આવીને પોતાના પ્રિયને પ્રણામ કર્યા. સઘળાઓએ તેને જોઈ. તેનું રૂપ, લાવણ્ય અને સૌભાગ્ય આદિ જોઈને લોકો પણ વિસ્મય પૂર્વક કહેવા

લાગ્યા કે—‘જેવી રીતે પિત્તલ આગલ સુવર્ણ શોભતું નથી તેવી રીતે આ કમલવતી પાસે રત્નવતી પણ શોભતી નથી. કુમાર એની યાત્રા સાહસ કરતા હતા તે પણ યુક્તજ હતું. એ કુમારને તેમજ એ કમલવતીને બંનેને ધન્ય છે.’ એ પ્રમાણે પ્રશંસા કરતા લોકો પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા. કુમાર પણ હર્ષથી પરિવાર સહિત મહોત્સવ પૂર્વક કમલવતીને લઈને પોતાને આવાસે આવ્યા; અને અલંકાર તથા વસ્ત્રો વિભૂષિત એવી કમલવતીની સાથે પંચ વિષયસુખ ભોગવતા સતા પોતાના જન્મને સાર્થક માનવા લાગ્યા.

એકદા કુમારે કમલવતીને પૂછ્યું કે—‘હે સુલોચના ! કોઈ એક વિપ્ર તારી યાત્રા વિધાતાની પાસે આવ્યો હતો તેને તું જોયો હતો કે નહિ ?’ એ પ્રમાણે સાંભળી કમલવતી વિસ્મય સહિત બોલી કે—‘હે પ્રાણેશ ! તે વિપ્રજ હું હતો.’ એમ કહીને તેણે જડીબુટીનું સર્વ વૃત્તાંત નિવેદન કર્યું. તે સાંભળી કુમાર અતિ સંતુષ્ટ થયો. કમલવતીએ વિચાર્યું કે “આ વલ્લભ રત્નવતીની સામું જરા નજર પણ કરતા નથી, તેના તરફ તે અત્યંત નિઃસ્નેહી થયેલા છે, પણ તેમાં મારોજ અવર્ણવાદ બોલાય. જોકે તેણે અપરાધ કર્યો છે તો પણ મારે તે વિષે વિચાર કરવો યોગ્ય નથી. કારણકે ઉપકારીના પ્રતિ પ્રત્યુપકાર કરવો એમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી, પણ અપકાર કરવાવાળાની ઉપર ઉપકાર કરવો એજ સત્પુરુષનું લક્ષણ છે.” કહ્યું છે કે—“ઉપકાર કરવાવાળા ઉપર વા મત્સર વિનાના મનુષ્ય ઉપર દયા બતાવવામાં આવે તેમાં વિશેષપણું શું છે ! પણ જે અહિત કરનાર પ્રતિ તેમજ સહસા અપરાધ કરનાર પ્રત્યે દયા બતાવે તેજ સત્પુરુષોમાં અગ્રણી છે.” એ પ્રમાણે વિચાર કરી કમલવતીએ કુમાર પાસે વરદાન માગ્યું. કુમારે કહ્યું કે—‘જે તારી ઇચ્છા હોય તે માગી લે.’ કમલવતી બોલી કે—‘જો તમે ઇષ્પિત વસ્તુને અર્પણ કરતા હો તો મારી ઉપર જેવા સ્નેહવાળા છો તેવા રત્નવતી પ્રતિ સ્નેહવંત થાઓ. જોકે તેણે અપરાધ કર્યો છે તો પણ તે ક્ષમા કરવા યોગ્ય છે. કારણકે તમે ઉત્તમ કુલમાં ઉત્પન્ન થયા છો અને કુલવાન પુરુષોને ચિરકાલ સુધી ક્રોધ રાખવો ઘટતો નથી. કહ્યું છે કે “કુલવાન પુરુષને ક્રોધ થતો નથી, કદાચ થાય તો તે લાંબા કાલ સુધી રહેતો નથી, જો કદાચ લાંબો કાલ સુધી રહે તો તે ફલતો નથી. તેથી સત્પુરુષોનો કોપ નીચ જનોના સ્નેહ જેવો છે.” વઢી સ્ત્રીઓનું હૃદય પ્રાયે નિર્દય હોય છે. કહ્યું છે કે—“અસત્ય, સાહસ, માયા, મૂર્ખત્વ, અતિલોભ, અસ્વચ્છતા અને નિર્દયપણું એ સ્ત્રીઓના સ્વાભાવિક દોષો છે. પોતાના સ્વાર્થ સાધવાને માટે તે નીચ આચરણ આચરે છે.” આ પ્રમાણે કમલવતીના કહેવાથી કુમારે રત્નવતીનું પણ સન્માન કર્યું. પછી કેટલાક દિવસ ત્યાં રહીને પુરુષોત્તમ રાજાની આજ્ઞા લઈ કુમારે કનકપુર તરફ પ્રયાણ કર્યું. પિતાએ રત્નવતીને ઘણા દાસ, દાસી,

અલંકાર, દ્રવ્ય વિગેરે આપીને વિદાય કરી અને કુમારને પળ ઘણા હાથી, અશ્વ, રથ, પાયદલ, સુવર્ણ, મોતી વિગેરે અર્પણ કર્યાં.

રણસિંહે રત્નવતીને લઈને કમલવતી સહિત શુભ દિવસે પ્રયાણ કર્યું. અનુક્રમે પાઢલીઁવંડપુર સમીપે આવ્યા. ત્યાં જેને પોતાની પુત્રીનું સર્વ વૃત્તાંત જાણ્યું છે એવો કમલસેન રાજા સન્મુખ આવી મહોત્સવ પૂર્વક જમાઈને પોતાના ઘરે લઈ ગયો. કમલવતીને પળ બહુ સન્માન આપ્યું. નગરના લોકોએ તેની ઘણી પ્રશંસા કરી. તેની માતાએ પળ સ્નેહવટે તેને આલિંગન કર્યું. પછી ઘણા દિવસો ત્યાં રહીને કુમાર કનકપુર તરફ ચાલ્યો. કનકશેખર રાજા પળ કુમારનું આગમન સાંભળીને આનંદ સહિત સન્મુખ આવ્યો. વિસ્મય પૂર્વક મળ્યો અને કુમારને નગરમાં પ્રવેશ કરાવ્યો. તે સમયે ઘણા પુરલોકો તથા સ્ત્રીઓ તેમને જોવાને આવ્યા. તેઓ પરસ્પર આનંદ સહિત બોલવા લાગ્યા કે—“આ કમલવતીને જુઓ કે જે પોતાના શીલના પ્રભાવથી યમ સમીપ જઈ તેના મુખમાં ધૂલ નાખીને પળ પાછી આવી. વળી તેના ગુણથી રંજિત થયેલો રણસિંહ કુમાર પળ તેની પાછળ મૃત્યુને આલિંગન દેવા તત્પર થયો. એ સતીમાં મુખ્ય એવી કમલવતીને ધન્ય છે !” એ પ્રમાણેની પ્રશંસા સાંભળતા કુમાર પોતાના આવાસે આવ્યા; અને ત્રણે સુંદરીઓની સાથે દોગંદુક દેવની જેમ વિષયમુખ ભોગવવા લાગ્યો. એકદા કુમારે વિજયપુર નગરની સમીપે આવેલા શ્રી પાર્શ્વ પ્રધુના પ્રાસાદમાં અષ્ટાહ્નિકોત્સવ કર્યો. તે વખતે ચિંતામણિ યક્ષે પ્રત્યક્ષ થઈને કહ્યું કે—‘હે વત્સ ! અહીંથી જઈને તારા પિતાનું રાજ્ય ભોગવ.’ એ પ્રમાણે યક્ષનું વાક્ય સાંભળી તે મોટા સૈન્ય સહિત વિજયપુર આવ્યો. તે વખતે સ્વર્ણ સૈન્યવાળો નગરમાં રહેલો રાજા દુર્ગ મધ્યજ રહ્યો; તે બહાર નીકળ્યો નહિ તેમ નગર પળ છોડ્યું નહિ. તે વખતે યક્ષે રણસિંહ કુમારની સેનાને આકાશમાંથી ઉતરતી તેને બતાવી. તે સેનાને જોઈને મધ્ય રહેલ રાજા નગર તર્જીને નાસી ગયો. પછી કુમારે વિજયપુરમાં પ્રવેશ કર્યો. નગરજનો હર્ષ પામ્યા. સર્વ પ્રધાન પુરુષોએ મળીને કુમારને તેના પિતા વિજયસેનના સ્થાને સ્થાપિત કર્યો. રણસિંહ રાજા થયો. તે સજ્જન પુરુષોને માન આપતો હતો ને દુર્જનોની તર્જના કરતો હતો. તેમજ રામચંદ્રની સદૃશ નીતિવાન થઈ પોતાના રાજ્યનું પરિપાલન કરતો હતો.

એવા અવસરમાં એક દિવસ પાસેના ગામમાંથી અર્જુન નામનો કોઈ કળવી નગર તરફ આવતો હતો તેને માર્ગમાં ક્ષુધા તથા તૃષ્ણા લાગવાથી તેણે સ્વામિરહિત ચીમડાના ક્ષેત્રને જોઈ ત્યાં બમણું મૂલ્ય મૂકીને એક ચીમડું લીધું, અને તે વસ્ત્રમાં વીંટીને કટિએ બાંધ્યું. પછી જેવો તે નગરમાં પ્રવેશ કરેછે તેવોજ જે દુર્ગ-

પાલકો કોઈ શ્રેષ્ઠીપુત્રનો ઘાત કરી તેનું મસ્તક લઈને નાસી ગયેલ ચોરની તપાસ કરતાં અહીં તહીં ફરતા હતા તેઓના જોવામાં આવ્યો. તેઓએ તેને પૂછ્યું કે-‘તારી કહે આ શું વાંધ્યું છે ?’ તેણે ઉત્તર આપ્યો કે-‘ચીમડું છે.’ રાજસેવકોએ તપાસતાં મસ્તક દીટું એટલે તેને ચોર ધારી વાંધીને પ્રધાન સમીપે લઈ ગયા. પ્રધાને કહ્યું કે-‘અરે તને ધિક્કાર છે ! તૈં દુર્ગતિના કારણરૂપ બાલકને મારવાનું કામ શા માટે કર્યું?’ તેણે કહ્યું કે-‘સ્વામિન્ ! હું કંઈ જાણતો નથી.’ આટલું કહેવા ઉપરાંત ઘડઈ ઘડઈત્તિ એટલું તે બોલ્યો. તેથી તેને રાજાની સમીપે લઈ જવામાં આવ્યો. રાજાએ પૂછ્યું કે-‘અરે ! આ કાર્ય તૈં શામાટે કર્યું ?’ ત્યારે તેણે ‘ઘડઈ ઘડઈત્તિ’ એટલોજ ઉત્તર આપ્યો. રાજાએ કહ્યું કે-“અરે મૂર્ખ ! વારંવાર ‘ઘડઈ ઘડઈત્તિ’ એ શબ્દો કેમ બોલેછે ? તેનો પરમાર્થ કહે.” અર્જુન બોલ્યો કે-‘હે સ્વામી ! આ સ્થિતિમાં હું તેનો પરમાર્થ કહીશ તોપણ તે કોણ સત્ય માનશે ? વઢી કોણ જાણે હજુ પળ મારા કર્મથી પુનઃ શું બનશે ? માટે હું કાંઈ પરમાર્થ જાણતો નથી.’ તે સાંભળી દુર્ગપાલના પુરુષોએ કહ્યું કે-“આ કોઈ ઘટ્ટ જણાય છે, કેમકે અમે તેની પાસેથીજ સાક્ષાત્ મસ્તક કઢાવ્યું છે છતાં તે સત્ય બોલતો નથી ને ‘ઘડઈ ઘડઈત્તિ’ એવો ઉત્તર આપ છે.” રાજાએ પળ ક્રોધથી ‘તેને શૂલીયે ચઢાવો’ એવી આજ્ઞા આપી. સેવકો તેને લઈને શૂલી પાસે આવ્યા. તે સમયે કોઈ એક વિકરાલ રૂપધારી પુરુષ આવીને કહેવા લાગ્યો કે-‘હે માણસો ! જો તમે આને હણશો તો હું તમને સર્વને હણી નાખીશ.’ એ પ્રમાણે કહેવાથી તેની સાથે રાજપુરુષોને યુદ્ધ થયું. તેણે સર્વને હાંકી કાઢ્યા. તેઓ નાસીને રાજા પાસે આવ્યા. તેઓની પાસેથી વનેલ વૃત્તાંત સાંભળી રાજા પોતે યુધ્ધ કરવા નીકળ્યો. તે વખતે તેણે એક કોસ પ્રમાણ પોતાનું શરીર વિકુર્વ્યું. તે જોઈ રાજાએ વિચાર કર્યો કે-‘આ કોઈ મનુષ્ય નથી, આ તો કોઈ યક્ષ કે રાક્ષસ હોય એમ જણાય છે; પછી ધૂપ ડગ્ગેવવા વિગેરથી તેની પૂજા કરીને કહ્યું કે-‘તમે અમારા અપરાધને ક્ષમા કરો.’ એટલે તે પ્રત્યક્ષ થઈ પોતાનું શરીર નાનું કરીને બોલ્યો કે-‘હે રાજન્ ! સાંભલ, મારું નામ દુષમાકાલ છે. લોકો મને કહી એમ કહે છે હમણા ભરતક્ષેત્રને વિષે મારું’ રાજ્ય પ્રવર્તે છે. મહાવીર સ્વામીના નિર્વાણ પછી ત્રણ વર્ષને સાડા આઠ મહિના વીત્યા બાદ મારું રાજ્ય પ્રવર્તેલું છે. મારા રાજ્યમાં આ સ્વેડુતે આવો અન્યાય કેમ કર્યો ? કારણકે તેણે શૂન્ય ક્ષેત્રમાં વમણું મૂલ્ય મૂકીને એક ચીમડું શામાટે લીધું ? તેથી તે મારો ચોર છે. એટલે ચીમડાને બદલે મસ્તક વતાવીને મેં પ્રત્યક્ષ એને શિક્ષા આપી છે. હવે પછી કોઈ પણ એવો અન્યાય કરશે તો તેને હું સંકટમાં નાંખીશ.” પછી શ્રેષ્ઠીપુત્ર પણ જીવતો થયો, અને તે રાજાની સમીપે આવ્યો. રાજાએ તેને પોતાના સ્વોલ્લામાં બેસાડ્યો. અર્જુનનું પણ ઘણું

સન્માન કર્યું. પછી કલિએ રાજાને પોતાનું સર્વ માહાત્મ્ય કહીને છેવટે કહ્યું કે-‘હે રાજન્ ! મારા રાજમાં તું રામચંદ્ર રાજાની જેમ ન્યાયધર્મનું પાલન કેમ કરેછે ? હવે પછી જો તેમ કરીશ તો તે ન્યાયધર્માચરણના નિમિત્તેજ હું તને દુઃખી કરીશ.’ આ પ્રમાણે કહીને તેણે રાજાને છઠ્ઠો. પછી કલિ અદૃશ્ય થયો. સર્વ પોતપોતાના સ્થાને ગયા. અર્જુન પણ પોતાને સ્થાને ગયો.

ત્યાંથી રણસિંહ રાજા પ્રત્યક્ષ અનીતિ જોઈને ન્યાયધર્મ તજી અન્યાય આચર-
ણમાં તત્પર થયો. લોકોએ વિચાર્યું કે-‘રાજાને શું થયું છે કે જેથી તે આવો અન્યાય આચરે છે ? તેને વારવાને કોઈ સમર્થ નથી.’ તે સમયે તેવી સ્થિતિમાં આવી પડેલા પોતાના ભાણેજ રણસિંહ કુમારને પ્રતિબોધ આપવાને માટે શ્રી જિનદાસ ગણિ તે નગરના ઉપવનને વિષે પધાર્યા. રાજા પણ પરિવાર સહિત તેમને વાંદવા ગયો. વિનય પૂર્વક નમસ્કાર કરી બે હાથ જોડીને તે આગળ બેઠો. ગુરુએ પણ સકલ ક્લેશનો નાશ કરનારી દેશના આપી. તેમાં કહ્યું કે-‘હે રાજન્ ! કલિનું રૂપ જોઈને તારું મન ચંચળિત થઈ ગયું છે, પરંતુ આ અસાર સંસારને વિષે પુણ્ય પાપના નિમિત્તથીજ સુખ દુઃખ પ્રાપ્ત થાય છે.’ કહ્યું છે કે-“કર્મના ઉદયથીજ અન્ય ભવમાં ગતિ થાય છે, ભવ-ગતિથીજ શરીરની ઉત્પત્તિ થાય છે, શરીરપ્રાપ્તિથીજ ઇન્દ્રિયોના વિષયો ઉદ્ભવે છે, અને ઇન્દ્રિયોના વિષયથીજ સુખ દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે. પ્રાણાતિપાતાદિ પાંચ આશ્રવ-દ્વારને સેવતો સતોજ આ જીવ નિતાંત પાપકર્મથી લેપાય છે અને ભવસાગરમાં ડુબે છે. હિંસા આદિ આશ્રવને તજ્યા વિના ધર્મ ક્યાંથી હોય ? કહ્યું છે કે-“લક્ષ્મીથી ગૃહસ્થપણું શોભે છે, નેત્રથી સુખ શોભે છે, રાત્રિથી ચન્દ્રમા શોભે છે, ભર્તાથી સ્ત્રી શોભે છે, ન્યાયથી રાજ્ય શોભે છે, દાનથી શ્રી શોભે છે, પરાક્રમથી રાજા શોભે છે, નિરોગી-પણાથી કાયા શોભે છે, શુદ્ધતાથી કુળ શોભે છે, નિર્મદપણાથી વિદ્યા શોભે છે, નિર્દેશપણાથી મૈત્રી શોભે છે અને દયાથી ધર્મ શોભે છે; વીજી રીતે ધર્મ શોભતો નથી.” એ કારણથી આશ્રવ ભવનો હેતુ છે અને સંવર નિવૃત્તિનું અસાધારણ કારણ છે એવો સિદ્ધાંત છે. તેટલામાટે હે વત્સ ! તારો સજ્જન સ્વભાવ કલિ પુરુષના છલથી વિપરીત થયેલો છે; પરંતુ દુર્જનપણું યુક્ત નથી. કહ્યું છે કે-“કોપાયમાન સર્પના મુખરૂપ ગુફાને વિષે હસ્ત નાંખવો એ સારો, જ્વલિત અગ્નિના કુંડમાં પડવું સારું, પેટને વિષે શસ્ત્રની અળી મોકવી એ સારી, પણ વિપત્તિનુંજ ઘર એવું દુર્જનપણું પંડિતોને સારું નહિ.” કલિ પુરુષના કહેવાથી તું પાપપતિ ધારણ કરે છે, પરંતુ દુષમાકાળ રૂપ કલિ શું કહે છે તેનો તું વિચાર કરતો નથી. દુષમાકાળ તે વઢી રૂપધારી હોય ? તેથી એ કોઈ દુષ્ટ દેવ તરફથી ઉપદ્રવ થયેલો જણાય છે. તું પણ તેનાથી છેતરાયો છે. કારણ કે કલિ પુરુષના ઉપદેશથી કરવામાં આવેલાં હિંસા આદિ કર્મથી શું માણસ

નરકગતિમા જતો નથી ? શું કલિયુગમાં વિષભક્ષણથી માણસ મૃત્યુવશ થતો નથી ? કલિકાળમાં પણ જેવું કર્મ કરે તેવું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. ” એ પ્રમાણે જિનદાસ ગણિનાં વચનો સાંભળીને રણસિંહે ચક્રુ ધ્રુવીને નીચું મુઠ્ઠા કર્યું, અર્થાત્ શરમાયો. એટલે જિનદાસ ગણિએ ફરીને કહ્યું કે—“હે વત્સ ! તારા પિતાનું વાક્ય સાંભળીને પ્રતિવોધ પામ. કલિપુરુષના દર્શનના હેતુવડે તારા ઠગાયાના સ્વરૂપને અવધિજ્ઞાનથી જાણીને શ્રી ધર્મદાસ ગણિ નામના તારા પિતાએ તને પ્રતિવોધ આપવા માટે ઉપદેશમાળા રચેલી છે તે તું સાંભળ. તેમાં કહેલું છે કે—“જેવી રીતે રાજા આજ્ઞા કરેછે અને પ્રધાન આદિ પ્રકૃતિમંડલ તથા સામાન્ય પૌરલોકો તેની આજ્ઞાને મસ્તકે ચડાવેછે તેવી રીતે શિષ્યે પણ ગુરુની આજ્ઞાને કરકમલ જોડી શ્રવણ કરવી.” વળી બીજું પણ કહ્યું છે કે—“સાધુ મુનિરાજની સન્મુખ જવું, તેમને વંદન તથા નમસ્કાર કરવા, શાતા પૂછવી વિગેરે કરવાથી લાંબા કાલનાં સંચિત કરેલાં પાપકર્મ એક ક્ષણમાં નષ્ટ થાયછે.” વળી તેમાંજ કહ્યું છે કે—“લાલો ભવે પણ જે પામવા દુર્લભ છે અને જન્મ જરા ને મરણ રૂપ સમુદ્રથી જે તારે છે એવા જિનપ્રવચનને વિષે હે ગુણના મંડાર ! એક ક્ષણ પણ પ્રમાદ કરવો ઉચિત નથી.”

આ પ્રમાણે જિનદાસ ગણિ કહેછે તેવે સમયે વિજયા નામે સાધ્વી જે રણસિંહ રાજાની માતા થાય તે ત્યાં આવ્યા અને તેણે પણ કહ્યું કે—“હે વત્સ ! તારે માટે તારા પિતા ધર્મદાસ ગણિએ આ ઉપદેશમાળા બનાવી છે તેનો તું પ્રથમ અભ્યાસ કર, તેના અર્થનો વિચાર કર અને વિચાર કરીને અન્યાય ધર્મ તજી દઈ મોક્ષમુખને ઉપાર્જન કર. તારા પિતાના એ આદેશનો સ્વીકાર કર.” આ પ્રમાણેનાં પોતાની માતાનાં વચનો સાંભળીને રણસિંહ રાજાએ તેનું અધ્યયન કરવાનું કબૂલ કર્યું. પછી પ્રથમ જિનદાસ ગણિ ઉપદેશમાળાની ગાથા વોલે અને ત્યારપછી રણસિંહ રાજા તે પ્રમાણે વોલે; એ રીતે બે ત્રણ વાર સાંભળીને વોલી જઈ તેણે આજ્ઞા ઉપદેશમાળા કંઠે કરી. પછી તેના અર્થને ચિત્તમાં વિચારતો સતો તે ભાવિતાત્મા વૈરાગ્ય પામીને ચિંતવવા લાગ્યો કે—‘મને ધિક્કાર છે ! મેં અજ્ઞાનને વશ આ શું આચર્યું ? ધન્ય છે મારા પિતાને કે જેમણે મારા ઉદ્ધારને માટે અવધિજ્ઞાનવડે આગામી સ્વરૂપ જાણીને પ્રથમથીજ આ ગ્રંથ બનાવ્યો. માટે હવે આ વિદ્યુત્પાત સમાન ચંચલ એવા વિષયમુખવડે સર્ચું ! કહ્યું છે કે—

ચલા લક્ષ્મીશ્રલાઃ પ્રાણા-શ્રલં ચંચલયૌવનં ।

ચલાચલેસ્મિન્સંસારે, ધર્મ એકો હિ નિશ્ચલઃ ॥

“લક્ષ્મી ચપલ છે, પ્રાણ ચપલ છે, ચંચલ એવું યૌવન પણ ચપલ છે; એવા ચલા-ચલ સંસારમાં ધર્મ એકજ નિશ્ચલ છે. ”

आ प्रमाणे विचारी घरे आवीने रणसिंह राजा न्याय अने धर्मनी प्रतिपालना करवा लाग्यो. पछी केटलेक काळे कमळवतीना पुत्रने राज्ये स्थापन करीने श्रीसुनि-चंद्र सूरि पासे रणसिंह राजाए चारित्र ग्रहण कर्युं; अने विशुद्धचारित्रनुं आराधन करी काळधर्म पामीने देवलोकमां देवपणे उत्पन्न थया.

कमळवतीना पुत्रे पण आ उपदेशमाला कंठे करी अने सर्व लोकोए पण तेनुं पठन पाठन कर्युं. ए प्रमाणे अनुक्रमे पठन पाठनना क्रममां चाळती आ उपदेशमाला अद्यापि विजय पामे छे.

आ उपदेशमालाप्रकरण पोताना पुत्रने प्रतिबोध पमाडवा माटे श्रीधर्मदास गणिण रचेलुंछे; तेनुं रहस्य अन्य बुद्धिमान जनोए सम्यग् प्रकारे धारण करवुं. आ प्रमाणे वृद्धोक्त संप्रदाय बताव्यो. हवे ते उपदेशमालानी गाथाओनो अर्थ विगेरे कहेवामां आवशे.

इत्युपदेशमालायां प्रथम रणसिंहनृपस्य मूलसंबंधः ।

इति उपदेशमालानी प्रथमं पीठिका

समाप्त.

શ્રી ઉપદેશમાળા ભાષાંતર પ્રારંભ.

(ટીકાકારનું મંગલાચરણ)

નત્વા વિશું સકલકામિતદાનદક્ષમ્ ।

શંખેશ્વરં જિનવરં જનતાસુપક્ષમ્ ॥

કુર્વે સુબોધિતપદામુપદેશમાલામ્ ।

બાલાવબોધકરણક્ષમટીપ્પનેન ॥ ૧ ॥

“ સકલ ઇચ્છિત દાન આપવામાં કુશલ તથા સુપક્ષને ઉત્પન્ન કરનાર (વતાવનાર) એવા જિનેશ્વર શ્રી શંખેશ્વર પ્રભુને નમસ્કાર કરીને બાલજીવોને બોધ થઈ શકે એવા (સરલ) ટીપ્પન (ટીકા) વડે ઉપદેશમાળા સુખે બોધ થાય તેવા પદવાળી કરુંછું. ”

મૂળ ગાથા.

નમિઁઝણ જિણવૈરિદે, ઇંદનૈરિંદચ્ચિંદિ તિલોઁગુરુ ॥

ઉવઁસૈમાલ મિણંમો, વુચ્છામિ ગુરુવૈંસેણં ॥ ૧ ॥

શબ્દાર્થ—“દેવેન્દ્રો ને નરેન્દ્રોએ પૂજેલા અને ત્રિલોકના ગુરુ એવા જિન-વરેન્દ્રોને નમસ્કાર કરીને તીર્થંકર અને ગણધર આદિ ગુરુઓના ઉપદેશથી હું આ ઉપદેશમાળા કરુંછું. ” ૧.

ભાવાર્થ—આ ગાથામાં પ્રથમ પદે કરીને શ્રી જિનેશ્વરને નમસ્કાર કરવા રૂપ મંગલાચરણ કર્યું છે. બીજા પદમાં જિનેશ્વરનાં વિશેષણો કહ્યાં છે. ત્રીજા પદમાં અભિધેય બતાવેલ છે, અને ચોથા પદમાં અહં ના અધ્યાહારવડે આ ગ્રંથની પોતે શરૂઆત કરે છે એમ બતાવ્યું છે. તેમાં અહં એટલે હું ધર્મદાસગણિ ક્ષમાશ્રમણ આ ઉપદેશમાળા રચુંછું એમ સમજવું. તે પછી પોતાની બુદ્ધિએ નહિ પણ તીર્થંકર ગણ-ધરાદિના ઉપદેશવડે કરુંછું. આમ કહેવાવડે ગ્રંથની આપ્તતા બતાવી છે.

બીજી ગાથામાં પણ મંગલાચરણ કરે છે તે આ પ્રમાણે—

જગચૂડામણિભૂઓ, ઉસંમો વૈરો તિલોઁસિરિતિલો ॥

ઁગો લોગાઇચ્ચો ઁગો ચચ્ચૂ તિહુર્ઞણસ્સ ॥ ૨ ॥

Main body of handwritten text, organized into approximately 12 horizontal sections. Each section contains multiple lines of dense, cursive script. The text is written in a dark ink on a light background.

ભાવાર્થ—સંગમાદિ દેવોના કરેલા તેમજ વીજા ગોપાદિના કરેલા પ્રાણાંત કરે તેવા ઉપસર્ગો ભગવંત શ્રી મહાવીર સ્વામીએ અનંત શક્તિમાન છતાં સહન કર્યો—ક્ષમા રાખી—તેના પર ક્રોધ કર્યો નહિ. એ પ્રકારની ક્ષમા સર્વ મુનિઓએ પણ ધારણ કરવી, એટલે ભગવંતનું અનુષ્ઠાન હૃદયમાં ધારણ કરીને પ્રાકૃત જનોના કરેલા તાડન તર્જનાદિ મુનિઓએ પણ સહન કરવા. **ઇત્યુપદેશ:**

ભગવંતની દૃઢતા સંબંધે કહે છે—

ન ચંડજ્જિ ચાલિઉં, મંહઈ મંહા વધ્ધમાણ જિણંચંદો ॥

ઉવસર્ગગ સહસ્સેહિંવિ, મેરુ જંહા વાયગુંજાહિં ॥ ૫ ॥

શબ્દાર્થ—“મેરુ પર્વત જેમ ગુંજારવ કરતા પ્રબલ વાયુથી ચલાયમાન ન થાય તેમ મંહઈ એટલે મોક્ષને વિષેજ કરી છે મતિ જેમણે એવા મહાન વર્દમાન જિનચંદ્ર હજારા ઉપસર્ગવડે પણ ચલાવી શકાયા નહિ.” ૫.

ભાવાર્થ—મેરુ પર્વતની જેમ દેવમનુષ્યના કરેલા હજારો ઉપસર્ગથી પણ વીરપ્રભુ ચલાયમાન થયા નહિ; કારણ કે તેમને ધ્યાનથી ચલાવવાને—ક્ષોભ પમાડવાને કોઈ પણ શક્તિવાન નથી. તેથીજ તેમનું નામ દેવોએ વીર એવું પાડ્યું છે. આ દૃષ્ટાંત ધ્યાનમાં રાખીને અન્ય સાધુઓએ પણ પ્રાણાંતકારી ઉપસર્ગ થયા છતાં ધ્યાનથી ચલવું નહિ. **ઇત્યુપદેશ:**

હવે વિનય ગુણની પ્રાધાન્યતા વતાવવા માટે કહે છે—

મંદો વિણીયંવિણંઓ, પઢમગ્ગણહરો સમત્તસુંઅનાણી ॥

જાણંતોવિ તમથ્થં, વિમ્હિર્અહિઅઓ સુણંઈ સવ્વં ॥ ૬ ॥

શબ્દાર્થ—“મંદ્ર અને વિશેષ વિનયવાન પ્રથમ ગણધર શ્રી ગૌતમ સ્વામી સમસ્ત શ્રુતજ્ઞાની એવા તે અર્થને જાણતાં છતાં પ્રભુ જ્યારે કહે ત્યારે તે સર્વે વિસ્મિત હૃદયવાળા થઈને સાંભળે છે.” ૬.

ભાવાર્થ—મંદ્ર એટલે કલ્યાણકારી—મંગલરૂપ અને અત્યંત વિનયી ગૌતમ સ્વામી શ્રુતજ્ઞાનના પારગામી—શ્રુતકેવળી છતાં એટલે સર્વ ભાવને જાણનારા છતાં પ્રથમ પૂછા-યેલા અર્થને ફરીને પણ ભગવંત જ્યારે કહે ત્યારે કૌતુકવડે પ્રફુલ્લિત લોચનવાળા થઈને સાંભળે છે. આ પ્રમાણે વીજા શિષ્યોએ પણ વિનય પૂર્વક ગુરુને પૂછવું ને તે જે કહે તે સાંભળવું. **ઇત્યુપદેશ:**

વિનય ઉપર લૌકિક દૃષ્ટાંત આપે છે—

જં આર્ણવેદૈ રાયા, પર્ગદૌ તં^૪ સિરેણૈ ઈચ્છંતિ ॥

ઈઅ ગુરુજનમુંહમણિઅં, કયંજલિંઉંડેહિં સોયૈવં ॥ ૭ ॥

શબ્દાર્થ—“રાજા જે આજ્ઞા કરે છે તે તેનું પ્રકૃતિમંડલ—સેવકવર્ગ મસ્તકે કરીને ઇચ્છે છે; તે પ્રમાણે ગુરુજનના મુખથી કહેવાયેલું (શિષ્યોએ) હાથ જોડીને સાંભળવું.” ૭.

ભાવાર્થ—સપ્તાંગ સ્વામી રાજા જે કહે છે તે તેનો સેવકવર્ગ માથે હાથ જોડીને પ્રમાણ કરે છે તે પ્રમાણે ગુરુમહારાજ શાસ્ત્રોપદેશાદિ જે કહે તે ભક્તિવડે કરકમલ જોડીને વિનય પૂર્વક શિષ્યવર્ગે સાંભળવું. આમ કહેવાવડે શિષ્યોને વિનયનીજ પ્રાધાન્યતા છે એમ ઉપદેશ આપ્યો છે.

ગુરુના મહત્વને વતાવે છે—

જહૈ સુરગૈનાણ ઇંદો, ગહગણતારાગૈનાણ જહૈ ચંદો ॥

જહૈ યૈ પર્યાણ નૈરિંદો, ગર્ણસંસવિ ગુરૂં તહૈ ણંદો ॥ ૮ ॥

શબ્દાર્થ—“દેવતાઓના સમૂહમાં જેમ ઇંદ્ર ગ્રહગર્ણ ને તારાઓના સમૂહમાં જેમ ચંદ્ર અને પ્રજામાં જેમ રાજા શ્રેષ્ઠ છે તેમ ગણ (સાધુસમૂહ) માં આનંદકારી ગુરુ શ્રેષ્ઠ છે.” ૮.

ભાવાર્થ—દેવતાઓ, જ્યોતિષીઓ અને મનુષ્યોમાં જેમ ઇંદ્ર, ચંદ્ર ને નરેન્દ્રની આજ્ઞાનો અમલ થાય છે તેમ ગચ્છમાં ગુરુની આજ્ઞાનો અમલ થવો જોઈએ; તેમજ દેવતા વિગેરેને જેમ ઇંદ્રાદિ આહ્વાદ ઉત્પન્ન કરનારા છે તેમજ ગચ્છમાં ગુરુમહારાજ પણ આનંદ ઉપજાવનારા હોય છે.

વાલ્લવ્યના ગુરુને માટે કહે છે—

વાલ્લુત્તિ મહીપાલો, નૈ પૈયા પરિભવદૈ ઈસ ગુરુ ઉવમા ॥

જં વા પુરૌ કૌંડં, વિહરંતિ મુણી તૈહા સોવિ^{૧૫} ॥ ૯ ॥

શબ્દાર્થ—“આ વાલ્લક છે એવી બુદ્ધિએ જેમ રાજાને પ્રજા પરાભવ કરતી નથી તે ઉપમા ગુરુને પણ આપવી; અને જેમ ગીતાર્થને આગલ કરીને મુનિ વિચરે છે તેમ વાલ્લ એવા ગુરુને પણ માનવા.” ૯.

૧ સ્વામી, અમાત્ય, સુહૃદ, મહાર, દેશ, કિલ્લા અને લશ્કર એ રાજ્યનાં સાત અંગ છે. ૨ ગ્રહમંગલ્યાદિ ૮૮ છે ૩ તારાઓ ક્રોડાક્રોડની સંખ્યાવાળા છે. ગાથા ૯—પરિહવદ. પુરુઓ.

भावार्थ—वय अने दीक्षा पर्यायवडे हीन छातां पण ज्ञानवडे श्रेष्ठ एवा गुरुपणे स्थापेला बाळवयना आचार्यनी आज्ञामांज मुनिओए वर्तवुं. कारण के ते गीतार्थ हो-वाथी गच्छमां दीपक तुल्य छे. आने माटे लौकिक दृष्टांत आपे छे के—कोइ वखत राजा बाळक होय तोपण प्रजा ‘आ बाळक छे’ एम कही तेनुं अपमान करती नथी पण तेनी आज्ञामां वर्ते छे. ते प्रमाणे गच्छने माटे पण समजवुं.

हवे गुरुनुं स्वरूप कहे छे. गुरु केवा होय ?

पडिरुवो तेयस्सी, जुगप्पहाणागमो महुरवको ॥

गंभीरो धीमंतो, उवएसंपरो अ आयरिओ ॥ १० ॥

अपरिसावी सोमो, संगहसीलो अभिग्गहमईय ॥

अविकंथणो अचवलो, पसंतहियओ गुरु होइ ॥ ११ ॥

शब्दार्थ—“तीर्थकरादिना प्रतिबिंब जेवा, तेजस्वी, युगप्रधानागम, मधुर वक्ता, गंभीर, धृतिमान, उपदेश देवामां तत्पर—एवा आचार्य होय. १०. वळी अप्रतिश्रावी, सौम्य, संग्रहशीळ, अभिग्रह करवानी बुद्धिवाळा, वहु नहि बोलनारा, स्थिर स्वभाव-वाळा ने प्रशांत हृदयवाळा गुरु होय. ” ११.

भावार्थ—आचार्य भगवंत आकृतिमां तीर्थकर गणधरादि जेवा अति सुंदर होय, कांतिमान होय, वर्तमानकाळे वर्तता समग्र शास्त्रना पारगामी होय अथवा अन्य लोकनी अपेक्षाए सर्वथी विशेष ज्ञानवान होय, जेनुं वचन मधुर लागे एवा होय, अ-तुच्छ हृदयवाळा होय के जेथी पर तेना हृदयने जाणी न शके, धैर्यतावाळा—संतोष-वाळा—निष्पक्व चित्तवाळा होय, भव्य जीवोने उपदेश देवामां तत्पर होय एटले सद्-चनोवडे मार्गमां प्रवर्तवितारा होय. १०. निश्छिद्र शैल भाजननी जेम अप्रतिश्रावी होय एटले छिद्र विनाना पत्थरना भाजनमां नांखेलुं जळ जेम नीचे गळे नहि तेम कोइए कहेल पोतानुं गुह्य रूपजळ जेना हृदयमांथी स्रवतुं नथी अर्थात् अन्यनी पासे प्रकाशता नथी, सौम्य एटले देखवा मात्रवडेज आह्लादकारी होय—बोलवाथी तो विशेष आह्लाद करे तेमां नवाइज शुं ! शिष्यादिकने माटे वस्त्र पात्र पुस्तकादिनो संग्रह करवामां तत्पर होय ते मात्र धर्मवृद्धिनेज माटे—लोलताथी नहि, वळी द्रव्यथी, क्षेत्रथी, काळथी ने भावथी एम चारे प्रकारना अभिग्रहो करवानी बुद्धिवाळा होय, कारण के अभिग्रह पण तप रूपज छे; वळी बहुबोला न होय—पोतानी प्रशंसा तो कदि पण न करे,

સ્થિર સ્વભાવવાળા હોય—ચંચલ પરિણામવાળા ન હોય, પ્રશાંત હૃદયવાળા હોય એટલે ક્રોધાદિકથી રહિત ચિત્તવાળા—શાંતમૂર્તિ હોય—આવા ગુરુના ગુણે કરીને શોભતા ગુરુ હોય. એવા ગુરુ વિશેષે કરીને માનવા યોગ્ય જાણવા. ૧૧.

હવે આચાર્યવહેજ શાસન પ્રવર્તે છે તે કહે છે—

કઙ્ઘ્યાવિ જિણવૈરિંદા, પત્તાં અયરામંર પૈહં દાઉં ॥

આયરિંદાંહિં પંવયણં, ધારિજ્ઞિં સંપંચં સર્ચલં ॥ ૧૨ ॥

શબ્દાર્થ—“કોઈ કાલે જિનવરેંદ્ર માર્ગ (ભવ્ય જીવોને) આપીને અજરામર સ્થાનને પામ્યા છે. સાંપ્રત કાલે સકલ પ્રવચન આચાર્યોથી ધારણ કરાય છે અર્થાત્ આચાર્ય ધારણ કરે છે.” ૧૨.

ભાવાર્થ—કોઈ કાલે એટલે પોતપોતાના આયુષ્યને અંતે તીર્થંકર ભગવંતો જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર રૂપ માર્ગ ભવ્ય જીવોને આપીને—વતાવીને—ઉપદેશીને મોક્ષસ્થાન કે જ્યાં જન્મ, જરા કે મૃત્યુ નથી તેને પામ્યા છે. તેમને વિરહે સંપ્રતિકાલે ચતુર્વિધ સંઘ રૂપ તીર્થ-પ્રવચન અથવા દ્વાદશાંગી રૂપ પ્રવચન આચાર્યોથીજ ધારણ કરાય છે, અર્થાત્ આચાર્યોજ શાસનની રક્ષા કરે છે. તેથી તીર્થંકરને વિરહે આચાર્ય ભગવંત તેમની સમાન માનનીય—પૂજનીય છે. इत्युપदेशः

હવે સાધ્વીને વિનયનો ઉપદેશ આપે છે—

અણુગમ્મઈ ભગવૈઈ, રાંચસુ અજ્ઞાં સહસ્સવિંદેહિં ॥

તૈહવિ ન કરેઈ માણં, પરિચ્છઈ તં તૈહા નૂણં ॥ ૧૩ ॥

શબ્દાર્થ—“ભગવતી રાજપુત્રી આર્યા ચંદનવાળા હજારોના ઘંડોએ પરવરેલી છતાં તે અભિમાન કરતી નથી. કારણ કે તે નિશ્ચયે તેને (તેના કારણને) જાણે છે.” ૧૩.

ભાવાર્થ—દધિવાહન રાજાની પુત્રી સાધ્વી ચંદનવાળા હજારો લોકોના સમૂહે પરવરેલી રહે છે, અર્થાત્ હજારો લોકો તેની સેવા માટે તેની પાછલ ભમે છે તથાપિ તે કિંચિત્ પણ ગર્વ—અહંકાર કરતી નથી, એ આશ્ચર્ય છે. પણ તે બરાબર—ચોક્કસ જાણે છે કે આ મહાત્મ્ય મારું નથી પણ જ્ઞાન દર્શન-ચારિત્રાદિ ગુણોનું મહાત્મ્ય છે તેથી તે ગર્વ કરતી નથી. તે પ્રમાણે અન્ય સાધ્વીઓ પણ લોકના માનનીય-પણા વિગેરેથી ગર્વ કરવો નહિ. इत्युपदेशः

विनयनुं स्वरूप-पुरुषनी प्राधान्यता—

दिणदिस्विस्वयस्स दुमगस्स, अभिमुहो अज्जचंदणाअज्जा ॥

नेच्छइ आसणंगहणं, सो विणओ सव्वअज्जाणं ॥ १४ ॥

शब्दार्थ—“एक दिवसना दीक्षित भिक्षुक साधुनी सन्मुख आर्य चंदनवाळा साध्वी उठ्या अने आसन ग्रहण करवाने इच्छयुं नहि. आवो विनय सर्व साध्वीओने माटे कह्यो छे.” १४.

भावार्थ—तेज दिवसना दीक्षित अने ते पण भिक्षुक छतां साधुनो वेष ग्रहण करीने पोतानी समीपे आवतां जोइ सर्व साध्वीमां मुख्य वडेरा चंदनवाळा साध्वी उभा थया, सन्मुख गया अने ते साधु उभा रह्या त्यांसुधी पोते आसन उपर बेसवानी इच्छा करी नहि. आवो विनय तेमणे साचव्यो ते प्रमाणे दरेक साध्वीए साधुमुनिराजनो विनय साचववो. इत्युपदेशः

अहीं चंदनवाळानी कथा छे ते नीचे प्रमाणे—

“जंबूद्वीपना भरतक्षेत्रमां समृद्धिथी तथा लोकोथी भरपूर कौशाम्बी नामनी नगरी छे. एक वखत बहु साध्वीओथी परवरेली, श्रावकोथी पूजाती ने राजा सामंत शेठीआओ अने नगरवासीओए वांदेली एवी वर्धमान स्वामीनी प्रथम शिष्या आर्य चंदनवाळा कौशाम्बी नगरीना चोकमां घणा माण-सोनी साथे जती हती. ते वखते काकंदीपुरथी कोइएक दरिद्री आव्यो हतो. ते अति दुर्बल अने मलिन शरीरवाळो हतो. तेना मुख उपर असंख्य माखीओ वणवणाट करती हती; अने ते फुटेलुं माटीनुं वासण हाथमां लइने घेरघेर भिक्षा अर्थे भटकतो हतो. ते भिक्षुके मार्गमां साध्वी चंदनवालाने जोइ, तेथी ते विस्मित थयो के ‘आ शुं कौतुक छे? आटला बधा लोको शामाटे भेगा थया छे?’ एवुं जाणी ते पण कौतुक जोवाने साध्वीनी पासे आव्यो; एटले जेनुं मस्तक लोच करायेलुं छे, जेणे सांसारिक आसक्ति तजी दीधी छे अने जेणे भूमि-प्रदेशने पवित्र करेल छे एवी शांतमूर्ति आर्या चंदनवालाने घणीज साध्वीओथी परिवृत्त थयेली अने घणा राजलोकथी वंदाती जोइ तेना मनमां आश्चर्य उत्पन्न थयुं. तेथी तेणे पासे उभेला कोइ वृद्ध पुरुषने पूछयुं के—‘आ कोण छे ने क्यां जाय छे?’ ते वृद्ध पुरुषे कहुं के स्थीर चित्ते सांभळ—

चंपा नगरीमां दधिवाहन नामनो राजा हतो. तेने अति रूपलावण्य आदि गुणोथी युक्त, शीलथी अलंकृत अने मातापिताने प्राण करतां पण वधारे प्रियं एवी वसुमती नामनी पुत्री हती. एक दिवस दधिवाहन राजाने कोइ पण कारणथी कौशाम्बी नगरीना शतानीक राजानी साथे कलह थयो. शतानीक राजाए मोटुं सैन्य लइ चंपा नगरी उपर चडाइ करी. दधिवाहन सैन्य एकटुं करी परिवार साथे सामो थयो. मोटुं युद्ध थवाथी घणा लोको नाश पाम्या. परिणामे दधिवाहननो पराभव थयो. तेनुं सैन्य पण नाश पाम्युं. शत्रुना सैन्ये निर्भयपणे अनाथ कामिनीने लुंटे तेवी रीते चंपानगरीने लुंटी. राजानुं अंतःपुर पण लुंठ्युं. ते वखते अंतःपुरमांथी नीकली नाठेली अने भयथी जेनां नेत्र चपळ थइ गयां छे एवी राजकन्या वसुमती, टोळामांथी विखुटी पडेली हरिणीनी माफक आमतेम नासवा लागी, तेने कोइ पुरुषे पकडी. शतानीक राजानुं सैन्य पाळुं वळ्युं. तेनी साथे वसुमती पण कौशाम्बीमां केदी तरीके आवी. त्यां तेने चोकमां वेचवामाटे आणी. ते वखते कौशाम्बीपुरवासी धनावह शेठे मूल्य आपीने तेने खरीद करी. ते तेने जोइ अति हर्षित थयो, अने पुत्री तरीके स्वीकार करी तेने पोताने घेर लइ गयो.

एकदा शेठना पग धोती वखते वसुमतीनो केशपास भूमि उपर पडतां शेठे तेने उंचो पकडी राख्यो. ते जोइ तेनी भार्या मूलाए मननी अंदर विचार कयों के—‘आ स्त्री अति रूपवंती अने सौभाग्यादि गुणथी अलंकृत छे, तेथी मारो भर्तार तेना रूपथी मोहित थइ जरूर मारी अवगणना करशे; माटे एने दुःख आपी घरमांथी हांकी काहुं तो ठीक.’ एक दिवस शेठ कोइ कार्यने माटे बहार गाम गया. त्यारे घरे रहेली तेनी भार्याए वसुमतीना केश मुंडावी नांखी, पगमां बेडी नांखी, हाथने मजबूत बांधी लइ गुप्त ओरडामां पूरी. शेठ घेर आव्या एटले तेणे पोतानी स्त्रीने पूछ्युं के—‘वसुमती क्यां गइ छे?’ तेणे जवाब आप्यो के—‘हुं जाणती नथी. ते कांइक गइ हशे.’ सरळ बुद्धिवाळा शेठे विचार्युं के—‘तेम हशे.’ ए प्रमाणे त्रण दिवस बीती गया. चोथे दिवसे कोइ पाडोशीए शेठने पूछ्युं के—‘वसुमती क्यां छे?’ तेना दुःखथी दुःखित थयेला शेठे कह्युं के—‘हुं जाणतो नथी, परंतु ते क्यां पण गयेली छे.’ त्यारे तेणे कह्युं के—‘तमारी स्त्रीना मारथी आक्रंद करती एवी तेने कोइक ओरडामां पूरतां आज-थी चोथा दिवस उपर में जोयेली छे, तेथी तमारा घरमां तपास करो.’ शेठे घरमां तपास करी, एटले जेना पग बेडीथी बंधायेला छे, जेना केश मुंडी नाखेला छे अने जे घणी क्षुधातुर थयेली छे एवी वसुमतीने तेणे अंदरना ओरडामां दीठी. शेठे दुःखित-चित्ते विचार कयों के—‘अहो ! स्त्रीनुं दुश्चरित्र कोइ पण जाणतुं नथी. कामथी अंध

બનેલી મારી સ્ત્રીને ધિક્કાર છે !’ પછી શેઠે વસુમતીને પૂછ્યું કે—‘આ તારી શી દશા !’ તેણે જવાબ આપ્યો કે—‘સઘલો દોષ મારાં કર્મનો છે.’ શેઠે તેને અંદરથી બહાર કાઢી ઘરના ઉમરા પાસે બેસાડીને કહ્યું કે—‘તું અહીં વેસ, એટલે હું બેઢી ભાંગવાને કોઈ લુહારને બોલાવી લાવું.’ તેણે કહ્યું કે—‘મને મુશ્કેલી લાગી છે તેથી કાંઈક લાવવાનું આપો.’ તે વખતે ઘોડાને માટે અડદ વાફેલા હતા તે સુપડાના એક સુળામાં નાંચીને શેઠે વસુમતીને લાવવા આપ્યા. તે પળ એક પળ ઉમરાની બહાર અને વીજો પળ ઉમરાની અંદર રાખીને બેઠી. પછી જેવામાં તે સુળામાં રહેલા સુપડામાંના અડદ લાવવા જાય છે તે અવસરે શું બન્યું તે સાંભળો—

છત્રસ્થપણે વિચરતા શ્રીમહાવીર સ્વામીએ પોતાના કર્મના ક્ષયને માટે એવો અભિગ્રહ કરેલો છે કે—“રાજકન્યા હોય, માથું મુંઢાવેલું હોય, બંને પગમાં બેઢી નાંચેલી હોય, હાથ વાંધેલા હોય, કેદી તરીકે પકડાયેલી હોય, મૂલ્યવદે સ્વરીદાયેલી હોય, જે એક પળ ઉમરાની બહાર ને વીજો પળ ઉમરાની અંદર રાખીને બેઠેલી હોય તે બે પહોર વીત્યા પછી સુપડાના સુળામાં રહેલા અડદ જો મને વહોરાવે તો મારે વહોરવા.” એવો અભિગ્રહ કર્યાને પાંચ માસ ને પચીસ દિવસ વ્યતીત થયા હતા. તે વીરભગવંત એક ગામથી બીજે ગામ વિહાર કરતાં તે અવસરે કોશામ્બી નગરીએ પધાર્યા. તેઓ દરેક ઘરે પર્યટન કરે છે, પરંતુ અભિગ્રહ પ્રમાણે ભિક્ષા મળતી નથી; અનુક્રમે ભગવાન ધનાવહ શેઠને ઘરે આવ્યા. તેમને જોઈ વસુમતી વિચારવા લાગી કે—‘મને ધન્ય છે કે આવી સ્થિતિમાં મારે ભગવાનના દર્શન થયા.’ પછી વસુમતીએ કહ્યું કે—‘હે ત્રિલોકના સ્વામી ! માષભિક્ષાને માટે હાથ લાંબા કરીને મારો આ ભવદુઃખમાંથી ઉદ્ધાર કરો અને મને તારો.’ એવાં વસુમતીનાં વચન સાંભળીને ભગવાને વિચાર્યું કે—‘મારો અભિગ્રહ તો પૂરો થયો છે પરંતુ આ રોતી નથી એટલું અધુરું છે તેથી હું વહોરીશ નહીં.’ એવું ધારી ભગવાન પાછા વળ્યા. ત્યારે વસુમતી અશ્રુજલથી નેત્રને મલ્લિન કરી વિચારવા લાગી કે—‘મંદભાગિણી એવી મને ધિક્કાર છે ! મારે ઘર ભગવાન આવ્યા છતાં મારો ઉદ્ધાર કર્યા વિના પાછા ગયા.’ ત્યારે ભગવાને અભિગ્રહ સંપૂર્ણ થયેલો જોઈ પાછા વળીને માષભિક્ષા ગ્રહણ કરી. તેથી વસુમતી અતિ હર્ષિત થઈ, તેનાં નેત્ર પ્રફુલ્લિત થયાં, તેની રોમરાજિ વિકસ્વર થઈ; અને તે ભવસાગરનો પાર પામી એમ માનવા લાગી. તે અવસરે તે દાનના પ્રભાવથી તેના પગની બેઢી પોતાની મેઢે ત્રુટી ગઈ, મસ્તક ઉપર શ્યામ કેશપાસ વિસ્તૃત થયો, હાથનું બંધન ત્રુટી ગયું; અને પાંચ દીવ્ય પ્રગટ થયાં તે આ પ્રમાણે—૧ સાડી ચાર ક્રોડ સોનૈયાની ટુટ્ટિ થઈ, ૨ સુગંધી પંચરંગી પુષ્પોની ટુટ્ટિ થઈ, ૩ વસ્ત્રની ટુટ્ટિ થઈ, ૪ સુગંધી જલની વૃષ્ટિ થઈ અને ૫ ‘અહો દાનમ્ દાનમ્’ એ પ્રમાણે આકાશમાં દેવતાઓ ઘોષ કર્યો અને જયજયકાર થયો. દેવતાઓ વસુમતીનો ચંદન જેવો શીતલ

સ્વભાવ હોવાથી તેનું ચંદના એવું નામ આપ્યું. પ્રભુએ છમાસી તપનું પારણું કરીને અન્યત્ર વિહાર કર્યો. લોકોએ ચંદનાની ઘણી પ્રશંસા કરી. એ વચ્ચે શક્રે (ઈંદ્રે) શતાતીક નૃપની સમીપે આવીને કહ્યું કે—‘આ વસુમતી દધિવાહન રાજાની પુત્રી છે કે જેણે સ્વગુણોથી ‘ચંદના’ એવું બીજું નામ મેળવેલું છે, તેનું તારે યત્નથી રક્ષણ કરવું. આગળ ઉપર એ ધર્મની ઉદ્યોત કરનારી થશે અને ભગવાન શ્રીવીરસ્વામીની પ્રથમ શિષ્યા થશે.’ એ પ્રમાણે શિક્ષણ આપીને ઇંદ્ર દેવલોક પ્રત્યે ગયા.

શતાતીક રાજાથી અને બીજા લોકોથી અતિ સન્માન પામેલી ચંદનાએ કેટલાક દિવસો ગયા પછી વીરભગવંતને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયેલું જાણીને ભગવંત પાસે જઈ તેમના હાથથી ચારિત્ર લીધું, અને ભગવાનની શિષ્યા થઈ. તે આ ચંદના સાધ્વી નજીકના ઉપાશ્રયમાં રહેલા શ્રીસુસ્થિતાચાર્યને વંદન કરવાને માટે જાય છે.”

આ પ્રમાણે તેનું સઘળું ચરિત્ર વૃદ્ધ પુરુષે દ્રુમકને (ભિક્ષુકને) કહી સંભળાવ્યું; તેથી આનંદિત થયેલો દ્રુમક સાધુને ઉપાશ્રયે ગયો. ચંદના પણ ગુરુને વાંદીને પોતાના ઉપાશ્રયે ગઈ. ગુરુએ ભિક્ષુકને જોયો, એટલે ‘આ પુરુષ થોડા વચ્ચેમાં સિદ્ધિ મેળવનારો છે’ એમ જ્ઞાનવડે જાણી તેમણે વિચાર્યું કે—‘આ ભિક્ષુકને ધર્મમાં જોડવો જોઈએ.’ એવું વિચારી તેને મિષ્ટાન્ન ચાવા આપ્યું. તેથી તે અતિ હર્ષિત થઈ મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે—‘આ સાધુઓ ઘણા દયાળુ છે. આલોક ને પરલોક બંનેમાં હિતકર આ માર્ગ છે. આલોકમાં મિષ્ટાન્નાદિ ચાવાનું મળે છે અને પરલોકમાં સ્વર્ગાદિનાં સુખ મળે છે.’ એવું વિચારી તે ભિક્ષુકે ગુરુ પાસે દીક્ષા લીધી. ગુરુએ પણ તેને પ્રવ્રજ્યામાં દૃઢ કરવા માટે ઘણા સાધુઓની સાથે સાધ્વીને ઉપાશ્રયે મોકલ્યો. તે દ્રુમક સાધુ ચંદના સાધ્વીને ઉપાશ્રયે ગયો. બીજા સાધુઓ વહાર ઉભા રહ્યા, અને ભિક્ષુક સાધુ એકલા ઉપાશ્રયની અંદર ગયા. ચંદના સાધ્વી નવા દીક્ષિત થયેલા દ્રુમક સાધુને આવતાં જોઈને તેમની સન્મુખ ગઈ, આસન આપ્યું, તેમનું સન્માન કર્યું અને બે હાથ જોડી સામે ઉભી રહી. દ્રુમક સાધુ વિચારવા લાગ્યા કે—‘અહો! આ વેષને ધન્ય છે! જોકે હું નવદીક્ષિત થયો છું છતાં આ પૂજ્ય એવી ચંદના મને આટલું વધું માન આપે છે.’ એ વચ્ચે તે ધર્મમાં દૃઢ થયો. ચંદનાએ તેમને પૂછ્યું કે—‘આપને અત્રે આવવાનું પ્રયોજન શું છે?’ દ્રુમકે કહ્યું કે—‘તમારો વૃત્તાંત જાણવાને માટે ગુરુએ મને અહીં મોકલ્યો છે.’ એટલું કહી મનને ચારિત્રમાં સ્થિર કરી ઘણા કાલ સુધી નિરતિ-ચાર ચારિત્ર પાઠ્યું.

આ દૃષ્ટાન્ત ઉપરથી અન્ય સાધ્વીઓએ પણ મુનિનો આ પ્રમાણે વિનય કરવો એવો આ કથાનો ઉપનય છે.

સાધ્વી કરતાં સાધુની શ્રેષ્ઠતા બતાવે છે—

વરિસસયંદિલિલ્લયાણ, અર્જાણ અર્જદિલિલ્લઓ સાહુ ॥

અભિગમણ વંદણ નમંસણેણ, વિણયેણ સો પુર્જો ॥ ૧૫ ॥

શબ્દાર્થ—“સો વર્ષની દીક્ષિત સાધ્વીને આજનો દીક્ષિત સાધુ હોય તો તે (પણ) અભિગમન, વંદન અને નમસ્કારવડે તેમજ વિનયવડે પૂજવા યોગ્ય છે.” ૧૫.

ભાવાર્થ—“સો વર્ષની દીક્ષિત એટલે વૃદ્ધ એવી સાધ્વીને ઘણું મુનિ એટલે યાવત્ એકજ દિવસનો દીક્ષિત મુનિ પણ પૂજવા યોગ્ય છે. તેના પૂજનના પ્રકાર બતાવે છે—અભિગમન તે સામા જવું, વંદન તે દ્વાદશાવર્તાદિ વંદન કરવું, નમસ્કાર તે અંતરંગ પ્રીતિ ધરાવવી અને વિનય તે આસન આપવું વિગેરે.

સાધુના વિશેષ પૂજનીકપણાનાં કારણો બતાવે છે—

ધમ્મો પુરિસર્પંભવો, પુરિસવરંદેસિઓ પુરિસંજિઢો ॥

લોએવિં પંહૂ પુરિસો, કિં પુણ લોગુત્તમે ધમ્મે ॥ ૧૬ ॥

શબ્દાર્થ—“ધર્મ પુરુષથી ઉત્પન્ન થયેલો છે અને પુરુષશ્રેષ્ઠે ઉપદેશેલો છે તેથી તેમાં પુરુષ જ્યેષ્ઠ છે. લોકને વિષે પણ પુરુષજ સ્વામી થાય છે, તો લોકોત્તમ એવા ધર્મમાં પુરુષની શ્રેષ્ઠતા ગણાય તેમાં શું!” ૧૬.

ભાવાર્થ—દુર્ગતિથી જે રક્ષા કરે તે ધર્મ કહીએ. એવો ધર્મ પુરુષ જે ગણધર મહારાજા તેમનાથી ઉત્પન્ન થયેલો—શરૂ થયેલો છે. પુરુષવર—પુરુષશ્રેષ્ઠ જે તીર્થંકર મહારાજા તેમણે બતાવેલો—કહેલો—પ્રરૂપેલો છે. એવો શ્રુત ચારિત્ર રૂપ જે ધર્મ તે પુરુષના સ્વામીપણાવાળો હોવાથી તેમાં પુરુષનું જ્યેષ્ઠપણું કહેલું છે. લોકોમાં પણ સ્વામીપણું પુત્રને અપાય છે, પુત્રીને અપાતું નથી; તો લોકમાં ઉત્તમ એવા ધર્મમાં તો વિશેષે કરીને પુરુષનુંજ સ્વામીપણું સમજવું. જો લોકમાં પુરુષની શ્રેષ્ઠતા છે તો લોકોત્તમ એવા ધર્મમાં તો વિશેષે કરીને તેની શ્રેષ્ઠતા જાણવી.

તેને માટે દૃષ્ટાંત બતાવે છે—

સંવાહણંસ્સ રંનો, તંદયા વાણારસીયંનયરિણ ॥

કન્નાસંહસ્સ મંહિઅં, આસી કીરં રૂપવંતીણં ॥ ૧૭ ॥

તંહંવિયં સોં રાયંસિરી, ઉલ્લુટ્ટંતી ન તાદયા તાહિં ॥

ઉયરહિણેણ ઇક્કેણ, તાદયા અંગવીરેણ ॥ ૧૮ ॥

શબ્દાર્થ—“ તે કાઢને વિષે વારાણસી નગરીમાં સંવાધન નામના રાજાને અધિક રૂપવતી એવી એક હજાર કન્યાઓ હતી, તથાપિ તેની રાજલક્ષ્મી હુંડાતી તેઓ રાક્ષી શકી નહિ; અને હૃદયમાં રહેલા એવા પળ અંગવીર નામના એક પુત્રે તે રાક્ષી.” ૧૭-૧૮.

ભાવાર્થ—વારણાસી નગરીમાં રાજ કરનારા સંવાધન રાજાને એક હજાર પુત્રીઓ અત્યંત રૂપવંતી હતી, તથાપિ તે રાજા ગુજરી ગયો ત્યારે તેની હુંડાતી રાજલક્ષ્મીનું રક્ષણ કરવાને તેઓ સમર્થ થઈ નહિ; પરંતુ તે રાજાની રાણીના ગર્ભમાં રહેલા એક પુત્રના કારણથી તેની રાજ્યલક્ષ્મી હુંડાતી—નાશ પામતી રહી ગઈ. અર્થાત્ તે પુત્ર કે જેનું પાછલથી અંગવીર નામ પાડવામાં આવ્યું હતું તેના પ્રતાપવડે તેનું રક્ષણ થયું. આની સ્પષ્ટતા તેના દૃષ્ટાંતવડે વિશેષ થઈ શકે તેમ છે.

સંવાધન રાજાનું દૃષ્ટાંત નીચે પ્રમાણે:—

વારણસી નગરીમાં સંવાધન નામનો એક રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને એક હજાર પુત્રીઓ હતી; પરંતુ ઘણા ઉપાયો કર્યા છતાં તેને પુત્ર થયો નહતો. રાજાએ વિચાર્યું કે—‘પુત્ર વિના રાજલક્ષ્મી શા કામની ? જેના ઘરમાં પુત્ર નથી તેનું ઘર પણ શૂન્ય છે.’ વેદમાં પણ કહ્યું છે કે—“પુત્ર વગરના માણસની સદગતિ થતી નથી અને સ્વર્ગમાં તો તે બીલકુલ જઈ શકતોજ નથી, તેથી મનુષ્યો પુત્રનું મુખ જોડને સ્વર્ગે જાય છે.” લોકોક્તિ પણ એવી છે કે—

ચોસઠ દીવા જો બઢે, બારે રહી હગંત;

તસ ઘર તોહે અંધારહું, જસ ઘર પુત્ર ન હુંત.

“ એકી વચ્ચે ચોસઠ દીવા બઢતા હોય અને એકી વચ્ચે બારે સૂર્ય ઊગ્યા હોય તોપણ જેના ઘરમાં પુત્ર નથી તેના ઘરમાં તો અંધારુંજ છે. ” તેથી પુત્ર વિના રાજ્યલક્ષ્મી કાંઈ કામની નથી. આ પ્રમાણે વિચારીને રાજાએ અનેક માંત્રિકો, તાંત્રિકો અને યાંત્રિકોને પૂછ્યું, પરંતુ કોઈ પણ ઉપાયે પુત્ર પ્રાપ્ત થયો નહિ. કહ્યું છે કે—

પ્રાપ્તવ્યો નિયતિબલાશ્રયેણ યોર્થ:

સોઽવશ્યં ભવતિ નૃણાં શુભોઽશુભો વા ॥

ભૂતાનાં મહતિ કૃતેઽપિ હિ પ્રયત્ને ।

નાભાવ્યં ભવતિ ન ભાવિનોઽસ્તિ નાશઃ ॥

“ નિયતિના વઢથી શુભ વા અશુભ જે અર્થ પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય છે તે માણસોને અવશ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. તે શિવાય માણસો અનેક પ્રયત્નો કરે તોપણ જે નથી બનવાનું તે બનતું નથી. ” તે જે બનવાનું છે તેનો નાશ થતો નથી. ”

હવે રાજા વૃદ્ધ થયો. એ વખતમાં કોઈએક જીવ પટ્ટરાણીના ઉદરમાં પુત્ર-
પણે આવીને ઉત્પન્ન થયો; પરંતુ પુત્રમુખ જોયા વગરજ રાજા તો પરલોકમાં
ગયો. પછી સર્વ પૌરજનો એકઠા મઠી વિચાર કરવા લાગ્યા કે—‘હવે શું થશે?
પુત્ર વિનાનું રાજ્ય કેવી રીતે રહેશે?’ એ પ્રમાણે વિચારી સર્વ નગરવાસી લોકો
શોકાકુલ થયા. તે વખતે શત્રુઓએ પણ સાંભળ્યું કે—‘સંબાધન રાજા અપુત્ર મરણ
પામ્યો છે.’ તેથી તેઓ સર્વ એકઠા મઠી મોટું લશ્કર એકઠું કરી સજ્જ થઈને
વારાણસી નગરી તરફ ચાલ્યા. તે વાત સાંભળી બધા લોકો ત્રાસ પામ્યા, અને
પોતપોતાના ઘરની અંદરથી ધન કાઢવા લાગ્યા. તે વખતે શત્રુઓએ કોઈએક નિ-
મિત્તિયાને પૂછ્યું કે—‘અમારો જય થશે કે કેમ?’ તે નિમિત્તિયે લગ્નબલ જોડીને
કહ્યું કે—‘તમો સર્વ મઠીને જયની અભિલાષાથી ત્યાં જવાની ઇચ્છા કરો છો, પરંતુ
સંબાધન રાજાની પટ્ટરાણીના ઉદરમાં રહેલ ગર્ભના પ્રભાવથી તમારો પરાજય થશે,
જય થશે નહિ.’ એ પ્રમાણે સાંભળીને સઘળા વૈરીઓ પાછા વળ્યા. નાગરીકો
ખુશી થયા અને કહેવા લાગ્યા કે—‘અહો ગર્ભમાં રહેલ પુત્રનું મહાત્મ્ય કેવું અદ્-
ભુત છે કે જેથી સઘળા શત્રુઓ નાસી ગયા.’ ગર્ભસ્થિતિ પૂર્ણ થતાં પુત્રનો
જન્મ થયો. અશુચિકર્મ પૂરું કર્યા પછી તેનું અંગવીર્ય નામ પાડ્યું. અનુક્રમે તે
યુવાવસ્થામાં આવ્યો, અને તેણે લાંબા વખત સુધી પ્રજાનું પાલન કર્યું.

“હજાર કન્યાઓથી પણ રાજ્યનું રક્ષણ થયું નહિ, પરંતુ ગર્ભસ્થિત પુત્રમા-
ત્રથી રક્ષણ થયું” એવો કર્મવ્યવહારમાં ઉપનય છે. ધર્મવ્યવહારમાં એવો ઉપ-
નય છે કે—“સર્વત્ર પુરુષ એજ શ્રેષ્ઠ છે. તેથી સાધ્વીઓએ એક દિવસની દીક્ષા-
વાળા સાધુનો પણ વિનય કરવો.” એ પ્રમાણે પૂર્વની ગાથા સાથે સંબંધ છે. હજુ
આગલી ગાથામાં પણ તેજ વાવત સ્પષ્ટ કરી દેશ્વાહે છે.

મહિલાણ સુવહુર્યાણવિ, મંદ્રજ્ઞાઓ ઈહ સમત્ત ધંરસારો ॥

રાયંપુરિસેહિં નિર્જેદ, જંનેવિ પુરિસો જૈહિં નથિં ॥ ૧૯ ॥

શબ્દાર્થ—“આલોકને વિષે પણ જ્યાં પુરુષ-પુત્ર નથી ત્યાં ઘણી સ્ત્રી-
ઓના મધ્યમાંથી પણ સમસ્ત ઘરનો સાર રાજપુરુષો લઈ જાય છે.” ૧૯.

ભાવાર્થ—અપુત્રનું ધન રાજા લઈ જાય એવો લોકમાં પ્રચાર છે, તેથી
જેના કુલમાં પાછળ પુત્ર ન હોય તેનું ધન ઘણી સ્ત્રીઓ અથવા પુત્રીઓ હોય
છતાં પણ રાજા લઈ જાય છે તેથી પુરુષનુંજ પ્રધાનપણું છે.

હવે આત્મસાક્ષીએ ધર્મ કરવા વિષે કહે છે—

કિં પરજનબહુજાણાવણાહિં, વરં મપ્પસંલ્લિયં સુર્કયં ॥
 રૂહ ભરહચ્ચક્રવટ્ટી, પસન્નચંદો ર્યં દિઠંતીં ॥ ૨૦ ॥

શબ્દાર્થ—“હે આત્મા ! પરજનને વહુ જણાવવાથી શું ? આત્મસાક્ષિક સુકૃત તેજ શ્રેષ્ઠ છે, અહીં ભરત ચક્રવર્તી અને પ્રસન્નચંદ્રનું દૃષ્ટાંત જાણવું.” ૨૦.

ભાવાર્થ—‘મેં આ અનુષ્ઠાન કર્યું’ એમ પરજન એટલે વીજાઓને વહુ જણાવવાથી શો લાભ છે ? આત્મસાક્ષિક ધર્મ કરવો તેજ શ્રેષ્ઠ છે. આ વિષય ઉપર ભરત ચક્રીનું દૃષ્ટાંત છે કે જેમણે યત્નવડે કરેલા આત્મસાક્ષિક અનુષ્ઠાનથી સિદ્ધિ સુખને પ્રાપ્ત કર્યું છે. પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિનું પણ આ વિષય ઉપરજ દૃષ્ટાંત છે.

તેમાં પ્રથમ ભરતચક્રીનું દૃષ્ટાંત કહે છે:—

અયોધ્યા નગરીમાં ઋષભદેવના પુત્ર ભરત નામે ચક્રવર્તી થયા હતા. જ્યારે શ્રી ઋષભદેવસ્વામીએ ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું તે વખતે પોતાના સો પુત્રોને પોતપોતાનાં નામવાળા દેશો આપ્યા. વાહુવલીને વહુલિ દેશમાં તક્ષશિલા નગરીનું રાજ્ય આપ્યું અને ભરતને અયોધ્યા નગરીનું રાજ્ય આપ્યું. એક દિવસ ભરતરાજા સભામાં બેઠેલા છે તે વખતે યમક અને સમક નામના બે પુરુષો વધામણી દેવાને સભાસ્થાનના મુખ્ય દ્વાર પાસે આવ્યા; પ્રતિહારે ભરત રાજાને તેઓનું આગમન નિવેદન કર્યું એટલે ઋસંજ્ઞાથી દ્વારપાલને આવવાદેવાનો હુકમ આપવાથી યમક અને સમક સભામાં આવ્યા. તેઓ બંનેએ હાથ જોડી આશીર્વાદ પૂર્વક રાજાની સ્તુતિ કરી. પછી તેમાંના યમકે વિજ્ઞાપ્તિ કરી કે—‘હે દેવ ! પુરિમતાલે પુરના શકટ નામના ઉદ્યાનને વિષે શ્રી ઋષભસ્વામીને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું છે, એ વધામણી આપવા માટે હું આવ્યો છું.’ ત્યાર પછી સમકે કહ્યું કે—‘હે દેવ ! એક હજાર દેવતાઓથી સેવાયેલું અને કરોડો સૂર્ય જેવો પ્રકાશ આપતું ચક્રરત્ન આયુધશાલામાં ઉત્પન્ન થયું છે.’ આ પ્રમાણે બે માણસના મુખથી બે વધામણી સાંભળીને ભરત રાજા અતિ હર્ષ પામ્યો. પછી તેમને જીવિત પર્યંત દેતાં અને ભોગવતાં સુદે નહિ એટલું ધન આપીને તે બંનેનું સન્માન કર્યું. હવે ભરત વિચાર કરવા લાગ્યા કે—‘મારે પ્રથમ કોનો ઉત્સવ કરવો યોગ્ય છે ? કેવલજ્ઞાનનો કે ચક્રનો ?’ એ પ્રમાણે વિચાર કરતાં પાછું તેણે ચિંતવ્યું કે—‘મને ધિક્કાર છે કે મેં આ શું ચિંતવ્યું ? અક્ષય સુખના દાતા પિતા ક્યાં ! અને માત્ર સંસારસુખનું હેતુ-ભૂત ચક્ર ક્યાં ! વળી તાતની પૂજા કરવાથી ચક્રની પૂજા પણ થઈ જ ગઈ.’ એ પ્રમાણે નિશ્ચય કરી મોટા આઢંબર પૂર્વક પુત્રમોહથી વિહ્વલ બનેલા અને ‘ઋષભ ! ઋષભ !

ए नामनो जप करता एवा पोताना पितामही मरुदेवाने गज उपर बेसाडीने भरत राजा ऋषभ स्वामीने वंदन करवा चाल्या. मार्गमां भरते मरुदेवाने कहुं के—“माता ! तमे स्वपुत्रनी समृद्धिने जुओ. तमे मने हमेशां कहेता हता के—‘मारो पुत्र वनमां भटके छे अने दुःख अनुभवे छे, परंतु तुं तेनी संभाल करतो नयी.’ आ प्रमाणे दर-रोज मने ओळंभो आपता हता; पण हवे तमारा पुत्रनुं ऐश्वर्य जुओ.”

ए अवसरे चोसठ सुरेंद्रोए एकठा थइने समवसरण रच्युं. करोडो देवदे-वीओ एकठा मळ्यां. विविध प्रकारनां वाजित्रोना शब्दोथी गगनमंडळ गाजी रहुं. जयजय शब्दो साथे गीतगान पूर्वक प्रभु सिंहासन उपर बेसीने देशना आपवा लाग्या. ते वखते देवदुंदुभिनी ध्वनि अने जयजयना शब्दो सांभळीने मरुदेवा माता कहे छे के—‘आ कौतुक शुं छे?’ भरते कहुं के—‘आ तमारा पुत्रनुं ऐश्वर्य छे.’ मरुदेवा विचारे छे के—‘अहो ! पुत्रे आटळी बधी समृद्धि मेळवी छे?’ ए प्रमाणे उत्कंठा पूर्वक आनंदाश्रु आववाथी तेमनां वने नेत्रनां पडळ खुल्ली गयां अने सर्व प्रत्यक्ष जोयुं. जोइने विचार्युं के—“अहो ! आ ऋषभ आवुं ऐश्वर्य भोगवे छे ! परंतु एणे मने एकवार संभारी पण नयी. हुं तो एक हजार वर्ष पर्यंत पुत्रमोहथी दुःखित थइ अने पुत्रना मनमां तो मोहनुं किंचित् कारण पण जणातुं नथी. अहो ! मोहनी चेष्टाने धिक्कार छे ! मोहांध माणसो कंड पण जा-णता नथी.” ए प्रमाणे वैराग्यमग्नपणार्थी क्षपकश्रेणी उपर आरुढ थया अने आठे कर्मनो क्षय करी अंतकृत केवळी थइने मोक्षे गया. देवताओए महोत्सव कर्यो. इंद्र आदि सर्व देवोए समवसरणपांथी त्यां आवीने मरुदेवा माताना शरीरने क्षीरसागरना प्रवाहमां वहेतुं मूक्युं. पछी शोकमग्न भरतने अग्रेसर करीने सौ समवसरणमां आव्या. भरत प्रभुने त्रण प्रदक्षिणा करीने यथायोग्य स्थाने बेठा अने प्रभुनी देशना सांभळी तेमनो शोक नष्ट थयो. देशनाने अंते प्रभुने वांदी श्रावकधर्म अंगीकार करी अयोध्यामां आव्या, अने पछी चक्रनो उत्सव कर्यो.

आठ दिवस गया पछी चक्र पूर्व दिशामां चाल्युं. भरत राजा पण देश जीतवाने माटे चक्रनी पाछळ सैन्य सहित चाल्या. एकेक योजननुं दररोज प्रयाण करतां केटलेक दिवसे पूर्व समुद्रने किनारे आवी सैन्यनो पडाव नाख्यो. त्यां भरते अष्टमनुं तप कर्युं; अने मागध नामना देवतुं मनमां ध्यान करीने स्थित रह्या. त्रण दिवस पछी रथमां बेसी समुद्रना जळमां रथनी धरी पर्यंत प्रवेश करी पोताना नामथी अंकित वाणने धनुष्यमां सांधीने ते देवप्रति छोड्युं. ते वाण बार योजन जइने मगधदेवनी सभामां सिंहासन साथे अथडाइने भूमि उंपर पड्युं. वाणनुं पडवुं जोइ मगधदेव क्रोधायमान थइ गयो. पछी ते वाण

હાથમાં લઈ તેના પરના અક્ષરો વાંચ્યા; એટલે ભરત ચક્રવર્તીને આવેલા જાણી કોપરહિત થઈ મેટણું લઈ પરિવાર સહિત તેમની સન્મુખ ચાલ્યો. નજીક આવીને તે ચક્રવર્તીના ચરણમાં પડ્યો ને વોલ્યો કે—‘હે સ્વામિન્ ! મારો અપરાધ क्षमा કરો, હું તમારો સેવક છું; આટલા દિવસ સુધી હું સ્વામીરહિત હતો, હવે આપના દર્શનથી સનાથ થયો છું.’ એ પ્રમાણે કહી, નમસ્કાર કરી, મેટ ધરી, રજા લઈને સ્વસ્થાને ગયો. પછી ભરતચક્રીએ છાવણીમાં પાછા આવી અઢમ તપનું પારણું કર્યું.

ત્યારપછી પાછું ચક્ર આકાશમાં ચાલ્યું. સૈન્ય પણ તેની પાછળ ચાલ્યું. અનુક્રમે તેઓ દક્ષિણ સમુદ્રને કિનારે આવ્યા. પૂર્વવત્ તે દિશાના સ્વામી વરદા-મદેવને પણ જીત્યો. ત્યારવાદ પશ્ચિમ દિશામાં પ્રભાસદેવને જીતીને ચક્રે ઉત્તર દિશા મળી પ્રયાણ કર્યું. અનુક્રમે વૈતાલ્ય પર્વત પાસે આવીને ચક્રવર્તી અઢમ તપ કરી તમિસ્ત્રા ગુફાના અધિષ્ઠાપક કૃતમાલદેવનું મનમાં ‘ધ્યાન કરીને સ્થિત રહ્યા. અઢમ તપને અંતે તે દેવ પ્રત્યક્ષ થયો અને તમિસ્ત્રા ગુફાનું દ્વાર ઉઘાડ્યું. સૈન્ય સહિત ભરત રાજાએ તમિસ્ત્રા ગુફામાં પ્રવેશ કર્યો. મણિરત્નના પ્રકાશ-વડે સૈન્ય સહિત આગળ ચાલતાં નિઝગા અને ઉન્નિઝગા નામની બે નદીઓ આવી. તે નદીઓ ચર્મ રત્નવડે ઉતર્યા, અને આગળ ચાલી ગુફાના બીજા દ્વાર પાસે આવી સૈન્યને વહાર કાઢ્યું. હવે ત્યાં ઘણા મ્લેચ્છ રાજાઓ રહે છે તેઓ એકઠા થયા અને ચક્રીની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. ચક્રીએ તે સઘળાઓને જીતી લીધા. તેઓ ચક્રીના સેવકો થયા. ત્યાં આવેલા ઉત્તર તરફના ત્રણે ખંડને જીતીને ચક્રી પાછા વળ્યા. માર્ગે ચાલતાં ગંગાને તીરે સૈન્યનો પહાવ નાખ્યો. ત્યાં નવ નિધિઓ પ્રગટ થયા. નવ નિધાનનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે:—

“૧ નૈસર્પ, ૨ પાંડુક, ૩ પિંગલ, ૪ સર્વરત્ન, ૫ મહાપદ્મ, ૬ કાલ, ૭ મહા-કાલ, ૮ માણવક ને ૯ શંખ—એ પ્રમાણે તેનાં નામો છે. તે ગંગાના મુખમાં રહેનારા છે. આઠ પૈડાંવાળા, આઠ યોજન ઊંચા, નવ યોજન વિસ્તારવાળા ને વાર યોજન ઢાંવા મંજુષાને આકારે છે. તેના વૈદૂર્યમણિના કમાડ (બારણા) છે, કનકમય છે, વિવિધ પ્રકારનાં રત્નોવડે પરિપૂર્ણ છે, અને તેના અધિષ્ઠાતા દેવો તેજ નામના પલ્લોપ-મના આયુષ્યવાળા હોય છે.”

ચક્રીએ ગંગાને તીરે રહીને આઠ દિવસ સુધી તે નિધાન સંબંધી ઉત્સવ કર્યો. ગંગાનદીની અધિષ્ઠાયિકા ગંગા નામની દેવી ભરતચક્રીને પોતાના આવાસમાં લઈ ગઈ. ત્યાં તેની સાથે એક હજાર વર્ષ પર્યંત ભોગ ભોગવ્યા. ત્યારપછી ચક્ર આગળ ચાલ્યું, એટલે ચક્રીએ વૈતાલ્ય પર્વત પાસે આવી તેની ઉપર રહેનારા નમિ અને વિનામિ

નામના વિદ્યાધરોને જીત્યા. વિનમિ વિદ્યાધરે પોતાની પુત્રી ચક્રીને આપી. તે સ્ત્રીરત્ન થઈ. એ પ્રમાણે ભરતચક્રી સાઠ હજાર વર્ષ પર્યંત દિગ્વિજય કરીને અયોધ્યામાં પાછા આવ્યા; તે ષટ્સ્વંઢાધિપતિ મહા ઋદ્ધિમાન થયા. તેમની ઋદ્ધિનું સ્વરૂપ કહેછે—ચોરાશી લાખ હાથી, તેટલાજ રથો, તેટલાજ અશ્વો, છન્નુકોટી પાયદલ, બત્રીશ હજાર દેશો, બત્રીશ હજાર મુકુટબંધ રાજાઓ જેના સેવક છે, અઢતાલીશ હજાર પાટણ, વૉતેર હજાર નગરો, છન્નુકોટી ગામો, ચૌદ રત્નો, નવ નિધિ, સાઠ હજાર વંશાવલી કહેનારા ભાટો, સાઠ હજાર પંડિતો, દશ કોટી ધ્વજા ધારણ કરનારા, પાંચ લાખ મશાલચી, વીશ હજાર સુવર્ણ આદિ ધાતુની ટ્રાણો, પચીશ હજાર દેવો જેના સેવકો છે, અઠાર કોટી ઘોડેસ્વાર જેની પાછલ ચાલે છે—આ પ્રમાણેની ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ છતાં તે મનથી વિરક્ત રહેતા હતા. એ પ્રમાણે ઘણાલાખ પૂર્વો વ્યતીત થતાં એકદા ભરતચક્રી પોતાની શૃંગારશાલામાં શરીર-પ્રમાણ આદર્શ (કાચ) માં પોતાનું રૂપ જોવા લાગ્યા. તે વખતે દરેક અવયવની સુંદરતા નિહાલતાં એક આંગળીને વીંટીરહિત હોવાથી અત્યંત શોભારહિત લાગતી જોઈને મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે—“અહો ! દેહની અસારતા ! પરપુદ્ગલોથીજ શરીર શોભે છે, પોતાના પુદ્ગલોથી શોભતું નથી. ઓરે ! મેં શું કર્યું ! આ અસાર દેહની સ્વાતર મેં ઘણા આરંભો કર્યા. આ અસાર સંસારમાં સઘલું અનિત્ય છે. કોઈ કોઈનું નથી. મારા નાના ભાઈઓને ધન્ય છે કે તેમણે વીજળીના ચમકારાની જેવાં ચંચલ રાજ્ય-સુખને તજી દઈને સંયમ સ્વીકાર્યું. હું તો અધન્ય છું, જેથી આ અનિત્ય એવા સંસારી સુખમાં નિત્યપણાની બુદ્ધિથી મોહ પામેલો છું. આ દેહને ધિક્કાર છે ! અને સર્પની ફળા જેવા આ વિષયોને પણ ધિક્કાર છે ! હે આત્મા ! આ સંસારમાં તું એકલોજ છે. બીજું કોઈ તારું નથી.” આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં પરમપદ પર આરોહણ કરવાની નિઃસરણી રૂપ ક્ષપકશ્રેણી આરૂઢ થયા; અને ચાર ઘન ઘાતિકર્મનો ક્ષય કરીને હ્રસ્વલ કેવલ-જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. તે અવસરે શાસનદેવી આવીને મુનિનો વેષ અર્પણ કર્યો. તે સાધુનો વેષ ધારણ કરીને તેમણે કેવલીપણે પૃથ્વી ઉપર વિહાર કર્યો, અને અનુક્રમે મોક્ષસુખ પ્રાપ્ત કર્યું. એટલામાટે આત્મસાક્ષિક અનુષ્ઠાનજ ફલદાયી છે; અન્ય સાક્ષિક અનુષ્ઠાન ફલદાયી નથી.

આ પ્રમાણે અધ્યાત્મિક અનુષ્ઠાનમાં ભરતચક્રીનું દૃષ્ટાંત જાણવું.

હવે પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિનું દૃષ્ટાંત કહેછે—

પોતનપુર નગરમાં પ્રસન્નચંદ્ર નામનો રાજા હતો. તે અતિ ધાર્મિક, સત્ય-વાદી તથા ન્યાયધર્મમાં અદ્વિતીય નિપુણ હતો. તે એક દિવસે સંધ્યાકાળે શરૂઆતમાં

બેસી નગરનું સ્વરૂપ જોતો હતો. તે સમયે નાના પ્રકારનાં રંગવાળાં વાદળાં થયાં. સંધ્યાનો રંગ સ્વીલ્યો. તે જોઈ રાજાને અતિ હર્ષ થયો. પછી તે તેના તરફ પુનઃ પુનઃ દ્રષ્ટિ કરવા લાગ્યો. એટલામાં તે સંધ્યાસ્વરૂપ ક્ષણિક હોવાથી જોતાંજોતાં માંજ નાશ પામી ગયું. તે જોઈ રાજા વિચાર કરવા લાગ્યો કે—અહો ! સંધ્યાના રંગની સુંદરતા ક્યાં ગઈ ! પુરૂષો અનિત્ય છે. સંધ્યાના રંગની પેઠે આ દેહ પણ અનિત્ય છે. સંસારમાં પ્રાણીઓને કંઈ પણ સુખ નથી. કહું છે કે—

દુઃખં સ્ત્રીકુક્ષિમધ્યે પ્રથમમિહભવે ગર્ભવાસે નરાણામ્
બાલત્વે ચાપિ દુઃખં મલલુલિતવપુઃ સ્ત્રીપયઃપાનમિશ્રમ્ ।
તારુણ્યે ચાપિ દુઃખં ભવતિ વિરહજં વૃદ્ધભાવોપ્યસારઃ
સંસારે રે મનુષ્યા વદત યદિ સુખં સ્વલ્પમપ્યસ્તિ કિંચિત્ ॥

“માણસોને આ સંસારમાં પ્રથમ સ્ત્રીની કુક્ષિની વિષે ગર્ભવાસમાં દુઃખ હોય છે, બાલ્યાવસ્થામાં પણ માતાના દુધના પાનથી તેમજ મલમૂત્રથી શરીર સ્પર્શાયેલું રહેવાથી દુઃખ છે, યુવાવસ્થામાં પણ વિરહથી ઉત્પન્ન થયેલું દુઃખ છે, અને વૃદ્ધભાવ તો તદ્દન અસારજ છે. માટે હે મનુષ્યો ! જો આ સંસારમાં સ્વલ્પ પણ કંઈ સુખ હોય તો કહો.”

એ પ્રમાણે વૈરાગ્યથી જેનું મન રંજિત થયું છે એવો રાજા ચિંતવન કરે છે કે—
‘આ સંસારમાં વૈરાગ્યની સાથે વરોવરી કરી શકે તેવું કોઈ પણ સુખ નથી.’
કહું છે કે—

ભોગે રોગભયં સુખે ક્ષયભયં વિત્તેઽગ્નિભૂમૃદ્ધયમ્
દાસ્યે સ્વામિભયં ગુણે સ્વલભયં વંશે કુયોષિદ્ધયમ્ ।
માને મ્લાનિભયં જયે રિપુભયં કાયે કૃતાંતાદ્ધયમ્
સર્વં નામભયં ભવેઽત્ર ભવિનાં વૈરાગ્યમેવાઽભયમ્ ॥

“ભોગમાં રોગનો ભય, સુખમાં ક્ષયનો ભય, ધનને વિષે અગ્નિ ને રાજાનો ભય, દાસત્વમાં સ્વામીનો ભય, ગુણમાં સ્વલપુરુષનો ભય, વંશમાં કુનારીનો ભય, માનને વિષે તેની હાનિ થવાનો ભય, જયને વિષે રિપુનો ભય અને દેહને વિષે યમ રાજાનો ભય હોય છે. એ પ્રમાણે આ સંસારમાં મનુષ્યોને સર્વ ભયયુક્ત હોય છે, માત્ર વૈરાગ્યજ એક ભયરહિત છે.”

એ પ્રમાણે વિચારી વૈરાગ્યમાં તત્પર થયેલ રાજાએ પોતાના વાલ્યાવસ્થાવાળા પુત્રને રાજ્ય ઉપર વેસાડીને પોતે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તત્કાલ જેણે કેશનો લોચ કર્યો છે એવો તે રાજા પૃથ્વી ઉપર વિહાર કરતાં રાજગૃહીના ઉદ્યાનમાં કાચોત્સર્ગ મુદ્રાથી ઉભો રહ્યો. તે અવસરે શ્રીમાન વર્ધમાન સ્વામી—એક ગામથી વીજે ગામ વિહાર કરતાં ચૌદ હજાર સાધુઓથી પરિવૃત્ત થયેલા, દેવતાઓએ નિર્માણ કરેલાં સોનાનાં કમલો ઉપર પોતાના ચરણોને ધારણ કરતાં રાજગૃહ નગરના ગુણશીલ નામના ઉદ્યાનમાં સમવસર્યા. દેવોએ આવીને ત્યાં સમવસરણ રચ્યું. વનપાલકે ત્વરાથી શ્રેણિક રાજા પાસે જઈને વિજ્ઞાપ્તિ કરી કે—‘હે સ્વામિન્ ! આપના મનને ઘણાજ વહાલા શ્રી મહા-વીર સ્વામી વનમાં સમવસરેલા છે.’ એ પ્રમાણેનું વનપાલકનું બોલવું સાંભળીને રાજાને ઘણો હર્ષ થયો. રાજાએ તેને કોટી દ્રવ્ય અને સોનાની જીભ આપી. પછી શ્રેણિક રાજા મોટા આઠંબરસહિત પ્રભુને વંદન કરવા ચાલ્યો. સૈન્યના અગ્ર ભાગે સુમુખ ને દુર્મુખ નામના બે ચોપદારો ચાલતા હતા. તેઓએ પ્રસન્નચંદ્ર મુનિને વનમાં કાચોત્સર્ગ મુદ્રાએ ઉભા રહેલા જોયા. પ્રથમ સુમુખે કહ્યું કે—‘આ મુનિને ધન્ય છે કે જેણે આવી મોટી રાજ્યલક્ષ્મી તજી દઈને સંયમ રૂપી સમૃદ્ધિ ગ્રહણ કરેલી છે. એનાં નામ માત્રનો ઉચ્ચાર કરવાથી પાપ જાય તો પછી સેવા કરવાથી જાય તેમાં તો શું કહેવું !’ પછી દુર્મુખ બોલ્યો કે—‘અરે ! આ મુનિ તો અધન્ય અને મહાપાપી છે. તું એને વારં-વાર શામાટે વચાણે છે ? એના જેવો પાપી તો કોઈ નથી.’ સુમુખે મનમાં ચિંતવ્યું કે—‘અહો ! દુર્જનનો સ્વભાવજ આવો હોય છે કે જે ગુણોમાંથી પણ દોષનેજ ગ્રહણ કરે છે.’ કહ્યું છે કે—

આક્રાંતેવ મહોપલેન મુનિના શપ્તેવ દુર્વાસસા

સાતત્યં વત મુદ્રિતેવ જતુના નીતેવ મૂર્છાં વિષૈઃ ।

બદ્ધેવાતનુરજ્જુભિઃ પરગુણાન્ વક્તું ન શક્તા સતિ

જિહ્વા લોહશલાકયા સ્વલમુખે વિદ્ધેવ સંલક્ષ્યતે ॥

“મોટા પથ્થરથી દબાયેલી હોય નહિ ! દુર્વાસા મુનિથી શાપ પામેલી હોય નહિ ! લાલથી નિરંતર ચોટાડી દીધેલી હોય નહિ ! વિષથી મૂર્છિત થયેલ હોય નહિ ! અથવા જાડા દોરડાથી બાંધેલી હોય નહિ ! તેવી સ્વલ માણસની જીભ પારકાના ગુણો બોલવાને અશક્ત होती सती लोढ़ाना खीलाથી જાણે વિધેલી હોય નહિ તેવી જણાય છે.” વળી કહ્યું છે કે—

આર્યોઽપિ દોષાન્ સ્વલવત્પરેષાં, વક્તું હિ જાનાતિ પરં ન વક્તિ ।
કિં કાકવત્તીવ્રતરાનનોઽપિ, કીરઃ કરોત્યસ્થિવિઘટ્ટનાનિ ॥

“સજ્જન માણસને પણ સ્વલ માણસની પેટે પારકાના દોષો બોલતાં આવડે છે પણ તે બોલતા નથી. શું કાગડાની માફક પોપટ પણ તીવ્ર ચાંચવાળો નથી ? છે; છતાં તે અસ્થિના ટુકડા કરે છે ? નથી કરતો.”

પછી સુમુખે કહ્યું—‘ હે દુર્મુખ ! તું આ મુનીશ્વર મહાત્માને શામાટે નિંદે છે ? ’
ત્યારે દુર્મુખે કહ્યું—‘ અરે ! તેનું નામ પણ છેવા જેવું નથી. કારણકે આ મુનિએ પાંચ વર્ષના બાળકને રાજ્યગાદી ઉપર બેસાડીને પોતે દીક્ષા લીધી છે; પરંતુ તેના વૈરીઓએ એકઠા થઈને તેના નગરને ઘુંટયું છે, તેના નગરવાસી જનો આક્રંદ અને વિલાપ કરે છે. મોટું યુદ્ધ થાય છે. હમણાં તેના શત્રુઓ તે બાળકને હળીને રાજ્ય ગ્રહણ કરશે. આ સઘળું પાપ તેના શિરે છે. ’ આ પ્રમાણે સાંભળીને ધ્યાનમાં સ્થિત થયેલા પ્રસન્નચંદ્ર ઋષિએ ચિંતવ્યું કે—‘ અરે ! હું જીવતાં જો મારા શત્રુઓ મારા બાળકને મારીને રાજ્ય ગ્રહણ કરે, તો એ માનની હાનિ તો મારી પોતાનીજ છે. ’ એ પ્રમાણે ચિંતવતાં ધ્યાનથી ચલિત થઈને મનમાં શત્રુઓની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા; અતિ ભયંકરપણાને પામ્યા અને તેમાં એકાગ્ર થવાથી રૌદ્ર ધ્યાન ધ્યાવા લાગ્યા. મનવડેજ શત્રુઓને હણે છે, અને ‘ મેં અમુક શત્રુને માર્યો ’ એવી બુદ્ધિથી ‘ વહુ સારું થયું ’ એમ મુશ્કથી પણ બોલે છે. ‘ હવે વીજાને મારું ’ એ પ્રમાણે તે ફરીને પણ મનથી યુદ્ધમાં પ્રવર્તે છે. એવે સમયે હાથી ઉપર બેઠેલા શ્રેણિકે પ્રસન્નચંદ્ર મુનિને જોયા. એટલે ‘ અહો ! આ રાજાર્ષિને ધન્ય છે કે જે એકાગ્ર મનથી ધ્યાન કરે છે. ’ એમ વિચારી શ્રેણિક રાજાએ ગજ ઉપરથી ઉતરી મુનિની ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરીને તેમને વારંવાર વાંઝ્યા અને સ્તુતિ કરી. પછી તેમને વાંદીને મનમાં સ્તુતિ કરતો હાથી ઉપર ચઢી શ્રી મહાવીર સ્વામી સમીપે આવ્યો. સમવસરણ જોઈને પંચાભિગમ જાઠવવાની વિધિથી જિનેશ્વરને વંદન કરીને વે હસ્તકમલ જોડી આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી—

અદ્યાભવત્સફલતા નયનદ્વયસ્ય, દેવ ત્વદીયચરણાંબુજવીક્ષણેન ।
અદ્ય ત્રિલોકતિલક પ્રતિભાસતે મે, સંસારવારિધિરયં ચુલુકપ્રમાણઃ ॥

“હે દેવ ! તમારાં ચરણકમલના દર્શનથી મારાં વન્ને નેત્રો આજ સફલ થયાં; અને હે ત્રિલોકતિલક ! આજ આ સંસારવારિધિ મને એક અંજલિપ્રમાણજ ભાસે છે.”

દિદ્ધે તુહમુહકમલે, તિન્નિ વિણદ્વાઈં નિરવસેસાઈં ।
દારિદ્દં દોહગ્ગં, જમ્મંતરસંચિયં પાવં ॥

“તમારું મુલકમલ દેવવાથી દારિદ્ર, દૌર્ભાગ્ય અને જન્માંતરસંચિત પાપ—
એ ત્રણે વાનાં સર્વથા નાશ પામ્યાં.”

ઇત્યાદિ એકસો ને આઠ કાવ્યોથી જિનેન્દ્રને સ્તવીને તે યોગ્ય સ્થાન ઉપર
બેઠો. પછી પ્રમુખ વલેશને નાશ કરનારી ધર્મદેશના શરૂ કરી. દેશનાને અંતે શ્રેણિક
રાજાએ વીરસ્વામીને પૂછ્યું કે—‘હે પ્રમુ ! જે અવસરે મેં પ્રસન્નચંદ્ર મુનિને વાંચ્યા, તે
અવસરે ‘જો તે કાલધર્મ પામે તો તેની ગતિ ક્યાં થાય ? સ્વામીએ કહ્યું કે—‘જો તે
વચ્ચે મરણ પામે તો સાતમી નરકે જાય.’ ફરી પૂછ્યું ‘હમણા કાલ કરે તો ક્યાં જાય ?,
ભગવાને કહ્યું કે—‘છઠ્ઠી નરકે જાય.’ ફરીથી શ્રેણિકે ક્ષણમાત્ર વિલંબ કરીને પૂછ્યું
ક—‘હવે ક્યાં જાય ?’ ભગવાને કહ્યું કે—‘પાંચમી નરકભૂમિએ જાય.’ ક્ષણ પછી
ફરીથી પૂછતાં ભગવાને કહ્યું કે—‘ચોથી નરકભૂમિએ જાય.’ એ પ્રમાણે પુનઃ પુનઃ
પૂછતાં તે ‘ત્રીજી, બીજી ને પહેલી નરકભૂમિએ જાય’ એવો ઉત્તર ભગવાને આપ્યો. ફરીથી
શ્રેણિક રાજાએ પૂછ્યું કે—‘હવે ક્યાં જાય ?’ ત્યારે ભગવાને કહ્યું કે—‘પ્રથમ દેવલો-
કમાં જાય.’ એમ પુનઃ પુનઃ પૂછતાં ‘તે બીજા, ત્રીજા, ચોથા, પાંચમા, છઠ્ઠા, સાતમા,
આઠમા, નવમા, દશમા, અગ્યારમા ને વારમા દેવલોકે જાય.’ એ પ્રમાણે અનુક્રમે ‘નવ
ગ્રૈવેયકમાં અને પાંચ અનુત્તર વિમાનો પર્યંત તે જાય’ એવો ઉત્તર શ્રેણિક રાજાએ પૂછતાં
ભગવાને આપ્યો. આ રીતે સભામાં પ્રશ્નોત્તર ચાલતા હતા તેવે સમયે આકાશમાં
દેવદુંદુભિનો નાદ સાંભળીને શ્રેણિકે પૂછ્યું કે—‘હે પ્રમુ ! આ દુંદુભિનો નાદ ક્યાં
થાયછે ?’ પ્રમુએ કહ્યું કે—‘પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું; તેથી દેવો
દુંદુભિ વગાડે છે અને જય જય શબ્દ કરેછે.’ શ્રેણિકે પૂછ્યું કે—‘પ્રમુ ! આ કૌતુક
શું તે મારા સમજવામાં આવતું નથી, માટે આનું સ્વરૂપ શું છે તે જાણવા માટે હે
સ્વામિન્ ! તેનો સઘલો વૃત્તાંત કહેવા કૃપા કરો.’ પ્રમુએ કહ્યું કે—‘હે શ્રેણિક ! સર્વત્ર
મન એજ પ્રધાન છે.’ કહ્યું છે કે—

મન એવ મનુષ્યાણાં, કારણં બંધમોક્ષયોઃ ।

ક્ષણેન સપ્તર્મીં યાતિ, જીવસ્તંદુલમત્સ્યવત્ ॥

“મનુષ્યોને મન એજ વંધ તથા મોક્ષનું કારણ છે. જીવ ક્ષણમાત્રમાં તંદુલમ-
ત્સ્યની જેમ સાતમી નરકે જાયછે.” વળી કહ્યું છે કે—

મળમરણેદિઅ મરણં, ઇંદિયમરણે મરંતિ કમ્માઈં ।

કમ્મમરણેણ સુખ્વો, તમ્હા મળમારણં પવરં ॥

“મનને મારવાથી ઇંદ્રિયો મરે છે, ઇંદ્રિયોને મારવાથી કર્મ મરે છે અને કર્મને મારવાથી મનુષ્ય મોક્ષને પામે છે; માટે મનને મારવું એજ શ્રેષ્ઠ છે.”

વળી પ્રભુએ કહ્યું કે—“હે શ્રોણિક ! જે અવસરે તેં પ્રસન્નચંદ્રને વાંધ્યા હતા તે અવસરે તારા ચોપદાર દુર્મુખનાં વચન સાંભળીને તે ધ્યાનથી ચલિત થયા હતા, અને શત્રુઓની સાથે મનમાં યુદ્ધ કરતા હતા. તું તો એમ જાણતો હતો કે આ એક મોટા મુનીશ્વર છે, તે એકાગ્ર મનથી ધ્યાન કરેછે; પરંતુ તેણે તે અવસરે શત્રુઓ સાથે મનમાં મોટું યુદ્ધ આરંભેલું હતું; તો તે યુદ્ધથી તેણે સાતમી નરકે જવા યોગ્ય આયુષ્યનાં પુદ્ગલો મેળવ્યાં હતાં, પણ તે પુદ્ગલો નિકાચિત બંધથી બાંધેલા નહોતાં, ત્યારપછી તું તો તેમને વાંદીને અહીં આવ્યો અને તેણે તો મનમાં થતા યુદ્ધમાં શસ્ત્રોવડે સર્વ શત્રુઓને હણ્યા અને શસ્ત્રો પણ સઘડાં સ્વપી ગયાં. એવામાં એક શત્રુને સન્મુખ ઉભેલો દીઠો; પણ પોતાની પાસે એકે શસ્ત્ર રહ્યું નહોતું. તેથી રૌદ્ર ધ્યાનમાં મગ્ન થયેલા પ્રસન્નચંદ્રે વિચાર્યું કે—‘આ મારા મસ્તકપર બાંધેલા લોઢાના પાટાથી આ શત્રુને મારું.’ એવી બુદ્ધિથી તેણે સાક્ષાત્ પોતાનો હાથ માથા ઉપર મૂક્યો કે તરતજ પોતાનું નવીન લોચ કરેલું માથું જોડને તે રૌદ્રધ્યાનથી પાછા વળ્યા અને વિચારવા લાગ્યા કે—‘અહો ! મને ધિક્કાર છે ! અજ્ઞાનથી જેની મતિ અંધ થઈ ગયેલી છે એવા મેં રૌદ્રધ્યાનમાં મગ્ન થઈને આ શું ચિંતવ્યું ? જેણે સર્વ સાવધ સંગનો ત્યાગ કર્યો છે, યોગને ગ્રહણ કરેલ છે અને ભોગોને વમી નાંખ્યા છે એવા મને આ યુદ્ધ ઘટતું નથી. કોનો પુત્ર ! કોની પ્રજા ! કોનું અંતઃપુર ! અરે દુરાત્મનુ જીવ ! તેં આ શો વિચાર કર્યો ! આ સર્વ અનિત્ય છે.’ કહ્યું છે કે—

ચલા વિભૂતિઃ ક્ષણભંગિ યૌવનમ્ કૃતાન્તદંતાન્તરવર્તિં જીવિતં ।

તથાપ્યવજ્ઞા પરલોકસાધને અહો નૃણાં વિસ્મયકારિચેષ્ટિતમ્ ॥

“આ વિભૂતિઓ ચલિત છે, યૌવન ક્ષણભંગુર છે, જીવિત યમરાજાના દાંતની મધ્યે રહેલું છે, તથાપિ પરલોકસાધનમાં માણસ અવજ્ઞા કરે છે; માટે મનુષ્યોની ચેષ્ટા અતિ આશ્ચર્યકારક છે !”

આ પ્રમાણે શુભ ધ્યાનમાં લીન થયેલા પ્રસન્નચંદ્ર મુનિએ ક્ષણે ક્ષણે સ્વરાવમાંસ્વરાવ અધ્યવસાયથી બાંધેલા કર્મદલોને મૂઝાંથી ઉઠેડી નાંખવા

માંડ્યાં. શુભ અધ્યવસાયના બલથી સાતે નરકભૂમિને યોગ્ય કર્મદલોનું છેદન કરીને અને ઉત્તરોત્તર સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાન પર્યંત જવા યોગ્ય કર્મદલને મેલવીને અનુક્રમે વૃદ્ધિ પામતી શુભ પરિણામની ધારાવહે પરમપદની પ્રાપ્તિમાં પરમ કારણ રૂપ ક્ષપક શ્રેણીનો આશ્રય કરી, ધાતિકર્મનો નાશ કરી તરતજ અતિ ઉજ્જ્વલ કેવલજ્ઞાન મેલવ્યું. તેના પ્રભાવથી દેવતાઓ એકઠા થઈ ગીતગાનાદિ પૂર્વક તેનો મહોત્સવ કરે છે.”

આ પ્રમાણે પ્રભુના મુખથી સાંભળીને શ્રેણિક રાજાએ સવિસ્મય વારંવાર પોતાનું મસ્તક ધુણાવ્યું, અને વીરપ્રભુને વંદન કરી સંદેહરહિત થઈ સ્વસ્થાને ગયા. પ્રભુએ પણ અન્યસ્થાને વિહાર કર્યો. પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિએ પણ ઘણાં વર્ષો મુધી કેવલી-પણે ભૂમિ ઉપર વિહાર કરીને પ્રાંતે મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કર્યું.

‘આ દૃષ્ટાંત ઉપરથી સાર એ ગ્રહણ કરવો કે આત્મસાક્ષીએ કરેલું આચરણજ પુણ્યપાપના ફલને આપનાર છે.’

એકલા વેષની અપ્રમાણ્યતા બતાવેછે—

વેસૌપિ અપ્પમાણો, અસંજમપહેસુ વટ્ટમાર્ણસ્સ ।

કિં પરિયત્તિર્યવેસં, વિસં ન મારેઈં સ્વજ્જંતં ॥ ૨૧ ॥

શબ્દાર્થ—“અસંયમમાર્ગમાં વર્તતા મુનિનો વેષ પણ અપ્રમાણ છે. કેમકે શું વેષ પરાવર્તન કરેલ મનુષ્યને વિષ खाधું સતું મારતું નથી ? મારે છે.”

ભાવાર્થ—ષટ્કાયના આરંભાદિકમાં વર્તતા એવા મુનિનો રજોહરણાદિ વેષ કામનો નથી. કેવલ વેષવહે આત્મશુદ્ધિ થતી નથી. અહીં દૃષ્ટાંત કહે છે કે—એક વેષ મૂકીને બીજો વેષ લીધો હોય તે જો વિષ खाય તો મરણ ન પામે ? પામે. તેમ સંવિહૃષ્ટ ચિત્ત રૂપ વિષ અસંયમ માર્ગમાં પ્રવર્તનારા મુનિને મુનિવેષ છતાં પણ અનેક જન્મ મરણ આવે.

અહીં કોઈ એમ કહે કે ત્યારે તો વેષનું શું કામ છે ? કેવલ ભાવશુદ્ધિજ કરવી. તેને ગુરુ કહે છે કે એમ નહિ, વેષ પણ ધર્મનો હેતુ હોવાથી મુખ્ય છે તે આ પ્રમાણે—

ધમ્મં રક્ખ્વેઈ વેસો, સંકંઈ વેસેળં દિલ્લિવઓમિ અહં ॥

ઉમંગ્ગેણ પંડંતં, રક્ખ્વેઈ રાર્યા જણવઉવ્વ ॥ ૨૨ ॥

શબ્દાર્થ—“વેષ ધર્મનું રક્ષણ કરે છે, વેષે કરીને હું દીક્ષિત છું એમ ધારીને શંકાયછે, અને રાજા જનપદને રાખે તેમ ઉન્માર્ગે પડતાને વેષ રાખેછે.” ૨૨

ભાવાર્થ—ચારિત્રધર્મની વેષ રક્ષા કરે છે અને કોઈપણ પ્રકારનું પાપકાર્ય આચરતા હું મુનિવેષધારક છું—દીક્ષિત છું એવા વિચારથી માણસ શંકાય છે—લજ્જા પામે છે—પાપ કરી શકતો નથી. વઢી રાજા જેમ જનપદની ઇટલે પોતાના દેશના લોકોની રક્ષા કરે છે અર્થાત્ રાજાના ભયથી જેમ પ્રજાવર્ગ ઉન્માર્ગે ચાલી શકતો નથી, પ્રવત્યોં હોય તોપણ રાજભયથી પાછો નિવર્તે છે; તેમ વેષ પ્રાણીને ઉન્માર્ગે પડતાં રોકે છે—ઉન્માર્ગે પડી શકતો નથી—પડ્યો હોય તોપણ પાછો ઓસરે છે.

અપ્પાં જાળંઈ અપ્પાં, જહંદિઓ અપ્પંસલ્લિવઓ ધર્મો ॥

અપ્પાં કરેઈ ^{૧૧}તં તંહ, જર્હ અપ્પસુંહાવહં હોઈ^{૧૦} ॥ ૨૩ ॥

શબ્દાર્થ—“આત્માજ યથાસ્થિત પોતાના આત્માને જાણે છે, માટે આત્માસાક્ષિક ધર્મ (પ્રમાણ છે.) તેથી આત્મા જે ક્રિયાનુષ્ઠાન આત્માને સુખકારક હોય તે તેવા પ્રકારેજ કરવું કે જે પરભવમાં હિતકારક થાય.” ૨૩

ભાવાર્થ—પોતાનો આત્મા શુભ પરિણામમાં વર્તે છે કે અશુભ પરિણામમાં વર્તે છે તેની સ્વરી સ્વર પોતાના આત્માનેજ પડે છે, કારણકે પારકી ચેતોવૃત્તિ હ્રસ્વસ્થ જાણી શકતા નથી; પણ પોતે જાણી શકે છે.

જં જં સમંયં જીવો, અવિસડ જેળં જેળં ભાવેળં ॥

સો તમ્મિં તમ્મિં સમંયે, સુહાસુંહં વંધેળં કમ્મં ॥ ૨૪ ॥

શબ્દાર્થ—“જીવ જેજે સમયે જેવા જેવા ભાવે વર્તે છે તે તે સમયે તે (તેવા પ્રકારના) શુભાશુભ કર્મને વાંધે છે.” ૨૪

ભાવાર્થ—સમય તે અતિ સૂક્ષ્મ કાલ સમજવો. જેવા શુભ કે અશુભ પરિણામમાં આત્મા પ્રવર્તતો હોય તેવાં શુભ કે અશુભ કર્મો વાંધે છે, અર્થાત્ શુભ પરિણામે વર્તતાં શુભ કર્મ વાંધે છે, અશુભ પરિણામે વર્તતાં અશુભ કર્મો વાંધે છે; તે કારણ માટે શુભ ભાવજ કરવો, ગર્વાદિથી દૂષિત ભાવ ન કરવો. તે સંબંધે હવે કહે છે—

ધર્મો મણં હુંતો, તો નંવિ સીઉન્હવાંયવિદ્ઝહિડ ॥

સંવચ્છરમ્મણસિઓ, બાહુબ્લી તંહ કિલિંસંતો ॥ ૨૫ ॥

શબ્દાર્થ—“જો અભિમાને કરીને ધર્મ થતો હોત તો શીત ઉષ્ણ વાયૂ વિગેરેથી પરાભવ પામતા અને એક વર્ષ પર્યંત અશન વિના રહેલા બાહુવલિ તેવા પ્રકારનો કલેશ ન પામત.” ૨૫

માવાર્થ—એક વર્ષ પર્યંત આહારરહિત ઉપવાસી રહ્યા છતાં અને અનેક પ્રકારના પરીસહો સહન કર્યા છતાં ‘હું’ મારા નાના ભાઈઓને વંદના કેમ કરું ?’ એવું અભિમાન હતું ત્યાંસુધી બાહુબલિને કેવલજ્ઞાન ન થયું, અને માન તજ્યું કે તરત થયું; માટે અભિમાનવડે ધર્મ થઈ શકતો નથી. અહીં બાહુબલિનું દષ્ટાંત જાણવું, તે આ પ્રમાણે—

બાહુબલિનું દષ્ટાંત.

ભરતચક્રીએ છ સંઢનો વિજય કર્યા પછી પોતાના અઘાણું ભાઈઓને બોલાવવાને તેણે ઢૂતો મોકલ્યા. ઢૂતોએ જઈને કહ્યું કે—‘આપને ભરત રાજા બોલાવે છે,’ તેથી સઘળા બંધુઓ એકઠા થઈ વિચાર કરવા લાગ્યા કે—‘ભરત લોભરૂપ પિશાચથી ગ્રસ્ત થઈ મત્ત બનેલો છે. તેણે છ સંઢનું રાજ્ય પ્રાપ્ત કર્યું છે છતાં તેના લોભની તૃષ્ણા શાંત થતી નથી. અહો ! કેવી લોભાંધતા !’ કહ્યું છે કે—

લોભમૂલોાનિ પાપોાનિ, રસમૂલોાનિ વ્યાધયઃ ।

સ્નેહમૂલોાનિ દુઃખોાનિ, ત્રીણિ ત્યક્ત્વા સુખી ભવ ॥

“લોભ પાપનું મૂલ છે, રસ (સ્વાદ) વ્યાધિનું મૂલ છે, અને સ્નેહ દુઃખનું મૂલ છે; માટે એ ત્રણે વાનાંને ત્યજીને સુખી થા.”

વળી કહ્યું છે કે—

ભોગો ન ભુક્તો વયમેવ ભુક્તોસ્તપો ન તપ્તં વયમેવ તપ્તા ।

કાલો ન યાતો વયમેવ યાતાસ્તૃષ્ણા ન જીર્ણો વયમેવ જીર્ણો ॥

“અમે ભોગ ભોગવ્યા નહિ પણ અમે જાતે ભોગવાયા, અમે તપ કર્યું નહિ પણ અમે તપ્ત થયા, કાલ ગયો નહિ પણ અમે ગયા અર્થાત્ અમારી વય ગઈ, અને તૃષ્ણા જીર્ણ થઈ નહિ પણ અમે જીર્ણ થયા અર્થાત્ અમારી વય જીર્ણ થઈ.”

“એટલા માટે બલાત્કારથી પણ તે આપણું રાજ્ય ગ્રહણ કરશે અને આપણે એની સેવા કરવી પડશે; માટે તેની સેવા કરવી કે નહિ ?” આ પ્રકારના વિચારને અંતે ‘તેની સેવા કરવી નહિ’ એવું દરેક ભાઈએ કબુલ કર્યું—મુકરર કર્યું. પછી સઘળા ભાઈઓ શ્રીકૃષ્ણભસ્વામી પાસે પોતાનો વૃત્તાંત નિવેદન કરવા ગયા. પ્રભુને વંદન કરી હાથ જોડીને વિજ્ઞાપના કરી કે—“હે પ્રભુ ! ભરત મત્ત થયો છે અને તે અમારું રાજ્ય ગ્રહણ કરવાને ઉચ્ચુક્ત છે; માટે અમારે ક્યાં જવું ? અમે તો આપે આપેલા એક એક દેશના રાજ્યથી પણ સંતુષ્ટ છીએ; અને ભરત તો છ સંઢનું રાજ્ય મળ્યા છતાં પણ સંતુષ્ટ થતો નથી.”

વાં તેમનાં વચન સાંભળીને પ્રભુ, બોલ્યા કે—“હે પુત્રો ! પરિણામે નરકગતિને આપ-
 નારી એ રાજ્યલક્ષ્મીથી શું વિશેષ છે ? આ જીવે અનંતવાર રાજ્યલક્ષ્મી અનુભવેલી છે,
 તો પણ આ જીવ તૃપ્ત થયેલો નથી. આ રાજ્યલીલાનો વિલાસ સ્વપ્નતુલ્ય છે” કહ્યું છે કે-

સ્વપ્ને યથાયં પુરુષઃ પ્રયાતિ, દદાતિ ગૃહ્ણાતિ કરોતિ વક્તિ ।
 નિદ્રાક્ષયે તચ્ચ ન કિંચિદસ્તિ, સર્વં તથેદં હિ વિચાર્યમાણમ્ ॥

“આ પુરુષ (જીવ) જેમ સ્વપ્નને વિષે પ્રયાણ કરે છે, આપે છે, ગ્રહણ કરે છે, કાંઈ
 કાર્ય કરે છે અથવા બોલે છે, પણ નિદ્રાનો ક્ષય થતાં જેમ તેમાંનું કાંઈ હોતું નથી તેમ
 વિચાર કરતાં આ સઘટ્ટું—સંસારી પદાર્થમાત્ર તેવાજ છે.”

બલી—

સંપદો જલતરંગવિલોલા, યૌવનં ત્રિચતુરાણિ દિનાનિ ।
 શારદાભ્રમિવ ચંચલમાયુઃ, કિં ધનૈઃ કુરુત ધર્મમનિંદ્યમ્ ॥

“સંપત્તિઓ જલના તરંગો જેવી ચપલ છે, યૌવન ત્રણ ચાર દિવસનુંજ છે અને
 આયુષ્ય શરદ ઋતુના મેઘની પેઠે ચલિત છે, તો ધનથી શું વિશેષ છે ? સ્તુત્ય એવો
 ધર્મજ કરો. ”

“માટે હે પુત્રો ! તમારે આટલો વધો મોહવિલાસ શો ! કોના પુત્રો ? કોનું
 રાજ્ય ? કોની સ્ત્રી ? કોઈ પણ સાથે આવવાનું નથી.” કહ્યું છે કે—

દ્રવ્યાણિ તિષ્ઠંતિ ગૃહેષુ નાર્યૌ, વિશ્રામભૂમૌ સ્વજનાઃ શ્મશાને ।
 દેહશ્રિતાયા પરલોકમાર્ગે, કર્માનુગો યાતિ સ એવ જીવઃ ॥

“દ્રવ્ય તો ઘરમાંજ પડ્યું રહે છે, નારી વિશ્રામભૂમિ સુધી આવે છે, સ્વજનો
 શ્મશાન સુધી આવે છે, અને છેવટ દેહ ચિતામાં રહે છે. પછી પરલોકમાર્ગે તો કર્મ
 સહિત જીવજ એકલો જાય છે.”

“માટે તમે આ વિનાશી રાજ્ય ત્યજી દો અને અક્ષય એવું મોક્ષરાજ્ય મેળવો.”

આ પ્રમાણેની પ્રભુની દેશના સાંભળીને સઘળા દીક્ષા લીધી અને નિર્દોષ ચારિત્ર
 પાલ્વા લાગ્યા. દૂતો આવીને ભરતને એ હકીકત નિવેદન કરી. એટલે ભરતચક્રીએ તે
 માઈઓના પુત્રોને બોલાવીને સૌસૌનું રાજ્ય આપ્યું.

હવે ભરત રાજા અયોધ્યા નગરીમાં આવ્યા છતાં ચક્ર આયુધશાલામાં પ્રવેશ કરતું નથી, તેથી સુષેણ સેનાપતિએ તેમની સમીપે આવોને જણાવ્યું કે 'હે સ્વામી ! ચક્ર આયુધશાલામાં પ્રવેશ કરતું નથી.' ભરતચક્રોએ પૂછ્યું કે—'તેનું શું કારણ છે ?' સુષેણ સેનાપતિએ કહ્યું કે—'સ્વામિન્ ! હજુ પળ કોઈ શત્રુ રહ્યો હોય તેમ જણાય છે.' ચક્રોએ કહ્યું કે—'આ છત્વંડમાં તો મારા માથા ઉપર કોઈ પળ શત્રુ નથી.' ત્યારે સુષેણે કહ્યું કે—'આપનો નાનો ભાઈ બાહુબલિ આપની આજ્ઞા માનતો નથી. નાનો ભાઈ છતાં પળ જો મોટા ભાઈની આજ્ઞા માને નહિ તો તેને શત્રુજ સમજવો. જેની આજ્ઞા પોતાના ઘરમાં પળ ચાલતી નથી તે સ્વામી શેનો ? તેથી તેને આજ્ઞાવર્તી કરવો જોઈએ.' ભરત રાજાએ વિચાર્યું કે—'મારા ભયથી મારા સઘળા ભાઈઓએ તો ચરિત્ર ગ્રહણ કર્યું છે, હવે બાહુ રૂપે મારે એકજ ભાઈ રહેલો છે અને તે પળ અનુજ બંધુ છે તો તેના ઉપર શું કરાય ?' સુષેણે કહ્યું કે—'સ્વામિન્ ! આ વાતમાં વિચાર ન કરવો. ગુણહીન ભાઈથી શો લાભ છે ? સોનાની છરી કાંઈ પેટમાં મરાય નહિ. માટે દૂત મોકલીને તેને અહીં બોલાવો; પરંતુ હું ધારું છું કે તે કોઈ પળ રીતે અહીં આવશે નહિ.' એવાં સુષેણનાં વચનથી ક્રોધિત થયેલ ભરતે સુવેગ નામના દૂતને બોલાવીને કહ્યું કે—'તું તક્ષશિલા નગરીમાં મારા નાના ભાઈ બાહુબલિ પાસે જા અને તેને અહીં બોલાવી લાવ.' આ પ્રમાણે ભરતચક્રીનાં વચન સાંભળીને પુષ્પની માફક તેમની આજ્ઞા માથે ચઢાવી રથમાં બેસીને પરિવાર સહિત તે ચાલ્યો. માર્ગે જતાં તેને ઘણાં અપશુકનો થયાં; પરંતુ તે અપશુકનોએ વાર્યાં છતાં સ્વામીની આજ્ઞા પાલ્લવામાં ઉચુક્ત થયેલો તે અવિચ્છિન્ન ચાલ્યો. કેટલેક દિવસે તે બહલીદેશમાં પહોંચ્યો. ત્યાંના લોકોએ તેને પૂછ્યું કે—'તું કોણ છે ? અને ક્યાં જાય છે ?' સુવેગના અનુચરોએ કહ્યું કે—'આ સુવેગ નામનો ભરત રાજાનો દૂત છે અને તે બાહુબલિને બોલાવવા માટે જાય છે.' ત્યારે લોકોએ ફરીથી કહ્યું કે—'એ ભરત કોણ છે ?' સુવેગના સેવકોએ કહ્યું કે—'તે છત્વંડનો ધણી છે, જગતનો સ્વામી છે, અને તે લોકોમાં પળ પ્રખ્યાત છે.' ત્યારે તે લોકો બોલ્યા કે—'આટલા દિવસ પર્યંત તો અમે તેને સાંભળ્યો નથી કે તે ક્યાં રહે છે ? અમારા દેશમાં તો સ્ત્રીઓના સ્તનની કંચુકી ઉપર ભરત હોય છે તેને અમે ભરત તરીકે સાંભળીએ છીએ, પરંતુ ભરત રાજા તો કોઈ સાંભળ્યો નથી. અમારો રાજા ક્યાં ! અને એ ભરત ક્યાં ! અમારા સ્વામીના મુજદંડપ્રહારને સહન કરે તેવો આ દુનિયામાં કોઈ નથી.' આ પ્રમાણે લોકોના મુખથી બાહુબલિના બલનો ઉત્કર્ષ સાંભળીને ચકિત થતો સતો સુવેગ અનુક્રમે તક્ષશિલા-એ પહોંચ્યો; નગરીમાં દાખલ થયો અને બાહુબલિના સભામંડપ પાસે આવ્યો. દ્વારપાલે રાજાની આગળ દૂતનું આગમન નિવેદન કર્યું. તેની આજ્ઞાથી દૂત રથમાં-

થી ઉતરી વાહુવલિની સમીપે જઈ તેને પગે લાગ્યો. વાહુવલિએ દૂતને પોતાના ભાઈના કુશલ સમાચાર આદિ પૂછતાં દૂતે કહ્યું કે—“તમારો ભાઈ ભરત કુશલ છે, અયોધ્યા નગરી કુશલ છે અને તેમના સવાકોટી પુત્રો પણ કુશલ છે. જેના ઘરમાં ચૌદ રત્ન અને નવ નિધિ આદિ મોટી ऐश्वर्यસંપત્તિ છે તેનું અકુશલ કરવાને કોણ શક્તિવાન છે ? જોકે તેણે સર્વ સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરી છે તથાપિ તેને સ્વવ્યવસ્થાનાં દર્શનનો લાભ લેવાની ઘણી ઉત્કંઠા છે. માટે તમે ત્યાં આવીને તમારા સમાગમથી ઉત્પન્ન થતી સુખવૃદ્ધિથી તેને અતિ પ્રમુદિત કરો; કદિ જો તમે નહિ આવો તો તે તમારા ઉપર કુપિત થઈને તમને ઘણી પીડા પમાડશે. જેની વગેરે હજાર રાજાઓ સેવા કરેછે તેની ચરણસેવાથી તમારો કોઈ પણ રીતે ઉપહાસ (મશ્કરી) નથી, પાંચ માણસની સાથે ભોગવવું તે દુઃખ નથી’ એવી લોકોક્તિ છે; તેથી માન ત્યજીને ત્યાં ચાલો.” એવાં દૂતનાં વચન સાંભળીને વાહુવલિ અતિ ક્રોધાયમાન થઈ લલાટમાં ત્રિવલિ ચઢાવી મુજાસ્ફોટ કરીને બોલ્યા કે—“અરે દૂત ! ભરત કોણ માત્ર છે ? તેનાં ચૌદ રત્નો શું માત્ર છે ? અને તેના સેવકો પણ કોણ માત્ર છે ? મેં વાલ્યાવસ્થામાં ભરતને ગંગાકાંઠે દડાની માફક આકાશમાં ઉછાળ્યો હતો અને પછી ગગનમાંથી પડતાં મેંજ તેને મારા હાથમાં ઝીલી લીધો હતો, તે શું ભરત મૂલી ગયો ? મારું તે બલ તેને વિસ્મૃત થયું હોય તેમ જણાય છે, જેથી તને અહીં મોકલ્યો છે. આટલા દિવસ સુધી તો મેં પિતા તુલ્ય ગણીને મોટા ભાઈની આરાધના કરીછે; પણ હવે તો હું તેની ઉપેક્ષા કરું છું. કેમકે ગુણહીન અને લોભી એવા મોટા ભાઈથી પણ શું ! તેણે અઘ્ઘાણું નાના ભાઈઓનાં રાજ્યો લઈ લીધાં અને તેઓએ તો બહીકણપણાને લીધે લોકાપવાદથી ડરી રાજ્ય ત્યજીને સંયમ ગ્રહણ કર્યું, પરંતુ હું તો તેને નહિ સહન કરું. મારો મુજપ્રહાર કેવલ ભરતજ સહન કરશે, પણ તે સહન કરવા માટે અન્ય કોઈ આવશે નહિ, માટે તું જા. દૂત હોવાથી તું અવધ્ય છે, તેથી મારી દૃષ્ટિથી તત્કાલ દૂર થા.”

આ પ્રમાણે ક્રોધથી લાલચોલ નેત્રવાલું સૂર્યમંડલની માફક ઊઠીસ થયેલું તેનું મુખ જોઈને સુવેગ ભય પામી ધીમે ધીમે ત્યાંથી વહાર નીકળ્યો અને પાછો વળી માન-ભંગ થઈ રથમાં બેસી અયોધ્યા તરફ ચાલ્યો. માર્ગમાં વહુલી દેશને નિહાળતાં તેણે આ પ્રમાણે લોકોનાં વાક્યો સાંભળ્યાં—“અરે ! ભરત કોણ છે કે જે અમારા સ્વામીની સાથે યુદ્ધ કરવાને ઇચ્છે છે ? પરંતુ તેના જેવો કોઈ મૂર્ખ જણાતો નથી કે જેણે સુતેલા સિંહને જગાડ્યોછે.” આ પ્રમાણે લોકોનાં વાક્યો સાંભળી સુવેગ વિસ્મિત થઈને વિચારવા લાગ્યો કે—“અહો ! આ દેશના લોકો પણ આટલું બધું શૌર્ય ધરાવે છે ! પરંતુ તે તેમના સ્વામીનોજ પ્રભાવ છે, તેઓનો પ્રભાવ નથી. પણ ભરતે આ શું કર્યું ? તેણે

ઠીક ન કર્યું, અયોગ્ય કર્યું.” એ પ્રમાણે વિચાર કરતો અને લોકોને ભય પમાડતો સુવેગ કેટલેક દિવસે અયોધ્યા નગરીએ પહોંચ્યો.

તેણે સભામાં જઈને સર્વ હકીકત ભરત ચક્રીને નિવેદન કરી. છેવટે તેણે કહ્યું કે—
‘એ તમારો નાનો ભાઈ તમને તૃણવત્ ગણેલે, વધારે શું કહું !’ એવા દૂતના શબ્દો સાં-
ભળીને સૈન્ય સહિત ભરત ચક્રીએ તે તરફ પ્રયાણ કર્યું. ભરતની મોટી સેના ચાલી,
તેથી દિગ્મંડલ પળ ધ્રુજવા લાગ્યું. તેના સૈન્યનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે—

દિગ્ચક્રં ચલિતં મયાજ્જલનિધિર્જાતો મહાવ્યાકુલો ।

પાતાલે ચકિતો ભુજંગમપતિઃ ક્ષોણિધરાઃ કંપિતાઃ ॥

ભ્રાંતાઃ સુપૃથિવી મહાવિષધરા ક્ષ્વેડં વમત્યુત્કટમ્ ।

વૃત્તં સર્વમનેકથા દલપતેરેવં ચમૂનિર્ગમે ॥

“ દિગ્મંડલ કંપવા લાગ્યું, મયથી સમુદ્ર આકુલવ્યાકુલ થયો, પાતાલમાં શેષ-
નાગ ચકિત થયો, પર્વતો કંપાયમાન થયા, પૃથ્વી ભમવા લાગી, મોટા વિષધરો ઉત્કટ
વિષનું વમન કરવા લાગ્યા; સેનાપતિનું સૈન્ય ચાલતાં અનેક પ્રકારે એ પ્રમાણે
થવા લાગ્યું. ”

અઠારકોટી ઘોડેસ્વારોનું લશ્કર એકટું કરી ભરત રાજા પોતાના હસ્તીરત્ન ઉપર
સ્વાર થઈને બાહુબલિને જીતવા માટે ચાલ્યો. કેટલેક દિવસે તે બહુલી દેશમાં પહોંચ્યો.

ભરત આવ્યો છે એવું બાહુબલિએ પણ સાંભળ્યું એટલે તે પોતાના ત્રણ લાખ
પુત્રોથી પરિવૃત્ત થઈ સોમયજ્ઞા નામના પોતાના પુત્રને સેનાધિપતિ બનાવીને મોટી
સેના સહિત સામે નીકળ્યો. બંને સૈન્યો સામસામા મઢ્યાં. બંને સૈન્યના ચોરાશી હજાર
રણતુરીના અવાજો થવા લાગ્યા. મેરીઓના માંકારોથી અને વાજિત્રોના શબ્દોથી કાન
ઉપર પડતો શબ્દ પણ ન સંભળાવા લાગ્યો. પછી ઉદ્ધત, રણભૂમિમાં વિકટ, અનેક
હસ્તીઓની ઘટામાં જેઓએ પ્રવેશ કરેલોલે તેવા, સિંહનું પણ મર્દન કરનારા અને
જેઓનો કીર્તિપટ ચારે તરફ ફેલાયેલો છે એવા યોદ્ધાઓએ યુદ્ધ શરુ કર્યું. યોદ્ધાઓના
વીરશબ્દો થવા લાગ્યા. આર્યું જગત શબ્દમય માસવા લાગ્યું. અશ્વોની ચરીથી ઉડતી
રજવ્હે ઘેરાયેલું સૂર્યમંડલ વાયુસમૂહની અંદર રહેલા શુષ્ક પલાશ પત્રની જેવું દેરવાવા
લાગ્યું. તે વચ્ચે ત્યાં આ પ્રમાણે યુદ્ધ થવા લાગ્યું—

એકે વૈ હન્યમાના રણભુવિ સુમટા જીવશેષાઃ પતન્તિ

હ્યેકે મૂર્છાપ્રપન્નાઃ સ્યુરપિ ચ પુનરુન્મૂર્છિતા વૈ પતન્તિ ।

મુંચન્યેકેઽદૃહાસાન્નિજપતિકૃતસન્માનમાદ્યં પ્રસાદં
સ્મૃત્વા ધાવંતિ માર્ગે જિતસમરભયાઃ પ્રૌઢિવંતો હિ ભક્ત્યા ॥

“કેટલાએક સુભટો રણભૂમિમાં હળાવાથી જીવશેષ થઈને પડે છે, મૂર્છિત થયેલા કેટલાએક સુભટો શુદ્ધિમાં આવીને પાછા મૂર્છિત થાય છે, કેટલાએક સુભટો અદૃહાસ કરે છે અને કેટલાએક પોતાના સ્વામીએ કરેલા સન્માનને તેમજ પ્રાથમિક પ્રસાદને સંભારીને યુદ્ધનો ભય દૂર કરી ભક્તિવડે પ્રૌઢ બની રણમાર્ગમાં દોડે છે.” એ પ્રમાણે મોટા યુદ્ધમાં કેટલાએક યોદ્ધાઓ હાથીઓના ઝુંડને પગવતી પકડી આકાશમાં ફેરવે છે, કેટલાએક ઉછળતા યોદ્ધાઓને પકડીને ભૂમિ ઉપર પાડે છે, કેટલાએક સિંહનાદ કરે છે અને કેટલાએક હસ્તના આસ્ફોટનથી વૈરીઓના હૃદયને ફાડી નાંખે છે. એ પ્રમાણે સ્વામીએ અકુટીસંજ્ઞાથી ઉત્તેજિત કરેલા સુભટોએ ઉત્કટ યુદ્ધ આરંભ્યું. કહ્યું છે કે—

રાજા તુથોપિ શ્રુત્યાનાં, માનમાત્રં પ્રયચ્છતિ ।

તે તુ સન્માનમાત્રેણ, પ્રાણૈરપ્યુપકુર્વતે ॥

“રાજા સંતુષ્ટ થતાં સેવકોને માત્ર માન આપે છે, પણ સેવકો તો ફક્ત માનથી પોતાના પ્રાણ આપીને વદલો વાળે છે.”

રણમાં એક મિત્ર બીજા મિત્રને કહે છે કે—‘હે મિત્ર ! બ્હીકણ ન થા, કારણકે યુદ્ધમાં તો બંને પ્રકારે સુખ છે. જીત મેલ્લવશું તો આલોકમાં સુખ છે, અને મૃત્યુ થશે તો પરલોકમાં દેવાંગનાના આલિંગનનું સુખ પ્રાપ્ત થશે.’ કહ્યું છે કે—

જિતે ચ લભ્યતે લક્ષ્મીમૃતે ચાપિ સુરાંગના ।

ક્ષણવિધ્વંસિની કાયા, કા ચિંતા મરણે રણે ॥

“રણમાં જીતવાથી લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય છે અને મરવાથી દેવાંગના પ્રાપ્ત થાય છે; આ કાયા ક્ષણમાં નાશ પામે એવી છે, તો યુદ્ધ કરતાં મૃત્યુની ચિંતા શામાટે રાખવી ?”

એ પ્રમાણે યુદ્ધ થતાં વાર વર્ષ વ્યતીત થયાં, તો પણ વેમાંથી એકેનું સૈન્ય પાછું હઠ્યું નહિ. તે અવસરે કરોડો દેવો તે યુદ્ધ જોવાને માટે ગગનમંડલમાં આવ્યા હતા. તેની અંદર સૌધર્મેન્દ્રે આવીને વિચાર કર્યો કે—‘અહો! કર્મની ગતિ વિષમ છે! કે જેથી વે સગા ભાઈઓ અંશમાત્ર રાજ્ય મેલ્લવવાને માટે કોટી મનુષ્યોનો વિનાશ કરે છે, માટે હું ત્યાં જઈને યુદ્ધને અટકાવું.’ એવો વિચાર કરી ઈંદ્રે આવીને ભરતને કહ્યું કે—‘હે છ સ્વંદના અધિપતિ ! જેને

અનેક રાજાઓને ક્રિકર બનાવ્યા છે એવા હે ભરત રાજા ! આ શું આરંભ્યું છે ? માત્ર સહજ કારણમાં તમે જગતનો શા માટે સંહાર કરો છો ? શ્રીકૃષ્ણભદ્રે લાંબા વસ્ત્રથી પાઠેલ પ્રજાનો લય કેમ કરવા માંડ્યો છે ? સુપુત્રને આવું આચરણ ઘટતું નથી. સુપુત્રને તો પિતાએ જે પ્રમાણે આચરેલું હોય તે પ્રમાણે આચરવું-વર્તવું જોઈએ; માટે હે રાજેન્દ્ર ! લોકના સંહારથી તમે નિવૃત્ત થાઓ.” ભરતે કહ્યું કે-“તાતના ભક્ત એવા આપે જે કહ્યું તે સત્ય છે. હું પણ તે જાણું છું, પરંતુ શું કરું ? ચક્ર આયુધશાલામાં પેસતું નથી, તેથી વાહુબલિ માત્ર એકવાર મારી સમીપે આવી જાય તો પછી મારે બીજું કાંઈ કાર્ય નથી. તેનું રાજ્ય લેવાની મારે જરૂર નથી; માટે તમે ત્યાં જઈને મારા લઘુ બંધુને સમજાવો.” એવાં ભરતનાં વચનો સાંભળીને શક્રેન્દ્ર વાહુબલિ પાસે ગયા. વાહુબલિએ તેમનું ઘણું સન્માન કર્યું અને કહ્યું કે-“હુકમ કરો, આપને આવવાનું શું પ્રયોજન છે ?”

ઈંદ્રે કહ્યું કે-“તમે પિતૃ તુલ્ય મોટા ભાઈની સાથે યુદ્ધ કરો છો એ તમને ઘટતું નથી, તેથી તમે તેની પાસે જઈને નમો, અપરાધની ક્ષમા માગો અને લોકસંહારથી નિવૃત્ત થાઓ.” વાહુબલિએ કહ્યું કે-“એમાં દોષ ભરતનો જ છે, અહીંઆં તેને કોણે બોલાવ્યો હતો ? તે અત્રે શામાટે આવ્યો છે ? અતૃપ્ત એવા તેને લજ્જા નથી. તે સર્વ બંધુઓનાં રાજ્યો ગ્રહણ કરીને હવે મારું રાજ્ય લેવા આવ્યો છે; પરંતુ તે જાણતો નથી કે સર્વ દરોની અંદર કાંઈ ઉંદરો હોતા નથી; માટે હું પાછો હઠનાર નથી; કારણકે માનહાનિ કરતાં પ્રાણહાનિ વધારે સારી છે, કહ્યું છે કે-

અધમા ધનમિચ્છંતિ, ધનમાનૌ ચ મધ્યમાઃ ।

ઉત્તમા માનમિચ્છંતિ, માનો હિ મહતાં ધનમ્ ॥

“અધમ લોકો ધનને ઇચ્છે છે, મધ્યમ લોકો માન અને ધનને ઇચ્છે છે, ઉત્તમ લોકો માનને જ ઇચ્છે છે, કારણકે માન એ મોટાઓનું ધન છે.” વળી-

વરં પ્રાણપરિત્યાગો, મા માનપરિવંડનમ્ ।

મૃત્યુસ્તત્ક્ષણિકા પીડા, માનસંઘે દિને દિને ॥

“પ્રાણનો ત્યાગ કરવો એ વધારે સારો છે, પણ માનસંઘન સારું નથી. કારણકે મૃત્યુ તેજ ક્ષણે માત્ર પીડા આપે છે, પણ માનસંઘ તો દરરોજ પીડા કરે છે.”

એ પ્રમાણે વાહુબલિનું નિશ્ચયવાહું વચન સાંભળીને ઈંદ્રે કહ્યું કે-“જો એવો જ નિશ્ચય હોય તો તમારે બંને ભાઈઓએ જ યુદ્ધ કરવું, આ લોકસંહાર શામાટે કરો છો ?”

બાહુબલિએ તે વાત કબુલ કરી. પછી इंદ્રે પાંચ પ્રકારનાં યુદ્ધો સ્થાપિત કર્યો—દૃષ્ટિયુદ્ધ, વાયુયુદ્ધ, બાહુયુદ્ધ, મુષ્ટિયુદ્ધ અને દંડયુદ્ધ. ભરતે પણ એ પ્રમાણે કબુલ કર્યું. પછી બંને ભાઈઓ સૈન્યને યુદ્ધ કરતું બંધ કરીને સામસામા આવ્યા.

પ્રથમ દૃષ્ટિયુદ્ધ શરુ કર્યું. પરસ્પર દૃષ્ટિ સાથે દૃષ્ટિ મળતાં પ્રથમ ભરતચક્રીના નેત્રમાં અશ્રુજલ આવી ગયાં. તેથી સાક્ષીભૂત દેવતાઓએ કહ્યું કે—‘ચક્રી હાર્યા અને બાહુબલિ જીત્યા.’ એમ પાંચે યુદ્ધોમાં બાહુબલિ જીત્યા. એટલે વિલસા થયેલા ચક્રીએ મર્યાદા મૂકી ચક્રને છોડ્યું. ત્યારે બાહુબલિએ કહ્યું કે—‘એ પ્રમાણે ન કરો, સત્પુરુષોએ મર્યાદાનો ત્યાગ કરવો એ યોગ્ય નથી.’ છતાં પણ તેણે બાહુબલિ ઉપર ચક્ર મૂક્યું, એટલે બાહુબલિએ મુષ્ટિ ઉગામીને વિચાર કર્યો કે—‘આ મુષ્ટિવડે ચક્ર સહિત ભરતને ચૂર્ણ કરી નાશું.’ એટલામાં ચક્ર તો બાહુબલિ પાસે આવી ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરીને પાછું વળ્યું. કારણકે ગોત્રમાં ચક્ર ચાલતું નથી. પછી બાહુબલિએ ચિંતવ્યું કે—‘આ વજ્ર જેવી મુષ્ટિ વડે માર્ટીના વાસણની માફક ભરતને ચૂર્ણ કરી નાશું.’ વળી તેણે વિચાર કર્યો કે—‘અહો ! મેં અંશમાત્ર સુખને અર્થે આ બાંધવનો નાશ શામાટે ચિંતવ્યો ? જેને અંતે નરક પ્રાપ્ત થાય છે એવા રાજ્યને ધિક્કાર છે ! વિષયોને ધિક્કાર છે ! મારા નાના ભાઈઓને ધન્ય છે કે જેઓએ અનર્થહેતુક રાજ્યને તજી દેને સંયમ ગ્રહણ કર્યું છે.’ આ પ્રમાણે જેના હૃદયમાં વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો છે એવા બાહુબલિએ ઉગામેલી મુઠી પોતાના માથા ઉપર પાછી વાળીને પંચમુષ્ટિ લોચ કર્યો; તે વચ્ચે દેવતાએ રજોહરણ વિગરે સાધુનો વેષ તેને અર્પણ કર્યો. બાહુબલિએ સ્વયમેવ ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું.

પછી જેણે સાધુનો વેષ ગ્રહણ કરેલો છે એવા પોતાના ભાઈને જોઈને ભરત પોતે આચરેલા કર્મથી લજ્જા પામ્યો. એટલે બંને નેત્રમાંથી અશ્રુ વર્ષાવતો વારેવારે તેના ચરણમાં પડ્યો અને વોલ્યો કે—‘તને ધન્ય છે ! મારો અપરાધ क्षમા કર અને આ રાજ્ય-લક્ષ્મી ગ્રહણ કરવાની કૃપા કર.’ બાહુબલિ મુનિએ કહ્યું કે—‘આ રાજ્યલીલાવિલાસ અનિત્ય છે, યૌવન અનિત્ય છે અને શરીર પણ અનિત્ય છે, તેમજ આ વિષયો પરિણામે દુઃખ આપનારા છે.’ ઇત્યાદિ ઉપદેશ આપવા વડે ભરતને વૈરાગ્યવાન કરીને બાહુબલિ મુનિ તેજ સ્થાને ધ્યાનમુદ્રાથી ઉભા રહ્યા. તેમણે મનમાં વિચાર કર્યો કે—‘હું હ્રદયસ્થ હોવાથી દીક્ષાએ વડેરા એવા લઘુ વન્ધુઓને કેવી રીતે વંદન કરું ?’ એ પ્રમાણે માનથી ઉન્નત ગ્રીવાવાળા થઈ કાયોત્સર્ગ ધારણ કરીને ત્યાંજ ઉભા રહ્યા.

ભરતચક્રી તેમને વાંદી સોમયજ્ઞાને બાહુબલિનું રાજ્ય આપીને સ્વસ્થાને ગયા. બાહુબલિએ પણ એક વર્ષ પર્યંત શીત, વાત, આતપ આદિ પરીસહોને સહન કરતાં

દાવાનલથી દાણેલા ઢાઢના ટુંઠા જેવું પોતાનું શરીર કરી નાખ્યું. તેનું શરીર વેલાઓથી વીંટાઈ ગયું, તેના પગમાં દર્ભની શૂલીઓ ડગી નીકળી, તેની આસ-પાસ રાફડાઓ થઈ ગયા, તેની દાઢી વિગેરેના કેશોમાં પક્ષીઓએ માઢા નાંચીને ઘસવ કર્યો.

વર્ષને અંતે ભગવાન ઋષભદેવે વાહુબલિને પ્રતિવોધ કરવાને માટે બ્રાહ્મી અને સુંદરી નામની તેની બે વહેનોને મોકલી. ભગવાને તેમને કહ્યું કે—‘તમારે ત્યાં જડને એ પ્રમાણે કહેવું કે—‘હે બન્ધુ ! હાથી ઉપરથી ઉતરો.’ તે વહેનો વાહુબલી સમીપે જડ તેને વાંદી એ પ્રમાણે બોલી કે—‘હે ભાઈ ! હાથી ઉપરથી ઉતરો.’ એ પ્રમાણેનાં પોતાની વહેનોનાં વચન સાંભળી તે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે—‘મેં સર્વ સંગનો ત્યાગ કર્યો છે તો મારે હાથી ક્યાંથી ? મારી વહેનો આ શું કહે છે ? અરે ! મેં જાણ્યું. હું માન રૂપી હાથી ઉપર ચઢ્યો છું, તેથી તેમનું કહેવું સત્ય છે. અરે! દુષ્ટ ચિત્તને ધારણ કરનાર એવા મને ધિક્કાર છે ! મારા તે નાના ભાઈઓ મારે વંચ છે, તેથી તેમને વાંદવાને હું જાઉં.’ એ પ્રમાણે નિશ્ચય કરીને ચરણ ઉપાડતાંજ તેમને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. પછી પ્રભુ પાસે જડ વાંદીને કેવલજ્ઞાનીઓની સભામાં બેઠા. માટે “મદથી ધર્મ થતો નથી એ યોગ્ય કહ્યું છે. મુમુક્ષુએ ધર્મકર્મમાં વિનયજ કરવો, પળ માન રાખવું નહિ.” આ કથાનો એ ઉપદેશ છે.

નિઅગમઈ વિગપ્પિઅં-ચિંતિણ સચ્છંદબુદ્ધિરૂણ .

કેત્તો પારત્તંહિયં, કીરંદ ગુરુ અણુવણ્ણેણ ॥ ૨૬ ॥

શબ્દાર્થ—“ગુરુના ઉપદેશને અયોગ્ય, પોતાની મતિના વિકલ્પથી વિચાર કરવા-વાળો અને સ્વતંત્રમતિ પૂર્વક ચેષ્ટા કરવાવાળો પ્રાણી પરલોકનું હિત શીરીતે કરે ? અર્થાત્ ન કરે.” ૨૬.

ભાવાર્થ—મારેકમીં જીવ ગુરુના ઉપદેશને અયોગ્ય સમજે છે. તેવો સ્વેચ્છાચારી પ્રાણી પોતાની બુદ્ધિમાત્રથી આ સ્થૂલ ને આ સૂક્ષ્મ ઇત્યાદિક વિચારો કરે છે; તેવો મનુષ્ય પરલોકનું હિત કરી શકતો નથી.

થંદ્ધો નિરોવંયારી, અવિણીઓ ગર્વિણો નિરુવંણામો .

સાહુર્જણસ્સ ગરંહિઓ, જણેવિ વયણિર્જયં લંહઈ ॥ ૨૭ ॥

અર્થ—“સ્તબ્ધ, નિરુપકારી, અવિનીત, ગર્વિત અને કોઈને નહીં નમવાવાળો એવે પુરુષ સાધુજનથી નિંદાય છે અને લોકમાં પળ હીલનાને પામે છે.” ૨૭.

સ્તબ્ધ તે અભિમાની—અકડ રહેનારો—કોઈને નહિ નમનારો, નિરુપકારી તે કોઈના કરેલા ઉપકારને નહિ જાણવાવાળો—કૃતઘ્ન, અવિનીત તે આસન આપવા વિગેરેવડે વહી-લનો વિનય નહિ કરનારો, ગર્વિત તે પોતાના ગુણો પ્રગટ કરવાનો ઉત્સુક, નિરુપનામ તે ગુરુને પળ નમસ્કાર નહિ કરવાવાળો—એવા પુરુષની સાથુજનો પળ ગર્હા કરે છે અને લોકો પળ આ દુષ્ટ આચારવાળો છે એમ કહી તેને નિંદે છે, તેથી વિનીતજ શ્લાઘાને પામે છે એમ સમજવું.

થોવે^૧વિ સપ્^૨પુરિસા, સળં^૩કુમારુવ્વ કેડૈ^૪ બુઙ્ગિતિ ।

દે^૫હે સ્વર્ણપરિહાણી, જં^૬ કિરં^૭ દેવૈ^૮હિં સે^૯ કંહિયં ॥ ૨૮ ॥

અર્થ—“કોઈ સત્પુરુષો (સુલભવોધીઓ) થોડા નિમિત્ત માત્રે કરીને પળ સનત્કુમાર ચક્રીની જેમ બોધ પામે છે. જે કારણ માટે ‘દેહને વિષે ક્ષણમાત્રમાં પળ રૂપની હાનિ થઈ ગઈ છે’ એમ દેવતાએ તેને (સનત્કુમારને) કહ્યું અને તેટલું વચનમાત્રજ તેને વોધનું કારણ થયું. એમ સાંભળીએ છીએ.” ૨૮.

અહીં સનત્કુમાર ચક્રીનું દૃષ્ટાંત જાણવું તે આ પ્રમાણે—

હસ્તીનાપુર નગરમાં સનત્કુમાર નામે ચક્રવર્તી રાજા હતો. તે અતિ રૂપવાન હતો, અને તે છત્રવંદનું રાજ્ય કરતો હતો. એક દિવસ ઇંદ્રે સભામાં સનત્કુમારના રૂપ સંબંધી એવું વિવેચન કર્યું કે ‘પૃથ્વી ઉપર તેના જેવો રૂપવાન કોઈ નથી.’ બે દેવોએ ઇંદ્રનું કહેલું વચન કબુલ કર્યું નહિ. તેથી તેઓ કુતૂહલ જોવા માટે દ્વિજનું રૂપ ધારણ કરીને હસ્તીનાપુર આવ્યા. તે વચ્ચે સ્નાન કરવાનો અવસર હોવાથી તેઓએ સનત્કુમારને ન્હાવાને આસને બેઠેલો, આભૂષણરહિત અને મુગંધી તેલથી મર્દન કરાતો જોયો; તેના રૂપથી મોહિત થઈને તેઓ વારંવાર મસ્તક ધુળાવવા લાગ્યા. ત્યારે સનત્કુમારે તેમને પૂછ્યું કે—‘તમે શિર શામાટે ધુળાવો છો ?’ તેઓએ કહ્યું કે—‘હે દેવ ! આપના દર્શનનું કૌતુક જેવું અમે સાંભળ્યું હતું તેવુંજ અમે જોયું.’ એ પ્રમાણે તે બ્રાહ્મણોનું વચન સાંભળી ચક્રી બોલ્યા કે—“અરે ! હમણાં આ સ્થિતિમાં મારું રૂપ તમે શું જુઓ છો ? સ્નાન કર્યા પછી જ્યારે હું ઉત્તમ વસ્ત્રો પહેરું, અલંકારો ધારણ કરું, મારા મસ્તક ઉપર છત્ર ધરાય, ચામર ઢોળાય અને વગેરે હજાર રાજાઓ જ્યારે મારી સેવા કરે ત્યારે મારું રૂપ જોવા જેવું છે.” એ પ્રમાણે ચક્રીનું વચન સાંભળીને તે બંને દેવોએ ધિતવ્યું કે—‘ઉત્તમ પુરુષને પોતાની પ્રશંસા પોતાના મુખે કરવી ઘટતી નથી.’ કહ્યું છે કે—

ન સૌખ્યસૌભાગ્યકરા નૃણાં ગુણાઃ, સ્વયંગૃહીતા યુવતીકૃત્વા ઇવ ।
પરૈર્ગૃહીતાદ્રિતયં વિતન્વતે ન તેન ગૃહ્ણન્તિ નિજં ગુણં બુધાઃ ॥

“યુવતી જો પોતાના સ્તનને પોતાના હાથે ગ્રહણ કરે તો તે જેમ તેને સૌભાગ્ય અને સુખના કરવાવાળા થતાં નથી, તેમ પોતાના મુખથી વર્ણવાતા પોતાના ગુણો મનુષ્યોને સૌભાગ્ય ને સુખ આપનારા થતા નથી; પણ તેજ ગુણો સ્ત્રીના સ્તનની જેમ બીજાઓથી ગ્રહાતાં-વર્ણવાતાં સૌભાગ્ય અને સુખ બંને આપે છે. તેથીજ ઢાઢ્યા પુરુષો પોતાના ગુણોની પ્રશંસા પોતાના મુખે કરતા નથી.”

પછી ચક્રવર્તીનું વચન માન્ય કરી તે બંને વિપ્રો ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા, અને જ્યારે ચક્રી સભામાં વિરાજમાન થયા ત્યારે ત્યાં આવ્યા. તે વચ્ચે ચક્રીના રૂપને જોઈને તેઓ ચિન્તિત થયા. ચક્રીએ પૂછ્યું કે-‘તમને શ્વેદ થવાનું શું કારણ છે?’ તેઓ બોલ્યા કે-‘સંસારનું વિચિત્રપણું અમારા શ્વેદનું કારણ છે.’ ચક્રીએ પૂછ્યું કે-‘કેવી રીતે?’ તેઓએ કહ્યું કે-‘અમે પહેલાં આપનું જે રૂપ જોયું હતું તેના કરતાં આ વચ્ચે અનંતગુણહીન છે.’ ચક્રીએ કહ્યું કે-‘તમે તે શીરિતે જાણ્યું?’ તેઓએ કહ્યું કે-‘અવધિજ્ઞાનથી.’ ચક્રીએ કહ્યું કે-‘તેમાં પ્રમાણ શું?’ તેઓએ કહ્યું કે-‘હે ચક્રી ! મુખમાં રહેલ તાંબૂલનો રસ ભૂમિ ઉપર થૂંકીને જુઓ કે તેની ઉપર જે મક્ષિકા બેસે તે મૃત્યુવશ થાય છે? આ અનુમાનથી તમે જાણજો કે તમારું શરીર વિષરૂપ થઈ ગયું છે. તમારા શરીરમાં સાત મોટા રોગો ઉત્પન્ન થયેલા છે.’ આ પ્રમાણે દેવતાઓનાં વચન સાંભળીને ચક્રી વિચાર કરવા લાગ્યા કે-‘અહો ! આ દેહ અનિત્ય છે, આ અસાર દેહમાં કાંઈ પણ સાર નથી.’ કહ્યું છે કે-

इदं शरीरं परिणामदुर्बलं, पतत्यवश्यं श्लथसंधिजर्जरं ।

किमौषधैः क्लिश्यसि मूढ दुर्मते, निरामयं धर्मरसायनं पिब ॥

“આ શરીર પરિણામે દુર્બલ છે, તેથી તેના સાંધા શિથિલ થવાથી જર્જરિત થઈને તે અવશ્ય પડે છે; માટે હે મૂઢ ! હે દુર્મતિ ! તું ઔષધો કરવા વડે શામાટે ક્લેશ પામે છે સર્વ રોગથી નિવૃત્ત કરનાર ધર્મરસાયનનુંજ પાન કર.”

વળી—

कस्तूरी पृषतां रदाः करटिनां कृत्तिः पशूनां पयो
धेनूनां छदमंडलानि शिखिनां रोमाण्यवीनामपि ।

પુચ્છસ્નાયુવશાવિષાણનસ્વરસ્વેદાદિ કિં કિં ચ ન

સ્યાત કસ્યાપ્યુપકારિ મર્ત્યવપુષો નામુષ્ય કિંચિત્પુનઃ ॥

“મૃગોની કસ્તુરી, હાથીઓના દાંત, પશુઓનું ચર્મ, ગાયોનું દુધ, મયૂરનાં પીછા, ઘેટાનાં વાઠ અને અન્ય પશુઓનાં પુચ્છ, સ્નાયુ, ચરબી, શીંગડાં, નસ, સ્વેદ આદિ કાંઈ કાંઈ કોઈને પણ ઉપયોગમાં આવે છે; પરંતુ મનુષ્યના શરીરનું તો કાંઈ પણ ઉપયોગમાં આવતું નથી.”

ए प्रमाणे बैराग्यपरायण थयेळ राजाए राज्यलक्ष्मी तजी दर्ईने संयमलक्ष्मी ग्रहण करी. जेम भुजंग कांचळीनो त्याग करी पाछुं जोतो नथी तेम तेणे पोतानी पाछळ आवती समृद्धि तरफ दृष्टि पण करी नहि. स्त्रीरत्न सुनंदा आदि पोतानी स्त्री-ओना विलाप सांभळतां छतां पण ते जरा पण डग्यो नहि. छ मास सुधी निधिओ, रत्नो अने सेवको तेनी पाछळ फर्या, परंतु तेणे तेमना तरफ जायुं पण नहि. सनत्कुमार मुनि दीक्षा लीधा पछी ववे उपवासने अंते पारणुं करवा लाग्या, अने पारणे पण नीवी के आचाम्लादि (आंविल आदि) तप करवा लाग्या. ए प्रमाणे विगयना त्यागी, धर्मना अनुरागी अने रोगथी भरेली कायावाळा ते मुनि मायारहितपणे भूमि उपर विहार करेछे. ए अवसरे सौधमेन्द्रे फरीथी सभामां तेनी प्रशंसा करी के-‘अहो आ सनत्कुमार मुनिने धन्य छे के जे मोटा रोगथी पीडित शरीरवाळा छतां पण औषध आदिनी किंचित् पण स्पृहा करता नथी.’ एवां इंद्रनां वचन सांभळी तेने नहि श्रद्धनारा वे देवो ब्राह्मणनुं रूप धारण करी सनत्कुमार मुनिनी पासे आव्या अने बोल्या के-‘ हे मुनि ! तमारुं शरीर रोगथी जीर्ण थयेलुं अने घणुं पीडातुं जणाथ छे; अमे वैद्य छीए. जो तमारी आज्ञा होय तो अमे तेनो उपाय करीए.’ मुनिए कहुं के- “ आ अनित्य शरीर माटे उयाय शो करवो ? तमारामां शरीरना रोगने दूर करवानी शक्ति छे, पण कर्मना रोगने दूर करवानी शक्ति नथी; अने ते शक्ति (देहरोग दूर करवानी शक्ति) तो मारामां पण छे. ” एटलुं कही आंगळीने थुंक लगाडी बताववाम आवी तो ते सोना जेवी थई गई. पछी कहुं के-‘ मारामां आवी शक्ति तो छे, परंतु तेथी सिद्धि शी ? ज्यां सुधी कर्मरोगनो क्षय थयो नथी त्यांसुधी देहरोगना नाशथी शुं ? तेथी मारे रोगनो प्रतिकार करवा साथे काई पण प्रयोजन नथी.’ बंने देवो आश्चर्य पाમ्या अने तेमने वांदी पोतानुं स्वरूप जणावी स्वर्गमां गया.

सनत्कुमार मुनि पण सातसे वर्ष सुधी रोगने अनुभवी एक लाख वर्ष पर्यंत निर्दोष चारित्र पाळीने एकावतारीपणे त्रीजे स्वर्गे उत्पन्न थया. त्यांथी च्यवीने महाविदेहमां मनुष्य थई सिद्धिपदने प्राप्त करशे.

हवे आयुष्यनी अनित्यता दर्शवे छे.

जइ ताँ लवसत्तमसुरै-विमाणवासीवि परिवँडंति सुराँ ।

चिंतिज्जं तं सेसं, संसारे सासंयं कयंरं ॥ २९ ॥

अर्थ—“जो ते अनुत्तर विमानवासी देवताओ पण आयुष्ये त्यांथी पड़ेछे—च्यवेछे तो विचारी जो के बाकी संसारमां शुं शाश्वत-स्थिर छे ? अर्थात् कांइपण शाश्वत—नित्य नथी, एक धर्मज नित्य छे.” २९

अनुत्तर विमानवासी देवो लवसत्तमीआ देवता कहेवायछे, तेवाँ सर्व जीवथी अधिक आयुष्यवाळा देवताओनुं ३३ सागरोपम जेटुलुं आयुष पण पूर्ण थइ जाय छे अने ते त्यांथी च्यवे छे ताँ तेनी अपेक्षाए हीन स्थितिवाळा आ संसारमां बीजुं शुं शाश्वत छे ? कांइ नथी.

कहँ तं भन्नइ सुखं, सुचिरेणवि जस्सं दुखं मुल्लिँ अइ ।

जं च मरणावसाणे, भवसंसाराणुबंधिँ च ॥ ३० ॥

अर्थ—“घणा काले पण जेना परिणामे दुःख वेठवुं पड़े तेने सुख केम कहीए ? न कहीए, जे कारणमाटे मरण पछी नरकादि गति रूप संसारमां परिभ्रमण करवुं पड़े अथवा गर्भावासादि दुःख सहेवुं पड़े ते सुखज न कहेवाय.” ३०

पत्योपम सागरोपमना सुखने अंते पण दुःखनुं आस्वादन करवुं पड़े तो ते सुख दुःखज छे. चार गति रूप संसारनो अनुबंध जेथी थया करे ते सुखज नथी. संसारनो छेद थाय तेज वास्तविक सुख छे.

गुरुनो कहेलो उपदेश पण भारेकमीने लागतो नथी.

उवएस सहस्सेहिवि, बोहिज्जंतो नँ बुझइ कोई ।

जहँ बंभदत्तराया, उदायिँ निवमारओ चव ॥ ३१ ॥

अर्थ—“कोइ (भारेकमी जीव) हजारो उपदेश वडे बोध पमाड्यो सतो पण बुझतो नथी. जेम ब्रह्मदत्त चक्री बोध पाम्यो नहि अने उदायि नृपने मारनार बारवर्ष पर्यंत तप तप्यो—मुनिपणे रह्यो पण भव्यत्व पाम्यो नहि.” ३१

ब्रह्मदत्त चक्रीने तेना पूर्वभवना भाइमुनिए घणी रीते उपदेश आप्यो पण किंचित् मात्र बोध लाग्यो नहि तेनुं तथा उदायि नृपमारकनुं दृष्टान्त अहीं जाणवुं. ७-८. ते आ प्रमाणे—

બ્રહ્મદત્ત ચક્રીની કથા.

પ્રથમ બ્રહ્મદત્તના ભવનાં કારણભૂત ચિત્રસંભૂતિ મુનિનું (બ્રહ્મદત્તના પૂર્વભવનું) સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે—

પર્વભવમાં કોઈએક ગામમાં ભદ્રિક પરિણામી ચાર ગોવાળીઆ હતા. એક દિવસ તે ચારે ગોવાળીઆઓ ગ્રીષ્મ ઋતુમાં ગાયો ચારવાને માટે વનમાં ગયા. મધ્યાહ્નસમયે તે ચારે જણા એકઠા થઈને વાતો કરવા બેઠા; એવામાં માર્ગથી ભૂલા પડેલા, જેને તે વનમાં માર્ગ જડતો નથી, જેનું ગઢું અતિ તીવ્ર તૃષાથી રૂંધાઈ ગયુંછે અને જેનું તાલુપુટ સુકાઈ ગયું છે એવા કોઈએક સાધુને ઘૂસી જાયમાં બેઠેલા તેઓએ જોયા; એટલે તેઓએ વિચાર્યું કે—‘ આ કોણ હશે ? ’ પછી તે ચારે જણા મુનિની સમીપે આવ્યા. ત્યાં તૃષાતુર થવાથી અતિ પીડા પામતા અને જેના પ્રાણ કંઠગત થયેલા છે એવા તે મુનિને જોઈને મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે—‘ અરે આ મુનિ જંગમતીર્થ જેવા જણાય છે, પણ તે પાણી વિના મૃત્યુ પામશે; તેથી જો કોઈ જગ્યાએથી પાણી લાવીને તેમને આપીએ તો મોટું પુણ્ય થાય. ’ આમ વિચારી પાણીને માટે તેઓએ આશ્રા વનમાં શોધ કરી પણ મળ્યું નહિ. ત્યારે તેઓ એકઠા થઈ ગાય દોહી દૂધ લઈને સાધુ સમીપે આવ્યા. સાધુના મુખમાં દૂધનાં ટીપાં મૂકીને તેમને સાવધાન કર્યા. સાધુ સચેતન થયા એટલે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે—‘ આ લોકોએ મારા ઉપર મોટો ઉપકાર કર્યો છે; કેમકે તેઓએ મને જીવિ-તંદાન આપ્યું છે. ’ પછી તે સાધુએ તેઓને સરલ સ્વભાવવાળા જોઈને દેશના આપી. તે દેશના સાંભળીને તે ચારે વૈરાગ્યને પ્રાપ્ત થયા, અને તરતજ ચારે જણાએ દીક્ષા લીધી અને સમ્યક્ત્વ મેળવ્યું. તે સાધુએ તેઓને સાથે લઈને અન્યત્ર વિહાર કર્યો.

હવે તે ચારે જણા ચારિત્ર પાઠેછે; પણ તેમાં બે જણ ચારિત્રની અવજ્ઞા કરે છે કે— ‘ આ સાધુનો વેષ તો સારો છે, પણ સ્નાનાદિ વિના શરીરની શુદ્ધિ કેવી રીતે થાય ? મેઝાં વસ્ત્ર પહેરવાં, દાંત સાફ ન રાખવાં इत्यादि महा कष्ट છે. ’ એ પ્રમાણે વિચારણા કરવાથી તે બે મુનિએ ચારિત્રની વિરાધના કરી; અને બે જણાએ નિર્દોષ ચારિત્ર પાઠ્યું, તે બંને જણાએ તો તેજ ભવમાં કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને મોક્ષસુખ મેળવ્યું.

જે બંનેએ ચારિત્રની વિરાધના કરી હતી તેઓ અંતસમયે તે પાપને આલોવ્યા શિવાય મૃત્યુ પામીને સ્વર્ગે ગયા. તેઓ લાંબા વયનું સુધી દેવ સંવંધી સુખ ભોગવી ત્યાંથી ચંચલીને સાધુવેષની નિંદા કરવાથી દશાર્ણ દેશમાં કોઈએક બ્રાહ્મણના ઘરમાં કામ કરનારી દાસી હતી તેની કુક્ષિને વિષે ઉત્પન્ન થયા. અનુક્રમે તેઓ યુવાવસ્થા પામ્યા અને ઘરનું કામકાજ કરવા લાગ્યા.

एक दिवसे वर्षाऋतुमां क्षेत्रनी रक्षा करवा माटे ते बंने भाइओ गया. मध्यान्हसमये ते वेमांनो एक जण क्षेत्र समीपे आवेला वडना झाड नीचे शीतल छायामां सुतेलो छे तेवामां ते वडना पोलाणमांथी एक सर्प नीकळ्यो, अने ते सुतेलाने पगे डस्यो. ते वखते दैवयोगथी बीजो भाइ पण त्यां आव्यो. तेणे सर्पने जोयो, एटले तेणे सर्पने गाळ दीधी के—‘अरे दुरात्मन् ! मारा भाइने हणीने तुं क्यां जाय छे ?’ एवां तेनां वचन सांभळीने क्रोधित थयेला सर्पे कुदीने तेने पण करड्यो. बंने भाइओ मृत्यु पाम्या. बीजा भवमां कालिंजर पर्वतनी अंदर हरिणीनी कुक्षिमां तेओ मृगपणे उत्पन्न थया. तेओ परस्पर अति स्नेहयुक्त थया. एकदा कोइ शिकारीना वाणप्रहारथी तेओ मरण पाम्या. त्रीजा भवमां गंगा नदीना किनारे हंसीनी कुक्षिने विषे हंसपणे उपन्या. ते भवमां पण तेओ परस्पर घणा स्नेहवाळा थया. तेओ गंगाने किनारे रहेला कमलना विसतंतुओ खाय छे अने सुखमां काल व्यतीत करे छे; तेवामां कोइएक शिकारीए ते बंनेने मारी नाख्या.

चौथे भवे साधुवेषनी निंदा करवाना फळथी काशी नगरीमां कोइ चंडालने घरे पुत्रपणे उत्पन्न थया. ते चंडाले पुष्कळ धन खर्ची ते बंने छोकरानां नाम चित्र अने संभूति पाड्यां. तेओ पूर्वभवना स्नेहथी अन्योन्य अति रागयुक्त थया. एक क्षण पण बीजानो वियोग सहन करी शकता नथी. हवे ते नगरनो जे राजा छे तेनी सभामां नमुचि नामनो प्रधान छे. ते प्रधान राजानुं परम विश्वासस्थान छे, परंतु ते राजानी पट्टराणीनी साथे प्यारमां संलग्न थयो छे, अने तेनी साथे दररोज भोग भोगवे छे. पट्टराणीने पण तेनी साथे अत्यंत स्नेह बंधायो छे, तेथी ते पोताना भर्तारनी अंगवणना करीने ते नमुचिनी साथे भोग भोगवे छे. अहो ! कामनी अंधता अपूर्व छे. कहुं छे के—

दिवा पश्यति नो घूकः, काको नक्तं न पश्यति ।

अपूर्वः कोऽपि कामांधो, दिवा नक्तं न पश्यति ॥

“घुड दिवसे जोइ शक्तो नथी, कागडो रात्रिए देखतो नथी; पण कामांध तो कोइ अपूर्व अंध छे के जे दिवसे तेमज रात्रिए जोइ शक्तो नथी.”

वळी कहुं छे के—

या चिंतयामि सततं मयि सा विरक्ता

साप्यन्यमिच्छति जनं स जनोऽन्यसक्तः ।

अस्मत्कृते च परितुष्यति काचिदन्या

धिकं तां च तं च मदनं च इमां च मा च ॥

“જે સ્ત્રીનું હું ઢમેશાં ચિંતવન કરું છું તે મારાથી વિમુક્ત રહે છે અને તે અન્ય પુરુષને ઇચ્છે છે, તે પુરુષ બીજી સ્ત્રીમાં આસક્ત થયેલો છે, અને તે બીજી કોઈ સ્ત્રી મને ટાળે છે; માટે તે (રાણી) ને ધિક્કાર છે, તેના ચારને ધિક્કાર છે, મદનને ધિક્કાર છે અને મને પણ ધિક્કાર છે.”

એ પ્રમાણે ઘણા દિવસો જતાં તેનું પાપ કોઢની માફક ફુટી નીકળ્યું. રાજાએ તે જાત જાણી, એટલે તે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે—‘આ પાપાત્મા પ્રધાન દુષ્ટ છે કે જેને આવું નીચ કામ કર્યું; એણે પોતાને હાથેજ મૃત્યુ માગી લીધું છે. એ જોકે બુદ્ધિમાન છે છતાં પણ નીચ હોવાથી ઉપેક્ષા કરવા યોગ્ય છે.’ કહ્યું છે કે—

લૂણહ ઘૂણહ કુમાણસહ, એ ત્રિહું ઇક સહાઓ ।

જિહાં જિહાં કરે નિવાસહો, તિહાં તિહાં ફેડે ઠાઓ ॥

ભાવાર્થ:—“લુણો, ઘુણો ને કુમાણસ એ ત્રણે એક સરખા સ્વભાવવાળા હોય છે. તે જ્યાં જ્યાં નિવાસ કરે છે ત્યાં ત્યાં રહેવાનાં સ્થાનકનો જ નાશ કરે છે.” લુણો ભીંત વિગેરેને પાયમાલ કરે છે; ઘુણો લાકડામાં થાય છે તે તેને કોતરી નાખે છે, અને સ્વરાવ માણસને જે આશ્રય આપે તેને જ તે પાયમાલ કરે છે. ‘તેથી આ પ્રધાન વધ્ય છે’ એમ વિચારી ચંડાલને બ્રોલાવીને કહ્યું કે—‘એને વધ્યભૂમિમાં લઈ જઈને મારી નાખો રાજાની आज्ञા થતાં ચંડાલ નમુચિને વધ્યભૂમિએ લઈ ગયો. તે ચંડાલે વિચાર કર્યો કે—‘અરે ! કોઈ માઠા કર્મના યોગથી આ કામ થયેલું છે. ત્રિનાશકાળે બુદ્ધિમાન સુરુષોની બુદ્ધિ પણ નાશ પામે છે. કહ્યું છે કે—

ન નિર્મિતા કેન ન દૃષ્ટપૂર્વા, ન શ્રૂયતે હેમમયી કુરંગી ।

તથાપિ તૃષ્ણા રઘુનંદનસ્ય, વિનાશકાલે વિપરીતબુદ્ધિઃ ॥

“સોનાની હરિણી કોઈએ બનાવેલી નથી, કોઈએ પૂર્વે જોયેલી નથી તેમ સાંભળેલી પણ નથી, તોપણ તેને માટે રઘુનંદન (રામ) ની તૃષ્ણા થઈ, માટે વિનાશકાળે વિપરીત બુદ્ધિ જ થાય છે.” વળી કહ્યું છે કે—

રાવણ તણે કપાળ, અટોતરસો બુદ્ધિ વસે;

લંકા ફીટણકાળ, એકો બુદ્ધિ ન સંભરી.

“રાવણના કપાળમાં એકસો ને આઠ બુદ્ધિ વસતી હતી, છતાં પણ જ્યારે લંકાનો ફીટણકાળ આવ્યો ત્યારે એકે બુદ્ધિ સ્મરણમાં આવી નહિ.”

વળી ચાંડાલે વિચાર્યું કે—‘આ પ્રધાન મહા બુદ્ધિવાળો છે અને મારા ઘરમાં બે છોકરા ભળવા લાયક થયા છે, પણ બીજો કોઈ તેમને મળાવશે નહિ; તેથી જો આ

प्रधान तेने भणाववानुं कबुल करे तो हुं तेनो बचाव करूं. ए प्रमाणे विचारी तेणे नमुचिने पूछ्युं के—‘जो तुं मारा पुत्रोने भणाव तो हुं तारुं रक्षण करूं. तेणे तेम करवानुं कबुल कर्युं. तेथी चांडाले तेने गुप्तपणे पोताना घरे आण्यो अने राजाना भयथी तेने भोंयरामां राख्यो. त्यां रहींने ते चित्र अने संभूत नामना चांडालपुत्रोने भणाववा लाग्यो. तेओ बुद्धिवान होवाथी थोडा वखतमां सकल शास्त्रमां पारंगत थया. नमुचि प्रधान त्यां रहेतो सतो चित्रसंभूतनी मानी साथे प्यारमां पड्यो. अहो ! आ कामनो दुष्ट स्वभाव दुस्त्यज छे. कारणके आवी अवस्थाने पाम्या छतां पण नीच माणस विषयनी आशंसा तजतो नथी. कहूं छे के—

कृशः काणः खञ्जः श्रवणरहितः पुच्छविकलो ।

व्रणीपूयक्लिन्नः कृमिकुलशतैरावृततनुः ॥

क्षुधाक्रांतो जीर्णः पिठरककपालार्पित गलः ।

शुनीमन्वेति श्वा हतमपि च हंत्येव मदनः ॥

“ शरीरे दुर्बल, काणो, लंगडो, बहेरो, पुच्छ विनानो, जेना अंगपर चांदां पडेलो छे, पसुथी खरडायेलो छे अने जेनुं शरीर हजारो कृमिथी घेरायेलुं छे एवो क्षुधाक्रांत, जीर्ण अने जेना गलामां ठीवनो कांडो बळ्गेलो छे एवो श्वान पण जो कूतरीने देखे छे तो तेनी पाछळ जाय छे; तेथी दिलगीरीनी वात छे के कामदेव मरायेलाने पण मारे छे. ” कामनो स्वभावज दुस्त्यज छे. कहूं छे के—

उखल करे धबुकडां, घरहर करे घरट्ट;

जिहां जे अंग सभावडा, तिहां ते मरण निकट्ट.

“ जेम खारणीओ धबकारा करे छे अने घंटी घरघराट करे छे तेम जे अंग (जीव)-नो जेवो स्वभाव पड्यो होय छे ते मरण पर्यंत रहे छे, फरतो नथी. ”

ए प्रमाणे घणा दिवसो जतां चांडाले ते वात जाणी, एटले ते विचारवा लाग्यो के—‘ अहो ! आ विषयांधने धिक्कार छे ! तेना उपर करेलो उपकार पण ए भूली गयो छे. आना करतां कूतरो पण वधारे सारो होय छे के जे करेल उपकारने भूली जतो नथी. ’ कहूं छे के—

अशनमात्रकृतज्ञतयागुरोर्न पिशुनोऽपि शुनो लभते तुलाम् ।

अपि बहूपकृते सखिता खले, न खलु खेलति खेलतिका यथा ॥

“ ભોજનમાત્રથી કૃતજ્ઞપણાવડે ગુરુ તરીકે માનનાર એવા કૂતરાની પણ વરોવરી પિશુન (સ્વલ્પ પુરુષ) કરી શકતો નથી; કેમકે જેની ઉપર ઘણા ઉપકાર કર્યા છે એવા સ્વલ્પ સાથેની મિત્રતા પણ આકાશમાં લતા ટકી શકતી નથી તેમ (લાંબો વસ્ત) ટકતી નથી. ”

‘ મેં પહેલાંજ વિપરીત કાર્ય કર્યું કે આ દુષ્ટનું રક્ષણ કર્યું. આ તો વધ કરવાનેજ લાયક છે. ’ આ પ્રમાણે વિચારીને તેણે તેને મારી નાંખવા માટે બહાર કાઢ્યો. તે વચ્ચે ચિત્રસંભૂતિએ વિચાર્યું કે-‘ આપણો પિતા આપણી નજર આગળ આપણા વિદ્યાગુરુને હણે એ મોટો અનર્થ થાય છે. ’ પછી તેના રક્ષણના ઉપાય મનમાં વિચારીને તેઓએ પોતાના પિતાને કહ્યું કે-‘ હે પિતાજી ! આ પાપી મહા દુરાચરણી છે, એ હણવા લાયકજ છે, રક્ષણ કરવા લાયક નથી. તેથી અમને તમે હુકમ આપો કે અમે તેને સ્પર્શનભૂમિમાં લઈ જઈને મારી નાંખીએ. ’ ટાંડાલે તેમને આજ્ઞા આપી, એટલે તેઓ તેને લઈને રાત્રિના વચ્ચે નીકળ્યા. પછી દૂર જઈને તેઓએ તેને એકાંતમાં કહ્યું કે-‘ તમે અમારા વિદ્યાગુરુ છો તેથી અમે તમને છોડી દઈએ છીએ, માટે તમે આ ગામ છોડી દૂર ચાલ્યા જાઓ. ’ એ ઉપરથી નમુચિ ત્યાંથી નીકળી ગયો. અનુક્રમે તે હસ્તીનાપુર આવ્યો અને સનત્કુમારનો સેવક થઈને રહ્યો.

અહીં ચિત્ર અને સંભૂતિ નામના તે બંને ભાઈઓ સંગીતકલામાં ઘણા કુશલ થયા હતા, તેથી હાથમાં વીણા લઈને નગરના ચોકમાં સંગીત કરવા લાગ્યા. ત્યાં તેમના રાગથી મોહિત થઈને ઘણા લોકો આવતા હતા. જેઓ સૂર્યને પણ જોઈ શકતી નહોતી એવી યુવતીઓ પણ તેમના રાગથી મોહિત થઈ લજ્જા છોડીને સાંભળવાને માટે ત્યાં આવતી હતી. કેટલીક સ્ત્રીઓ તો અર્ધ શૃંગાર કર્યો છે અને અર્ધ વાકીમાં છે એવી સ્થિતિમાં ત્યાં આવતી હતી; તેમાં કેટલીકે અલ્પતાથી એકજ પગ રંગ્યો હતો, કેટલીક સ્ત્રીઓએ એકજ આંખ આંજી હતી અને કેટલીક સ્ત્રીઓના માથા ઉપરનાં કપડાં પવનથી ઊડી ગયાં હતાં, કેટલીક સ્ત્રીઓએ એકજ સ્તન ઉપર કાંચળી પહેરી હતી, કેટલીક સ્ત્રીઓ અન્ય સ્ત્રીઓનાં વાઢકોને પોતાનાં છે એવી બુદ્ધિથી ઉપાડીને આવી હતી, કેટલીક સ્ત્રીઓ પોતાના ભર્તાર પાસે કાંઈ વહાનું કાઢી ‘આવું છું’ એમ કહી ત્યાં આવેલી હતી, કેટલીક સ્ત્રીઓ તો જમતી જમતી ભોજનની થાળી છોડીને જોવા માટે દોડી આવી હતી, કેટલીક સ્ત્રીઓ ગાય દોવાને માટે વાછડાને ગાયના આંચળે વઢગાડીને આવી હતી, અને કેટલીક સ્ત્રીઓ તો પોતાના ભર્તારની નજરે ડુંચું મુઠ્ઠા કરીને એમને જોતી હતી. આ પ્રમાણે રાગમાં પરવશ બનેલી કામિનીઓ સઘળું ઘરનું કામકાજ છોડી દઈને આવતી હતી. અહો ! નાદની પરવશતા કેવી છે ! કહ્યું છે કે-

सुखिनि सुखनिदानं, दुःखिताना विनोदः ।

श्रवणहृदयहारी, मन्मथस्याग्रदूतः ॥

रणरणकविधाता, वल्लभः कामिनीनाम् ।

जयति जगति नादः, पंचमश्चोपवेदः ॥

“ नाद ए सुखी जनोना सुखनुं कारण छे, दुःखी माणसोने विनोद आपनार छे, श्रवण अने हृदयनो हरनार छे, कामदेवनो अग्रेसर दूत छे, विधाताए रणरणाट करेलो छे अने कामिनीओने बहालो छे—एवो नाद के जे पांचमो उपवेद छे ते जगतमा जय पामे छे. ”

ए प्रमाणे सघळी स्त्रीओ रागमां मोहित थइने तेमनी पाछळ भम्या करे छे. तेथी लोकोए विचार्युं के—‘ चांडालकुळमां उत्पन्न थयेला आ वने छोकराओए तो सघळुं नगर मलिन कर्युं छे. ’ पछी तेओए राजा पासे जइने अरज करी के—‘ हे देव ! आ चित्र संभूति नामना बने चांडालपुत्रोने गाममांथी बहार काढी मूकवा जोड़ए, कारणके तेओए आखुं नगर दूषित कर्युं छे. जो तेओ वधारे वखत रहेशे तो आचारशुद्धि बिलकुल रहेशे नहि. राजाए तरतज तेओने नगरमांथी काढी मूक्या.

हवे चित्रसंभूतिए मनमां विचार कर्यो के—‘ दुष्कुलना दोषथी दूषित थयेली आपणी कलाथी शो लाभ छे ? ’ ए प्रमाणे विचार करी कोइ पर्वत उपरथी झंपापात करवाने तेओ चाल्या; अने कोइ पर्वत उपर चढी बने हाथे ताली दइ तेओ जेवा पढवाने तत्पर थया तेवाज नजीकनी गुफामां तप करता कोइ साधुए तेमने जोया. एटले ते साधु बोल्या के—‘ अरे तमे पढशो नहि. ’ ए प्रमाणे तेओए साधुनुं वाक्य त्रणवार सांभळीने पढवामां विलंब कर्यो अने आसपास जोवा लाग्या के ‘आपणने पढतां कोण वारे छे ? ’ तेटलामां गुफानी अंदर तप करता कोइ मुनिने जोइने तेओ त्यां गया. मुनिए पूछ्युं के—‘ तमारे दुःखनुं शुं कारण छे ? ’ तेओए सर्व बीना निवेदन करी. एटले साधु बोल्या के—‘ कुळथी शी सिद्धि छे ? अने आवी रीते अज्ञानपणे मरवाथी पण शो लाभ छे ? माटे तमे जिनेश्वर भगवाने कहेलो धर्म आचरो के जेथी आ लोकमां तेमज परलो-कमां तमारा कार्यनी सिद्धि थाय. ’ ए प्रमाणेना साधुना वाक्यथी तेओने वैराग्य उत्पन्न थयो, एटले तरतज तेमणे दीक्षा ग्रहण करी अने निरतिचारपणे अति दुष्कर तप करवा लाग्या.

અન્યદા એક ગામથી વીજે ગામ વિહાર કરતાં તે વંને મુનિ હસ્તીનાપુરના ઉદ્યાનમાં આવ્યા. વંને મુનિ માસક્ષમણ કરતા હતા તેથી માસક્ષમણને પારણે સંભૂતિ મુનિ આહાર લેવા નિમિત્તે ગજપુરમાં ગયા. ત્યાં ભિક્ષા અર્થે નાના મોટા કુળમાં ફરતા તે મુનિને નમુચિ પ્રધાને જોયા. ‘અરે ! આ તો સંભૂતિ નામનો ચાંડાલપુત્ર જણાય છે, તે અહીં ક્યાંથી આવ્યો ? માટે તે મારું ચરિત્ર રચેને રાજાને કહી દે.’ એમ વિચારી નોકર પાસે ગરદન પકડાવી તિરસ્કાર કરીને તેને શહેરની બહાર કાઢી મૂક્યા. સંભૂતિ મુનિએ વિચાર્યું કે—‘અરે ! આ દુષ્ટ નમુચિએ શું કર્યું ! અમે તેને મરણથી બચાવ્યો છે છતાં પણ તેને લાજ ન આવી, તો હવે હું તેને બાળી નાંખું.’ પછી તે મુનિ દીપાયમાન થયેલા ક્રોધ રૂપી અગ્નિવહે તેના પર તેજોલેશ્યા મૂકવાઉદ્યુક્ત થયા. મુખમાંથી ધૂમાડાના ગોટેગોટા નીકળવા લાગ્યા. તેથી સર્વ નગર આચ્છાદિત થઈ ગયું. તે જોઈ શોકથી આકુલ થયેલા લોકો ‘આ શું થયું !’ એમ બોલતાં ત્યાં એકઠા થઈ ગયા. સનત્કુમાર ચક્રીએ પણ તે હકીકત સાંભળી. એટલે ભયથી આકુલવ્યાકુલ થઈ તે પણ ત્યાં આવી સંભૂતિ મુનિના ચરણમાં પડ્યા અને વોલ્યા કે—“હે પ્રભુ ! અપરાધ ક્ષમા કરો અને કૃપા કરીને લોકના સંહારથી પાછા ઓસરો, મારા પર એટલો અનુગ્રહ કરો, તમે કૃપાસિંધુ છો, નતવત્સલ છો, ક્ષમાશીલ છો, હું દીન છું અને વંને હાથ જોડી અરજ કરું છું. તેથી કૃપા કરીને ક્રોધ તજી દો.”

તે અવસરે સંભૂતિ મુનિનું સઘળું ચરિત્ર ચિત્ર મુનિએ જાણ્યું, એટલે તે ત્યાં આવ્યા અને સંભૂતિ મુનિને ઘણાં શાંત વચનો કહ્યાં. શાંત વચન રૂપ અમૃતની ધારાથી તેણે સંભૂતિ મુનિનું મન શાંત કર્યું. તેથી સંભૂતિ મુનિ ક્રોધથી નિવૃત્ત થયા અને શાંતિભાવને પામ્યા. નમુચિનું ચરિત્ર જાણીને સનત્કુમારે તત્કાલ તેને બાંધી મંગાવી મુનિને પાગે લગાડ્યો અને પૂછ્યું કે—‘હે મુનિ ! આપ હુકમ કરો કે આ નમુચિને હું શી શિક્ષા કરું ?’ વંને મુનિઓએ કહ્યું કે—‘અમારે કોઈની સાથે વૈરભાવ નથી.’ પછી સનત્કુમારે નમુચિને દેશનિકાલ કર્યો. પછી વંને મુનિઓએ વિચાર કર્યો કે—‘અહો ! ક્રોધાંધ પુરુષો કાંઈ પણ જાણતા નથી. આ ક્રોધ મહા અનર્થકારી છે.’ કહ્યું છે કે—

જં અજ્ઞિયં ચરિત્તં, દેસૂણાણ્ય પુલ્વકોડીએ ।

તંપિઅ કસાયમિત્તો, હારેઈ નરો મુહુત્તેણ ॥ ૧ ॥

“દેશે સૂણા પૂર્વકોડ પર્યંત જે ચારિત્ર પાઢ્યું હોય તેને કષાયમાત્રવડે કરીને પ્રાણી એક મુહૂર્તમાં હારી જાય છે, અર્થાત્ એક મુહૂર્ત માત્ર કરેલ કષાય ક્રોડપૂર્વના ચારિત્રનો પણ નાશ કરી શકે છે.” વળી—

कोह पइछो देहघरि, तिन्नि विकार करेह ।

आपो तावें पर तवें, परतह हाणि करेह ॥ २ ॥

“देह रूप घरमां क्रोध पेठो तो ते त्रण विकार करे. १ पोते तपे, २ बीजाने तपावे अने ३ परसाथेना स्नेहनी हानि करे.”

“माटे ते क्रोधना आश्रयभूत आ देहनेज तजी देवो जोइए, अवगुणोना निवास-स्थान एवा आ देहने धारण करवाथी शो लाभ छे ?” आ प्रमाणे विचार करीने चित्र अने संभूति बंने मुनिओए वनमां जइने अनशन ग्रहण कर्युं. लोको ‘धन्य ! धन्य !’ एम कहने तेमनी प्रशंसा करवा लाग्या. घणा लोको तेमने वांदवा गया, एटले सनत्कुमार चक्री पण पोताना परिवार सहित तेमने वांदवाने गयो. ते वांदी प्रशंसा करीने, पाछो आव्यो. पछी चक्रवर्तीनी स्त्रीरत्न सुनंदा घणी स्त्रीओथी परिवृत थइने वांदवा गइ, अने ते भक्तिथी बंने हाथ जोडी चित्र मुनिना चरणने वांदीने पछी संभूति मुनिना चरणमां पडी. ते समये काजल जेवो श्याम तेनो केशपास संभूति मुनिना चरणमां अथढायो. तेना स्पर्शथी जेने अत्यंत राग उत्पन्न थयो छे एवा संभूति मुनिए नियाणुं कर्युं के—‘जो मारा तपनुं फळ होय तो आवुं स्त्रीरत्न मने परभवमां प्राप्त थाओ.’ आ प्रमाणे निकाचित नियाणुं कर्युं. ते अवसरे चित्र मुनिए कहुं के—‘हे बन्धु ! तमे ए शुं करो छे ? आ दुष्ट परिणामवाळा विषयो आ जीवे अनंतीवार भोगव्या छे तथापि ते तृप्ति पांम्यो नथी, माटे आवुं नियाणुं न करो.’ संभूति मुनिए कहुं के—‘में दृढ मनथी जे नियाणुं करेलुं छे ते फरवानुं नथी, माटे हवे तुं कांइ कहीश नहि.’ ते सांभळी चित्रमुनि मौन रह्या.

अनुक्रमे बंने मुनि अनशन पाळीने स्वर्गे गया. बंने जणा एकज विमानमां उत्पन्न थया. सां चिरकाल भोग भोगवी प्रथम चित्रनो जीव त्यांथी च्यवीने पुरिमताल नगरमां एक शेठने घेर पुत्रपणे उत्पन्न थयो, अने संभूति निदानना माहात्म्यथी कांपिल्य-पुर नगरमां ब्रह्मदत्त नामनो बारमो चक्रवर्ती थयो. तेनी उत्पत्तिनुं स्वरूप आगळ कहीशुं. अनुक्रमे तेणे छखंडनो विजय कयों. एक दिवस सभामां बेठेला ब्रह्मदत्तने पुष्पनो गुच्छ जोवाथी जातिस्मरणज्ञान थयुं. तेथी पूर्वभवमां अनुभवेनुं नलिनीगुल्म विमान तेने याद आव्युं. ते साथे पाछला पांच भव तेने याद आव्या. तेणे मनम चितवन कर्युं के—‘जेनी साथे मारे पांच भवथी संबंध हतो ते मने केवी रीते मळशे ? ते क्यां उत्पन्न थयो हशे ?’ पछी तेणे पोताना बंधुने मळवाने माटे अर्धी गाथा रची ते नीचे प्रमाणे—

આશ્વદાસૌ મૃગૌ હંસૌ માતંગાવમરૌ તથા ।

“ પ્રથમ બંને અશ્વદાસ (ઘોડાના યાસદાર), પછી બે મૃગ, પછી બે હંસ, પછી બે માતંગ (ચાંડાલ) અને પછી બંને દેવ થયા.” આ પ્રમાણે બનાવીને ‘જે આ ગાથાનો અર્ધ ભાગ પૂરો કરશે તે મારો બંધુજ હોવો જોડે, બીજાથી પૂરી શકાય તેમ નથી’ એવો નિશ્ચય કરીને તેણે લોકોમાં જાહેર કર્યું કે ‘ જે આ ગાથાનો ઉત્તરાર્ધ પૂરો કરશે તેને હું મનવાંછિત આપીશ.’ આ પ્રમાણેની હકીકત સાંભળીને સર્વ લોકોએ તે અર્ધી ગાથા કંઠે કરી, પરંતુ કોઈ તે સમસ્યા પૂર્ણ કરી શક્યું નહિ. એ પ્રમાણે ઘણા દિવસો વ્યતીત થયા.

હવે એ સમયે પુરિમતાલ નગરમાં શેઠના કુલમાં ઉત્પન્ન થયેલા ચિત્રના જીવે ગુરુ પાસે ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. તેને જાતિસ્મરણજ્ઞાન થયું, તેથી તેણે પળ પાછલો પાંચ ભવનો સંબંધ જાણ્યો. પછી તેણે વિચાર્યું કે—‘ મારા વાંધવે નિયાણું કરેલું હોવાથી તે ભિન્ન કુલમાં ચક્રવર્તી થયેલો છે, માટે હું તેને પ્રતિબોધ પમાડું.’ એવો વિચાર કરી તે કાંપિલ્ય-પુરના ઉદ્યાનમાં આવ્યા. ત્યાં રેંટ ચલાવનારના મુખથી પેલી અર્ધી ગાથા સાંભળીને ચિત્રમુનિએ ઉત્તરાર્ધ પૂરું કર્યું. તે નીચે પ્રમાણે—

एषा नौ षष्ठिका जातिरन्योन्याभ्यां वियुक्तयोः ॥

“ એક બીજાથી જુદા પડેલા એવા આપણો આ છઠ્ઠો ભવ છે. ” એ પ્રમાણે મુનિ-મુખથી ઉત્તરાર્ધ સાંભળીને રેંટ ચલાવનારે રાજા પાસે જઈ ગાથાનું ઉત્તરાર્ધ પૂરું કર્યું. તે સાંભળી અતિ સ્નેહથી રાજા મૂર્છિત થઈ ગયો. પછી સાવધાન થઈને પૂછવા લાગ્યો કે—‘ અરે ! આ સમસ્યા કોણે પૂરી કરી છે ? ’ તેણે કહ્યું કે—‘ મારા રેંટની પાસે એક મુનિ આવેલા છે તેણે આ ઉત્તરાર્ધ પૂરું કરેલું છે. ’ રાજા મુનિનું આગમન સાંભળી ઘણોજ ખુશી થયો અને સપરિવાર વાંદવા ગયો. મુનિએ દેશના આપી; તેમાં આ સંસારની અનિત્યતા વર્ણવીને કહ્યું કે—“ હે બ્રહ્મદત્ત ! વીજળીના ચમકારા જેવું ચંચળ વિષયસુખ તજી દે અને જિનેશ્વર ભગવાને કહેલો ધર્મ સેવ, વિષયમાં અનુરાગનું પરિણામ ઘણું સ્વરાવ છે; તે પૂર્વભવમાં નિયાણું કર્યું તે વચ્ચે મેં તને ઘણો વાચ્યો હતો છતાં પણ તે મોક્ષસુખને આપનારું ચારિત્ર અંશમાત્ર એવા રાજ્ય અને સ્ત્રીના સુખને અર્થે ગુમાવી દીધું છે. હજુ પણ પરિણામે નરક આપનારા રાજ્યથી વિરક્ત થા. ” એ પ્રમાણેનાં વંધુનાં વચન સાંભળી ચક્રી વોલ્યો કે—“ હે વંધુ ! મોક્ષસુખ કોણે જોયું છે ? આ વિષયાદિ સુખ તો પ્રત્યક્ષ છે; માટે હે ભાઈ ! તું પણ મારે ઘેર ચાલ અને સાંસારિક સુખનો અનુ-

મવ લે, આ માથું મુંઢાવાથી શું વિશેષ છે ? આપણે પ્રથમ સારી રીતે ભોગ ભોગવ્યા પછી સંયમ ગ્રહણ કરશું. ” એ પ્રમાણેનાં સંભૂતિનાં વચન સાંભળીને ચિત્રમુનિએ કહ્યું કે—“ એવો કોણ મૂઢ હોય કે જે મસ્મને માટે ચંદન બાળે? એવો કોણ મૂર્ખ હોય કે જે જીવવાની ઇચ્છાથી કાલકૂટ વિષનું ભક્ષણ કરે ? એવો કોણ નીચ હોય કે જે લોઢાના સ્ત્રીલા માટે પ્રવહ્નને તોડી નાંચે ? એવો કોણ મૂર્ખ હોય કે જે દોરાને માટે મોતીનો હાર તોડી નાંચે ? માટે હે ભાઈ ! તું પ્રતિબોધ પામ, પ્રતિબોધ પામ. ” એ પ્રમાણેનાં વંધુનાં વચન અનેકવાર સાંભળ્યાં પછી તેને વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થયો નહિ. તેથી ‘આ દુર્બુદ્ધિ છે’ એમ જાણી ચિત્રમુનિએ વંધુને જણાવીને ત્યાંથી વિહાર કર્યો. બ્રહ્મદત્ત પછી પોતાને ઘેર આવ્યો, અને અનેક પાપાચરણ કરવા લાગ્યો.

ચિત્રમુનિ લાંબાકાળ સુધી સાધુમાર્ગને સેવી કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને મોક્ષે ગયા; અને જેણે પૂર્વભવે નિયાણું કરેલું છે એવો બ્રહ્મદત્ત ધર્મ પામ્યા શિવાય અનેક પાપકર્મ આચરીને સાતસં વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવી સાતમી નરકે ગયો.

એ પ્રમાણે બીજા માણસ પછી મારેકમીં હોય છે તે પ્રતિબોધ પામતા નથી; માટે સુલભ બોધિપણું એ ઘણું દુર્લભ છે એવો આકથાનો તાત્પર્ય છે.

હવે બીજું ઉદાયી નૃપને મારનારનું દૃષ્ટાંત કહેછે—

પાઢલીપુત્ર નગરમાં કોણિક રાજાનો પુત્ર ઉદાયી નામે રાજા થયો. તેણે કોઈ રાજાનું રાજ્ય લઈ લીધું. તેથી તે વૈરી રાજાએ પોતાની સભામાં કહ્યું કે—‘ જે કોઈ ઉદાયી રાજાને મારી આવે તેને હું માગે તે આપું. ’ તે ઉપરથી તેના કોઈ સેવકે તે પ્રમાણે કરવાનું કબુલ કર્યું. તે સેવક પાઢલીપુર આવ્યો અને અનેક ઉપાયો ચિંતવ્યા, પરંતુ કોઈ ઉપાય લાગુ પડ્યો નહિ, તેથી તે દુષ્ટે વિચાર્યું કે ‘ઉદાયી રાજા વિશ્વાસ વિના મૃત્યુ પામે તેમ નથી. ’ તેથી તેણે ગુરુ સમીપે જઈને કપટથી ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું; તે આચાર્ય (ગુરુ) ઉદાયી રાજાને ઘણા માન્ય હતા. પેલો સેવક ચારિત્ર ગ્રહણ કરીને આચાર્ય પાસે અધ્યયન કરવા લાગ્યો અને સાધુઓનો અત્યંત વિનય કરવા લાગ્યો. અનુક્રમે વિનયગુણથી તેણે આચાર્ય વિગેરેનાં ચિત્ત વશ કર્યાં.

હવે ઉદાયી રાજા આઠમને દિવસે અને ચૌદશને દિવસે રાત્રિદિવસનો પોસહ કરેછે, ત્યારે આચાર્ય ધર્મદેશના આપવાને રાત્રિએ તેની પૌષધશાલામાં જાયછે. આઠમને દિવસે ત્યાં જવાને ગુરુ પ્રવૃત્ત થયા તે વખતે પેલા નવદીક્ષિત સાધુએ કહ્યું કે—‘હે સ્વામિન્ ! આપની આજ્ઞા હોય તો હું સાથે આવું. ’ ગુરુએ એનું હૃદય નહિ જાણવાથી સાથે

લીધો નહિ. એ પ્રમાણે દર વસ્તે માગણી કરે છે પણ તેને ગુરુ સાથે લેતા નથી. એમ વાર વર્ષ વીતી ગયાં. એક સમયે ચતુર્દશીને દિવસે સાયંકાળે ગુરુ ત્યાં જાયછે તે વસ્તે પેલા કપટી સાધુએ કહ્યું કે—‘ હે સ્વામી ! હું સાથે આવું ? ’ ભવિતવ્યતાને જોગે ગુરુએ કહ્યું કે—‘ મહે આવ ’ તેથી તે ગુરુ સાથે ગયો. ગુરુ રાજાની પૌષ્ધશાળામાં આવ્યા, એટલે દર્ભના સંથારા ઉપર વેઠેલા ઉદાયી રાજાએ તેમને વાંધા, અને પ્રતિક્રમણ કર્યું. પછી સંથારાપોરથી મળાવીને રાજાએ શયન કર્યું. રાજા નિદ્રાવશ થયા, એટલે પેલા દુષ્ટ શિષ્યે ઉઠીને છાની રીતે રાખેલી કંક જાતિના લોઢાની છરી રાજાને ગળે ફેરવી, જેથી તત્કાલ તે મરણ પામ્યો. પછી છરી ત્યાંજ રહેવા દડને તે નાસી ગયો. બહાર રહેલા રાજસેવકોએ ‘ આ સાધુ છે ’ એમ જાણીને તેને અટકાવ્યો નહિ. અનુક્રમે રુધિરનો પ્રવાહ ગુરુના સંથારા પાસે આવ્યો, તેના સ્પર્શથી ગુરુ જાગી ઉઠ્યા અને વિચાર કરવા લાગ્યા કે—‘ આ શું ? ’ તેણે પાસે શિષ્યને જોયો નહિ, એટલે ધાર્યું કે ‘ આ કુશિષ્ય રાજાને મારીને ચાલી ગયેલો જણાય છે. ’ પછી તે વાતની સ્વાત્તી કરીને વિચારવા લાગ્યા કે—‘ આ મોટો અનર્થ થયો છે. પ્રાતઃકાળે જૈન શાસનનો મોટો ઉઢાહ થશે કે મુનિઓ આવું દુષ્ટ કર્મ આચરે છે. ’ તેથી તેમ ન થવા માટે ગુરુ પણ પોતાના ગળા પર છરી ફેરવીને મૃત્યુવશ થયા. બંને જણા મરણ પામીને સ્વર્ગે ગયા.

એ પ્રમાણે વીજા પણ અભવ્ય જીવો વહુ ઉપદેશથી પણ પ્રતિબોધ પામતા નથી. પેલો દુષ્ટ સેવક સાધુવેષ છોડીને પોતાના રાજાની પાસે ગયો અને સઘળી હકીકત કહી. તે સાંભળીને રાજાએ કહ્યું કે—‘ તને ધિક્કાર છે ! અરે દુષ્ટ ! તું આ શું કર્યું ? ’ એ પ્રમાણે તિરસ્કાર કરી તેને દેશમાંથી હાંકી કાઢ્યો. માટે જીવોએ કોઈ પણ પ્રકારે ભારેકર્મી ન થવું એવો આ દષ્ટાંતનો ઉપનય છે.

ગયકર્ત્ત્વંચલાએ, અપરિચ્છતાએ રાયલંછીએ ।

જીવાં સકમ્મકલિમલ—ભરિય ભરાંતો પડંતિ અહે ॥ ૩૨ ॥

અર્થ—“હાથીના કાનની જેવી ચપલ રાજ્યલક્ષ્મીને નહીં છોડનારા જીવો પોતાના કર્મકલ્ત્રિષથી ભરેલા ભારવડે અધોભૂમિમાં પડે છે અર્થાત્ નરકે જાય છે. ” ૩૨

વુત્તૂણંવિ જીવાણં, સુદુક્કરાણંતિ પાવચરિયાઈ ।

ભર્યાવં જાસાં સાસા, પચ્છાણસો હું ઇર્ણમો તે ॥ ૩૩ ॥

ગાથા ૩૨—અપરિચ્છતાએ ભરાતો. ભરતો.

ગાથા—૩૩વુત્તૂણ. વૃત્તૂણ. સુદુક્કરાણંતિ. પચ્ચાણસોય. પચ્ચાણસોહ.

અર્થ—“કેટલાક જીવોનાં પાપચરિત્રો મુખવડે કહેવાને પળ મુદુષ્કર હોય છે, અર્થાત્ કહેવા યોગ્ય પળ હોતાં નથી. તે ઉપર નિશ્ચયે હે શિષ્ય ! ‘ ભગવંત ! તે સ્ત્રી તે ? (મારી બહેન ?) ’ ભગવંતે કહું ‘ હા તે તે ’ આ તારે દૃષ્ટાંત જાણવું.” ૩૩

કેટલાક પ્રાણીનાં પાપકર્મો એવાં હોય છે કે જે બીજાની સમક્ષ કહેતાં પળ લજ્જા આવે. એટલામાટે એક પુરુષે સમવસરણમાં આવીને ભગવંતને પૂછ્યું કે ‘ તે, તે ? ’ ભગવંતે કહું ‘ હા, તે. ’ અહીં ‘ જાસા સાસાનું ’ દૃષ્ટાંત જાણવું.

‘ જાસા સાસા ’ નું દૃષ્ટાંત.

વસંતપુર નગરમાં અનંગસેન નામે એક સોની રહેતો હતો. તે અતિ સ્ત્રીલંપટ હતો. તે પાંચસો સ્ત્રીઓ પરણ્યો હતો. તે દરેક અતિ રુપવતી હતી. તે સોની પોતાની સ્ત્રીઓને બહાર કાઢતો નહોતો, ઘરમાં જ રાખતો હતો. એક વખત તે જમવાને માટે પોતાના કોઈ મિત્રને ઘેર ગયો. ત્યારે તે સર્વે સ્ત્રીઓએ વિચાર કર્યો કે—‘ આજ આપણને વખત મળ્યો છે. ’ એમ વિચારીને સ્નાન, વિલેપન, કાજલ, સિંદુરના તિલક વિગેરે કરીને તથા આભરણો પહેરીને સર્વ સ્ત્રીઓ પોતાના હસ્તમાં આદર્શ (કાચ) લઈ પોતાના રૂપને જોવા લાગી; અને હસવું, રમવું, ગીતગાન કરવાં इत्यादि ક્રીડા પરસ્પર કરવા લાગી. તેઓ અન્યોન્ય કહેવા લાગી કે—“ આપણામાંથી જેનો વારો હોય છે તેને જ આપણો સ્વામી તો આભૂષણ વિગેરેથી સુશોભિત કરે છે, બીજી સ્ત્રીઓને શણગાર પળ કરવા દેતો નથી; તો હવે આપણે આજે તો મરજી મુજબ ક્રીડા કરવી જોઈએ. ” એવામાં સોની પોતાને ઘેર આવ્યો, તેણે પોતાની સ્ત્રીઓની પૂર્વોક્ત ચેષ્ટા જોઈ; એટલે તેમાંથી એક સ્ત્રીને પકડીને મર્મસ્થાનમાં માર માર્યો, જેથી તે મૃત્યુવશ થઈ ગઈ. ત્યારે બીજી સ્ત્રીઓએ વિચાર્યું કે ‘ આણે એકને મારી નાંખી તેમ બીજીઓને પણ મારી નાંખશે માટે એને જ મારી નાંખવો જોઈએ. ’ એ પ્રમાણે વિચાર કરી, તે સઘળી સ્ત્રીઓએ એકી વચ્ચે પોતપોતાના હાથમાં રહેલાં દર્પણો તેના તરફ ફેંક્યાં. તે દર્પણોના પ્રહારથી સોની મૃત્યુ પામ્યો. પાછળ સ્ત્રીઓ લોકોના અપવાદથી ભય પામીને વઢી મુઠ્ઠા. તેઓ વધી મરણ પામીને એક પાઠમાં ચોર થઈ. જે સ્ત્રી પ્રથમ મૃત્યુ પામી હતી તે કોઈએક ગામમાં કોઈ વ્યાપારીને ઘેર પુત્ર તરીકે ઉત્પન્ન થઈ, અને સોનીનો જીવ તે શ્રેષ્ઠીને ઘેર પુત્રીપણે ઉત્પન્ન થયો. તેણે પૂર્વભવમાં અતિ વિષય સેવ્યો હતો તેથી તે જન્મ પામતાં જ અતિ કામાતુર થઈ રુદન કરતી હતી. એકદા તેના ભાઈનો હસ્ત તેની યોનિને લાગ્યો, એટલે તે રોતી બંધ થઈ ગઈ. આ પ્રમાણે તેને છાની રાખવાનો ઉપાય હાથ લાગવાથી જ્યારે તે રૂપ ત્યારે તેનો ભાઈ દરરોજ એ પ્રમાણે કરે એટલે તે રોતી બંધ થઈ જાય. એક વખતે

तेना पिताए तेने ए प्रमाणे करतो जोयो तेथी तेणे तेने वार्यो छतां पण ते अटक्यो नहि त्यारे तेने घरमांथी काढी मूक्यो. ते चोरपल्लीमां जइ पेळा पांचसो चोरोनो स्वामी थयो. एक दिवस ते सर्व चोरोए एकठा थइ कोइ गाममां धाड पाडी. त्यांथी बीजे गाम गया. त्यां पेळी विषयाभिलाषिणी कन्या के जेने युवानी प्राप्त थइ छे ते आवी हती. तेने चोरोए जोइ एटळे पूर्वभवना स्नेहथी कामातुर थइ तेणेज चोरोने कहुं के—‘मने स्त्री तरीके स्वीकारो. ’ ए प्रमाणे प्रार्थना करवाथी तेओए तेने स्वीकारी. आ प्रमाणे ते पांचसो चोरोनी पत्नी थइ. परंतु ते पांचसो पुरुषोथी पण तृप्ति पामती नथी. अहो ! स्त्रीओनी कामलोलुपता केवा प्रकारनी छे ! कहुं छे के—

नामिस्तृप्यति काष्ठौघै, नापगाभिर्महोदधिः ।

नांतकः सर्वभूतेभ्यो, न पुंभिर्वामलोचना ॥

“ काष्ठना समूहथी अग्नि तृप्त थतो नथी, नदीओथी समुद्र तृप्त थतो नथी, सर्व प्राणीओथी यम राजा तृप्त नथी, अने पुरुषोथी स्त्री तृप्त थती नथी. ” वळी—

नागरजातिरदुष्टा, शीतोवह्निर्निरामयः कायः ।

स्वादु च सागरसलिलं, स्त्रीषु सतीत्वं न संभवति ॥

“ नागरजातिमां अदुष्टपणुं, वह्निमां शीतलपणुं, कायामां निरोगपणुं, समुद्रजळमां स्वादिष्टपणुं अने स्त्रीओमां सतीपणुं संभवतुंज नथी. ”

एक दिवसे चोरोए विचार्युं के—‘ आ स्त्री पांचसे पुरुषोथी सेवातां दुःख पामे छे, तथी बीजी स्त्री लाववी जोइए. ’ ए प्रमाणे दयाथी तेओए बीजी स्त्री आणी; तेने जोइ पहेली स्त्रीए विचार्युं के—‘ अरे ! मारा उपर आ बीजी स्त्री आणी ! आ मारा विषय-भोगमां भाग पाडशे. ’ एवी बुद्धिथी तेणे तेने कूवामां नांखी दीधी, जेथी ते मृत्यु पामी. ए वात पल्लीपतिए सांभळी तेथी विचारवा लाग्यो के ‘ अहो ! आ कामथी अतिविह्वल छे अने महापापकारिणी छे. ’ वळी तेणे विचार कयों के—‘ आवी तीव्र कामरागवाळी कदि मारी बहेन हशे ? कारणके तेनामां अति कामबुद्धि हती. ’ पछी ए प्रकारनो संशय दूर करवाने माटे ते श्री वर्धमान स्वामीना समवसरणमां गयो.

पल्लीपतिए प्रभुने वांदीने पूछ्युं के—‘ हे भगवन् ! ‘ आ ते ? ’ त्यारे भगवाने कहुं के—‘ ते ते. ’ ए प्रमाणे सांभळी, वैराग्यपरायण थइ, व्रत अंगीकार करी, पाळीने ते शुभगतिने प्राप्त थयो.

अहीं गौतम स्वामीए प्रभुने पूछ्युं के—“ हे भगवन् ! आपने पछीपतिए पूछ्युं के—‘ आ ते ? ’ त्यारे आपे उत्तर आप्यो के ‘ ते ते ’ एटले शुं ? अमे कांइ समज्या नहि.” भगवाने कह्युं के—“ एणे समझ्यामां पूछ्युं के—‘ जे पेळी मारी बहेन हती ते आ छे के नहि ? ए प्रमाणे लज्जाथी तेणे पोतानी स्त्रीनुं स्वरूप पूछ्युं, एटले में पण समझ्याथी जवाब दीधो के ‘ तारी पत्नी ते तारी बहेनज छे. ’ ते सांभळी घणा लोक प्रतिबोध पाम्या.

‘ कर्म प्रेरायेलो जीव न आचरवानुं पण आचरे छे ’ आवो आ कथानो उपनय छे.

पडिवज्जिऊण दो०से, निअए सम्मंच पायवडिआए ।

तो किंर मिगावईए, उप्पन्नं केवलंनाणम् ॥ ३४ ॥

अर्थ—“ पोताना दोषने अंगीकार करीने सम्यक् प्रकारे त्रिकरण शुद्धे पगे पढेली एवी (गुरुणीनी सेवा करनारी) मृगावतीने तेज कारणथी निश्चये निरावरण एवुं केवलज्ञान उत्पन्न थयुं. ” ३४. तेथी विनयज सर्व गुणोनुं निवासस्थान छे.

अहीं मृगावती साध्वीनुं दृष्टांत जाणवुं.

मृगावतीनुं दृष्टांत.

कोशाम्बी नगरीए श्रीमहावीर स्वामी समवसर्या ते वखते सर्व सुर अने असुरोना इंद्रो करोडो देवताओथी परितृत थइ वांदवाने माटे आव्या; तेमज सूर्य अने चंद्र पण पोताना मूळ विमानमां बेसीने वांदवाने आव्या. आर्य चंदना साध्वी पण मृगावतीने साथे लइने वांदवाने आव्या. आर्य चंदना आदि साध्वीओ प्रभुने वांदीने पोताना उपाश्रये आवी, पण मृगावती तो समवसरणमांज बेसी रही. ते वखते संध्याकाळ थयो हतो छतां पण सूर्यना तेजथी ते तेना जाणवामां आव्यो नहि; कारणके उद्योत तेवो ने तेवो ज रहेलो हतो. अनुक्रमे रात्रि घणी गइ, अने सर्व लोको प्रभुने वांदीने पोतपोताने घेर गया; पण मृगावतीए रात्रि घणी गइ छे एम जाण्युं नहि. पछी ज्यारे सूर्य चंद्र पोताना विमानमां बेसीने पोताना स्थानके गया त्यारे समवसरणमां तेमज पृथ्वी उपर अंधकार प्रसरी गयो, तेथी मृगावती संभ्रमित थइ. ‘ घणी रात्रि गइ छे ’ एम जाणी शहरमां आर्य चंदनाना उपाश्रये आवी. ए समये आर्य चंदना साध्वी पण प्रतिक्रमण करी, संधारापोरपी भणावी, संधारामां बेसीने मनमां विचार करती हती के—‘ मृगावती कयां गइ हशे ? अने कयां रही हशे ? ’ एवामां मृगावतीने आवेली जोइ तेने ठपको आपवा लाग्या के—‘ हे मृगावती ! तने आ न घटे. तारा जेवी प्रधा-

नकुलमां जन्मेली साध्वीने रात्रि ए बहार रहेवुं ए उचित नथी; तें आ विरुद्ध आचरेलुं छे.' आ प्रमाणेनां आर्य चंदनानां वचन सांभळीने नेत्रमांथी गळतां अश्रुथी संतापने वहन करती ते पश्चात्ताप करवा लागी के—'में आ गुणवती साध्वीने संताप उत्पन्न कर्यो.' ए प्रमाणे पोताना आत्माने निंदती ते हाथ जोडी कहेवा लागी के—'हे भगवती ! मारो आ एक अपराध क्षमा करो, हुं मंदभागी छुं; प्रमादवशथी हुं रात्रिनुं स्वरूप जाणी शकी नहि, हुं फरीथी आवुं करीश नहि.' ए प्रमाणे वारंवार खमावीने तेमना चरणमां पडी तेमनी वैयावच्च करवा लागी. आर्य चंदना तो संथारामां सुइ गया, पण मृगावती तो पोताना आत्मानी निंदा करे छे. एम करतां करतां मृगावतीनो शुक्लध्यान रूपी अग्नि वृद्धि पाभ्यो अने कठिन कर्म रूपी इन्धनसमूह बळी गयो; तेथी मृगावतीने केवलज्ञान उत्पन्न थयुं. एवामां कोइएक सर्प आर्य चंदनाना संथारानी पासे आवतो मृगावतीए केवलज्ञानथी जोयो, एटले संथारानी बहार रहेलो आर्य चंदनानो हाथ तेणे संथारामां मूक्यो. तेथी आर्य चंदना जागी गया अने पूछ्युं के—'मारो हाथ कोणे हलाव्यो ?' त्यारे मृगावतीए कहुं के—'स्वामिनी ! मारो अपराध क्षमा करो, में तमारो हाथ हलाव्यो छे.' ते सांभळी चंदनाए 'केम हलाव्यो ?' एम पूछतां मृगावतीए कहुं के—'सर्प आवे छे तेथी.' चंदनाए पूछ्युं के—'आवा अंधकारमां तें ते केम जाण्युं ?' मृगावती बोली के—'अतिशयथी.' आर्य चंदनाए पूछ्युं के—'आ अतिशय केवा प्रकारनो ?' मृगावतीए कहुं के—'केवलज्ञान रूपी अतिशय.' ते सांभळी आर्य चंदना केवलज्ञानीनी आशातना थयेली जाणी पश्चात्ताप करवा लाग्या अने मृगावतीना चरणमां पड्या. ए प्रमाणे आत्मनिंदांमां तत्पर थयेला आर्य चंदनाने पण केवलज्ञान उत्पन्न थयुं.

जेवी रीते मृगावतीए कषाय न कर्यो तेवी रीते बीजाओए पण कषाय करवो नहि, एवो आ दृष्टांतना उपनयथी उपदेश आपेलो छे. इति.

किं सकाँ वुत्तुं जे, सरागधम्ममि कोइँ अकसाँओ ।

जो पुण धरिज्ज धणिअं, दुव्वयणुज्जालिए सँ मुणी ॥३५॥

अर्थ—“शुं एम कही शकाय के आधुनिक सराग धर्ममां—रागद्वेष सहित चारित्रमां (कोइ मुनि) अकषायी—सर्वथा कषाय रहित होय, आ वात संभवित नथी. कारणके सर्वथा कषायरहितपणुं हाल क्यांथी होय ? परंतु जे दुर्वचन रूप काष्ठवडे प्रज्वलित करेल अत्यंत एवा कषाय रूप अग्निने धरी राखे—उदय आवेलाने पण प्रगट न थवा-दे

તેજ મુનિ; તેજ મહાપુરુષ; કારણકે સર્વથા કષાયત્યાગ તો વહુ દુર્લભ છે. સર્વથા કષાય-
રહિતપણું તો આ કાલમાં સંભવતુંજ નથી; પરંતુ જેઓ કોઈના કહેલાં દુર્વચનોથી હૃદયમાં
આવવાને તૈયાર થયેલા કષાયને પળ રોકી રાખે તેને ધન્ય છે, તે મહાપુરુષ છે. ” ૩૫

કડુઅ કંસાયતરૂણં, પુષ્પં ચૌ ફલં ચૌ દોવિ વિરંસાઈં ।

પુષ્પેળં જ્ઞાંઈ કુંવિઓ, ફલેળં પૌવં સમૌયરઈ ॥ ૩૬ ॥

અર્થ—“કડવા કષાય વૃક્ષનાં પુષ્પ અને ફલ બંને નિઃસ્વાદુ છે. તેનાં પુષ્પવડે
કોપાયમાન થયો સતો પરને મારવા વિગેરે અનર્થચિંતવે છે—ધ્યાય છે. તે કષાય વૃક્ષનાં
પુષ્પો છે અને ફલે કરીને પરને તાડન તર્જન કરવા રૂપ પાપ આચરે છે તે ફલ
છે. તેથી કષાયરૂપ વૃક્ષનાં પુષ્પ ને ફલ બંને કડવાં છે અને તે બંનેથી ગતિ નરકની
પ્રાપ્ત થાય છે. ” ૩૬

સંતે વિ કો વિ ઉદ્જ્ઞૈઈ, કો વિ અસંતે વિ અહિલંસઈ ભોઈ ।

ચર્યઈ પરપર્ચ્ચણાવિ, પર્ભવો દઢૂળે જહં જંબૂ ॥ ૩૭ ॥

અર્થ—“કોઈ (મહાપુરુષ) છતાં ભોગને તજે છે, કોઈ (નીચકર્મી જીવ) અછતા
ભોગનો અભિલાષ કરે છે, અને કોઈ પરના નિમિત્તે કરીને પણ ભોગને તજી દે છે.
અન્યને છતાં ભોગ તજતો દેખી પોતે બોધ પામે છે. જેમ જંબૂસ્વામીને ભોગ તજતાં
જોઈને પાંચશે ચોર સહિત પ્રભવ સ્વામીએ પણ ભોગ તજી દીધા તેમ. ૩૭. અહીં જંબ
સ્વામીનું દર્શાત જાણવું. ૧૧

શ્રી જંબૂસ્વામીનું દર્શાત.

પ્રથમ તેમના પૂર્વભવનું સ્વરૂપ કહે છે—

એકદા રાજગૃહ નગરે શ્રી મહાવીર સ્વામી સમવસર્યા. શ્રેણિક રાજા વાંદવાને માટે
આવ્યા. તે સમયે કોઈ દેવતાએ પ્રથમ દેવલોકથી આવી સૂર્યાભદેવની જેમ નાટક
કરીને પોતાના આયુષ્યનું સ્વરૂપ પૂછ્યું. ભગવાને કહ્યું કે—‘ આજથી સાતમે દિવસે તું
ચ્યવીને મનુષ્યભવ પામીશ. ’ એ પ્રમાણે સાંભળીને તે દેવ પોતાને સ્થાનકે ગયો. પછી
શ્રેણિક રાજાએ પૂછ્યું કે—‘ હે સ્વામી ! આ દેવ ક્યાં જન્મ લેશે ? ’ વીર પ્રભુએ કહ્યું
કે—‘ આ રાજગૃહ નગરમાંજ જંબૂ નામે એ છેલ્લા કેવલી થશે. ’ શ્રેણિક રાજાએ કહ્યું
કે—‘ હે પ્રભુ ! એના પૂર્વભવનું સ્વરૂપ મને કહો. ’ ભગવાને કહ્યું કે—“ જંબૂદ્વીપના
ભરતક્ષેત્રમાં સુગ્રીવ નામના ગામમાં રાવહ નામનો કોઈ રંક રહેતો હતો. તેને
રેવતી નામે સ્ત્રી હતી. તેનાથી ભવદેવ અને ભાવદેવ નામના બે પુત્રો થયા હતા.

एकदा भवदेवे दीक्षा लीधी. विहार करतां ते एक दिवस पोताना गामे आव्या. ते वखत भावदेवे पोतानी नवी परणेळी नागिला नामनी स्त्रीने तजी दइने लज्जावडे पोताना वंधु भवदेव मुनि समीपे चारित्र ग्रहण कर्तुं. भवदेव मृत्यु पामीने स्वर्गे गया. भावदेव भवदेवना मरण पछी चारित्रथी भ्रष्ट थया. ते लज्जा तजी दइ नवी परणेळी नागिलाने संभारता भोगनी आशाथी घर तरफ चाल्या. अनुक्रमे पोताना गामे आवी गामनी बहार श्री ऋषभदेव भगवानना मंदिरमां रहा. ते समये तपथी कृश थयेळी नागिला पण त्यां दर्शनार्थे आवी. तेणे पोताना पतिने ओळख्या अने इंगिताकारथी तेने कामातुर पण जाण्या. नागिलाए पूछ्युं के—‘ हे मुनि ! आप अहीं शा अर्थे पधार्या छे ? ’ साधुए कहुं के—‘ मारी नागिला नामनी स्त्रीना स्नेहने लीधे हुं आव्यो छुं. में लज्जाने लीधे पूर्वे संयम ग्रहण कर्तुं हतुं, परंतु प्रेमभाव केम जाय ? माटे जो नागिला मळे तो मारुं सर्व मनवांछित सिद्ध थाय. ’ त्यारे नागिलाए कहुं के—‘ अरे मुनि ! चिंतामणिने छोडीने कांकरो कोण ग्रहण करे ? हाथीने छोडीने रासभ उपर कोण स्वारी करे ? नावने दूर छोडी दइने मोटी शिलानो आश्रय कोण करे ? कल्पतरुने छोडी धतुरो कोण वावे ? ’ इत्यादि उपदेश आपी पोताना धणीने वाळी चारित्रमां दृढ कर्या. भावदेव पाप आळोवी चारित्र पाळीने त्रीजा स्वर्गमां सात सागरोपमना आयुष्यवाळा देवता थया. नागिला पण मरण पामीने स्वर्गे गइ. त्याथी च्यवी एक अवतार करीने मोक्षे जशे.

‘ भावदेवनो जीव त्रीजा देवलोकी च्यवी जंबूद्वीपमां पूर्व विदेहने विषे वीतशोका नगरीमां पद्मरथ राजाने घरे वनमाला राणीनी कुक्षिथी पुत्रपणे उत्पन्न थयो. तेतुं शिवकुमार नाम पाड्युं. युवान वय पामतां ते पांचसो राजकन्याओने परण्यो. एक दिवसे ते गोखमां बेठो हतो तेवामां तेणे एक साधुने जोया. एटळे गोखमांथी. उतरी नीचे आवीने तेणे साधुने पूछ्युं के—‘ तमे आटलो बधो वलेश शामाटे सहन करो छे ? ’ साधुए कहुं के—‘ धर्मनिमित्ते. ’ शिवकुमारे पूछ्युं के—‘ आ धर्म कय प्रकारनो ? ’ साधुए कहुं के—‘ जो तमारे सांभळवानी इच्छा होय तो अमारा गुरु पासे आवो. ’ शिवकुमार तेनी साथे धर्मघोष आचार्य पासे गयो. सां धर्म सांभळतां तेने जातिस्मरण ज्ञान थयुं. पछी ते गुरुने नमीने घेर आव्यो. तेणे मातापिता-पासे दीक्षानी आज्ञा मागी. तेमणे दीक्षानी आज्ञा आपी नहि; तेथी ते घरमां रही निरंतर छठ तप करवा लाग्यो, अने पारणे आंबिल करवा लाग्यो. ए प्रमाणे वार वर्ष सुधी तप करीने पहेला स्वर्गमां चार पल्योपम आयुष्यवाळो विद्युन्माली नामे देव थयो.

હે શ્રેણિક ! તે વિદ્યુન્માલી દેવ અહીં આવ્યો હતો. ” આ પ્રમાણે જંબૂસ્વામીના ચાર ભવ વીર પ્રભુએ શ્રેણિક રાજાની આગળ કહેા.

પાંચમા ભવમાં વિદ્યુન્માલી દેવ સ્વર્ગથી ચ્યવી રાજગૃહ નગરમાં ઋષભદત્ત શ્રેષ્ઠીને ઘેર ધારણી દેવીની કુક્ષિમાં પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. સ્વપ્નમાં શાશ્વત જંબૂતરુ દેશવાથી તે જન્મ્યો ત્યારે તેનું જંબૂકુમાર નામ રાખ્યું. તેણે બાલ્યાવસ્થામાં સકલ કલાનો અભ્યાસ કર્યો. અનુક્રમે યૌવન પ્રાપ્ત થતાં તે અતિ રૂપવાન હોવાથી તરુણી રૂપી હરિણીઓને પાશ રૂપ થયો. તે સમયે તેજ નગરમાં રહેનારા આઠ શેઠીઆઓએ જંબૂકુમારની સાથે પોતાની આઠ કન્યાઓનું વેશવાલ કર્યું.

અન્યદા શ્રી સુધર્મા સ્વામી ગણધર રાજગૃહ નગરે સમવસર્યા. કોણિક રાજા વાંદવા આવ્યો. શ્રી સુધર્મા સ્વામીએ સંસાર રૂપી દાવાનલના તાપની શાંતિ અર્થે મેઘજલની ધારા જેવી દેશના આપી, અને સંસારના સ્વરૂપની અનિત્યતા દર્શાવી. તેમણે કહ્યું કે— ‘ જેમ કામીઓનું મન ચંચલ હોય છે, મૂષા (સોનું ગાલવાની કુરડી)ની અંદર રહેલું પ્રવાહી બનેલું સોનું ચંચલ હોય છે, જલની અંદર પડતું ચંદ્રનું પ્રતિબિંબ ચંચલ હોય છે અને વાયુથી હળાયેલો ધ્વજનો પ્રાંત ભાગ જેમ ચંચલ હોય છે તેવીજ રીતે આ સંસારનું સ્વરૂપ આસ્થિર છે. વળી જેવી રીતે અંગુઠો ચૂસી પોતાનીજ લાલનું પાન કરતો બાલક જેમ સુખ માને છે, તેમ આ જીવ પણ નિંદિત ભોગ ભોગવી સુખ માને છે. અહો ! આ લોકોનું મૂર્ખપણું કેવું છે ! કે તે જેમાં ઉત્પન્ન થયો છે તેમાંજ આસક્ત થાય છે, જેનું પાન કરેલું છે તેજ સ્તનોનો સ્પર્શ કરવાથી મનમાં સુખી થાય છે. ’

ઇત્યાદિ દેશના સાંભળીને જંબૂકુમાર પ્રતિબોધ પામ્યા. તેમણે સુધર્મા સ્વામીને કહ્યું કે— ‘ હે સ્વામી ! મને સંસારનો નિસ્તાર કરનારી દીક્ષા આપીને મારો ઉદ્ધાર કરો. ’

સુધર્મા સ્વામીએ કહ્યું કે— ‘ હે દેવાનુપ્રિય ! પ્રમાદ કર નહિ. ’ એ પ્રમાણે ગુરુનું વચન સાંભળી તે માતાપિતાની આજ્ઞા લેવા માટે ઘેર આવતાં રાજમાર્ગમાં આવ્યો. ત્યાં ઘણા રાજકુમારો હથિયારોનો અભ્યાસ કરે છે. ત્યાંથી એક લોઢાનો ગોઠો જંબૂકુમાર પાસે આવીને પડ્યો. જંબૂકુમારે વિચાર્યું કે— ‘ જો મને આ ગોઠો લાગ્યો હોત તો હું મન-વાંછિત કેવી રીતે કરી શકત ? ’ એ પ્રમાણે વિચારી પાછા વળી ગુરુ પાસે આવી તેણે લઘુ દીક્ષા ગ્રહણ કરી; પછી ઘેર આવ્યા, અને માતાપિતાના ચરણમાં પડીને કહેવા લાગ્યા કે— ‘ હું દીક્ષા લઈશ, આ સંસાર અનિત્ય છે, આ વાહ્ય કુટુંબપરિવારથી શો લાભ છે ? હું તો અંતરંગ કુટુંબમાં અનુરક્ત થયેલો છું, તેથી હું ઉદાસીનપણા રૂપી ઘરની અંદર વાસ કરીશ અને વિરતિ રૂપી માતાની સેવા કરીશ, યોગાભ્યાસ રૂપી પિતા, શમતા રૂપી ધાવમાતા, નિરાગતા રૂપી પ્રિય વહેન, વિનય રૂપી અનુયાયી બંધુ,

વિવેક રૂપી પુત્ર, સુમતિ રૂપી પ્રાણપ્રિયા, જ્ઞાન રૂપી અમૃતભોજન અને સમ્યક્ત્વ રૂપી અક્ષય ભંડાર—આ કુટુંબમાં મારો પ્રેમ છે. તપ રૂપી અશ્વ ઉપર સ્વારી કરી, ભાવના રૂપી કવચને ધારણ કરી, અભયદાન આદિ ડમરાવો સહિત સંતોષ રૂપી સેનાપતિને અગ્રેસર કરી, સંયમના નાના પ્રકારના ગુણ રૂપી સેનાને સજ્જ કરી, ક્ષપકશ્રેણિ રૂપી ગજઘટાથી પરિવૃત થઈ, ગુરુની આજ્ઞા રૂપી શિરસ્ત્રાણ ધારણ કરી, ધર્મધ્યાન રૂપી સ્વદ્ભવે મહા દુઃખ દેનારી એવી અંતરંગ મોહરાજાની સેનાને હળીશ. ” આ પ્રમાણેનાં પુત્રનાં વચન સાંભળીને માતાપિતા બોલ્યાં કે—“ હે પુત્ર ! એક વચ્ચત આઠ કન્યાઓને પરણી અમારો મનોરથ પૂર્ણ કરી પછી વ્રત ગ્રહણ કર. ” એ પ્રમાણેનાં પિતાનાં વચનથી તેણે આઠે કન્યાઓની સાથે પાણિગ્રહણ કર્યું; પરંતુ તે મનથી તદ્દન નિર્વિકારી હતો. એક એક કન્યા નવ નવ ક્રોડ સોનામહોર કરીયાવરમાં લાવી હતી, આઠ ક્રોડ સોનામહોર આઠ કન્યાના મોસાલપક્ષ તરફથી આવી હતી અને એક ક્રોડ જંબૂકુમારના મોસાલપક્ષ તરફથી આવી હતી. એ પ્રમાણે એકાદી ક્રોડ સોનામહોર આવેલી હતી, અને અઠાર ક્રોડ સોનામહોર પોતાના ઘરમાં હતી. આ પ્રમાણે જંબૂકુમાર નવાણું ક્રોડ સોનામહોરના અધિપતિ થયા હતા.

હવે જંબૂકુમાર રાત્રિએ રંગશાલા (શયનગૃહ) માં સ્ત્રીઓ સાથે વેઠા છે; પણ તે તેમને રાગવાળી દૃષ્ટિએ જોતા પણ નથી, તેમ વચનથી પણ સંતોષ આપતા નથી. સ્ત્રીઓએ તેને પ્રેમમય વચનોથી ચલિત કરવા માટે ઘણો પ્રયત્ન કર્યો પણ તે ચલિત થયા નહિ. તે સમયે પ્રભવ નામનો ચોર પાંચસે ચોરોથી પરિવૃત થઈ જંબૂકુમારના ઘરમાં આવ્યો; તેમણે ક્રોડ સોનામહોર લઈ તેની ગાંસડીઓ વાંધી અને મસ્તકપર મૂકીને નીકળવા લાગ્યા, તે અવસરે જંબૂકુમારે સ્મરણ કરેલા પંચપરમેષ્ઠી નમસ્કાર મંત્રના મહાત્મ્યથી તે સર્વે ભીંત ઉપર કાઢેલ ચિત્રોની પેઠે સ્થિર થઈ ગયા. ત્યારે પ્રભવે કહ્યું કે ‘ હે જંબૂકુમાર ! તું જીવદયાપાલક છે, અભયદાનથી વધારે દુનિયામાં વીજું કોઈ પણ પુણ્ય નથી; અમે જો અહીં પકડાઈ તો પ્રાતઃકાળે કોણિક રાજા અમને સર્વને મારી નાંચશે. માટે અમને છોડી દે, અને મારી પાસે તાલોદ્ઘાટિની (તાલું ઉઘાડનારી) અને અવસ્થાપિની (નિદ્રિત કરનારી) નામની બે વિદ્યા છે તે તું લે અને તારી સ્તંભિની વિદ્યા મને આપ. ’ જંબૂકુમારે કહ્યું કે—‘ મારી પાસે તો ધર્મકલા નામની એક મોટી વિદ્યા છે, તે શિવાયની વીજી વધી વિદ્યાઓ કુવિદ્યા છે. હું તો તૃણની માફક આ સર્વ ભોગોનો ત્યાગ કરીને પ્રાતઃકાળમાં દૈક્ષા ગ્રહણ કરવાનો છું. આ

ભોગો મધુવિંદુ જેવા છે. ' પ્રભવે કહું કે—' મને મધુવિંદુ પુરુષનું દૃષ્ટાંત કહો. ' એટલે જંબૂકુમાર કહેવા લાગ્યા કે—સાંભલ !

“ એક વનમાં સાથથી વિચુટો પડી ગયેલો કોઈએક પુરુષ ભટકે છે. એવે સમયે એક જંગલી હાથી તેને મારવાને માટે સન્મુખ દોડ્યો, એટલે તે નાઠો. હાથી તેની પાછલ લાગ્યો. આગલ ચાલતાં હાથીના ભયથી કૂવાની અંદર રહેલ વડ વૃક્ષની શાખાનો આશ્રય લઈને તે કૂવામાં લટકી રહ્યો. કૂવામાં તેની નીચે પહોળા મુઠ્ઠા કરીને રહેલા એવા બે અજગરો છે, અને ચારે પડેલ ચાર મોટા સર્પો છે; હાથમાં પકડેલી વડની શાખા ઉપર રસથી ભરેલો એક મધપુડો છે. બે હંદરો તે શાખાને કોતરે છે અને મધપુડામાંથી હાલેલી માખીઓ તેને ઢંચે માર્યા કરે છે. એ પ્રમાણેના કષ્ટમાં પડેલો તે મૂઠ માણસ ઘણે લાંબે વચ્ચે મધપુડામાંથી મુઠમાં ટપકતું મધુવિંદુ મેલવીને તેના સ્વાદથી પોતાને સુખી માને છે. એવે વચ્ચે કોઈએક વિદ્યાધર ત્યાં આવ્યો. તેણે તેને કહું કે— ' તું આ વિમાનમાં આવ, હું તને દુઃખમાંથી મુક્ત કરું. ' સારે તે મૂર્ખ માણસે જવાબ આપ્યો કે—' એક ક્ષણ થોભો, હું આ મધના એક વિંદુનો સ્વાદ લઈને આવું છું. ' તે સાંભળી વિદ્યાધર ચાલ્યો ગયો અને તે મૂર્ખ દુઃખ પામ્યો. ”

માટે હે પ્રભવ ! આ વિષયનો વિપાક મધુવિંદુના જેવો છે. આનો ઉપનય એવો છે કે—' આ સંસાર રૂપી મોટું જંગલ છે, તેમાં જીવ રૂપી વિચુટો પડી ગયેલો રંક છે, જન્મ, જરા ને મરણ રૂપી કૂવો છે, તે વિષય રૂપી જલથી ભરેલો છે. નારકી ગતિ અને તિર્યક્ ગતિ રૂપી બે અજગરો છે, કષાય રૂપી ચાર સર્પો છે, આયુષ્ય રૂપી વડની શાખા છે, શુકલ ને કૃષ્ણ પક્ષ રૂપી બે હંદરો છે, મૃત્યુ રૂપી હાથી છે, અને વિષય રૂપી મધપુડો છે. તેમાં આસક્ત થઈ આ જીવ રોગ, શોક, વિયોગ આદિ અનેક ઉપદ્રવોને સહન કરે છે. માટે ધર્મ એજ મોટું સુખ છે, તેવા સુખને આપનાર ગુરુ તે વિદ્યાધરની જગ્યાએ છે. ' આ પ્રમાણે મધુવિંદુનું દૃષ્ટાંત જાણવું.

પ્રભવે ફરીથી કહું કે—' ભર યૌવનમાં પુત્ર સ્ત્રી વિગેરે સઘળા પરિવારનો ત્યાગ કરવો યોગ્ય નથી. ' જંબૂકુમારે કહું કે—' એક એક જીવને પરસ્પર અનંતીવાર દરેક સંબંધ થયેલા છે. જેમકે એક ભવમાં થયેલા અઢાર નાતરાનો સંબંધ છે. ' પ્રભવે કહું કે—' તે અઢાર નાતરાના સંબંધનું સ્વરૂપ કેવું છે તે મને કહો. ' જંબૂકુમારે કહું કે—' મથુરાપુરીમાં કુબેરસેના નામે વેશ્યા હતી. તેની કુક્ષિથી છોકરા ને છોકરીનું યુગલ ઉત્પન્ન થયું. છોકરાનું નામ કુબેરદત્ત રાખ્યું અને છોકરીનું નામ કુબેરદત્તા રાખ્યું. તે યુગલને તેમનાં નામથી અંકિત મુદ્રા પહેરાવી વસ્ત્રમાં વીંટી પેટીમાં નાખીને તે પેટી યમુના નદીના પ્રવાહમાં વહેતી કરી. પ્રાતઃકાલે તે પેટી સોરીપુર નામના

નગર પાસે પહોંચી. સાંનાં બે શેઠીઆઓએ તે પેટી વહાર કાઢી. એક શેઠે પુત્ર ગ્રહણ કર્યો અને બીજાએ પુત્રી ગ્રહણ કરી. તેઓ યુવાન થતાં કર્મયોગે લગ્નની ગાંઠથી પરસ્પર જોડાયાં. એકઠા સોગઠાવાજી રમતાં કુબેરદત્તાએ પોતાના પતિના હાથમાં પેલી મુદ્રા જોઈ. તેથી ‘ આ મારો ભાઈ છે ’ એમ જાણી તે વિરક્ત થઈ. તેણે સંયમ ગ્રહણ કર્યું. અનુક્રમે તેને અવધિજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. એવે સમયે કુબેરદત્ત કાર્ય અર્થે મથુરાએ ગયો. ત્યાં કુબેરસેના વેશ્યા જે તેની માતા હતી તેની સાથે લપટાયો. તેમને પુત્રપ્રાપ્તિ થઈ. કુબેરદત્તા સાધ્વીએ અવધિજ્ઞાનથી જાણ્યું કે—‘ આ મોટો અનર્થ થાય છે. ’ તેથી તેમને પ્રતિબોધ પમાડવાને માટે તે ત્યાં આવ્યા. તે કુબેરસેનાને ઘરેજ રહ્યા. ત્યાં રુદન કરતા પેલા બાલક પાસે આવીને કહેવા લાગ્યા કે—“ હે બાલક ! તું કેમ રુવે છે ? મૌન ગ્રહણ કર. તું મને વહાલો છે. તારી સાથે મારે છ સંબંધ છે. (૧) તું મારો પુત્ર છે, (૨) તું મારા ભાઈનો પુત્ર છે, (૩) તું મારો ભાઈ છે, (૪) તું મારો દેર છે, (૫) તું મારો કાકો છે, અને (૬) તું મારો પૌત્ર છે; અને હે વત્સ ! તારા પિતા સાથે પણ મારે છ સંબંધ છે. (૧) તે મારો પતિ છે, (૨) મારો પિતા છે, (૩) મારો જ્યેષ્ઠ વંધુ છે, (૪) મારો પુત્ર છે, (૫) મારો સસરો છે, અને (૬) મારો પ્રપિતા (પિતાનો પિતા) છે. તારી માની સાથે પણ મારે છ સંબંધ છે. (૧) તે મારી શ્રાવૃત્તની (ભોજાઈ) છે, (૨) મારી સપત્ની (શોક) છે, (૩) મારી માતા છે, (૪) મારી સાસુ છે, (૫) મારી વહુ છે, અને (૬) મારી માતામહી (બાપની મા) છે. ” એ પ્રમાણેનાં સાધ્વીનાં વચન સાંભળી પૂર્વ ભવનું* સ્વરૂપ જાણી કુબેરસેનાએ વ્રત ગ્રહણ કર્યું, અને સંસારના પારને પામી. ’ એ પ્રમાણે હે પ્રભવ ! આ સંસારમાં અનંતવાર દરેક સંબંધ થયેલા છે. કોણ કોનું છે ? ધર્મ એજ પરમ બંધુ છે.

પ્રભવે ફરીથી કહ્યું કે—“ હે જંબૂકુમાર ! તમે જે કહ્યું તે સ્વરૂપ છે. પરંતુ ‘ જેને પુત્ર નથી તેને સદ્ગતિ નથી ’ એવું પુરાણવાક્ય છે. તેથી ભોગ ભોગવીને અને પુત્રને ઘરે મૂકીને પછી સંયમમાં મન રાખજો. ” જંબૂકુમારે કહ્યું કે—“ પુત્ર હોય તો સુગતિ થાય અને તે ન હોય તો કુગતિ થાય એવો કાંઈ નિયમ નથી; એ તો સંસારી જીવોને કેવળ મોહજન્ય ભ્રમ છે. જેમ મહેશ્વરદત્તને પુત્ર કામમાં આવ્યો નહિ તેમ. ” પ્રભવે પૂછ્યું કે ‘ તે મહેશ્વરદત્ત કોણ હતો ? ’ જંબૂકુમારે કહ્યું કે સાંભળ—

“વિજયપુર નગરમાં મહેશ્વરદત્ત નામે એક શેઠીઓ હતો. તેને મહેશ્વર નામે એક પુત્ર હતો. મહેશ્વરદત્તે પોતાના મરણસમયે પુત્રને કહ્યું કે—‘મારા શ્રાદ્ધના

નગર પાસે પહોંચી. સાંના બે શેઠીઆઓએ તે પેટી વહાર કાઢી. એક શેઠે પુત્ર ગ્રહણ કર્યો અને બીજાએ પુત્રી ગ્રહણ કરી. તેઓ યુવાન થતાં કર્મયોગે લગ્નની ગાંઠથી પરસ્પર જોડાયાં. એકઠા સોગઠાવાજી રમતાં કુબેરદત્તાએ પોતાના પતિના હાથમાં પેલી મુદ્રા જોઈ. તેથી ‘ આ મારો ભાઈ છે ’ એમ જાણી તે વિરક્ત થઈ. તેણે સંયમ ગ્રહણ કર્યું. અનુક્રમે તેને અવધિજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. એવે સમયે કુબેરદત્ત કાર્ય અર્થે મથુરાએ ગયો. ત્યાં કુબેરસેના વેશ્યા જે તેની માતા હતી તેની સાથે લપટાયો. તેમને પુત્રપ્રાપ્તિ થઈ. કુબેરદત્તા સાધ્વીએ અવધિજ્ઞાનથી જાણ્યું કે—‘ આ મોટો અનર્થ થાય છે. ’ તેથી તેમને પ્રતિબોધ પમાડવાને માટે તે ત્યાં આવ્યા. તે કુબેરસેનાને ઘરેજ રહ્યા. ત્યાં રુદન કરતા પેલા બાલક પાસે આવીને કહેવા લાગ્યા કે—“ હે બાલક ! તું કેમ રહે છે ? મૌન ગ્રહણ કર. તું મને વહાલો છે. તારી સાથે મારે છ સંબંધ છે. (૧) તું મારો પુત્ર છે, (૨) તું મારા ભાઈનો પુત્ર છે, (૩) તું મારો ભાઈ છે, (૪) તું મારો દેર છે, (૫) તું મારો કાકો છે, અને (૬) તું મારો પૌત્ર છે; અને હે વત્સ ! તારા પિતા સાથે પણ મારે છ સંબંધ છે. (૧) તે મારો પતિ છે, (૨) મારો પિતા છે, (૩) મારો જ્યેષ્ઠ વંધુ છે, (૪) મારો પુત્ર છે, (૫) મારો સસરો છે, અને (૬) મારો પ્રપિતા (પિતાનો પિતા) છે. તારી માની સાથે પણ મારે છ સંબંધ છે. (૧) તે મારી આત્મપત્ની (મોજાઈ) છે, (૨) મારી સપત્ની (શોક) છે, (૩) મારી માતા છે, (૪) મારી સાસુ છે, (૫) મારી વહુ છે, અને (૬) મારી માતામહી (બાપની મા) છે. ” એ પ્રમાણેનાં સાધ્વીનાં વચન સાંભળી પૂર્વ ભવનું* સ્વરૂપ જાણી કુબેરસેનાએ વ્રત ગ્રહણ કર્યું, અને સંસારના પારને પામી. ’ એ પ્રમાણે હે પ્રભવ ! આ સંસારમાં અનંતવાર દરેક સંબંધ થયેલા છે. કોણ કોનું છે ? ધર્મ એજ પરમ વંધુ છે.

પ્રભવે ફરીથી કહ્યું કે—“ હે જંબૂકુમાર ! તમે જે કહ્યું તે સ્વરૂપ છે. પરંતુ ‘ જેને પુત્ર નથી તેને સદ્ગતિ નથી ’ એવું પુરાણવાક્ય છે. તેથી ભોગ ભોગવીને અને પુત્રને ઘરે મૂકીને પછી સંયમમાં મન રાખજો. ” જંબૂકુમારે કહ્યું કે—“ પુત્ર હોય તો સુગતિ થાય અને તે ન હોય તો કુગતિ થાય એવો કાંઈ નિયમ નથી; એ તો સંસારી જીવોને કેવલ મોહજન્ય ભ્રમ છે. જેમ મહેશ્વરદત્તને પુત્ર કામમાં આવ્યો નહિ તેમ. ” પ્રભવે પૂછ્યું કે ‘ તે મહેશ્વરદત્ત કોણ હતો ? ’ જંબૂકુમારે કહ્યું કે સાંભળ—

“વિજયપુર નગરમાં મહેશ્વરદત્ત નામે એક શેઠીઓ હતો. તેને મહેશ્વર નામે એક પુત્ર હતો. મહેશ્વરદત્તે પોતાના મરણસમયે પુત્રને કહ્યું કે—‘મારા શ્રાદ્ધના

મરુ દેશની અંદર એક ઘગ નામનો પામર વસતો હતો. તે રેવતી કરતો હતો અને કોદ્રા, કાંગ વિગેરે ધાન્ય વાવતો હતો. તે એક દિવસ પોતાની દીકરીને સાસરે ગયો. સાં તેને ગોઠમિશ્રિત માલપુડા જમાડ્યા. ત્યાં તેણે શેરડીની અંદરથી ગોઠની ઉત્પત્તિ જાણી. તેથી પોતાને ઘેર આવીને તેણે પુષ્પ ને ફળથી સ્ત્રીલેલા ક્ષેત્રને નિર્મૂલ કરી નાંખીને તેમાં શેરડી વાવી. તેની સ્ત્રીએ તેને ઘણો વાર્યો પણ તે અટક્યો નહિ, આપમતિલો થયો. મરુભૂમિ હોવાથી પાણી વિના શેરડી તો થઈ નહિ અને પૂર્વનું ધાન્ય હતું તે પણ ગયું. પછી તે પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો કે ‘મિષ્ટ ભોજનની આશાથી મેં પ્રથમનું પાકેલું ધાન્ય પણ ગુમાવ્યું.’ તે પ્રમાણે હે પ્રાણવલ્લભ ! તમે પણ પશ્ચાત્તાપ પામશો. માટે પ્રાપ્ત થયેલ સુખનો ત્યાગ કરી અધિક સુખની વાંછા કરવી નહિ.

इति बगपामर दृष्टान्त १.

જંબૂકુમારે કહ્યું કે—‘તું જે કહે છે તે સત્ય છે, પરંતુ જેઓ આ લોકના સુખના અભિલાષી હોય છે તેઓ દુઃખ પામે છે. પણ જ્ઞાનથી ઉત્કૃષ્ટ વીજું ધન નથી, શમતા જેવું વીજું સુખ નથી, ‘દીર્ઘ કાલ જીવો’ એ આશીર્વાદ ઉપરાંત વીજો ઉત્તમ આશીર્વાદ નથી, લોભ જેવું વીજું દુઃખ નથી, આશા જેવું વીજું બંધન નથી અને સ્ત્રી જેવી વીજી જાલ નથી. તેથી જે સ્ત્રીઓમાં અતિલુબ્ધ રહે છે તે કાગડાની માફક અનર્થ પ્રાપ્ત કરે છે.’ સ્ત્રીએ પૂછ્યું કે—‘એ વાયસ કોણ હતો ?’

જંબૂકુમાર કહે છે કે—મૃગુકચ્છમાં રેવા નદીને કિનારે એક હાથી મરણ પામ્યો. ત્યાં વહુ કાગડાઓ ભેગા થઈ આવજાવ કરવા લાગ્યા. જેમ દાનશાળામાં બ્રાહ્મણો મળે તેમ ત્યાં કાગડાઓ એકઠા થયેલા હતા. તેમાંથી એક કાગડો તે મરેલા હાથીના ગુદાદ્વારમાં પ્રવેશ કર્યો અને માંસલુબ્ધ થઈને ત્યાંજ રહેવા લાગ્યો. એવામાં ગ્રીષ્મ કાલ આવતાં ગુદાદ્વાર સંકુચિત થઈ ગયું, તેથી કાગડો અંદરજ રહ્યો. વર્ષાઋતુ આવતાં તે હાથીનું શવ પાણીના પ્રવાહમાં તળાયું. ગુદાદ્વાર વિકસિત થવાથી તે વિચારો કાગડો બહાર તો નીકળ્યો, પણ ચારે દિશામાં પાણીનું પૂર જોઈને ત્યાંજ મરણ પામ્યો. આ દૃષ્ટાંતનો એવો ઉપનય છે કે મરેલા હાથીના કલેવર જેવી સ્ત્રીઓ છે, અને કાગડા જેવા વિષયાસક્ત પુરુષ છે, તે સંસારરૂપી જલમાં બુડે છે, વિષયના અતિશય લોભથી તે શોકને પામે છે.

इतिकाक दृष्टान्त २.

હેવે વીજી સ્ત્રી પદ્મશ્રી કહેવા લાગી કે—‘હે પ્રિય ! અતિ લોભથી મનુષ્ય વાન-

મરુ દેશની અંદર એક ષગ નામનો પામર વસતો હતો. તે રેવતી કરતો હતો અને કોદ્રા, કાંગ વિગેરે ધાન્ય વાવતો હતો. તે એક દિવસ પોતાની દીકરીને સાસરે ગયો. ત્યાં તેને ગોઠમિશ્રિત માલપુડા જમાવ્યા. ત્યાં તેણે શેરડીની અંદરથી ગોઠની ઉત્પત્તિ જાણી. તેથી પોતાને ઘેર આવીને તેણે પુષ્પ ને ફળથી સ્ત્રીલેખા ક્ષેત્રને નિર્મૂલ કરી નાંખીને તેમાં શેરડી વાવી. તેની સ્ત્રીએ તેને ઘણો વાર્યો પણ તે અટક્યો નહિ, આપમતિલો થયો. મરુભૂમિ હોવાથી પાણી વિના શેરડી તો થઈ નહિ અને પૂર્વનું ધાન્ય હતું તે પણ ગયું. પછી તે પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો કે ‘મિષ્ટ ભોજનની આશાથી મેં પ્રથમનું પાકેલું ધાન્ય પણ ગુમાવ્યું.’ તે પ્રમાણે હે પ્રાણવલ્લભ ! તમે પણ પશ્ચાત્તાપ પામશો. માટે પ્રાપ્ત થયેલ સુખનો ત્યાગ કરી અધિક સુખની વાંછા કરવી નહિ.

इति बगपामर दृष्टान्त १.

જંબૂકુમારે કહ્યું કે—‘તું જે કહે છે તે સત્ય છે, પરંતુ જેઓ આ લોકના સુખના અભિલાષી હોય છે તેઓ દુઃખ પામે છે. પણ જ્ઞાનથી ઉત્કૃષ્ટ વીજું ધન નથી, શમતા જેવું વીજું સુખ નથી, ‘દીર્ઘ કાલ જીવો’ એ આશીર્વાદ ઉપરાંત વીજો ઉત્તમ આશીર્વાદ નથી, લોભ જેવું વીજું દુઃખ નથી, આશા જેવું વીજું વંધન નથી અને સ્ત્રી જેવી વીજી જાલ નથી. તેથી જે સ્ત્રીઓમાં અતિલુબ્ધ રહે છે તે કાગડાની માફક અનર્થ પ્રાપ્ત કરે છે.’ સ્ત્રીએ પૂછ્યું કે—‘એ વાયસ કોણ હતો ?’

જંબૂકુમાર કહે છે કે—મૃગુચ્છમાં રેવા નદીને કિનારે એક હાથી મરણ પામ્યો. ત્યાં બહુ કાગડાઓ ભેગા થઈ આવજાવ કરવા લાગ્યા. જેમ દાનશાળામાં બ્રાહ્મણો મળે તેમ ત્યાં કાગડાઓ એકઠા થયેલા હતા. તેમાંથી એક કાગડે તે મરેલા હાથીના ગુદાદ્વારમાં પ્રવેશ કર્યો અને માંસલુબ્ધ થઈને ત્યાંજ રહેવા લાગ્યો. એવામાં ગ્રીષ્મ કાલ આવતાં ગુદાદ્વાર સંકુચિત થઈ ગયું, તેથી કાગડો અંદરજ રહ્યો. વર્ષાઋતુ આવતાં તે હાથીનું શવ પાણીના પ્રવાહમાં તળાયું. ગુદાદ્વાર વિકસિત થવાથી તે વિચારો કાગડો બહાર તો નીકલ્યો, પણ ચારે દિશામાં પાણીનું પૂર જોઈને ત્યાંજ મરણ પામ્યો. આ દૃષ્ટાંતનો એવો ઉપનય છે કે મરેલા હાથીના કલેવર જેવી સ્ત્રીઓ છે, અને કાગડા જેવા વિષયાસક્ત પુરુષ છે, તે સંસારરૂપી જલમાં બુડે છે, વિષયના અતિશય લોભથી તે શોકને પામે છે.

इतिकाक दृष्टान्त २.

હવે વીજી સ્ત્રી પદ્મશ્રી કહેવા લાગી કે—‘હે પ્રિય ! અતિ લોભથી મનુષ્ય વાન-

તો વિદ્યા સિદ્ધ થશે. પછી વંને માઈઓ વિદ્યા સાધવા બેઠા. તેમાં એક વિદ્યુન્માલી વિદ્વલ મનનો હોવાથી ચલિત થયો, અને વીજો મેઘરથ ગુરુનું વચન યાદ રાખીને ચલિત થયો નહિ તેને વિદ્યા સિદ્ધ થઈ અને છ માસમાં પુષ્કલ ધન પ્રાપ્ત થયું; વિદ્યુન્માલી દુઃખી થયો. આ દૃષ્ટાંત કહીને જંબૂકુમારે કહ્યું કે—માતંગી સદૃશ મનુષ્ય-સ્ત્રીના ભોગો છે, તેથી વધુ સુખના અર્થી પુરુષોએ તેનો ત્યાગ કરવો યોગ્ય છે.

इति विद्युन्माली कथा ५-६.

ચોથી કનકસેના નામની સ્ત્રી વોલી કે—‘હે સ્વામી! જો અમે માતંગી સદૃશ હતા તો તમે શામાટે પરણ્યા ? હવે પાણી પીને ઘર પૂછવું તે ઘટિત નથી. વળી હે સ્વામી ! અતિલોભથી તમે પેલા કળવીની પેટે પશ્ચાત્તાપ પામશો.’ તે દૃષ્ટાંત આ પ્રમાણે—

સુરપુર નગરમાં એક કળવી વસતો હતો. તેણે પોતાના સ્વેતરમાં સ્વેદ કરી હતી. તેથી રાત્રિએ પક્ષી ઉડાડવાને માટે તે શંખ વગાડતો હતો. એક દિવસે ચોરો ગાયોનું ધન લઈને તે ક્ષેત્ર પાસે આવ્યા. તેવામાં શંખનો ધ્વનિ સાંભળીને તેઓ ભયાક્રાંત થઈ ગયા. એટલે ગાયોને છોડીને નાસી ગયા. પેલો કળવી તે ગાયો વેચીને સુખી થયો. એ પ્રમાણે ત્રણવાર વન્યું. એક દિવસ તે ચોરોએ કળવીની તમામ હકી-કત જાણી, એટલે તેઓએ ત્યાં આવીને કળવીને બાંધ્યો અને પ્રહારથી સીધો કર્યો. એ પ્રમાણે હે સ્વામી ! અતિલોભી પ્રાણીઓ દુઃખ પામે છે.

इति शंख वगाडनार कण्वीनुं दृष्टांत ७.

જંબૂકુમાર કહે છે કે—‘ અતિ કામની લાલસાવાળા મનુષ્યો વાનરની પેટે વંધન પ્રાપ્ત કરે છે. તે વાનરનું દૃષ્ટાંત આ પ્રમાણે—

એક વાનર ગ્રીષ્મ ઋતુમાં તૃષાતુર થવાથી જઠની ખાંતિએ ચીકળા જઠવગરના કીચડમાં પડ્યો. જેમ જેમ શરીરની ઉપર કીચડનો સ્પર્શ થતો ગયો તેમ તેમ ઠંડો લાગતો ગયો, તેથી તેણે આશું શરીર કાઢવથી લીધું; પણ તેથી તેની તૃષા ગઈ નહિ; અને સૂર્યના તાપથી જ્યારે કાઢવ સૂકાયો ત્યારે તેને શરીરે ઘણી પીડા થઈ. તેવી રીતે હે પ્રિયે ! વિષયસુખ રૂપી કીચડથી હું મારા શરીરને લેપન કરીશ નહિ.

इति वानर दृष्टांत ८.

હવે પાંચમી સ્ત્રી નભસેના કહેવા લાગી કે—‘હે સ્વામી ! અતિલોભ ન કરવો. અતિલાભેથી વૃદ્ધિ નષ્ટ થાય છે. તે ઉપર સિદ્ધિ અને બુદ્ધિનું દૃષ્ટાંત છે.’ તેણે સિદ્ધિ-

તો વિદ્યા સિદ્ધ થશે. પછી વંને માઈઓ વિદ્યા સાધવા બેઠા. તેમાં એક વિદ્યુન્માલી વિદ્વલ મનનો હોવાથી ચલિત થયો, અને બીજો મેઘરથ ગુરુનું વચન યાદ રાખીને ચલિત થયો નહિ તેને વિદ્યા સિદ્ધ થઈ અને છ માસમાં પુષ્કલ ધન પ્રાપ્ત થયું; વિદ્યુન્માલી દુઃખી થયો. આ દૃષ્ટાંત કહીને જંબૂકુમારે કહ્યું કે—માતંગી સદૃશ મનુષ્ય-સ્ત્રીના ભોગો છે, તેથી વધુ સુખના અર્થી પુરુષોએ તેનો ત્યાગ કરવો યોગ્ય છે.

इति विद्युन्माली कथा ५-६.

ચોથી કનકસેના નામની સ્ત્રી બોલી કે—‘હે સ્વામી! જો અમે માતંગી સદૃશ હતા તો તમે શામાટે પરણ્યા ? હવે પાણી પીને ઘર પૂછવું તે ઘટિત નથી. વઢી હે સ્વામી ! અતિલોભથી તમે પેલા કળવીની પેટે પશ્ચાત્તાપ પામશો.’ તે દૃષ્ટાંત આ પ્રમાણે—

સુરપુર નગરમાં એક કળવી વસતો હતો. તેણે પોતાના રેવતરમાં રેવડ કરી હતી. તેથી રાત્રિએ પક્ષી ઉડાડવાને માટે તે શંખ વગાડતો હતો. એક દિવસે ચોરો ગાયોનું ધન લઈને તે ક્ષેત્ર પાસે આવ્યા. તેવામાં શંખનો ધ્વનિ સાંભળીને તેઓ ભયાક્રાંત થઈ ગયા. એટલે ગાયોને છોડીને નાસી ગયા. પેલો કળવી તે ગાયો વેચીને સુખી થયો. એ પ્રમાણે ત્રણવાર વન્યું. એક દિવસ તે ચોરોએ કળવીની તમામ હક્કી-કત જાણી, એટલે તેઓએ ત્યાં આવીને કળવીને બાંધ્યો અને પ્રહારથી સીધો કર્યો. એ પ્રમાણે હે સ્વામી ! અતિલોભી પ્રાણીઓ દુઃખ પામે છે.

इति शंख वगाडनार कणवीनुं दृष्टांत ७.

જંબૂકુમાર કહે છે કે—‘ અતિ કામની લાલસાવાળા મનુષ્યો વાનરની પેટે વંધન પ્રાપ્ત કરે છે. તે વાનરનું દૃષ્ટાંત આ પ્રમાણે—

એક વાનર ગ્રીષ્મ ઋતુમાં તૃષાતુર થવાથી જલની ખાંતિએ ચીકળા જલ્લવગ-રના કીચડમાં પડ્યો. જેમ જેમ શરીરની ઉપર કીચડનો સ્પર્શ થતો ગયો તેમ તેમ ઠંડો લાગતો ગયો, તેથી તેણે આશું શરીર કાઢવથી લીંપ્યું; પણ તેથી તેની તૃષા ગઈ નહિ; અને સૂર્યના તાપથી જ્યારે કાઢવ સૂકાયો ત્યારે તેને શરીરે ઘણી પીડા થઈ. તેવી રીતે હે પ્રિયે ! વિષયસુખ રૂપી કીચડથી હું મારા શરીરને લેપન કરીશ નહિ.

इति वानर दृष्टांत ८.

હવે પાંચમી સ્ત્રી નભસેના કહેવા લાગી કે—‘હે સ્વામી ! અતિલોભ ન કરવો. અતિલાભેથી બુદ્ધિ નષ્ટ થાય છે. તે ઉપર સિદ્ધિ અને બુદ્ધિનું દૃષ્ટાંત છે.’ તેણે સિદ્ધિ-

તો વિદ્યા સિદ્ધ થશે. પછી વંને માઈઓ વિદ્યા સાધવા વેઠા. તેમાં એક વિદ્યુન્માલી વિદ્વલ મનનો હોવાથી ચલિત થયો, અને વીજો મેઘરથ ગુરુનું વચન યાદ રાખીને ચલિત થયો નહિ તેને વિદ્યા સિદ્ધ થઈ અને છ માસમાં પુષ્કલ ધન પ્રાપ્ત થયું; વિદ્યુન્માલી દુઃખી થયો. આ દૃષ્ટાંત કહીને જંબૂકુમારે કહ્યું કે—માતંગી સદૃશ મનુષ્ય-સ્ત્રીના ભોગો છે, તેથી વધુ સુખના અર્થી પુરુષોએ તેનો ત્યાગ કરવો યોગ્ય છે.

इति विद्युन्माली कथा ५-६.

ચોથી કનકસેના નામની સ્ત્રી બોલી કે—‘હે સ્વામી! જો અમે માતંગી સદૃશ હતા તો તમે શામાટે પરણ્યા ? હવે પાણી પીને ઘર પૂછવું તે ઘટિત નથી. વઠ્ઠી હે સ્વામી ! અતિલોભથી તમે પેલા કળવીની પેઠે પશ્ચાત્તાપ પામશો.’ તે દૃષ્ટાંત આ પ્રમાણે—

સુરપુર નગરમાં એક કળવી વસતો હતો. તેણે પોતાના સ્વેતરમાં સ્વેડ કરી હતી. તેથી રાત્રિએ પક્ષી ઉડાડવાને માટે તે શંખ વગાડતો હતો. એક દિવસે ચોરો ગાયોનું ધન લઈને તે ક્ષેત્ર પાસે આવ્યા. તેવામાં શંખનો ધ્વનિ સાંભળીને તેઓ ભયાક્રાંત થઈ ગયા. એટલે ગાયોને છોડીને નાસી ગયા. પેલો કળવી તે ગાયો વેચીને સુખી થયો. એ પ્રમાણે ત્રણવાર વન્યું. એક દિવસ તે ચોરોએ કળવીની તમામ હક્કી-કત જાણી, એટલે તેઓએ ત્યાં આવીને કળવીને બાંધ્યો અને પ્રહારથી સીધો કર્યો. એ પ્રમાણે હે સ્વામી ! અતિલોભી પ્રાણીઓ દુઃખ પામે છે.

इति शंख वगाडनार कण्वीनुं दृष्टांत ७.

જંબૂકુમાર કહે છે કે—‘ અતિ કામની લાલસાવાળા મનુષ્યો વાનરની પેઠે વંધન પ્રાપ્ત કરે છે. તે વાનરનું દૃષ્ટાંત આ પ્રમાણે—

એક વાનર ગ્રીષ્મ ઋતુમાં તૃષાતુર થવાથી જઠની આંતરિયા ચીકળા જઠવગરના કીચડમાં પડ્યો. જેમ જેમ શરીરની ઉપર કીચડનો સ્પર્શ થતો ગયો તેમ તેમ ઠંડો લાગતો ગયો, તેથી તેણે આશુ શરીર કાઢવાથી લીંપ્યું; પણ તેથી તેની તૃષા ગઈ નહિ; અને સૂર્યના તાપથી જ્યારે કાઢવ સૂકાયો ત્યારે તેને શરીરે ઘણી પીડા થઈ. તેવી રીતે હે પ્રિયે ! વિષયસુખ રૂપી કીચડથી હું મારા શરીરને ક્લેપન કરીશ નહિ.

इति वानर दृष्टांत ८.

હવે પાંચમી સ્ત્રી નભસેના કહેવા લાગી કે—‘હે સ્વામી ! અતિલોભ ન કરવો. અતિલોભથી બુદ્ધિ નષ્ટ થાય છે. તે ઉપર સિદ્ધિ અને બુદ્ધિનું દૃષ્ટાંત છે.’ તેણે સિદ્ધિ-

તો વિદ્યા સિદ્ધ થશે. પછી વંને भाइओ વિદ્યા સાધવા બેઠા. તેમાં એક વિદ્યુન્માલી વિદ્વલ મનનો હોવાથી ચલિત થયો, અને વીજો મેઘરથ ગુરુનું વચન યાદ રાખીને ચલિત થયો નહિ તેને વિદ્યા સિદ્ધ થઈ અને છ માસમાં પુષ્કલ ધન પ્રાપ્ત થયું; વિદ્યુન્માલી દુઃખી થયો. આ દૃષ્ટાંત કહીને જંબૂકુમારે કહ્યું કે—માતંગી સદૃશ મનુષ્ય-સ્ત્રીના ભોગો છે, તેથી વધુ સુખના અર્થી પુરુષોએ તેનો ત્યાગ કરવો યોગ્ય છે.

इति विद्युन्माली कथा ५-६.

ચોથી કનકસેના નામની સ્ત્રી વોલી કે—‘હે સ્વામી! જો અમે માતંગી સદૃશ હતા તો તમે શામાટે પરણ્યા ? હવે પાણી પીને ઘર પૂછવું તે ઘટિત નથી. વળી હે સ્વામી ! અતિલોભથી તમે પેલા કળવીની પેઠે પશ્ચાત્તાપ પામશો.’ તે દૃષ્ટાંત આ પ્રમાણે—

સુરપુર નગરમાં એક કળવી વસતો હતો. તેણે પોતાના સ્વેતરમાં સ્વેડ કરી હતી. તેથી રાત્રિએ પક્ષી ઉડાડવાને માટે તે શંખ વગાડતો હતો. એક દિવસે ચોરો ગાયોનું ધન લઈને તે ક્ષેત્ર પાસે આવ્યા. તેવામાં શંખનો ધ્વનિ સાંભળીને તેઓ મથાક્રાંત થઈ ગયા. એટલે ગાયોને છોડીને નાસી ગયા. પેલો કળવી તે ગાયો વેચીને સુખી થયો. એ પ્રમાણે ત્રણવાર વન્યું. એક દિવસ તે ચોરોએ કળવીની તમામ હક્કી-કત જાણી, એટલે તેઓએ ત્યાં આવીને કળવીને બાંધ્યો અને પ્રહારથી સીધો કર્યો. એ પ્રમાણે હે સ્વામી ! અતિલોભી પ્રાણીઓ દુઃખ પામે છે.

इति शंख वगाडनार कणवीनुं दृष्टांत ७.

જંબૂકુમાર કહે છે કે—‘ અતિ કામની લાલસાવાળા મનુષ્યો વાનરની પેઠે વંધન પ્રાપ્ત કરે છે. તે વાનરનું દૃષ્ટાંત આ પ્રમાણે—

એક વાનર ગ્રીષ્મ ઋતુમાં તૃષાતુર થવાથી જલની ખાંતિએ ચીકળા જલવગરના કીચડમાં પડ્યો. જેમ જેમ શરીરની ઉપર કીચડનો સ્પર્શ થતો ગયો તેમ તેમ ઠંડો લાગતો ગયો, તેથી તેણે આશું શરીર કાઢવાથી લીંપ્યું; પણ તેથી તેની તૃષા ગઈ નહિ; અને સૂર્યના તાપથી જ્યારે કાઢવ સૂકાયો ત્યારે તેને શરીરે ઘળી પીડા થઈ. તેવી રીતે હે પ્રિયે ! વિષયસુખ રૂપી કીચડથી હું મારા શરીરને લેપન કરીશ નહિ.

इति वानर दृष्टांत ८.

હેવે પાંચમી સ્ત્રી નભસેના કહેવા લાગી કે—‘હે સ્વામી ! અતિલોભ ન કરવો. અતિલાભેથી બુદ્ધિ નષ્ટ થાય છે. તે ઉપર સિદ્ધિ અને બુદ્ધિનું દૃષ્ટાંત છે.’ તેણે સિદ્ધિ-

તમે લજ્જાવાન હોવાથી તમને આવું વાક્ય બોલવું ઉચિત નથી. આવા શબ્દો તેજ સહન કરે છે કે જેને 'રહેવાનું ઠેકાણું' હોતું નથી. વળી જે બ્રાહ્મણની માફક પૂર્વભવનો કરજદાર હોય છે તેજ દાસ થઈને તેના ઘરમાં રહે છે.' તે વિપ્રનું દૃષ્ટાંત આ પ્રમાણે—

કુશસ્થલ નગરમાં એક ક્ષત્રિય રહેતો હતો. તેને ઘેર એક ઘોડી હતી. તેની ચાકરીને માંટે એક માણસને તેણે રાખ્યો હતો. તે માણસ હમેશાં ઘોડીને માટે જે ખાવાનું આપે તેમાંથી પોતે ગુપ્ત રીતે ખાઈ જતો હતો. ધોરાક ઓછો મઝવાથી ઘોડી શરીરે દુર્બલ થઈ ગઈ અને છેવટે મરી ગઈ. મરણ પામીને તેજ નગરને વિષે વેશ્યા થઈ, અને પેલો માણસ વિપ્રકુળમાં ઉત્પન્ન થયો. એક દિવસે તેણે તે વેશ્યાને જોઈ, એટલે પૂર્વભવના ઋણને લઈને તે વેશ્યાના ઘરમાં દાસ થઈને રહ્યો અને તેના ઘરનું કામકાજ કરવા લાગ્યો. એ દાસની જેમ હું પણ ભોગની આશાથી દાસ થઈને ઘરમાં રહીશ નહિ.

इति विप्रकथा १२.

હવે સાતમી સ્ત્રી રૂપશ્રી કહેવા લાગી કે—'હે સ્વામી ! હમણાં તમે અમારું કહેવું નહિ માનો, પણ પછીથી માંસાહસ પક્ષીની પેટે તમને સંકટ પ્રાપ્ત થશે ત્યારે સમજશો.' તે કથા આ પ્રમાણે—

એક માંસાહસ નામનું પક્ષી કોઈ વનમાં રહેતું હતું. તે પક્ષી સુતેલા વાઘના મુખમાં પેસી, તેની દાઢમાં વળગેલ માંસનો પિંડ લઈ બહાર આવીને એમ બોલતો હતો કે—'આ પ્રમાણે કોઈએ સાહસ કરવું નહિ.' આટલા ઉપરથીજ તેનું નામ 'માંસાહસ' પડ્યું હતું. તે પક્ષી જે પ્રમાણે કહેતો હતો તે પ્રમાણે પોતેજ વર્તતો નહોતો. તેને બીજાં પક્ષીઓએ ઘણો વાર્યો છતાં પણ માંસમાં લોલુપ થઈને તે વારંવાર વાઘના મુખમાં પેસતો હતો. એમ કરતાં કરતાં વાઘ જાગ્યો એટલે તે પક્ષીનો કોઢીઓ કરી ગયો.

इति मासाहस पक्षी दृष्टांत १३.

જંબૂકુમાર કહે છે કે 'હે સ્ત્રીઓ ! આ સંસારમાં કોઈ રક્ષણ કરનાર નથી, માત્ર જેમ પ્રધાનને તેના ધર્મમિત્રે સહાય આપી તેમ ધર્મમિત્ર શરણે જતાં રક્ષણ કરે છે.' તે દૃષ્ટાંત આ પ્રમાણે—

સુગ્રીવપુર નામનાં નગરમાં જિતશત્રુ નામે રાજા હતો. તેને સુબુદ્ધિ નામે મંત્રી હતો. તે મંત્રીને ત્રણ મિત્રો હતા. એક નિત્યમિત્ર, બીજો પર્વમિત્ર અને ત્રીજો પ્રણામમિત્ર. રાજા તરફથી કષ્ટ પ્રાપ્ત થયે આ ત્રણ મિત્રમાંથી પ્રણામમિત્રે કેવી રીતે રક્ષણ આપી પ્રધાનને વચાવ્યા તેની કથા પરિશિષ્ટ પર્વાદિથી જાણી લેવી.

તે ત્રણ મિત્રનો ઉપનય આ પ્રમાણે છે—

નિત્યમિત્રસમોદેહઃ સ્વજનાઃ પર્વસન્નિભાઃ ।

જુહારમિત્રસમોજ્ઞેયો ધર્મઃ પરમબાંધવઃ ॥

“ નિત્યમિત્ર સમાન દેહ છે, પર્વમિત્રો સમાન સર્ગાવહારાં છે, અને પ્રણામા મિત્રની જેવો પરમબંધુ ધર્મ છે.” તે ધર્મ પ્રાણીને અંતસમયે પણ સહાય કરેછે અને જે કોઈ તેનું શરણ કરે તેને કુશલક્ષ્મે સ્વસ્થાને પહોંચાડેછે ”

इति त्रणमित्र दृष्टांत १४.

હવે આઠમી સ્ત્રી જયશ્રી જે ધનાવહ શેઠની પુત્રી હતી તે જંબૂકુમારને કહેવા લાગી કે—‘ હે સ્વામી ! આ વચનવિવાદ શો ? અમને નવી પરણેલીઓને આપની સાથે વિવાદ કરવો યુક્ત નથી; પરંતુ તમે આવી કલ્પિત વાર્તાઓ કહેવા વડે અમને શામાટે ઠગો છો ? આપે જે જે કથાઓ કહી છે તે તમામ કલ્પિત છે; અને જેવી રીતે એક બ્રાહ્મણની પુત્રીએ કલ્પિત વાર્તાઓથી રાજાનું મન રંજિત કર્યું હતું તેવી રીતે તમે પણ કલ્પિત વાર્તાઓથી અમારું મન રંજન કરો છો. તે સમયે સર્વ સ્ત્રીઓએ કહ્યું કે— ‘ હે જયશ્રી ! તે કથા કહે કે જે સાંભળીને આપણો પ્રિયતમ ઘરમાં રહે.’ જયશ્રી કહે છે કે સાવધાન થઈને સાંભલો—

ભરતક્ષેત્રમાં લક્ષ્મીપુર નગરમાં નયસાર નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે રાજા ગીત, કથા, નાટક, પ્રહેલીકા, અંતર્લાપિકા વિગેરેમાં ઘણોજ નિપુણ હતો, અને નવીન કથા સાંભળવામાં ઘણો રસિક હતો. તે દરરોજ માણસો પાસેથી નવી નવી વાર્તાઓ સાંભળતો હતો. એક દિવસ તે રાજાએ નગરમાં ઢંઢેરો પીટાવ્યો કે ‘સર્વ લોકોએ વારા પ્રમાણે રાજા પાસે આવીને નવીન નવીન વાર્તા કહેવી.’ એ પ્રમાણે રાજાની આજ્ઞા થવાથી જે માણસનો વારો આવેછે તે રાજા પાસે જઈ વાર્તા કહે છે. એમ કરતાં એક દિવસ એક બ્રાહ્મણનો વારો આવ્યો. તે બ્રાહ્મણ અતિ મૂર્ખ હોવાથી તેને વાર્તા કહેતાં આવડતી નહોતી. તેને એક કન્યા હતી, તે ઘણી ચતુર હતી. તેણે પોતાના પિતાને કહ્યું કે—‘આપ નિશ્ચિત રહો, હું રાજા પાસે જઈને નવી વાર્તા કહીશ.’ પછી તે રાજા સમીપે ગઈ. રાજાએ તે વાળાને કહ્યું કે—‘ જે વાર્તાથી મારું મન રંજન થાય એવી વાર્તા કહે.’ બ્રાહ્મણપુત્રીએ કહ્યું કે—‘ હે રાજન ! હું મારી અનુભવેલીજ વાર્તા કહું છું તે સાવધાન થઈને સાંભલો—હું પિતાના ઘરમાં નવ-યૌવનવતી થઈ, ત્યારે મારા પિતાએ યોગ્ય કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા એક બ્રાહ્મણપુત્ર સાથે મારો વિવાહ કર્યો. જેની સાથે મારો વિવાહ કર્યો તે ભર્તા મારું રૂપ જોવાને માટે મારે

ઘેર આવ્યો. તે વલ્લભે મારાં માતાપિતા ક્ષેત્રમાં ગયાં હતાં. હું ઘરે એકલી હતી. મેં સારી રીતે સ્નાન ભોજન. આદિથી તેને અતિ સંતુષ્ટ કર્યો. પરંતુ મારું અદ્ભુત રૂપ જોઈ તે કામજ્વરથી અતિ પીડિત થયો. તે પલંગ ઉપર વેઠો સતો પોતાનું અંગ મરડે છે, પ્રીતિ-વાળાં વચનો વોલે છે, અને વારંવારે મારા તરફ દૃષ્ટિ કરે છે. મેં તેનો અભિપ્રાય જાણ્યો એટલે મેં તેને કહ્યું કે—‘હે સ્વામી ! ઉતાવળ ન કરો, પાણિગ્રહણ વિના વિષયાદિ કૃત્ય થતું નથી. ઘણો મૂર્ખો માણસ શું બે હાથે खावा लागे છે ? માટે હમણાં વિષયસેવન યોગ્ય નથી.’ એવું મારું વાક્ય સાંભળીને ઘણાજ કામાતુર થયેલા મારા પતિને પહચામા શૂલ ઉત્પન્ન થયું, અને તે વ્યાધિથી તે મરણ પામ્યો. તેને મેં મારા ઘરની અંદર દાટી દીધી. તે વાત કોઈ જાણી નહિ. મારાં માતાપિતા પણ તે વાત જાણી નહિ. ‘હે રાજન્ ! મારી અનુભવેલી આ વાર્તા મેં કહેલી છે.’ તે વાર્તા સાંભળીને રાજા ઘણો ખુશી થયો અને તે કન્યા પોતાને ઘરે આવી. જયશ્રી કહે છે કે—“જેવી રીતે કલ્પિત વાર્તાથી તે વિપ્રપુત્રીએ રાજાનું મન રંજન કર્યું તેવી રીતે તમે પણ અમારા મનને રંજિત કરો છો, પરંતુ એ પ્રવૃત્તિ મિથ્યા છે; માટે જે માણસ વિચારીને પગલું મૂકે છે તે માણસની લાજ રહે છે. તેથી હે સ્વામી ! ભોગો ભોગવી પછી ચારિત્ર ગ્રહણ કરીને પોતાનો અર્થ સાધવો ઉચિત છે.”

इति ब्राह्मणपुत्री दृष्टान्त १५.

એ પ્રમાણે જયશ્રીનું વાક્ય સાંભળીને જંબૂકુમારે કહ્યું કે—‘હે જયશ્રી ! મોહથી આતુર થયેલા પ્રાણીઓ અધર્મમાં ધર્મવૃદ્ધિ માની વિષયોને સ્થાપિત કરી કર્મો વાંધે છે, પરંતુ એ વિષયો ઘણાજ સ્વરાવ પરિણામવાળા છે. વિષયી પણ વિષયો અધિક છે એ સ્વરેસ્વરું છે. કારણકે વિષયો તો મરેલાને પણ મારે છે. કહ્યું છે કે—

भिक्षाशनं तदपि नीरसमेकवारं
शय्या च भूः परिजनो निजदेहमात्रं ।
वस्त्रं च जीर्णशतखंडमयी च कंथा
हाहा तथापि विषया न परित्यजन्ति ॥

“खावामां भिक्षानुं भोजन—ते पण नीरस અને एकवार, सुवामां मात्र पृथ्वी, परिजनमां मात्र पोतानोज देह અને लुगडामां जीर्ण અને तदन फाटेली गोदडी—एवी स्थितिवाला माणसने पण हा हा इति खेदे ! विषयो छोडता नयी.” તેથી હે સ્ત્રીઓ ! જો જન્મ, જરા, મરણ, રોગ, વિયોગ ને શોક આદિ શત્રુઓ મારી સમીપે આવે નહિ

તો હું તમારી સાથે ભોગ ભોગવું. તે શિવાય જો તમે મને બળાત્કારે ઘરમાં રાખશો તો શું રોગ આદિથી રક્ષણ કરવામાં તમારી શક્તિ છે?" ત્યારે સ્ત્રીઓએ કહ્યું કે—'હે સ્વામિન! એવો સમર્થ કોણ હોય કે જે સંસારસ્થિતિને અટકાવી શકે?' ત્યારે જંબૂકુમારે કહ્યું કે—જો તેમાં તમે અસમર્થ છો તો અશુચિ વસ્તુથી ભરેલી અને મોહની કુંડી રૂપ જે તમે તેના શરીરમાં હું પ્રીતિવાળો થતો નથી. કારણકે સ્ત્રીઓનો જન્મ અનંતી પાપની રાશિથી પ્રાપ્ત થાય છે. કહ્યું છે કે—

અણંતા પાપરાસીઓ, જયા ઉદયમાગયા ।

તયા ઇથ્થીત્તણં પત્તં, સમ્મં જાણાહિ ગોયમા ॥

“હે ગૌતમ ! અનંતી પાપની રાશિઓ જ્યારે ઉદયમાં આવે છે ત્યારે સ્ત્રીપણું પ્રાપ્ત થાય છે એમ બરાબર જાણજે” વળી કહ્યું છે કે—

દર્શને હરતે ચિત્તં સ્પર્શને હરતે બલં ।

સંગમે હરતે વીર્યં, નારી પ્રત્યક્ષરાક્ષસી ॥

“દર્શન થતાં ચિત્તને હરે છે, સ્પર્શ થતાં બળને હરે છે, સંગમ થતાં વીર્યને હરે છે—એવી રીતે નારી સાક્ષાત્ રાક્ષસી છે.” ‘માટે હું લલિતાંગકુમારની પેઠે મોહમાં નિમગ્ન થયેલો નથી, કે જેથી અપવિત્ર વસ્તુના કૂવા રૂપ આ ભવકૂપની અંદર પહું.’ ત્યારે સ્ત્રીઓએ કહ્યું કે—‘હે સ્વામિન ! લલિતાંગકુમાર કોણ હતો ? કે જેને આપે ઉપનય (દૃષ્ટાંત) તરીકે ગ્રહણ કર્યો છે.’ જંબૂકુમારે કહ્યું કે સાંભળો—

વસંતપુર નગરમાં શતપ્રભા નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને રૂપવતી નામે પટ્ટરાણી હતી. તે ઘણી રૂપવતી, યૌવન આદિ ગુણોથી યુક્ત અને મોહરાજાની રાજધાની જેવી અતિ મોહક હતી. તે રાજાને ઘણી વહાલી હતી પરંતુ વ્યભિચારિણી હતી. એક દિવસે તે રૂપવતી રાણી વારીમાં બેસી નગરકૌતુક જોતી હતી; તે સમયે લલિતાંગ નામના અતિ રૂપવાન યુવકને માર્ગે જતાં તેણે જોયો. તેનું રૂપ જોઈ મોહ ઉત્પન્ન થવાથી તે અતિ કામાતુર થઈ ગઈ, તેથી તેણે દાસીને કહ્યું કે—‘અરે ! તું આ યુવકને અહીં લાવ.’ દાસીએ જઈને લલિતાંગને કહ્યું કે—‘તમને મારી રાણી બોલાવે છે, માટે મારી સાથે મારી રાણીના મકાને પધારો.’ તે પળ વિષય રૂપી ભિક્ષાને માટે ભટકનાર વ્યભિચારી હતો તેથી તે રાણીના મહેલમાં ગયો. લલિતાંગને જોઈ હાવભાવ વિલાસ આદિને વિસ્તારતી, આલસ્ય પ્રગટતી, હસ્તના મૂલ ભાગને બતાવતી અને નાભિમંડળને વસ્ત્રરહિત કરતી રાણીએ તેના મનને વશ કર્યું. કહ્યું છે કે—

નિજ વંશના સંવંધને પળ છોડી દઈ અતિ આદરથી મુક્તિ રૂપી સ્ત્રીના શ્રેષ્ઠ સંગમથી ઉત્પન્ન થયેલા શાશ્વત સુખ- (મોક્ષ) ને હર્ષપૂર્વક મેળવ્યું.”

એ પ્રમાણે જંબૂકુમાર જેવા પુરુષો ક્ષણભંગુર વિષયસુખોને છોડી દઈ શાશ્વત સુખમાં રમણ કરે છે, અને તેમની પ્રતીતિથી પ્રભવ જેવા સુલભવોધી જીવો પણ સંસારસાગર તરવાને શક્તિવાન થાય છે. એ પ્રમાણે સાઢત્રીશમી ગાથાનો સંવંધ જાણવો.

इति जंबूकुमार चरित्र.

दीसंति परमधोरावि, पवरधम्मर्पभावपडिबुद्धा ।

जहँ सौ चिलाईपुत्तो, पडिबुद्धो सुसुमाँणाए ॥ ३८ ॥

અર્થ—“ પરમધોર, પ્રવર રૌદ્રધ્યાનયુક્ત એવા પણ ઘણા પ્રાણીઓ પ્રવર-વિશિષ્ટ એવો જે ધર્મનો પ્રભાવ તેથી પ્રતિવોધ પામેલા દેશ્વાય છે. જેમ સુસમાના દૃષ્ટાંતમાં તે ચિલાતીપુત્ર પ્રતિવોધ પામ્યો તેમ ”. ૩૮.

અર્હદર્શનના મહાત્મ્યથી મિથ્યાત્વ નિદ્રા દૂર જવાને લીધે ધનાવહ શેઠની દાસીનો પુત્ર, અતિરૌદ્ર કર્મનો કરનારો ચિલાતીપુત્ર પ્રતિવોધ પામ્યો. તેનું દૃષ્ટાંત આ પ્રમાણે—

चिलातीपुत्रकथा.

પ્રથમ થોડું ચિલાતીપુત્રના પૂર્વભવનું સ્વરૂપ કહે છે.

ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નગરમાં યજ્ઞદેવ નામે બ્રાહ્મણ વસતો હતો. તે વ્યાકરણ, કાવ્ય, તર્ક અને મિમાંસાદિ શાસ્ત્રોના વિચારમાં ઘણો ચતુર હતો અને અનેક શાસ્ત્રોનો પારગામી હતો. તેણે એવી પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે ‘જે મને વાદમાં જીતે તેનો હું શિષ્ય થાઉં.’ એ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞાને ધારણ કરનાર યજ્ઞદેવે વાદમાં ઘણા પ્રતિવાદીને જીત્યા. એક દિવસ એક નાના સાધુએ તેને જીતી લીધો. એટલે સત્ય પ્રતિજ્ઞા તે યજ્ઞદેવે તે શુલ્લક પાસે દીક્ષા લીધી અને ભાવયુક્ત થઈ વ્રત પાળવા લાગ્યો; પરંતુ જાતિગુણને લીધે તે દેહવસ્ત્ર આદિની મલિનતા રૂપ પરીસહને નિંદે છે. તે વિચારે છે કે ‘અરે! આ માર્ગમાં સર્વ સારું છે પરંતુ સ્નાન આદિનો અભાવ છે તે મોટું જુગુપ્સાસ્થાન છે.’ એ પ્રમાણે મલપરીસહને સહન કરવાને અશક્ત છતાં પણ ચારિત્રભંગના ભયથી તે સ્નાન આદિ વડે દેહાદિની શુદ્ધિ કરતો નથી.

एक दिवसे उपवासना पारणे भिक्षामाटे भटकतां कपोतवृत्तिना न्याये पोतानी स्त्रीने घेर गयो. त्यां मोह रूप पिशाचथी ग्रस्त थयेली ते स्त्रीए पूर्व स्नेहना वशथी मुनिरूपमां रहेला पोताना पतिने कामण कर्तुं. ते कामणथी मुनि शरीरे अति क्षीण थया. केटलेक दिवसे ते विहार करवामां पण अशक्त थइ गया, तेथी अनशन ग्रहण करी काळधर्मने प्राप्त थइ स्वर्गमां देव थया.

पेली स्त्रीए मुनिरूपमां रहेला 'पोताना पतिनी मरणवार्ता सांभळी, तेथी ते पश्चात्ताप करवा लागी के—'अरे! मने धिक्कार छे! पतिने मारवाथी मने मोटुं पाप लाग्युं. साधुनी हत्या करनार मने नरकमां पण स्थान नहि मळे. तेथी अशरण थयेलीं मने तेनो वेशज शरण रूप छे.' ए प्रमाणे वैराग्यपरायण थइ तेणे चारित्र ग्रहण कर्तुं अने अतिउग्र तप कर्तुं. पूर्वकृत पापनी सारी रीते आलोचना ग्रहण करी बहु काळ चारित्र पाळीने ते स्वर्गे गइ.

बीजा भवमां यज्ञदेव ब्राह्मणनो जीव देवलोकथी च्यवीने चारित्रनी जुगुप्साथी बांधेला नीच गोत्रवडे राजगृह नगरमां धनावह शेठने घेर चिलाती नामनी दासीनी कुक्षिमां पुत्रपणे उत्पन्न थयो. तेनुं नाम चिलातीपुत्र पाडवामां आव्युं. तेनी स्त्रीनो जीव देवलोकथी च्यवीने तेज शेठने घेर शेठनी स्त्री भद्रानी कुक्षिमां पुत्रीपणे उत्पन्न थयो. ते कन्यानुं नाम सुसमा पाड्युं. चिलातीपुत्र ते बाळाने हमेशां रमाडे छे. तेने ते प्राणथी पण अति वहाली थइ. एक वखन ते चिलातीपुत्रने तेनी साथे कुचेष्टा करतो जोडने ते कन्यानां मातापिताए विचार्युं के 'आ दासीपुत्र व्यसनी, मद्यपानमां लुब्ध अने कजीआखोर होवाथी घरमां राखवा योग्य नथी.' एम विचारी तेने घरमांथी काढी मूक्यो. ते चोरनी पाळ (चोरलोकोने वसवानुं स्थान) मां जइ चोरोमां भळी गयो. तेओए तेने साहसिक जाणीने पल्लीपति नीम्यो. ते पाप करवामां अति प्रीतिवाळो होवाथी जीवोनो वध करवामां पाछो हठतो नथी.

एक दिवसे तेणे चोरोने एकठा करी कहुं के—' चालो आपणे धनावह शेठने घेर चोरी करवा जइए; पण धन मळे ते तमारुं ने सुसिमा कन्या मारी.' ते चोरोए कबुल कर्तुं. पछी घणा चोरोने एकठा करीने ते राजगृह नगरमां धनावह शेठने घेर आव्यो. तेओए शेठनुं घर लुट्युं. चिलातीपुत्रे कन्याने ग्रहण करी अने बीजा चोरोए पुष्कळ धन लीधुं. पछी सर्व पाछा फर्या. त्यारपछी धनावह शेठे ब्रूम पाडी; एटले विकट योधाओना समूह सहित दुर्गपाळ चोरोनी पाछळ दोडयो. शेठ पण पुत्र परिवार सहित दुर्गपाळनी साथे दोडयो. ते चोरो पण घणा लोको पछवाडे लागवाथी अने

માથા ઉપર બોજો વહન કરવાને અશક્ત બનવાથી પગ ધીમા પડવાને લીધે ભારને ભૂમિ ઉપર પડતો મૂકી નાસવા લાગ્યા. તેમાંથી કેટલાક નાસી ગયા, કેટલાકને દુર્ગપાળે ભૂમિ ઉપર પાડી દીધા અને કેટલાકે દાંતમાં તૃણ લઈ તાવે થવાથી ધનશ્રેષ્ઠીની માફા મેલ્લી.

ચિલાતીપુત્ર સુસમાને લઈ કોઈ દિશામાં પલાયન કરી ગયો. ધનાવહ શેઠ પુત્ર સહિત તેની પાછળ લાગ્યો, દુર્ગપાળ ધનની રક્ષા કરવાને ત્યાંજ રહ્યો. ધનાવહ શેઠના મયથી સુસમાને લઈ જવાને અશક્ત થઈ આગળ ચાલતા ચિલાતીપુત્રે વિચાર્યું કે—‘ આ કન્યા મને પ્રાણથી પ્રિય છે, તેથી તે અન્યની ન થવી જોઈએ. ’ તે દુષ્ટે તરવારથી તેનું મસ્તક કાપી નાખ્યું અને ધડ પડતું મૂકી મસ્તક લઈને નાઠો. ધનાવહ શેઠ વિગેરે પાછળ દોડવાનું પ્રયોજન નાશ પામવાથી પાછા ફર્યા.

આગળ ચાલતાં ચિલાતીપુત્રે કાયોત્સર્ગમાં રહેલા એક મુનિને જોયા. મુનિ સમીપ આવી તેણે તેમને શઠતા પૂર્વક કહ્યું કે—‘ મને ધર્મનો ઉપદેશ આપો. ’ સાધુએ જ્ઞાનના અતિશયથી જાણ્યું કે ‘જોકે આ અતિ પાપીષ્ઠ છે તોપણ તે ધર્મ મેલ્લી શકશે. ’ એવું જાણી મુનિએ તેને ઉપદેશ દીધો કે ‘ તારે ઉપશમ, વિવેક અને સંવર કરવા જોઈએ. ’ રત્ન જેવા આ ત્રણ પદ તેને સંભળાવીને મુનિ આકાશમાં ઉત્પત્તી ગયા. ચિલાતીપુત્રે વિચાર કર્યો કે “ સ્વરેસ્વર ! આ મુનિ એ મને ઠગ્યો નથી પણ સાચું કહ્યું છે. હું ઘણો પાપીષ્ઠ છું તેથી મારી શુદ્ધિ વીજી કોઈ પણ રીતે થશે નહિ, માટે મારે સાધુનાં વચન પ્રમાણે અવશ્ય કરવું જોઈએ. સાધુએ જે કહ્યું તે મેં જાણ્યું. ઉપશમ એટલે ક્રોધ આદિનો મારે ત્યાગ કરવો જોઈએ. ક્રોધથી અંધ બની જઈને અનર્થ કરનાર એવા મને ધિક્કાર છે ! વઢી વિવેક એટલે વાહ્ય વસ્તુનો મારે ત્યાગ કરવો જોઈએ. એ પ્રમાણે વિચારી તરવાર સહિત હાથમાં રહેલું મસ્તક છોડી દીધું. વઢી ‘ સંવર એટલે મારે દુષ્ટ યોગોનો સંવર કરવો જોઈએ. ’ એમ વિચારી તેણે દુષ્ટ મન વચન ને કાયાના વ્યાપારને રોકી દીધો; અને તેજ ત્રણ પદ મનમાં ચિંતવતો ત્યાંજ કાયોત્સર્ગમાં સ્થિત થયો. લોહીની વાસથી વજ્ર-મુક્તી કીડીઓ ત્યાં આવી અને ચિલાતીપુત્રનું સ્થિર ને માંસ खाવા લાગી. તેઓએ ચારે વાજુણી તેનું આશું શરીર ચાલળી જેવું કરી નાખ્યું; પરંતુ ‘ આ દેહ મારો નથી અને હું કોઈનો નથી ’ એમ ચિંતન કરતો તે ધ્યાનથી ચલિત થયો નહિ. એ પ્રમાણે અઢી દિવસે વહુ પાપનો ક્ષય કરી ચિલાતીપુત્ર દેવલોકે ગયો.

આ ધર્મને ધન્ય છે કે જેના પ્રભાવથી ચિલાતીપુત્ર જેવો દુષ્ટ માણસ પણ સ્વર્ગે સુખભાગી થયો. કહ્યું છે કે—

દુર્ગતિપ્રપતત્પ્રાણિધારણોદ્ધર્મ ઉચ્યતે ।

સંયમાદિદશવિધઃ સર્વજ્ઞોક્તો હિ મુક્તયે ॥

“દુર્ગતિમાં પડતા પ્રાણીને ધારણ કરી રાखે—દુર્ગતિમાં પડવા ન દે તેથી તે ધર્મ કહેવાય છે; સંયમ આદિ દશ પ્રકારનો સર્વજ્ઞ ભગવાને કહેલો તે ધર્મ નિશ્ચય પૂર્વક મુક્તિને માટે છે.” માટે બહુ પાપવાળા પ્રાણીઓને ધર્મ તારતો નથી, એ પ્રકારની મુગ્ધ લોકોની શંકા દૂર કરવા માટે ધર્મના પ્રભાવ ઉપર ચિહ્નાતીપુત્રનું દૃષ્ટાંત કહેવામાં આવ્યું છે.

જેવી રીતે ચિહ્નાતીપુત્રે પોતાની પ્રતિજ્ઞા પાળી તેવી રીતે અન્ય વિવેકી લોકોએ પ્રવર્તવું તે વિષે કહેછે—

पुष्पिण्णं फलितं तह पिउं-घरंमि तन्हा छुहा समणुबद्धा ।

ढंढेणं तहां विसंढा, विसंढा जहं सफलया जाया ॥ ३९ ॥

અર્થ—“પુષ્પિત અને ફલિત એવું તથાપ્રકારનું પ્રસિદ્ધ પિતાનું ઘર છતાં અર્થાત્ સર્વ પ્રકારનાં સુખસંયુક્ત કૃષ્ણ વાસુદેવને ત્યાં જન્મ્યા છતાં દંડણ કુમારે (મુનિપણામાં) તૃષ્ણા અને ક્ષુધા નિરંતરપણે એવી સહન કરી કે જે સહન કરેલી સફલતાને પામી.” ૩૯. અર્થાત્ દંડણકુમારે અલાભ પરીસહ એવો સહો કે જેના પરિણામે કેવલજ્ઞાનરૂપ ફલ પ્રાપ્ત થયું. તેની કથા આ પ્રમાણે—

શ્રીદંડણ કુમાર કથા.

દંડણકુમારનો જીવ પૂર્વ ભવમાં કોઈ રાજાના પાંચસે સ્નેહિતોનો અધિકારી હતો. જ્યારે મધ્યાહ્ન વચ્ચે સંઘળાઓને માટે ભાત આવતા હતા ત્યારે તે તેઓની પાસે પોતાના ક્ષેત્રમાં એક એક ચાસ ફળથી કઢાવતો હતો. આ પ્રમાણે કરવાથી તે દરરોજ પાંચસે સ્નેહિતો અને એક હજાર બલ્લદોને ભાતપાણીમાં અંતરાય કરતો હતો. તેમ કરવાથી તે ભવમાં તેણે ઘણું અંતરાયકર્મ બાંધ્યું. ત્યાંથી કાઢ કરીને ઘણા કાઢ સુધી અનેક ભવમાં ભટકીને તે દ્વારિકા નગરીમાં કૃષ્ણ વાસુદેવને ઘેર દંડણા રાણીની કુક્ષિમાં પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. તે દંડણ કુમારના નામથી પ્રસિદ્ધ થયો. યુવાન વય પામતાં તેને પિતાએ પરણાવ્યો. ત્યાર પછી સ્ત્રીસંગના સુખમાં લીન થઈ તેણે ઘણા દિવસો વ્યતીત કર્યા.

અન્યદા ભગવાન શ્રી અરિષ્ટનેમી અઢાર હજાર સાધુઓથી પરિવૃત્ત થઈ દ્વારકા-પુરીના મોટા ઉદ્યાનમાં સમવસર્યા. તેમને વાંદવાને માટે કૃષ્ણ વાસુદેવ ઢંઢળ કુમાર સહિત નીકળ્યા. વાંદીને યોગ્ય સ્થાને વેઠા. એટલે પ્રભુએ કુમતરૂપ અંધકારને દૂર કરનારી, પતિત જનોનો ઉદ્ધાર કરનારી, અમૃતના નિઝરણા જેવી, મોહ મહનો નાશ કરનારી, સર્વ જનને આનંદ આપનારી, માલવ કોશિક રાગનો અનુવાદ કરનારી અને સમગ્ર ક્લેશને નષ્ટ કરનારી દેશના આપવી શરૂ કરી. તે સાંભળતાં ઢંઢળ કુમારનું મન વૈરાગ્યરસથી વ્યાપ્ત થઈ જવાને લીધે તેણે શ્રી નેમિનાથ સ્વામી પાસે ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યા પછી તે દ્વારિકાપુરીમાં ભિક્ષાર્થે ફરેછે, પરંતુ કૃષ્ણ વાસુદેવના પુત્ર તરીકે તેમજ શ્રી નેમિનાથ સ્વામીના શિષ્ય તરીકે પ્રસિદ્ધ છતાં પણ તેને શુદ્ધ ભિક્ષા મળતી નથી અને અશુદ્ધ ભિક્ષા તે ગ્રહણ કરતા નથી. એકદા શ્રી નેમિશ્વર ભગવાને તેને કહ્યું કે—‘હે ઢંઢળ ! તું પૂર્વભવમાં બાંધેલું અંતરાય કર્મ ઉદયભાવમાં આવેલું છે, તેથી તને શુદ્ધ આહાર મળતો નથી; માટે વીજા મુનિએ આપેલો આહાર ગ્રહણ કર.’ ત્યારે હાથ જોડી તે ઢંઢળ કુમારે કહ્યું કે—‘હે ત્રિલોકનાથ ! જ્યારે મારું અંતરાય કર્મ ક્ષય પામશે ત્યારેજ મારી પોતાની લબ્ધિથી મળેલો શુદ્ધ આહાર હું ગ્રહણ કરીશ, વીજાએ લાવેલો આહાર ગ્રહણ કરવો મને યોગ્ય નથી.’ આ પ્રમાણે કહીને તેણે તેવો અભિગ્રહ સ્વામીની સાક્ષીએ લીધો. પછી પ્રતિદિવસ અવ્યાકુલ મને ભિક્ષાર્થે ફરેછે, પરંતુ તેને શુદ્ધ આહાર મળતો નથી. તેથી તે તૃષ્ણા અને ક્ષુધા સહન કરે છે. આ પ્રમાણે તેને કેટલોક કાલ વ્યતીત થયો.

એક દિવસ નેમીશ્વર ભગવાનને વાંદવાને માટે કૃષ્ણ વાસુદેવ આવ્યા. પ્રભુને વાંદીને કૃષ્ણ વાસુદેવે પૂછ્યું કે—‘આપના અઢાર હજાર સાધુઓમાં દુષ્કર કાર્ય કરનારો કયો સાધુ છે?’ તે વચ્ચે ભગવાને કહ્યું કે—‘દુષ્કર કરનાર તો સર્વ સાધુઓ છે, પણ તેમાં ઢંઢળ મુનિ વિશેષ છે.’ વાસુદેવે કહ્યું કે—‘હે ભગવન્ ! કયા ગુણથી તે વિશેષ છે ?’ ત્યારે ભગવાને તેનો સર્વ અભિગ્રહ કહ્યો. તે સાંભળી અતિ હર્ષિત થઈ કૃષ્ણ વોલ્યા કે—‘તે ધન્ય એવા ઢંઢળ મુનિ ક્યાં છે ? તેને વાંદવાની મને તીવ્ર ઇચ્છા થઈ છે.’ ભગવાને કહ્યું કે—‘ભિક્ષાર્થે શહેરમાં ગયેલા છે, તે તમને સામાજ મળશે, પછી સ્વામીને વાંદીને દ્વારિકાપુરીમાં પાછા આવતાં ગર્જેન્દ્ર ઉપર આરૂઢ થયેલા કૃષ્ણે ઢંઢળ મુનિને વજારમાંથી સામે આવતા જોયા; કૃષ્ણે હાથી ઉપરથી ઉતરી ઢંઢળ મુનિની ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી ઘણા ભાવ પૂર્વક તેમને વાઘા અને કહ્યું કે—‘હે મુનિ ! તમને ધન્ય છે ! તમે પુણ્યશાલી છો. અતિ ભાગ્ય શિવાય તમારા દર્શન થવા સુલભ નથી.’ તે સમયે સોઠ હજાર રાજાઓ પણ તે મુનિના ચરણમાં પડ્યા. તે વચ્ચે વારીમાં વેટેલા એક વળિકે

त जोइने चिंतव्युं के 'अहो ! आ मुनि महानुभाव देखाय छे, जेथी महा समृद्धि-
वान कृष्ण आदि राजाओ पण तेमना चरणकमलमां पडेछे. माटे मारे तेमने शुद्ध
मोदक व्होरावीन लाभ लेवो. तेमने व्होराववाथी मने मोटुं पुण्य थशे.' आ प्रमाणे
विचारीने ढंढण मुनिने पोताने घरे तेढी लावी तेणे बहुभावथी मोदक व्होराव्या.

ढंढण मुनिए भगवाननी समीपे आवीने पूछ्युं के—'हे भगवन् ! मारुं अंतराय
कर्म आजे नष्ट थयुं ?' भगवाने कह्युं के—'हे मुनि ! हजु ते नष्ट थयुं नथी.' ढंढण
मुनिए पूछ्युं के—'हे स्वामिन् ! त्यारे आजे मने भिक्षानो लाभ केम थयो ?' स्वा-
मीए कह्युं के—'कृष्ण वासुदेवनी लब्धिथी तने आ आहार मळेलो छे, पण अंतरा-
यकर्मना क्षयथी उत्पन्न थयेली तमारी लब्धिथी मळेलो नथी.' आ प्रमाणेनां भग-
वाननां वचन सांभळीने ढंढण मुनि ते आहारने शुद्ध भूमिमां परठववाने गया. त्यां
शुद्ध अने अतिशुद्ध अध्यवसायथी प्रबल शुद्ध ध्यानरूपी अग्निवडे कर्मरूपी इंध-
नने बाळी दइ पोतानां पूर्वकृत कर्मोनो समूह होयनी तेम मोदकने चूर्ण करतां
करतां तेमने केवलज्ञान उत्पन्न थयुं. ते वखते देवोए दुंदुभि वगाडी चारे तरफ जय
जय शब्द कयों अने कृष्ण आदि सर्व भव्य जनो खुशी थया. घणा काळ सुधी
केवळीपणे विहार करीने प्रांते ढंढण मुनिए मुक्ति प्राप्त करी. आ प्रमाणे अन्य
महात्माए पण वर्तवुं.

इति ढंढण मुनि कथा.

आहारेसु सुहेसुअ; रम्मावसहेसु काणैणसु च

साहूण नाहिंमारो; अहिंमारो धम्मकज्जेसु ॥ ४० ॥

अर्थ—“शुभ एवा आहारने विषे, रम्य एवा उपाश्रयने विषे अने (विचित्र
एवा) उद्यान-वागवर्गीचाने विषे साधुने अधिकार (आसक्तपणं) नथी; निर्म-
मत्व होवाथी. तेओने तो मात्र धर्मकार्यमां अधिकार छे. मुनिने इंद्रियोने सुखकारी
वाह्य पदार्थोमां आसक्ति होती नथी.” ४०

साहू कांतार महाभएसु, अवि जणवणवि मुइयम्मि ।

अवि ते सरीरपीडं, सहंति न लहंति यं विरुद्धम् ॥ ४१ ॥

अर्थ—“अटवीमां के राज्यविप्लवादि महा भयमां पण मुनि ऋद्धिवाळा
निरूपद्रव जनपदमां होय तेम निर्भयपणे वर्ते छे. वळी ते मुनिओ शरीरनी पीडाने
सहन करेछे पण विरुद्ध वस्तु ग्रहण करता नथी.” ४१. अर्थात् मुनि गमे तेवा

કષ્ટમા પળ અનેષણીય આહાર પાણી વિગેરે ગ્રહણ કરતા નથી અને બીજાનું ગ્રહણ કરેલું તેવું હોય તો વાપરતા નથી, અર્થાત્ તેમને આહારાદિને વિષે પ્રતિવંધ નથી ધર્મકાર્યને વિષેજ પ્રતિવંધ વર્તેછે.

જંતેહિ પીલિયાવિહુ, સ્વંદગસીસા ન ચેવં પરિકુવિયા ।

વિહય પરમત્થસારા, સ્વંમંતિ જિ પંડિયા હંતિ ॥ ૪૨॥

અર્થ—“યંત્રવઢે પીલ્યા છતાં પણ સ્કંદકાચાર્યના ૫૦૦ શિષ્ય કોપાયમાન નજ થયા. કારણકે જેમણે પરમાર્થનો સાર (તત્ત્વરહસ્ય) જાણ્યોછે એવા પંડિતો જે હોય છે તે ગમે તેવું કષ્ટ પણ સ્વમેજ છે, પ્રાણાંતે પણ માર્ગથી ચલતા નથી.” ૬૨, અહીં સ્કંદક શિષ્યોનું દૃષ્ટાંત જાણવું. ૧૪.

શ્રી સ્કંદક શિષ્ય દૃષ્ટાંત.

શ્રાવસ્તી નગરીમાં જિતશત્રુ નામનો રાજા રાજ્ય કરતા હતો. તેને ધારિણી નામે પટ્ટરાણી હતી. તેને સ્કંદક નામનો કુમાર હતો. તે કુમારને પુરંદરયશા નામની વેન હતી તેને કુંભકારકટક નગરના સ્વામી દંડક રાજાની સાથે પરણાવી હતી. તે દંડક રાજાને પાલક નામનો પુરોહિત હતો. એક દિવસ દંડક રાજાએ કોઈ કાર્યને માટે પાલકને પોતાના સાસરા જિતશત્રુ રાજા પાસે મોકલ્યો. તે વખતે જિતશત્રુ રાજાની સભામાં જઈને પાલકે વાર્તાના પ્રસંગમાં ધર્મચર્ચા ચલાવી તેમાં તે પોતાનો નાસ્તિક મત સ્થાપન કરવા લાગ્યો. તે વખતે પાસે બેઠેલા જૈનધર્મના તત્ત્વોના જાણ સ્કંદક કુમારે જૈનધર્મમાં કહેલી યુક્તિઓથી તે પાલકને નિરુત્ત કરી દીધો એટલે તે માનભ્રષ્ટ થયો. તેથી તે ક્રોધથી ઘણો પ્રજ્વલિત થઈ ગયો પરંતુ ત્યાં કાંઈ કરી શક્યો નહિ. પછી પોતાનું કાર્ય કરીને તે કુંભકારકટક નગરે પાછો આવ્યો.

એક દિવસ મુનિસુવ્રતસ્વામી પ્રભુ વિહાર કરતાં શ્રાવસ્તી નગરીએ પધાર્યા. સ્કંદક કુમાર વાંદવાને માટે આવ્યો, પ્રભુએ દેશના દીધી. તે સાંભળી સ્કંદક કુમારે પાંચસો રાજપુત્રો સહિત દીક્ષા લીધી. અનુક્રમે તે ઉગ્રવિહારી થયા. તેમણે સકલ સિદ્ધાંતનો સાર ગ્રહણ કરેલો હોવાથી ગુરુએ તેને પાંચસે સાધુઓના આચાર્ય વનાવ્યા.

એક દિવસ મુનિસુવ્રતસ્વામીની પાસે આવીને સ્કંદક કુમારે કહ્યું કે—‘હે ભગવન્ ! આપની આજ્ઞા હોય તો મારી વેન પુરંદરયશાને અને મારા વનેવી દંડક

राजा विगेरेने प्रतिबोध पमाडवाने माटे हुं कुंभकारकटक नगरे जाडं. त्यारे भगवाने कहुं के-‘हे स्कंदकाचार्य ! तमने त्यां प्राणातिक (प्राणनी हानि थाय तेवो) उपसर्ग थशे.’ स्कंदकाचार्ये पूछयुं के-‘हुं आराधक थइश के नहि ?’ प्रभुए कहुं के ‘तमारा शिवाय सर्व आराधक थशे.’ ते सांभळीने स्कंदकाचार्ये कहुं के-‘हे स्वामी ! जो मारी सहायथी बीजा मुनिओ आराधक थशे तो मने सघळुं मळयुं एम हुं मानीश.’ ए प्रमाणे कही स्वामीने वांदीने पांचसे साधुनी साथे ते कुंभकारकटक नगरे आव्या. तेओ आवेछे एवा खबर सांभळीने तेना आवतां पहेलां. साधुजनोने उतरवा योग्य वनभूमिमां पूर्ववैरी पालके नाना प्रकारनां शस्त्रो दाटी राख्यां. पछी स्कंदकाचार्य आव्या. एटले दंडक राजा नगरवासी लोकोनी साथे तेमने वांदवाने माटे आव्यो, आचार्ये केशनो नाश करनारी देशना दीधी, तेमां संसार स्वरूपनी अनित्यता बतावी, लोको आनंदित थया.

हवे पालके एकांतमां राजा पासे आवीने कहुं के-‘हे स्वामिन् ! आ स्कंदकाचार्य पाखंडी छे, ते साधु नथी; ते पोताना आचारथी भ्रष्ट थयेलो छे, अने हजार हजार योधाओनी साथे लडी शके एवा पांचसे पुरुषोने साथे लइने तमारुं राज्य लेवाने माटे आव्यो छे.’ ते सांभळी दंडक राजाए कहुं के-‘तुं ते वात शीरीते जाणेछे ?’ पालके कहुं के-‘हुं आपने तेओनी ठगाइ बतावी आपुं.’ पछी कोइ कार्यनुं ब्हानुं बतावी साधुओने अन्य वनमां मोकल्या, अने राजाने उपवनमां लइ जइ पालके पोते भूमिमां दाटेलां शस्त्रो काढीने बताव्यां. शस्त्रो जोइ राजानुं मन चलित थयुं, अने पालकने हुकम आप्यो के ‘तुं ते साधुओने तने योग्य लागे ते शासन कर.’ ए प्रमाणे कहीने राजा घेर गयो. पछी पूर्ववैरी पालके माणसोने पीलवानुं यंत्र लावीने वनमां खडुं कर्युं, अने तेनी अंदर एक एक मुनिने नाखवा लाग्यो. स्कंदकाचार्य दरेक मुनिने आलोचना करावे छे अने तेओना मनने समाधि पमाडेछे. तेथी जेओए कायापरनी मूर्छानो सर्वथा त्याग करेलो छे, कर्म खपाववामांज जेओनी दृष्टि निबद्ध थइछे, भोगव्या वगर कर्मनो क्षय थतो नथी एवो जेओना मनमां निश्चय थयेलोछे, रागद्वेषरहित जेओनुं मन थयेलुं छे अने जेओनुं अंतःकरण परम करुणारसथी भावित थयेलुंछे एवा ते पूज्य मुनिओ शुद्ध ध्यानवडे कर्मरूपी इंधनने वाळी दइ क्षपकश्रेणी उपर आरुढ थई दुष्ट पालकना लावेला यंत्रमां पीलाता सता अंतावस्थामां केवळज्ञान पामीने (अंतकृत केवळी थइने) मोक्षे गया. ए प्रमाणे अनुक्रमे चारसे नवाणुं साधुओ मुक्ति पाम्या.

પછી એક નાનો શિષ્ય વાકી રહ્યો. તેને પણ પાપાત્મા પાલકે પીલવાની તૈયારી કરી ત્યારે સ્કંદકાચાર્યે કહ્યું કે—‘અરે પાલક ! પ્રથમ મને પીલ, પછી આ લઘુ શિષ્યને પીલજે.’ એ પ્રમાણે કહેતાં છતાં પણ દુષ્ટ પાલકે તે શિષ્યને જ જલદીથી પ્રથમ પીલ્યો. તેથી ‘અરે ! આ દુરાત્માની કેવી દુષ્ટતા છે !’ એમ વિચારતાં સ્કંદકાચાર્યને અતિ તીવ્ર ક્રોધાગ્નિ પ્રગટ થયો; તે ક્રોધાગ્નિમાં ક્ષણમાત્રમાં તેમના ગુણરૂપી ઇંધન વળી ગયાં. પછી ‘અરે ! મારી નજર આગળ આ દુરાત્માએ કેવું નીચ કૃત્ય કર્યું ! આ પાલક પુરોહિત અતિ દુષ્ટ છે, આ દંડક રાજા પણ અતિ અધમ છે અને આ નગરનાં લોકો પણ અતિ નિર્દય છે.’ એ પ્રમાણે વિચારતાં ક્રોધથી જ્વલિત થયેલા સ્કંદકાચાર્યે પાલકને ઉદ્દેશીને કહ્યું કે—‘અરે દુરાત્મન્ ! હું તારા વધનો કરનાર થઈશ.’ એ પ્રમાણે તેમણે નિયાણું કર્યું; તેથી વિશેષ ક્રોધયુક્ત બનેલા પાલકે સ્કંદકાચાર્યને પણ યંત્રમાં પીલી નાંખ્યા. તેથી જેમણે સંયમની વિરાધના કરી છે એવા સ્કંદકાચાર્ય મરણ પામીને અગ્નિકુમાર નિકાયમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયા.

હવે એ સમયે સ્કંદકાચાર્યનો ઓઘો ‘રુધિરથી લેપાયેલો આ હાથ છે’ એવી શ્રાન્તિથી કોઈ ગીધ પક્ષીએ ઉપાડ્યો. પછી તેને માટે પરસ્પર લડતાં પક્ષીના મુખમાંથી તે ઓઘો સ્કંદકાચાર્યની વ્હેન પુરંદરચશાના આંગણમાં પડ્યો. પુરંદરચશાએ તે ઓઘો ઓઠાવ્યો, અને લોકોના મુખથી સઘળી હકીકત સાંભળી; તેથી પુરંદરચશાએ રાજાને કહ્યું કે—‘અરે પાપી દુરાત્મન્ ! મહા અનીતિ કરનાર ! તું આ શું કુર્મ કર્યું ? સાધુહત્યાથી થયેલું પાપ સાત કુળને વાળી નાંખે છે. સાધુની હત્યા તે મોટામાં મોટી હત્યા છે.’ એ પ્રમાણે વારંવાર રાજાને તિરસ્કાર પૂર્વક કહેતી તે સંસારથી પરાડ્મુખ થઈ વૈરાગ્યપરાયણ બની. એટલે શાસનદેવતાએ તેના પરિવાર સહિત તેને ઉપાડીને શ્રીમુનિસુવ્રતસ્વામી પાસે મૂકી. ત્યાં તેણે દીક્ષા ગ્રહણ કરીને પોતાનો સ્વાર્થ સાધ્યો.

હવે અગ્નિકુમાર નિકાયમાં ઉત્પન્ન થયેલા સ્કંદકાચાર્યના જીવે અવધિજ્ઞાનથી જોયું, એટલે તેને તીવ્ર ક્રોધ ઉત્પન્ન થવાથી પાલક સહિત દંડક રાજાના વધા દેશને વાળીને ભસ્મ કર્યો. તે ઉપરથી લોકપ્રસિદ્ધિમાં તે હાલ દણ્ડકારણ્ય કહેવાય છે.

સ્કંદકાચાર્યના શિષ્યો, પાલકે પોતાના પ્રાણનો નાશ કર્યો છતાં પણ તેના ઉપર ક્રોધવાળા થયા નહિ તો તેજ ભવમાં તે સર્વ મોક્ષે ગયા. એટલામાટે સિદ્ધાંતમાં પણ કહ્યું છે કે— ‘ ઉવસમસાર યુ સામણ્ણમ્ ’ શ્રમણપણાનો સાર ઉપશમ છે. વળી—

ક્ષમાસ્વરૂપ કરે યસ્ય, દુર્જનઃ કિં કરિષ્યતિ ।

અતૃષ્ણે પતિતો વહ્નિઃ, સ્વયમેવોપશામ્યતિ ॥

“ જેના હાથમાં ક્ષમારૂપી સ્વરૂપ છે તેને દુર્જન શું કરનાર છે ? તૃષ્ણ વિનાની જગ્યામાં પડેલો અગ્નિ પોતાની મેલેજ શાંત થઈ જાયછે.”

આ કથાનો એ ઉપનય છે કે ‘ આવો ઉત્કૃષ્ટ ક્ષમાગુણ ધારણ કરવો તે સાધુ-ઓને મુક્તિ મેળવવાનું મૂળ કારણ છે.’

इति - स्कंदकाचार्य कथा.

જિણવયળંસુઈ સકન્ના, અવગય સંસાર ઘોર પેયાલા ।

બાલાંણ સ્વમંતિ જઈ, જઈતિ કિં ઈત્થ અચ્છેરં ॥ ૪૩ ॥

અર્થ—“જે કારણમાટે જિનવચન સાંભળવાથી સર્કળ એવા અને ઘોર સંસારનો વિચાર જેણે જાણ્યોછે એવા યતિ (મુનિ) વાલ-અજ્ઞાની મિથ્યાદૃષ્ટિઓનાં કરેલાં દુષ્ટ ચેષ્ટિતને સ્કંદકશિષ્યોની જેમ સ્વમે છે તેમાં શું આશ્ચર્ય છે ? અર્થાત્ કાંઈ આશ્ચર્ય નથી. કેમકે મુનિએ દુષ્ટોનો કરેલો અપરાધ સહન કરવો તે જ યુક્ત છે.” ૪૩

લોકરુઢિમાં કાનવાળા હોય તે સર્કળ કહેવાય છે તે સ્વરા સર્કળ નથી, પરંતુ જેમણે જિનવચન સાંભળ્યાં છે ને હૃદયમાં ધાર્યાં છે તે જ સ્વરા સર્કળ છે. તેવા સર્કળ આ સંસારના સ્વરૂપને અસાર જાણે છે.

नै कुलं इत्थं पहाणं, हरिणसंबलस्स किं कुलं आसि ।

આકંપિયાં તવેણં, સુરોર્વ જં પજ્જુવાસંતિ ॥ ૪૪ ॥

અર્થ—“અહીં ધર્મના વિચારમાં કુલ્લનું પ્રધાનપણું નથી; એટલે ઊગ્ર ભોગાદિ કુલ્લ વિના ધર્મ ન હોય એવો કાંઈ નિશ્ચય નથી. તે વિષે દૃષ્ટાંત કહેછે— હરિકેશી વલ્લને શું ઉત્તમ કુલ્લ હતું ? નહોતું. તેઓ તો ચંડાલના કુલ્લમાં ઉત્પન્ન થયેલા હતા, છતાં તેમના તપે કરીને આકંપિત થયેલા—વશ થયેલા દેવતાઓ પણ તેમની સેવા કરેછે.” ૪૪

જ્યારે દેવતાઓ સેવા કરે ત્યારે પછી મનુષ્યની તો વાત જ શી ! માટે ધર્મ-વિચારમાં કુલ્લની પ્રાધાન્યતા નથી, ગુણની છે. અહીં હરિકેશી વલ્લનું દૃષ્ટાંત જાણવું. ૧૬

हरिकेशि मुनिनी कथा.

प्रथम हरिकेशि मुनिना पूर्व भवनं वृत्तांत आ प्रमाणे—

मथुरा नगरीमां शंख नामे राजा हतो. ते न्यायमां घणो निपुण हतो. अन्यदा ते शंख राजाए गुरुनी पासे चारित्र ग्रहण कर्तुं. विहार करतां करतां ते शंख राजर्षि हस्तिनापुर आव्या. त्यां भिक्षार्थे शहरमां प्रवेश करतां मार्ग नहि जाणवार्थी तेमणे सोमदेव नामना पुरोहितने नगरनो मार्ग पूछ्यो. मुनिवेषना द्वेषी सोमदेव पुरोहिते व्यंतरथी अधिष्ठित थयेलो अग्नि जेवो तपेलो मार्ग तेने वताव्यो. ते मार्ग एवो हतो के जे कोइ अजाणतां ते मार्गे जाय तो ते भस्म थइ जायछे. ब्राह्मणे विचार कर्यो के— 'जो मुनि प्रज्वलित मार्गे जशे तो ते बळीने भस्म थइ जशे; ते वखते हुं कौतुक जोइश.' हवे साधु तो ते दुष्टे वतावेळा मार्गे चाल्या. परंतु ते समये ते साधुना धर्मना महात्म्यथी ते व्यंतर त्यांथी नासीज गयो, तेथी मार्ग शीतळ थइ गयो. शंख राजर्षि तो इर्यासमितिथी ते मार्गे धीमे धीमे चाल्या जता हता. गोखमां वेढेला सोमदेव पुरोहिते ते जोइ विचार कर्यो के "अहो! आ जैन धर्मनो प्रभाव घणो मोटो जणाय छे के जेथी आ व्यंतरथी अधिष्ठित थयेलो अग्नि जेवो तपेलो मार्ग पण आ मुनिना पुण्यप्रभावथी शीतळ थइ गयो. माटे आ साधुवेषने धन्य छे तेमज आ मार्गने पण धन्य छे!" पछी गोखमांथी नीचे उतरीने ते साधुना चरणमां पड्यो अने बोल्यो के—'हे स्वामी! में अज्ञानपणाथी आ दुष्कृत्य कर्तुं छे ते मारो अपराध क्षमा करो.' साधुए तेने योग्य जीव जाणी धर्मदेशना आपी. ते सांभळीने ते प्रतिबोध पाम्यो अने मनमां विचार करवा लाग्यो के—'अहो! आ साधुनुं केवुं परम उपकारीपणुं छे के जेथी अपकार करनार उपर पण तेमनी उपकारबुद्धि छे.' पछी पुरोहिते कहुं के—'हे भगवन्! भवसागरमां डुबता एवा मने चारित्रधर्म रूपी नाव आपीने तारो.' गुरुए तरुतज तेने दीक्षा आपी. ते निर्दोष चारित्र पाळवा लाग्यो, परंतु ब्राह्मण जातिने लीये नीच गोत्रमां जन्म आपनार जातिमद करेछे. ए प्रमाणे घणा काल सुधी चारित्र पाळीने छेवटे जातिमदनी आलोचना कर्या शिवाय मरण पामी देवपणाने प्राप्त थयो.

देवगतिमां घणा काल सुधी भोग भोगवी नीच गोत्रकर्म जेणे बांधेलुं छे एवा ते सोमदेव पुरोहितनो जीव त्यांथी च्यवीने गंगातट उपर बलकोट नामना चंडा-ल्लेने घेर तेनी स्त्री गौरीनी कुक्षिमां पुत्रपणे उत्पन्न थयो, माताए स्वप्ननी अंदर लीला रंगनो आंवो जोयो, अनुक्रमे तेनो प्रसव थयो. मातापिताए तेनुं नाम हरिके-

शिवल पाड्युं. अनुक्रमे मोटो थतां एकवार चसंतोत्सवमां समान वयवाळा बाल-
कोनी साथे क्रीडा करतां ते अति चपळ होवाथी बीजा बालकोनी तर्जना करेछे. कार-
णके बालकोनो ए स्वभाव ज छे. कहुं छे के—

न सहंति इकमिकं, न विणा चिंछति इकमिकेण ।

रासह वसह तुरंगा, जूआरी पंडियो डिंभा ॥ १ ॥

“रासभ, वृषभ, घोडा, जुगारी, पंडितो ने बालको एक बीजाने सहन करी
शकता नथी अने पाछा एक बीजा शिवाय एकला रही शकता नथी.”

पछी घणा बालकोए मळीने हरिकेशिवलने पोताना मंडळमांथी हांकी काढ्यो.
हवे ए अवसरे एक झेरी सर्प नीकळ्यो. तेने घणा माणसोए मळीने मारी नाख्यो,
तेवामां एक बीजो सर्प नीकळ्यो; पण ते निर्विष हतो तेथी लोकोए विचार्युं के ‘आ
सर्प विष वगरनो छे तेथी तेने मारवो न जोइए, एम विचारी तेने जीवतो छोडी दीथो.
ए स्वरूप जोइने लघुकर्मी हरिबळ बालके विचार्युं के— ‘अरे ! आ अगाध भवकूपमां
आ जीव पोताना कर्मथीज दुःखी थायछे, अन्य तो निमित्त मात्र छे, कहुं छे के—

रे जीव सुहृदुहेसु, निमित्तमित्तं परं वियाणाहि ।

सकयफलं भुजंतो, कीस मुहा कुप्पासि परस्स ॥

“हे जीव! सुख अने दुःखनी अंदर अन्य तो निमित्त मात्र छे एम तुं जाण. स्व-
कृत एटले पोतानां करेलां कर्मना फळने भोगवतां तुं शामाटे बीजा उपर गुस्से थाय छे ?”

वळी आ जीव पोताना गुणथीज सुखी थाय छे. सुख अने दुःखनुं मूल कारण
पोतानो आत्माज छे; माटे निर्विषपणुंज वधारे सारुं छे. विषय रूप विषवाळा पुरुषो
मरण पामेछे; तेथी जेओ विषयरूप विषथी रहित छे तेओने धन्य छे. ए प्रमाणे जेनां
हृदयचक्षु विकस्वर थयां छे एवा हरिकेशीने अनादि भवप्रपंचने चित्तवतां भवतापने
हरनार जातिस्मरणज्ञान उत्पन्न थयुं. तेणे सम्यक् प्रकारे पूर्व भवतुं स्वरूप जोयुं.
‘अरे ! में पूर्वे सोमदेवना भवमां चारित्र पाळ्युं छे, परंतु जातिमद करवाने लीधे में
तेने सदोष करेलुं छे. अहो ! विशुद्ध एवो आ चारित्र धर्म निर्विषपणे आराध्यो सतो
अवश्य स्वर्गादि सुखने आपेछे’. सिद्धांतमां पण कहुं छे के—

तए संथारनिविद्धो वि, मुणिवरो भट्टरागमयमोहो ।

जं पावइ मुत्तिसुहं, कत्तो तं चक्कवट्टीवि ॥

“જેના રાગ મદ ને મોહ નાશ પામેલા છે એવા મુનિવર તે અવસરે સંથારા પર રહ્યા સતા પળ મોક્ષસુખને પ્રાપ્ત કરેછે તો તેને ચક્રવર્તીપિણું પામવું તેમાં તો શું આશ્ચર્ય ! ”

એ પ્રમાણે સંવેગરૂપી રંગથી જેનું મન રંગાયેલું છે એવા હરિકેશિબલે ગુરુની પાસે જિનવાળી સાંભળીને ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું અને દુષ્કર છઠ્ઠ અઢમ આદિ તપ કરવા લાગ્યા, તેમજ વિષયનો ત્યાગ કરીને વિચરવા લાગ્યા.

એકદા એક માસના ઉપવાસનું તપ કરીને તે વારાણસી નગરીના તિંદુક નામના વનમાં તિંદુક યક્ષના મંદિરમાં કાયોત્સર્ગ કરીને રહ્યા. તેના તપગુણથી રંજિત થઈ તિંદુક યક્ષ પણ તે સાધુની સેવા કરવામાં તત્પર થયો. અહો ! તપનું અત્યંત મહાત્મ્ય છે ! કહું છે કે—

યદ્દૂરં યદ્દૂરાધ્યં, યત્સુરૈરપિ દુર્લભમ્ ।

તત્સર્વં તપસા સાધ્યં, તપો હિ દુરતિક્રમમ્ ॥

“જે દૂર છે, જે દુઃખથી આરાધી શકાય તેવું છે, જે દેવોને પણ દુર્લભ છે તે સર્વ તપથી મેળવી શકાય છે. માટે તપનું કોઈ અતિક્રમ કરી શકે—તેનાથી વધી શકે તેમ નથી.”

એ વખતે વાળારસી નગરીના રાજાની પુત્રી-સુભદ્રા નામની રાજકન્યા ઘણી દાસીઓથી પરિવૃત્ત થઈ પૂજાની સામગ્રી લઈને યક્ષરાજને પૂજવાને માટે આવી. યક્ષ-મંદિરની પ્રદક્ષિણા કરતાં તે રાજકન્યાએ મલમલિન દેહવાળા મુનિને જોયા. એટલે ‘અરે ! નિંદ્રા દેહવાળો પ્રેત જેવો આ કોણ છે ? ’ એ પ્રમાણે કહી તેણે શુશુકાર કર્યો. તે તપસ્વી મુનિની મોટી આશાતના કરી. એવું રાજકન્યાનું ચેષ્ટિત જોઈને કુપિત થયેલા તિંદુક યક્ષે વિચાર્યું કે—‘અરે ! આ રાજકન્યા દુષ્કર્મ કરનારી છે, કારણકે સુર અને અસુરે જેના ચરણની પૂજા કરી છે એવા આ મુનિની તે અવજ્ઞા કરેછે; તેથી આ પૂજ્ય મુનિની કરેલી અવજ્ઞાનું ફલ આ રાજકન્યાને વતાવું.’ એ પ્રમાણે વિચાર કરીને તેણે તેના શરીરમાં પ્રવેશ કર્યો. એટલે તેના પ્રવેશથી નાના પ્રકારના વક્રવાદ કરતી, હાર વિગેરેને તોડતી અને વસ્ત્ર વિગેરેની શુદ્ધિ નહિ જાણતી એવી રાજકન્યાને ત્યાંથી સેવકો તેનાં માતાપિતા પાસે લાવ્યા. પુત્રીસ્નેહથી મોહિત થયેલા રાજાએ તેની ઘણી ચિકિત્સા કરાવી. અનેક માંત્રિકો અને વૈદ્યોને બોલાવ્યા, પરંતુ કંઈ ફેર પડ્યો નહિ; તેથી વૈદ્યો સ્થિત થયા. પછી યક્ષે પ્રત્યક્ષ થઈને કહું કે—‘હે રાજન્ !

पोताना रूपथी गर्वित थयेली आ तारी पुत्रीए मारा पूज्य मुनिनो उपहास करेलो छे, तेथी जो तेज मुनिनी ते स्त्री थाय तोज हुं तेने मुक्त करुं; बीजो कोइ उपाय नथी. ' ते सांभळी राजाए विचार कर्यो के—' आ प्रमाणे थवाथी मारा प्राणथी पण वधारे वहाली एवी आ कन्याने हुं जीवती तो जोइश; माटे आ कन्या मुनिराजने अर्पण करवी. ' ए प्रमाणे विचार करी परिजनो साथे सुभद्राने ते मुनि पासे मोकली. ते कन्याए पण पोताना पितानी आज्ञाथी यज्ञमंदिरमां जइ मुनिने वांदीने कहुं के—' हे महर्षि ! आपना हाथवडे मारो हाथ ग्रहण करो. हुं स्वयंवरा थइने आपनी पासे आवेली छुं. ' मुनिए कहुं के—' हे भद्रे ! मुनिओ विषयसंगथी रहित होय छे, माटे आ वात साथे मारे कांइ पण प्रयोजन नथी. ' मुनिए आ प्रमाणे कहा छतां कुतुहळमां प्रीतिवाळा तिंदुक यज्ञे मुनि शरीरमां दाखल थइ ते कन्यानुं पाणिग्रहण कर्तुं अने तेने विटंबणा करीने छोडी दीधी. ते बधुं स्वप्न जेवुं जोइने निस्तेज थइ पिता पासे आवी, अने स्वप्न जेवुं सघळुं रात्रिनुं स्वरूप कही बताव्युं. ते समये रुद्रदेव पुरोहिते कहुं के—' हे स्वामिन् ! आ कन्या ऋषिपत्नी थयेली छे; अने अमारा शास्त्रमां कहुं छे के ' तजायेली ऋषिपत्नी ब्राह्मणने आपवी ' आवो वेदनो अर्थ छे, माटे आ कन्या ब्राह्मणने अर्पण करवी जोइए. ' ए प्रमाणे सांभळीने राजाए ते रुद्रदेव पुरोहितने ज ते कन्या अर्पण करी.

एकवार रुद्रदेव पुरोहिते यज्ञ करतां सुभद्राने यज्ञपत्नी करी. यज्ञमंडपमां घणा ब्राह्मणो आवेळा हता. यज्ञकर्ममां कुशल याज्ञिको यज्ञ करवा लाग्या हता अने तेओने योग्य पुष्कळ भोजन विगरे तैयार कर्तुं हतुं. ते समये मासखमणना पारणे हरिकेशिबल मुनि यज्ञमंडपमां दाखल थया. तेमने सन्मुख आवतां जोइने ब्राह्मणोए कहुं के—' अरे ! आ प्रेत जेवो, मळथी मलिन देहवाळो अने निंद्य वेष धारण करवा वाळो कोण यज्ञ-मंडपने मलिन करवाने आवेळोछे ? ' ते वखते मुनिए आवीने भिक्षाने माटे ब्राह्मणो पासे याचना करी. ते सांभळीने अनार्य ब्राह्मणोए कहुं के—' अरे ! दैत्यरूप ! यज्ञ-मंडपमां तैयार करेलुं अन्न ब्राह्मणोने देवा योग्य छे, शुद्र करतां पण अधम एवा तने ए अन्न केम अपाय ? वळी जे अन्न ब्राह्मणोने अपाय छे तेनुं पुण्य तो सहस्रगुणुं थाय छे, अने तने आपेलुं अन्न तो राखमां घी होमवा जेवुं थाय छे, माटे अहींथी चाल्यो जा, तुं अहीं शामाटे उभो छे ? ' ए प्रमाणे ब्राह्मणोए मुनिनो उपहास कर्यो. ते सांभळी यज्ञे मुनिना शरीरमां प्रवेश करीने कहुं के—' अरे ! सांभळो, हुं श्रमण (जैन साधु) छुं, यावज्जीव ब्रह्मचर्य पाळनारो छुं, अहिंसादि व्रतोने धारण करुं छुं; तेथी हुंज सुपात्र छुं, ब्राह्मणो सुपात्र नथी. केमके तमे तो पशुवध आदि पापना

કરનારા છો, મુશ્કેલી ન કહેવાય એવા સ્ત્રીના ગુહ્ય સ્થાનના મર્દન કરનારા છો અને ઉત્તમ પ્રકારના જ્ઞાનથી દૂર કરાયેલા છો, માટે હુંજ સુપાત્ર છું. તમારા ભાગ્યથી જ હું તમારા યજ્ઞમંડપમાં આવેલો છું; માટે મને શુદ્ધ અન્ન આપો.” એવાં વાક્યોથી તિરસ્કાર કરાયેલા બ્રાહ્મણો તે મુનિને મારવા તૈયાર થયા. તેઓએ લાકડી અને મુષ્ટિવડે મુનિને કેટલાક પ્રહારો કર્યા. એટલે રુષ્ટમાન થયેલા યક્ષે તે બ્રાહ્મણોને પ્રહારાદિ વડે મુશ્કેલીમાંથી રુધિર વમતા કરી દીધા, અને શરીરના સાંધા શિથિલ કરી નાખ્યા, જેથી તેઓ પૃથ્વી ઉપર પડ્યા. મોટો કોલાહલ થઈ ગયો, એટલે સઘળા ત્યાં એકઠા થયા. કોલાહલ સાંભળીને સુભદ્રા રાજકન્યા પણ બહાર નીકળી. તેણે મુનિને જોયા એટલે તરત ઓળખ્યા. પછી ભયથી વિહ્વલ બની જઈને તેણે રુદ્રદેવ વિગેરેને કહ્યું કે—‘ અરે દુર્બુદ્ધિવાળાઓ ! આ મુનિને પીડાશે તો યમમંદિરમાં પહોંચી જશે. આ તો તિંદુક યક્ષે પૂજેલા મહા પ્રભાવવાળા તપસ્વી મુનિ છે, મેં પૂર્વે તેમને ચલિત કરવા માટે ઘણો યત્ન કર્યો હતો; પરંતુ તે જરા પણ ધ્યાનથી ચલિત થયા નહોતા. માટે આ મુનિને ધન્ય છે ધન્ય છે. ’ એમ બોલતી સુભદ્રા મુનિના ચરણમાં પડી અને કહ્યું કે—‘ હે કૃપાસિંધુ ! હે જગત્તજનવંધુ ! મારા આગ્રહથી આ મૂર્ખ લોકોએ કરેલો અપરાધ क्षમા કરો. ’ મુનિએ કહ્યું કે—“ મુનિને કોપ કરવાનો અવકાશ નથી. કારણકે ક્રોધ મહા અનર્થકારી છે. કહ્યું છે કે—

जं अज्जियं चरित्तं, देसूणाए य पुव्वकोडी ए ।

तंपिअ कसायमित्तो, हारेइ नरो मुहुत्तेण ॥

“ દેશે ઉળા ક્રોડ પૂર્વે પર્યંત જે ચારિત્ર પાળ્યું હોય તેને પણ પ્રાણી એક મુહૂર્ત માત્ર કષાય કરવાથી હારી જાય છે.”

માટે સાધુને કોપ કરવો યોગ્યજ નથી. તેથી તે કોપ કરેજ નહિ, પરંતુ તમારા પર કોપ કરનાર યક્ષને તમે પ્રસન્ન કરો.” મુનિના કહેવાથી બ્રાહ્મણોએ તે યક્ષને સંતુષ્ટ કર્યો, એટલે તે સર્વ બ્રાહ્મણો સાજા થયા. પછી તેઓ યજ્ઞકર્મ છોડી દઈને મુનિના ચરણમાં પડ્યા અને શુદ્ધ અન્નવડે મુનિને પહિલાભ્યા. તે વખતે ત્યાં પંચ દિવ્ય પ્રગટ થયા. તે જોઈ ‘ આ શું ! ’ એમ બોલતાં કુતુહલ જોવા માટે ઘણા લોકો એકઠા થયા. રાજા પણ એ હકીકત જાણીને ત્યાં આવ્યો. સઘળાઓ સુપાત્ર દાનની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. કહ્યું છે કે—

વ્યાજે સ્યાદ્દ્વિગુણં વित्तं, व्यवसाये स्याच्चतुर्गुणम् ।

क्षेत्रे शतगुणं प्रोक्तं, पात्रेऽनंतगुणं तथा ॥ ૧ ॥

“વ્યાજમાં ધન ચમણું થાય છે, વ્યાપારમાં ધન ચોગણું થાય છે, ક્ષેત્રમાં વાવ-વાથી સોગણું થાય છે, અને સત્પાત્રને આપવાથી અનંતગણું થાય છે.”

વલી—

मिथ्यादृष्टिसहस्रेषु, वरमेको ह्यणुव्रती ।

अणुव्रतिसहस्रेषु, वरमेको महाव्रती ॥ ૨ ॥

महाव्रतिसहस्रेषु, वरमेको हि तात्त्विकः ।

तात्त्वિકસ્ય સમં પાત્રં, ન ભૂતં ન ભવિષ્યતિ ॥ ૩ ॥

“હજાર મિથ્યાત્વીઓ કરતાં એક શ્રાવક વ્રતધારી વધારે શ્રેષ્ઠ છે, હજાર શ્રાવક વ્રતધારીઓ કરતાં એક મહાવ્રતી (સાધુ) વધારે શ્રેષ્ઠ છે; હજાર મહાવ્રતીઓ કરતાં એક તત્ત્વવેત્તા મુનિ (ગણધર મહારાજા) વધારે શ્રેષ્ઠ છે, એવા તાત્ત્વિક મુનિની બરો-બરી કરનારું પાત્ર બીજું કોઈ થયું નથી અને યશે પણ નહિ.”

માટે આ જૈન સાધુને દાન દેવું એ ધન્ય છે. પછી ત્યાં મુનિએ દેશના આપી. ઘણા માણસો મુનિની દેશનાથી પ્રતિબોધ પામ્યા અને સઘળા બ્રાહ્મણો પણ શ્રાવક થયા.

હરિકેશિ મુનિ શુદ્ધ વ્રત આરાધી કેવલજ્ઞાન પામીને મોક્ષે ગયા. માટે કુઠ્ઠનું પ્રાધાન્ય નથી, પણ ગુણોનુંજ પ્રાધાન્ય છે; ગુણ ન હોય તો કુઠ્ઠ કંડ કરી શકતું નથી. વલી આ આત્મા નટની માફક નવાં નવાં રૂપ ધારણ કરી સંસારમાં પરાવર્તન કર્યા કરે છે (અનેક દેહ ધારણ કરે છે). માટે કુઠ્ઠાભિમાનનો અવકાશજ ક્યાં છે ? આ-હ્વીકતને ત્રણ ગાથા વડે સ્પષ્ટ કરે છે—

देवो नेरइउत्तिय, कीड पयंगुत्ति माणुँसोवेसो ॥

खुवस्सीअ विखुवो, सुहभागी दुखर्वभागीअ ॥ ૪૫ ॥

राउत्तिय दमगुत्तिय, एस सपांगुत्ति एस वेयविऊ ॥

सामी दासो पुँजो, खलँत्ति अर्धणो धणवँइत्ति ॥ ૪૬ ॥

नवि इत्थं कौवि नियमो, सकम्म विणिविट्ठं सरिसकयचिट्ठो॥
अनुन्न रूव्वेसो, नड्डुव्वं परियत्तए जीवो ॥ ४७ ॥

अर्थ—“आ जीव देवता थयो, नारकी थयो, कीडो अने पतंगीयो थयो, उपलक्षणी अनेक प्रकारनो तिर्यच थयो, मनुष्यरूप वेषवाळो अर्थात् मनुष्य थयो, रूपवंत थयो, विरूप एटले कट्टप पण थयो, सुखनो भाजन थयो, दुःखनो भाजन—दुःख भोग-वनार पण थयो. ४५. राजा थयो, द्रमक एटले भिक्षुक पण थयो, एज जीव चंडाल थयो, एज वेदनो जाणनारो प्रधान ब्राह्मण पण थयो, स्वामी थयो, सेवक थयो, पूज्य एवो उपाध्यायादि थयो, खळ दुर्जन पण थयो, निर्धन थयो, अने धनवान पण थयो. ४६. आ संसारमां कोइ प्रकारनो नियम नथी अर्थात् मनुष्य मरीने मनुष्यज थाय, पशु मरीने पशु थाय ने देवता चवीने देवता थाय एम केटलाको कहेछे पण एवो बिलकुल नियम नथी. पोतानां कर्मोने जेवो उदय होय ते प्रमाणे चेष्टा करनारो आ जीव नवां नवां रूप ने वेष धारण करनारा नटनी जेम आ संसारमां (नवा नवा रूपे) परिभ्रमण पण करे छे. ” ४७. आ प्रमाणेनुं संसारनुं स्वरूप जाणीने विवेकी मनुष्यो मोक्षना अभिलाषीज होयछे, धनादिना इच्छक होता नथी. ते उपर कहे छे—

कोडीसएहिं धणंसंचयस्स, गुणसुभरियाए कन्नाए ॥

नवि लुद्धो वयररिसी, अलोभया एस साहूणं ॥ ४८ ॥

अर्थ—“द्रव्यसमूहना सैंकडो कोडीए सहित आवेली, रूप लावण्यादि गुणोए भरेली एवी कन्या (अपरिणीता) ने विषे पण वैरक्रुषि (वज्र स्वामी मुनि) लोभाणा नहीं, लुब्ध थया नहीं. आवी अलोभता सर्व साधुओए करवी. ” ४८. अर्थात् एवा निर्लोभी थवुं.

पुष्कळ द्रव्य सहित अत्यंत रूपवंत रुक्मिणि नामनी कन्या वज्रस्वामीना गुणोथी मोह पामीने तेमने वरवा आव्या छतां वज्रस्वामीए किंचित् पण द्रव्यमां के स्त्रीमां न लोभातां तेने उपदेश आपी धर्म पमाडी चारित्र आप्युं. आवी निर्लोभता सर्व मुनि महाराजाए राखवा योग्य छे. अहीं वज्रमुनिनुं दृष्टांत कहे छे—

શ્રી વજ્રમુનિનું દૃષ્ટાંત.

તુંવન ગામમાં ધનગિરિ નામનો એક વ્યાપારી વસતો હતો. તે અતિ ભદ્રિક હતો. તેને સુનંદા નામની સ્ત્રી હતી. તેની સાથે ભોગ ભોગવતાં તેણે ઘણા દિવસો સુખથી વ્યતીત કર્યા. એક દિવસ વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થવાથી ધનગિરિએ સગર્ભા માર્યાને છોડીને સિંહગિરિ ગુરુ પાસે ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. તે ઝગ્ર તપ કરવા લાગ્યા; અને ગુરુસેવાના રસિક થઈ સારણા, વારણા, ચોયણા, પઢિચોયણા વિગેરે ગ્રહણ કરવામાં કુશલ થયા.

પાછલ સુનંદાને પુત્ર પ્રસવ થયો. તે વચ્ચે ‘આના પિતાએ દીક્ષા લીધેલી છે અને તે ધન્યવાદ આપવા લાયક મુનિ થયેલ છે’ એવું તે પુત્ર જન્મતાં જ સ્વજનમુખથી સાંભળીને મનમાં ચિંતન કરવા લાગ્યો કે—‘અરે! આ લોકો શું બોલે છે? આ દીક્ષાધર્મ કેવો હોય છે? મેં કોઈ પણ વચ્ચે તેનો અનુભવ કરેલો હશે. ’ એ પ્રમાણે ધ્યાનમાં તત્પર થઈને તે બાલકને જાતિસ્મરણજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું એટલે તેણે પૂર્વે અનુભવેલું ચારિત્ર-ધર્મનું સ્વરૂપ જાણ્યું. તેથી સંસારથી વિરક્ત થઈને તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે—‘આ જન્મ જરા આદિની દુઃખપરંપરાથી વ્યાપ્ત એવો સંસારનો વિલાસ ક્યાં! અને શાશ્વત સુખનો જ્યાં પ્રકાશ એવો ચારિત્ર ધર્મને વિષે નિવાસ ક્યાં! અરે! અનંતીવાર ભોગવ્યા છતાં પણ આ જીવ વિષયોમાં તૃપ્તિ પામતો નથી. ’ કહ્યું છે કે—

ધનેષુ જીવિતવ્યેષુ, ભોગેષ્વાહારકર્મસુ ।

અતૃપ્તાઃ પ્રાણિનઃ સર્વે, યાતા યાસ્યન્તિ યાન્તિ ચ ॥

“દ્રવ્યમાં, જીવિતવ્યમાં, ભોગમાં અને આહારકર્મમાં અતૃપ્ત રહ્યા સતાજ સર્વે પ્રાણીઓ ગયેલા છે, જશે અને જાય છે.”

બલી કહ્યું છે કે—

ભોગા ન મુક્તા વયમેવમુક્તા—સ્તપો ન તપ્તં વયમેવ તપ્તાઃ ।

કાલો ન યાતો વયમેવ યાતા—સ્તૃષ્ણા ન જીર્ણા વયમેવ જીર્ણા ॥

“ભોગો ભોગવાયા નથી પણ અમે જ ભોગવાયા છીએ, તપ તપ્યું નથી, પણ અમે જ તપ્યા છીએ, કાલ ગયો નથી પણ અમે જ ગયા છીએ, અને અમારી તૃષ્ણા જીર્ણ થઈ નથી પણ અમે પોતે જ જીર્ણ થયા છીએ.” માટે સાંસારિક સુખો સુલભ છે, પરંતુ આ વોધિરત્ન પરમ દુર્લભ છે. કહ્યું છે કે—

૧ સારણા—સમારી આપણ, વારણા—અશુદ્ધ મળતા વારણ, ચોયણા—પ્રેરણા કરવી, પઢિચોયણા—વાર-વાર પ્રેરણા કરવી इत्यादि.

સુલહો વિમાનવાસો, એગ્ચ્છતાવિ મેઙ્ગી સુલહા ।

દુલ્લહો પુણ જીવાણં, જિણંદવરસાસણે બોહિ ॥

“વિમાનવાસી ઇટલે દેવતા થવું તે સુલભ છે અને એકછત્ર પૃથ્વી પણ સુલભ છે. અર્થાત્ ચક્રવર્તી થવું તે સુલભ છે, પરંતુ જિનેંદ્રના શ્રેષ્ઠ શાસનમાં બોધિવીજ પામવું તે જીવોને પરમ દુર્લભ છે.”

આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તે બાલક પોતાની માતાને ઉદ્દેગ પમાડવા માટે ગાઢ સ્વરથી રુદન કરવા લાગ્યો. માતાએ ઘણા ઉપાયો કર્યા, પરંતુ તે જરા પણ રોતો બંધ થતો નથી. જો કે માતાનું મન તેના પર સ્નેહયુક્ત હતું તોપણ આથી વિરક્ત થઈ ગયું. બાલક પણ જેમ જેમ માતાનું મન વિરક્ત થતું જાણવા લાગ્યો તેમ તેમ તે વમણું રુદન કરવા લાગ્યો. એ પ્રમાણે છ માસ વ્યતીત થયા. એ સમયે શ્રી સિંહગિરિ સૂરિ ત્યાં પધાર્યા. નગરના લોકો તેમને વંદન કરવાને ગયા. ગુરુએ દેશના દીધી. દેશનાને અંતે સભા વીંચરાઈ જતાં ધનગિરિએ ગુરુ પાસે આવીને ભિક્ષા માટે જવાની આજ્ઞા આપી. ત્યારે ગુરુએ કહ્યું કે—‘આજ ગોચરીમાં સચિત્ત કે અચિત્ત જે મળે તે સઘટ્ટું ગ્રહણ કરવું.’ એ પ્રમાણેનું ગુરુનું વાક્ય સ્વીકારીને ધનગિરિ ભિક્ષા માટે નગરમાં ગયા. ગોચરી માટે ફરતાં ફરતાં તે પોતાની સ્ત્રી સુનંદાને ઘેર આવ્યા અને ધર્મ-લાભ આપ્યો. ત્યારે સુનંદાએ કહ્યું કે—‘હે સ્વામી ! આ પુત્રને ગ્રહણ કરો, આ પુત્રે મને ઘણો સંતાપ ઉપજાવ્યો છે.’ એવું સાંભળીને ગુરુનું વચન જેમણે સ્મૃતિમાં રાખેલું છે એવા ધનગિરિએ સુનંદાએ આપેલા પુત્રની ભિક્ષા સ્વીકારી. ઝોલીમાં પુત્રને લઈને તે ગુરુ સમીપે પાછા આવ્યા. ગુરુએ વજ્ર જેવો તે બાલકમાં ભાર જાળીને તેનું નામ વજ્ર પાડ્યું. તે બાલકને સાધ્વીઓના ઉપાશ્રયે સોંપ્યો. ત્યાં ઘણી શ્રાવિકાઓ તેની સેવા કરવા લાગી. શ્રીસંઘને પણ તે અતિ પ્રિય થયો. ત્યાં પારણામાં સુતાં સુતાં તે બાલકે અનેક પ્રકારનાં સિદ્ધાંતોનો અભ્યાસ કરતી સાધ્વીઓના મુખથી સાંભળીને અગ્યાર અંગોનું અધ્યયન કર્યું. અનુક્રમે તે ત્રણ વર્ષનો થયો. તેની માતા ત્યાં દરરોજ આવતી હતી. તે પુત્રને દિવ્ય રૂપવાળો જોઈને મોહથી મન વિહ્વલ કરી તેને લેવાને આવી. તેણે કહ્યું કે—‘હું મારો પુત્ર લઈ જઈશ.’ ધનગિરિએ કહ્યું કે—‘હું તેને આપીશ નહિ, કારણકે તમે મને આ બાલક તમારા હાથથીજ અર્પણ કર્યો છે.’ આ પ્રમાણે પરસ્પર વાદ થયો. વિવાદ કરતી સુનંદા ગુરુ સહિત રાજાની કચેરીમાં ગઈ. રાજાએ કહ્યું કે—‘તમો વંનેને આ પુત્ર સરસ્વો છે, માટે બોલાવવાથી જેની પાસે જાય તેનો આ પુત્ર, એવો ન્યાય ઠીક લાગે છે.’ તે સાંભળીને સુનંદા અનેક સારી સારી

સ્વામીની ચીજો, સુલ્કડી, વિચિત્ર પ્રકારનાં આભરણો અને બાલકના ચિત્તને રંજિત કરે એવી વસ્તુઓ (રમકડાંઓ) મોઢા આગળ મૂકીને પુત્રને બોલાવવા લાગી કે—‘હે પુત્ર ! આ લે, આ લે.’ પરંતુ તેણે એ પ્રમાણે બોલતી માતાની સન્મુખ પળ જોયું નહિ તેથી તે સ્તિન્ન થઈ. પછી ધનગિરિએ કહ્યું કે—‘હે બાલક ! અમારી પાસે તો આ ધર્મ-ધ્વજ (રજોહરણ) છે, જો તને પસંદ પડે તો તે ગ્રહણ કર.’ એવું સાંભળી તે બાલક દોડતો ગુરુ પાસે જઈ ધર્મધ્વજને માથે ચઢાવી પ્રફુલ્લિત નેત્ર કરીને નૃત્ય કરવા લાગ્યો. રાજાએ કહ્યું કે—‘ આ પુત્ર ગુરુનો જ છે.’ સર્વ લોકો તે જોઈને આશ્ચર્ય પામ્યા કે ‘ અરે ! આ ત્રણ વર્ષના બાલકનું જ્ઞાન તો જુઓ ! ’ પછી સઘળા સંઘના માણસો ગુરુ સહિત ઉપાશ્રયે આવીને પોતપોતાના સ્થાને ગયા.

અનુક્રમે તે બાલક આઠ વર્ષનો થયો એટલે ગુરુએ તેને દીક્ષા દીધી. પુત્રના મોહથી મુગ્ધ થયેલી સુનંદાએ પણ ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. પછી ગુરુએ ‘ આ બાલક યોગ્ય છે’ એમ જાણી પોતાના સ્થાને (આચાર્યપદે) સ્થાપિત કર્યો. દશ પૂર્વ જાણનાર અને ઊગ્ર તપ કરનાર એવા વજ્રમુનિને પૂર્વભવના મિત્ર કોઈ દેવે આવીને વૈક્રિય લલ્લિ અને આકાશગામિની વિદ્યા આપી.

એકદા વિદ્યા આદિ અતિશયોથી યુક્ત શ્રી વજ્રસ્વામી પાટલીપુત્ર નગર (પટના)-માં સમવસર્યા. વાંદવાને માટે નગરના લોકો આવ્યા. વજ્રસ્વામીએ પણ વિદ્યાના બલથી પોતાનું રૂપ વિશેષ કરીને ધર્મદેશના આપી. તે દેશનાવડે લોકોનાં ચિત્ત વધુ આકર્ષ્યાં અને પરસ્પર બોલવા લાગ્યા કે—‘ અહો ! આ ગુરુમહાગજનો રૂપને અનુસરતો જ વાળીવિલાસ છે ! ’ પછી દેશનાની સમાપ્તિ થયે સર્વ લોકો સ્વસ્થાને ગયા અને તે દિવસ વ્યતીત થયો.

હવે તે નગરમાં ધનાવહ નામનો એક શેઠ વસે છે. તેને રુક્મિણી નામે ધર્મી રૂપ-વતી પુત્રી છે. તેણે એક દિવસ કોઈ આર્યાના મુલ્યથી વજ્રસ્વામીના ગુણો સાંભળ્યા હતા, અને આર્યા પણ રુક્મિણીની પાસે વારંવાર વજ્રસ્વામીના ગુણોનું કથન કરતી હતી. તેથી તેના રૂપ, લાવણ્ય, વિદ્યા વિગેરે અતિશયોથી મોહિત થઈને રુક્મિણીએ પ્રતિજ્ઞા કરી કે—‘ વજ્રસ્વામી શિવાય અન્યને હું પરણીશ નહિ.’ તેણે પોતાના પિતાને પણ કહ્યું કે—‘ હું વજ્રસ્વામી શિવાય અન્યને વરવાની નથી.’ આ પ્રમાણે કેટલોક કાલ વ્યતીત થયા પછી વજ્રસ્વામીનું આગમન સાંભળીને ધનાવહ શેઠ પુત્રી ઉપરના સ્નેહને લીધે વીજે દિવસે અનેક કોટિ રત્નો સહિત દેવાંગનાઓના કરતાં પણ વધારે મુંદર એવી અને અલંકૃત કરેલી પોતાની પુત્રીને લઈને ભગવાન વજ્રસ્વામી પાસે આવ્યા. શેઠ

હાથ જોડી બોલ્યા કે—‘હે ભગવન્ ! પ્રાણથી પળ અધિક વહાલી એવી આ મારી કન્યાનું રત્નરાશિ સહિત પાણિગ્રહણ કરવા કૃપા કરો.’ ભગવાન્ વજ્રસ્વામીએ કહ્યું કે “ હે ભદ્ર ! આ કન્યા મુગ્ધ છે. તે કંઈ પળ સમજતી નથી. અમે તો મુક્તિરૂપી કન્યાના આલિંગનમાં ઉચ્ચુક્ત હોવાથી અશુચિથી ભરેલી એવી સ્ત્રીઓમાં રતિ પામતા નથી. સ્ત્રીનું શરીર મલમૂત્રની સ્વાણ છે. તેને સ્પર્શ કરવો એ પળ અનર્થકારી છે.” કહ્યું છે કે—

વરં જ્વલદયસ્તંભઃપરિરંભો વિધીયતે ।

ન પુનર્નરકદ્વારમાજઘનસેવનમ્ ॥

“ પ્રજ્વલિત લોઢાના થાંભલાને આલિંગન કરવું એ વધારે સારું છે, પણ નરકના દ્વારરૂપ સ્ત્રીના જઘનનું સેવન કરવું સારું નથી. ” માટે આ મોહના નિવાસરૂપ સ્ત્રીનો દેહ પ્રાણીઓને પાશરૂપજ છે. કહ્યું છે કે—

આવર્ત્તઃ સંશયાનામવિનયભવનં પત્તનં સાહસાનાં

દોષાણાં સન્નિધાનં કપટશતમયં ક્ષેત્રમપ્રત્યયાનામ્ ।

સ્વર્ગદ્વારસ્ય વિઘ્નં નરકપુરમુખં સર્વમાયાકરંડં

સ્ત્રીયંત્રં કેન સૃષ્ટં વિષમમૃતમયં પ્રાણિનામેકપાશઃ ॥

“ સંશયોનું વમઢ, અવિનયનું ઘર, ‘સાહસનું નગર, દોષોનો મંડાર, હજારો કપટથી ભરેલું, અવિશ્વાસનું ક્ષેત્ર, સ્વર્ગદ્વારનું વિઘ્ન, નરકપુરનો દરવાજો, સર્વ પ્રકારની માયાનો કંઢીયો—એવું આ સ્ત્રીરૂપ યેત્ર કોણે સર્જ્યું હશે ? કે જે પ્રાણીઓને વિષમય છતાં અમૃતમય દેશ્વાતું પાશરૂપ છે. ” માટે વ્રહ્મચારીઓને સ્ત્રીનો સંગજ કરવો યોગ્ય નથી અને તેનાં અંગોપાંગ પણ જોવાં યોગ્ય નથી. વઢી—

સ્નેહં મનોભવકૃતં જનયંતિ ભાવ

નાભીભુજસ્તનવિભૂષણદર્શિતાનિ ।

વસ્ત્રાણિ સંયમનકેસવિમોક્ષણાનિ

મૂક્ષેપકંપિતકટાક્ષનિરીક્ષણાનિ ॥

“ સ્ત્રી કામદેવથી ઉત્પન્ન થયેલા સ્નેહને પેદા કરેછે, હાવભાવથી ભુજા, સ્તન, વિભૂષણ, વસ્ત્ર અને છુટા કરેલા કેશ દેશ્વાડેછે, તેમજ મ્રગુદીના-આધેપથી કંપિત કટાક્ષ

પૂર્વક- જુએછે.’- વિષથી પળ અધિક વિષમ એવા આ વિષયોનું વર્ણન કરવાથી પળ સર્થુ, વળી માનસ સરોવર ઉપર પ્રાપ્ત થયેલો, વંને પક્ષથી શુદ્ધ, સુમતિ હંસીથી યુક્ત નિર્મલ ધ્યાનરૂપ મુક્તાફલમાં આસક્ત, જડ અને ચૈતન્યના તપાવતને જાણનાર અને ભાવ અને વિભાવનું પ્રયક્ષરણ કરનાર એવા રાજહંસ તુલ્ય આત્માને રુધિર, મજ્જા ને ચરબી વડે પૂર્ણ એવા અપવિત્ર સ્ત્રીના દેહરૂપી ક્રૂપમાં વસવું ઇચ્છિત નથી, તેથી આ વિવેક રહિત જનોને યોગ્ય એવી કથાથી પળ સર્થુ. હે શ્રેષ્ઠી ! જો મારા ઉપર તારી આ કન્યાનો સ્વરો પ્રેમ હોય તો તે પોતાનો અર્થ સાધવા વડે મારા ચિત્તને મૂલે આનંદિત કરે. એ પ્રમાણેનાં શ્રીવજ્રસ્વામીનાં વચન સાંભળીને જ્ઞાનરૂપી દીપક જેને પ્રદીપ્ત થયોછે, સ્વભાવ અને વિભાવનું સ્વરૂપ જેણે જાણેલુંછે અને અતિ હર્ષથી અશ્રુજલ જેનાં નેત્રમાંથી સ્રવે છે એવી સ્ત્રિમણીએ હાથ જોડીને કહ્યું કે ‘હે સ્વામી ! આપનાં કહેલાં વચન પ્રમાણે વર્તવાથી પળ હું કૃતાર્થ છું.’ પછી ધન સાર્થવાહે તેને આજ્ઞા આપી એટલે તેણે વજ્ર-સ્વામીની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી અને સમ્યક્ પ્રકારે ચારિત્ર પાળીને સ્વર્ગે ગઈ.

દશ પૂર્વને ધારણ કરનાર વજ્રસ્વામી અનેક ભવ્ય જીવોનો ઉપદેશ દેવાવડે ઉદ્ધાર કરી આઠ વર્ષ ગૃહસ્થપણામાં રહી, હાંમાલીશ વર્ષ ગુરુસેવામાં કાઢી, છત્રીશ વર્ષ યુગ-પ્રધાનપણે વિચરી અઢાશી વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી શ્રી મહાવીર સ્વામીના નિર્વાણથી પાંચસો ચોરાશી વર્ષ વ્યતીત થયાં પછી દેવપણાને પ્રાપ્ત થયા.

આનુંજ નામ ધર્મ કહેવાય કે જેમાં આટલા બધા પ્રભાવવાળામાં પળ આવા પ્રકારની નિર્લોભતા હોયછે. અન્ય જનોએ પળ વજ્રસ્વામીની પેઠે નિર્લોભી થવું એવો આ કથાનો ઉપનય છે.

इति वज्रस्वामी कथा १६.

अंतेउर पुरखल वाहणेहिं, वरसिरिधरेहिं मुनिर्वसहा ।

कामेहिं बहुविहहिय, छंदिज्जंता वि नेच्छंति ॥ ४९ ॥

“ રમણિક સ્ત્રીઓ, નગરો, ચતુરંગિણી સેના અને હસ્તિ અશ્વાદિ વાહનોએ કરીને, વરશ્રીગૃહ એટલે પ્રધાન દ્રવ્ય મંડારે કરીને અને બહુ પ્રકારના કામ જે પાંચ ઇન્દ્રિ-યોના વિષયો તેણે કરીને નિમંત્રિત કર્યા છતાં પળ મુનિવૃષ્ઠો (મુનિશ્રેષ્ઠો) તેને ઇચ્છતા નથી.” ૪૯. એઓ પોતાના ચારિત્રધર્મનેજ ઇચ્છેછે.

छेओ भेओ वसणं आयासं किलेस भयं विवागो अ ॥

मरणं धम्मभंसो अरई अत्थाओ सव्वाइ ॥ ५० ॥

“ છેદન, ભેદન, વ્યસન તે કષ્ટ, આયાસ તે પ્રયાસ, ક્લેશ, ભય અને વિવાદ તે કલહ, મરણ, ધર્મભ્રંશ અને અરતિ આ સર્વ (અર્થથી) દ્રવ્યથી પ્રાપ્ત થાયછે. એ કારણ માટે અર્થ અનર્થોનું મૂલ છે.” ૫૦

કાન વિગેરે કપાવાં તે છેદન, તરવાર વિગેરેથી ભેદાવું તે અથવા સ્વજનાદિક સાથે ચિત્તમાં ભેદ પડવો તે ભેદન, વ્યસન તે અનેક પ્રકારની આપત્તિ, આયાસ તે દ્રવ્યોપાર્જન માટે પોતાથી કરાતો શરીરનો ક્લેશ, ભય તે ત્રાસ તે પરિગ્રહથીજ ઉત્પન્ન થાય છે, દ્રવ્યને જ ભય હોયછે, વિવાદ તે પરસ્પર કલહ દ્રવ્યના કારણથી ઉત્પન્ન થાયછે, મરણ તે પ્રાણત્યાગ, ધર્મભ્રંશ તે જ્ઞાન ચારિત્રરૂપ ધર્મથી પતિત થવું અથવા સદાચારનો લોપ થવો તે અને અરતિ તે ચિત્તોદ્વેગ, આ સર્વ દ્રવ્યના કારણથીજ ઉત્પન્ન થાયછે. માટે દ્રવ્ય સર્વથા ત્યાગ્ય છે.

દોસસયમૂલ જાલં, પુન્વરિસિવિવાજિયં જંદૂ વંતં ॥

અર્થ્યં વર્હસિ અર્ણ્યં, કીર્સં અર્ણ્યં તં વં ચરોસિ ॥ ૫૧ ॥

“હે મુનિ ! જો સેકડો દોષોનું મૂલ કારણ, મત્સ્યબંધનભૂત જાલની જેવું કર્મવંધનું હેતુભૂત હોવાથી જાલ, પૂર્વ મુનિઓએ વિશેષ પ્રકારે વર્જેલું, દીક્ષા ગ્રહણ કરતી વ્રતવતે વર્મેલું—તજેલું અને નરકપાતાદિ અનર્થનું કારણ હોવાથી અનર્થરૂપ એવું અર્થ જે દ્રવ્ય તેને વહન કરેછે, રાખેછે તો પછી શામાટે ફોગટ તપ વિગેરે કષ્ટ કરેછે?” ૫૧ અર્થાત્ જો દ્રવ્ય પાસે રાખેછે તો પછી નપાનુષ્ઠાનાદિ નિષ્ફળ છે; માટે સાધુને તો પરિગ્રહનો સર્વથા ત્યાગ એજ શ્રેષ્ઠ છે. અહીં પૂર્વ મુનિ મહારાજાઓએ એટલે વજ્રસ્વામ્યાદિકે વર્જેલું તજેલું કંઈ એટલા ઉપરથી આધુનિક સમયના કર્મકાળાદિ દોષથી અર્થનું વહન કરવામાં તત્પર થયેલાઓનું વિવેકીઓએ આલંબન ન હેવું; આલંબન તો પૂર્વપુરુષોનુંજ હેવું.

વહ બંધ મારણ સેહણાઓ, કોઓ પરિગ્ગહે નંતિ ॥

તં જંદૂ પરિગ્ગહુચ્ચિય, જંદુર્ધમ્મો તો નર્ણું પવંચો ॥ ૫૨ ॥

“વધ, વંધન, મારણ અને કદર્થનાઓ વિગેરે પરિગ્રહ મેલવામાં શું નથી જો વધું છે તો એમ જાણ્યા છતાં પણ પરિગ્રહ રાખવામાં આવે તો પછી નિશ્ચયે યતિધર્મ તે પ્રપંચ—વિડંબના માત્રજ છે અર્થાત્ દ્રવ્ય રાખવું ને યતિપણું વતાવવું તે નિઃકેવલ ઠગાઈ છે.” ૫૨

વિજ્ઞાંહરીહિં સર્હરિસં, નરિદંદુહિયાહિં અહમંહંતીહિં ॥

જં પત્થિર્જંદૂ તડ્યાં, વસુદેવો તં તવંસં ફેલં ॥ ૫૩ ॥

“ હર્ષ સહિત વિદ્યાધરીઓએ અને એક બીજાની સ્પર્ધાવહે રાજપુત્રીઓએ તે અવસરે વસુદેવ કુમારની (પાણિગ્રહણ નિમિત્તે) જે પ્રાર્થના કરી તે તેણે પૂર્વ ભવે કરેલા (વૈયાવચ્ચરૂપ અભ્યંતર) તપનું ફળ જાણવું. તે કારણ માટે પરિગ્રહને તજી દેડને બાહ્ય અભ્યંતર તપ કરવો તેજ શ્રેષ્ઠ છે”. ૫૩

किं आसि नंदिसेणंस्स, कुलं जं हरिकुलंस्स विउलंस्स ।

आंसी पिर्यामहो सुचरिणं वसुदेवंनामुत्ति ॥ ५४ ॥

“ શું નંદિષેણનું કુલ હતું ? નહોતું, તે તોદરિદ્રી તુચ્છ કુલવાળા બ્રાહ્મણ હતા. પરંતુ તે સદનુષ્ઠાનથી વિશાલ એવા હરિવંશ કુલના યાદવોના વસુદેવ નામે પિતામહ થયા તે કારણ માટે કુલથી શું ? સદનુષ્ઠાન જ આચરવા યોગ્ય છે.” ૫૪

अहीं नंदीषेणनुं दृष्टान्तं जानवुं. १७

નંદિષેણની કથા.

મગધ દેશમાં નંદિ નામના ગામમાં ચક્રધર નામે ચક્રને ધારણ કરનાર એક દરિદ્રી વિપ્ર રહેતો હતો. તેને સોમિલા નામે સ્ત્રી હતી. તેને નંદિષેણ નામે પુત્ર થયો. તે પુત્રનો જન્મ થતાંજ તેના માતાપિતા મરણ પામ્યા. તેથી તેના મામાએ તેને પોતાને ઘેર લાવી મોટો કર્યો. પરંતુ યુવાવસ્થામાં પણ તે કદૂપો, મોટા માથાવાળો, મોટા પેટવાળો, વાંકા નાકવાળો, ઈંગળો, વિકૃત નેત્રવાળો, તુટેલા કાનવાળો, પીળા કેશવાળો, પગે લંગડો, પીઠ ઉપર ઘ્રણવાળો, દૌર્ભાગ્યનું નિધાન અને સ્ત્રીઓને અપ્રીતિપાત્ર થયો. તે બાલક મામાને ઘેર ચાકરનું કામ કરતો હતો તે જોઈ લોકોએ તેને કહ્યું કે—‘અરે! નિર્ભાગ્ય શિરોમણિ ! તું પર ઘરે દાસત્વ શામાટે કરેછે ? વિદેશ જઈ, પૈસો મેલવીને સ્ત્રી પરણ. લોકોક્તિ પણ એવી છે કે ‘સ્થાનાંતરિતાનિ ભાંગ્યાનિ’ પુરુષનું પ્રારબ્ધ સ્થાનાંતરિત હોયછે એટલે તે સ્થાનનો ફેરફાર કરવાથી પ્રગટ થાય છે.’ આ પ્રમાણેનાં લોકોનાં વચન સાંભળીને અન્ય સ્થાને જવાને ઉત્સુક થયેલા મામાએ તેના મામાએ કહ્યું કે—‘તું પરદેશ શામાટે જાય છે ? મારા ઘરની અંદર સાત પુત્રીઓ છે. તેમાંની એકની સાથે તારો વિવાહ કરીશ, માટે અહીંજ મારા ઘરમાં રહે.’ તે સાંભળી નંદિષેણ તેના મામાને ઘેરજ રહ્યો અને પૂર્વવત્ કામ કરવા લાગ્યો. એક દિવસ નંદિષેણને તેના મામાએ પોતાની સાતે કન્યાને બતાવ્યો અને તેને પસંદ કરવાનું કહ્યું. સાતે કન્યાઓએ કહ્યું કે—‘હે તાત ! અમે આત્મહત્યા કરશું પણ નંદિષેણને વરશું નહિ.’ આ પ્રમાણેનાં વચનો સાંભળીને નંદિષેણ મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે ‘અરે ! આમાં મારાં કર્મનોજ દોષ છે, એનો કાંઈ દોષ નથી. કરેલાં કર્મ ભોગવ્યા વિના ક્ષય પામતાં નથી.’ કહ્યું છે કે—

કર્મણો હિ પ્રધાનત્વં, કિં કુર્વન્તિ શુભા ગ્રહાઃ ।
વસિષ્ઠદત્તલગ્નોઽપિ, રામઃ પ્રવ્રજિતો વને ॥

“ કર્મનુંજ પ્રધાનત્વ છે, તેમાં શુભ ગ્રહો પળ શું કરે ? રામને ગાદીએ બેસવાને માટે વસિષ્ઠ મુનિએ મુદ્દત્ત આપેલું હતું છતાં પણ તે મુદ્દત્તે તેને વનમાં જવું પડ્યું.”

આ પ્રમાણે વિચારી દુઃસ્વગર્ભિત વૈરાગ્યવડે તે મામાના ઘરમાંથી નીકળી ફરતો ફરતો રત્નપુર નગરે ગયો. ત્યાં ઉપવનના કોઈ એક ભાગમાં વચ્ચરાદિત થઈ ક્રીડા કરતું કામરસથી ઉન્મત્ત થયેલું, પરસ્પર ગાઢ આલિંગનથી જોડાયેલું સ્ત્રીપુરુષનું જોડું જોઈ નંદિષેષ મનમાં વહુજ સ્ત્રિન્ન થયો અને આત્મહત્યા કરવા માટે વનમાં ગયો. ત્યાં તેને સુસ્થિત નામના મુનિ મળ્યા. મુનિએ કહ્યું કે—‘હે મુગ્ધ ! આવા અજ્ઞાન મૃત્યુથી તને શો લાભ થવાનો છે ? પૂર્વે અનંતવાર વિષયાદિકના સેવનથી કોઈ પણ પ્રકારની સિદ્ધિ થઈ નથી; માટે કાંઈક ધર્મકાર્ય કર કે જેથી કાર્યસિદ્ધિ થાય. આ સર્પની ફળ જેવા ભયંકર અને પરિણામે અતિ કટુ એવા વિષયસુખથી શો લાભ છે ? વઢી રોગનો મંદાર એવું આ શરીર પણ અનિત્ય છે.’ કહ્યું છે કે—

પળકોડી અડસઢી, લચ્ચવા નવનવડ સહસ્સ પંચસયા ।

ચુલસી અહિઆ નિરણ, અપડઢાણંમિ વાહિઓ ॥

“ સાતમી નરકના અપ્રતિષ્ઠાન નામના નરકાવાસમાં પાંચ ક્રોડ અડસઠ લાચ નવાણું હજાર પાંચશે ને ચોરાશી વ્યાધિઓ છે.”

તેથી આ અનિત્ય દેહવડે સારભૂત એવા ધર્મને અંગીકાર કર. કારણકે આ મનુષ્યભવ અત્યંત દુર્લભ છે અને તે ધર્મ વિના વ્યર્થ છે. કહ્યું છે કે—

સંસારે માનુષ્યં સારં, માનુષ્યે ચ કૌલિન્યમ્ ।

કૌલિન્યે ધર્મિત્વં, ધર્મિત્વે ચાપિ સદયત્વમ્ ॥

“ સંસારમાં મનુષ્યજન્મ સારરૂપ છે, મનુષ્યજન્મમાં કુલિનપણું સારરૂપ છે, કુલિનપણામાં ધર્મ પાઠવો એ સારરૂપ છે અને ધર્મ પાઠવામાં પણ દયાયુક્ત થવું એ સારભૂત છે.”

૧ આ પ્રમાણેના વ્યાધિ સત્તાગત સર્વ શરીરમાં રહેલા હોય છે. ફક્ત સાતમી નરકના નારકીને ત્રિપાકોદયે વર્તે છે અને અન્ય જીવોને વિપાકમાં વર્તેતા નથી, પરંતુ મનુષ્યશરીરના માટાત્રણ ક્રોડ રોમ-રાય કદેવાય છે તેની સાથે સંબંધ કરતા એકેક રોમરાયે પોળાવે વ્યાધિઓ ગળી જવાય છે.

આ પ્રમાણેની ગુરુમહારાજની અમૃત તુલ્ય દેશના સાંભળીને વિષયતાપથી નિવૃત્ત થઈ તેણે ગુરુ પાસે દીક્ષા લીધી, અને ઉગ્રવિહારીપણે ગુરુની સેવા કરતાં વિચરવા લાગ્યા. તેઓ છઠ્ઠ છઠ્ઠને અંતે પારણું કરવા લાગ્યા અને અત્યંત વૈરાગ્યથી મનને પૂર્ણ કરી ‘દરરોજ મારે પાંચશે સાધુઓની વૈયાવચ્ચ કરવી’ એવો નિયમ ગ્રહણ કર્યો. સાધુની વૈયાવચ્ચનું મોટું પુણ્ય છે. કહ્યું છે કે—

વૈયાવચ્ચં નિયમં, કરેહ ઉત્તમગુણે ધરંતાણં ।

સર્વં કિર પઢિવાઈ, વૈયાવચ્ચં અપ્પઢિવાઈ ॥

“ઉત્તમ ગુણ ધારણ કરનારાઓની વૈયાવચ્ચ નિરંતર કર. કારણકે સર્વ ગુણ પ્રતિપાતિ છે અને વૈયાવચ્ચ ગુણ અપ્રતિપાતિ છે.”

આ પ્રમાણે વિચારીને નંદિષેણ મુનિ ગામમાં આહાર પાળી વહોરી લાવી પછી પોતે સાધુઓને અર્પણ કરીને પારણું કરે છે. આ કારણથી સંઘની અંદર તેની ઘણી પ્રશંસા થઈ. એક દિવસ સૌધર્મ ઇંદ્રે નંદિષેણના નિયમની પ્રશંસા કરી, તેને નહિ સર્દ-હતા બે દેવો નંદિષેણના નિયમની પરીક્ષા કરવાને માટે રત્નપુરે આવ્યા. એક દેવ નગર બહાર ઉદ્યાનમાં ગ્લાન મુનિનું રૂપ ધારણ કરીને રહ્યો, અને વીજી દેવ મુનિને રૂપે નગરની અંદર જ્યાં નંદિષેણ ‘મુનિ છઠ્ઠનું પારણું કરવા બેસેછે ત્યાં આવ્યો. જેવામાં પહેલો ગ્રાસ (કોલીઓ) મુખમાં મુકેછે તેવામાં પેલો સાધુવેષવાળો દેવ ત્યાં આવીને બોલ્યો કે—‘અરે! નંદિષેણ! મારા ગુરુ નગરની બહાર ઉદ્યાનમાં અતિસારના રોગથી પીડા પામેછે અને તું વૈયાવચ્ચ કરનાર કહેવાય છે છતાં નિશ્ચિતપણે ભોજન કરવા કેમ બેઠોછે?’ તેવાં વચન સાંભળતાં જ હાથમાં લીધેલો ગ્રાસ છોડી દઈ આહાર ઉપર વચ્ચ ઢાંકીને તે સાધુ સાથે નંદિષેણ મુનિ બહાર ચાલ્યા. સાધુદેવે કહ્યું કે ‘અરે! પ્રથમ દેહશુદ્ધિ કરવાને માટે તું જલ લઈ લે.’ એટલે નંદિષેણ જલ વહોરવા ચાલ્યા. પરંતુ તે જ્યાં જ્યાં જાયછે ત્યાં ત્યાં અશુદ્ધ જલ મળેછે તોપણ તે સ્વિન્ન થતા નથી. એ પ્રમાણે આજના નગરમાં બેવાર ફરતાં છતાં દેવના ઉપરોધથી તેને શુદ્ધ જલ મળ્યું નહિ. ત્રીજી વાર જલ લેવા ફરતાં લાભાંતરાય કર્મના ક્ષયોપશમની પ્રબલતા થવાથી અને તપલબ્ધિથી દેવે કરેલો ઉપરોધ નિવૃત્ત થતાં શુદ્ધ જલ મળ્યું, તે જલ લઈને દેવમુનિની સાથે વનની અંદર ગ્લાન મુનિ પાસે આવ્યા. ગ્લાન મુનિએ નંદિષેણને ઘણાં કર્કશ વચનો કહ્યાં, પરંતુ નંદિષેણ પોતાનો જ દોષ જુએછે. મનની અંદર જરાય ક્રોધથી કલુષિત થતા નથી. તેણે કહ્યું કે ‘હે ગ્લાન મુનિ! મારો અપરાધ ક્ષમા કરો.’ એટલું બોલી તેનું શરીર જલ-વદે-સાફ કરી કહ્યું કે ‘હે સ્વામી! આપ ઉપાશ્રયે પધારો, જેથી ઔષધ કરવા

વડે સમાધિ પમાડી શકાય.' દેવરૂપ સાધુએ કહ્યું કે—' હે નંદિષેણ ! મારા શરીરમાં ચાલવાની શક્તિ નથી તેથી હું કેવી રીતે આવું ?' ત્યારે નંદિષેણ ગ્લાન મુનિને પોતાની શ્વાંધ ઉપર વેસાડીને ચાલ્યા. માર્ગમાં તેણે તેના ઉપર અતિ દુર્ગંધવાળી અશુચિ કરી; અને ' અરે નંદિષેણ ! તને ધિક્કાર છે । કારણકે તું ઉતાવળો ઉતાવળો ચાલે છે, તેથી મને બહુ કષ્ટ થાય છે.' ઇત્યાદિ કટુ વાક્યથી તેની બહુ તર્જના કરે છે, પરંતુ નંદિષેણ તો તીવ્રતર શુભ પરિણામવાળા થયા સતા ચિંતવેછે કે ' આ મહાત્મા કેવી રીતે સ્વસ્થ (નિરોગી) થશે ? ' આમ વિચારીને તેે વોલ્યા કે—' અરે ગ્લાન મુનિ ! મારું દુષ્કૃત્ય મિથ્યા થાઓ. હવે હું તમને સારી રીતે લઈ જઈશ' એમ વોલતા આગળ ચાલવા લાગ્યા. પછી દેવે વિચાર કર્યો કે ' અહો ! આ મુનિને ધન્ય છે ! કે મેં તેને અત્યંત ખેદ પમાડ્યા છતાં તે જરા પણ ચાલિત થયા નહિ. માટે ઇંદ્રનું વચન સત્ય છે. ' આ પ્રમાણે વિચાર કરી દેવમાયાને સંહરી લઈ દિવ્ય રૂપ ધારણ કરીને વોલ્યો કે— ' હે સ્વામી ! ઇંદ્રે જેવી રીતે તમારું વર્ણન કર્યું હતું તેવુંજ મેં જોયું. પવિત્ર આત્માવાળા તમને ધન્ય છે ! તમેજ ક્રોધને જીત્યોછે. મારો અપરાધ ક્ષમા કરો. ' આ પ્રમાણે વારંવાર કહી નંદિષેણ મુનિના પગમાં પડી તે દેવ પોતાને સ્થાને ગયો.

ગોશીર્ષચંદનથી જેના શરીર ઉપર લેપ કરાયેલો છે એવા નંદિષેણ મુનિ પોતાને સ્થાને આવ્યા. પછી ઘણા કાલ સુધી વૈયાવચ્ચ કરી નાના પ્રકારના અભિગ્રહોને પાછતાં દુષ્કર તપ કર્યું. બાર હજાર વર્ષ પર્યંત ચારિત્રધર્મ પાઠી પ્રાંત સમયે સંલેખના કરીને દર્શના સંથારા ઉપર વેસી ચતુર્વિંધ આહારનો ત્યાગ કર્યો. હવે તે સમયે તેવા કોઈ પ્રકારના કર્મનો ઉદય થવાથી પોતાનું સંસારીપણાનું દુર્ભાગ્ય યાદ કરી નંદિષેણ મુનિએ એવું નિયાણું કર્યું કે ' આ તપચારિત્રાદિના પ્રભાવથી હું આવતા મનુષ્યભવમાં સ્ત્રીપ્રિય થઈ.' એ પ્રમાણે નિદાન કરી, મરણ પામીને આઠમા સહસ્રાર દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયા.

દેવલોકથી ચ્યવીને નંદિષેણનો જીવ સોરીપુર નગરમાં અંધકવિષ્ણુ રાજાની સુભદ્રા રાણીની કુક્ષિમાં સમુદ્રવિજય આદિ નવ મોટા ભાઈઓ પછી વસુદેવ નામે નાના ભાઈ તરીકે જન્મ્યો. તેણે પાછલા ભવમાં નિદાન કરેલું હોવાથી તે અતિ સૌંદર્યવાન, સુભગ અને લોકપ્રિય થયો. તે નિશ્ચિતપણે નગરમાં સ્વેચ્છાએ ફરે છે. તેનું રૂપ જોઈ મોહ પામેલી નગરવાસી સ્ત્રીઓ ઘરકામ છોડી તેની પાછળ ભમ્યા કરે છે. લાજવાળી કુલવાન સ્ત્રીઓ પણ પોતાનો ધર્મ તજી દે છે. આ પ્રમાણે સ્ત્રીઓનું વ્યાકુલપણ જાણી આ-કુલ થયેલા નગરવાસી લોકોએ સમુદ્રવિજય પાસે આવી અરજ કરી કે " સ્વામિન ! આ

वसुदेवने घरनी अंदरज राखवा जोइए. कारणके तेना रूपथी मोहित थयेली पौरस्त्री-ओए कुलाचार आदिनो पण त्याग करेल छे. तेने लीधे कुलांगनाना आचारनी हानि थाय छे, अने आ अनाचारने नहि अटकाववाथी तमारो पण दोष गणाय छे. ” ए प्रमाणे सांभळीने समुद्रविजये वसुदेवने योग्य रीते शिखामण आपीने महेलनी अंदर राख्या. ते त्यां कलाभ्यास करवा लाग्या.

एक दिवसे उनाळानी ऋतुमां शिवादेवीए गोशीर्षचंदन घसी सोनानुं कचोळुं भरी दासीना हाथे पोताना पति समुद्रविजयने मोकल्युं. मार्गमां वसुदेवे बळात्कारथी लइ तेनुं पोताना शरीर उपर विलेपन कर्युं. तेथी दासीए कहुं के—अटकचाळा छो तेथीज आवा गुप्तिस्थानमां राखवामां आव्या छे. पछी ते संबंधी बधो व्यतिकर सांभळीने पाछली रात्रे एकाकी नगरनी बहार नीकळी कोइ स्थानेथी एक मृतक लइ आवी दर-वाजा पासे तेने बाळीने पछी लख्युं के—‘वसुदेव अत्र बळी मुओछे, तेथी हवे नगरना सर्व लोकोए सुखेथी रहेवुं.’ आ प्रमाणे लखीने ते नगरमांथी नीकळी गया. प्रातः-काळे समुद्रविजये ते वात सांभळीने अति शोक कर्यो अने विचारवा लाग्या के—‘अरे ! आ मानीए दुष्कुलने उचित शुं कर्युं ? पण हवे शुं करीए ? भावि कोइ प्रकारे अन्यथा थतुं नथी.’ वसुदेव पण पृथ्वीमां भ्रमण करता सता नवां नवां रूप, नवा नवां वेष ने नवां नवां आचरणेथी भाग्यवशात् हजारो विद्याधरनी कन्याओ अने हजारो राजक-न्याओ परण्या. ए प्रमाणे एकसो बीस वर्ष पर्यंत देशाटन करतां तेणे ७२००० स्त्री-ओनुं पाणिग्रहण कर्युं. पछी रोहिणीना स्वयंवरमां आवीने कुब्जरूपथी तेने परणी, यादवो साथे युद्ध करी, चमत्कार देखाडी, पोतानुं स्वरूप प्रगट करी समुद्रविजय आदिने आनंद उत्पन्न कर्यो. लोको आश्चर्य पाम्या अने कहेवा लाग्या के “अहो ! आना पूर्व पुण्यनो प्राग्भार तो बहु विशेष जणाय छे.” पछी स्वजनोनी साथे वसुदेव सोरीपुर नगरे आव्या अने छेवटे देवक राजानी पुत्री देवकीनुं पाणिग्रहण कर्युं. ते देवकीनी कुक्षिथी श्रीकृष्ण वासुदेव उत्पन्न थया अने तेना पुत्रो शांव, प्रद्युम्न विंगेरे थया. आ प्रमाणे वसुदेव हरिवंशना पितामह थया.

आ सघळुं पूर्व भागमां आचरेला वैयावच्च रूप अभ्यंतर ने छट्ट अट्टमादि बाह्य तपनुं फळ जाणवुं. ए प्रमाणे बीजाओए पण बंने प्रकारनां तपने विषे प्रयत्न करवो.

सपरक्कम राउलवाँइएण, सिंसे पलाविँए निअँए ।

गयसुकुमालेण खमा, तहाँ कयां जहँ शिं वं पँतो ॥ ५५ ॥

“પરાક્રમવાળા અને રાજાના બંધુ વહુ લાલનપાલન કરેલા એવા ગજસુકમાલ મુનિએ પોતાનું મસ્તક વલ્લતે સતે પળ એવી ક્ષમા કરી કે જેથી તેઓ મોક્ષ પ્રત્યે પામ્યા.” અહીં ગજસુકમાલનું દૃષ્ટાંત જાણવું. ૧૮.

ગજસુકમાલની કથા.

દ્વારિકા નગરીમાં શ્રી કૃષ્ણ નામે વાસુદેવ રાજા હતા. તેની માતા દેવકી નામે હતી. ત્યાં શ્રી નેમિનાથ જિનેશ્વર સમવસર્યા, દેવોએ આવીને સમવસરણ કર્યું. નેમિનાથ ભગવાને દેશના આપી. સભાજનો પોતપોતાના સ્થાને જતાં મદિલપુરમાં રહેનારા છ ભાઈ સાધુઓ ભગવાનની આજ્ઞા લઈ છઠ્ઠને પારણે વહેના સંઘાડે ત્રણ ભાગે નગરીમાં ભિક્ષા અર્થે નીકળ્યા. તેમાંના પહેલા બે મુનિ ફરતાં ફરતાં દેવકીના મંદિરે આવ્યા. તેમને જોઈને મનમાં અતિ હરખાતી દેવકીએ લાડુવડે પ્રતિલામ્યા. તેઓના ગયા પછી વીજા બે મુનિ પણ ત્યાંજ આવ્યા. તેમનું પણ દેવકીએ ભાવ પૂર્વક મોદક વહોરાવી સન્માન કર્યું. તેઓના ગયા પછી દૈવયોગે ત્રીજા બે મુનિ પણ આવ્યા. સરસ્વી આકૃતિવાળા અને અતિ હલ્લાસ ઉત્પન્ન કરનારા તેમને જોઈને દેવકી વિચાર કરવા લાગ્યા કે ‘આ પ્રમાણે એક ને એક ઢેકાણે ત્રીજીવાર આહારમાટે આવવું શુદ્ધ સાધુઓને ઘટતું નથી; તેથી આનું શું કારણ હશે?’ એ પ્રમાણે વિચાર કરી તેમને પૂછ્યું કે—“હે મહાનુભાવ ! આ દ્વારિકા નગરી વહુ વિશાલ છે, તેમાં શ્રાવકો પણ ઘણા છે; તે છતાં વારેવારે અહીં આવવાનું પ્રયોજન શું છે? શું આ નગરીમાં આહાર મળતો નથી? અથવા શું સાધુઓ વધારે છે? કે મૂલથી આવવું થયું છે?” એ પ્રમાણે દેવકીએ પૂછવાથી તે સાધુ બોલ્યા કે—‘હે સુશ્રાવિકા ! અમે છ ભાઈઓ છીએ. છઠ્ઠને પારણે પ્રથક્ પ્રથક્ વહોરવા નીકળતાં જુદા જુદા તમારે ઘેર આવેલા છીએ. અમે એક સરસ્વી આકૃતિવાળા હોવાથી તમને સંશય ઉત્પન્ન થયેલો છે.’ તે સાંભળી દેવકીએ વિચાર કર્યો કે “આ છ એ મુનિ સરસ્વી આકૃતિવાળા છે અને કૃષ્ણ જેવા દેશાય છે. મને પણ એઓને જોવાથી પુત્રદર્શન તુલ્ય આનંદ થાય છે. પૂર્વે પણ અતિસુક્ત મુનિએ મને કહ્યું હતું કે ‘તને આઠ પુત્ર થશે.’ તેથી આ મારા પુત્રો તો નહિ હોય ?” એવો સંદેહ તેને થયો. વીજે દિવસે તે નેમીશ્વર ભગવાન પાસે ગઈ અને વાંદીને પૂછવા લાગી કે—‘હે સ્વામિન્ ! ગઈ કાલે છ સાધુઓના દર્શનથી મને ઘણો આનંદ થયો, તેથી તે ઉપરના અતિ સ્નેહનું શું કારણ છે?’ ભગવાને કહ્યું કે—“એ છ એ સાધુઓ તારા પુત્રો છે. કંસના મયથી હરિણગમેષી દેવે તેને જન્મતાંજ ઉપાડી તેને વડલે સુલસાના મૃતક પુત્રો મૂકીને મદિલપુરમાં નાગપત્ની સુલસાના ઘરે તેમને સોંપ્યા હતા. ત્યાં

तेओ मोटा थया. युवान वय पामतां तेओने बत्रीश बत्रीश कन्याओ परणावी. तेओए मारी देशना सांभळीने वैराग्य प्राप्त थवाथी संसारनो त्याग करी चारित्र ग्रहण कर्युं. तेओ कायम छठनो तप करवा लाग्या. आजे छठने पारणे मारा आदेशथी नगरीमां आहार अर्थे नीकळ्या, अने तमारे घेर प्रथक् प्रथक् जोडले आव्या. तेमने जोवाथी पुत्रसंबंधने लीधे तमने हर्ष उत्पन्न थयो. ”

आ प्रमाणे भगवाननां वचन सांभळीने देवकी घरे आवी पश्चात्ताप करती सती मनमां विचारवा लागी के ‘विकसित मुखवाळा अने कोमळ हाथ पगवाळा पोताना पुत्रने जे रमाडे छे अने खोळामां वेसाडेछे ते स्त्रीने धन्य छे ! हुं तो अधन्य अने दुर्भागी छुं; कारणके में मारा एक पुत्रने पण रमाड्यो नथी.’ आ प्रमाणे चिंता-युक्त थइने भूमि तरफ दृष्टि राखी रहेला पोतानी माता देवकीने कृष्णे दीठा, एटले तेमणे चिंतानुं कारण पूछ्युं. देवकीए चिंतानुं कारण कही बताव्युं. पछी मातानो मनोरथ पूर्ण करवा माटे अष्टम तप करीने तेणे देवनुं आराधन कर्युं. देवे आवीने वरदान आप्युं के ‘देवकीने पुत्र थसे, पण ते घणा काळ सुधी घरमां रहेशे नहि.’ एवं कही देव स्वस्थाने गयो.

अनुक्रमे सिंहना स्वप्नथी सूचित पुत्र थयो. तेनुं नाम गजसुकमाल राखवामां आव्युं. क्रमे करीने ते आठ वर्षनो थयो. माताना आग्रहथी तेने सोमिल ब्राह्मणनी आठ पुत्री परणावी. पछी नेमीश्वर भगवाननी देशना सांभळी संसारनी असारता जाणी गजसुकमाले चारित्र ग्रहण कर्युं; अने प्रभुनी आज्ञा लई स्मशानभूमिमां कायो-त्सर्ग मुद्राए रखा.

ते अवसरे फरतां फरतां त्यां आवेला सोमिले तेने जोइने कहुं के—‘आ दुष्टे मारी निरपराधी बाळाओने फोगट परणीने वगोवी.’ आ प्रमाणे उत्पन्न थयेळ छे द्वेष जेने एवा सोमिले तेना मस्तक उपर माटीनी पाळ बांधीने तेमां धगधगता अंगारा भर्या. अश्विबडे मस्तक बळतां छतां पण गजसुकमाले अपूर्व क्षमा धारण करी अने शुक्ल ध्यानवडे अंतकृत केवली थइने मोक्षे गया.

बीजे दिवसे श्रीकृष्ण प्रभुने वांदवा आव्या. तेणे प्रभुने पूछ्युं के—‘गजसुकमाल क्यां छे?’ भगवाने कहुं के—‘तेणे पोतानुं काम साधी लीधुं.’ एम कहीने पछी तेनुं सघळुं वृत्तांत कहुं. कृष्णे कहुं के—‘हे स्वामिन् ! आ कुकर्म कोणे कर्युं?’ भगवाने कहुं के—‘तने जोइने जेतुं हृदय फाटी जाय ने मृत्यु पामे तेनाथी ए कार्य थयुं छे एम समजजे.’ शोकमग्न थयेळ कृष्ण नगर तरफ पाछा आवता हता तेवामां तेने सोमिल

સામો મળ્યો. ભયથી. નાસતાં તેનું હૃદય ફાટી જવાથી તે મરણ પામીને ઋષિહત્યાના પાપથી સાતમી નરકે ગયો.

ધૈર્યવાન ગજસુકમાલે જે પ્રમાણે ક્ષમા ધારણ કરી તે પ્રમાણે અન્ય પ્રાણીઓ પણ સમગ્ર સિદ્ધિને દેનારી ક્ષમા ધારણ કરવી એવો આ કથાવડે ઉપદેશ છે.

રાયકુંલેસુવિ જાયો, મીયાં જરમરણગંભવસહીણં ।

સાંહુ સંહંતિ સંવં, નીયાર્ણવિ પેસપેસાણં ॥ ૫૬ ॥

અર્થ—“ રાજકુલમાં ઉત્પન્ન થયેલા છતાં પણ જરા મરણ ને ગર્ભાવાસનાં દુઃખથી ભય પામેલા એવા મુનિ પોતાના દાસના કરેલા સર્વ ઉપસર્ગો પણ સહન કરે છે.” ॥ ૫૬ ॥

પર્ણમંતિ યં પુર્વૈયરં, કુલૈયા નં નમંતિ અકુલૈયા પુરિસા ।

પર્ણઓ પુર્વેંઈ જઈ—જેણસ જંહ ચક્રવટ્ટિમુળી ॥ ૫૭ ॥

અર્થ—“ કુલવાન પુરુષો પ્રથમ નમે છે, અકુલીન નમતા નથી. અહીં જેમ ચક્રવર્તી મુનિ (પૂર્વના) યતિજનને પ્રથમ નમ્યા (તેનું દૃષ્ટાંત જાણવું). ૫૭. અર્થાત્ પોતે છ સ્વં-હની ઋધિ છોડીને મુનિ થયેલા છતાં પૂર્વના-દીક્ષા પર્યાયે જ્યેષ્ઠ મુનિને ચક્રવર્તી મુનિ પ્રથમ નમ્યા ”. ૫૭.

જંહ ચક્રવટ્ટિસાહુ, સામાઈઅ સાહુણ નિરુવંયારં ।

મર્ણિઓ નચેવં કુવિઓ, પર્ણઓ બહૂઅંત્તણ ગુણેણં ॥ ૫૮ ॥

અર્થ—“ જેમ ચક્રવર્તી સાધુને (પ્રથમ વીજા મુનિઓને નમસ્કાર ન કરવાથી) સામાન્ય સાધુને નિષ્કુરપણે તુંકારો કરીને કહ્યું કે (તું આ તારાથી દીક્ષાપર્યાયે મોટા મુનિઓને વંદના કર) તથાપિ તે વિલકુલ કોપાયમાન થયા નહિ અને જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર ગુણવડે શ્રેષ્ઠ-વહુપણાવાળા મુનિઓને નમ્યા. ” ૫૮.

અહીં સામાન્ય સાધુ તે દીક્ષાપર્યાયે લઘુ સમજવા.

તે^૧ ધન્નાં તે^૩ સાહુ, “તેસિં નમો જે” અકજ્જ પરિવિરયા ।

ધીરાં વયેં મૈસિહારં—ચરંતિ જંહ થૂલિમદ્દમુળી ॥ ૫૯ ॥

અર્થ—“ તે પુરુષ ધન્ય—કૃતપુણ્ય, તે સાધુ—સત્પુરુષ, તે પુરુષને નમસ્કાર થાઓ કે જે અકાર્યથી નિવૃત્ત થયા છે. એવા ધીર પુરુષો જેમ સ્થૂલિભદ્ર મુનિએ આચર્યું તેમ વ્રત જે ચતુર્થ વ્રત તે અસિધાર સદૃશ—સ્વદ્ગતી ધાર ઉપર ચાલવાની જેવું આચરે છે—પાળે છે.” ૫૯. અહીં શ્રીસ્થૂલિભદ્રનું દૃષ્ટાંત જાણવું. ૧૯.

શ્રી સ્થૂલિભદ્રનું દૃષ્ટાંત.

પાટલીપુરમાં નંદ નામે રાજા હતો. તેને શકડાલ નામે નાગરબ્રાહ્મણ જ્ઞાતિનો મંત્રી હતો. તેને લાચ્છલદે નામની સ્ત્રી હતી. તેને સ્થૂલિભદ્ર નામે મોટો પુત્ર હતો અને બીજો શ્રીયક નામે હતો, તથા યજ્ઞા આદિ સાત પુત્રીઓ હતી. સ્થૂલિભદ્ર યુવાવસ્થામાં વિનોદ કરતો સતો એક દિવસ મિત્રોથી પરિવૃત્ત થઈ વન જોવાને ગયો. પાછો આવતાં તેને કોશા નામની વેશ્યાએ જોયો. તેના રૂપથી મોહિત થયેલી તે વેશ્યાએ તેને વાત કરવાના મિષથી ટોટી કરી ચાતુર્યગુણથી તેનું ચિત્ત વશ કરી લીધું. સ્થૂલિભદ્ર પણ તેના ગુણને રૂપથી રંજિત થઈ તે વેશ્યાને ઘેર રહ્યો; અને તેની સાથે વિષયમુખ ભોગવતો સતો તે નવા નવા વિનોદ કરવા લાગ્યો. તેના પિતા પણ પુષ્કલ દ્રવ્ય મોકલવા વડે તેનું ઇચ્છિત પૂર્ણ કરવા લાગ્યા. એ પ્રમાણે ત્યાં બાર વર્ષ સુધી રહેલા સ્થૂલિભદ્રે સાડીવાર ક્રોડ સોનામહોરનો વ્યય કર્યો. તે અવસરે વરુચિ બ્રાહ્મણે કોરેલા પ્રયોગથી શકડાલ મંત્રીનું મરણ થયું. તે વખતે નંદ રાજાએ શ્રીયકને પ્રધાનપદ આપવાને માટે બોલાવ્યો. ત્યારે શ્રીયકે કહ્યું કે—‘ હે સ્વામી ! મારો મોટો ભાઈ કોશા વેશ્યાને ઘરે છે, તે પ્રધાનપદને યોગ્ય છે.’ નંદે તેને બોલાવવાને સેવકો મોકલ્યા. તે આવ્યો. તેને મંત્રીપદ આપતાં તેણે એકાએક ન સ્વીકાર્યું. રાજાએ કારણ પૂછતાં સ્થૂલિભદ્રે કહ્યું કે—‘સ્વામિન્! વિચાર કરીને ગ્રહણ કરીશ.’ રાજાએ વિચાર કરવાની રજા આપી, એટલે અશોકવાટિકામાં એકાંત સ્થળે જઈને વિચાર કરવા લાગ્યો કે—‘ આ સંસારમાં કોઈ કોઈનું નથી. સર્વ સ્વાર્થી છે.’ કહ્યું છે કે—

વૃક્ષં ક્ષીણફલં ત્યજન્તિ વિહગાઃ શુષ્કં સરં સારસાઃ ।

પુષ્પં પર્યુષિતં ત્યજન્તિ મધુપા દર્ગધં વનાંતં મૃગાઃ ॥

નિર્દ્રવ્યં પુરુષં ત્યજન્તિ ગણિકા મૃષ્ટં નૃપં સેવકાઃ ।

સર્વઃ સ્વાર્થવશાજ્ઞનોભિરમતે નો કસ્ય કો વલ્લભઃ ॥

“ પક્ષીઓ ફળ વિનાના વૃક્ષનો, સારસ પક્ષીઓ જલ વિનાના સરોવરનો, ભ્રમરો કરમાયેલાં પુષ્પોનો, મૃગો વળેલા વનનો, ગણિકા નિર્ધન પુરુષનો અને સેવકલોકો

રાજ્યભ્રષ્ટ થયેલા રાજાનો ત્યાગ કરે છે. માટે સર્વ સ્વાર્થને વશ થઈને રમ્યા કરે છે. વાકી વાસ્તવિક રીતે કોઈ કોઈને પ્રિય નથી. ” “ જ્યારે મારા પિતા રાજ્યનાં અનેક કાર્યો કર્યા છતાં પ્રાંતે કુમૃત્યુથી મરણ પામ્યા તો મને આ રાજ્યમુદ્રાથી શું સુખ મળશે. માટે આ અનર્થના કારણભૂત રાજ્યમુદ્રાને ધારણ કરવી તેને ધિક્કાર છે ! અને આ વિષય સુખને પણ ધિક્કાર છે! કે જેથી તેને વશ થયેલા એવા મને પિતાના મરણની પણ ખબર પડી નહિ.” એ પ્રમાણે વિચાર કરી, વૈરાગ્યપરાયણ થઈ, પંચમુષ્ટિ લોચ કરી, શ્વાસન-દેવીએ આપેલા સાધુવેષને ધારણ કરી, રાજાની સભામાં આવીને તેણે ધર્મલાભ આપ્યો. આ જોઈ સકલ સભા આશ્ચર્ય પામી. નંદ રાજાએ પૂછ્યું કે-‘ આ શું કર્યું ? ’ સ્થૂલિભદ્રે કહ્યું કે-‘ મેં સારી રીતે વિચાર્યું અને પછી કરવા યોગ્ય લાગ્યું તે કર્યું. ’ એમ કહી શ્રી સંભૂતિવિજય આચાર્ય પાસે જઈ વિધિપૂર્વક ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું.

આ હકીકત સાંભળી કોશા અતિ દુઃખિત થઈ આંખમાં અશ્રુ લાવી વિરહાંતુરપણે વિવિધ પ્રકારનાં વિલાપ કરવા લાગી કે-‘ હે ચતુર ચાળાક્ય ! તમે રાજ્યમુદ્રા તજીને બિહુમુદ્રા શામાટે અંગીકાર કરી ? હે પ્રાણનાથ ! મારે તમારા વિના કોનો આધાર છે ? હવે હું શું કરું ? કેવી રીતે જીવું ? ’ એવી રીતે અનેક પ્રકારનાં વિરહવાક્યો બોલવા લાગી.

અહીં સ્થૂલિભદ્રને ઘણા દિવસો વ્યતીત થતાં ચાતુર્માસ ઉપર એક સાધુએ ગુરુ પાસે આવીને કહ્યું કે-‘ સિંહગુફા પાસે ચાતુર્માસ કરવા ઇચ્છું છું. ’ એ પ્રમાણે આજ્ઞા માગી એટલે વીજા મુનિએ કહ્યું કે-‘ હું સર્પના વીલ પાસે ચાતુર્માસ કરવા ઇચ્છું છું. ’ ત્રીજા મુનિએ કહ્યું કે-‘ હું કુવાની અંતરાળે રહેલ લાકડા ઉપર (ભારવટ ઉપર) ચાતુર્માસ કરવા ઇચ્છું છું. ’ ત્યારે ચોથા સાધુ સ્થૂલિભદ્રે કહ્યું કે-‘ હું કોશા વેશ્યાના ઘરમાં ચાતુર્માસ કરવા ઇચ્છું છું. ’ ગુરુએ યોગ્યતા જાણીને ચારે મુનિને આજ્ઞા આપી.

સ્થૂલિભદ્ર ગુરુને નમીને કોશા વેશ્યાને ઘેર ગયા. તેને આવતાં જોઈ કોશા અતિ હર્ષિત થઈ અને સામે આવીને પગમાં પડી. તેની આજ્ઞા લઈ સ્થૂલિભદ્ર તેની ચિત્રશાલામાં ચાતુર્માસ રહ્યા. તે હમેશાં ષટ્સનો આહાર કરે છે, સમય પણ વર્ષા ઋતુનો છે, નિવાસ ચિત્રશાલામાં છે, પ્રીતિ કોશાની છે, અને પરિચય વાર વર્ષનો છે. વઢી નેત્ર ને મુખનો વિલાસ, હાવભાવ, ગાન, તાન, માન, વીણા ને મૃદંગના મધુર શબ્દો સહિત નાટ્યવિનોદ વિગેરે નાના પ્રકારના વિષયોને સ્થૂલિભદ્ર આગળ પ્રગટ કરતી અને પોતાનો હાવભાવ વતાવતી કોશા કહે છે કે-‘ હે સ્વામિન્ ! સ્વાધીન એવી કામિનીનાં કુચસ્પર્શ અને આલિંગન આદિ છોડીને આવું કઠોર તપ શામાટે કરો છો ? ’ કહ્યું છે કે-

સંદષ્ટેઽધરપલ્લવે સચકિતં હસ્તાગ્રમાધુન્વતી ।
મામા મુંચ શઠેતિ કોપવચનૈરાનર્તિતભૂલતા ॥
સીત્કારાંચિતલોચના સરભસં યૈશ્ચુંવિતો માનિની ।
પ્રાપ્તં તૈરમૃતં શ્રમાય મથિતો મૂઢૈસ્સુરૈઃ સાગરઃ ॥

“ અધર પલ્લવનો દંશ કરતાં ચકિત થઈને હસ્તના અગ્ર ભાગને ધૂળાવતી, અને ‘ નહિ નહિ, હે શઠ ! છોડી દે ’ એ પ્રમાણે કોપવચન બોલવા સાથે ભૂલતાને નચાવતી તથા સીત્કારથી સત્કાર કરાવેલાં જેનાં નેત્ર છે એવી માનિનીને જુસ્સાથી જેણે ચુંબન કરેલું છે તેઓએ સ્વરૂં અમૃત મેળવ્યું છે એમ હું માનું છું, બાકી મૂઢ દેવતાઓએ તો ફોગટ શ્રમને માટેજ સમુદ્ર મથેલો છે, ” તેથી હે સ્થૂલિભદ્ર ! આ ત્યાગ સાધવાનો સમય નથી, માટે મારી સાથે યથેચ્છ વિષયસુખ ભોગવી તેનો સ્વાદ લ્યો. ફરીથી આ મનુષ્યજન્મ પામવો દુર્લભ છે અને આ યૌવન પણ દુર્લભ છે. માટે હે સ્વામિન્ ! હમણા તો મારા અંગસંગથી ઉત્પન્ન થયેલું સુખ ભોગવો. પાછળથી વૃદ્ધાવસ્થામાં આ તપ કરવો તે યોગ્ય છે. ” તે સાંભળીને સ્થૂલિભદ્ર બોલ્યા—‘ હે ભદ્રે ! અપવિત્ર અને મલમૂત્રનું પાત્ર એવા કામિનીના શરીરને આલિંગન કરવાને કોણ ઇચ્છે ? કહ્યું છે કે—

સ્તનો માંસગ્રંથી કનકકલશાવિત્યુપમિતૌ ।
મુખં શ્લેશ્માગારં તદપિ ચ શશાંકેન તુલિતમ્ ॥
સ્રવન્મૂત્રકિલ્બં કરિવરશિરઃસ્પર્દિજઘનં ।
મુહુર્નિદ્યં રૂપં કવિજનવિશેષૈર્ગુરુકૃતમ્ ॥

“ સ્તનો માંસની ગાંઠ છે છતાં કવિજનોએ તેને સોનાના કલ્પશની ઉપમા આપી છે, મુખ શ્લેશ્મ (કફ) નું સ્થાન છે તોપણ કવિઓએ તેની ચંદ્ર સાથે સરસામણી કરી છે અને સ્રવતા મૂત્રથી વ્યાપ્ત એવા જઘનને હાથીના મંદસ્થલની સાથે સરસાવ્યું છે. એ પ્રમાણે વારંવાર નિંદવા લાયક સ્ત્રીના સ્વરૂપને કવિઓએજ વિશેષ મહત્વતા આપી છે. ” વળી—

વરં જ્વલદયસ્તંભઃ, પરિરંભો વિધીયતે ।
ન પુનર્નરકદ્વારસામાજઘનસેવનમ્ ॥

“ તપાવેલા લોઢાના થાંભલાને આલિંગન કરવું એ સારું છે, પરંતુ નરકના દ્વાર રૂપ સ્ત્રીના જઘનનું સેવન કરવું એ સારું નથી. ” વળી એક વચનના સ્ત્રીસંભોગથી અનેક જીવોનો ઘાત થાય છે. કહ્યું છે કે—

મેહુણસન્નારૂઢો, નવલચ્ચ હણેઈ સુહુમજીવાણં ।

તિથ્થયરાણં મ્મણિયં, સદ્દહિયવ્વં પયત્તેણં ॥

“મૈથુનસંજ્ઞાને વિષે આરૂઢ થયેલો જીવ નવ લાચ સૂક્ષ્મ જીવોને હણેછે એમ તીર્થંકર ભગવંતે કહેલું છે તેને પ્રયત્ન પૂર્વક સર્દહું.”

વઢી હે કોશા ! આ વિષયો અનેકવાર ભોગવ્યા છતાં તેનાથી વૃત્તિ થતી નથી. કહું છે કે—

અવશ્યં યાતારશ્ચિરતરસ્મુષિત્વાપિ વિષયા ।

વિયોગે કો ભેદસ્ત્યજતિ ન જનો યત્સ્વયમમૂન્ ॥

વ્રજંતઃ સ્વાતંત્ર્યાદતુલપરિતાપાય મનસઃ ।

સ્વયં ત્યક્ત્વા હ્યેતે શિવસુખમનંતં વિદધતિ ॥

“આ વિષયો લાંબા વચ્ચત સુધી રહીને પળ છેવટે જનારા છે એ તો નક્કી છે, તો પછી તેના વિયોગમાં ફેર શો છે કે જેથી માણસો પોતાની મેલે વિષયોને છોડતા નથી; કેમકે જો એ વિષયો પોતાની મેલે આપણાથી છુટા પડે છે તો મનને અતિ પરિતાપ ઉત્પન્ન કરે છે, પળ જો આપણે પોતેજ સુશીથી તેનો ત્યાગ કરીએ છીએ તો તે મોક્ષસુખ આપે છે.” એટલામાટે સર્પની ફળ જેવા આ વિષયોને છોડી દઈ શીલ રૂપી અલંકારથી તારા સુંદર અંગને અલંકૃત કર. આ મનુષ્યભવ ફરીથી મલ્લવો સુસ્કેલ છે, અને તે ભવ ધર્મ વિના હારી જઈશ. કારણકે સર્વ કાર્યોમાં ઉત્તમ કાર્ય ધર્મ છે. કહું છે કે—

ન ધમ્મકજ્ઞા પરમત્થિ કજ્ઞં, ન પાણિહિંસા પરમં અકજ્ઞં ।

ન પેમરાગા પરમત્થિ બંધો, ન બોહિલાભા પરમત્થિ લાભો ॥

“ધર્મકાર્યથી ઉત્કૃષ્ટ વીજું કોઈ કાર્ય નથી, પ્રાણીની હિંસા ઉપરાંત વીજું કોઈ અકાર્ય નથી, પ્રેમરાગથી વિશેષ કોઈ બંધન નથી અને બોધિ (સમ્યક્) ના લાભ ઉપરાંત વીજો કોઈ પરમ લાભ નથી.” ઇત્યાદિ ઉપદેશ આપીને જેનું મન વાલેલું છે એવી કોશા વોલી કે—‘હે કંદર્પનું વિદારણ કરનાર ! હે શાસનનો ઉદ્યોત કરનાર ! હે મિથ્યાત્વને નિવારનાર ! તમને ધન્ય છે, તમેજ ચરેચ્ચર જીવિતનું ફલ મેલવ્યું છે. હું અધન્ય છું, મેં તમને વહુ રીતે ચલાવવા પ્રયાસ કર્યો પણ તમે ચલ્યા નહિ. હવે કૃપા કરીને સમ્યક્ત્વ આપીને મારો ઉદ્ધાર કરો.’ આ પ્રમાણે કહીને સ્થૂલિભદ્રની પાસે સમ્યક્ત્વના ઉચ્ચાર પૂર્વક વાર વ્રત અંગીકાર કરી તે કોશા પરમ શ્રાવિકા થઈ. તે સાથે

‘રાજાએ મોકલેલ પુરુષ શિવાય અન્ય પુરુષનો વચનથી પણ હું સ્વીકારકરીશ નહિ’
એ પ્રમાણે ભોગ સંબંધી પચ્ચલ્લાણ લીધું, તેમજ જીવ અજીવ આદિ તત્ત્વોની પણ
જાણકાર થઈ.

એ પ્રમાણે કોશા વેશ્યાને પ્રતિબોધ પમાડી ચાતુર્માસ પૂર્ણ કરી સ્થૂલિભદ્ર મુનિ શ્રી
સંભૂતિ વિજયાચાર્યની પાસે આવ્યા. પેલા ત્રણ મુનિઓ સ્થૂલિભદ્રની પહેલાં આવ્યા હતા.
ગુરુએ તે ત્રણેને ‘દુષ્કર કાર્ય કર્યું’ એ પ્રમાણે એકવાર કહીને માન આપ્યું હતું; પરંતુ સ્થૂલિભદ્ર મુનિને
‘દુષ્કર કાર્ય કર્યું’ એમ ત્રણવાર કહી ઘણા આદર પૂર્વક માન આપ્યું. તે જોઈ સિંહ-
ગુફાવાસી મુનિના મનમાં મત્સર આવ્યો કે “ગુરુનો વિવેક તો જુઓ કે તેઓએ ક્ષુધા
ને તૃષાથી પીઢાયેલા અમોને ‘દુષ્કર કર્યું’ એમ માત્ર એક વચ્ચત કહ્યું, અને ષટ્સને
સ્થાનાર તથા મોહ ઉપજાવે એવા સ્થાનની અંદર રહેનારને ‘દુષ્કર દુષ્કર કર્યું’ એમ
ત્રણ વચ્ચત કહ્યું.” એ પ્રમાણે તેણે મનમાં મત્સર ધારણ કર્યો.

હવે એક દિવસ નંદ રાજાની આજ્ઞાથી કોઈ રથકાર કોશા વેશ્યાના મંદિરે
આવ્યો. તેની બારીમાં રહીને તેણે બાળસંધાન વિદ્યાથી આમ્રફલની લુંબ ત્યાં બેઠા બેઠા
આળી પોતાની કલા બતાવી, ઇટલે કોશાએ પણ પોતાના આંગણમાં સરસવનો ઢગલો
કરાવી, તેના ઉપર સોય મૂકી, તેના ઉપર એક પુષ્પ મૂકીને તેના ઉપર નૃત્ય કર્યું.
તે જોઈ રથકાર ચમત્કાર પામીને બોલ્યો કે—‘આ અતિ કઠિન કામ છે.’ ત્યારે
કોશાએ કહ્યું કે—

ન દુકરં અંબયલુંબતોડણં, ન દુકરં સિરસવં નચ્ચિઆણ ॥

તં દુકરં તં ચ મહાનુભાવં, જં સો મુણી પમયવણંમિ બુચ્છો ॥૧॥

“આંબાની લુંબ તોડવી તે દુષ્કર નહિ તેમજ સરસવ ઉપર નાચવું તે પણ દુષ્કર
નહિ; દુષ્કર તો એ છે કે જે તે મહાનુભાવ સ્થૂલિભદ્રે કર્યું અને પ્રમદા રૂપી વનમાં
મોહ ન પામતાં શુદ્ધ રહ્યા.”

ગિરૌ ગુહાયાં વિજને વનાન્તરે, વાસં શ્રયંતો વશિનઃ સહસ્રશઃ ।

હમ્યેતિ રમ્યે યુવતીજનાંતિકે, વશી સ એકઃ શકડાલનંદનઃ ॥૨॥

“પર્વતમાં, ગુફામાં, એકાંતમાં અને વનની અંદર નિવાસ કરીને ઇન્દ્રિયોને વશ રા-
ખનારા હજારો છે, પણ અતિ રમ્ય હવેલીમાં અને સ્ત્રીજનની સમીપમાં રહીને ઇન્દ્રિયોને
વશ રાખનાર તો તે શકડાલનંદન એકજ છે.”

યોઽનૌ પ્રવિષ્ઠોઽપિ હિ નૈવ દગ્ધશ્ચિન્નો ન સ્વઙ્ગાગ્રકૃતપ્રચારઃ ।

કૃષ્ણાહિરંધ્રેઽપ્યુષિતો ન દૃષ્ટો નોક્તોઽજનાગારનિવાસ્યહો યઃ ॥૩॥

“જે અગ્નિમાં પ્રવેશ કર્યા છતાં પણ બલેલ નથી, સ્વઙ્ગની ધાર ઉપર ગતિ કરતાં છતાં છેદાયલ નથી, કાળા સર્પના દર પાસે વાસ કરતાં છતાં જેને દંશ થયો નથી અને અંજનના ઘરમાં વાસ કર્યા છતાં પણ જેને ઢાઘ લાગ્યો નથી એવા તો તે સ્થૂલિભદ્ર એકજ છે.”

વેશ્યા રાગવતી સદા તદનુગા ષડ્ભીરસૈર્ભોજનમ્

શુભ્રં ધામ મનોહરં વપુરહો નવ્યો વયઃસંગમઃ ।

કાલોયં જલદાવિલસ્તદપિ યઃ કામં જિગાયાદરાત્

તં વંદે યુવતિપ્રબોધકુશલં શ્રીસ્થૂલિભદ્રં મુનિમ્ ॥ ૪ ॥

“પૂર્વની પ્રીતિવાળી વેશ્યા અને તે પણ સર્વદા અનુકૂળ વર્તનારી, ષડ્સયુક્ત ભોજન, સુંદર મહેલ, મનોહર શરીર, યુવાવસ્થા અને વર્ષાઋતુ-આટલાં વાનાંનો યોગ છતાં પણ જેણે આદરથી કામને જીત્યો એવા યુવતિજનને પ્રતિવોધ પમાડવામાં કુશલ સ્થૂલિભદ્ર મુનિને હું વંદું છું.”

રે કામ વામનયના તવ મુખ્યમસ્ત્રં

વીરા વસંતપિકપંચમચંદ્રમુખ્યાઃ ।

ત્વત્સેવકા હરિવિરંચિમહેશ્વરાદ્યા

હા હા હતાશ મુનિનાપિ કથં હતસ્ત્વમ્ ॥ ૫ ॥

“હે કામ ! વામનયના તારું મુખ્ય અસ્ત્ર છે, વસંતઋતુ, કોકિલ, પંચમ સ્વર અને ચંદ્ર વિગેરે તારા સુખદો છે, અને બ્રહ્મા, વિષ્ણુ તથા મહેશ્વરાદિ તારા સેવકો છે, છતાં દિલ્લીગીરીની વાત છે કે હે ભગનાશ ! તું એક મુનિથી કેવી રીતે હણાયો ?”

શ્રીનંદીષેણરથનેમિમુનીશ્વરાદ્રં

બુદ્ધ્યા ત્વયા મદન રે મુનિરેષ દૃષ્ટઃ ।

જ્ઞાતં ન નેમિમુનિજંબૂસુદર્શનાનામ્

તુર્યો ભવિષ્યતિ નિહત્ય રણાંગણે મામ્ ॥ ૬ ॥

“હે કામદેવ ! તેં નંદીષેણ, રથનેમિ અને આર્દ્રકુમાર મુનીશ્વરની બુદ્ધિથી આ સ્થૂલિભદ્ર મુનિને જોયેલા કે તે ત્રણની સાથે આ ચોથા થશે; પણ તેં એમ ન જાણ્યું કે આ તો રણાંગણમાં મને હળીને નેમિનાથ, જંબૂમુનિ ને સુદર્શન શેઠ એ ત્રણની સાથે ચોથા થશે ?”

શ્રીનેમિતોપિ શકઢાલસુતં વિચાર્ય

મન્યામહે વયમમું ભટમેકમેવ ।

દેવોઽદ્રિદુર્ગમધિરુહ્ય જિગાય મોહં

યન્મોહનાલયમયં તુ વશી પ્રવિશ્ય ॥ ૭ ॥

“શ્રી નેમિનાથથી પણ વિચાર કરતાં અમે તો સ્થૂલિભદ્રનેજ એક મહાન યોધો ગણીએ છીએ; કારણકે શ્રી નેમિનાથે તો ગિરનાર દુર્ગનો આશ્રય કરીને મોહને જીત્યો છે, પણ ઇંદ્રિયોને વશ રાખનાર આ સ્થૂલિભદ્રે તો મોહના ઘરમાં પ્રવેશ કરીને તેને જીતી લીધો છે.”

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરીને કોશાએ સ્થૂલિભદ્ર મુનિનું વધું સ્વરૂપ રથકારને કહી વતાવ્યું કે બાર વર્ષનો મારી સાથે પૂર્વ પરિચય છતાં મારા ઘરમાં આવીને કિંચિત્માત્ર પણ ચલિત થયા નહિ; માટે સ્વેચ્છા તો તેજ દુષ્કર કાર્યના કરનારા છે. કહું છે કે—

પુષ્પફલાણં ચ રસં, સુરાઈ મહિલયાણં ચ ॥

જાણંતો જે વિરઙ્ગ્યા, તે દુષ્કરકારણ વંદે ॥

“પુષ્પ ફલાદિકનો રસ, મદિરા વિગેરેનો સ્વાદ અને સ્ત્રીઓનો વિલાસ, તેને જાણતાં છતાં અર્થાત્ જાણીને પણ જે વિરમ્યા તેજ દુષ્કરકારક છે તેને હું નમસ્કાર કરું છું.”

ઇત્યાદિ સ્થૂલિભદ્રનાં સ્તુતિવચનોથી પ્રતિવોધ પામેલા રથકારે સ્થૂલિભદ્ર મુનિ પાસે જઈને ચારિત્ર લીધું. સ્થૂલિભદ્ર મુનિ પણ અનુક્રમે અર્થ સહિત દશ પૂર્વનું અને સૂત્ર માત્રથી વાકીના ચાર પૂર્વનું અધ્યયન કરી, ચતુર્દશ પૂર્વીમાં છેલ્લા થઈ, ઘણા ભવ્ય જીવોને પ્રતિવોધ પમાડી, પોતાની નિર્મલ કીર્તિથી આજ્ઞા જગતને ઉજ્જ્વલ કરી અને સર્વ જનોમાં પ્રસિદ્ધિ પામી, ત્રીશ વર્ષ ઘરમાં, ચોવીશ વર્ષ વ્રતમાં અને પીસ્તાલીશ વર્ષ યુગ પ્રધાન-પણામાં—એ પ્રમાણે નવાણું વર્ષનું આયુષ્ય પાળીને મહાવીર સ્વામીથી વસો પંદરમા વર્ષે સ્વર્ગે ગયા.

ए प्रमाणे जेम स्थूलिभद्रे दुर्धर व्रतने धारण करी चोराशी चोवीशी सुधी पोतानुं नाम राख्युं तेम अन्य मुनिओए पण गुरुनी आज्ञाने अनुसरी ग्रहण करेला व्रतने पाळीने कीर्तिवंत थवुं.

विसयासिपंजरमिव, लोए असिपंजरमि तिख्वंमि ॥

सिंहा व पंजरगया, वंसति तवपंजरे साहू ॥ ६० ॥

अर्थ—“ लोकने विषे जेम तीक्ष्ण खड्गना पंजरથી भય પામેલ સિંહ કાષ્ઠના પાંજરામાં વસે છે તેમ વિષય રૂપ ખડ્ગપંજરથી ભય પામેલા મુનિઓ તપ રૂપ પંજરમાં વસે છે, અર્થાત્ વાર પ્રકારનો તપ આચરે છે.” ૬૦

વિષય પાંચ ઇન્દ્રિયોના શબ્દાદિ જાણવા. તદ્રુપ પંજરથી અથવા તત્તુલ્ય જે સ્ત્રીલોક તેથી ભય પામેલા મુનિઓ સંસાર તજી દઈ ચારિત્ર અંગીકાર કરીને વાહ્ય અભ્યંતર તપને આચરે છે, એટલે તપ રૂપ પંજરમાં વસે છે.

जो कुण्ड अर्पमाणं, गुरुव्यणं नयं लहेइ उवांस ।

सो पच्छा तहं सोअइ उवकोसंधरे जह तवस्सी ॥ ६१ ॥

अर्थ—“ જે પ્રાણી આત્મમાન કરે છે અર્થાત્ પોતાના ગુણનું અભિમાન કરે છે અને ગુરુના વચનને—ઉપદેશને—આજ્ઞાને અંગીકાર કરતો નથી તે પ્રાણી પાછળથી એવો શોક કરે છે કે જેવો ઉપકોશાને ઘરે ગયેલા તપસ્વી મુનિએ કર્યો.” ૬૧

‘ અહીં જે ગુરુના વચનને અપ્રમાણ કરે છે ’ એમ કહ્યું છે ત્યાં ‘ જે ગુરુના ઉપદેશને માનતો નથી—આજ્ઞાને માનતો નથી ’ એવો અર્થ પણ થાય છે.

स्थूलिभद्रजीनी ईर्ष्याथी कोशा वेश्यानी वहेन उपकोशा वेश्याने घरे गयेला सिंहगुफावासी मुनि जे चातुर्मासमां चारे मासना उपवास करीने सिंहनी गुफाने मुखे कायोत्सर्गे रहेता हता तेमनुं दृष्टांत अहीं जाणवुं. २०

सिंहगुफावासी मुनिनुं दृष्टांत.

एक दिवस पाडलीपुरमां श्री संभूतिविजय आचार्यना सिंहगुफावासी शिष्ये स्थूलिभद्र उपर ईर्ष्या करी वीजुं चातुर्मास कोशा वेश्यानी वेन उपकोशा वेश्याने घेर करवानी गुरु पासे आज्ञा मागी. गुरुए अयोग्यता जाणी आज्ञा आपी नहि. गुरुए कहुं के—

‘હે મહાનુભાવ ! ત્યાં તમારું ચારિત્ર રહેશે નહિ.’ એ પ્રમાણે ગુરુએ વાર્યા છતાં પણ તે ત્યાં ગયા અને ચાતુર્માસ નિવાસને માટે યાચના કરી; તે સાથે કહ્યું કે ‘જેવું સ્થૂલિભદ્રને રહેવા આપ્યું હતું તેવું સ્થાનમને રહેવા આપો.’ તેણે તે આપ્યું. પાછળથી ઉપકોશાણે જાણ્યું કે ‘આ મુનિ સ્થૂલિભદ્રની રૂપ્યા કરીને અહીં આવેલા છે; તેથી હું સ્થૂલિભદ્રના ગુણમાં રૂપ્યા કર્યાનું ફળ તેને બતાવું.’ એ પ્રમાણે વિચાર કરી રાત્રિએ તમામ પ્રકારનાં અલંકારો ધારણ કરી, કામદેવને જેણે સજીવન કર્યો છે, જેનાં પદ્મલોચન પ્રફુલ્લિત થયાં છે, જેનાં મણિજડિત નૂપુરો રણકાર કરે છે, જેણે કટિતટમાં શબ્દ કરતી મેઘલા ધારણ કરી છે, મુખમાં તાંબૂલ ચાવી રહી છે, મધુર સ્વરથી જેણે કોકિલના સ્વરને પણ જીતી લીધો છે એવી તે ઉપકોશો હાવભાવ બતાવતી મુનિ આગળ આવી. કટાક્ષ નાંચતી અને અંગોપાંગને મરડતી એવી તે મૃગલોચનાને જોઈ મુનિનું મન સુસ્થિર હતું છતાં પણ પરવશ થઈ ગયું. અહો ! કામવિકાર સ્વરેસ્વર દુર્જય છે. કહ્યું છે કે—

વિકલયતિ કલાકુશલં, હસતિ શુચિં પંડિતં વિઙ્બયતિ ।

અધરયતિ ધીરપુરુષં, ક્ષણેન મકરધ્વજો દેવઃ ॥

“કામદેવ ક્ષણમાત્રમાં કલાકુશલને વિકલ બનાવે છે, પવિત્રને હસી કહાડે છે, પંડિતને વિંટબણા પમાડે છે અને ધીર પુરુષને પણ અર્થેય બનાવી દે છે.”

વળી કહ્યું છે કે—

મત્તેમકુંભદલને ભુવિ સંતિ શ્વરાઃ

કેચિત્પ્રચંડમૃગરાજવધેઽપિ દક્ષાઃ ।

કિંતુ બ્રવીમિ બલીનાં પુરતઃ પ્રસહ્ય

કંદર્પદર્પદલને વિરલા મનુષ્યાઃ ॥

“આ પૃથ્વી ઉપર મદોન્મત્ત ગજેન્દ્રના કુંભસ્થલને ઢાળી નાંચવામાં શક્તિવાન—શુર-વીર એવા મનુષ્યો પણ હોય છે, તેમજ પ્રચંડ કેસરીસિંહનો વધ કરવામાં કશલ એવા મનુષ્યો પણ હોય છે; પરંતુ વલવાનોની આગળ હું આગ્રહ પૂર્વક કહું છું કે કામદેવના દર્પનું દલન કરવામાં કુશલ—શક્તિમાન એવા મનુષ્યો તો વિરલાજ હોય છે.”

પછી તે સિંહગુફાવાસી મુનિએ કામથી પરવશ બની જઈને ઉપકોશા પાસે ભોગની પ્રાર્થના કરી. ત્યારે તેણે કહ્યું કે—‘અમે નિર્ધનનો આદર કરતા નથી, માટે પ્રથમ ધન લાવો અને પછી ઇચ્છા મુજબ વર્તો.’ એ પ્રમાણે સાંભળી ધન મેળવવાના ઉપાય

संवंधी चिंतन करतां तेने याद आव्युं के 'उत्तर दिशामां नेपाल देशनो राजा अपूर्व (नवा) साधुने लक्ष मूल्यनुं रत्नकंबल आपेछे, माटे त्यां जइ, रत्नकंबल लावी, आनी साथे विषयसुख सेवीने मनइच्छित परिपूर्ण करुं.' आ प्रमाणे विचारी वर्षाकालमां मेघनी पुष्कळ दृष्टि थती हती छतां नेपाल देश प्रति प्रयाण कर्युं. घणा जीवोनुं उपमर्दन करतो अने अनेक कष्टो सहन करतो केटलेक दिवसे ते नेपाल देशे पहुँच्यो, अने आशिर्वाद पूर्वक राजानी पासे रत्नकंबल माग्युं. राजाए तें आप्युं. ते लइने पाछां फरतां मार्गमां चोरोए लुंटी लीधुं, तेथी तेणे फरीवार नेपाल जइ राजाने अरज करी एटले तेने फरीथी रत्नकंबल आपवामां आव्युं. ते रत्नकंबलने वांसमां नाखी गुप्त रीते लावतां चोरनी पाळना पोपटे चोरोने ते जणाववाथी तेओए तेने घेरी लीधो अने कह्युं के 'एक लाखनी किंमतनुं रत्नकंबल तारी पासेछे ते बताव.' तेणे कह्युं के—'मारी पासे कंइ नथी.' चोरोए कह्युं के—'अमारो आ पोपट खोदुं बोले नहि माटे सत्य बोल, अमे ते लइशुं नहि.' तेथी तेणे सत्य कहेवाथी भिक्षुक जाणीने तेने जवा दीधो. अनुक्रमे ते पाडलीपुर आव्यो अने रत्नकंबल उपकोशाने आप्युं. तेणे तेनावडे पोताना पग लुंछीने तेने दूर अपवित्र स्थानमां फेंकी दीधुं. त्यारे साधुए कह्युं के 'अरे निर्भागिणी ! आ तें शुं कर्युं ? आ रत्नकंबल अतिदुर्लभ छे.' ते सांभळी वेझ्याए कह्युं के—“ताराथी वळी बीजो कोण निर्भागीमां शिरोमाणि छे ? में तो आ लक्ष्य मूलनुं रत्नकंबल अपवित्र जग्यामां नाखी दीधुंछे, पण तें तो अमूल्य एवा ज्ञान दर्शन चारित्र रूप रत्नत्रय के जे अनंत भवमां पण पामवा दुर्लभ ते नट बीट पुरुषने शुकवाना पात्र जेवा अने अपवित्र मळमूत्रथी भरेला एवा मारा देहमां फेंकी दीधा छे; माटे वगर विचार्युं करनार एवा तने धिकार छे ! आ मनुष्यभव दुर्लभ छे, तेमां पण उत्तम कुळ दुर्लभ छे; तेमां धर्मनुं श्रवण दुर्लभ छे, तेमां श्रद्धा रूप तत्त्व दुर्लभ छे, अने तेमां पण साधुधर्माचरण तो अति दुर्लभ छे. ते छतां मुक्तिने देनारा साधुत्वने तजी दइ मारा अंगमां मोह पामी वर्षाकाळे नेपाल देशमां गमन करी बहु जीवोनो घात करवा पूर्वक चारित्रनो त्याग करवाथी दीर्घ काळ पर्यंत नरकादि दुर्गतिनी वेदनाने तुं केवी रीते सहन करीश !” इत्यादि वाक्यो सांभळीने पुनः वैराग्य प्राप्त थवाथी ते मुनि कहेवा लाग्या के—'तने धन्य छे ! भवकूपमां पडतां मारो तें उद्धार कर्यो. हवे हुं अकृत्यथी निवृत्त थयोहुं.' त्यारे वेझ्याए कह्युं के—'तमारा जेवाने एम्ज घटेछे.'

पछी ते मुनि गुरु पासे आव्या, चरणमां पडीने र लिभद्र मुनिने खमाव्या अने कह्युं के—'तमने धन्य छे ! आ पुनं काम आपज जाणो. अमारा जेवा सत्त्वहीन जाणी शके नहि.' पछी तेणे गुरुने जणाव्युं के “हे स्वामिन् ! आपे त्रणवार 'दुष्कर करनार

एम स्थूलिभद्रने जे कह्यु ते सत्य छे. 'ए प्रमाणे कही पापनी आलोचना करी, फरीथी चारित्र ग्रहण करीने ते मुनि सद्गतिए गया. मोटे गुरुनी आज्ञा पूर्वक जे आचरवुं तेज श्रेष्ठ छे, एवो आ कथानो उपदेश छे.

जिठव्वयपव्वयभरं-समुव्वहणववसिअस्स अचंतं ।

जुवइ जणं संवइयरे, जइत्तणं उभँओ भँइ ॥ ६२ ॥

अर्थ—“ज्येष्ठव्रत जे महाव्रत ते पर्वतना भार सदृश छे, तेने वहन करवामां अत्यंत उद्यमी एवा मुनि पण युवतिजननो संसर्ग कर्ये सते द्रव्यथी ने भावथी बने प्रकारना यातिपणाथी भ्रष्ट थाय छे.” ६२.

जइ ठाणी जइ मोणी, जइ मुंडी वक्कली तवस्सी वा ।

पथियँतो अँ-अँबंभं, बंभाँवि नँ रोचँए मइँझं ॥ ६३ ॥

अर्थ—“जो स्थानी के० कायोत्सर्ग करनारो होय, जो मौनी के० मौन धारण करनार होय, जो मुंडि के० माथे मुंडन करावनारो होय, अथवा वक्कली के० झाडनी छालनां वस्त्र पहरेनारो होय के तपस्वी के० अनेक प्रकारनां तप करनारो होय तो पण अब्रह्म जे मैथुन तेने प्रार्थितो-चाँछितो होय तो ते कादि ब्रह्मा होय तो पण ते मने रुचतो नथी. अर्थात् गमे तेवुं कष्ट करनार होय पण जो ते मैथुनाभिलाषी होय तो ते श्रेष्ठ नथी.” ६३.

तो पँढियं तो गुणियं तो मुणियं तो अँ चेइँओ अण्णा ।

आवडिय पल्लिया मंतिओवि, जइ नँ कुणँइ अकँजं ॥ ६४ ॥

अर्थ—“जो अकुलिनना संसर्ग रूप आपदामां पड्यो सतो एटले कुमित्रे प्रेयो सतो अने स्त्रीए आमंत्रित कर्यो सतो-बोलाव्यो सतो पण जे अकार्य प्रत्ये जतो नथी-आचरतो नथी तो तेनुं भणेनुं प्रमाण, गणेनुं प्रमाण, जाणेनुं प्रमाण अने आत्म स्वरूपनुं चितवन पण प्रमाण समजवुं.” ६४. नहीं तो ते वधुं अप्रमाण जाणवुं.

पागडियं सव्वसल्लो, गुरुपायमूलंमि लहँइ साहूँ पयं ।

अविसुद्धँस्स नँ वटँइ, गुणँसेढी तत्तिंया ठाँइ ॥ ६५ ॥

गाथा ६२—स्त्रीजनसंसर्गकृते

गाथा ६३—ठाणि. पथितो. रोचए.

गाथा ६४—मुणीय. पिल्लिया.

गाथा ६५—पादमुलमि. साहुपयं. तित्तिंया.

અર્થ—“ગુરુ મહારાજના પાદમૂલે—ગુરુસમીપે જેણે સર્વ શલ્ય પ્રગટ કર્યા છે—સર્વ પાપ આલોવ્યાં છે તે પ્રાણી સાધુતાને પામે છે; અને અવિશુદ્ધની—અનાલોચિત પાપકર્મવાળાની ગુણશ્રેણિ તેટલીજ રહે છે—વૃદ્ધિ પામતી નથી.” ૬૫. અર્થાત્ પાપકર્મ આલોચીને નિઃશલ્ય થયા વિના ગુણો વૃદ્ધિ પામતા નથી; તેટલેજ અટકી રહે છે.

જેઈ દુક્કર દુક્કરંકારઉત્તિ, મૈંણિઓ જહેઈઠિઓ સાંહૂ ।

તૌ કીસં અજ્ઞસંભૂઅ—વિજયસીસેહિં નંવિ સંમિયં ॥ ૬૬ ॥

અર્થ—“જો યથાસ્થિત એવા શ્રી સ્થૂલિભદ્ર નામના સાધુને ગુરુ (કોશાને ત્યાં ચોમાસું રહીને આવ્યા ત્યારે) ‘દુષ્કર દુષ્કર કારક’ એવા બહુમાનપૂર્વક બોલાવ્યા તો તે ગુરુવચનને શ્રી સંભૂતિવિજયના શિષ્ય સિંહગુફાવાસી મુનિ શામાટે ન સહન કર્યું ?” આ તેમનું નિર્વિવેકીપણું છે; માટે યથાસ્થિત ગુણોને જોડેને કે સાંભળીને તેના પર તો અનુરાગજ કરવો; દ્વેષ ન કરવો.

જેઈ તાંવ સવ્વંઓ સુંદરંત્તિ, કમ્માંણ ઉવંસમેણ જેઈ ॥

ધર્મં વિચારંમાણો, ઈયંરો કિં મચ્છંરં વહેઈ ॥ ૬૭ ॥

અર્થ—“જો કોઈ પ્રથમ કર્મના ઉપશમવડે કરીને સર્વ પ્રકારે સુંદર કહેવાય તો બીજો યતિધર્મને જાણતો સતો શામાટે તેના ઉપર મત્સર વહન કરે?” ૬૭. અર્થાત્ વિરુદ્ધ કર્મના ક્ષયોપશમવડે કોઈ જીવની ‘આ સર્વ પ્રકારે સારો છે’ એવી રૂયાતિ થાય તો તે સાંભળીને ધર્મના જાણ એવા મુનિ તેના પ્રત્યે મત્સર ધરવો તે યોગ્ય નથી; નિર્ગુણીય ગુણવંત ઉપર મત્સર ધારણ કરવો તે વ્યર્થજ છે.

અંઈ સુઠિંઓત્તિ ગુણસમુંડાઓત્તિ, જો નં સંહઈ જેઈ પંસંસં ।

સૌ પરિહાંઈ પરંભવે, જહાં મહાપીઠંપીઠ રિસી ॥ ૬૮ ॥

અર્થ—“આ સુસ્થિત છે—ચારિત્રવિષયે સુદૃઢ છે, આ વૈયાટ્યાદિ ગુણોવડે સમુદિત છે—ભરેલો છે; એવી યતિની પ્રશંસાને જે સહન ન કરે તે પુરુષ પરભવે પરિહીણ થાય છે અર્થાત્ હીનભાવને પામે છે—પુરુષવેદ ત્યજીને સ્ત્રીવેદને પામે છે; જેમ મહાપીઠ ને પીઠ મુનિ પામ્યા તેમ.” ૬૮. અહીં બ્રાહ્મીસુંદરીના જીવ જે પૂર્વે પીઠ ને મહાપીઠ નામના મુનિ હતા તેનું દૃષ્ટાંત જાણવું. ૨૧.

પીઠ અને મહાપીઠ મુનિની કથા.

મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં વજ્રનાભ ચક્રી રાજ્ય છોડી ચારિત્ર ગ્રહણ કરી ચૌદપૂર્વધારી થયા. તેના વીજા ચાર નાના ભાઈઓ વાહુ, સુવાહુ, પીઠ અને મહાપીઠ પળ દીક્ષા લઈ અગ્યાર અંગને ધારણ કરનારા થયા. તેમાં વાહુ મુનિ પાંચસે સાધુને આહાર લાવીને આપતા હતા, સુવાહુ મુનિ તેટલાજ સાધુઓની વૈયાવચ્ચ કરતા હતા, અને પીઠ-મહાપીઠ મુનિ અધ્યયન કરતા હતા. એક દિવસે ગુરુવાહુ અને સુવાહુ મુનિની પ્રશંસા કરી. તે સાંભળીને પીઠ અને મહાપીઠને ઈર્ષ્યા ઉત્પન્ન થઈ. તેઓ વિચારવા લાગ્યા કે—‘અહો! ગુરુનું અવિવેકીપણું તો જુઓ! તેઓ હજુ રાજસ્વભાવ તજતા નથી. પોતાની વૈયાવચ્ચ કરનાર અને અન્ન પાળી લાવી આપનારને વચ્ચાળે છે. આપણે બંને જણા દરરોજ અધ્યયન ને તપ કરીએ છીએ, પરંતુ ગુરુ આપણી પ્રશંસા કરતા નથી.’ એ પ્રમાણે ઈર્ષ્યાથી ચારિત્ર પાલતા છેવટે પાંચે સાધુઓ કાઠ કરીને સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાનમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયા. ત્યાંથી ચ્યવી વજ્રનાભનો જીવ શ્રીઋષભદેવ થયા, વાહુ સુવાહુના જીવો ઋષભદેવના પુત્ર ભરત અને વાહુ-બલિ થયા અને પીઠ મહાપીઠના જીવો ઈર્ષ્યા કરવાવડે સ્ત્રીવેદ બાંધેલ હોવાથી ઋષભદેવની પુત્રીઓ બ્રાહ્મી અને સુંદરી થયા.

એ પ્રમાણે જેઓ ગુણપ્રશંસામાં ઈર્ષ્યા કરે છે તેઓ પીઠ અને મહાપીઠની પેઠે હીનપણાને પામે છે; તેટલામોટ વિવેકીઓએ કદિ પણ ગુણી પ્રત્યે મત્સર ધારણ કરવો નહિ.

परपरिवायं गिएहइ, अष्टमयैविरल्लणे सया रमैइ ।

डईइइ यै परसिरीए, सकसाओ दुँखिओ निँचं ॥ ६९ ॥

અર્થ—“જે પારકા અપવાદને ગ્રહણ કરેછે—બોલેછે, આઠ મદને વિસ્તારવામાં સદા રમેછે—મદમાં આસક્ત રહેછે અને પારકી લક્ષ્મી—શોભા देखીને દાણેછે—વહેછે એવો સકાચી, પુરુષ નિરંતર દુઃખીઓ જાણવો.”

विग्गहविवायरुणो, कुलगणसंघेण बाहिरकयस्स ।

नँत्थि किँर देवलोएँ विँ, देवसँमिइसु अर्वागासो ॥ ७० ॥

અર્થ—“વિગ્રહ ને વિવાદની રુચિવાળા અને કુલ ગણ સંઘે વહાર કરેલા એવાને દેવલોકમાં દેવસંભાને વિષે પણ અવકાશ ઇટલે પ્રવેશ પ્રાપ્ત થતો નથી.” ૭૦—અર્થાત્ યુદ્ધ કરવામાં કે-મિથ્યા વિવાદ કરવામાં તત્પર એવા અને કુલ તે નાગેંદ્રાદિ, ગણ તે કુલનો

સમુદાય અને સંઘ ચતુર્વિધ (સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક ને શ્રાવિકા) તેમણે અયોગ્ય જાણીને જેને બહાર કર્યો હોય—કુલ, ગણ કે સંઘથી દૂર કરેલ હોય તેને સ્વર્ગમાં દેવસભામાં પણ અવકાશ મળતો નથી એટલે તે કિલ્લિષ જાતિના નીચ દેવપણે ઉપજેછે. તેથી તેને દેવસભામાં બેસવાનો હક મળતો નથી. એ કિલ્લિષ દેવો મનુષ્યમાં જેમ ઢેઢ ગણાય છે તેમ દેવતાઓમાં હલકી જાતિના દેવ ગણાય છે.

જઈ તૌ જણસંવહાર-વજ્ઞિય મર્કંજ માર્યંરૂ અન્નો ।

જો તં પુણો વિકર્ત્થઈ, પરસ્સ વસણે ૧સો દુહિઓ ॥ ૭૧ ॥

અર્થ—“જો પ્રથમ કોઈ અન્ય, જનવ્યવહાર—લોકાચારમાં વર્જિત—નિષિદ્ધ એવું ચૌર્યાદિ અકાર્યને—પાપકર્મને આચરે છે અને જે પુરુષ તે પાપકર્મને (લોકસમક્ષ) વિસ્તારે છે તે પારકે દુઃખે દુઃખીઓ થાયછે અર્થાત્ બીજો માણસ પરનિંદા કરવાથી નિરર્થક પાપનો ભાજન થાયછે.” ૭૧

સુદ્ધુવિ ઉજ્જવમાણં, પંચેવં કરિતિ રિત્તયં સમ્મણં ।

અપ્પથુઈ પરનિંદા, જિમ્મો વત્થા કર્સાયા ચ ॥ ૭૨ ॥

અર્થ—“તપસંયમ ક્રિયાને વિષે ભલે પ્રકારે ઉદ્યમવંત એવા સાધુને પણ ૧ આત્મસ્તુતિ, ૨ પરનિંદા, ૩ જીહ્વા, ૪ ઉપસ્થ ઇન્દ્રિય અને ૫ કષાય એ પાંચ દોષ, ગુણથી રિત્ત-ગુણ, રહિત કરેછે. અર્થાત્ તપ સંયમ ક્રિયાવાન્ હોય છતાં પણ જો આ પાંચ દોષમાંથી કોઈ દોષ હોય તો તે મુનિ ગુણરહિત થઈ જાય છે.” ૭૨

આત્મસ્તુતિ તે પોતાની પ્રશંસા સ્વમુખે કરવી, પરનિંદા તે પારકા અપવાદ બોલવા, જીહ્વા શબ્દે રસેન્દ્રિયનું પરવશપણું, ઉપસ્થ શબ્દે પુરુષચિન્હ યા સ્ત્રીચિન્હ તેના વિષયનું અભિલાષીપણું અને કષાય તે ક્રોધાદિ ચાર—આ પાંચ પ્રકારના દોષથી ગુણરહિત થવાય છે.

પરપરિવાયમઈઓ, દૂસઈ વચ્ચેહિં જેહિં જેહિં ૩ પરં ।

તે તે પાવંઈ દોસે, પરપરિવાઈ ઈં અપિચ્છો ॥ ૭૩ ॥

અર્થ—“પારકા અપવાદ બોલવામાં નિપુણ બુદ્ધિવાળો પુરુષ જે જે વચનો એ કરીને

ગાથા ૭૧—કર્ત્થઈ.

ગાથા ૭૨—સુદ્ધુવિ ઉજ્જમમાણં. કરિતિ. અપ્પથુઈ. જિમ્મો તથા જિહ્વા ઉપસ્થા:

ગાથા ૭૩—પરપરિવાયમઈય. અપિચ્છો—અપ્રેક્ષ્યો,

પરને દોષવંત કરેછે તે તે દોષને પોતે પામે છે. એ હેતુ માટે પરપરિવાદી પુરુષ અપેક્ષ્ય-અદર્શનીય-ન જોવા લાયક છે, અર્થાત્ પરનિંદાકારક પુરુષનું મુખ પણ જોવા લાયક નથી.” ૭૩

થંદ્રા છિદ્રપેહી, અવન્નવાઈ સયમંઈ ચવલા ।

વંકા કોહળંસીલા, સીસા ઉવેઅંગા ગુરુણો ॥ ૭૪ ॥

અર્થ—“સ્તબ્ધ તે અનમ્ર-અભિમાની, છિદ્રાન્વેષી તે અવર્ણવાદિ, સ્વયંમતિ તે સ્વેચ્છા-ચારી, ચપલ સ્વભાવી, વક્ર અને ક્રોધસ્વભાવી-એવા શિષ્યો ગુરુને ઉદ્દેગના કરાવનારા હોય છે.” ૭૪

જસ્સ ગુરંમિ નં મૈત્તી, નં યં બહુમાણો નં ગર્ઠવં નં મંયં ।

નૌવિ લજ્જા નૌવિ ને હો, ગુરુકુલવાસેણ કિં તસ્સ ॥ ૭૫ ॥

અર્થ—“જે શિષ્યને ગુરુને વિષે ભક્તિ ન હોય, બહુમાન ન હોય, ગુરુનું ગૌરવ ન હોય, ગુરુનો ભય ન હોય, ગુરુની લજ્જા ન હોય અને ગુરુ ઉપર સ્નેહ પણ ન હોય તેવા શિષ્યને ગુરુકુલવાસે કરીને શું ? અર્થાત્ તેવા દુર્વિનીત શિષ્યને ગુરુ સમીપે વસવાથી કાંઈ પણ ફલ નથી.” ૭૫

ભક્તિ ઇટલે વિનય-ગુરુને આવતા દેખીને ડભા થવું, આસન આપવું વિગેરે અને બહુમાન તે અભ્યંતર ભક્તિ સમજવી.

રૂસંદ ચોઈજંતો, વહંદ હિયણ અણુંસયં મૈણિઓ ।

નયં કાંહિં કર્ણિજે, ગુરૂસં આલો નં સો સીસો ॥ ૭૬ ॥

અર્થ—“જે શિષ્ય ગુરુએ પ્રેરણા કર્યો સતો રોષ કરે છે અને બોલાવ્યો સતો અનુશ-ય ઇટલે ક્રોધને હૃદયમાં ધારણ કરે છે તથા કોઈ પણ કાર્યમાં કામ આવતો નથી. તેવો શિષ્ય તે ગુરુને આઠરૂપ છે, શિષ્ય નથી.” ૭૬ શિક્ષાને ગ્રહણ કરે તે શિષ્ય કહેવાય જેનામાં શિક્ષાગ્રહણનો અભાવ છે તે શિષ્ય કહેવાયજ નહિ.

ઉવ્વિલ્લણ સૂઅંણ પરિમ્બેહિં, અઈ મૈણિય દુઠ મૈણિણિં ।

સત્તાંહિયા સુવિહિયાં, નચેવં મિદંતિ મુહંરાગં ॥ ૭૭ ॥

અર્થ—“ઉદ્દેગ પમાડવાથી, સૂચના કરવાથી એટલે વચનવડે દોષ પ્રગટ કરવાથી અને પરિભવ કે તર્જન કરવાથી તેમજ અતિ શિક્ષાવચન કહેવાથી કે કર્કશ વચન કહેવાથી સત્વાધિક એટલે ક્રોધાદિનો જય કરવામાં સમર્થ એવા સુવિહિતો—સુશિષ્યો મોઢાનો રંગ પળ ભેદ પમાડતા નથી અર્થાત્ તેમના મોઢાનો રંગ પળ વદલાતો નથી.” ૭૭

માર્ગસિણો વિ^૨ અર્વમાણં, વંચંણા તે^૩ પરંસસ તે^૪ નં કરંતિ ।

સુહૃદુર્લુગિરણત્યં, સાહુ^૫ ઉઅહિર્વં ગંભીરાં ॥ ૭૮ ॥

અર્થ—“ઇન્દ્રાદિકે માનેલા છતાં પળ સમુદ્રની જેવાગંભીર સાધુઓ (પરથી) અપમાન થયે સતે સુહૃદુઃસ્વનો ઉચ્છેદ કરવાને માટે પરની વંચના કરતા નથી. અર્થાત્ તેવા મુનિઓ શુભાશુભ કર્મોનો છેદ કરવાનાજ અર્થી હોવાથી અપરાધી એવાને પળ પીડા ઉપ-જાવતા નથી.” ૭૮

મરુઆ નિહુઅસહાવા, હાસદવૈવિવજ્જિયા વિગહ્મુકા ।

અસમંજસ મર્વહુઅં, ન ભંણંતિ અર્પુચ્છિયા સાહુ ॥ ૭૯ ॥

અર્થ—“મૃદુકા—સુકુમાળ—અહંકારરહિત, નિવૃત્ત સ્વભાવવાળા એટલે શાંત સ્વભાવ-વાળા, હાસ્ય અને દવ જે રૂપો તેથી વર્જિત, વિકથામુક્ત એટલે દેશકથા, રાજકથા, ભક્તકથા, સ્ત્રીકથાદિ વિકથા નહિ કરનારા એવા સાધુ વગર પુછ્યા સતા અસંબદ્ધ એવું અતિ પ્રચુર બોલતા નથી.” ૭૯ પુછ્યા સતા પળ તેઓ કેવું બોલે છે તે કહે છે—

મહુરં નિરુણં થોવં, કજ્ઞાવડિઅં અર્ગંવિય મતુચ્છં ।

પુર્વિમઇસંકલિયં, ભંણંતિ જં ધર્મસંયુત્તં ॥ ૮૦ ॥

અર્થ—“મધુર, નિપુણતા—ચતુરાઇવાળું, થોડું, કાર્ય પૂરતું, ગર્વરહિત, અતુચ્છ—તુંકા-રાદિ રહિત, પ્રથમ બુદ્ધિપૂર્વક વિચારેલું અને તે પળ જે ધર્મ સંયુક્ત હોય તે કહે છે. અર્થાત્ તેવું બોલે છે.” ૮૦

સઙ્ઘિવાસંસહસ્સા, તિસત્તંખુત્તોદયેણ ધોણ્ણ ।

અણુચિન્નં તામલિણા, અન્નાર્ણતવુત્તિ અપ્પંફલો ॥ ૮૧ ॥

અર્થ—“તામલિ તાપસે સાઠ હજાર વર્ષ પર્યંત (છઠ્ઠ છઠ્ઠને પારણે) ત્રિસપ્તવાર—એકવીશ વાર ઉદકવડે ધોયેલા અન્નવડે (પારણું કરીને) તપ આચર્યો, પરંતુ તે અજ્ઞાન તપ

ગાથા ૭૮—કરિંતિ. ‘તે’ નથી. સુહૃદુર્લુગિરણત્યં, સુહૃદુ સ્વોચ્છેદનાર્થે સાહુ.

ગાથા ૭૯—હાસદવ. દવઃ પેરપામિર્પ્યાદિકારણ અતિવહુલ—અતિપ્રચુરં.

ગાથા ૮૦—કાર્યેઆપતિત—કાર્યે સાતિ જલ્પાતિ. પુન્ન.

ગાથા ૮૧—સઙ્ઘિ. તવાત્તિ.

होवाथी अल्प फळवाळो थयो".८१. एटलो तप जो दयायुक्त कयों होत तो तेनुं मुक्ति रूप फळ प्राप्त थात. तेथी जिनाज्ञायुक्त तपज प्रमाण छे.

अहीं आटला बधा तपथी मात्र जेने इशानइंद्रपणानी प्राप्ति थइ एवा तामाले तापसनुं दृष्टांत जाणवुं. २२.

तामलि तापसनी कथा.

तामलिप्ती नगरीमां तामलि नामे शेठ वसतो हतो. एक दिवस तेणे पोताना पुत्रने गृहभार सोंपीने वैराग्यपरायण थइ तापसी दीक्षा लीधी अने नदीना कांठ उपर रहेवा लाग्यो. तेमज कायम छठ करीने पारणुं करवा लाग्यो. पारणाना दिवसे पण जे आहार लावतो तेने नदीना जळथी एकवीश बार धोइ निरस करीने खातो हतो अने उपर पाछो छठ करतो हतो. ए प्रमाणे साठ हजार वर्ष सुधी तेणे दुष्कर अज्ञानतप कयुं. छेवट अनशन अंगीकार कयुं. ते अवसरे बलींद्र च्यवी गयेल होवाथी बलिचंचा राजधानीना रहेनारा असुरोए आवी, अनेक प्रकारनां नाट्य अने समृद्धि बतावी तामालि तापसने विज्ञप्ति करी के—'हे स्वामिन् ! तमे नियाणुं करी अमारा स्वामी थाओ. अमे स्वामी रहित छीए.' ए प्रमाणे त्रणवार कह्या छतां पण तेणे तेमनुं वचन अंगीकृत कयुं नहि. पछी आयु पूर्ण थये कषाय अल्प होवाथी तेमज अत्यंत कष्ट कोरलुं होवाथी तेना प्रभाववडे ते काळ करीने इशान देवलोकमां इंद्रपणे उत्पन्न थया, अने तरतज समकित प्राप्त कयुं. माटे ज्ञानपूर्वक तप करवुं एज मोक्ष आपनारुं छे. तेथी थोडुं पण तप दया अने ज्ञानयुक्त करवुं; पण तामलि तापसनी पेठे अज्ञान ने हिंसायुक्त करवुं नहि.

छजीवकायवहगा, हिंसकसत्थाइं उवईसंति पुणो ।

सुबहुं पि तवकिलेसो, बालतवस्सीण अर्पफलो ॥ ८२ ॥

अर्थ—“छ जीवकायना वध करवावाळा अने वळी हिंसक शास्त्रोनो उपदेश करे छे एवा बाळ तपस्वीओनो अति प्रचुर एवो तपक्लेश पण अल्प फळवाळो थाय छे. तेथी हिंसाना त्यागवडेज तप महाफळने आपे छे एम समजवुं.” ८२

अहीं छ जीवकाय ते पृथ्वी, पाणी, अग्नि, वायु, वनस्पति अने वेइंद्रियादि त्रस जीवो समजवा. बाळतपस्वी ते अज्ञान कष्ट करनारा तापसादि जाणवा.

परियच्छंति सर्व्वं, जहद्वियं अविंतहं असंदिद्धं ।

तो जिणवयणांविहिन्नू, सहंतिं बहुअस्स बहुआइं ॥ ८३ ॥

અર્થ—“(જે સાધુ હોય છે તે) યથાસ્થિત, સત્ય અને સંદેહ વિનાનું જીવાર્જાવાદિ સર્વ પદાર્થોનું સ્વરૂપ જાણે છે તેથી તેવા જિનવચનની વિધિના જાણવાવાળા સાધુઓ ઘણા જનોનાં ઘણાં દુર્વચનાદિ સહન કરે છે.” ૮૩ તેથી તેમનું તપ મોટા ફલને અર્થ થાય છે.

જો જર્સ વટ્ટે હિયે, સો તં ઠવેઈ સુંદરસંહાવં !

વર્ગધી છીવં જર્ણી, મેદં સોમં ચ મેન્નેઈ ॥ ૮૪ ॥

અર્થ—“જે જેના હૃદયમાં વર્ત્તનું હોય છે તે તેને સુંદર સ્વભાવવાળું સ્થાપે છે—માને છે, અહીં દૃષ્ટાંત કહે છે કે વાઘણ માતા પોતાના વાલકને ભદ્ર અને સૌમ્ય માને છે.” ૮૪

જેમ વાઘણ અજ્ઞાનપણાથી અભદ્ર અને અશાંત—સર્વ જીવનું ભક્ષણ કરી જનાર એવા પોતાના વાલકને પણ ભદ્ર અને શાંત માને છે તેમ અજ્ઞાનીઓ પોતાના ચિત્તમાં ગમી ગયેલા પોતાના અજ્ઞાન તપને પણ સમ્યક્ તપ જાણે છે—માને છે; પરંતુ તે માનવું મિથ્યા છે.

મણિકળગર્યણંધણપૂરિયામિ, ભવણંમિ સાલિભદ્રોવિ ।

અન્નોવિ કિર મદ્ઝ્ઞવિ, સામિઓત્તિ જાઓ વિગયકામો ॥ ૮૫ ॥

અર્થ—“મણિ, કંચન, રત્ન અને ધનવડે પૂરિત—ભરેલા એવા સુવનમાં રહેતાં છતાં પણ શાલિભદ્ર નામે શ્રેષ્ઠી નિશ્ચયે ‘મારો પણ વીજો સ્વામી છે’ એમ વિચારતો સતો વિષયાધિ લાષરહિત થઈ ગયો.” ૮૫ અર્થાત્ ‘હજુ મારે માથે પણ વીજો સ્વામી છે’ એમ લક્ષમાં—આવતાં, જો એમ છે તો તો આ મારા વૈભવને ધિક્કાર છે’ એમ ચિંતવી શાલિભદ્રે વિષય-ભોગ તજી ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું.

અહીં શાલિભદ્રનો સંવંધ પ્રસિદ્ધ હોવાથી સંક્ષેપે કહે છે. ૨૩.

શ્રી શાલિભદ્રનું દૃષ્ટાંત.

પૂર્વ ભવમાં શાલિગ્રામમાં રહેનારી ધન્યા નામની કોઈ દરિદ્રી સ્ત્રી હતી. તે ઉદર ભરવાને માટે સંગમ નામના પોતાના પુત્રને લઈને રાજગૃહ નગરમાં આવી, અને પારકું કામકાજ કરવા લાગી. સંગમ પણ ગામના વાછરડાઓ ચારવા લાગ્યો. એક દિવસ કોઈ પર્વ આવ્યે સતે દરેક ઘરે ક્ષીર થતી જોઈ તે રવાનાની ઇચ્છા થવાથી સંગમે પણ પોતાની માતા પાસે ક્ષીરભોજન માગ્યું. તેણે પણ પાડોશનો એ આપેલ દૂધ વિગેરેથી ક્ષીર બનાવી સંગમને થાલીમાં પીરસી. તે ક્ષીર અતિ ઉષ્ણ હોવાથી સંગમ ફુંકે છે તેવામાં માસક્ષપણના

પારણે કોઈ સાધુ ત્યાં વહોરવા માટે પધાર્યા. તેમને જોઈ સંગમને અતિ હર્ષ થવાથી તેણે વહુ ભાવપૂર્વક વધી સ્ત્રીર તે મુનિને વહોરાવી દીધી. પછી તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે—‘આજે સાધુ રૂપી સત્પાત્ર મને પ્રાપ્ત થવાથી હું અતિ ધન્ય છું!’ એ પ્રમાણે પોતાના કાર્યની પ્રશંસા કરવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે અનુમોદના સહિત દાન ઘણું ફલ આપનારું થાય છે. કહ્યું છે કે—

આનંદાશ્રૂણિ રોમાંચો, बहुमानं प्रियंवचः ।

किंचानुमोदना पात्र-दानभूषणपंचकम् ॥

“આનંદથી નેત્રમાં આંસુ આવવાં, રોમરાય વિકસ્વર થવા, વહુમાન સહિત વહોરાવવું, પ્રિય વચન બોલતાં આપવું અને તેની અનુમોદના કરવી; એ પાંચ સુપાત્ર દાનનાં ભૂષણ છે.”

અહીં સંગમે સાધુને દાન આપવાથી ઘણું પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું. કહ્યું છે કે—

व्याजेस्याद्विगुणं वित्तं, व्यवसाये चतुर्गुणम् ।

क्षेत्रे शतगुणं प्रोक्तं, पात्रेऽनंतगुणं भवेत् ॥

“વ્યાજની અંદર ધન વમણું થાય છે, વ્યવસાય (વ્યાપારાદિ) થી ચારગુણું થાય છે, ક્ષેત્રમાં સોગણું થાય છે, અને પાત્રમાં આપવાથી તો અનંતગણું થાય છે.” વળી સંગમે જે દાન આપ્યું તે અતિ દુષ્કર છે. કારણકે—

दाणं दरिद्रस्स पटुस्स खंती, इच्छानिरोहोय सुहोइयस्स ।

तारुण्णए इंदियनिग्गहोय, चत्तारि एयाइं सुदुक्कराइं ॥

“દરિદ્રી છતાં દાન આપવું, સામર્થ્ય છતાં ક્ષમા રાખવી, સુખનો ઉદય છતાં ઇચ્છાનો રોધ કરવો અને તરુણાવસ્થામાં ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ કરવો—આ ચાર વાનાં અતિ દુષ્કર છે.”

સાધુના ગયા પછી સંગમની મા આવી. તેણે થાલી ખાલી જોઈને વાકી રહેલી સ્ત્રીર પીરસી. પછી તે વિચાર કરવા લાગી કે—“આટલી વધી મુશ્કેલી મારો પુત્ર દર-રોજ મુશ્કેલો રહેતો જણાય છે, તેથી મારા જીવિતને ધિક્કાર છે!” એ પ્રમાણેની સ્નેહ-દષ્ટિના દોષથી (પુત્રને દષ્ટિ લાગવાથી) તેજ રાત્રિએ શુભ ધ્યાનથી મૃત્યુ પામીને સંગ-મનો જીવ તેજ શહેરમાં ગોમદ્ર નામના શેઠને ઘેર તેની સ્ત્રી ભદ્રાની કુક્ષિમાં પારિપૂર્ણ પાકેલી શાલિ (ઢાંગર) થી ભરપૂર ક્ષેત્રના સ્વપ્નથી સૂચિત પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો.

પિતાએ તેનું શાલિકુમાર નામ પાડ્યું. યુવાવસ્થા પ્રાપ્ત થતાં તેને વત્રીશ કન્યાઓ એક લગ્ને પરણાવી. ત્યારપછી ગોભદ્ર શેઠ ચારિત્ર ગ્રહણ કરી પ્રાંતે અનશન આદરી સૌધર્મ દેવલોકમાં દેવતા થયા. પછી અવધિજ્ઞાનથી પોતાના પુત્રને જોડેને અતિ સ્નેહાતુર બની ત્યાં આવી તેને દર્શન દીધું અને મદ્રાને કહ્યું કે—‘શાલિભદ્રને સર્વ પ્રકારની ભોગસામગ્રી હું પૂરી પાડીશ.’ એટલું કહીને તે ગયો. પછી ગોભદ્રનો જીવ દેવતા તેમને મનવાંછિત પૂરવા લાગ્યો. દરરોજ ૩૨ સ્ત્રીઓ અને શાલિભદ્રને માટે ૩૩ પેટી વસ્ત્રોની, ૩૩ પેટી આભૂષણોની અને ૩૩ પેટી ભોજનાદિ પદાર્થોની કુલ ૯૯ પેટી મોકલવા લાગ્યો.

યદ્ગોભદ્રઃ સુરપરિદ્દો મૂષણાદ્યં દદૌ ય-
જ્ઞાતં જાયાપદપરિચિતં કંબલિરત્નજાતમ્ ।
પણ્યં યજ્ઞાજનિ નરપતિર્યજ્ઞ સર્વાર્થસિદ્ધિ-
સ્તદ્દાનસ્યાદ્ભુતફલમિદં શાલિભદ્રસ્ય સર્વમ્ ॥

“દેવતાઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા ગોભદ્રે જેને મૂષણાદિ આપ્યાં, રત્નકંબલ જેની સ્ત્રીઓના પગની સાથે પરિચયવાળાં થયાં, એટલે જેની સ્ત્રીઓએ રત્નકંબલ તો પગ લુછવામાં વાપર્યાં, જેને રાજા (શ્રેણિક) કાર્યાળા રૂપ બન્યો અને જેણે પ્રાંતે સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાન પ્રાપ્ત કર્યું—આ પ્રમાણે શાલિભદ્રને દાનનું સર્વ પ્રકારનું અદ્ભુત ફલ પ્રાપ્ત થયું.”

પાદાંભોજરજઃ પ્રમાર્જનમપિ ક્ષમાપાલલીલાવતી-
દુઃપ્રાપાદ્ધુતરત્નકંબલદલૈર્યદ્વલભાનામભૂત ।
નિર્માલ્યં નવહેમમંડનમપિ ક્લેશાય યસ્યાવની-
પાલાલિંગનમપ્યસૌ વિજયતે દાનાત્સુમદ્રાંગજઃ ॥

“જેની સ્ત્રીઓના ચરણકમલ ઉપર લાગેલી રજનું પ્રમાર્જન રાજાની રાણી લીલાવતીને પણ દુષ્પ્રાપ્ય એવા રત્નકંબલના કકઢાવડે થયું, જેને નવીન સુવર્ણનાં ઘરેણાંઓ પણ દરેક દિવસે નિર્માલ્ય રૂપ થયાં, અને જેને મૂષાપતિનું આલિંગન પણ ક્લેશનેમાટે થયું એવો સુમદ્રાનો પુત્ર શાલિભદ્ર પૂર્વે કરેલા દાનથી વિજય પામે છે.”

આવી શાલિભદ્રની સમૃદ્ધિ જોડેને શ્રેણિક રાજાએ પણ આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો હતો કે—

સ્તુહી મહાતર્વહિર્વૃહદ્ભાનુર્યથોચ્યતે ।
સારતેજોવિયોગેઽપિ નરદેવાસ્તથા વયમ્ ॥

“ जेम स्तुही नामनुं झाड बहु नानुं होयछे छतां महातरु कहेवायछे, अने अग्नि जरा जेटलो होय छतां पण ते बृहद् भानु (मोटामां मोटो सूर्य) कहेवाय छे, तेबीज रीते अमे सारभूत तेज वगरना छतां पण नरदेव कहेवाइए छीए. ”

शालिभद्रे पण पोताने घेर आवेला श्रेणिक राजाने पोताना स्वामी जाणीने विचार्युं के—‘ आ मारी पराधीन लक्ष्मीने धिकार छे !’ ए प्रमाणे वैराग्यपरायण बनी दररोज एकेक स्त्रीने तजवा लाग्यो. ते हकीकत सांभळीने धन्य नामना तेना बनेवीए आवीने एक साथे सर्व स्त्रीओनो त्याग करी दीक्षा लेवानी तेने प्रेरणा करी. आ प्रमाणेनी प्रेरणाथी उत्साहित बनी श्री महावीर स्वामीनी पासे जइ चारित्र ग्रहण करी दुष्कर तप तपी बार वर्ष पर्यंत दीक्षापर्याय पाळी प्रांते एक मासनी संलेखना करी सर्वार्थसिद्धि विमानमां तेत्रीश सागरोपम आयुष्यवाळा अहमिन्द्र देवपणे उत्पन्न थया.

आ मुनिने धन्य छे के जेमणे सघळुं अनुत्तर (सर्वथी उत्तम) प्राप्त कथ्युं.

अनुत्तरं दानमनुत्तरं तपो, ह्यनुत्तरं मानमनुत्तरं यशः ।

श्रीशालिभद्रस्य गुणा अनुत्तरा, अनुत्तरं धैर्यमनुत्तरं पदम् ॥

“ तेनां (शालिभद्रनां) दान, तप, मान, यश, गुणो, धैर्य अने पद—ए सर्व अनुत्तर (जेनाथी अन्य श्रेष्ठ नथी एवां) छे. ”

आ प्रमाणे ज्ञान सहित तप करवामां आवे तो मोटुं फळ प्राप्त थायछे.

नै किरंति जे तैव संजमं चै ते तुलुपाणिपायाणं ।

पुरिसा सम पुंरिसाणं, अवस्स पेसत्तण मुंविंति ॥ ८६ ॥

अर्थ—“ जे प्राणी तप (बार प्रकारे) अने संयम (सत्तर प्रकारे) करता—आदरता नथी ते पुरुषो समान हाथपगवाळा अने सदृश पुरुषाकार धारण करनारनुं सेवकपणुं अवश्य प्राप्त करे छे. ” ८६

शालिभद्रे एज विचार कयों हतो के—“ श्रेणिकमां ने मारामां कांइ पण हाथपगनुं विशेषपणुं नथी ते छतां ते स्वामी ने हुं सेवक, तेनुं कारण मात्र में पूर्वजन्ममां सुकृत कथ्युं नथी ते ज छे. ” आम विचारीने तेणे चारित्र ग्रहण कथ्युं.

सुंदर सुकुमाल सुहोइएण, विविहेहिं तवविसेसेहिं ।

तहँ सोसँविओ अप्पाँ, जहँ नँवि नाँओ सभर्वणेपि ॥ ८७ ॥

१ जेने स्वामी तरीके इन्द्र होता नथी तेओ पोतेज पोताना विमानना स्वामी होवाथी अहमिन्द्र कहेवाय छे. २ पद ते स्थान—अनुत्तरविमान.

गाथा ८६—करिंति.

गाथा ८७—सभर्वणेवि.

અર્થ—“સુંદર (રૂપવાન), સુકુમાલ (મૃદુ શરીરવાળા) અને સુખોચિત અર્થાત્ સુખના અભ્યાસી એવા શાલિભદ્રે વિવિધ પ્રકારનાં તપ વિશેષવડે કરીને પોતાના આત્માને (દેહને) એવો શોષવ્યો—દુર્બલ કર્યો કે જેથી પોતાને ઘરે પળ તે ઓઠાચી શકાયા નહિ. ” ૮૭

શાલિભદ્ર મુનિ થયા પછી પાછા રાજગૃહીએ આવ્યા ત્યારે પોતાની માતાને ઘરે ગોચરીનિમિત્તે જતાં તેના સેવકપુરુષોએ પળ તેમને ઓઠાચ્યા નહિ એવો તેમણે તપસ્યાવડે દેહ સુકવી નાચ્યો હતો.

દુષ્કરં મુદ્ધોસકરં, અવંતિસુકુમાલં મહરિસીચરિયં ।

અપ્પાંવિ નામં તર્હ તર્જ્જ—ઇત્તિ અચ્છેર્યં ઈયં ॥ ૮૮ ॥

અર્થ—“દુષ્કર અને સાંભઠ્ઠતાં પળ રોમોત્કંપ કરે—રૂંવાડાં ઉઘાં થાય એવું અવંતિ સુકુમાલ મહર્ષિનું ચરિત્ર છે; જે મહાત્માએ પોતાના આત્માને પળ એવા પ્રકારે તર્જિત કર્યો કે જેમનું ચરિત્ર સંપૂર્ણ આશ્ચર્યકારક થયું. ” ૮૮

અહીં અવંતિસુકુમાલનો સંબંધ જાણવો. ૨૪

અવંતિસુકુમાલ કથા.

અવંતી દેશમાં ઉજ્જયિની નગરીમાં ભદ્રા નામની એક શેઠની સ્ત્રી હતી. તેને નલિની-ગુલ્મ વિમાનથી ચ્યવીને આવેલો અવંતિસુકુમાલ નામે પુત્ર થયો. તે વત્રીશ સ્ત્રીઓની સાથે વિષયસુખનો અનુભવ કરતો હતો. એક દિવસ પોતાના ઘરની નજીક રહેલા સુસ્થિત આચાર્યના મુખથી રાત્રિની પહેલી પોરણીમાં નલિનીગુલ્મ વિમાન અધ્યયન સાંભળી જાતિ-સ્મરણજ્ઞાન થવાથી પૂર્વભવનું સ્વરૂપ જાણી, ત્યાં (નલિનીગુલ્મ વિમાનમાં) જવાને ઉત્સુક થયેલો અવંતિસુકુમાલ ગુરુ પાસે જઈ વિનયપૂર્વક પૂછવા લાગ્યો કે—‘ આપે નલિનીગુલ્મ વિમાનનું સ્વરૂપ કેવી રીતે જોયું ? ’ ગુરુએ કહ્યું કે ‘ સિદ્ધાંત રૂપી નેત્રથી જોયું છે. ’ પછી અવંતિસુકુમાલે પૂછ્યું કે ‘ તે કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય ? ’ ત્યારે ગુરુએ કહ્યું કે ‘ ચારિત્ર પાઠવાથી. કારણકે ચારિત્ર આલોક અને પરલોકમાં અનેક પ્રકારનું સુખ આપે છે. ’ કહ્યું છે કે—

નો દુષ્કર્મપ્રયાસો ન કુયુવતિસુતસ્વામિદુર્વાક્યદુઃખમ્ ।

રાજાદૌ ન પ્રણામોઽશનવસનધનસ્થાનચિંતા ન ચૈવ ॥

જ્ઞાનાપ્તિર્લોકપૂજા પ્રશમપરિણતિઃ પ્રેત્યનાકાઘવાપ્તિ ।

ચારિત્રે શીવદાયકે સુમતયસ્તત્ર યત્નં કુરુધ્વમ્ ॥

“ જેની અંદર દુષ્કર્મ સંબંધી પ્રયાસ નથી, જેની અંદર સ્ત્રાવ સ્ત્રી, પુત્ર કે સ્વા-
મીનાં દુર્વાક્યશ્રવણનું દુઃખ નથી, જેની અંદર રાજા આદિને પ્રણામ કરવો પડતો નથી,
જેની અંદર ભોજન, વસ્ત્ર ધન કે સ્થાન માટે ચિંતા કરવી પડતી નથી, જેની અંદર
જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે, લોકો પૂજા કરે છે, શાંતભાવ પરિણમે છે, અને પરમવે
સ્વર્ગાદિની પ્રાપ્તિ થાય છે એવા મોક્ષદાયક ચારિત્રમાં હે વિદ્વાન્ પુરુષો ! તમે
પ્રયત્ન કરો. ”

‘ માટે ચારિત્ર ગ્રહણ કરી, અનશન કરવા વડે નલિનીગુલ્મ વિમાન મેલવી શકાય
છે. ’ એ પ્રમાણે ગુરુમુખથી સાંભળીને અવંતિસુકુમાલે કહ્યું કે ‘ મેં ચારિત્ર અને અનશ-
ન ભાવથી અંગીકાર કર્યું છે. ’ ગુરુ જ્ઞાનથી જાણ્યું કે ‘ આનું કાર્ય આ પ્રમાણેજ
સિદ્ધ થવાનું છે તેથી તેને રાત્રિએજ સાધુવેષ આપ્યો. તે વેષ ધારણ કરીને તે શહેરથી
બહાર સ્મશાનભૂમિએ જઈ કંથેર (થોર)ના વનમાં કાયોત્સર્ગ મુદ્રાથી રહ્યા. ત્યાં જતાં
માર્ગમાં કાંટા, કાંકરા આદિના પ્રહારથી અતિકોમલ એવા તેના ચરણના તલીયામાંથી
રુધિર સ્રવવા લાગ્યું. તેના ગંધથી પૂર્વ ભવમાં અપમાનિત કરેલી સ્ત્રીનો જીવ શિયાલ-
ળી ઘણાં બચ્ચાંઓથી પરિવૃત્ત થઈ ત્યાં આવી અને તેનું શરીર સ્વાવા લાગી. પરંતુ તે મુનિ
જરા પળ ક્ષુભિત થયા નહિ. તેમનું ચિત્ત સ્થિર હોવાથી અતિ વેદના સહન કરતા સતા
કાલ કરીને તે નલિનીગુલ્મ વિમાનમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયા. પ્રાતઃકાલમાં તે સઘળું
તેની માતા ભદ્રાએ જાણ્યું. ઇટલે એક ગર્ભવંતી વહુને ઘરમાં રાખીને વાકીની તમામ
વહુઓ સાથે ભદ્રાએ ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. ઘર આગલ રહેલી વહુને એક પુત્ર થયો. તે
પુત્રે સ્મશાનભૂમિમાં એક જિનપ્રાસાદ ચળાવ્યો અને તેમાં જિનપ્રતિમા સ્થાપી. સ્મ-
શાનનું નામ મહાકાલ પડ્યું.

જે પ્રમાણે અવંતિસુકુમાલે ધર્મને અર્થે પોતાના શરીરનો ત્યાગ કર્યો પરંતુ ગ્રહણ
કરેલા વ્રતનો ભંગ કર્યો નહિ, તેવી રીતે અન્ય જનોએ પણ ધર્મવિષયમાં યત્ન કરવો,
એવો આ કથાનો ઉપદેશ છે.

અચ્છૂંદ સરીરધરા, ઈન્નો જીવો સરીર મન્નાતિ ॥

ધમ્મસ્સ કારણે સુવિહિયા, સરીરંપિ છુંડુંતિ ॥ ૮૯ ॥

અર્થ— “ તજી દીધો છે શરીર રૂપી ઘરનો મોહ જેણે એવા સુવિહિતો—ઉત્તમ પુરુષો
ધર્મને કારણે ‘ આ જીવ અન્ય છે અને શરીર અન્ય છે ’ એવી બુદ્ધિવડે કરીને શરીરને
પણ તજી દે છે. ” ૮૯

આ દેહનો સંબંધ એક ભવનોજ છે અને તે શરીર જન્મે જન્મમાં નવું નવું મળવાનું છે, પણ ધર્મ જો તર્જી દીધો તો તે ફરીને પ્રાપ્ત થવો દુર્લભ છે, તેથી ઉત્તમ પુરુષો ધર્મને કારણે શરીરને તજે છે પણ શરીરને કારણે ધર્મને તજતા નથી. માટે પ્રાણતે પણ ધર્મને ન તજવો.

एकं दिवसांपि जीवो, पवर्जमुवागओ अनन्नमणो ।

जइँवि नँ पावइ मुख्खं, अवस्सं वेमाँणिओ होइँ ॥ ९० ॥

અર્થ—“ચારિત્ર ધર્મનું ફલ કહેછે—અનન્ય મનવાળો જીવ એક દિવસ પણ પ્રવ્રજ્યા (દીક્ષા) પ્રતિપન્ન કરે અર્થાત્ ભવપ્રાપ્તિ એક દિવસ પણ શુદ્ધ દીક્ષા પાળે તો તે યદ્યપિ સંઘનન કાળાદિના અભાવથી—મોક્ષ ન પામે, પરંતુ અવશ્ય વૈમાનિક દેવ તો થાય.” ૯૦

એક દિવસના વિશુદ્ધ મનયુક્ત ચારિત્રનું ફલ આ કાલમાં પણ વૈમાનિક દેવ-પણાની પ્રાપ્તિ થવા રૂપ છે.

सीसावेढेण सिंरिमि-वेढिए निगगयाणि अँच्छीणि ।

मेयँज्जस्स भगवओ, नँयँ सो मणँसावि परिक्खँविओ ॥ ९१ ॥

અર્થ—“લીલી ચામડાની વાધરવઢે મસ્તકને વેષ્ટિત કર્યે સતે (તે સુકાઇને ઝેંચાવાથી આલ્ખો નીકળી પડી, પરંતુ તે મેતાર્ય ભગવંત મનથી (લેશ માત્ર) પણ (સોની ઉપર) કોપાયમાન થયા નહિ.” ૯૧

મેતાર્ય મુનિના મસ્તકે સોનીએ લીલી વાધર વીંટી તે સુકાવાથી નસોનું ઝેંચાણ થવાને લીધે વંને નેત્ર નીકળી પડ્યાં, પરંતુ મેતાર્ય મુનિ કિંચિત્ માત્ર પણ તે સોની ઉપર કોપાયમાન થયા નહિ. એવી રીતે વીજા મુનિરાજોએ પણ ક્ષમા કરવી.

अहीं मेतार्य मुनिनुं दृष्टांत जाणवुं. २५

મેતાર્યમુનિની કથા.

સાકેતનપુરમાં ચંદ્રાવતંસક નામે અત્યંત ધાર્મિક રાજા હતો. તેને સુદર્શના નામની સ્ત્રી હતી. તે સ્ત્રીની કુક્ષિથી સાગરચંદ્ર ને મુનિચંદ્ર નામે બે પુત્ર ઉત્પન્ન થયા હતા. તે બેમાં મોટાને યુવરાજપદ આપ્યું અને નાનાને ઉજ્જયિની રાજ્ય આપ્યું હતું. વીજી પ્રિયદર્શના નામે રાણીથી ગુણચંદ્ર અને વાલ્લચંદ્ર નામે બે પુત્ર થયા હતા. એ પ્રમાણે ચાર પુત્ર વિગેરેથી પરિવૃત્ત થઈ તે રાજા રાજ્ય કરતો હતો.

એક દિવસ ચંદ્રાવતંસક રાજાએ પૌષ્ઠ કર્યો હતો. તે રાત્રિએ એકાંતવાસમાં રહ્યા સતા તેણે એવો અભિગ્રહ કર્યો કે ‘જ્યાંસુધી આ દીવો બલે ત્યાંસુધી મારે કાર્યો-ત્સર્ગમાં સ્થિત રહેવું.’ તે અભિગ્રહને નહિ જાણનારી કોઈ દાસીએ તે દીવામાં તેલ પૂર્યા કર્યું. ઘણો વખત કાર્યોત્સર્ગમાં સ્થિત રહેવાથી રાજાને શિરોવેદના થઈ, તેથી તે મૃત્યુ પામ્યો અને દેવલોકમાં ગયો. તે જોઈ સાગરચંદ્રે વિચાર્યું કે—‘આ દેહનો સંબંધ કૃત્રિમ છે, જે પ્રાતઃકાલમાં જોવામાં આવે છે તે મધ્યાન્હે જોવામાં આવતું નથી અને જે મધ્યાન્હે જોવામાં આવે છે તે રાત્રિએ નાશ પામે છે. વાયુએ કમ્પાવેલા પત્ર જેવું આ આયુષ્ય ક્ષણે ક્ષણે ક્ષીણ થતું જાય છે. કહું છે કે—

આદિત્યસ્ય ગતાગતેરહરહઃ સંક્ષીયતે જીવિતમ્
વ્યાપારૈર્બહુકાર્યભારગુરુભિઃ કાલો ન વિજ્ઞાયતે ।
દૃષ્ટ્વા જન્મજરાવિપત્તિમરણં ત્રાસશ્ચ નોત્પદ્યતે
પીત્વા મોહમયીં પ્રમાદમદિરામુન્મત્તભૂતં જગત્ ॥

“સૂર્યના ગમન ને આગમનથી આયુષ્ય દરરોજ ક્ષય પામે છે, વહુ પ્રકારના કાર્ય-વાળા મોટા મોટા વ્યવસાયોથી કાલ કેટલો ગયો તે જણાતું નથી, અને જન્મ, વૃદ્ધા-વસ્થા, વિપત્તિ ને મરણ જોઈને માણસોને ત્રાસ ઉત્પન્ન થતો નથી; તેથી (જણાય છે કે) મોહમયી પ્રમાદ રૂપી મદિરાનું પાન કરીને આ જગત ઉન્મત્ત થયેલું છે.”

ત્યાદિ કારણથી જેનું ચિત્ત વૈરાગ્યવાન થયેલું છે એવો સાગરચંદ્ર રાજ્યથી પરા-ઙ્મુખ હતો છતાં પણ તેની ઓરમાન માતાએ કહ્યું કે ‘મારા બંને પુત્રો હાલ રાજ્યભાર વહન કરવાને અશક્ત છે, તેથી તું આ રાજ્યધુરાને ગ્રહણ કર.’ એ પ્રમાણે બલાત્કારથી સાગરચંદ્રને રાજ્ય ઉપર સ્થાપિત કર્યો, પરંતુ તે વિરક્ત મનથી રાજ્યનું પાલન કરે છે. અનુક્રમે તેને સમૃદ્ધિ ને કીર્તિથી વધી ગયેલો જોઈને તેની ઓરમાન માતા દુઃખાળી, તેથી તે દરરોજ તેની ઇર્ષ્યા કરે છે અને છિદ્ર खોલે છે. એક દિવસ ક્રીડાને વાસ્તે વનમાં ગયેલા સાગરચંદ્રને માટે તેની માતાએ દાસી મારફત એક લાડુ મોકલ્યો. તે દાસી લાડુ આ-પવા જતી હતી તે વખતે તેને બોલાવીને ઓરમાન માતાએ પૂછ્યું કે—‘આ શું છે?’ તેણે કહ્યું કે—‘હું રાજાને માટે લાડુ લઈ જાઉં છું.’ તેણે કહ્યું કે—‘જોડું, તે કેવો છે?’ દાસીએ તેને આપ્યો, એટલે તે ઓરમાન માતાએ વિષથી સ્વરડાયેલા હાથવડે તે લાડુને સારી રીતે સ્પર્શ કરી વિષમિશ્રિત કરીને દાસીને પાછો આપ્યો. દાસીએ તે લાડુ કંઈ જઈને રાજા પાસે મૂક્યો. રાજાએ તે મનોરંજક લાડુ ગ્રહણ કર્યો, પરંતુ તે અવસર

પોતાની આગળ હાથ જોડીને ઉભેલા પોતાના બે સાવકા ભાઈને જોઈને સ્નેહવશ થઈ તેણે વિચાર કર્યો કે ‘મારા લઘુ વંધુઓને છોડી મારે લાડુ खावो ते उचित नहीं.’ એમ વિચારી તેણે લાડુના બે ભાગ કરી વંનેને વહેંચી દીધો. પોતે खावो નહિ. થોડા વસ્ત્રમાં પેલા વંનેને વિષ ચઢવાથી ભૂમિ ઉપર પડેલા જોઈને રાજા ઘણો સ્તબ્ધ થયો, અને મણિમંત્ર આદિ પ્રયોગોવડે તેમનું ક્ષેત્ર ઉતાર્યું. પછી (તેનું કારણ શોધતાં) દાસીના મુખથી ઓરમાન માતાના હસ્તસ્પર્શથી થયેલ વિષપ્રયોગ જાણીને તેની પાસે જઈ સાગરચંદ્ર ઉપાલંભ આપવા લાગ્યો કે—‘તને ધિક્કાર છે ! પહેલાં મારા આપતાં છતાં પણ તેં રાજ્ય અંગીકાર કર્યું નહિ, અને સાંપ્રત સમયે આવું અકાર્ય કર્યું ! સ્ત્રીઓના ચરિત્રને ધિક્કાર છે !’ કહ્યું છે કે—

नितंबिन्यः पतिं पुत्रं, पितरं भ्रातरं क्षणम् ।

आरोपयन्त्यकार्येऽपि, दुर्वृत्ताः प्राणसंशये ॥

“ દુરાચરણી સ્ત્રીઓ પોતાના પતિને, પુત્રને, પિતાને અને ભાઈને ક્ષણવારમાં પ્રાણનો સંશય થાય તેના અકાર્યમાં પણ જોડી દે છે. ” ‘ હવે દુર્ગતિના કારણભૂત આ રાજ્યથી મારે સર્વું. ’ એ પ્રમાણે વિચાર કરી તે ઓરમાન માતાના પુત્ર ગુણચંદ્રને રાજ્ય આપી પોતે દીક્ષા લઈ ચાલી નીકળ્યા.

અનુક્રમે ઊગ્ર વિહાર કરતાં કરતાં શાસ્ત્રના પારગામી થયા. એકદા ઊજ્જયિનીથી આવેલા એક સાધુએ સાગરચંદ્ર મુનિને કહ્યું કે ‘ હે સ્વામિન્ ! ઊજ્જયિનીમાં તમારો ભ્રાતૃપુત્ર (ભત્રીજો) અને પુરોહિતપુત્ર બંને મઠી સાધુઓની મોટી હીલના કરે છે. વિશેષ કહેવાથી શું ! ’ તે સાંભળી ગુરુની આજ્ઞા લઈને તેમને પ્રતિવોધ કરવાને માટે સાગરચંદ્ર મુનિ ઊજ્જયિની આવ્યા અને જ્યાં રાજપુત્ર અને પુરોહિતપુત્ર હતા ત્યાં જઈ ઉચ્ચ સ્વરે ધર્મલાભ આપ્યો. તે સાંભળી પેલા વંને જણા સુશી થતાં થતાં તેની પાસે આવ્યા, અને ‘ ચાલો આજે ધર્મલાભ આવ્યોછે તેને આપણે નચાવીએ. ’ એટલું કહી તે મુનિને હાથથી પકડીને મહેલ ઉપર લઈ ગયા. પછી વારણું વંધ કરીને તેઓ સાધુને કહેવા લાગ્યા કે—‘ તું નાચ, નહિતો અમે તને મારશું. ’ ત્યારે સાગરચંદ્રે કહ્યું કે—‘ તમે વાજિત્ર વગાડો એટલે તે પ્રમાણે હું નૃત્ય કરું. ’ તેઓએ કહ્યું કે ‘ અમને વાજિત્ર વગાડતાં આવડતું નથી. ’ ત્યારે સાધુએ કહ્યું કે—‘ મને નૃત્ય કરતાં પણ આવડતું નથી. ’ ત્યારે તેઓએ કહ્યું કે—‘ તો અમારી સાથે મલ્લયુદ્ધ કર. ’ સાધુએ કહ્યું કે ‘ ભલે એમ હો. ’ પછી સાગરચંદ્ર મુનિએ મલ્લયુદ્ધ કરતાં તે કઢાનો પૂર્વે અભ્યાસ કરેલો હોવાથી તે વંને જણના શરીરસંધિ જુદા કરી નાંચ્યા, અને વારણું ઉઘાડી પોતાનાં

ઉપકરણો લઈ નગરની બહાર નીકળી વનમાં કાયોત્સર્ગમુદ્રાએ સ્થિત થયા. અહીં રાજ-પુત્ર અને પુરોહિતપુત્ર બંનેને ઘણી વેદના થવાથી તે પોકાર કરવા લાગ્યા. એટલે રાજાએ આવીને પૂછ્યું કે—‘તમને શું થયું છે?’ ત્યારે વીજા લોકોએ કહ્યું કે—‘અહીં એક મુનિ આવ્યા હતા તેણે કંઈક કરેલું જણાય છે.’ એટલે રાજા તે મુનિને ઓળખતો ઓળખતો વનમાં ગયો. ત્યાં પોતાના મોટા ભાઈને જોઈ વાંદીને અરજ કરવા લાગ્યો કે—‘હે સ્વામી ! આપની જેવા મહાત્માઓને વીજાને પીડા કરવી ઘટતી નથી.’ તે સાંભળીને સાગરચંદ્રે કહ્યું કે—‘તું ચંદ્રાવતંસક રાજાનો પુત્ર પાંચમો લોકપાલ છે, છતાં સાધુઓને દુઃખ દેતાં તારા પુત્રને તેમજ પુરોહિતપુત્રને શામાટે અટકાવતો નથી ? આવો અન્યાય કેમ પ્રવર્તીવે છે ?’ ત્યારે મુનિચંદ્ર રાજાએ કહ્યું કે—“મારો અપરાધ ક્ષમા કરો. તે પુત્રોએ જેવું કર્યું તેવું તેવું ફલ ભોગવ્યું. પરંતુ આપ પિતાને સ્થાને છો, માટે કૃપા કરીને તે બંનેને સાજા કરો. આપના શિવાય તેઓનાં અસ્થિ ઠેકાણે લાવવાને વીજો કોઈ શક્તિવાન નથી.” એમ કહીને બંનેને સાગરચંદ્ર મુનિ સમીપે લાવવામાં આવ્યા. ત્યારે તેમણે કહ્યું કે—‘જો જીવવાની ઇચ્છા કરતા હો તો સંયમ લેવાનું કબુલ કરો.’ તેમણે એ પ્રમાણે કબુલ કરવાથી તરતજ તેઓને સાજા કરવામાં આવ્યા, એટલે ચારિત્ર ગ્રહણ કરીને તેઓ સાથેજ ચાલી નીકળ્યા.

એ બે મુનિમાં પુરોહિતપુત્ર જાતે બ્રાહ્મણ હોવાથી તેણે જાતિમદ કરવાને લીધે નીચ ગોત્ર બાંધ્યું. ચારિત્ર પાળીને પ્રાંતે તે બંને દેવતા થયા. તેઓ પરસ્પર સ્નેહવાળા હતા તેથી તેઓએ સંકેત કર્યો કે ‘આપણામાંથી જે પ્રથમ ચ્યવીને મનુષ્ય થાય તેને સ્વર્ગમાં રહેલા વીજાએ પ્રતિબોધ પમાડવો.’ પછી કાળાંતરે પ્રથમ પુરોહિતજીવ ચ્યવીને રાજગૃહ નગરમાં મહેર નામના ચંડાલના ઘરમાં મેતી નામની માર્યાની કુક્ષિમાં જાતિમદ કરવાથી અવતર્યો. તે ચંડાલની માર્યા તે શહેરમાં કોઈ શેઠને ઘેર હમેશાં આવે છે. તેને શેઠની સ્ત્રી સાથે અત્યંત મૈત્રી થઈ છે. શેઠાણી મૃતવત્સા (છોકરાં જીવે નહિ તે) ના દોષવાળી હોવાથી તેને છોકરાં જીવતાં નથી. તે વાત તેણે ચાંડાલની સ્ત્રીને કહી. તેણે કહ્યું કે—‘આ વચ્ચે જો મને પુત્ર થશે તો હું તમને આપીશ.’ કાલે કરીને તેને પુત્ર જન્મ્યો એટલે તે પુત્ર તેણે શેઠાણીને ગુપ્તપણે આપ્યો. શેઠાણીએ પુત્રજન્મનો મહોત્સવ કરાવ્યો, અને મેતાર્ય એવું તે છોકરાનું નામ પાડ્યું. અનુક્રમે તે સોઠ વર્ષનો થયો. તે અવસરે મિત્રદેવ (રાજપુત્રનો જીવ) પૂર્વનો સંકેત હોવાથી તેની પાસે આવીને તેને વોધ કરવા લાગ્યો, પણ તે પ્રતિવોધ પામ્યો નહિ. અન્યદા તેના પિતાએ આઠ વાળિકપુત્રીઓની સાથે તેનો વિવાહ કર્યો. તેના લગ્નવચ્ચે મિત્રદેવે આવી ચાંડાલ-સ્ત્રીના શરીરમાં પ્રવેશ કર્યો. તેથી તે લોકોને કહેવા લાગી કે—‘આ મારો પુત્ર છે. તમે

तेने पोतानी पुत्रीओ शामाटे आपोछो ? एनो विवाह तो हुं करीश.' ए प्रमाणे कही बलात्कारे ते पुत्रने पोताने घेर लइ गइ. पछी देवे त्यां आवीने मेतार्यने कहुं के—'तें मारुं कहेवुं केम कयुं नहि ? जोयुं, तारो केवो तिरस्कार कराव्यो ? माटे हजु मारा कहेवा प्रमाणे चाल अने चारित्र ग्रहण कर.' मेतार्ये कहुं के—'हुं दीक्षा केवी रीते ग्रहण करुं ? तमे मने चांडाल ठरावीने लोकोनी अंदर हलको पाड्यो, तेथी जो तमे मने पाछो मोटो बनावो, शेठ मने पुत्र तरीके स्थापे अने श्रेणिक राजा पोतानी पुत्री मने आपे तो हुं चारित्र लउं.' देवे ते प्रमाणे सघळुं करवानुं कबुल कयुं. पछी देवे अशुचिने बदले रत्नोनी लिंडीओ करतो एक बकरो तेने घेर बांध्यो, अने चांडालने प्रेरणा करी तेथी तेणे रत्नथी भरेलो एक एक थाल लइ जइने त्रण दिवस सुधी श्रेणिक राजाने भेट कयों. त्यारे अभयकुमारे पूछ्युं के—'एटलां बधां रत्नो तारी पासे क्यांथी ? तेणे कहुं के 'मारे घेर तो बकरो रत्नोनी लींडीओ करेछे.' फरीथी अभयकुमारे कहुं के 'तुं अमने आ रत्नो शामाटे भेट करेछे ?' चांडाले कहुं के 'राजा मारा पुत्रने पोतानी पुत्री परणावे माटे हुं भेट करुंछुं.' राजाए कहुं के 'ए केम वने ?' अभयकुमारे कहुं के 'एक वखत तुं बकराने अहीं लइ आव, पछी यथायोग्य करशुं.' तेणे बकरो लावीने राजाने घेर बांध्यो; एटले त्यां तो ते दुर्ग-धयुक्त विष्टा करवा लाग्यो. ते जोइ अभयकुमारे राजाने कहुं के 'आ कोइ देवनो प्रभाव जणाय छे, नहि तो आ राजपुत्रीनी मागणी केवी रीते करी शके ? माटे तेनी परीक्षा करवी जोइए. जे कार्य मनुष्य करी शके नहि ते कार्य जो ते करे तो जरूर तेमां देवनो प्रभाव खरो.' आ प्रमाणे विचार करी तेणे चंडालने कहुं के 'जो आ राजगृह नगरनी आसपास नवो सोनानो किल्लो करी आपे, वैभार पर्वत उपर सेतुबंध (सडक) बांधे, गंगा, यमुना, सरस्वती ने क्षीरसागर—ए चारेने अहीं लावे अने तेमना पाणीथी तारा पुत्रने नवरावे तो श्रेणिक राजा पोतानी पुत्री तेने आपे.' देवप्रभावथी अभयकुमारना कहेवा प्रमाणे सर्व एक रात्रिमां थयुं. पछी ते जळवडे चांडालपुत्रने नवरावी, पवित्र करीने राजपुत्री परणावी. एटले पेला वणिकोए पण पोतानी पुत्रीओ परणावी. ए प्रमाणे तेणे नव स्त्रीओनी साथे पाणिग्रहण कयुं. एटले देवे आवीने कहुं के 'हवे दीक्षा ले.' त्यारे मेतार्ये कहुं के 'हुं हमणाज परणेलो छुं, तेथी वार वर्ष सुधी आ स्त्रीओनी साथे विषयमुख भोगवीने पछी चारित्र ग्रहण करीश.' देवे पण ते कबुल कयुं. वार वर्ष गया पछी फरीथी देव आव्यो. त्यारे स्त्रीओए हाथ जोडी फरीथी वार वर्ष माग्यां. विनयथी रंजित थयेला देवे फरीथी वार वर्ष आप्यां. ए प्रमाणे चौबीश वर्ष सांसारिक सुख भागवान श्री महावीर स्वामी

પાસે વ્રત ગ્રહણ કરી નવ પૂર્વનું અધ્યયન કરી જિનકલ્પીપણું અંગીકાર કરીને એકલ વિહારી થયા.

વિહાર કરતાં કરતાં એક દિવસ માસક્ષપણને પારણે રાજગૃહ નગરમાં ભિક્ષાને માટે ભમતાં એક સોનીને ઘેર જઈને ધર્મલાભ આપ્યો. ત્યારે તે સોની શ્રેણિક રાજાની આજ્ઞાથી જિનભક્તિને અર્થે ઘડેલા એકસો આઠ સોનાના જવ બહાર મૂકીને ઘરમાં ગયો. તે સમયે કોઈ એક ક્રૌંચ પક્ષી ત્યાં આવીને તે સર્વ જવ ગળી ગયો. મેતાર્યમુનિએ તે જોયું અને ક્રૌંચ પક્ષી પળ ડહીને ઉંચે બેઠું. સોની બહાર આવ્યો અને જવ નહિ જોવાથી સાધુને તે વિષે પૂછ્યું. સાધુએ વિચાર કર્યો કે ‘જો હું પક્ષીનું નામ લઈશ તો અ સોની તેને મારી નાખશે.’ તેથી દયાને લીધે મૌન ધારણ કરીને ડભા રહ્યા. સાધુઓને તે યોગ્યજ છે, કહું છે કે—

बहु शृणोति कर्णाभ्यामक्षिभ्यां बहु पश्यति ।

न च दृष्टं श्रुतं सर्वं, साधुमाख्यातुमर्हति ॥

“સાધુ બંને કાનથી ઘણું સાંભળેછે અને બંને નેત્રથી ઘણું જુએછે; છતાં પણ સાંધુ સઘળું જોઈલું અને સાંભળેલું કહેવાને યોગ્ય નથી.”

સાધુને વારંવાર પૂછતાં છતાં પણ જવાબ ન દેવાથી ‘આ ચોર છે’ એમ માની સોનીએ ક્રોધવશ થઈ લીલા ચામડાથી તેમનું માથું વીંટીને તેમને તડકામાં ડભા રાખ્યા. પછી તડકાને લીધે કઠળ થયેલું આદ્રિ ચામડું રેંચાવાથી નસોના રેંચાણને લીધે તે સાધુનાં બંને નેત્રો નીકળી પડ્યાં, તેથી ઘણું દુઃખ ઉત્પન્ન થયા છતાં પણ તેમણે તેના ઉપર રોષ આપ્યો નહિ. ક્ષમાના ગુણથી સઘળાં કર્મનો ક્ષય કરી આયુષ્યને અંતે કેવલજ્ઞાન પામીને મેતાર્ય મુનિ મોક્ષે ગયા. તે સમયે લાકડાનો બોજો પડવાથી ઉત્પન્ન થયેલા શબ્દના ભયથી વ્યાકુલ થયેલા પેલા પક્ષીએ સઘળા જવો વમી નાખ્યા. તે જવોને જોઈ ભય પામેલો સોની વિચાર કરવા લાગ્યો કે ‘અરે ! મેં વહુ સ્વરાવ કામ કર્યું ! મેં શ્રેણિક રાજાના જમાઈ મેતાર્ય નામના મુનિને હણ્યા. જો રાજા આ વાત જાણશે તો જરૂર મારો સહ-કુટુંબ નાશ કરશે.’ પછી ભયના માર્યા તેણે પરિવાર સહિત મહાવીર સ્વામી પાસે જઈને ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. ચારિત્ર પાળી, પાપની આલોચના કરીને તે સદ્ગતિએ ગયો.

ए प्रमाणे अन्य मुनिमहाराजाए पण क्षमा राखवी एवो आ कथानो उपदेश छे.

जो चंदणेण बाहुं, अलिंपइ वांसिणा वि तँछेइ ।

संथुर्णइ जो अ निंदइ, महारिसिणो तँथ्य समभावा ॥ ९२ ॥

અર્થ—“કોઈ ચંદનવડે ભુજાને વિલેપન કરે અને કોઈ વાંસલાવડે તેને છેદે, કોઈ સ્તુતિ કરે અને કોઈ નિંદા કરે, મુનિ તે સર્વની ઉપર સમભાવવાળા હોય.” ૯૨.

મક્તિવડે કોઈ વાવનાચંદનથી વિલેપન કરે અને સ્તુતિ કરે તેમજ દ્વેષવડે કોઈ મુજાનો છેદ કરે અને નિંદા કરે; તે બંનેની ઉપર મહર્ષિઓ સમભાવ રાખે અર્થાત્ મુનિ શત્રુ મિત્ર ઉપર સમભાવવાળાજ હોય.

સીંહગિરિસુસીસાણં, મૈદં ગુરુવયણસદ્દહંતાણં ।

વયંરો કિં દાહી વાયણંતિ, નવિ ^{૧૦}કોવિઅં વયણં ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—“ગુરુમહારાજના વચનને સદ્દહનારા એવા સિંહગિરિ આચાર્યના મુશિષ્યોનું કલ્યાણ થાઓ. તે શિષ્યોએ ‘આ વજ્ર મુનિ તમને વાંચના આપશે’ એવા ગુરુમહારાજના વચનને અસત્ય ન કર્યું.” ૧૩. અર્થાત્ આ બાલક વજ્રમુનિ અમને શું વાંચના આપશે? એવો વિચાર પણ કયો નહિ. ગુરુમહારાજના વચન પ્રત્યે આવી દૃઢ શ્રદ્ધા જેને હોય તેવા શિષ્યોનું કલ્યાણ થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય! અહીં વજ્રસ્વામીનું દૃષ્ટાંત જાણવું. ૨૬.

વજ્રસ્વામીનું દૃષ્ટાંત.

વાલ્યાવસ્થામાં પદાનુસારિણી લલિતના વલ્લભી સાધ્વીમુખે સાંભળીને અગ્યાર અંગનું જેણે અધ્યયન કર્યુંછે, અને જેને આઠ વર્ષની ઉમરે ગુરુએ દીક્ષા આપેલી છે એવા વજ્રસ્વામી ગુરુની સાથે વિહાર કરતા હતા. એક દિવસ વજ્રસ્વામીને ઉપાશ્રયમાં મૂકી સર્વ સાધુઓ ગોચરીએ ગયા હતા. તે અવસરે વજ્રસ્વામીએ સઘળા મુનિઓની ઉપધિઓ (આસન વિગેરે ઉપકરણો)ને હારબંધ ગોઠવી તેમાં મુનિઓની સ્થાપના કરીને (મુનિઓ બેઠા છે એમ માનીને) પોતે વચમાં વેસી મોટે સ્વરે તેમને આચારાંગાદિની વાંચના આપતા હોય તેમ બોલવા લાગ્યા. તે અવસરે સ્થંડિલભૂમિથી આચાર્ય આવ્યા. ઉપાશ્રયનાં વારણાં વંધ જોડીને ગુરુએ ગુપ્ત રીતે અંદર જોયું તો વજ્રસ્વામી સર્વ મુનિઓની ઉપધિને એકઠી કરી છાત્રબુદ્ધિથી મળાવતા હતા. ગુરુએ ચિંતવ્યું કે ‘જો હું એકદમ વારણું ઉઘડાવીશ તો તે શંકિત થશે.’ એમ વિચારી મોટે સ્વરે ‘નિસિંહિ’ એ પ્રમાણે ત્રણવાર શબ્દોચ્ચાર કર્યો. તે સાંભળી ગુરુ આવ્યા છે એમ જાણી વજ્રસ્વામીએ લઘુલાઘવી કહાણ એકદમ દરેક ઉપધિને તેને સ્થાને મૂકી દઈને વારણું ઉઘાડ્યું. ગુરુએ વિચાર્યું કે ‘આ પુરુષરત્નમાં આટલું વધું જ્ઞાન છે, માટે આનું જ્ઞાન અજાણપણામાં ન જાઓ.’ એવું વિચારી વીજે દિવસે સિંહગિરિ આચાર્ય કંઈ કાર્યનું મિષ્ કરીને વીજે ગામ જવાને ઉદ્યુક્ત થયા. તે વચ્ચે સાધુઓ પૂછ્યું કે ‘હે સ્વામી! અમને વાંચના કોણ આપશે?’ ગુરુએ કહ્યું કે ‘આ વજ્ર નામના લઘું મુનિ તમને વાંચના આપશે.’ તેઓએ કહ્યું કે ‘તહત્તિ’ (બહુ સારું). તે વચ્ચે ‘આ બાલક અમને શું વાંચના આપી શકશે?’ એવી શંકા પણ તેઓએ કરી નહિ. ગુરુ વીજે ગામ ગયા. શિષ્યોએ સિદ્ધાંતની વાંચના વજ્રમુનિ પાસે લીધી. અધ્યયન

बहु सारी रीते थयुं. पछी गुरुमहाराज पधार्या अने शिष्योने पूछ्युं के-‘काइ अध्ययन थयुं के केम ?’ तेओए कहुं के ‘अध्ययन बहु सारी रीते थयुं, थोडा दिवसमां घणो अभ्यास थयो; माटे हवे पछी आ वज्रस्वामीज अमारा वांचनाचार्य थाओ.’ ए प्रमाणे साधुओए अरज करवार्थी गुरुए वज्रमुनिने आचार्यपद आप्युं अने वांचनाचार्य तरांके स्थाप्या.

“ जेवी रीते सिंहगिरिना शिष्योए गुरुनुं वचन मान्य कर्नुं तेवी रीते बीजाओए पण गुरुना वचनमां संदेह करवो नहि ” एवो आ कथानो उपदेश छे.

मिण गोणसंगुलीहिं, गणैहिं वाँ दंतचकलाइ से ।

ईच्छंति भाणिऊणं, कँजं तुं तँएव जाँणंति ॥ ९४

अर्थ-“हे शिष्य ! आ सर्पने अंगुलिबडे माप अथवा तेना दंतस्थान-दांत गण’; एवी रीते गुरुमहाराजे कहे सते शिष्य ‘इच्छुं छुं’ अथवा ‘तहत्ति’ कही ते कार्य करवा चाल्यो जाय पण विचार न करे. कारणके तेनुं कार्य तो गुरुमहाराजाने नाणे छे” ९४. एटले तेम शामाटे करवा कहे छे ते हेतु गुरुमहाराज समजे छे, तेमा विनीत शिष्यने विचारवानी जरुरज नथी. तेथी तेमां ते विलंब पण करतो नथी. जेने आवी गुरुमहाराज-नी प्रतीति होय तेनुंज खरं विनीतपणुं समजवुं.

कारणविऊ कयँई, सँयँ कँयँ वँयँति आँयँरिया ।

तँ तँह सहहियँव्वं, भँवियँव्वं कारणेणँ तँहिं ॥ ९५ ॥

अर्थ-“ कारणना जाण एवा आचार्य कोइक वखत ‘ आ कागडो श्वेत छे ’ एम बोले तो तेज प्रकारे सर्दहवुं, कारणके तेमां काइ पण कारणनुं होवापणुं छे.” ९५. कारण विना आचार्य तेवुं कहेज नहि, माटे आचार्यना तेवा वचनमां पण शंका करवी नहि.

जौ गिहई गुरुवयँणं, भँणंतं भाँवओ विसुद्धमँणो ।

ओसँहमिव पीजँतं, तँ तँस्स सुँहावहँ होई ॥ ९६ ॥

अर्थ-“ भावथी विशुद्ध मनवाळो जे शिष्य कहेवातुं एवुं गुरुमहाराजनुं वचन ग्रहण करे छे-अंगीकार करे छे तेने औषधनी जेम पीवातुं ते गुरुनुं वचन सुखने आपनारुं थाय छे.” ९६. जेम पीतां कडवुं लागे एवुं पण औषध पीवुं छतुं परिणामे घणा सुखने आपनारुं थाय छे तेम गुरुनुं वचन पण अंगीकार करतां कदी कष्टकारी लागे तो पण जे अंगीकार करे छे तेने ते परिणामे सुखने आपनारुं आ भव परभवमां हितकारी थाय छे.

जाणीने कोइ मोटा शेठने घेर गोचरीने माटे गया. ते शेठने घेर व्यंतरना प्रयोगथी एक बाळकने रोतो जोइने गुरुए कहुं के—‘रो नहि’ ए प्रमाणे कही चपटी वगाडी एटले व्यंतरी नासी गइ अने बाळक शान्त थइ गयुं. तेथी खुशी थयेलां तेनां मातापिताए गुरुने लाडु वहोराव्या; ते आहार दत्तने आपीने गुरुए तेने उपाश्रये मोकल्यो. दत्त विचारवा लाग्यो के ‘आवुं स्थापनाकुळे छतां पण गुरुए मने बहु रखडाव्यो. पछी गुरुए पण सामान्य कुळमां जइ नीरस आहार ग्रहण करी उपाश्रये आवीने आहार कर्यो. प्रतिक्रमण करतां दिवसना दोषोनी आलोचनाने अवसरे गुरुए दत्तने कहुं के—‘रे महानुभाव ! तें आजे धात्रीपिंड (बाळकोने प्रसन्न करी तेमनां माबाप पासेथी खोराक लेवो ते)नुं भक्षण कर्युं छे, माटे सारी रीते तेनी आलोचना कर. ’ ए सांभळीने दत्ते विचार्युं के—‘गुरु मारा सूक्ष्म दोषो पण जुएछे अने पोताना मोटा मोटा दोषो पण जोता नथी. ’ आम विचारीने ते गुरु उपर मत्सर धरवा लाग्यो. पछी प्रतिक्रमण करीने पोताने स्थानके जतां गुरुना गुणथी रंजित थयेछी शासनदेवीए ‘आ दत्तने गुरुना पराभवनुं फळ बतावुं. ’ एवं विचारी घणो अंधकार विकुर्वी तेने मोह पमाड्यो. दत्त कहं पण जोइ शकतो न होवाथी आकुळव्याकुळ थवा लाग्यो अने पोकार करवा लाग्यो. गुरुए कहुं के ‘अहीं आव. ’ त्यारे तेणे कहुं के ‘त्यां केवी रीते आवुं ? हुं द्वार पण जोइ शकतो नथी. ’ त्यारे गुरुए पोतानी आंगळी शुकवाळी करीने उंची करी दीवानी माफक बळती देखाडी. दत्ते ते जोइने विचार कर्यो के ‘गुरु बहु सावध (अति दोषवाळो) एवा दीपक पण राखता जणायछे. ’ ए प्रमाणे तेने गुरुना अवगुणोज भासवा लास्या. पछी शासनदेवता ए कहुं के ‘अरे दुरात्मन् ! पापी ! तुं गौतम जेवा गुरुनो पराभव करेछे ? शुं तारे दुर्गतिमां जवुं छे ? ’ ए प्रमाणे घणां कर्कश वाक्योथी तेने शिक्षा आपी. तेथी दत्त मुनि पश्चात्ताप करतो सतो गुरुचरणनी अंदर पड्यो अने वारंवार पोतानो अपराध खमाव्यो. छेवटे पापकर्मनी सम्यक् प्रकारे आलोचना करीने ते सदगतिए गयो.

आ प्रमाणे दत्त मुनिना दृष्टांतथी शिष्ये गुरुनी अवज्ञा करवी नहि, एवो आ कथानो उपदेश छे.

आयरिय भक्तिरागो, कस्सुं सुनखवत्त महारिसि सरिसो ।

अँवि जीविअं ववँसिअं, न चैव गुरुपरिभवो सहिँओ ॥१००॥

अर्थ—“गुरु उपर भक्तिरागनुं दृष्टांत कहेछे—आचार्य उपर भक्तिराग सुनक्षत्र महर्षि जेवो कोने छे के जेणे जीवितव्य पण तजी दीधुं, परंतु गुरुनो पराभव सहन कर्यो नहि.” १००. अहीं सुनक्षत्र मुनिनो संबंध जाणवो २८.

सुनक्षत्र मुनिनं वृत्तांत.

एक वखत श्रीवीरप्रभु श्रावस्ती नगरीमां समवसर्या, त्यां गोशालक पण आव्यो. नगरमां एवी वात फेलाइ के आजे नगरमां बे सर्वज्ञ आवेला छे. एक श्रीवीरप्रभु अने बीजो गोशालक. ए वात गोचरीए गयेला श्रीगौतम स्वामीए सांभळी, तेथी तेणे भगवंतने पूछ्युं के 'आ गोशालक कोण छे के जे लोकोनी अंदर सर्वज्ञ एवं नाम धरावे छे.' भगवाने कह्युं के—'हे गौतम! सांभळ. सरवण नामना गाममां मंखलि नामनो मंख जातिनो एक पुरुष हतो. तेने भद्रा नामनी स्त्री हती, तेनी कुक्षिथी ते जन्म्यो छे. जेने घणी गायो हती तेवा एक ब्राह्मणनी गौशालामां जन्मवाथी तेनुं नाम गोशालक पाड्युं हतुं. ते युवान थयो तेवामां हुं छन्नस्थ अवस्थाए फरतो राजगृह नगरने विषे चातुर्मास रह्यो हतो. ते पण फरतो फरतो त्यां आव्यो. में चार मासक्षपणनां पारणां परमान्न (क्षीर) बडे कर्या. तेनो महिमा जोइने ते विचार करवा लाग्यो के 'जो हुं आनो शिष्य थाउं तो दररोज मिष्टान्न मळे.' ए प्रमाणे विचारी 'हुं तमारो शिष्य छुं' एम कही मारी पाछळ लाग्यो. ते मारी साथे छ वर्ष पर्यंत भूम्यो. एक दिवस कोइ योगिने जोइने तेणे मश्करी करी के 'आ जूओनुं शय्यातर छे' तेथी क्रोधित थयेला ते योगिए तेनापर तेजोलेइया मूकी. में शीतलेइया मूकीने तेने वचाव्यो. पछी तेणे तेजोलेइया उत्पन्न करवानो उपाय मने पूछ्यो. में पण भावि भाव जाणीने तेनो उपाय कह्यो, एटले ते माराथी जुदो पड्यो. तेणे छ मास कष्ट वेठी तेजोलेइया साथी, अने अष्टांग निमित्तोनो पण जाण थयो. पछीथी आ प्रमाणे जनसमुदाय आगळ ते पोतानुं सर्वज्ञपणुं स्थापित करेछे; परंतु ते खोडुं छे. ते कांइ जिन नथी अने सर्वज्ञ पण नथी. 'आ प्रमाणेनी भगवंते कहेली हकीकत सांभळीने त्रिक (त्रण मार्ग मळे ते स्थान) मां, चोकमां अने राजमार्गमां सघळा लोको कहेवा लाग्या के 'आ गोशालक सर्वज्ञ नथी.' ए सघळुं वृत्तांत गोशालके कोइना मुखथी सांभळ्युं, एटले तेने क्रोध उत्पन्न थयो. ते अवसरे आनंद नामना एक साधुने गोचरीए जतां जोइने तेणे बोलाव्या अने कह्युं के "हे आनंद ! तुं एक दृष्टांत सांभळ-केटलाएक वाणीआ करियाणांनां गाडां भरीने चाल्या. तेओ जंगलमां गया. त्यां तेमने घणी तृषा लागवाथी पाणीनी शोध करतां तेओए चार राफडानां शिखरो जोयां. तेओए एक शिखर तोड्युं, एटले तेमांथी गंगाजळ जेवुं निर्मल जळ नीकल्युं. सघळाओ ते जळ वारंवार पीने संतुष्ट थया. बीजुं शिखर तोडवा जतां साथेना कोइ एक वृद्ध माणसे तेमने वार्या, परंतु तेओ वार्या रह्या नहि. ते शिखर तोडतां अंदरथी सोनुं नीकल्युं. ए प्रमाणे बीजुं शिखर भेदतां अंदरथी रत्नो नीकल्यां. चोथुं शिखर भेदवा वखते ते वृद्धे घणा वार्या छतां पण तेओए ते शिखर तोड्युं तो तेमांथी अति भयंकर दृष्टिविष सर्प नीकळ्यो. तेणे सूर्य सामुं जोइने तेमनी उपर दृष्टि फेंकी, जेथी ते सघळा भस्म थइ गया. पेलो. वृद्ध वाणी-

यो बच्चो. तेवी रीते हे आनंद ! तारो धर्माचार्य पण पोतानी ऋद्धिथी तप्त न थतां मारी इर्ष्या करेछे तेथी हुं तेने बाळीने भस्म करी नाखीश. परंतु तुं तेने हितोपदेश देनार थवाथी तने हुं बाळीश नहि". ए प्रमाणे सांभळीने भयभीत थयेला आनंदे भगवानने सर्व हकीकत कही, भगवंतनी आज्ञाथी गौतम आदि मुनिओने ते वात जणावी; जेथी तेओ सर्व भगवंतथी दूर पोतपोताने स्थाने बेसी गया. एटलामां गोशालक त्यां आवी प्रभुने कहेवा लाग्यो के 'हे काश्यप ! तुं मने पोतानो शिष्य कहेछे ते खोटं छे. ते तारो शिष्य तो मरी गयो. हुं तो तेनुं शरीर बळवान जाणीने ते शरीरमां स्थिति करीने रह्यो छुं.' ए सांभळीने 'आ भगवाननी अवज्ञा करेछे' एम जाणी गुरुभक्तिमां अत्यंत रागवाळा सुनक्षत्र नामना साधुए गोशालकेन कहुं के 'अरे ! तुं तारा धर्माचार्यनी निंदा केम करेछे ? तेज तुं गोशालक छे (बीजो नथी).' ए सांभळीने गोशालके क्रोधवश थइ तेजोलेख्याथी सुनक्षत्र मुनिने बाळी नाख्या. समाधिथी मृत्यु पामी ते आठमा देवलोकमां देवपणे उत्पन्न थया. ए समये बीजा सर्वानुभुति नामना साधुए पण सर्व जीवोने खमावी अनशन करी गोशालकनी सन्मुख आवीने कहुं के 'तुं स्वधर्माचार्यनी निंदा केम करेछे ?' तेथी दुष्ट गोशालके तेमने पण बाळी नाख्या. ते मरीने बारमा देवलोकमां उत्पन्न थया. पछी भगवाने कहुं के 'हे गोशालक ! तुं शामाटे तारा देहने गोपवे छे ? जेम कोइ चोर भागतो सतो कोइ न देखे तेटला माटे तरणुं पोतानी आहुं धरेछे पण तेथी ते छानो रहेतो नथी, तेवी रीते तुं पण मारार्थीज बहुश्रुत थयो छे अने मारीज अपलापना करेछे.' इत्यादि वचनोथी क्रोधित थइने तेणे भगवाननी उपर पण तेजोलेख्या मूर्की. ते तेजोलेख्या भगवानने त्रण प्रदक्षिणा करी पाछी वळीने गोशालकना शरीरमांज पेठी. पछी गोशालक वोल्हो के 'हे काश्यप ! तुं आजथी सातमे दिवसे मरण पामीश.' त्यारे भगवाने कहुं के 'हुं तो सोळ वर्ष सुधी केवलीपणे विचरीश, परंतु तुं तो आजथी सातमे दिवसे मोटी वेदना भोगवीने मरण पामीश.' पछी गोशालक पोताने स्थाने आव्यो. सातमे दिवसे शांत परिणामथी समकित फरइथुं तेथी ते मनमां विचार करवा लाग्यो के 'अरे ! में आ अत्यंत विरुद्ध आचरण कर्युं. में भगवाननी आज्ञानो लोप कर्यो ! में साधुओनो घात कर्यो ! आवता भवमां मारी शी गति थशे ?' ए प्रमाणे विचारी शिष्योने बोलावी कहुं के " मारा मरण पछी मारा कलेवरने पगथी बांधीने श्रावस्ती नगरीमां चारे तरफ फेरवजो. कारणके हुं जिन नहि छतां ' हुं जिन छुं ' एवुं में लोकमां कहेवरावुंछे. " आ प्रमाणे आत्मनिंदा करतो सतो मरण पामीने ते बारमा देवलोकमां उत्पन्न थयो. पछी शिष्योए गुरुनुं वचन मान्य करवा माटे उपाश्रयनी अंदर श्रावस्ती नगरी आलेखी कमाड बंध करी कलेवरने पगे रज्जु बांधीने चारे तरफ फेरव्युं.

ए प्रमाणे सुनक्षत्र मुनिनी पेठे अन्य साधुए पण गुरुभक्तिमां राग करवो, एवो आ कथानो उपदेश छे.

પુંનેહિં ચોડૈયા પુરકંડેહિં, સિરિમ્ભાયણં ભવિઁસત્તા ।

ગુરુ માર્ગમેસિમહા, દેવર્યમિવ પજ્જુવાંસંતિ ॥ ૧૦૧ ॥

અર્થ—“પૂર્વકૃત પુણ્યવડે પ્રેરાયેલા, લક્ષ્મીના ભાજન અને આગામિ કાલે જેમું કલ્યાણ થવાનું છે એવા ભવ્ય જીવો પોતાના ગુરુને દેવતાની જેમ સેવે છે. અર્થાત્ જેવી રીતે દેવની સેવા કરે તેવી રીતે ગુરુની પણ સેવા કરે છે.” ૧૦૧.

બહુ સુખ્ખ સર્યસહસ્સાણ, દાયગા મોઅગાં દુહસંહસ્સાણં ।

આર્યરિઆ ફુંડ મેઁઅં, કેસિ પર્ણસિઅં તેહેડ ॥ ૧૦૨ ॥

અર્થ—“વહુ પ્રકારના લાલ્લોગમે સુખના આપનારા, અને સેંકડો અથવા હજારો દુઃખથી મૂકાવનારા ધર્માચાર્ય હોય છે, એ વાત પ્રગટ છે (‘આમાં સંદેહ જેવું નથી’). પ્રદેશી રાજાને કૌશિ ગણધર તેવીજ રીતે સુખના હેતુ થયેલા છે.” ૧૦૨.

અહીં કૌશિ ગણધર અને પ્રદેશી રાજાનો ઉપનય જાણવો. ૩૯

જંબૂદ્વીપના ભારતવર્ષમાં કૈકયાર્ષદેશમાં શ્વેતાંબી નામની નગરી છે. ત્યાં અધર્મીનો શિરોમણિ, જેના હસ્ત નિરંતર રુધિરથી લેપાયેલાજ રહે છે એવો, પરલોકની દરકાર વિનાનો અને પુણ્યપાપમાં નિરપેક્ષ પ્રદેશી નામનો રાજા હતો. તેને ચિત્રસારથિ નામનો મંત્રી હતો. તેને એક દિવસે પ્રદેશી રાજાએ શ્રાવસ્તી નગરીમાં જિતશત્રુ રાજાની પાસે મોકલ્યો. ત્યાં તે કૈશિકુમાર નામના મુનિની દેશના સાંભળીને પરમ શ્રાવક થયો. પછી તેણે કૈશિકુમારને વિજ્ઞપ્તિ કરી કે ‘હે સ્વામિન્ ! એક વચ્ચત આપે શ્વેતાંબી નગરીએ પધારવાની કૃપા કરવી. આપને તેથી લાભ થશે.’ કૌશિગણધરે કહ્યું કે ‘તમારો રાજા વહુ દુષ્ટ છે તેથી કેવી રીતે આવીએ ?’ ચિત્રસારથિએ કહ્યું કે ‘રાજા દુષ્ટ છે તો તેથી શું ? ત્યાં વીજા મર્યા જીવો પણ ઘણા વસે છે.’ ત્યારે કૈશિકુમારે કહ્યું કે ‘પ્રસંગે જોડશું.’ પછી ચિત્રસારથિ શ્વેતાંબીએ આવ્યો. અન્યદા કૈશિકુમાર પણ ઘણા મુનિઓથી પરિવૃત્ત થઈ શ્વેતાંબીની વહાર મૃગવન નામના ઉપવનમાં સમવસર્યા. ચિત્રસારથિ તેમનું આવવું સાંભળી મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે ‘હું રાજ્યચિંતક છતાં દુર્બુદ્ધિ અને પાપી એવો મારો રાજા નરકે ન જવો જોઈએ, માટે તેને આ મુનિ પાસે લઈ જાઉં.’ એવું વિચારી અશ્વક્રીડાના મિષથી રાજાને નગર વહાર લઈ ગયો. પછી અતિ શ્રમથી થાકી ગયેલ રાજા શ્રી કૈશિકુમારે અલંકૃત કરેલા વનમાં આવ્યો. ત્યાં ઘણા લોકોને દેશના દેતાં તેમને જોડીને રાજાએ ચિત્રસારથિને પૂછ્યું કે ‘આ મુંડો જડ અને અજ્ઞાની લોકોની આગલ શું કહે છે ?’ ચિત્રસારથિ

કહું કે ' હું જાણતો નથી. ' જો આપની ઇચ્છા હોય તો ચાલો. ત્યાં જઈને સાંભળીએ. એ પ્રમાણે કહેતાં રાજા ચિત્રસારથિની સાથે ત્યાં ગયો, અને વંદનાદિ વિનય કર્યા વિના ગુરુને પૂછ્યું કે ' આપનો હુકમ હોય તો વેસું ? ' ગુરુએ કહું કે ' આ તમારી ભૂમિ છે, માટે ઇચ્છા મુજબ કરો. ' એ પ્રમાણે સાંભળીને રાજા તેમની આગલ બેઠો. તેને બેઠેલો જોઈને આચાર્યે વિશેષે કરીને જીવ આદિનું સ્વરૂપ વર્ણવ્યું. તે સાંભળીને રાજા-એ કહું કે " આ સર્વ અસંબદ્ધ છે. જે વસ્તુ પ્રત્યક્ષ દેશાય તેજ સત્ હોય છે. જેમ પૃથ્વી જલ, તેજ ને વાયુ પ્રત્યક્ષ દેશાય છે તેમ આ જીવ પ્રત્યક્ષ દેશાતો નથી તેથી આકાશ-પુષ્પવત્ અવિદ્યમાન એવી જીવસત્તા કેમ માની શકાય ? " ત્યારે કેશિકુમારે કહું કે "હે રાજા ! જે વસ્તુ તારી નજરે દેશાય નહિ તે શું સઘલાની નજરે ન દેશાય ? જો તું કહીશકે ' જે હું દેખું નહિ તે સર્વ અસત્ય છે ' તો તે મિથ્યા કથન છે. કારણ કે સઘલાએ જોયું હોય અને એકે ન જોયું હોય તો તે અસત્ય ઠરતું નથી. વળી જો કહીશ કે ' સઘલાઓ જોઈ શકતા નથી ' તો તું શું સર્વજ્ઞ છે કે જેથી બધા જોઈ શકતા નથી એવી તને સ્વભાવ પડી ? જે સર્વજ્ઞ છે તે તો જીવને પ્રત્યક્ષ જુએ છે. તું તારા શરીરનો અગ્ર ભાગ જોઈ શકે છે પણ પૃષ્ઠ ભાગ જોઈ શકતો નથી તો જીવનું સ્વરૂપ કે જે અરૂપી છે તે તો શી રીતે જોઈ શકે ? માટે જીવસત્તા છે એમ માનીને પરલોકનું સાધન છે એમ પ્રમાણ કર. " ત્યારે પ્રદેશિ રાજાએ કહું કે ' હે સ્વામી ! મારો પિતામહ અત્યંત પાપી હતો તે તમારા મત પ્રમાણે નરકે જવો જોઈએ. તેને હું ઘણોજ પ્રિય હતો, પણ તેણે આવીને મને કહું નહિ કે પાપ કરીશ નહિ, પાપ કરીશ તો નરકે જવું પડશે, ત્યારે જીવસત્તાને હું કેવી રીતે માન્ય કરું ? ' કેશિકુમાર મુનિએ કહું કે ' તેનો ઉત્તર સાંભલ-તારી સૂરીકંતા રાણીની સાથે વિષયમેવન કરતાં કોઈ પરપુરુષને જો તું જુએ તો તેને તું શું કર ? ' રાજાએ કહું કે ' હું તેને એક ઘાએ બે ટુકડા કરી મારી નાહું, એક ક્ષણ કુટુંબમેળાપ કરવાને માટે તેને ઘેર જવાની પણ રજા આપું નહિ. ' ગુરુએ કહું કે ' એ પ્રમાણે તે નારકીઓ પણ કર્મથી વંચાયેલા હોવાથી અત્રે આવી શકતા નથી. ' ફરીથી રાજાએ કહું કે ' અતિ ધર્મિષ્ઠ એવી મારી માતા તમારા મત પ્રમાણે સ્વર્ગમાં ગઈ હશે. તેણે પણ આવીને મને કહું નહિ કે વત્સ ! પુણ્ય કરજે. પુણ્ય કરવાથી સ્વર્ગ મળે છે, તો હું જીવસત્તાને કેવી રીતે પ્રમાણ કરું ? ' ત્યારે કેશિગણધરે કહું કે ' તમે ભવ્ય વસ્ત્ર પહેરી ચંદન આદિથી શરીરને લિપ્ત કરી સ્ત્રીની સાથે મહેલમાં ક્રીડા કરતા હો તે વલતે કોઈ ચાંદાલ તમને અપવિત્ર ભૂમિમાં બોલાવે તો તમે ત્યાં જાઓ કે નહિ ? ' રાજાએ કહું કે ' ન જાઉં. ' ગુરુએ કહું કે ' તેવી રીતે દેવો પણ પોતાના ભોગોને છોડીને દુર્ગંધથી ભરેલા આ મૃત્યુલોકમાં આવતા નથી. કહું છે કે-

चत्तारिपंचजोयणसयाइं, गंधोअ मणुअ लोगस्स ।

उट्ठं वच्चइ जेणं, न हु देवा तेण आवंति ॥

“ आ मनुष्यलोकनो दुर्गंध चारशें पाचशें योजन सुधी उंचो जाय छे, तेथी देवताओ अहीं आवता नथी. ” फरीथी राजाए कहुं के ‘ हे स्वामी ! एकवार में एक चोरने जीवतो पकड्यो अने लोढानी कोठीमां नाखी तेनुं वारणुं बंध कर्युं. काळे करीने ते कोठीनुं वारणुं उघाडी जोयुं तो चोर मरी गयो हतो अने तेना कलेवरमां घणा जीवडांओ उत्पन्न थयां हतां, पण तेमां छिद्र पडेलां नहोतां तो ते जीवने नीकळवाना अने बीजा जीवोने आववानां छिद्रो तो होवां जोइए. में ते जोयां नहि तेथी कहुं छुं के जीव नथी. ’ केशिकुमारे कहुं के ‘ कोइ एक पुरुषने घरना गर्भागारमां राखवामां आवे अने घरनां सर्व द्वार बंध करवामां आवे; पछी ते मध्ये रह्यो सतो शंख ने भेरी विगेरे वाजित्र बगाडे, तो तेनो शब्द बहार संभळाय के नहि ? ’ राजाए कहुं के ‘ संभळाय. ’ गुरुए कहुं के ‘ बहार शब्द आववाथी शुं ओरडानी भीतमां छिद्रो पडेछे ? ’ राजाए कहुं के ‘ पडतां नथी. ’ गुरुए कहुं के ‘ जो रूपी शब्दथी छिद्र पडतां नथी तो अरूपी जीवथी छिद्रो केम पडे ? ’ फरीथी प्रदेशी राजाए कहुं के ‘ हे स्वामी ! एक चोरना में ककडे ककडा करी तेना दरेक प्रदेश जोया पण तेमां जीव जोवामां आव्यो नहि. ’ केशिगणधरे कहुं के “ तुं कठीयारानी जेवो मूर्ख देखाय छे. केटलाएक कठीयाराओ लाकडां लेवाने माटे वनमां गया. तेमांथी एक कठीयाराने कहुं के ‘ आ अग्नि छे. तेथी रसोइनो वखत थाय त्यारे रसोइ करजे. कदि आ अग्नि बुझाइ जाय तो आ अरणीना काष्ठमांथी अग्नि उत्पन्न करजे. ’ ए प्रमाणे कहीने तेओ गया. अहीं अग्नि बुझाइ गयो तेथी पेला मूर्ख कठीयारे अरणीनुं लाकडुं लावी तेना चूरेचूरा कर्या, परंतु अग्नि उत्पन्न थयो नहि. तेटलामां पेला कठीयाराओ आव्या. तेओए तेनी मूर्खता जाणी बीजुं अरणीनुं काष्ठ लावी तेनुं मथन करीने तेमांथी अग्नि प्रगट कर्यो, अने रसोइ करी भोजन कर्युं. एम जेवी रीते काष्ठनी अंदर रहेलो अग्नि उपायथी सधाय छे तेवी रीते देहमां रहेलो जीव पण साधी शकाय छे. ” ए प्रमाणे सांभळीने प्रदेशि राजाए कहुं के “ हे स्वामिन् ! में एक चोरनुं वजन करी तेना श्वासनुं रुंधन करीने तेने मारी नांख्यो. तेने फरीथी तोल्यो तो ते तेटलाज वजननो थयो. त्यारे में जाण्युं के ‘ जीव नथी. ’ जो तेनामां जीव होत तो जीव जतां ते काइक ओछो थात. ” केशिगणधरे कहुं के “ हे महीपति ! जेम पूर्वे जोखेकी चामडानी धमणने पाछळथी वायुथी पूर्ण करीने जोखतां पण ते तेटलीज थाय छे—भार बधतो नथी, तेवी रीते जीव संबधी तुं सारी रीते विचारकर. ज्यारे रूपी द्रव्य रूप वायुथी.

માર વધ્યો નહિ તો અરૂપી દ્રવ્ય જીવના જવાથી ન્યૂનતા શી રીતે થાય ? સૂક્ષ્મ એવા રૂપી દ્રવ્યોની પળ વિચિત્ર ગતિ છે તો અરૂપી દ્રવ્યની વિચિત્ર ગતિ હોય તેમાં તો શું કહેવું ! માટે આ બાવતમાં તું શામાટે શાંકિત થાય છે ? આત્મા આપણને અનુમાન પ્રમાણથી ગમ્ય છે અને કેવલીને પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી ગમ્ય છે. વળી ‘હું સુખી છું હું દુઃખી છું’ એ પ્રકારનું જે જ્ઞાન થાય છે તે આત્માનુંજ લક્ષણ છે. માટે જેમ તલની અંદર તેલ, દુધની અંદર ઘી અને કાષ્ટની અંદર અગ્નિ રહેલ છે તેમ દેહની અંદર જીવ રહેલો છે.” ઇત્યાદિ અનેક પ્રશ્નોના ઉત્તર શાસ્ત્રયુક્તિથી આપ્યા. તેથી સંદેહરહિત થયેલો રાજા વિચાર કરવા લાગ્યો કે ‘આ વાત સત્ય છે, આ જ્ઞાનને ધન્ય છે, પછી ગુરુને નમસ્કાર કરીને રાજાએ વિજ્ઞાપ્તિ કરી કે ‘હે ભગવન્ ! તમારા ઉપદેશ રૂપી મંત્રથી મારા હૃદયમાં રહેલો મિથ્યાત્વ રૂપી પિશાચ ભાગી ગયો, પરંતુ કુલપરંપરાથી આવેલા નાસ્તિક મતને હું કેવી રીતે છોડું ?’ ત્યારે કેશિકુમાર મુનિએ કહ્યું કે “હે પ્રદેશિ રાજા ! તું લોહવણિકની પેટે મૂર્ખ કેમ બને છે ? તે વાર્તા આ પ્રમાણે છે—

કેટલાક વણિકો વ્યાપાર કરવાને માટે પરદેશ જવા ચાલ્યા. માર્ગમાં તેઓએ એક લોઢાની ટ્રાવેલ દીઠી, એટલે તેઓએ લોઢાનાં ગાડાં ભર્યાં. આગળ ચાલતાં તાંબાની ટ્રાવેલ જોઈ, તેથી લોહું ટ્રાવેલ કરીને તાંબું ભર્યું. માત્ર એક વાણીઆએ લોહું ટ્રાવેલ કર્યું નહિ. આગળ ચાલતાં તેઓએ રૂપાની ટ્રાવેલ જોઈ, એટલે તાંબું ટ્રાવેલ કરી રૂપું ભર્યું. ઘણું કહેતાં છતાં પણ પેલા લોહવણિકે લોહું કાઢી નાંખ્યું નહિ. આગળ ચાલતાં તેઓએ સોનાની ટ્રાવેલ જોઈ, તેથી રૂપું ટ્રાવેલ કરી સોનું ભર્યું. આગળ ચાલતાં રત્નોની ટ્રાવેલ જોઈ, એટલે સોનું ટ્રાવેલ કરી રત્નો ભર્યાં. તે વખતે તેઓ પેલા લોહવણિકને કહેવા લાગ્યા કે ‘હે મૂર્ખ ! આ મેળેલો રત્નસમૂહ તું શામાટે ગુમાવે છે ! લોહું તજી દઈને રત્નો ગ્રહણ કર, નહિ તો પાછળથી જરૂર તને પશ્ચાત્તાપ કરવો પડશે’, એ પ્રમાણે તેને ઘણું કહેવામાં આવ્યું છતાં તેણે માન્યું નહિ અને કહેવા લાગ્યો કે ‘તમારામાં સ્થિરતા નથી, તેથી એકને છોડી બીજાને ગ્રહણ કરો છો અને બીજાને છોડી ત્રીજાને ગ્રહણ કરો છો પણ હું એ પ્રમાણે કરતો નથી. મેં તો જેનો સ્વીકાર કર્યો તેનો કર્યો.’ પછી તે સઘળા ઘેર આવ્યા, અને રત્નના પ્રભાવથી પેલા વણિકો સુખી થયા. તેમને સુખી થયેલા જોઈને લોહવણિક મનમાં પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો કે ‘અરે ! મેં આ શું કર્યું ! તેઓનું કહેવું મેં માન્યું નહિ.’ એમ તેણે ઘણા કાલ સુધી શોચ કર્યો. એ પ્રમાણે હે પ્રદેશિ રાજા ! તને પણ લોહવણિકની પેટે પશ્ચાત્તાપ કરવો પડશે. વળી જે વિવેકી હોય છે તે શું કુલપરંપરાથી આવેલ રોગ કે દારિદ્ર્યનો ત્યાગ કરવા નથી ઇચ્છતો ? જો કલ્પમાર્ગે તેજ ધર્મ હોય તો પછી દુનિયામાં અધર્મનું નામ પણ નહીં થશે. વળી—

દારિદ્ર્યદાસ્યદુર્નયદુર્ભગતાદુઃખિતાદિ પિતૃચરિતમ્ ।

નૈવં ત્યાજ્યં તનયૈઃ સ્વકુલાચારૈકકથિતનયૈઃ ॥

“ દારિદ્ર્ય, દાસપણું, અનીતિ, દુર્ભાગીપણું અને દુઃખીપણું આદિ જે પોતાના પિતાદિએ આચર્યું હોય તેને પોતાનો કુળાચાર એજ નીતિ છે, એમ કહેનારા પુત્રોએ નજ તજવું જોઈએ. ” માટે હે રાજા ! કુળાચાર એ ધર્મ નથી; કિંતુ જંતુની રક્ષા કરવી इत्यादिज धर्म છે. ” इत्यादि वचनोથી પ્રતિબોધ પામેલો પ્રદેશિ રાજા વિનય પૂર્વક બોલ્યો કે ‘ હે ભગવન્ ! આ આપનું વાક્ય સત્ય છે અને તત્ત્વ રૂપ છે, એજ સ્વરો અર્થ છે, એ શિવાય બીજું સર્વ અનર્થજ છે. ’ એ પ્રમાણે કહીને પ્રદેશિ રાજાએ સમકિત-મૂલ્ક બાર વ્રતો ગ્રહણ કર્યાં. ફરીથી શિક્ષાને અવસરે કૌશિ ગણધરે કહ્યું કે—

माणं तुम पएसी पुर्वि रमणिजे भविता पच्छा अरमणिजो भविज्जासिइति.

આ રાજપ્રશ્નીય સૂત્રનો આઠાવો છે. તેનો ભાવાર્થ એ છે કે ‘ પ્રદેશિ રાજા ! તું પૂર્વે રમણિક થઈને પશ્ચાત્ (હવે) અરમણિક ન થઈશ. ’ એટલે પ્રથમ અન્યનો દાતા થઈ સાંપ્રત કાલે જિનધર્મની પ્રાપ્તિ થવાથી તેમનો અદાતા ન થઈશ; કેમકે તેમ થવાથી અમને અંતરાય કર્મ વંધાય અને જિનધર્મની અપભ્રાજના (નિંદા) થાય. વઢી ળાંચા વચ્ચતથી ચાલ્યા આવતા દાનનો નિષેધ કરવાથી લોકવિરુદ્ધતા અને અપભ્રાજનાદિ દોષ તને પળ પ્રાપ્ત થાય. માટે જેને આપતો હો તેને આપવું પણ પાત્રબુદ્ધિએ ન આપવું. અરિ-હંત વિગેરે પણ યોગ્ય દાનનો નિષેધ કરતા નથી, માટે તારે તો મિથ્યાત્વને તજવું અને સર્વથી ઉત્તમ એવા દયાદાનને નિરંતર ધારણ કરવું. ” એ પ્રમાણે ગુરુની શિક્ષા ગ્રહણ કરીને પ્રદેશિ રાજા ઘેર આવ્યો, અને પોતાના ધનનો (રાજ્યના આવદાનીનો) એક ભાગ અંતઃપુર માટે, બીજો ભાગ સૈન્ય માટે, ત્રીજો ભાગ મંડાર માટે અને ચોથો ભાગ દાનશાળા માટે ઉપયોગમાં લેવો, એ પ્રમાણે મુકરર કરીને સર્વ ઉપજ ચાર ભાગમાં વહેંચી દીધી. અનુક્રમે શ્રાવકપણું પાઠતાં કેટલોક કાલ વ્યતીત થયા બાદ એવા પરપુરુષમાં લુબ્ધ થયેલી સૂર્યકાન્તા નામની તેની પટ્ટરાણીએ તેન ભોજનમાં વિષ આપ્યું તે વાતની ભોજન કર્યા પછી પ્રદેશિ રાજાને સ્વર પડી, પરંતુ અવ્યાકુલ ચિત્તે રાણી ઉપર કિંચિત્ પણ ક્રોધ કર્યા વિના પૌષ્ઠશાળામાં આવી, દર્ભનો સંધારો કરી, ઈશાન કોણ સંનમુખ વેસી, ભગવાન ધર્માચાર્ય શ્રીકેશિ ગણધરને નમસ્કાર કરી, પોતે લીધેલા વ્રતમાં લાગેલા અતીચારોની સમ્યક્ પ્રકારે આલોચના પ્રતિક્રમણા કરીને તેણે કાલ કર્યો, અને સૂર્યાભ નામના વિમાનમાં ચાર પલ્યોપમ આયુષ્યવાળો સૂર્યાભ નામનો દેવ થયો. પાછો ત્યાંથી ચ્યવી મહાવિદેહમાં અવતરીને મોક્ષે જશે.

आं प्रमाणे नरकमां जवाने तैयार थयेला अतिपापी प्रदेशि राजाए जे देवविमान प्राप्त कर्तुं ते केशिगणधरनुंज महात्म्य छे. माटे “ दुःखनुं निवारण करनार अने सुखने प्राप्त करावनार धर्माचार्योनीज यत्न पूर्वक सेवा करवी ” एवो आ कथानो उपदेश छे.

आज हकीकत गाथा १०३ मां ग्रंथकर्ता पोतेज कहेछे ते आ प्रमाणे—

नरयगइगमणपँडिहत्थएकए, तँह पएसिँणा रन्नाँ ।

अमरविमाणं पँत्तं, तँ आयरियर्प्पभावेणं ॥ १०३ ॥

अर्थ—“ तेमज नरकगतिए जवानुं प्रस्थानुं कर्या छतां प्रदेशि राजाए जे देवविमान प्राप्त कर्तुं ते आचार्यना प्रभावधीज जाणवुं. ” १०३. तेथी गुरुनी सेवनाज मोटा फळने आपनारी छे. वली—

धम्ममइँएहिं अइँसुंदरेहिं कारणगुणोवँणीएहिं ।

पल्हायँतो यँ मैणं, सीसं चोँइँ आयँरिओ ॥ १०४ ॥

अर्थ—“ आचार्य धर्ममय, अतिसुंदर अने ज्ञान दर्शन चारित्र रूप कारण संबंधी गुणोए सहित एवां वचनोवडे (शिष्यना) मनने आनंद उपजावता सता शिष्यने प्रेरणा करेछे—शिक्षा आपेछे. ” १०४

धर्ममय ते धर्मनी प्रचूरतावाळां अने अतिसुंदर एटले दोषरहित एवां वचन जाणवां.

जीअं कारुँण पँणं, तुरमणि दत्तँस्स कालिअँज्जेण ।

अविअ सँरीरं चँत्तं, नँय भणिअँ महम्मँसंजुत्तं ॥ १०५ ॥

अर्थ—“ तुरमणि नगरीमां कालिकाचार्ये दत्त राजानी आगळ जीवितव्यनुं पण करीने शरीर पण (मनवडे) तज्युं, परंतु अधर्मसंयुक्त (असत्य वचन) बोल्या नहिं. ” १०५

दत्त राजाए यज्ञनुं फळ पूछ्ये सते कालिकाचार्ये तेनो भय मात्र अवगणीने मनवडे शरीर पण तजी दइने ‘ तेनुं फळ नरक छे ’ एम स्पष्ट कहुं, पण धर्म विरुद्ध उत्तर आप्यो नहि. ए प्रमाणे अन्य मुनिए भयना प्रसंगमां पण असत्य वचन बालवुं नहिं. अहीं कालिकाचार्यनो संबंध जाणवो. ३०

कालिकाचार्यनी कथा.

तुरमणि नामना नगरमां जितशत्रु नामे राजा हतो. ते गाममां एक कालिक नामनो ब्राह्मण रहेतो हतो. ते ब्राह्मणने भद्रा नामे वहेन हती, अने ते भद्राने दत्त नामे पुत्र हतो. एकदा कालिक ब्राह्मणे पोतानी मेळे प्रतिबोध पामीने चारित्र ग्रहण

કર્યું અને અનુક્રમે તેમણે આચાર્યપદ મેળવ્યું. તેમનો ભાણેજ દત્ત સ્વચ્છંદી થયો અને દ્યૂત આદિ વ્યસનોથી પરાભવ પામી રાજાની સેવા કરવા લાગ્યો. કર્મયોગે રાજાએ તેને મંત્રીપદ આપ્યું. અધિકાર મળતાં રાજાનેજ પદભ્રષ્ટ કરીને તે રાજ્ય પચાવી પડ્યો. રાજા પણ તેના ભયથી નાસી ગયો અને ગુપ્તપણે કોઈ સ્થાનકે રહ્યો. પછી મહાકૂર કર્મ કરનારો તે દત્ત રાજા મિથ્યાત્વથી મોહ પામીને અનેક યજ્ઞો કરાવવા લાગ્યો અને સંખ્યાબંધ પશુઓનો ઘાત કરવા લાગ્યો. અન્યદા અવસરે કાલિકાચાર્ય મહારાજ ત્યાં સમવસર્યા; ત્યારે ભદ્રા માતાના આગ્રહથી દત્ત રાજા વાંદવાને આવ્યો. ગુરુમહારાજે દેશના આપી કે—

ધર્માદ્ધનં ધનત એવ સમસ્તકામા
કામેભ્ય એવ સકલેન્દ્રિયજં સુખં ચ ।
કાર્યાર્થિના હિ સ્વલુકારણમેષણીયં
ધર્મો વિધેય ઇતિ તત્ત્વવિદો વદન્તિ ॥

“ ધર્મથી ધન મળેછે, ધનથી સમસ્ત કામનાઓ સિદ્ધ થાયછે અને સર્વ કામનાની સિદ્ધિથી સમગ્ર ઇન્દ્રિયજન્ય સુખ પ્રાપ્ત થાયછે. માટે કાર્યાર્થિએ તો અવશ્ય કારણ શોધવું જોઈએ; તેથી ધર્મ કરવો એવું તત્ત્વવેત્તાઓ કહેછે. ”

આ પ્રમાણે સાંભળીને દત્તે યજ્ઞનું ફળ પૂછ્યું. ગુરુએ કહ્યું કે ‘ જ્યાં હિંસા હોય ત્યાં ધર્મનો અભાવ છે. ’ કહ્યું છે કે—

દમોદેવગુરુપાસ્તિર્દાનમધ્યયનં તપઃ ।
સર્વમપ્યેતદફલં હિંસાં ચેન્ન પરિત્યજેત ॥

“ ઇન્દ્રિયોનું દમન, દેવગુરુની સેવા, દાન, અધ્યયન અને તપ—એ સઘડાં જો હિંસાનો ત્યાગ ન કરે તો વ્યર્થ છે. ”

ફરીથી દત્તે યજ્ઞનું ફળ પૂછ્યું. ત્યારે ગુરુએ કહ્યું કે ‘ હિંસા દુર્ગતિનું કારણ છે. ’ કહ્યું છે કે—

પંગુકુષ્ટિકુણિત્વાદિ દૃષ્ટ્વા હિંસાફલં સુધીઃ ।
નિરાગસ્રસજંતૂનાં હિંસાં સંકલ્પતસ્ત્યજેત ॥

“ ઢાઢ્યા માણસે પાંગલાપણું, કોઢીઆપણું ને ઢુંઢાપણું વિગેરે હિંસાનાં ફળ છે એમ જાણીને નિરપરાધી એવા ત્રસ પ્રાણીઓની હિંસા સંકલ્પવડે પણ ન કરવી. ” ત્યારે વઢી દત્તે કહ્યું કે ‘ તમે આવો આઢો આઢો ઉત્તર કમ આપોછે ? યજ્ઞનું ફળ જેવું હોય

તેવું સત્ય કહો. ' ત્યારે કાલિકાચાર્યે વિચાર કર્યો કે ' જોકે આ રાજા છે અને યજ્ઞમાં પ્રીતિવાળો છે તે છતાં જે વનવાનું હોય તે વનો પળ હું મિથ્યા વોલીશ નહિ. પ્રાણાંતે પળ મિથ્યા વોલવું કલ્યાણકારી નથી. ' કહ્યું છે કે—

નિંદન્તુ નીતિનિપુણા યદિ વા સ્તુવન્તુ
લક્ષ્મીઃ સમાવિશતુ ગચ્છતુ વા યથેષ્ટમ્ ।
અદ્યવૈ વા મરણમસ્તુ યુગાન્તરે વા
ન્યાયાત્પથઃ પ્રવિચલન્તિ પદં ન ધીરાઃ ॥

“ નીપુણ ગણાતા લોકો ભલે નિંદા કરો અથવા સ્તુતિ કરો, લક્ષ્મી ભલે પ્રાપ્ત થાઓ અથવા મરજી મુજબ ચાલી જાઓ, મરણ આજ થાઓ અથવા યુગને અંતે થાઓ, પરંતુ ધીર પુરુષો નીતિના માર્ગથી એક પગલું પળ સ્વસતા નથી. ’

આ પ્રમાણે વિચારી કાલિકાચાર્યે કહ્યું કે ‘ હે દત્ત ! હું નિશ્ચય પૂર્વક કહું છું કે નરકગતિ એજ યજ્ઞનું ફલ છે. ’ કહ્યું છે કે—

યૂપં ચ્છિત્વા પશૂન્ હત્વા, કૃત્વા રુધિરકર્દમમ્ ।
યદ્યેવં ગમ્યતે સ્વર્ગે, નરકે કેન ગમ્યતે ॥

“ યજ્ઞસ્તંભ છેડી, પશુઓને હણી અને રુધિરનો કીચડ કરી જો સ્વર્ગે જવાતુ હોય તો પછી નરકમાં કોણ જશે ? ” દત્તે કહ્યું કે ‘ એ કેવી રીતે જણાય ? ’ ગુરુએ કહ્યું કે ‘ આજથી સાતમે દિવસે ઘોડાના પગના ઢાબલાથી ડેડેલી વિષ્ટા તારા મુખમાં પડશે, અને પછી તું લોઢાની કોઠીમાં પૂરાઈશ. આ અનુમાનથી તારી અવશ્ય નરકગતિ થવાની છે એમ જાણજે. ’ દત્તે કહ્યું કે ‘ તમારી શી ગતિ થશે ? ’ ગુરુએ કહ્યું કે ‘ અમે ધર્મના પ્રભાવથી સ્વર્ગે જઈશું. ’ આ પ્રમાણે સાંભળીને ક્રોધિત થયેલા દત્તે વિચાર કર્યો કે ‘ જો સાત દિવસની અંદર આ વાક્ય પ્રમાણે નહિ વને તો પછી હું અવશ્ય આમને મારી નાંચીશ. ’ આમ વિચારી કાલિકાચાર્યની આસપાસ રાજસેવકોને મૂકી પોતે નગરમાં આવ્યો, અને આશ્વા શહેરના તમામ રસ્તાઓમાંથી અપવિત્ર પદાર્થો કાઢી નચાવી સાફ કરાવ્યા અને સર્વ સ્થળે પુષ્પો વેગવ્યાં. પોતે અંતઃપુરમાંજ રહ્યો. એ પ્રમાણે છ દિવસો વ્યતીત થયા પછી આઠમા દિવસની આંતિથી. સાતમે દિવસે ક્રોધ-યુક્ત વની ઘોડા ઉપર સ્વાર થઈ ગુરુને હળવા ચાલ્યો. તેવામાં કોઈએક વૃદ્ધ માઠી દસ્ત જવાની હાજતથી પીઠા પામવાને લીધે રસ્તામાંજ વિષ્ટા કરી તેને પુષ્પોથી ઢાંકીને ચાલ્યો ગયો. તેના ઉપર દત્ત રાજાના ઘોડાનો પગ પડ્યો, તેથી વિષ્ટાનો અંશ લછલીને રાજાના મુખમાં પડ્યો. ઇટલે ગુરુના ઘચનપર વિશ્વાસ આવવાથી રાજા પાછો વળ્યો.

ત્યાં એકાંત જાણીને જિતશત્રુ રાજાના સેવકોએ તેને પકડી લીધો અને જિતશત્રુને ગાદીએ બેસાડ્યો. પછી સામંતરાજાઓએ વિચાર્યું કે 'જો આ જીવતો રહેશે તો દુઃસ્વદાયી થશે.' એમ વિચારી તેઓએ તેને લોઢાની કોઠીમાં નાંખ્યો. પછી ઘણા દિવસ પર્યંત મહાન દુઃસ્વ ભોગવતો સતો વિલાપ કરતો અને પોકાર કરતો તે મૃત્યુ પામ્યો. મરીને તે સાતમી નરકે ગયો, અને શ્રીકાલિકાચાર્ય તો ચારિત્રને સેવીને સ્વર્ગે ગયા.

એ પ્રમાણે સાધુએ પ્રાણાંતે પણ મિથ્યા ભાષણ ન કરવું એવો આ કથાનો ઉપદેશ છે.

ફુડપાંગડમકંહંતો, જહૈંદિઅં બોહિલાંમ મુવર્હણડ ।

જહૈં ભગવંઓ વિસાર્લો, જરમરણમહોઅહી આંસિ ॥ ૧૦૬ ॥

અર્થ—“સ્ફુટ પ્રગટ (સત્યાર્થ) ન કહેવાથી યથાસ્થિત—સત્ય એવા બોધિલાભને આગામી ભવે ધર્મપ્રાપ્તિને હાની નાંખે છે—વિનાશ કરે છે. જેમ ભગવંત શ્રી મહાવીર સ્વામીને (મરિચિના ભવમાં સત્ય ન કહેવાથી) વિશાળ એવો જરા મરણ રૂપ મહોદધિ—મહાસમુદ્ર થયો. અર્થાત્ કોટાકોટિ સાગરોપમ પ્રમાણ સંસાર વધાર્યો.” ૧૦૬.

અહીં શ્રી મહાવીર સ્વામીના પૂર્વભવનો સંબંધ જાણવો. ૩૧.

પ્રથમ ભવમાં પશ્ચિમ મહાવિદેહને વિષે નયસાર નામે કોઈ ગ્રામાધિપતિ (ગામેતી) હતો. તે એક દિવસ કાષ્ઠ લેવાને માટે વનમાં ગયો. મધ્યાહ્નસમયે ભોજન તૈયાર કર્યું. તે અવસરે સાથથી વિચુટા પડી ગયેલા કોઈ એક મુનિ ત્યાં આવ્યા. તેને જોઈને નયસાર ઘણો ખુશી થયો અને ભાવથી શ્રદ્ધા પૂર્વક તેને આહાર આપ્યો. આહાર કરી રહ્યા પછી સાધુને માર્ગ બતાવવાને માટે તે સાથે ગયો. સાધુએ પણ યોગ્ય જીવ જાણીને તેને દેશનાવડે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરાવ્યું. પછી તે સાધુને નમીને ઘેર ગયો. કાલાંતરે મરણ પ્રાપ્તિને તે સૌધર્મ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયો. એ વીજો ભવ થયો.

ત્યાંથી ચ્યવીને ત્રીજા ભવમાં મરિચિ નામે ભરત ચક્રવર્તીનો પુત્ર થયો. શ્રીકૃષ્ણભદેવ ભગવાનની દેશના સાંભળી, ભોગોનો ત્યાગ કરી સ્થવિર મુનિ પાસે ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. પછી અગ્યાર અંગતું અધ્યયન કરી ચારિત્ર પાઠતાં એકવાર ઉષ્ણકાળમાં તાપથી પીડિત થઈને તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે ‘મારાથી ચારિત્ર પઠવું મુશ્કેલ છે; આ ચારિત્રધર્મ અતિ દુષ્કર છે, તેથી મારાથી તે પાઠી શકાય તેમ નથી અને ઘેર જવું એ પણ યોગ્ય નથી.’ એ પ્રમાણે વિચાર કરીને તેણે એક નવો ત્રિદંડી વેષ ગ્રહણ કર્યો; પરંતુ જે કોઈ તેને ધર્મ પૂછે તેની આગળ સાધુધર્મ પ્રકાશિત કરે અને જે કોઈ તેની દેશનાથી પ્રતિવોધ પામે તેને ભગવાનની પાસે મોકલે. આ પ્રમાણે તેણે અનેક રાજ-

પુત્રોને પ્રતિવોધ પમાડ્યો. આ સ્થિતિમાં પળ મરીચિ ભગવાનની સાથે વિચરેછે. વિહાર કરતાં કરતાં એક વાર ભગવાન અયોધ્યામાં સમવસર્યા, ભરત ચક્રી પ્રમુને વાંદવા આવ્યા અને દેશનાને અંતે પૂછ્યું કે ‘હે ભગવન્ ! આ આવી મોટી સભામાં કોઈ પળ ભાવી (થનાર) તીર્થંકર છે ? ’ ભગવાને કહ્યું કે ‘ આ ત્રિદંડી સન્યાસી વેષધારી મરીચિ નામે તારો પુત્ર આ ચોવીશીમા ચોવીશમા વર્ધમાન નામે તીર્થંકર, મહાવિદેહને વિષે મૂકા નગરીમાં પ્રિયામિત્ર નામે ચક્રવર્તી અને આ ભરતક્ષેત્રમાં જ ત્રિપૃષ્ઠ નામે પહેલો વાસુદેવ થશે. એ પ્રથમ બે પદવીને ભોગવી છેવટે તીર્થંકર થશે. ’ એ સાંભળી ભરત મરીચિ પાસે જઈ, ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ, નમસ્કાર કરીને કહ્યું કે “ હે મરીચિ ! આ સંસારમાં જેટલા લાભ છે તેટલા બધા તૈં મેળવ્યાછે. કારણકે તું ચક્રવર્તી, વાસુદેવ અને તીર્થંકર થનાર છે; માટે હું તારા પરિવ્રાજક વેષની અનુમોદના કરતો નથી; પરંતુ તું છેલ્લો તીર્થંકર થનાર છે તેથી હું તને વાંદુંછું. ” એ પ્રમાણે કહીને ભરત ચક્રીના ગયા પછી મરીચિએ ત્રણ વચ્ચત પગ પછાડી નાચતાં નાચતાં કહ્યું કે ‘ હું ત્રણ પદ મેળવીશ તેથી મારું કુલ ઉત્તમ છે. ’ એ પ્રમાણે વારંવાર કુલનો મદ કરવાથી તેણે નીચ ગોત્ર વાંધ્યું અન્યદા પ્રથમ પ્રમુ મોક્ષે ગયા પછી સાધુ સાથે વિહાર કરતાં તેના શરીરે માંદગી આવી, પરંતુ સાધુના આચારથી રહિત હોવાને લીધે તેની કોઈએ સેવા ચા- કરી કરી નહિ. તેથી તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે ‘ જો હું સાજો થાઉં તો એક શિષ્ય કરું. ’ અનુક્રમે તે સ્વસ્થ થયો. એક દિવસ કોઈ કપિલ નામે રાજપુત્ર મરીચિની દેશના સાં- ભળી પ્રતિવોધ પામ્યો. ત્યારે મરીચિએ કહ્યું કે ‘ હે કપિલ ! તું સાધુ પાસે જઈ ચા- રિત્ર ગ્રહણ કર. ’ તેણે કહ્યું કે ‘ હું તમારો શિષ્ય થઈશ. ’ પછી મરીચિએ પોતાનું સ્વ- રૂપ યથાર્થ કહી બતાવ્યું અને કહ્યું કે ‘ મારામાં ચારિત્ર નથી. ’ તોપણ કપિલ માન્યો નહિ અને કહેવા લાગ્યો કે ‘ શું તમારા દર્શનમાં સર્વથા ધર્મ નથીજ ? ’ ત્યારે મરીચિએ જાણ્યું કે ‘ આ કપિલ મને યોગ્ય મળ્યો છે. ’ એમ જાણી મરીચિએ કહ્યું કે ‘ કપિલા ઇત્યંપિ ઇહંપિ ’ ‘ હે કપિલ ! સાધુ સમીપે મહાન ધર્મ છે, અને મારી પાસે અલ્પ ધર્મ છે. ’ એ પ્રમાણે સૂત્રવિરુદ્ધ કથનથી તેણે એક કોટાકોટિ સાગરોપમ પ્રમાણ સંસારની વૃદ્ધિ કરી. તેની આલોચના કર્યા વગર ચોરાશી લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય પાળીને તે ચોથા ભવે પાંચમા દેવલોકમાં દશ સાગરોપમના આયુષ્યવાલો દેવતા થયો.

ત્યાંથી ચ્યવી પાંચમા ભવમાં કોલાગ સંનિવેષ ગામમાં એંશી લાખ પૂર્વના આયુષ્ય- વાલો બ્રાહ્મણ થયો. તે ભવમાં ત્રિદંડી થઈ ઘણો કાલ સંસારમાં મટક્યો. (આ ભવો ગણત્રીમાં લીધા નથી, સ્થૂલ ભવોજ ગણેલા છે.) છઠ્ઠા ભવમાં સ્થૂળા નગરીમાં વૉંતેર લક્ષ પૂર્વના આયુષ્યવાલો પુષ્પ નામે બ્રાહ્મણ થયો, તે ત્રિદંડી થઈ મરણ પામીને સાતમા ભવે

प्रथम देवलोकमां मध्यम स्थितिवाळो देव थयो. त्यांथी च्यवी आठमा भवमां चैत्यसं-
निवेश नामना गाममां साठ लाख पूर्वना आयुष्यवाळो अग्निद्योत नामे ब्राह्मण थयो.
छेवटे त्रिदंडी थइ मृत्यु पामीने नवमा भवे बीजा देवलोकमां मध्यम स्थितिवाळो देव थयो.
त्यांथी च्यवी दशमा भवे मंदिरसंनिवेशे साठ लाख पूर्वना आयुष्यवाळो अग्निभूत नामे
ब्राह्मण थयो. प्रांते त्रिदंडी थइ मृत्यु पाम्यो. अग्यारमा भवे त्रीजा देवलोकमां मध्यमस्थिति-
वाळो देव थयो. त्यांथी च्यवी वारमा भवमां श्वेताम्बरी नगरीमां चोराशी लाख पूर्वना आयु-
ष्यवाळो भारद्वाज नामे ब्राह्मण थयो. छेवटे त्रिदंडीपणे मृत्यु पामी तेरमा भवे चोथा देवलो-
कमां मध्यम स्थितिवाळो देव थयो. पछी घणो काळ संसारमां भटकी चौदमा भवे राजगृह
नगरमां चोत्रीश लाख पूर्वना आयुष्यवाळो स्थावर नामे ब्राह्मण थयो. छेवटे त्रिदंडी
थइ मृत्यु पाम्यो. पंदरमा भवे पांचमा देवलोकमां मध्यम स्थितिना देव थयो. त्यांथी
च्यवी सोळमा भवमां एक क्रोड वर्षना आयुष्यवाळो विश्वभूति नामे युवराजपुत्र
थयो. ते जन्ममां तेणे वैराग्यपरायण थइ संभूति मुनि पासे चारित्र ग्रहण करी अत्यंत
तीव्र तप कर्तुं. एक दिवस मासक्षपणने पारणे मथुरा नगरीमां गोचरीए गया हता. त्यां
दुर्बलपणार्थी एक गायना अथडावार्थी ते भूमि उपर पडी गया. तेने जोइने तेना काकानो
छोकरो वैशाखनंदी हास्य करीने बोल्यो के 'तुं एक मुष्टिना प्रहारथी कोठाना झाडना
तमाम फळने भूमि पर पाडी नाखतो हतो ते दिवस क्यां गयो?' आ वचन सांभळीने
क्रोधायमान थइ ते गायने शिंगडावती पकडी आकाशमां फेरवीने एवं नियाणुं कर्तुं के
'जो आ तपनुं फळ होय तो आगामी भवे हुं घणो बळवान थाडं.' ए प्रमाणे हजार
वर्ष तप तपी प्रांते पापनी आलोचना कर्या विना मरण पामी सत्तरमा भवे सातमा देव-
लोकमां उत्कृष्ट स्थितिवाळो देव थयो. त्यांथी च्यवी अठारमा भवे पोतनपुर नगरमां
प्रजापति नामना राजाने घेर पोते परणेली पोतानी पुत्री जे मृगावती तेनी कुक्षिमां सात
स्वप्नथी सूचन करायेल त्रिपृष्ठ नामनो वासुदेव थयो. ते भवमां भरतार्थने साधी घणुं
पाप करी चोराशी लाख वर्षनुं आयुष्य भोगवी ओगणीशमा भवे सातमी नरके गयो.
त्यांथी च्यवीने बीशमा भवे सिंहपणे उत्पन्न थयो. एकवीशमा भवे चोथी नरकमां नारकी-
पणे उत्पन्न थयो. त्यारपछी पाछो घणा काळ सुधी संसारमां भटक्यो. पछी वावीशमा
भवे एक क्रोड वर्षना आयुष्यवाळो मनुष्य थयो. ते भवमां शुभ कर्मां करी त्रेवीशमा भवे
महाविदेहमां मूका राजधानीमां धनंजय राजाने घेर धारिणी राणीनी कुक्षिमां चौद
स्वप्नथी सूचन करायेल प्रियमित्र नामे चक्रवर्ती थयो. प्रांते पोद्दिलाचार्य पासे चारित्र
ग्रहण करी एक कोटी वर्ष सुधी चारित्र पाळी पूरेपुं चोराशी लाख पूर्वनुं आयुष्य

ભોગવી ચોવીશમા ભવે સાતમા દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયો. ત્યાંથી ચ્યવી પચીશમા ભવે છત્રિકા નગરીમાં જિતશત્રુ રાજાને ઘેર ભદ્રા નામની રાણીની કુક્ષિમાં પચીશ લાખ વર્ષના આયુષ્યવાળો નંદન નામે પુત્ર થયો. તેણે તે ભવમાં પોટિલાચાર્ય પાસે દીક્ષા લઈ યાવજ્જીવ માસક્ષપણ કરી વીશસ્થાનકની આરાધનાવહે તીર્થંકરનામકર્મ ઉપાર્જન કર્યું. એક લાખ વર્ષસુધી ચારિત્ર પાળીને પ્રાંતે એક માસની સંલેખનાવહે છવીશમા ભવને વિષે દશમા દેવલોકમાં પુષ્પોત્તરાવતંસ વિમાનમાં વીશ સાગરોપમના આયુષ્યવાળા દેવતા થયા. ત્યાંથી ચ્યવી સત્તાવીશમા ભવે ચોવીશમા તીર્થંકર થયા.

આ પ્રમાણે મરીચિના ભવમાં તેણે ઉત્સૂત્ર ભાષણથી કોટાકોટિ સાગરોપમ પ્રમાણ સંસારની વૃદ્ધિ કરી. એ પ્રમાણે અન્ય જીવો પણ જો ઉત્સૂત્ર ભાષણ કરે તો સંસારની વૃદ્ધિ કરેઃ માટે ઉત્સૂત્ર ભાષણ કાદિ પણ કરવું નહિ, એવો આ કથાનો ઉપદેશ છે.

કારુન્નરુન્નસિંગાર-ભાવભયજીવિઅંતકરણેહિં ॥

સાહુ અવિઅ મરંતિ, નૈય નિઅનિઅમં વિરાંહંતિ ॥ ૧૦૭ ॥

અર્થ-“ કારુણ્યભાવ, રુદન, શૃંગારભાવ (હાવભાવાદિ), રાજાદિકનો ભય અને જીવિતાંતકારી અનુકૂળ પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગવહે સાધુ કદાચિત્ મરણ પામેછે, પરંતુ પોતાના નિયમને વિરાધતા નથી. ” ૧૦૭ અર્થાત્ પૂર્વોક્ત કારણો પ્રાપ્ત થતાં પ્રાણ તજી દેછે, પણ વ્રત તજતા નથી-કારુણ્યાદિવહે વ્રતની વિરાધના કરતા નથી.

અપ્પહિઅ માયરંતો, અણુમોઅંતો અ સુગ્ગંદં લહંદ ॥

રહર્કાર દાણઅણુમોઅગો-મિંગો જંહ યં બૈલ્લદેવો ॥ ૧૦૮ ॥

અર્થ-“ આત્મહિત એટલે તપ સંયમાદિ તેને આચરતો સતો પ્રાણી સદ્ગતિને પામેછે, તેમજ તેને-દાનાદિ ધર્મને અનુમોદતો સતો પણ સદ્ગતિને પામેછે. જેમ મુનિને દાન દેનાર રથકાર, તેના દાનની અનુમોદના કરનાર મૃગ અને તપસંયમ આચરનાર બલ્લદેવ મુનિ સદ્ગતિને પામ્યા તેમ. ” ૧૦૮

બલ્લદેવમુનિ, રથકાર ને મૃગ એ ત્રણે પાંચમે દેવલોકે ગયા, તેથી તપ સંયમાદિ તેમજ દાન શીલાદિ ધર્મ કર્યો, કરાવ્યો અને અનુમોદ્યો સતો પણ વહુ ફળને આપેછે. અહીં બલ્લદેવ, રથકાર ને મૃગનો સંબંધ જાણવો. ૩૨

બલ્લદેવ રથકાર ને મૃગની કથા.

દ્વારિકા નગરીને વાળી નાંચવાનું જેણે નિયાણું કરેલછે એવા દ્વિપાયન ઋષિએ અગ્નિકુમારપણે ઉત્પન્ન થઈ જ્યારે દ્વારિકાને વાળી ત્યારે માત્ર કૃષ્ણ અને વલ્લભદ્ર વેળ

વચવા પામ્યા. વીજા સર્વે બલી ગયા. બને ભાઈઓ વનમાં ગયા. ત્યાં કૃષ્ણને ઘણી તૃષા લાગી તેથી વલભદ્ર પાળી લાવવાને ગયા. ત્યાં વૈરીની સાથે યુદ્ધ થતાં રાત્રિ પહોં ગઈ. અહીં કૃષ્ણ એક વૃક્ષની નીચે પગ ઉપર પગ ચઢાવીને સુતા હતા, ત્યાં કૃષ્ણનું મૃત્યુ પોતાને હાથે થવાનું છે એવું શ્રી નેમીશ્વરના મુખથી જાણીને જેણે તે પ્રમાણે ન થવાને માટેજ વનવાસ ગ્રહણ કરેલો છે એવો વસુદેવની જરા રાણીનો પુત્ર જરાકુમાર ત્યાં આવ્યો. તેણે ફરતાં ફરતાં રાત્રિએ કૃષ્ણના પગને તળીએ રહેલું પદ્મ દૂરથી દીઠું; ઇટલે આ ચકચકિત મૃગનું નેત્ર જણાય છે એવું ધારી તેણે કર્ણ પર્યંત વાળ રેંચીને કૃષ્ણનો ચરણ વીંધી નાંચ્યો. પાસે આવતાં તે પોતાનો ભાઈ છે એમ જાણી પશ્ચાત્તાપ કરતો સતો જરાકુમાર વિલાપ કરવા લાગ્યો. તે વખતે કૃષ્ણે કહ્યું કે ‘હે પાપી ! તું અહીંથી જલદી ચાલ્યો જા, હમણા વલભદ્ર આવશે તો તે તને મારી નાંચશે.’ એ પ્રમાણે કહેવાથી જરાકુમાર તરતજ ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. પછી આયુષ્યના પ્રાંત ભાગે કૃષ્ણને ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો, તેથી તે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે ‘અરે ! જુઓ ત્રણસેં ને સાઠ સંગ્રામનો કરનારો એવો હું મહાવલ્લવાન છતાં મને વાળથી હળીને આ જરાકુમાર ક્ષેમકુશલ ગયો !’ એ પ્રમાણે દુર્ધ્યાનને વશ થઈ મરણ પામીને કૃષ્ણ ત્રીજી નરકે ગયા.

તે સમયે જલ લઈને વલભદ્ર પગ ત્યાં આવ્યા. તેણે કૃષ્ણ પ્રત્યે કહ્યું કે ‘હે બંધુ ! મેં તારા માટે ઠંડું જલ આણ્યું છે, તું ઉઠ અને જલ પી.’ એ પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યા છતાં કૃષ્ણે ઉત્તર આપ્યો નહિ ત્યારે વલદેવે વિચાર કર્યો કે ‘મેં જલ લાવવામાં ઘણો વખત ગુમાવ્યો તેથી આ મારા વંધુ ક્રોધિત થયેલા જણાય છે તેથી હું તેને સ્વમાર્ગ.’ એ પ્રમાણે વિચાર કરી પગમાં પહોંને અરજ કરવા લાગ્યા કે ‘હે વંધુ ! આ ક્રોધનો અવસર છે ? આ મોટા જંગલમાં આપણે વંને એકલા છીએ માટે તું ઉઠ.’ એ પ્રમાણે વારંવાર કહેતાં છતાં પણ જ્યારે તે બોલ્યા નહિ ત્યારે વલદેવ મોહવશ થઈ કૃષ્ણ મૃત્યુ પામેલા છે છતાં તન જીવતા જાણી પોતાના સ્કંધ ઉપર લઈને ચાલ્યા. આ સંસારમાં ત્રણ વસ્તુ સર્વથી અધિક છે. કહ્યું છે કે—

તીર્થકરાણાં સામ્રાજ્યં, સપત્નીવૈરમેવ ચ ।

વાસુદેવબલસ્નેહઃ, સર્વેભ્યોઽધિકકં મતમ્ ॥

અર્થ—“ તીર્થકરોનું સામ્રાજ્ય, સપત્ની (શોક) નું વૈર અને વાસુદેવ ને વલદેવનો સ્નેહ એ ત્રણ વાનાં સર્વથી અધિક ગણાયેલાં છે. ”

એ પ્રમાણે મરણ પામેલા ભાઈને સ્કંધ ઉપર ધારણ કરીને તેની સેવા કરતા સતા તે વલદેવને એક દિવસે સિદ્ધાર્થ નામના દેવે આવી યંત્રમાં રેતી પીઠવાનું વતાવીને વોધ કર્યા છતાં પણ તે વોધ પામ્યા નહિ. ઊલટા સ્વદગ ઊગામી ‘મારા ભાઈને મરણ પામેલો તું કેમ કહે છે ?’

एम बोलना तेनी पछवाडे मारवाने दोड्या, पण देव अदृश्य थइ गयो. वली फरीथी ते देवने पर्वतनी शिला उपर कमल वावतो जोइने बलदेवे कहुं के 'रे मूर्ख ! शिलानी अंदर शुं कमलनी उत्पत्ति संभवे छे ?' देवे कहुं के "जो तारो मृत्यु पामेलो भाइ उभो थइ तने 'हे भाइ !' ए प्रमाणे कहेशे तो आ शिलानी विषे पण कमलनी उत्पत्ति थशे." ए प्रमाणे केहेतां छतां पण बलदेवजी मोहने वश थयेला होवाथी पोतानो भाइ मृत्यु पामेलो छे एम तेमणे जाण्युं नहि. ए प्रमाणे तेमणे छ मास सुधी परिभ्रमण कर्युं. पछी तेमणे ते शरीरने विनाश पामेलुं जाण्युं एटले छोडी दीयुं. सिद्धार्थदेवे ते शरीरने समुद्रमां क्षेपन कर्युं. पछी बहु विलाप करता एवा बलदेवने श्री नेमिनाथे मोकलेला चारण मुनि ए आवीने प्रतिबोध पमाड्यो, तेथी वैराग्यपरायण थइने तेमणे ते चारण मुनि पासे दीक्षा लीधी. पछी पर्वत उपर रही उग्र तप करवा लाग्या. एक वार मासक्षपणने पारणे शहेरनी अंदर आहार लेवाने माटे आवतां तेमने कूवाने कांठे उभेली एक स्त्री ए जोया. तेना रूपथी मोहित थयेली ते स्त्री ए घडानी भ्रांतिथी पुत्रना गळामां दोरडानो गाळीओ नांख्यो. ते जोइने बलराम मुनि ए कहुं के 'हे मुग्धे ! तुं आ शुं करे छे ? मोहथी पराधीन थइने पुत्रने केम मारे छे ?' पछी तेमणे विचार कर्यो के 'मारा रूपने धिक्कार छे ! हवेथी मारे नगरमां आवतुं श्रेयस्कर नथी; वनवास सेववोज सारो छे.' ए प्रमाणे अभिग्रह करीने तुंगिका पर्वत उपर रह्या. त्यां पारणाने दिवसे जो कोइ सार्थ अथवा कोइ कठीयारो आवे छे अने ते तेमने शुद्ध अन्न वहोरावे छे तो ते आहार करे छे, नहि तो तपमां वृद्धि करेछे. ए प्रमाणे तप करतां तेमने अनेक लब्धिओ उत्पन्न थइ; अने देशनावडे अनेक व्याघ्र तथा सिंह विगेरे प्राणीओने प्रतिबोध पमाड्यो. पेलो सिद्धार्थदेव पण तेमनी सेवामांज रहेवा लाग्यो. त्यां एक अतिभद्रक मृग देशनाथी प्रतिबोध पाम्यो. ते अहर्निश तेमनी सेवा करेछे अने वनमां भमेछे. ज्यां ते आहारनो योग जाणेछे त्यां ते संबंधी संज्ञावडे बलभद्र मुनिने जणावेछे. मुनि पण तेने आगळ करीने त्यां जायछे.

एक दिवस कोइ रथकार (सुतार) ते वनमां आव्यो. ते कोइ मोटा वृक्षनी शाखा कापतां कापतां अरधी मूकी तेनी नीचे रसोइ करवा लाग्यो. पेलो मृगे ते जोइने संज्ञावडे मुनिने निवेदन कर्युं. मुनि मृगनी साथे त्यां आव्या. साधुने आवेला जोइ रथकार घणो हर्षित थइने वहोराववा लाग्यो. ते वखते पेलो मृग पण आगळ उभो रही शुभ भावना भावेछे; तेवामां पेली अरधी कापेली डाळी एकाएक त्रुटी पडी ने समकाळे त्रणेना उपर पडवाथी ते त्रणे जणा काल करी पांचमा देवलोके उत्पन्न थया.

तप करनार बलदेव साधु, सहाय करनार रथकार अने अनुमोदना करनार मृग-ए त्रणे जणाए सरखुं फल मेळव्युं. माटे आ जैनधर्म आचर्यो होय, बीजा पासे प्लाव्यो

होय अने कोइ पाळनारनी अनुमोदना करी होय तो ते समान फळ पण आपेछे; तेथी निरंतर धर्ममां उद्यम करवो, एवो आ कथानो उपदेश छे.

जं तं कयं पुरा पूरणेन, अइदुक्करं चिरंकालं ।

जई तं दयावरो इह, करिंतु तो सफल्यं हुंतं ॥ १०९ ॥

अर्थ—“जे ते अतिदुष्कर एवो तप पूर्वे चिरकाल-घणा काळ पर्यंत पूरण तापसे कयों, ते तप जो आ संसारमां (ते भवमां) दयातत्परपणे कयों होत तो ते सफल थात.” १०९. परंतु तेणे करेलो तप घणो छतां अज्ञान दोषवाळो होवाने लीधे तुच्छ फळ प्राप्त थयेलुं होवाथी ते निष्फळ गयोज कहेवाय.

पूरण तापसे तामळी तापसनी जेवो वार वर्ष पर्यंत तप कयों तेने परिणामे ते चमेरन्द्र थयो, विशेष फळ मळ्युं नहि. अहीं पूरण तापसनो संबंध जाणवो. ३३

पूरण तापसनो वृत्तांत.

विंध्याचळ पर्वत पासे पेढाल नामे गाममां पूरण नामे एक शेठ रहेतो हतो. एक दिवस वैराग्यवान थवाथी पोताना पुत्रने पोताने स्थाने स्थापीने तेणे तामाळी मुनिनी पेंडे तापसी दीक्षा लीधी. ते हमेशां छट्ट करीने पारणुं करेछे; अने पारणाने दिवसे चतुष्कोण (चार खानावाळुं) पात्र लइने परिमित घरे भिक्षा अर्थ भमेछे. तेमां जे अन्नादि पात्रना प्रथम खंडमां (खानामां) पडे ते पक्षीओने आपी देछे, बीजा खंडमां पड्युं होय ते मत्स्यने आपी देछे, त्रीजा खंडमां पड्युं होय ते स्थलचर जीवोने आपी देछे, अने चौथा खंडमां पड्युं होय ते पोते खायछे. आ प्रमाणे अति उग्र अज्ञान तप वार वर्ष सुधी करी एक मासनी संलेखनाथी काळधर्म पापी चमरचंचा नामनी राजधानीमां चमेरन्द्र थयो. आटलुं तप जो तेणे दया पूर्वक कयुं होत तो तेने बहु फळ प्राप्त थात. माटे ज्ञान पूर्वक तप करवुं, एवो आ कथानो उपदेश छे.

कारण नीयावासी, सुदुर्यरं उज्जमेण जईयव्वं ।

जई ते संगमथेरा, सर्पांडिहेरा तया आसि ॥ ११० ॥

अर्थ—“वृद्धावस्थादि कारणे करीने नित्यावासी एटले एक स्थानके रहेतां छतां पण अतिशय उद्यमे करीने (चारित्रविषये) प्रयत्नवान रहेवुं. जेम तेवा—चारित्रविषये उद्यमवंत ‘संगम स्थविर’ नामे आचार्य ते काळे (देवसानिध्यथी) सप्तातिहार्य के० महात्म्यवाळा होता हवा. ” ११०

एगंतं नीयावासी, घरस्सरणाइसु जई ममंत्तपि ।

कई न पडिहंति कलिकलुसरोसदोसाण आवाए ॥ १११ ॥

गाथा १०९—पूरणेन. चिरकालं. करंतो. होंत. गाथा ११०—नीयावासे. तया—तदा.
गाथा १११—नीयावासे. घरसरणाइसु. आवाए—भापदि.

રનો વેષ ધારણ કરીને શોકોની સાથે પુરુષની પેઠે ક્રીડા કરતી પરસ્પર खेलवा लागी. મંત્રીએ તે સઘળું જોયું, તેથી તેના મનમાં ઇર્ષ્યા ઉત્પન્ન થઈ. તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે 'અરે ! મારી સઘળી સ્ત્રીઓ સુજાતકુમારની સાથે વિલાસ કરેછે.' પછી તેણે સુજાતકુમાર ઉપર દ્વેષ રાખ્યો, અને સર્વ સ્ત્રીઓનો ત્યાગ કર્યો.

एक दिवस मंत्रीए कूटपत्र लखी राजाना हाथमां आप्यो अने कहुं के 'आवा कूटलेख लखनार सुजातकुमारने मारी नांखवो जोइए.' ए प्रमाणे सांभळीने राजाए विचार कर्यो के 'जो हुं तेने अहीं एकदम मारी नांखीश तो मारी अपकीर्ति थशे.' एम जाणी सुजातकुमारने कूटपत्र लखी आपीने चंद्रध्वज राजानी पासे मोकल्यो. ते पत्रमां लख्युं के 'आ पत्र लावनार सुजातकुमारने मारी नांखवो.' ते वाक्य बांचीने चंद्रध्वज राजाए विचार कर्यो के 'आ पुरुषरत्नने मारी नांखवानुं शामाटे लखेछे?' पछी गुप्त चर मोकली तेणे सर्व हकीकत जाणी लीधी. पछी तेणे पेले कूटपत्र गुप्त रीते पोतानी पासे साचवी राख्यो, अने पोतानी वेन चंद्रयशाने सुजातकुमारनी साथे परणावी तेने पोताना महेलमां राख्यो. चंद्रयशाना संयोगथी सुजातकुमारने रोग उत्पन्न थयो, तेथी चंद्रयशा विचारवा लागी के 'मने धिक्कार छे के मारा संयोगथी आ पुरुष रोगी थयो.' त्यारे सुजातकुमारे कहुं के 'हे सुलोचना ! आमां तारो कांइ अपराध नथी, मारां अशुभ कर्मनोज आ दोष छे.' इत्यादि वचनोथी चंद्रयशा प्रतिवोध पामी, वैराग्यपरायण थइ, अनशन अंगीकार करीने समाधिथी मृत्यु पामी देवपणे उत्पन्न थइ. अवधिज्ञानथी पूर्वभव जाणी त्यां आवी अने सुजातकुमारने कहुं के 'हे स्वामिन् ! तमारा प्रसादथी हुं चंद्रयशानो जीव देव थयेल छुं, माटे जे आज्ञा होय ते करूं.' सुजातकुमारे कहुं के 'मने मारां मातापिता पासे पहाँचाड अने मारुं कलंक उतार, जेथी हुं दीक्षा ग्रहण करूं.' देवे तत्काळ ते प्रमाणे कर्तुं. सुजातकुमारने चंपानगरीना उद्यानमां मूक्यो अने नगरप्रमाण शिला विकुर्वीने चंद्रप्रभ राजाने भय पमाडी कहुं के 'हे नराधम ! तें आ सुजातकुमार उपर विरुद्ध आचरण केम कर्तुं ?' तेथी राजाए भयभ्रांत थइ पगमां पडीने सघळी हकीकत यथार्थ निवेदन करी अने सुजातकुमारना पगमां पडी वारंवार खमाववा लाग्यो. देवे पण शिला संहरी लीधी. पछी राजाए सुजातकुमारने हाथी उपर वेसाडी मोटा महोत्सव साथे नगरमां आप्यो. सुजातकुमार पिता साथे दीक्षा लइ केवलज्ञान प्राप्त करीने मोक्षे गयो.

धर्मघोष मंत्रीने राजाए देशनિકाल कर्यो. तेना છોકરાઓ તથા સ્ત્રીઓ તેને ઘણો ધિક્કાર આપ્યો. તે ભમતો ભમતો રાજગૃહ નગરે આવ્યો. ત્યાં તેણે એક સ્થવિર મુનિ પાસે વૈરાગ્યપરાયણ થઈને દીક્ષા લીધી અને ગીતાર્થ (સૂત્ર ને અર્થનો જાણનાર) થયો. વિહાર કરતાં અન્યદા વરદત્ત નામના નગરમાં વરદત્ત મંત્રીને ઘેર ગોચરીને માટે ગયા. વરદત્ત

मंत्री दूधपाकनुं भाजन लइने सन्मुख बहोराववा आव्यो अने कहुं के ' हे स्वामी ! आ निर्दोष अन्न ग्रहण करो. ' तेवामां ते पात्रमांथी एक बिंदु नीचे पड्युं. ते जोइ धर्मघोष मुनि पाछा बली गया. त्यारे वरदत्त मंत्रीए विचार कयों के ' मुनि आहारमाटे आवेल छतां आ शुद्ध आहार तेमणे शामाटे ग्रहण कयों नहि ? ' ए प्रमाणे ते विचार करेछे तेवामां नीचे पडेला दूधपाकना बिंदु उपर एक मक्षिका (माखी) बेठी, ते माखीने जोइने तेना उपर एक गरोळी आवी, ते गरोळी उपर एक काकीडो आव्यो, ते काकीडाने मारवाने एक विलाडी दोडी, ते विलाडीना वध माटे-घरनो कूतरा आव्यो, अने ते कूतराने मारवाने माटे शेरीनो कूतरा दोड्यो, शेरीना कूतराने घरना नोकरोए मारी नांख्यो. त्यारे शेरीना लोकोए घरना कूतराने मारी नांख्यो. पछी घरना नोकरो अने शेरीना लोको वच्चे परस्पर गाळागाळी थवा लागी. बेमांथी कर्जीओ वध्यो, अने क्रोध वधी जवाथी बाणो अने खड्गोवडे युद्ध थवा लाग्युं. ते जोइ वरदत्त मंत्रीए विचार कयों के ' अहो ! आ साधुने धन्य छे के जेणे आवो भावी उपद्रव जाणीने शुद्ध अन्न आपतां छतां पण ग्रहण कर्युं नहि, आ जिन धर्मने पण धन्य छे. हवे ए जंगम तीर्थ रूप साधुनो मने केवी रीते मेळाप थशे ? ' एम विचार करतां तेने जातिस्मरणज्ञान उत्पन्न थयुं एटले सघळुं पूर्व भवतुं वृत्तांत दीक्षाग्रहणादि स्मरणमां आव्युं. पछी स्वयमेव चारित्र लइ देवताए आपेलो वेष धारण करी स्वयंबुद्ध एवा वरदत्त मुनि विहार करतां सुसमारनगरे आव्या, अने नागदेवना चैत्यमां कायोत्सर्ग करीने स्थित थया.

सुसमारपुरना राजा धुंधुमारने अंगारवती नामे अति रूपवती पुत्री हती. तेणे एक दिवस कोइ योगिनीनी साथे विवाद कयों अने योगिनीने निरुत्तर करी. योगिनीने क्रोध उत्पन्न थयो, तेथी तेणे अंगारवतीनुं रूप चित्रपटमां आळेखीने उज्जयिनीना राजा चंडप्रद्योतने बताव्युं. तेना रूपथी मोहित थइने अने योगिनीना मुखथी पण ते बहु रूपवती छे एम सांभळीने ते राजाए धुंधुमार राजा पासे दूत मोकली अंगारवतीनी मागणी करी. धुंधुमारे कहेवराव्युं के ' पुत्री मननी प्रसन्नताथी अपायछे पण बळात्कारथी लइ शकाती नथी. ' ए प्रमाणे दूतना मुखथी सांभळी चंडप्रद्योत राजाने अति क्रोध उत्पन्न थयो, तेथी मोडुं लश्कर लइ सुसमारपुर आवीने घेरो घाल्यो. अल्प सैन्यवाळो धुंधुमार राजा नगरनी अंदरज रह्यो, बहार नीकळ्योज नहि. ए प्रमाणे घणा दिवसो व्यतीत थतां धुंधुमार राजाए कोइ निमित्तियाने पूछ्युं के ' मागे जय थशे के पराजय ? ' निमित्तिये कहुं के ' हुं निमित्त जोइने कहीश. ' पछी पेला निमित्तियाए चोकमां आवीने घणां बालकोने बहीवराव्यां; एटले ते बालको भय पामीने नागप्रासादमां रहेला वरदत्त मुनिनी पासे गया, भयथी आकुळव्याकुळ थयेला ते बालकोने

કાલમાંજ મૂલગુણ જે પ્રાણાતિપાતવિરમણાદિ તેને પળ તજે છે-ઉત્તર ગુણનો નાશ થયે સતે મૂલગુણનો નાશ પળ થાયજ છે. કારણ કે જેમ જેમ આ જીવ પ્રમાદ-શિથિલતા કરેછે તેમ તેમ તે ક્રોધાદિ કષાયે કરીને પ્રેરાય છે. ” ૧૧૭. એટલે પ્રથમ શિથિલતા થવાથી ઉત્તર ગુણની હાનિ થાયછે, પછી કષાયનો ઉદ્ભવ થવાથી મૂલગુણની હાનિ થાયછે; માટે ઉત્તર ગુણ પળ તજવા નહિ.

જો નિચ્છેણ ગિન્હૈ, દેહચ્ચાંણવિ નયં ધિંદં મુઅંદ ।

સો સાંહેદ સર્કજં, જૈહ ચંદવડિસઓરૌયા ॥ ૧૧૮ ॥

અર્થ-“ જે પ્રાણી નિશ્ચયવડે-સ્થિરતાએ કરીને વ્રત નિયમાદિ ગ્રહણ કરેછે અને દેહત્યાગે-પ્રાણાંત કષ્ટ પ્રાપ્ત થયે સતે પળ જે ધૈર્યને મૂકતા નથી અર્થાત્ ગ્રહિત અભિગ્રહને તજતા નથી તે પ્રાણી પોતાના મુક્તિ સાધનરૂપ કાર્યને સાધેછે. જેમ ચંદ્રાવત-સક રાજાએ પ્રાણાંત કષ્ટ ઉત્પન્ન થયે સતે પળ ગ્રહણ કરેલો અભિગ્રહ તજ્યો નહિ તેમ વીજાએ પળ પ્રવર્તવું. ” ૧૧૮. અહીં ચંદ્રાવતસક રાજાનું દૃષ્ટાંત જાણવું. ૩૬.

ચંદ્રાવતસક રાજાનું દૃષ્ટાંત.

સાકેતપુર નગરમાં ચંદ્રાવતસ નામનો રાજા હતો. તેને સુદર્શના નામે રાણી હતી. તે રાજા પરમ શ્રાવક હતો, અને સમકિતમૂલ શ્રાવકનાં બાર વ્રતો સારી રીતે પાલ્તો સતો રાજ્ય કરતો હતો. એક દિવસ સભા વિસર્જન કરી અંતઃપુરમાં જઈ સામાયક કરી કાયોત્સર્ગમુદ્રાએ મનમાં એવું ધારીને સ્થિત થયો કે ‘ જ્યાંસુધી આ દીવો વળે ત્યાંસુધી મારે કાયોત્સર્ગ મુદ્રાથી અહીંજ સ્થિર રહેવું. ’ એ પ્રમાણે પહેલો પહોર ગયો. પછી દીવાને ઝાંઝો પડેલો જોઈ રાજાના અભિગ્રહને નહિ જાણતી દાસીએ તેમાં તેલ પૂર્યું. એ પ્રમાણે વીજો પહોર ગયો. એટલે ફરીને તેલ પૂર્યું. એ પ્રમાણે તેલ પૂરવાથી ચાર પહોર સુધી અર્ધવંડ દીવો વળ્યો; અને અર્ધવંડ અભિગ્રહવાળા રાજાએ પળ પ્રાતઃકાલમાં દીવો ઓલવાયા પછી કાયોત્સર્ગ પાચ્યો. પરંતુ રાજા ઘણો કોમળ હોવાથી ચાર પહોર સુધી એક સ્થાને સ્થિતિ કરવાને લીધે ઘણી વેદના અનુભવી વિશુદ્ધ ધ્યાનવડે કાલ કરી દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયો.

એ પ્રમાણે અન્ય મનુષ્યોએ પળ દૃઢતા રાખવી, એવો આ કથાનો ઉપદેશ છે.

સીઉએહચુંપિવાસં, દુસિસજૈપરિસહં કિલેસં ચં ।

જો સર્હૈ તસં ધમ્મો, જો ધિંદં સાં તં ચંરૈ ॥ ૧૧૯ ॥

હવે નારદનાં વચનોથી કમલમેલા સાગરચંદ્ર ઉપર રાગવાળી થઈ; તેથી નભસેન પ્રત્યે વિરક્ત મનવાળી થઈને વિચાર કરવા લાગી કે ‘ એવું મારું ભાગ્ય ક્યાંથી હોય કે સાગરચંદ્રની સાથે મારો સંબંધ જોડાય. તેના વિના મારું યૌવન તથા આ મારો દેહ વૃથા છે. ’ એ પ્રમાણે મનની અંદર સાગરચંદ્રનું ધ્યાન કરતી રહેલી છે. તે અવસરે નારદના મુખથી કમલમેલાની પ્રીતિ જોણે જાણેલી છે એવો સાગરચંદ્ર પણ તે બાળાનું ધ્યાન કરતો સતો ક્ષણમાત્ર પણ આનંદ મેળવી શકતો નથી. જેમ ધતુરાનું ભક્ષણ કરવાથી માણસ ચારે તરફ સુવર્ણ જુએ, તેમ સાગરચંદ્ર પણ મોહવશ થઈને સર્વત્ર કમલમેલાને જ જુએ, તે તેનામાં તન્મય થઈ ગયો છે. કહ્યું છે કે—

પ્રાસાદે સા દિશિ દિશિ ચ સા પૃથ્થતઃ સા પુરસ્સા
પર્યંકે સા પથિ પથિ ચ સા તદ્વિયોગાતુરસ્ય ।
હંહો ચેતઃ પ્રકૃતિરપરા નાસ્તિ મે કાપિ સા સા
સા સા સા જગતિ સકલે કોયમદ્વૈતવાદઃ ॥

“ કમલમેલાના વિયોગથી આતુર થયેલા સાગરચંદ્રને મહેલમાં, દરેક દિશામાં, પૃથ્થે તેમજ અગ્ર ભાગમાં, શય્યામાં તથા દરેક રસ્તામાં જ્યાં જુએ ત્યાં કમલમેલા જ જોવામાં આવે છે. અરે ચિત્ત! તે બાળા મારાથી જુદી છે, તે કાંઈ મારી (પ્રકૃતિ) નથી છતાં જગતમાં સર્વત્ર તેજ દૃષ્ટિગત થાય છે, તેથી આ અદ્વૈતવાદ (એકરૂપતા) કયા પ્રકારનો છે ? ”
સાગરચંદ્ર તેના વિના આશું જગત અંધકારમય માનવા લાગ્યો. કહ્યું છે કે—

સતિ પ્રદીપે સત્યગ્નૌ, સત્સુ નાનામણિષુ ચ ।
વિનૈકાં મૃગશાવાક્ષિં, તમોભૂતમિદં જગત્ ॥

“ દીવો છતાં, અગ્નિ છતાં અને વિવિધ તરહેના મણિઓ છતાં મૃગશિશુના નેત્ર જેવા નેત્રવાળી તે બાળા વિના સઘળું જગત અંધકારમય છે. ” તે ભ્રાંતિથી સર્વત્ર કમલમેલાને જ જુએ. ભ્રાંતિથી જોવામાં આવેલી તે બાળા પ્રત્યે ‘ હે પ્રાણપ્રિયે ! મારી પાસે આવ, તારું આલિંગન આપ ’ એમ બોલતા અને અનેક પ્રકારની ચેષ્ટા કરતા—એવા તેને શાંવકુમારે જોયો. તેથી તેણે પાછળથી આવી હાસ્યથી સાગરચંદ્રની આંખો બંધ કરી, ત્યારે સાગરચંદ્ર બોલ્યો કે ‘ હું જાણું છું કે તું કમલમેલા છે. તું મારી આંખો શામાટે બંધ કરે છે ? તું આવીને મારા યોગમાં બેસ તો વધારે સારું. ’ એ સાંભળીને શાંવકુમારને હસવું આવ્યું, તે બોલ્યો કે ‘ વત્સ સાગરચંદ્ર ! હું કાંઈ કમલમેલા નથી. હું તો કમલા-

મેલાનો મેલાપ કરાવનારો તારો કાકો હું. માટે આંખો ઉઘાડ અને સારી રીતે જો. અહો! કામાંધપણું કેવું છે ! કહું છે કે—

દિવા પશ્યતિ ન ઘૂકઃ, કાકો નક્તં ન પશ્યતિ ।

અપૂર્વઃ કોઽપિ કામાધો, દિવા નક્તં ન પશ્યતિ ॥

“ ઘુવડ દિવસે જોઈ શકતો નથી, કાગડો રાત્રિએ જોઈ શકતો નથી, પણ કામાંધ તો કોઈ અપૂર્વ અંધ છે કે તે દિવસે તેમજ રાત્રિએ—કોઈ વચ્ચે જોઈ શકતો નથી. ”

ઘટલું કહેતાં સાગરચંદ્રે કાકાને જોયા ઘટલે તે તેના ચરણમાં પડ્યો; અને પોતાનો અવિનય સ્વમાવી લજ્જા મૂકીને બોલ્યો કે ‘ હે તાત ! આપ બોલ્યાછો કે હું કમલામેલાનો મેલાપ કરાવનાર હું તો તે વાત સત્ય કરો. સત્પુરુષો પોતાનું બોલેલું પાળેછે. ’

કહું છે કે—

જં ભાસંતેણવિ સજ્જણેણ, જં ભાસિયં મુહે વયણં ।

તઽવ્યયણસાહણત્થં, સપ્પુરિસા હંતિ ઉજ્જમિયા ॥

“ બોલતાં બોલતાં સજ્જનો પોતાને મુખે જે વચન બોલેછે તે વચન સાધવાને—સત્ય કરવાને માટે સત્પુરુષો ઉદ્યમવંત હોયછે. ” વઢી સત્પુરુષો પરોપકાર કરવામાં પણ કુશલ હોયછે. કહુંછે કે—

મનસિ વચસિ કાયે પુણ્યપીઘૂષપૂર્ણા-

સ્ત્રિભુવનમુપકારશ્રેણિભિઃ પ્રીણયન્તઃ ।

પરગુણપરમાણૂન્ પર્વતીકૃત્ય નિત્યં

નિજહૃદિવિકસન્તઃ સન્તિ સન્તઃ કિયન્તઃ ॥

“ મન વચન અને કાયામાં પુણ્યરૂપી અમૃતથી ભરેલા, અનેક પ્રકારના ઉપકારોથી આપ્તા ત્રિભુવનને પ્રસન્ન કરનારા અને હમેશાં અન્યના પરમાણુ જેવા અલ્પ ગુણોને પણ પર્વત જેવા મોટા કરીને સ્વહૃદયમાં આનંદ પામતા એવા કોઈકજ સત્પુરુષા હોયછે. ” એ કારણથી હે કાકા ! કમલામેલાનો મેલાપ મને કરાવો. ’

આ પ્રમાણે સાંભળીને શાંતકુમારે તે વાત કહી દીધી. પછી પોતાની વિદ્યાના બઢી કમલામેલાના ઘર સુધી સુરંગ દેવરાવીને તે સુરંગદ્વારા કમલામેલાનું હરણ કર્યું અને દ્વારિકા નગરીના ઉદ્યાનમાં આવી. પછી નારદ મુનિને બોલાવીને તેની સાક્ષીએ શુભ મુહૂર્તે સાગરચંદ્રની સાથે તેને પરણાવી. અહીં તે કન્યાના માતૃપિતાએ કન્યાનું હરણ થયું છે એમ જાણી સર્વત્ર તપાસ કરી તો તે વનમાં માલમ પડી; ઘટલે તેમણે કૃષ્ણની

आगळ फरियाद करी के ' हे स्वामिन् ! आप समर्थ नाथ छतां हुं अनाथ होउं एम जाणी मारी कन्या कोइएक विद्याधरे हरण करीने वनमां मूकीछे. ' ते सांभळीने सैन्य सहित देवकीपुत्र (कृष्ण) त्यां आव्या. तेने आवतां जोइ नारदनी साथे शांव सन्मुख आवी पिताना पगमां पड्यो अने सर्व हकीकत जणावी. ' पोताना पुत्रतुं आ कृत्य छे ' एम जाणी कृष्ण मौन थइने उभा रहा. पछी सागरचंद्रे आवी नभसेनना चरणमां पडी तेने खमाव्यो, पण नभसेने तेने खमाव्यो नहि.

हवे सागरचंद्रे कमलामेलानी साथे विषयसुख भोगवतां केटलोक काळ व्यतीत कर्यो पछी एक दिवस भगवान नेमि प्रभुनी देशना सांभळीने तेणे श्रावकनां बार व्रतो अंगी-कार कर्यो. दररोज स्वव्रतनुं पालन करता सता एक वखत श्रावकनी पडिमानुं वहन करतां ते स्मशानभूमिमां जइने कायोत्सर्गे रह्यो. ते वखते नभसेन जे हमेशां तेनुं छळ शोधतो हतो ते सागरचंद्रे स्मशानमां कायोत्सर्गे रहेलो जोइने विचार करवा लाग्यो के ' आजे वखत बरावर मळ्यो छे, तेथी मारी कमलामेलाना भोक्ता सागरचंद्रे आजे मृत्यु पमाडुं. ' ए प्रमाणे विचारीने तेना माथा उपर माटीनी पाळ बांधीने तेमां धगध-गता खेरना अंगारा भरी ते अन्यत्र चाल्यो गयो. अहीं तेनी वेदनाने सम्यग् भावे सहन करतो निश्चल मनवाळो सागरचंद्र शुभध्यानथी मृत्यु पामीने स्वर्गे गयो.

आ प्रमाणे श्रावके पण आवा उपसर्गो सहन कर्योछे तो साधुए तो विशेषे करी सहन करवा जोइए, एवो आ कथानो उपदेश छे.

‘देवेहिं कामदेवो, गिहीवि नवि चालिओ तवगुणेहिं।

मत्तगयंद भुयंगम, रखवसघोरट्टहासेहिं ॥ १२१ ॥

अर्थ—“ कामदेव नामना गृहस्थ श्रावकने पण तप गुणथी मदोन्मत्त हस्ती सर्प अने राक्षसना भयंकर अट्टहास विगेरेथी देवता चळावी शक्यो नहि. ” अर्थात् देवकृत भयंकर उपसर्गथी कामदेव श्रावक छतां पण चळ्यो नहि तो मुनि तो शेनाज चळे ? आ दृष्टांत बीजा मुनि अने श्रावकोए ग्रहण करवुं. अहीं कामदेव श्रावकनो संबंध जाणवो. ३७

कामदेव श्रावकनुं वृत्तांत.

चंपा नामनी मोटी नगरीमां जितशत्रु नामे राजा राज्य करतो हतो. ते नगरीमां कामदेव नामे गाथापति (व्यापारी) वसतो हतो, ते बहु धनधान्यथी समृद्धिवान हतो. तेने भद्रा नामे स्त्री हती. तेणे एक दिवस महावीर स्वामीनी देशना सांभळी. भगवाने प्रथम समकितनुं स्वरूप निरूपण कर्युं. तेमां जणाव्युं के दर्शन

મોહનીય કર્મના ઉપશમાદિકથી અરિહંતે કહેલા જીવાદિ તત્ત્વોમાં સમ્યક્ શ્રદ્ધા ન થવી તે સમ્યક્ત્વ જાણવું; અથવા આત્માના શુભ પરિણામ એટલે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર રૂપ ત્રણ તત્ત્વોના અધ્યવસાય તે સમ્યક્ત્વ જાણવું. કહ્યું છે કે—

અરિહં દેવો ગુરુણો, સુસાહુણો જિણમયં મહપ્પમાણં ।

ઇચ્છા સુહો ભાવો, સમ્મત્તં વિંતિ જગગુરુણો ॥

“ અરિહંત દેવ, સુસાહુ ગુરુ અને જિનમત એ મારે પ્રમાણ છે, इत्यादि શુદ્ધ ભાવને જગત્ગુરુઓ સમકિત કહેછે. ” અર્હતધર્મનું મૂલ સમકિત છે. કહ્યું છે કે ‘ શ્રાવ-કના બાર વ્રતના તેરસેં ચોરાશી ક્રોડ, બાર લાખ, સત્તાવીશ હજાર, બસો ને બે ભાંગા થાયછે; એ સર્વ ભાંગાઓમા સમકિત પહેલો ભાંગો છે. સમકિત વિના બીજા એક પણ ભાંગાનો સંભવ નથી. કહ્યુંછે કે—

મૂલં દારં પડઠાણં, આહારો ભાયણં નિહી ।

દુલ્લક સાવિધમ્મસ્સ સમ્મત્તં પરિકિત્તિયં ॥

“ દુલ્લક કે ૦ બાર પ્રકારના શ્રાવકધર્મનું મૂલ, દ્વાર, પ્રતિષ્ઠાન, આધાર, ભાજન અને નિધિ સમ્યક્ત્વ કહેલું છે. ”

સમ્યક્ત્વનું ફલ આ પ્રમાણે—

અંતોમુહુત્તમિત્તંપિ, ફાસિઅં હુજ્જ જેહિં સમ્મત્તં ।

તેસિં અવહ્વપુગ્ગલ, પરિઅટ્ટો ચેવ સંસારો ॥ ૧ ॥

જં સક્કઇ તં કીરડં, જં નસક્કઇ તયંમિ સદ્દહણા ।

સદ્દહમાણો જીવો, વચ્ચઇ અયરામરં ઠાણં ॥ ૨ ॥

“ અંતર્મુહૂર્ત માત્ર પણ જે જીવને સમકિત ફરસ્યું હોય તેને અર્થ પુદ્ગલપરાવર્તજ સંસાર રહેછે—વધારે રહેતો નથી. વ્રતાદિ જે કાંઈ બની શકે તે કરવું અને જે ન બની શકે તેમાં શ્રદ્ધા રાખવી. એ પ્રમાણે સર્વદહનારો જીવ પણ અજરામર સ્થાનકને પામેછે. ” માટે સમકિત મૂલ રૂપ વ્રતો સમકિત સહિત સારી રીતે આરાધ્યાં હોય તો આલોકમાં ને પરલોકમાં વહુ ફલદાયી થાયછે. ”

આ પ્રમાણે ભગવાનની દેશના સાંભળીને પરમ સંવેગ જેને પ્રાપ્ત થયેલ છે એવો કામ-દેવ શેઠ સમકિતના ઉચાર પૂર્વક બાર વ્રતધારી થયો, અને જીવાજીવાદિ તત્ત્વનો જાણ થઈ સારી રીતે શ્રાવકધર્મને પાલવા લાગ્યો.

एक दिवस सौधर्म इंद्रे तेनां वखाण करीं के ' कामदेव श्रावक दृढधीं छे. देवो पण तेने धर्मथी चळाववाने समर्थ नथी. अरे शुं तेनुं धैर्य छे !' ए प्रमाणे कामदेवनी बहु प्रशंसा साभळी कोइ एक मिथ्यादृष्टि देव देवेन्द्रनी वाणी अन्यथा करवाने माटे कामदेव पासे आव्यो. ते अवसरे कामदेव पोसह करी पौषधशाळामां कायोत्सर्गमुद्राए रह्यो हतो. पेलो देव मध्य रात्रिए भयंकर राक्षसनुं रूप ग्रहण करी हाथमां यमनी जिह्वा जेवुं खड्ग लइ पादप्रहारथी भूमिने कंपावतो, मुख पहोलुं करी अट्टहास करतो कामदेवनी पासे आव्यो अने वोल्थो के ' आ पच्चरुखाणने तुं छोडी दे अने आ कायोत्सर्गमुद्रानो त्याग कर, नहितो आ खड्गवडे तारा टुकडे टुकडा करी नाखीश, जेथी तुं आर्तध्यानथी अकाळे मृत्यु पामीश. ' ए प्रमाणे वारंवार कहतां छतां कामदेव ध्यानथी चलित थयो नहि. पछी क्रोध उत्पन्न थवाथी ते देवे खड्गवडे कामदेवनुं शरीर छेचुं, जेथी तेने घणी वेदना थवा लागी, पण ते ध्यानथी क्षोभ पाम्यो नहि. पछी देवे पर्वत जेवुं मोडुं हाथीतुं रूप विकुर्व्यु, अने शुंदने उछाळतो भयंकर हस्तीने रूपे कामदेव प्रत्ये वोल्थो के ' हे कामदेव ! आ व्रतोने छोडी दे अने आ कायोत्सर्गमुद्रानो त्याग कर, नहितो आ शुंद वडे तने उपाडी, भूमि उपर पछाडी दंतप्रहारथी तने छुंदी नाखीश. ' आ प्रमाणे कहतां छतां पण ते ध्यानथी चलित थयो नहि. त्यारे तेने शुंदवडे उंचे उछाळीने पृथ्वी उपर पछाड्यो अने दंतप्रहारोथी वींधी नाख्यो; छतां ते जरा पण क्षोभ पाम्यो नहि अने मनमां विचार करवा लाग्यो के-

सर्वेभ्योऽपि प्रियाः प्राणास्तेऽपि यांत्वधुनापि हि ।

न पुनः स्वीकृतं धर्मं, खंडयाम्यल्पमप्यहम् ॥

“ सर्व વસ્તુ કરતાં પ્રાણ વહાલા હોયછે પરંતુ તે પણ હમણા મળે જાઓ, પણ સ્વીકૃત કરેલા ધર્મને હું અંશમાત્ર પણ સ્તંભિત કરીશ નહિ. ” પછી તે દેવ ત્રીજી વચ્ચત મહા ભયંકર, મુશઠ્ઠ જેવી જેની કાયા છે, કાજલ જેવો જેનો વર્ણ છે, ફળના આંડવરથી જે સુશોભિત છે, જેની વે જિહ્વા લપલપાયમાન થઈ રહેલી છે અને જેના દર્શનમાત્રથીજ કાયર મનુષ્યના પ્રાણ નાશ પામેછે-એવા તીવ્ર વિપવાળા સર્પનું રૂપ વિકુર્વીં કામદેવ પ્રત્યે વોલ્થો કે ' તું ગ્રહણ કરેલા વ્રતનો ત્યાગ કર, નહિતો મારી દાઢના વિપવડે અકાળે મૃત્યુ પામીશ. ' એ પ્રમાણે કહ્યા છતાં પણ તે વિલકુલ ભયાકુલ થયો નહિ અને મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે ' મારાં વ્રતોમાં જરા પણ અતીચાર મને લાગો નહિ. સ્વરૂપ અતીચારથી પણ મોટો દોષ ઉદ્ભવે છે. કહું છે કે-

अत्यल्पादप्यतीचाराद्, धर्मस्यासारतैव हि ।

अंग्रिकंटकमात्रेण, पुमान्पंगूयते न किम् ॥

“ अतिअल्प अतीचारथी पण धर्मनी निःसारता थइ जायछे. पगमां मात्र कांटो वागवाथी शुं पुरुष लंगडो थतो नथी ! ” थायछे. ए प्रमाणे निश्चय आत्मावाळो तेने जाणीने सर्परूप देव तेने डस्यो. अत्यंत दुःख उत्पन्न करनारा ते दंशथी कामदेवनुं शरीर कोळज्वरथी जाणे पीडायलुं होय तेवुं थइ गयुं अने तेने घणी वेदना थवा लागी, पण ते ध्यानथी चलित थयो नहि. ते मनमां विचार करवा लाग्यो के-

खंडनायां तु धर्मस्यानंतैरपि भवैर्भवैः ।

दुःखांतो भविता नैव, गुणस्तत्र च कश्चन ॥

“ धर्मनुं खंडन करवाथी अनंता भवो भमतां पण दुःखनो अंत आवतो नथी अने तेमां कोइ जातनो लाभ तो छेज नहि. ”

दुखं तु दुष्कृताज्जातं, तस्यैव क्षयतः क्षयेत् ।

सुकृतात्तत्क्षयश्च स्यात्, तत्तस्मिन् सुदृढो न कः ॥

“ दुःख दुःकृतथी उत्पन्न थायछे अने दुःकृतनो क्षय करवाथी तेनो क्षय थायछे; दुःकृतनो क्षय सुकृतथी थायछे, त्यारे ते सुकृतमां कोण प्राणी सुदृढ न होय ? ” ए प्रमाणे कामदेवने शुभध्यानपरायण जाणी देवे पोतानुं स्वरूप प्रगट कर्युं अने तेने सारी रीते खमाव्यो. पछी ते कहेवा लाग्यो के “ हे कामदेव ! तने धन्य छे, तुं पुण्यशाळी छे अने तें जीवितनुं फळ मेळव्युं छे. सौधर्म देवलोकमां इंद्रे तारी प्रशंसा करी. ते शब्दो उपर मने श्रद्धा न आववाथी हुं अहीं तारी परीक्षा करवाने माटे आव्यो हतो, परंतु जे प्रमाणे इंद्रे तारी प्रशंसा करी हती ते प्रमाणेज में मारी नजरे जोयुंछे. ” आ प्रमाणे कही स्तुति करीने ते देव पोताने स्थानके गयो.

प्रातःकाळे कायोत्सर्गने पारी कामदेव श्रावक समवसरणमां भगवानने वांदवा गयो. त्यां तेने भगवंते कहुं के ‘ हे कामदेव ! आज मध्यरात्रिए कोइ देवे तने त्रण उपसर्ग कर्या ए वात खरी छे ? ’ कामदेवे कहुं के ‘ हे स्वामी ! ते वात खरी छे. पछी भगवाने सर्व साधुओ अने साध्वीओने बोलावीने कहुं के “ हे देवानुप्रियो ! ज्यारे आ कामदेव श्रावकधर्ममां रहेतो सतो पण देवोए कहेला उपसर्गोने सहन करेछे तो श्रुतना जाण साधुओए तो ते सम्यक् प्रकारे सहन करवाज जोइए. ” आ प्रमाणेनुं भगवाननुं वाक्य विनय पूर्वक सघळा साधु साध्वीए सांभळ्युं अने अंगीकार कर्युं.

आ कामदेव धन्यात्मा छे के जे कामदेवनी भगवाने पोताना मुखे प्रशंसा करी.
कहुं छे के—

धण्णा ते जिअलोए, गुरवो निवसन्ति जस्सं हिययंमि ।
धन्नाण वि सो धन्नो, गुरूणहियए वसई जो ऊ ॥

“ आ जीवलोकमां ते पुरुष धन्य छे के जेना हृदयमां गुरुमहाराज वसेछे, अने ते तो धन्यमां पण धन्य छे के जे गुरुमहाराजना हृदयमां वसेछे. ”

आ प्रमाणे लोकोथी स्तुति करातो कामदेव भगवाने वांदी पोताने घेर आव्यो. पछी तेणे श्रावकोनी दर्शन आदि अग्यार प्रतिमाओने सारी रीते आराधी अने वीश वर्ष सुधी श्रावकपर्याय पाळी छेवटे एक मासनी संलेखणावडे सारी रीते सर्व पापनी आलोचना प्रतिक्रमणा करीने काळ मासे काळ करी सौधर्म नामना देवलोकमां अरुणाभ नामना विमानमां चार पल्योपमना आयुष्यवाळो देव थयो. त्यांथी च्यवीने महाविदेहमां सिद्धिपदने पामशे.

जेवी रीते कामदेवे श्रावक छतां पण भयंकर उपसर्गो सहन कर्या तेवी रीते मोक्षार्थी साधुओए पण उपसर्गो सहन करवा, एवो आ कथानो उपदेश छे.

भोगे अमुंजमाणावि, केइ मोहाँ पडंति अँहर गइं ।

कुँविओ आँहारथी, जँत्ताइजणस्स दँमगुव्व ॥ १२२ ॥

अर्थ—“केटलाक प्राणीओ भोगने भोगव्या विना तेनी इच्छा करता सता पण मोह ने अज्ञान, तेथकी अधोगति-नरकतिर्यंच गतिमा पडेछे. कोनी जेम ? यात्राए-उजाणी अर्थे वनमां गयेला लोकोनी उपर (आहार न आपवाथी) कोपायमान थयेला आहारना अर्थी द्रुमक एटछे भिक्षुकनी जेम. ” १२२

मनवडे दुध्यान चिंतववाथी जेम तेणे दुर्गतिरूप फळ प्राप्त कर्युं तेम वीजा पण प्राप्त कोरेछे. अहीं ते द्रुमकनो संबंध जाणवो. ३८.

द्रुमकनुं दृष्टांत.

राजगृह नगरने विषे कोइ एक उत्सवमां सर्व लोको वैभारगिरि उपर उजाणीए गया हता. ते वखते कोइ एक भिक्षुक भोजननी इच्छाथी नगरमां भमतां भोजन नहि मळवाथी वनमां आव्यो. त्यां पण ते सर्वत्र भटक्यो, पण अंतराय कर्मना उदयथी तेने कोइए भिक्षा आपी नहि; तेथी ते सर्वनी उपर गुस्से थइ विचारवा लाग्यो के “ अरे !

આ નગરના લોકો અતિ દુષ્ટ છે. કારણકે તેઓ સ્વાયં છે, પીંછા, ઇચ્છા મુજબ ભોજન કરે છે, પરંતુ મને જરા પળ સ્વાવાનું આપતા નથી; તેથી હું વૈભારગિરિ ઉપર ચઢી મોટી શિલા ગવડાવીને આ સર્વ દુષ્ટોને ચૂર્ણ કરી નાંખું.” એ પ્રમાણે વિચાર કરતો રૌદ્ર ધ્યાનથી વૈભારગિરિ ઉપર ચઢ્યો અને ત્યાંથી એક મોટી શિલા ગવડાવી. તે શિલાને પહતી જોડે સર્વે લોકો નાસી દૂર ગયા. પરંતુ તેજ ભિક્ષુક દુર્માગ્યને લીધે તે ગવડતી શિલાની નીચે આવી ગયો અને તેના મારથી દબાઈ જઈ તેનું બધું શરીર ચૂર્ણ થઈ ગયું; જેથી તે રૌદ્ર ધ્યાનવડે મૃત્યુ પામી સાતમી નરકે ગયો. અહો! મનનો વ્યાપાર કેવો વલવાન છે! કહું છે કે—

મનોયોગોબલીયાંશ્ચ ભાષિતો ભગવન્મતે ।

યઃ સપ્તમીં ક્ષણાર્દ્ધેન નયેદ્ધા મોક્ષમેવ ચ ॥

“ સર્વ યોગોમાં મનનો યોગ વલવાન છે, એ પ્રમાણે ભગવાને કહું છે. કારણકે તે મનનો યોગ અર્ધ ક્ષણમાં સાતમી નરકે લઈ જાય છે અથવા મોક્ષે પણ લઈ જાય છે.” વળી—

મન એવ મનુષ્યાણાં, કારણં બંધમોક્ષયોઃ ।

યથૈવાલિંગ્યતે માર્યા, તથૈવાલિંગ્યતે સ્વસા ॥

“ મનુષ્યોને બંધ તથા મોક્ષનું કારણ મનજ છે. કારણકે જેવી રીતે માર્યાનું આલિંગન કરાય છે તેવીજ રીતે (મલતી વચ્ચે) વેનને પણ આલિંગન કરાય છે.” (પરંતુ તેમાં મનના વિચારનોજ તફાવત છે).

એવી રીતે જેમ તે ભિક્ષુકે રૌદ્ર ધ્યાનથી નરકનું દુઃખ મેલવ્યું તેવીજ રીતે અન્ય પણ નરકનું દુઃખ મેલવે છે. માટે મનથી પણ ભોગની ઇચ્છા ન કરવી, એવો આ કથાનો ઉપદેશ છે.

ભવસયસહૈસ્સદુલહે, જાઝજરામરણં સાગરુત્તારે ।

જિણવંયણંમિ ગુણાયર, સ્વર્ણમવિ માકાંહિસિ પમાયં ॥ ૧૨૩ ॥

અર્થ—“હે ગુણાકર ! લાલ્લો ભવે પણ પામવા દુર્લભ અને જન્મ જરા મરણ રૂપ સમુદ્રથી પાર ઉતારનાર એવા જિન વચનને વિષે ક્ષણમાત્ર પણ પ્રમાદ ન કરીશ.” ૧૨૩. અર્થાત્ પ્રમાદ તજીને જિનવચન આરાધવા યોગ્ય છે.

જં નં લહંઈ સમ્મત્તં, લહ્ધૂણંવિ જં નં ઈં સંવેગં ।

વિસયંસુહેસુ યં રજ્જંઈ, સો^{૧૩} દોસો^{૧૪} રાગદોસાણં ॥ ૧૨૪ ॥

અર્થ—“આ જીવ જે સમ્યક્તને પામતો નથી, સમ્યક્ત પામ્યા છતાં પણ જે સંવેગને પામતો નથી અને વિષયસુખ જે શબ્દાદિ તેને વિષે જે રક્ત થાયછે તે સર્વે રાગદ્વેષનો જ દોષ છે. ” ૧૨૪. તેથી દોષના હેતુ એવા રાગદ્વેષજ તજવા યોગ્ય છે. અહીં સંવેગ ને વૈરાગ્ય-સંસારથી ઉદાસી ભાવ ને મોક્ષનો અભિલાષ સમજવો.

તોં બહુગુણનાં સાણં, સમ્મત્ત ચરિત્તં ગુણવિનાસાણં ।

નં હું વસં માંગંતં વ્વં, રાગદ્વેષાણં પાવાણં ॥ ૧૨૫ ॥

અર્થ—“તે માટે વહુ ગુણનો નાશ કરનાર અને સમ્યક્ત તે શુદ્ધ શ્રદ્ધાન, ચારિત્ર તે પંચાશ્રવનિરોધ અને ગુણ તે ઉત્તરગુણ તેનો વિનાશ કરનાર એવા રાગદ્વેષ રૂપ જે પાપ તેને વશ નિશ્ચે ન આવવું. ” ૧૨૫.

નાં વિ તં કુળંદ ઔમિત્તો, સુદ્ધુવિ સુંવિરાહિઓ સમથ્યોવિ ।

જં દોંવિ અણિગ્ગહિયા, કરંતિ રાંગોઅ દોસોંઅ ॥ ૧૨૬ ॥

અર્થ—“જેવો અનર્થ નિગ્રહ નહિ કરેલા-નહિ રોકેલા એવા રાગ અને દ્વેષ એ વને કરેછે તેવો અનર્થ અતિશય સારી રીતે વિરાધેલો અને સમર્થ એવો પણ અમિત્ર જે શત્રુ તે કરી શકતો નથી. ” ૧૨૬ અર્થાત્ શત્રુ તો વિરાધ્યો સતો એક ભવમાં મરણ આપે પણ રાગદ્વેષ તો અનંતા જન્મમરણ આપે માટે રાગદ્વેષજ તજવા યોગ્ય છે.

દેહલોએ ઔયાસં અંજસં ચં કરંતિ ગુણવિનાસં ચં ।

પસંવંતિ પરલોએ સારીરમણોગે દુંસ્વે ॥ ૧૨૭ ॥

અર્થ—“રાગદ્વેષનાં ફલ કહેછે-આ લોકમાં આયાસ કે શરીર ને મન સંવંધી ક્લેશ તથા અપયશ અને ગુણ તે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર તેનો વિનાશ કરેછે અને પરલોકમાં શરીર સંવંધી ને મન સંવંધી દુઃખો પ્રસવેછે-આપેછે. અર્થાત્ રાગદ્વેષ નરકતિર્થંચ ગતિના આપનાર હોવાથી તેમજ અનર્થમૂલક હોવાથી પરલોકમાં પણ અનેક પ્રકારનાં દુઃખો પ્રાપ્ત થાયછે. ” ૧૨૭

દ્વિદ્વિં અહો અંકજ્જં, જં જાણંતોવિ રાંગદોસેહિં ।

ફલં મંડલં કંઠુઅરસં, તંચેવં નિસેવંએ જીવોં ॥ ૧૨૮ ॥

અર્થ—“અહો મહા આશ્ચર્યકારી આ અકાર્ય છે ! ધિક્કાર છે, ધિક્કાર છે આ જીવને ! કે જે આ રાગદ્વેષને (મહા અનર્થકારી છે એમ) જાણતો સતો અને તેનાં ફલ

(વિપાક) અતુલ (વિસ્તીર્ણ) અને અતિ કઢવાં છે એમ પણ જાણતો સતો તેનેજ તે રાગ-
દ્વેષનેજ અથવા તેના ફલને જીવ (અમૃતરસની બુદ્ધિ) ફરી ફરીને સેવે છે. ” ૧૨૮
તેથી આ સંસારવાસી જીવોને ધિક્કાર છે !

કોં દુરકં પાવિજ્ઞા, કર્સસવિ સુખેહિં વિહ્યંઓ હુંજા ।

કો^૧ નંવિ લભિંજ્ઞ મુર્ખવં, રાગદોસોં જંઈ ન હુંજા ॥ ૧૨૯ ॥

અર્થ—“ જો રાગદ્વેષ ન હોત તો કોણ દુઃખ પામત ? કોને સુખે કરીને વિસ્મય
થાત ? (કે અહો આ મહાસુખી છે) અને કોણ જીવ મોક્ષ ન પામત ? અર્થાત્ સર્વે
જીવો મોક્ષે જાત. ” ૧૨૯

માળી ગુરુપિઢિનીઓ, અણથ્યંભરિઓ અમગ્ગચારીય ।

મોહં કિલેસંજાલં, સોં સ્વાઈ જહેવં ગોસાંલો ॥ ૧૩૦ ॥

અર્થ—“ જે શિષ્ય માની (અહંકારી), ગુરુનો પ્રત્યનિક (ગુરુના અપવાદ
બોલનારો), પોતાના અશુદ્ધ સ્વભાવથીજ અનર્થનો ભરેલો અને ઉત્સુક પ્રરૂપણારૂપ ઉન્મા-
ગે—અમાર્ગે ચાલનારો હોય તે શિષ્ય ફોગટ અનેક પ્રકારના ક્લેશ (શિરોમુંડન સંયમાદિ)
સમૂહને ભોગવેછે. અર્થાત્ નિષ્ફળ તપ સંયમાદિ કષ્ટને સહન કરેછે. ગોસાલાની જેમ. ” ૧૩૦

ભગવંતના શિષ્યાભાસ ગોસાલે જેમ ફોગટ તપ સંયમાદિ કષ્ટ ભોગવ્યું. ઉપર
જણાવેલા દોષવાળો હોવાથી તેને તપ સંયમાદિનું કાંઈ પણ ફળ પ્રાપ્ત થયું નહીં, તેમ સમ-
જવું.

કલહંણ કોહણસીલો, મંહણસીલો વિવાયસીલો યં ।

જીવો નિચ્ચુજ્જલિઓ, નિરથ્યંયં સંર્યમં ચરંઈ ॥ ૧૩૧ ॥

અર્થ—“ જે જીવ કલહ કરવાના સ્વભાવવાળો હોય, ક્રોધ કરવાના સ્વભાવ-
વાળો હોય, મંહન કરવાના સ્વભાવવાળો હોય અને વિવાદ કરવાના સ્વભાવવાળો હોય
તે નિત્ય પ્રજ્વલિત રહેછે તેથી તે નિરર્થક ચારિત્રને આચરે છે. ” ૧૩૧ અર્થાત્ ક્રોધ
થી ચારિત્રનો વિનાશ થાયછે અને આ વધા ક્રોધનાજ પ્રકારછે, તેથી ક્રોધને તર્જીને ચારિ-
ત્ર પાળવું તેજ શ્રેયકારી છે.

પરસ્પર રાહો પાડીને બોલવું તે કઠ્ઠા સમજવો. પારકા ગુણને સહન ન કરી શકવાનો તે સ્વભાવ તે ક્રોધનશીલ સમજવો, યાદિ મુદ્દિ વિગેરેથી યુદ્ધ કરવાનો જે સ્વભાવ તે મંડનશીલ જાણવો અને વચનવડે વાદવિવાદ કરવો તે વિવાદશીલ જાણવો.

જંહ વળદવો વૈળં, દવદવસ્સૈ જલિઓ સ્વળેળં નિહહૈં ।

एवं कसायपरिणओ, जीवो तव संजमं दहई ॥ १३२ ॥

અર્થ--“ જેમ વનમાં લાગેલો દાવાનલ ઉતાવળો ઉતાવળો જ્વલિત થઈને ક્ષણ માત્રમાં આશ્વા વનને બાળી નાશે છે તેમ કષાયપરિણત (કષાય પરિણામે વર્તતો) જીવ તપસંયમને પણ શીઘ્ર બાળે છે--નાશ પમાડે છે. ” ૧૩૨. તેથી સમતાજ ચારિત્રધર્મનું મૂલ્ય એમ સમજવું.

परिणामवसेण पुणो, अहिओ ऊणयरेंउ व्वं हुज्जं खओ ।

तर्हावि व्यवहारमित्तेण, भन्नइ इमं जहाँ थूलं ॥ १३३ ॥

અર્થ--“ વળી પરિણામને વશે ઇટલે જેવા જેવા પરિણામ થાય તે પ્રમાણે અધિકો અથવા ઓછો તપસંયમનો ક્ષય થાય છે, તથાપિ વ્યવહાર માત્રે કરીને આ કહેવાય છે કે જેમ સ્થૂલ ક્ષય થાય છે. ” ૧૩૩. પરંતુ તે વ્યવહારનયનું વચન સમજવું. નિશ્ચયનયે તો કષાયના તીવ્રતર પરિણામે કરીને ચારિત્રનો તીવ્રતર ક્ષય થાય છે અને મંદ પરિણામે મંદ ક્ષય થાય છે. તેથી જેવા જેવા પરિણામ તે અનુસારે ક્ષય થાય છે એમ જાણવું.

फरुसवयणेण दिणंतवं, अहिखव्वंतो हणंइ मासंतवं ।

वरिसंतवं सवमाणो, हणंइ हणंतो अ सासन्नं ॥ १३४ ॥

અર્થ--“ કઠળ વચન કહેવાથી--ગાલ દેવા વિગેરેથી તે દિવસના કરેલા તપ સંયમાદિ પુણ્યને હણે છે (ક્ષય પમાડે છે), અધિક્ષેપ ઇટલે અત્યંત ક્રોધ કરીને જાતિ કુલ મર્માદિ પ્રકાશતો સતો મહિનાના તપસંયમનો ક્ષય કરે છે, ‘ તારું આવું અશ્રેય થશે ’ એમ શાપ દેતો સતો વર્ષ પર્યંતના તપસંયમને હણે છે અને યાદિ સ્વદ્ગાદિ વડે પરનો ઘાત કરતો સતો જન્મ પર્યંતના શ્રામણ્યને (શ્રમણપણાને) હણે છે. ” ૧૩૪.

આ વધા વ્યવહારિક વચનો સમજવાં.

अह जीविअं निकितंइ, हंतूण यं संजमं मलं चिणंइ ।

जीवो पमायबहुलो, परिभेमइ जेणं संसारे ॥ १३५ ॥

एक दिवस ते मोडું धાડું લઇને કુશસ્થલ નગર લુંટવાને ગયો. તે વખતે તે નગરમાં દેવશર્મા નામનો एक दरिद्री ब्राह्मण वसतो હતો. તે દિવસે ઘણા મનોરથ પૂર્વક તેણે પોતાના ઘર આગલ ક્ષીરનું મોજન રંધાવ્યું હતું, અને પોતે સ્નાનાર્થે નદીએ ગયો હતો. તે અવસરે કોઈ एक चोरे તે ब्राह्मणना घरमां दाखल થइ તે क्ષीरनुं भाजन उपाड्युं. તે જોઈને રુદન કરતાં કરતાં તે બ્રાહ્મણનાં બાલકોએ નદીએ જઈ તેમના પિતાને તે કહ્યું. ક્ષુધાતુર થયેલ તે બ્રાહ્મણ પણ જલદી ઘરે આવી ક્રોધિત થઈને મોટી મોગલ લઈ મારવાને માટે તે ચોર પાસે આવ્યો. બંને પરસ્પર લડવા લાગ્યા. તે વખતે પેલા દૃઢપ્રહારીએ આવીને સ્વદ્ગતિ બ્રાહ્મણને મારી નાંખ્યો. તેને ભૂમિપર પડેલો જોઈને ક્રોધાવેશથી પરવશ થઈ પોતાનું પૂછડું ડાકું કરી તે બ્રાહ્મણના ઘરની ગાય તે દૃઢપ્રહારીને મારવાને માટે દોડી, પરંતુ દૃઢપ્રહારીએ મર્યાદા પરિણામ પૂર્વક તે ગાયને પણ મારી નાંખી. તે અવસરે પોતાના પતિને મરેલો જોઈને આંસુ પાડતી, વિલાપ કરતી અને ગાઢ સ્વરે આક્રોશ કરતી તે બ્રાહ્મણની સગર્ભા સ્ત્રી ત્યાં આવી. તેને પણ તે દૃઢપ્રહારીએ મારી નાંખી. તેના પેટ ઉપર પ્રહાર કરવાથી તેની કુક્ષિમાં રહેલો ગર્ભ નીકળીને પૃથ્વી ઉપર પડ્યો. તે ગર્ભને ભૂમિ ઉપર તરફડતો જોઈને તે નિર્દય હતો છતાં તેના મનમાં દયા ઉત્પન્ન થઈ. તે વિચારવા લાગ્યો કે “ અરે ! અતિ અધમ કર્મ કરનાર મને ધિક્કાર છે ! મેં નિષ્કારણ આ અનાથ અને ગર્ભવતી અવલ્લાને મારી નાંખી. મને ચારે હત્યા લાગી. एक પણ हत्याથી निश्चय नरकगति प्राप्त थायछे तो मैं आ चार हत्या करीछे तेही मारी केवी गति थशे ? दुर्गति रूप कूवामां पडतां भने कोण शरणभूत थशे ? ” આ પ્રમાણે વિચાર કરી વ્યગ્ર મને નગરમાંથી નીકળી વનમાં ગયો. ત્યાં તેણે एक साधुને જોયા. તેમના ચરણમાં પડી પોતાના પાપનું સ્વરૂપ નિવેદન કર્યું અને કહ્યું કે ‘ हे भगवन् ! आ हत्याओना पापमांथी हुं केवी रीते मुक्त थाउं ते कहो. ’ સાધુએ કહ્યું કે ‘ शुद्ध चारित्रधर्मने आराध्या शिवाय तुं ते पापथी मुकाइश नहि. ’ તે સાધુના વચનથી વૈરાગ્ય પામીને તેણે ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું.

પછી તેણે એવો દૃઢ અભિગ્રહ કર્યો કે ‘ ज्यांसुधी आ चार हत्याओ मारा स्मरणमां आवे त्यांसुधी अन्न के पाणी मारे लेवुं नहि. ’ એવો અભિગ્રહ લઈ તેજ નગરના एक दरवाजे कायोत्सर्ग કરીને ઉભો રહ્યો. પછી તે દરવાજે થઈને આવતા જતા નગરના લોકો તે હત્યાઓનું વારંવાર સ્મરણ કરાવીને ‘ आ महा दुष्ट कर्मनो करनार छे ’ એ પ્રમાણે કરી તેની તાડના તર્જના કરવા લાગ્યા. કેટલાક લાકડીવડે મારેછે, કેટલાક મુઠ્ઠિપ્રહાર કરેછે, કેટલાક ગાળો દેછે, કેટલાક પથ્થરો ફેંકેછે અને કેટલાક દુર્વચનોથી તેનો તિરસ્કાર કરેછે, પરંતુ તે જરા પણ ક્રોધ કરતો નથી. લોકોએ મારેલા પથરા

अने इंटोवडे ते गळा सुधी ढंकाइ गयो. छेवटे पोतानो श्वास रुंधायछे एम जाण्युं त्यारे कायोत्सर्गने पारी ते बीजे दरवाजे जइने काउसग करी उभो रह्यो. त्यां पण तेणे तेज प्रमाणे परीसहोने सहन कर्या. पछी त्रीजे दरवाजे गयो. पछी चोथे दरवाजे गयो. त्यां गाळ, मार अने प्रहार विगेरे सहन करतां जेणे चतुर्विध आहारनुं पचख्खाण कर्युंछे एवा ते दृढप्रहारीने छ मास व्यतीक्रम्या, परंतु ते पोताना नियमथी जरा पण चलित थयो नहि. विशुद्ध ध्यानथी तेनुं अंतःकरण क्षमावडे निर्मळ थयुं अने घातिकर्मनो क्षय थवाथी तेने केवळज्ञान उत्पन्न थयुं. पछो घणा जीवोने प्रतिबोध पमाडी दृढप्रहारी केवली मोक्षे गया.

ए प्रमाणे बीजा पण जेओ आक्रोश आदि अनेक प्रकारना उपसर्गोने सहन करेछे तेओ अनंत सुखना भोगवनारा थायछे, एवो आ कथानो उपदेश छे.

अहमाहओत्ति नयं पडिहणंति, सत्तंवि नय पडिसवन्ति ॥

मारिज्जन्तावि जइ, संहन्ति सहस्समल्लुव ॥ १३७ ॥

अर्थ—“ मुनिओ आणे मने हण्योछे एम जाण्या छतां पण तेने हणता नथी, कोइए श्राप दीधा छतां पण तेने सामो श्राप देता नथी अने मार्या छतां पण ते सहन करेछे. सहस्रमल्लनी जेम. ” १३७

अहीं हण्योछे एटले पीडा उपजावी छे—सामान्य प्रहारादि करेलछे एम समजवुं जेम सहस्रमल्ल साधुए प्रहारादि सहन कर्या तेम बीजाए पण सहन करवा. अत्र सहस्रमल्लनुं दृष्टांत जाणवुं. ४०

सहस्रमल्लनी कथा.

शंखपुर नगरमां कनकध्वज राजा राज्य करतो हतो. तेनी सभामां वीरसेन नामनो कोइ सुभट राजसेवा करतो हतो. राजाए तेने पांचसे गाम आपवा मांड्या छतां तेणे ते लीधां नहि. तेणे कहुं के ‘ हे राजन् ! मारे आपनी सेवा पगार पण लीधा वगर करवी जोइए. आप प्रसन्न थशो तो सघळुं सारुं थशे. ’ ए प्रमाणे कही हमेश राजानी सेवा करेछे. हवे ते वखते कालसेन नामनो ते राजानो एक दुर्जय शत्रु छे, ते कोइनाथी वश थतो नथी. अनेक गामो ने शहेरोने ते उपद्रव करेछे. एकदा सभामां बेठेला राजाए कहुं के ‘ एवो कोइ वळवान छे के जे कालसेनने जीवतो पकडीने मारी पासे लावे ? ’ राजानुं ते वचन सांभळीने सघळा मौन रह्या, कोइ वोल्युं नहि. एटले वीरसेन वोल्यो के ‘ हे राजन् ! आप बीजाओने शामाटे कहोछो ? मने आज्ञा करो—तो हुं एकलो जइ तेने वांधीने आपनी समझ लावुं. ’ राजाए आज्ञा

આપી એટલે ઉપર પ્રમાણેની રાજા પાસે પ્રતિજ્ઞા કરી તૈયાર થઈને માત્ર સ્વદ્વં લઈ એક-લોજ કાલસેનની સામે ચાલ્યો. કાલસેન પણ પોતાનું લશ્કર લઈ સન્મુખ આવ્યો. મોટું યુદ્ધ થતાં કાલસેનનું સઘળું સૈન્ય નાસી ગયું. એટલે વીરસેન એકલા રહેલા કાલસેનને ઘાંધીને રાજાની સમીપે લાવ્યો. રાજા પણ વીરસેનનું તેવું વલ્લ જોઈને આશ્ચર્ય પામ્યો, અને ' જે લાચો માણસોથી જીતી શકાય તેવો નહોતો તેને લીલામાત્રમાં આપે પરાજિત કર્યો ' એ પ્રમાણે કહી સભાના લોકો પણ તેની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. સંતુષ્ટ થયેલા રાજાએ તેને લક્ષદ્રવ્ય આપી સહસ્રમહ્લ એવું તેનું નામ સ્થાપન કર્યું અને તેને એક દેશનો રાજા બનાવ્યો. પછી કાલસેન પાસે પણ પોતાની આજ્ઞા મનાવી તેનું રાજ્ય તેને પાછું સોંપ્યું.

સહસ્રમહ્લને પોતાના દેશ ઉપર રાજ્ય કરતાં કેટલાક દિવસો વ્યતિક્રમ્યા. એકદા સુદર્શનાચાર્યે કહેલા ધર્મના શ્રવણથી તેને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો. તેથી તેણે રાજ્ય તજી દઈને ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. તે સામાયિકથી માંડીને અગિયાર અંગ ભળ્યો. અનુક્રમે ચારિત્ર પાઠતાં તેણે જિનકલ્પવિહાર અંગીકાર કર્યો. તે પ્રમાણે વિહાર કરતાં એકદા તે કાલસેન રાજાના નગરની સમીપ ભાગમાં કાચોત્સર્ગ મુદ્રાથી રહ્યા. કાલસેને તેને જોઈને ઓઠાવ્યા; એટલે ' આ પાપીજ મને જીવતો પકડીને કનકધ્વજ રાજા પાસે લઈ ગયો હતો ' એમ વિચારી તેના પર રુષ્ટમાન થઈને તે દુષ્ટ કાલસેને સહસ્રમહ્લ સાધુને લાકડીઓ, ઈંટો અને પાષાણાદિના પ્રહારો કરવા વડે અતિ કદર્થના કરી; પરંતુ તે જરા પણ ક્ષોભ પામ્યા નહિ. ક્ષમા ધારણ કરીને શુદ્ધ ધ્યાનમાં તત્પર રહ્યા. અનુક્રમે તે કાલસેને કોરેલા ઉપસર્ગોથી થયેલ વેદનાવડે મૃત્યુ પામી સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયા.

આ પ્રમાણે બીજા મુનિઓ પણ ક્ષમા કરવી એવો આ કથાનો ઉપદેશ છે.

દુઝ્જળમુંહકોદંડા, વયર્ણસરા પુઞ્વકર્મ્મનિમ્માયા ।

સાહૂંણ તે' ન લંગ્ગા, સંતિફલયંવહંતાણં ॥ ૧૩૮ ॥

અર્થ—“ ક્ષમારૂપી ફલક જે ઢાલ અથવા વસ્ત્ર તેને વહન કરતા-ધારણ કરતા એવા સાધુઓને તે દુર્જનના મુખ રૂપ ધનુષ્યમાંથી નીકળેલાં અને પૂર્વકર્મ્મથી નિર્માણ થયેલાં એવાં કટુ વચન રૂપી વાળો લાગતાં નથી. અર્થાત્ મર્મનો ભેદ કરે તેવાં દુર્જનનાં વચનો મુનિઓ સમતા-ક્ષમાવડે સહન કરછે. ” ૧૩૮

પથ્થરેળાંહઓ કીવો, પથ્થરં ડંકુ મિંચ્છઈ ।

મિગારિઓ સૈરં પપ્પ, સરુપ્પત્તિં વિમંગ્ગઈ ॥ ૧૩૯ ॥

अर्थ—“ पथ्यरथी हणायेलो कुतरो पथ्यरने करडवाने इच्छेछे अने सिंह बाणने पामीने अर्थात् पोताने बाण लागवाथी बाण तरफ न जोतां शरोत्पत्तिने एटले आ बाण क्यांथी आव्युंछे ते स्थानने अथवा बाण मुकनारने जुएछे-शोधेछे. ” १३९.

मुनि पण दुर्वचन रूपी तीरने पामीनेते बोलनार तरफ द्वेष करता नथी पण आ वचन-प्रहार मारा पूर्वोपार्जित कर्मनुं फळ छे एम विचार करी ते कर्मोने हणवा प्रयत्न करेछे.

तहँ पुँर्वि किँ नर्कयं, न बाँहए जेण मेँ समर्थोवि ।

इँण्हि किँ कस्सँव कुप्पि-मुँत्ति धीराँ अणुँप्पिच्छा ॥ १४० ॥

अर्थ—“ धीर पुरुष एवी रीते विचार छे के-हे आत्मा ! तें पूर्वभवे शामाटे एवं (सुकृत) न कर्तुं के जेथी मने समर्थ एवो पुरुष पण बाधा करी न शके ? (जो शुभ कर्तुं होत तो तने कोण बाधा करी शकत ?) हवे अत्यारे शामाटे कोइना उपर कोप करुं ? (कारणके पूर्वना अशुभ कर्मनो उदय थये सते पर उपर क्रोध करवो ते व्यर्थ छे), आम विचारिने ते कोइना पर क्रोध करता नथी. ” १४०.

अणुराएण जइस्सँवि, सियार्यपत्तं पियाँ धर्रावेइ ।

तहँविय खंदकुमारो, नं बंधुपसिंहि पडिबँद्धो ॥ १४१ ॥

अर्थ—“ यति थयेला एवा पण पोताना पुत्रना अनुरागे करीने तेना पिता तेना पर श्वेत छत्र (सेवको पासे) धरावेछे, ते छतां पण स्कंदकुमार नामना मुनि पितानो आवो स्नेह छतां बंधुवर्गना स्नेह रूप पासे करीने बंधाणा नहि. ” १४१. अहीं स्कंदकुमारनुं दृष्टांत जाणवुं. ४१

स्कंदकुमारनुं दृष्टांत.

श्रावस्ती नामे एक मोटी नगरी हती. त्यां तमाम शत्रुमंडलने धूमकेतु जेवो कनककेतु नामे राजा हतो. तेने देवांगना करतां पण अति सुंदर एवी मलयसुंदरी नामे राणी हती. तेमने स्कंदकुमार नामे प्राणप्रिय तनुज (कुमार) हतो अने मनुष्योने आनंद आपनारी सुनंदा नामे पुत्री हती. रूप ने यौवनथी गर्वित वनेली तेने कांतिपुर नगरना राजा पुरुषसिंहने आपेली हती. एकदा श्रावस्ती नगरीए श्रीविजयसेन सूरि पथार्या. स्कंदकुमार परिवार सहित बांदवाने आव्यो. गुरुए धर्मदेशना आपी के हे भव्य जीवो ! आ संसार अनित्य छे, आ शरीर नाशवंत छे, संपत्तिओ जलतरंग जेवी चंचळ छे, यौवन पर्वतमांथी नीकळती नदीना प्रवाह जेवुं

છે; માટે આ કાઠકૂટ વિષ જેવાં વિષયમુખના આસ્વાદથી શું ! આગમમાં પણ કહ્યું છે કે—

સંપદો જલતરંગવિલોલા, યૌવનં ત્રિચતુરાણિ દિનાનિ ।

શારદાશ્રમિવ ચંચલમાયુઃ, કિં ધનૈઃ કુરુત ધર્મમનિંદ્યમ્ ॥

“ સંપત્તિઓ જલના તરંગ જેવી ચપલ છે, યૌવન માત્ર ત્રણ ચાર દિવસ રહેનારું છે અને આયુષ્ય શરદઋતુના મેઘ જેવું ચંચલ છે, તો ધનથી શું વિશેષ છે ? અનિંદ્ય એવો ધર્મજ કરો. ” વઢી—

સર્વં વિલવિયં ગીયં, સર્વં નટ્ટં વિડંબણા ।

સર્વે આભરણા ભારા, સર્વે કામા દુહાવહા ॥

“ સર્વ ગીતો વિલાપ રૂપ છે, સર્વ નૃત્યો વિડંબના રૂપ છે, સર્વ પ્રકારના આભરણો ભાર રૂપ છે અને સર્વ પ્રકારના કામો (વિષયો) પરિણામે દુઃખના આપનારા છે. ”

ઇત્યાદિ ગુરુની દેશના સાંભળીને સ્કંદકુમાર પ્રતિવોધ પામ્યો અને ઘણા આગ્રહથી માતાપિતાની આજ્ઞા લઈ તેણે શ્રી વિજયસેન સૂરિ પાસે ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. તે દિવસથી આરંભેન રાજાએ પણ સ્નેહથી પોતાના પુત્ર ઉપર શ્વેત છત્ર ધારણ કરાવ્યું, અને સેવા કરવાને માટે તેની પાસે સેવકો રાખ્યા. તે નોકરો માર્ગમાં કાંટા વિગેરે પડ્યા હોય તે આઘા પેંકી દેછે અને પરમ ભક્તિથી સેવા કરેછે. અનુક્રમે તે સકલ સિદ્ધાંતો રૂપી સમુદ્રના પારગામી થયા. ગુરુની આજ્ઞા લઈ જિનકલ્પમાર્ગને ગ્રહણ કરી એકલા વિહાર કરવા લાગ્યા. તેમને અતિ ઉગ્ર વિહારી જાણીને સર્વ સેવકો પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા.

એક દિવસ વિહાર કરતાં કાંતિપુરીએ આવ્યા. ત્યાં મહેલના ઝરૂઆમાં પોતાના પતિ સાથે સોગઠાવાજી રમતી સુનંદા નામની તેમની વહેને તેમને જોયા. માંડના દર્શનથી તેને અત્યંત હર્ષ થયો, આંખમાં હર્ષનાં આંસુ આવ્યાં, અને વૃષ્ટિથી હૃણાયલાં કદંબ પુષ્પોની માફક તેનાં રોમરાય વિકસ્વર થયાં. તે મનમાં વિચાર કરવા લાગી કે ‘ આ મારો સહોદર હશે કે નહિ ? ’ એ પ્રમાણે વંધુપ્રેમથી નેત્રમાં હર્ષઅશ્રુ લાવતી સુનંદાને સ્કંદમુનિએ ઓઢાવી, પણ તેણે તેના ઉપર જરા પણ સ્નેહ આપ્યો નહિ. રાજાએ તે વંનેનું સ્વરૂપ જોઈ માંડવહેનનો સંબંધ નહિ જાણતો હોવાથી મનમાં વિચાર કર્યો કે ‘ આ સુનંદાને આ સાધુ સાથે અત્યંત રાગ હોય એમ જણાયછે. ’ એ પ્રમાણે વિચારી દુર્બુદ્ધિથી રાત્રિએ કાયોત્સર્ગમુદ્રાથી વનમાં રહેલા સ્કંદઋષિને રાજાએ મારી નંચાવ્યા.

प्रातःकालमां लोहीथी लाल थयेली मुहपत्तीने कोइ पक्षीए चांचमां लइने राणीना महेलना आंगणामां नांखी. ते मुहपत्ती जोइने राणीने मनमां शंका पडी, एटले तरतज दासीने बोलावीने ते संबधी पूछ्युं. दासीए कहुं के ' आपे गइ काले जे साधुने जोया हता तेज साधुने कोइ पापीए मारी नांख्या होय तेम जणायछे. आ तेनीज मुहपत्ती देखायछे. ' ते सांभळीने राणी मूर्छित थइ अने वज्रथी हणाइ होय तेम भूमि उपर पडी गइ. शीतळ उपचारोथी तेने सावध करी एटले रुदन करती सती ते बोलवा लागी के " कदाच ते मारो भाइ हशे तो हुं शुं करीश ? कारणके मारा भाइए दीक्षा लीधीछे एवं संभळायछे, अने ते साधुना दर्शनथी मने पण बंधुने जोवाथी जेवो आनंद थाय तेवो आनंद थयो हतो. " एवं विचारी तेणे एक सेवकने पोताना पिताना घरे मोकली खबर मंगावी. ते उपरथी ' पोते धारेल ते सघळुं खरुं छे ' एम जाणी तेनुं हृदय अति दुःखथी भराइ आव्युं. ते मोकळे कंठे रुदन करवा लागी के " हे बंधु ! हे भाइ ! हे सहोदर ! हे वीर ! तुं मने मारा प्राण करतां पण वधारे वहालो छे. तें आ शुं कयुं ? तारुं स्वरूप मने पण जणाव्युं नहि ? तें तो आ पृथ्वी विहार करीने तीर्थ रूप वना-वीछे, पण हुं तो महा पाप करनारी छुं. कारणके तारा उपर मारी दृष्टि पडवाथी ते निमित्ते तारो घात थयोछे. मारुं शुं थशे ? हुं क्यां जाउं ? शुं करुं ? " ए प्रमाणे अनेक प्रकारे विलाप करती सुनंदाने मंत्रीओए अनेक प्रकारना अपूर्व नाटक विगेरे बतावीने लांबे वखते शोकरहित करी.

ए प्रमाणे बीजाओए पण स्कंदक मुनिनी पेठे निर्मोहपणुं धारण करवुं एवो आ कथानो उपदेश छे.

गुरुं गुरुत्तरो अइगुरु, पियमाइअवच्चपियजणसिणेहो ।

चित्तिइज्जमाण गुर्विलो, चत्तो अइधम्मत्तिसिएहिं ॥ १४२ ॥

अर्थ—“ गुरु के० घणो, गुरुतर के० तेथी वधारे, अतिगुरु के० तेथी पण वधारे एवो पितामाता पुत्रादि अने प्रियजन ते स्त्री तथा परिजनादि तेनो अनुक्रमे वधतो जे स्नेह ते विचार्यो सतो गुर्विलो के० महा गहन छे—अनंत भवना हेतुभूत छे एम जाणीने धर्मना अति तृप्ति के० धर्मना अत्यंत इच्छक एवा प्राणीओए तेने तजी दीधोछे. कारण के ते धर्मना शत्रुभूत छे. ” १४२. एम जाणीने बीजा पण धर्मना इच्छक जनोए बंधुवर्गना स्नेहमां न मुंझाता तेने तजी देवो.

अमुणियपरमत्थाणं, बंधुजनसिणेहवइयरोहोई ।

अवगयसंसारसहाव्वं—निच्छयाणं समं हिययं ॥ १४३ ॥

અર્થ—“ નથી જાણ્યો પરમાર્થ જેણે એવા પ્રાકૃત પ્રાણીઓને જ બંધુજનના સ્નેહનો સંબંધ થાય છે અને જેણે સંસારના સ્વભાવનો નિશ્ચય જાણ્યો છે તેનું હૃદય તો સમાન હોય છે. ” ૧૪૩.

જેણે સંસારનું સ્વરૂપ જાણ્યું નથી એવા મંદ બુદ્ધિઓને બંધુજનોનો સ્નેહ પ્રતિબંધ કરનાર થાય છે, પણ પંડિત બુદ્ધિવાળા કે જેઓ સંસારનું સ્વરૂપ જાણ્યું છે અને સઘળો સંસારનો સંબંધ તર્જી દીધો છે તેમના હૃદયમાં તો શત્રુમિત્રપર સમાન ભાવ હોય છે તેથી તેમને બંધુજનોનો સ્નેહ પ્રતિબંધકારક થતો જ નથી.

માયાં પિયાં યં માંયા, ભજાં પુત્તાં સુંહીય નિર્યાં યં ।

इहं चैवं बहुविहांइ, कैरंति भयवेमणंस्साइं ॥ १४४ ॥

અર્થ—“ માતા, પિતા, ભ્રાતા (ભાઈ), માર્યા (સ્ત્રી), પુત્ર, સુહૃદ્ (મિત્ર) અને નિજકાઃ, એટલે પોતાના સંબંધીઓ તે સર્વે આ ભવમાંજ વહુ પ્રકારના ભય તે મરણાદિ અને વૈમનસ્ય તે મન સંબંધી દુઃખો તેને ઉત્પન્ન કરે છે. ” ૧૪૪.

તેજ અનુક્રમે કહે છે—

માયાં નિયગમઈવિગપ્પિયંમિ, અંત્યે અપૂરમાણંમિ ।

पुत्तंस्स कुणंइ वसणं, चुलणीं जहं बंभदत्तंस्स ॥ १४५ ॥

અર્થ—“ પોતાની બુદ્ધિવડે વિચારેલા પોતાના અર્થમાં (કાર્યમાં) અપૂર્યમાણ કહેતાં નહિ પૂરાયેલી અર્થાત્ પોતાનું ધારેલું કાર્ય પરિપૂર્ણ જેને થયું નથી એવી માતા પોતાના પુત્રને પણ અનર્થ—કષ્ટ કરે છે. જેમ ચુલણીએ બ્રહ્મદત્તને કર્યું તેમ. ” ૧૪૫.

અન્યરાજા સાથે વિષયાસક્ત થયેલી ચુલણીએ પોતાના ચક્રવર્તી ધનાર પુત્રને પણ વચ્ચેથી ફાંસ કાઢી નાશવાની બુદ્ધિથી પ્રાણાંત કષ્ટમાં નાખ્યો. અહીં ચુલણીનો સંબંધ જાણવો. ૪૨

ચુલણી રાણીનું દૃષ્ટાંત.

કાંપિલ્યપુર નગરમાં બ્રહ્મ નામે રાજા હતો. તેને ચુલણી નામે રાણી હતી. તેની કુક્ષિથી ચૌદ સ્વપ્નવડે સૂચિત પુત્ર જન્મ્યો. તેનું બ્રહ્મદત્ત નામ પાડવામાં આવ્યું. હવે બ્રહ્મરાજાને વીજા ચાર રાજાઓ મિત્ર હતા. પહેલો કણેરદત્ત નામે કુરુદેશનો રાજા, વીજો કાશીદેશનો અધિપતિ કટકદત્ત નામે રાજા, ત્રીજો કોશલપતિ દીર્ઘ નામે રાજા અને ચોથો અંગપતિ પુષ્પચૂલ નામે રાજા હતો. પાંચમો પોતે હતો. એ પાંચેને પરસ્પર અતિગાઢ મિત્રતા હતી. તેઓ ક્ષણમાત્ર પણ એક વીજાનો વિયોગ સહન

ગાથા ૧૪૪—સુહિય । વહુવિહાણ । વેમણસ્સાણ । સુહૃદો—મિત્રાણી । નિજકાઃ—સંબંધિનઃ ।

ગાથા ૧૪૫—નિજકમત્યા વિકલ્પિતે । વ્યસનં—અનર્થ—કષ્ટ ।

करी शकता नहोता. ते पांचे जणा प्रतिवर्ष अनुक्रमे एक एकना शहेरमां जइने एकठा रहेता हता.

ए प्रमाणे एक वखत पांचे राजाओ कांपिल्यपुरमां एकठा मळ्या हता. ते वर्षे ब्रह्म राजा मस्तकना व्याधिथी परलोकवासी थया. ते वखते ब्रह्मदत्त कुमार बारवर्षनी लघुव-यनो हतो तेथी चारे मित्रोए विचार्युं के 'आपणा प्रीतिपात्र परममित्र ब्रह्मराजा पंचत्व पाम्या छे अने तेनो पुत्र नानो छे, माटे आपणामांथी एकेक जणे दरवर्षे आ राज्यनी रक्षा करवा माटे अहीं रहेवुं.' ए प्रमाणे विचार करी दीर्घ राजाने त्यां मूकी बीजा व्रण राजाओ पोतपोताने नगरे गया. दीर्घ राजाए त्यां रहेता सता ब्रह्मराजाना कोठार अने अंतःपुरमां जतां आवतां एक दिवसे चुलणी राणीने नवयौवना जोइ, तेथी ते कामरागथी पराधीन थयो. चुलणी पण दीर्घ राजाने जोइने रागवती थइ. बंनेने परस्पर वातचीत थतां महान कामराग उत्पन्न थयो. तेथी ते बंनेने परस्पर शरीरसंबंध थयो. अनुक्रमे दीर्घ राजा पोतानी स्त्रीनी माफक चुलणी राणीनी साथे भोग भोगवा लाग्यो. तेणे कोइनो भय गण्यो नहिं. लोकापवादनो डर पण तजी दीधो. धनु नामना वृद्ध मंत्रीए आ बधी हकीकत जाणी, तेथी ते मनमां विचारवा लाग्यो के 'अरेरे ! आ दुष्ट दीर्घ राजाए बहुज अविचारी कार्य कर्तुं. अन्य व्रण मित्रोए पण शो विचार करीने आने राज्यनो अधिकार सोंप्यो ? एमणे पण विपरीत कार्य कर्तुं. आ दीर्घ राजा पोताना मित्रनी स्त्रीनी साथे व्यभिचार करतां लज्जा पण पामतो नथी.' ए प्रमाणे विचारी घेर आवी पोताना पुत्र वरधनुने आ हकीकत जणावी. तेणे जइने ब्रह्मदत्तने आ खबर कही. ते सांभळी ब्रह्मदत्त अति क्रोधित थइ रक्त नेत्रवाळो थयो. पछी दीर्घ राजा सभामां बेठो छे ते वखते सभामां जइने कोकिला ने कागडानो संगम करावी ते कहेवा लाग्यो के 'अरे दुष्ट काग ! तुं कोकिलनी स्त्री साथे संगम करेछे ए अति अयुक्त छे. आ तारुं अयोग्य आचरण हुं सहन करीश नहि.' एम कही कागने हाथमां पकडी मारी नांख्यो अने लोकसमक्ष कहुं के 'जे कोइ आहुं दुष्ट कार्य मारा नगरमां करे छे अथवा करशे तेने हुं सहन करीश नहि.' ए सांभळीने दीर्घ राजाए चुलणी राणीने कुमारनी ते हकीकत जणावी. त्योर चुलणीए कहुं के 'ए तो बालक्रीडा छे, तेनाथी शुं बीओ छो ? माटे स्वस्थ थाओ.' ए प्रमाणे केटलाक दिवसो व्यतीत थतां फरीथी ब्रह्मदत्ते दीर्घ राजानी समक्ष हंसी ने बगळानो समागम करावी पूर्ववत् जनसमूहनी आगळ कहुं. भयथी आकुळ थयेला दीर्घ राजाए चुलणी राणीने कहुं के 'तारा पुत्रे आपणाबेना संबंधनी हकीकत जाणी छे, तेथी आपणो निःशंक समागम हवे केवी रीते थइ शके ? माटे तुं

તેને મારી નાંખ; જેથી આપણે નિર્ભયપણે વિષયરસનો આસ્વાદ અનુભવીએ. ' ચુલળીએ વિચાર્યું કે ' હું આવું અકાર્ય કેવી રીતે કરું ? પોતાના હાથે પોતાના પુત્રને મારી નાંખવો એ તદ્દન અયોગ્ય છે. ' કહ્યું છે કે વિષવૃક્ષોઽપિ સંવદ્ધ્ય સ્વયં છેતુમસાંપ્રતમ્ " ફેરવું વૃક્ષ પણ મોટું કરી પોતે કાપી નાંખવું એ અયુક્ત છે. ' દીર્ઘ રાજાએ ફરીથી રાણીને કહ્યું કે ' કુમારને મારી નાંખ, નહિ તો તારી સાથેના સંબંધથી સર્થ. ' એ સાંભળીને રાણીએ વિચાર કર્યો કે ' વિષયસુખમાં વિગ્ન કરનાર આ પુત્ર શા કામનો ? માટે તેને અવશ્ય મારી નાંખવો જોડે. ' અહો આ વિષયવિલાસને ધિક્કાર છે ! કહ્યું છે કે-

દિવા પશ્યતિ નો ઘૂકઃ, કાકો નક્તં ન પશ્યતિ ।

અપૂર્વઃ કોઽપિ કામાંધો, દિવા નક્તં ન પશ્યતિ ॥

" ઘુવડ દિવસે જોઈ શકતો નથી, કાગ રાત્રિએ જોઈ શકતો નથી, પણ કામાંધ પુરુષ તો કોઈ અપૂર્વ અંધ છે કે જે દિવસે તેમજ રાત્રિએ-બંને વચ્ચે જોઈ શકતો નથી. પછી ચુલળીએ વિચાર કર્યો કે ' આ પુત્રને પણ મારવો અને યશની પણ રક્ષા કરવી, માટે પુત્રને મોટા મહોત્સવથી પરણાવીએક લાક્ષાગૃહ કરાવી તેની અંદર સુતેલા તેને બાળી નાંખું, જેથી લોકમાં મારો અપયશ ન થાય. ' એ પ્રમાણે વિચાર કરી તેણે લાક્ષાગૃહ કરાવ્યું અને તેને ચુનાથી ધોળાવ્યું. પછી પુષ્પચૂલ રાજાની પુત્રી સાથે મોટા મહોત્સવથી તેને પરણાવ્યો. તે સઘટું ધનુ મંત્રીએ જાણ્યું અને મનમાં વિચાર કર્યો કે ' આ પાપિણીએ પુત્રને મારવાનો ઉપાય કર્યોછે, પણ હું તેની રક્ષા કરવાનો ઉપાય કરું. ' એ પ્રમાણે વિચાર કરી તેણે દીર્ઘ રાજાની પાસે જઈને કહ્યું કે ' હે રાજન્ ! હું હવે વૃદ્ધ થયોછું, તેથી જો આપ આજ્ઞા આપો તો હું તીર્થયાત્રાએ જાઉં અને મારો પુત્ર વરધનુ આપની સેવા કરશે. ' એ સાંભળીને દીર્ઘ રાજાએ વિચાર કર્યો કે ' આ મંત્રી દૂર રહ્યો સતો કંડૂક પણ વિપરીત કરશે, માટે તેને તો પાસેજ રાખ્યો સારો. ' એ પ્રમાણે મનમાં વિચાર કરી દીર્ઘ રાજાએ કહ્યું કે ' તીર્થગમન કરવાનું શું કારણ છે ? અહીંઆંજ તીર્થ રૂપ ગંગા છે, તેથી ગંગાને કિનારે દાનશાલામાં રહી દાનપુણ્ય કરો, અન્યત્ર જવાથી શું વિશેષ છે ? ' ધનુ મંત્રીએ એ વાત કબુલ કરી. પછી ગંગાને કિનારે દાનશાલામાં રહીને તેણે લાક્ષાગૃહથી બે ગાડ સુધી સુરંગ खોદાવી, અને વરધનુ મારફત પુષ્પચૂલ રાજાને જણાવ્યું કે ' આજ શયનભુવનમાં તમારી પુત્રીને વદલે સર્વ અલંકારોથી અલંકૃત કરીને કોઈ રૂપવતી દાસીને મોકલજો. ' તેથી પુષ્પચૂલ રાજાએ દાસીને મોકલી. બ્રહ્મદત્ત પોતાના પ્રાણપ્રિય મિત્ર વરધનુ સાથે શયનગૃહમાં આવ્યો. દાસી પણ ત્યાં આવી. બ્રહ્મદત્ત તો જાણેછે કે ' આ મારી પ્રાણવલ્લભા છે. ' દાસીનું સ્વરૂપ તે જાણતો નથી. તે વચ્ચે વરધનુએ શૃંગાર ઉપર કથા કહેવાનું શરૂ કર્યું. તે સાંભળવાના રસમાં મગ્ન થવાથી બ્રહ્મદત્તને પણ નિદ્રા આવી નહિ.

હવે મધ્ય રાત્રિએ સર્વ લોકો સુઈ જતાં ચુલળી રાણીએ આવીને લાક્ષાગૃહને આગ લગાડી. તે લાક્ષાગૃહને ચોતરફથી બઢતું જોઈને બ્રહ્મદત્તે કહ્યું કે ‘હે મિત્ર ! હવે શું કરવું ?’ ત્યારે વરધનુએ કહ્યું કે ‘મિત્ર ! ચિંતા શામાટે કરોછો ? આ જગ્યા ઉપર પગનો પ્રહાર કરો.’ પછી બ્રહ્મદત્તે પગના પ્રહારથી સુરંગનું બારણું ઉઘાડ્યું. બંને જળ પેલી સ્ત્રીને ત્યાંજ રહેવા દઈને તે માર્ગે નાસી ગયા. સુરંગને છેડે મંત્રીએ પવનવેગી વે ઘોડા તૈયાર રાખ્યા હતા. બંને જળ તે વે ઘોડા ઉપર સ્વારી કરીને ભાગ્યા. પચાસ યોજન ગયા ત્યાં બંને ઘોડા અત્યંત શ્રમિત થઈ જવાથી મરી ગયા. તેથી તે બંને જળા પગે ચાલીને કોષ્ઠક નગરે ગયા. ત્યાં કોઈ બ્રાહ્મણને ઘેર ભોજન લીધું અને તે બ્રાહ્મણની પુત્રી સાથે બ્રહ્મદત્ત પરણ્યો. પછી ઘણાં શહેરો અને ઘણાં ગામોમાં કોઈ ઢેકાળે ગુપ્ત રીતે અને કોઈ ઢેકાળે પ્રગટપણે ફરતાં ફરતાં તે બ્રહ્મદત્ત અનેક સ્ત્રીઓ પરણ્યો. એ પ્રમાણે એકસો વર્ષ મમ્યા. અનુક્રમે કાંપિલ્યપુરમાં આવી દીર્ઘ રાજાને મારી નાંખીને પોતાનું રાજ્ય લીધું. પછી છ સ્વંદ સાથીને તે બારમો ચક્રી થયો.

એક દિવસે રાજ્યનું પાલન કરતાં પુષ્પનો ગુચ્છ જોઈને બ્રહ્મદત્તને જાતિસ્મરણજ્ઞાન થયું. પૂર્વ ભવનો ભાઈ ચિત્રનો જીવ પ્રતિબોધ પમાડવાને ત્યાં આવ્યો, પરંતુ તે પ્રતિબોધ પામ્યો નહિ. સોઠ વર્ષનું આયુષ્ય બાકી રહેતાં કોઈ ગોવાળીઆએ તેના આંખના ઢોળા કાઢી લીધા, અર્થાત્ આંખો ફોડી નાખી. ‘આ વધું એક બ્રાહ્મણનું ચરિત્ર છે’ એમ જાણી બ્રાહ્મણોનાં નેત્રો કઢાવતો સતો રૌદ્ર ધ્યાનવડે ઘણાં અશુભ કર્મોને મેઢવી, સાતસો વર્ષનું આયુષ્ય પૂરું કરી સાતમી નરકમાં અપ્રતિષ્ઠાન નરકાવાસમાં ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિએ ઉત્પન્ન થયો.

આ સઘલો સંબંધ વધારે વિસ્તારથી ઉવએસ સહસ્સેહિં વીતિ એ ગાથાનાં વિવરણથી જાણવો. અહીં તો આ પ્રમાણે માતાનો સ્નેહ કૃત્રિમ છે, એવો આ ગાથાનો ઉપદેશ છે.

સવ્વંગોવંગવિંગત્તણાઓ, જગડ્ડણ વિહેડણાઓ ઐ ॥

કાસીર્ય રજ્જતિસિઓ, પુત્તાળ પિયાં કળયકેડ ॥ ૧૪૬ ॥

અર્થ—“રાજ્યનો તરશ્યો એવો કનકકેતુ નામનો પિતા પોતાના પુત્રોને સર્વ અંગોપાંગ છેદવે કરીને કદર્થના અને વિવિધ પ્રકારની યાતના જે પીડા તે કરતો હવો. માટે પિતાનો સંબંધ પણ કૃત્રિમ છે.” ૧૪૬

કનકકેતુ રાજા રાજ્યના લોભથી તેમાં અંધ થઈ જવાથી પોતાને જે પુત્ર થાય તેના

अंगोपांग छेद्वावडे राज्यने अयोग्य करतो हतो. तेनुं विशेष चरित्र तेनी कथायी जाणीं लेवुं .४४.

कनककेतु राजानी कथा.

तेतलीपुर नगरमां कनककेतु नामे राजा हतो. तेने पद्मावती नामे पट्टराणी होती अने तेतलीपुत्र नामे मंत्री हतो. ते कारभारीने पोट्टिला नामे अति वहाकी स्त्री होती. राज्यसुख भोगवतां कनककेतुने घेर पुत्रनो जन्म थयो. ते वखते राजा विचार करवा लाग्यो के ' आ पुत्र मोटो थतां मारुं राज्य लइ लेशे. ' एवा भयथी तेणे तेना हाथ कापी नांख्या. बीजो छोकरो थयो तेना पग कापी नांख्या. ए प्रमाणे अनुक्रमे छोकरा उत्पन्न थतां कोइनो अंगछेद कर्यो, कोइनी आंगळी कापी नांखी, कोइनुं नाक कापी नांख्युं, कोइना कान कापी नांख्या अने कोइनी आंख काढी नांखी. आ प्रमाणे सर्व पुत्रोने खंडित अंगवाळा कर्या. ए प्रमाणे घणो काळ व्यतीत थतां फरीथी पाछो पद्मावतीए सुस्वप्नथी सूचित गर्भ धारण कर्यो. ते वखते मंत्रीनी स्त्री पोट्टिलाए पण गर्भ धारण कर्यो. तेथी मंत्रीने बोलावी राणीए कहुं के ' सुस्वप्नथी सूचित में गर्भ धारण कर्यो छे, माटे तेना जन्म वखते आपे लइ जइने गुप्त रीते तेनुं रक्षण करवुं के जेथी ते राज्याधिकारी थाय अने तमने पण आधारभूत थाय. ' मंत्रीए कबुल कर्युं. योग्य समये पुत्र प्रसव्यो. मंत्रीए गुप्त रीते ते पुत्रने पोतानी स्त्री पोट्टिलाने सोंप्यो अने ते वखते पोट्टिलाए प्रसवेली पुत्री राणीने आपी. पछी दासीए राजाने जणाव्युं के ' राणीने पुत्री जन्मी छे. '

अहीं मंत्रीने घेर राजपुत्र मोटो थतां तेनुं कनकध्वज नाम पाडवुं. अनुक्रमे ते यौवनवयने प्राप्त थयो. ए अवसरे कनककेतु राजा मृत्यु पाव्यो. तेथी सर्व मांडलिक राजा चिंता करवा लाग्या के ' हवे राज्य कोने सोंपवुं ? ' ते वखते मंत्रीए राणीनी बधी इकीकत जणावी. तेथी कनकध्वज राजानो पुत्र छे एम जाणी सघळा घणा खुशी थया अने तेने मोटा आडंबरथी राज्यगादीए बेसाड्यो.

कनकध्वज राजा ' आ मंत्रीए मास उपर मोटो उपकार कर्यो छे ' एम जाणी तेनुं बणुं सन्मान करवा लाग्यो. घणा आनंदथी राज्यनुं पालन करतां केटलोक वखत व्यतीत थयो. अन्यदा मंत्रीनी स्त्री पोट्टिला जे पहेलां मंत्रीने प्राण करतां पण अधिक प्रिय होती ते कोइ कर्मना दोषथी अप्रिय थइ पडी. तेथी मंत्रीए तेनी शय्या जुदी करावी, जेथी पोट्टिलाना मनमां घणुं दुःख थवा लाग्युं. कहुंछे के-

आज्ञाभंगो नरेन्द्राणां, गुरुणां मानमर्दनम् ।

प्रथक् शय्या च नारीणामशस्त्रवध उच्यते ॥

“ राजाओनी आज्ञानो भंग करवो, गुरुओना माननुं मर्दन करवुं अने स्त्रीओनी जुदी शय्या करवी-ए शस्त्र वगरनो वध छे. ”

भर्तारना अपमानथी पीडित थयेली पोष्टिला विशेष प्रकारे दान विगेरे धर्मकृत्यो करवा लागी. ते समये तेने घेर एक सुव्रता नामना साध्वी आहारने माटे आव्या. तेनी सन्मुख जइ, शुद्ध आहार बहोरावी, हाथ जोडीने पोष्टिलाए कहुं के ‘ हे भगवती ! तेवुं काइक करो के जेथी मारो भर्तार मारे वश थाय. परोपकार एज मोडुं पुण्य छे. कहुं छे के-

दोपुरिसे धरइ धरा, अहवा दोहिं वि धारिया धरणी ।

उवयारे जस्स मई, उवयारो जं न वीसरइ ॥

“ बे पुरुष उपर आ पृथ्वी धारण करायेली छे अथवा बे पुरुषोए आ पृथ्वीने धारण करीछे. (ते बे पुरुष कोण ?) एक तो जेनी उपकार करवामां बुद्धि वर्तैछे-उपकार करवामां जे तत्पर छे, अने बीजो जे उपकारने विसरतो नथी-कोइए उपकार कयों होय तो ते भूली जतो नथी ”

ए प्रमाणे पोष्टिलानुं कहेवुं सांभळीने सुव्रता साध्वीए कहुं के-“ आ तुं शुं बोली ? उत्तम स्त्रीए आवी प्रवृत्ति करवी योग्य नथी. कारणके मंत्र विगेरेथी पतिने वश करवो ए मोटो दोष छे, अने अमे तो सर्वविरति ग्रहण करेलीछे, तेथी कामण विगेरे करवां ए अमने तो उचितज नथी. तुं जे भोगो भोगववाने माटे वशीकरण करवा इच्छेछे ते भोगो सांसारिक दुःखोना कारणभूत छे. विषयो किंपाक फळनी पेठे प्रारंभमां रम्य लागेछे पण परिणामे अति दारुण छे. लांबो वखत तेनुं सेवन करीए तो पण तेनाथी तृप्ति थती नथी. तेथी आ विषयनी अभिलाषाने तजी दइने जिनोदित शुद्ध धर्म आचर के जेथी तने सर्व प्रकारनी सिद्धि प्राप्त थशे. ” पोष्टिलाए ते बात कबुळ करी अने पोताना भर्तारनी आज्ञा लइने तेणे चारित्र ग्रहण कर्तुं. भर्तारे पण क्रोधरहित थइने कहुं के “ तने धन्य छे के तें आवो उत्तम धर्म ग्रहण कयों, हवे तुं देवी रूप थशे, माटे देवी थइने तारे मने प्रतिबोध पमाडवाने माटे जरूर आववुं. ” तेणे ते कबुळ कर्तुं. ते पोष्टिला पृथ्वी उपर विहार करवा लागी, अने चिरकाळ सुधी निर्दोष चारित्र पाळी देवलोकमां उत्पन्न थइ.

पछी अवधिज्ञानथी पोतानो पूर्व भव जाणी पूर्व भवना भर्तारने प्रतिबोध करवा माटे ते पोष्टिकादेव मंत्री पासे आव्यो. तेणे घणो उपदेश कयों, पण तेतकीपुत्र प्रधान

પ્રતિબોધ પામ્યો નહિ. તેથી દેવે વિચાર્યું કે ‘ આ રાજ્યમોહથી પ્રતિબોધ પામતો નથી. પછી તે દેવે રાજાતું ચિત્ત પ્રધાન ઉપરથી ફેરવી નાંખ્યું. એટલે મંત્રી જ્યારે સભામાં આવ્યો ત્યારે રાજા પરાડ્મુખ થઈને બેઠો, મંત્રીને દર્શન આપ્યું નહિ. તેથી તે-તલીપુત્રે વિચાર્યું કે “ રાજા મારા ઉપર રુઢમાન થયા છે. કોઈ દુષ્ટે મારું છિદ્ર તેમને કહેતું જણાય છે. આમાં સ્વર પડતી નથી કે રાજા મને શું કરશે ? અથવા કયા પ્રકારના મરણથી મને મારશે ? તેથી આત્મઘાત કરીને મરવું એજ વધારે સારું છે. ” એ પ્રમાણે વિચાર કરી ઘરે આવીને તેણે ગઢામાં ફાંસો નાંખ્યો. દેવના માહાત્મ્યથી તે પાશ ત્રુટી ગયો; એટલે વિષ સ્વાધું તે પળ અમૃત જેવું થઈ ગયું. ત્યારે તરવારથી પોતાનું મસ્તક કાપવાનો આરંભ કર્યો. દેવે સ્વદ્ગતી ધાર બાંધી લીધી. વઢી અગ્નિમાં પ્રવેશ કરવા તૈયાર થયો. તે અગ્નિ જલરૂપ થઈ ગયો. એ પ્રમાણે તેણે લીધેલા મરણના સર્વ ઉપાયો તે દેવે વ્યર્થ કર્યા. પછી પ્રગટ થઈને પોદિલાદેવ બોલ્યો કે ‘ આ સઘલું મેં કર્યું છે, તું શામાટે આત્મઘાત કરે છે ? ચારિત્ર ગ્રહણ કર. ’ તે સાંભળીને તેતલીપુત્ર પ્રધાને ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. રાજા આવીને તેના પગમાં પડ્યો. ઘણો કાઠ પૃથ્વીપર વિહાર કરી, ચૌદ પૂર્વનો અભ્યાસ કરી, ઘાતિકર્મનો ક્ષય થવાથી કેવલજ્ઞાન પામી, તેતલીપુત્ર મુનિ મોક્ષે ગયા.

વિસયસુહૃરાગવસઓ, ઘોરો ભાંયાવિ ભાંયરં હળેંડ ।

આહાંવિઓ વર્હથ્યં, જર્હં બાહુર્બલિસ્સ ભરંહવર્ડ ॥ ૧૪૭ ॥

અર્થ—“ વિષયસુખનો જે રાગ તેના વશપણથી ઘોર કે (શસ્ત્રાદિ ગ્રહણ કરેલા હોવાથી) ભયંકર એવો ભાઈ પણ ભાઈને હળે છે. જેમ ભરતપતિ (ભરત ચક્રવર્તી) બાહુવલીના વધને માટે દોડ્યા હતા તેમ. ” ૧૪૭ આ દૃષ્ટાંત પ્રથમ આવી ગયેલ છે.

ભજાંવિ ઇંદિયવિગાર’—દોસનહિયા કરેઈ પૈંપાવં ।

જૈહ સૌં પપ્પસિંરાયા, સૂર્યિકંતાઈ તર્હં વહિઓં ॥ ૧૪૮ ॥

અર્થ—“ ઇંદ્રિયોના વિકાર સંબંધી દોષથી વિહંવિત થયેલી માર્યા પણ પતિર્હિસારૂ-પ-પતિને મારી નાશવા રૂપ પાપને કરે છે. જેમ તે પ્રદેશી રાજાને તેની સૂરિકાંતા નામની રાણીએ વિષ દેવા વિગેરે વહે મારી નાખ્યો તેમ સમજવું. ” ૧૪૮ આ સંબંધ પણ પૂર્વે આવી ગયેલ છે.

ગાથા—ભાતરં । આઘાવિતો વધાર્યં । બાહુર્બલિસ્સ ।

ગાથા—પપ્પપાવં । પતિપાપં—પતિર્હિસારૂપં પાપં.

સાસયસુખૈવતરસી, નિયઅંગેસમુભ્ભવેણ પિયપુત્તો ।

જહં સો સેણિયરાયા, કોણિયરન્ના સ્વયં નિઓ ॥ ૧૪૯ ॥

અર્થ—“હવે પુત્રના સ્નેહનું પળ વ્યર્થપણું બતાવે છે. જેમ શાશ્વત સુખ મેલ્લવવાને ઉત્સુક એવો તે શ્રેણિક રાજા ભગવંતનાં વચનમાં રક્ત અને ક્ષાયક સમકિતધારી તેને પોતાના અંગથીજ ઉત્પન્ન થયેલા અને પ્રિય-વહાલા એવા પુત્રે કોણિક રાજાએ ક્ષય પમાડ્યો-વિનાશ પમાડ્યો તેમ. ” ૧૪૭ અર્થાત્ પુત્રનો સ્નેહ પળ એવો વ્યર્થ સમજવો. અહીં કોણિકરાજાનું દષ્ટાંત જાણવું.

કોણિક રાજાનું દષ્ટાંત.

શોભાયમાન ઘરોથી भरपूर અને નગરમાં પ્રસિદ્ધ એવા ક્ષયજનોની શ્રેણીથી પૂર્ણ એવું રાજગૃહ નામે એક શહેર હતું. ત્યાં જિનભક્તિમાં રક્તચિત્તવાળો શ્રેણિક નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે શ્રેણિક રાજાને ઉત્તમશીલ અને લાવણ્યથી भरपूर, સુંદર રૂપવાળી, અત્યંત પ્રીતિવાળી અને નિર્મલ ગૌર વર્ણવાળી ચિલ્હણા નામે પટ્ટરાણી હતી. શ્રેણિક રાજા સાથે પૂર્વ જન્મમાં જેણે વૈર બાંધ્યું છે અને જેણે પુષ્કળ તપ કર્યું છે એવો કોઈ જીવ છીપની અંદર જેમ મોતી ઉત્પન્ન થાય તેમ ચિલ્હણાના ગર્ભમાં ઉત્પન્ન થયો. પછી ચિલ્હણાને ગર્ભના પ્રભાવથી ત્રીજે મહિને પોતાના પ્રાણનાથના હૃદયનું માંસ ખાવા રૂપ અશુભ દોહદ ઉત્પન્ન થયો, તેથી તે ઘણી દુર્બલ થતી ગઈ. રાજાએ રાણીને દુર્બલતા સંબંધી આગ્રહપૂર્વક પૂછ્યું, સ્યારે તેણે પોતાનો દુષ્ટ વિચાર જણાવ્યો. તે સાંભળી કામરાગવહે રાજાએ તેને કહ્યું કે ‘હે કમલાક્ષી ! તું જરા સ્વસ્થ થા. ’ પછી રાજાએ તે વાત અભય કુમારને કરી. તેણે રાજાના હૃદય ઉપર અન્ય પ્રાણીનું માંસ બાંધી, છરીથી તેને કાપીને રાણીનો દોહદ પ્રપંચથી પૂર્ણ કર્યો. તે કૃશાંગીએ ક્રમે કરી પુત્રને જન્મ આપ્યો અને તે જીવતા પુત્રને અશોકવાડીમાં કોઈ વૃક્ષના મૂળમાં મૂક્યો. તે વાત દાસીમુખથી સાંભળીને રાજાએ સ્નેહ-વશે તે પુત્રને લઈ આવી પાછો રાણીને સોંપ્યો. રાજાએ હર્ષથી પ્રથમ તે પુત્રનું નામ અશોકચન્દ્ર પાડ્યું. પરંતુ કુકડાએ તેની આંગળીને દંશ કર્યો હતો તેથી તે બાલક ઉક્ત દંશને લીધે કોણિક નામથી ઓલખાવા લાગ્યો. તે આંગળીની વેદનાથી તે બાલક મોટેથી રડવા લાગ્યો. તેથી રાજાએ તે આંગળી પોતાના મુખમાં રાખીને તેને સમાધિવાળો કર્યો. બાલ્યાવસ્થા વ્યતીત થતાં તેણે અન્ય રાજપુત્રીની સાથે પાણિગ્રહણ કર્યું અને તેની સાથે વિષયસુખ ભોગવવા લાગ્યો.

કોણિકને દેવસદૃશ હલ્લ અને વિહલ્લ નામના બે નાના ભાઈઓ થયા હતા. શ્રેણિક રાજાએ કુંડલ, હાર અને હસ્તી રૂપ દિવ્ય વસ્તુઓ પોતાના નાના પુત્ર હલ્લ વિહલ્લને આપી. તેથી ઈર્ષા ઉત્પન્ન થવાને લીધે કોણિકે પોતાના પિતાને કાપ્તના પિંજરામાં નાંખ્યો અને પોતે રાજા થયો. પછી તે દરરોજ કોરડાના મારથી પિતાને પ્રહાર કરવા લાગ્યો. અન્યદા કોણિક રાજાની પત્ની પદ્માવતીએ એક સુંદર પુત્રને જન્મ આપ્યો. તે પુત્ર બે વર્ષનો થયો ત્યારે કોણિક રાજા તેને પોતાના ચોળામાં બેસાડી પુત્રના મુત્રથી મિશ્ર અન્ન खावा લાગ્યો. પુત્રના મોહને લીધે તેને જરા પણ જુગુપ્સા ઉત્પન્ન થઈ નહિ. પછી તેણે પોતાની માતાની પાસે જઈ તે વાત કહીને પૂછ્યું કે ‘હે માતા ! મને આ પુત્ર કેવો પ્રિય છે ?’ તે સાંભળીને માતાએ કહ્યું કે ‘હે ક્રૂરમતે ! આ તારો તે શો સ્નેહ છે ? તારા પિતાનો સ્નેહ પ્રથમ તારા ઉપર આ કરતાં પણ અત્યંત વિશેષ હતો.’ આ પ્રમાણે પોતાનું પૂર્વ વૃત્તાંત પોતાની માતાના મુખથી સાંભળીને પોતાના પિતાને કારાગૃહમાં નાંખવા રૂપ પોતાના નિંદ્ય કર્મને નિંદ્રિતો સતો તે કુહાડો લઈને જલ્દી પાંજરાને ભાંગવા માટે ચાલ્યો. પોતાના પુત્રને એવી રીતે આવતો જોઈ ભયભ્રાન્ત બનેલા શ્રેણિક રાજા તાલપુટ વિષના પ્રયોગથી પોતાના આયુષ્યને પૂર્ણ કરી સમક્ષિતના લાભથી અગાઉ બાંધેલી પહેલી નરક પૃથ્વીને પ્રાપ્ત થયા, અર્થાત્ પહેલી નરકે ગયા. કોણિક રાજા પોતાના પિતાને મૃત્યુ પામેલા જોઈ અત્યંત રુદન કરવા લાગ્યો. તેણે પ્રેતવિધિ કરી. ત્યાર પછી તેના મુખ્ય સામંતોએ અનેક પ્રકારના પ્રયોગોથી કોણિક રાજાને શોકથી નિવૃત્ત કર્યો.

પછી પોતાની પ્રિયાર્થી પ્રેરિત થયેલા કોણિક રાજાએ પેલી ત્રણે દિવ્ય વસ્તુની હલ્લ વિહલ્લની પાસે માગણી કરી. એટલે હલ્લ ને વિહલ્લ તે વસ્તુઓ તથા અન્ય સારભૂત પદાર્થો લઈને પોતાની માતાના પિતા ચેડા રાજા પાસે ગયા. વલ્લથી ઉદ્ધત થયેલા અને અતિ અભિમાની કોણિક રાજા ઘણાં યુદ્ધો કરી પાપથી કરાતા અનેક આરંભોમાં રક્ત થઈ આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને છઠ્ઠી નરકે ગયો.

એ પ્રમાણે પુત્રનો સ્નેહ પણ કૃત્રિમ છે, એવો આ કથાનો ઉપદેશ છે.

लुब्धा सकज्जंतुरिआ, सुहिणोवि विसंवयंति कयकज्जा ।

जहं चंद्रगुप्तगुरुणा, पव्वर्यओ घायओ राया ॥ १५० ॥

અર્થ—“લુબ્ધ, પોતાનું કાર્ય કરવામાં ત્વરિત અને કરી લીધું છે પોતાનું કાર્ય જેણે એવા સ્વજનો-મિત્રો પણ વિપરીત બોલે છે-વિપરીત કરે પણ છે. જેમ ચંદ્રગુપ્ત રાજાના

गुरु चाणाक्य नामना मंत्रीए (पोतानुं कार्य थइ गया पछी राज्यलुब्धपणाथी पोताना मित्र एवा) पर्वत नामना राजानो घात कर्यो. ” १५०. अहीं चाणाक्यनो संबंध जाणवो. ४५.

चाणाक्यनु वृत्तांत.

चणक नामना गाममां चणी नामे ब्राह्मण वसतो हतो. तेने चणेश्वरी नामे स्त्री हती. बंने जैन हता अने जिनभक्तिमां प्रीतिवाळा हता. एक दिवस तेमने दांत साथे पुत्र जन्म्यो, तेनुं नाम चाणाक्य पाड्युं. ए समये तेमने घेर साधुओ आब्या. एटले ते बाळकने साधु महाराजना चरणमां मूकीने चणी भटे पूछ्युं के ‘ हे भगवन् ! मारे घेर आ पुत्र दांत सहित जन्म्यो छे तेनुं शुं कारण ? तेनुं महात्म्य शुं हशे ? ’ साधु मुनिराजे कहुं के ‘ ते राजा थशे. ’ त्यारे मातापिताए विचार कर्यो के ‘ आ छोकरो लांवा वखत सुधी राज्यमां आसक्तिवाळो थवाथी जरूर नरके जशे. ’ एवं जाणी तेओए पुत्रना दांत घसी नाख्या. पछी फरीने मुनिने पूछतां मुनिराजे कहुं के ‘ दांत घसवाथी ते कोइ राजानो मंत्री थशे अने कोइने अग्रेसर करीने पोते राज्यपालन करशे. ’ पछी चाणाक्य केटलेक काले मोटो थवाथी, सर्व विद्यामां कुशल थयो. यौवनावस्था प्राप्त थतां उत्तम द्विजपुत्रीनी साथे पाणिग्रहण करी सांसारिक सुख भोगववा लाग्यो. एक दिवस चाणाक्यनी पत्नी पोताना भाइना लग्नप्रसंगे पिताने घेर गइ, परंतु सामान्य वेषवाळी ने धनरहित होवाथी पिताने घेर पण तेने योग्य सन्मान मळ्युं नहि. तेनी बीजी बहेनो त्यां आवेली हती. तेओए घणां घरेणां अने सुंदर कपडां धारण करेलां होवाथी भाइए तेमने बहु सन्मान आप्युं. ‘अहो ! आ जगतनुं मूळ कारण धनज छे. ’ कहुं छे के—

जातिर्यातु रसातलं गुणगणस्तस्याप्यधो गच्छतां
शीलं शैलतटात्पतत्वभिजनः संदह्यतां वह्निना ।
शौर्ये वैरिणि वज्रमाशु निपतत्वर्थोऽस्तु नः केवलं
येनैकेन विना गुणास्तृणलवप्रायाः समस्ता इमे ॥

“ जाति रसातलमां जाओ अने गुणसमूह तेथी पण नीचे जाओ, शील पर्वतना शिखर उपरथी नीचे पडो, सगांवहालां अग्निथी वळी जाओ, शूरवीरपणा उपर जलदी वज्र पडो, परंतु अमने मात्र धन मळो; केमके एक धन विना आ समग्र गुणो तृणलव जेवा छे. ”

बीजी बेनोने तेनो भाइ सघळां कार्यो विगेरेमां पण पूछेछे, परंतु चाणाक्यनी पत्नी जे पोतानी बेन तेनी तो सामुं पण जोतो नथी; तेथी ते खेद करती सती

ઘરને રુખે વેસીને વિચારે છે કે 'મારા ધનરહિત જીવનને ધિક્કાર છે ! કારણ કે સગા ભાઈ પળ તે કારણથી પંક્તિભેદ કર્યો.' પછી વિવાહનું કાર્ય સમાપ્ત થયે લિખન મને તે પોતાને ઘેર આવી. ચાળાક્યે પૂછ્યું કે 'તું ઉદ્વેગ મનવાળી કેમ જણાય છે ?' એટલે તેણે સઘળું શ્રાવૃત્તસ્વરૂપ નિવેદન કર્યું. તે સાંભળી ચાળાક્યે મનમાં વિચાર કર્યો કે 'નિર્ધન એવી મારી સ્ત્રીને તેના સગા ભાઈ પળ આદર આપ્યો નહિ; તેથી હું ધન મેલવીને મારી સ્ત્રીનો મનોરથ પૂર્ણ કરીશ.' એમ ચિંતવી તે પરદેશ ચાલ્યો. ફરતાં ફરતાં પાટલીપુર નગરમાં નંદ રાજાને યાચવા માટે ગયો. ત્યાં રાજસભામાં રાજાનું મુખ્ય આસન હતું તેના ઉપર જઈને બેઠો. દાસીએ કહ્યું કે 'હે બ્રાહ્મણ ! આ રાજાનું ભદ્રાસન છોડીને અન્ય આસન ઉપર વેસો.' ત્યારે ચાળાક્યે કહ્યું કે 'તે અન્ય આસન ઉપર મારું કમંડલ રહેશે.' એ પ્રમાણે કહી તેણે તેના ઉપર પોતાનું કમંડલ મૂક્યું. પછી દાસીએ ત્રીજું આસન બતાવ્યું. ત્યારે ચાળાક્યે કહ્યું કે 'તે આસન ઉપર મારો દંડ રહેશે.' એમ કહી ત્યાં દંડ મૂક્યો. ત્યારે દાસીએ ચોથું આસન બતાવ્યું. ત્યાં તેણે માળા મુકી ત્યારે દાસી એ પાંચમું આસન બતાવ્યું. ત્યાં તેણે યજ્ઞોપવીત મૂક્યું. એ પ્રમાણે તેણે પાંચે આસનો રોક્યાં, ત્યારે કોપિત થયેલી દાસીએ કહ્યું કે 'અરે ! તું કોઈ મોટો ધૃષ્ટ દેખાય છે. કારણ કે પ્રથમનું ભદ્રાસન તું છોડતો નથી ને નવાં નવાં આસનો રોકે છે.' પછી દાસીએ તેને પાદપ્રહાર કર્યો. તેથી પાદપ્રહાર કરાવેલા સર્પની માફક ક્રોધથી ઊભો થઈને તે બોલ્યો કે 'હે દુષ્ટ ચાકરડી ! તું અત્યારે મારી અવગણના કરે છે, પરંતુ જ્યારે પરંપરાથી આવેલા નંદના રાજ્યને ડાકેલી નાંચી આ સ્થાને નવીન રાજાને વેસાડું ત્યારેજ મારું નામ ચાળાક્ય સ્વરૂં.' એ પ્રમાણે કહી નગરની બહાર નીકળી મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે 'પ્રથમ સાધુ મુનિરાજે મારી વાવતમાં કહ્યું છે કે 'આ વાલક વિવાંતરિત રાજા યશે.' માટે હું રાજા થવા લાયક કોઈ પુરુષને શોધી કાઢું.' એ પ્રમાણે વિચારી ઘણાં ગામો ને નગરો જોતો જોતો નંદ રાજાના મયૂરપાલકના ગામમાં આવ્યો, અને સન્યાસીના વેષે ભિક્ષા અર્થે ફરવા લાગ્યો. ત્યાં મયૂરપાલકની સ્ત્રીને ગર્ભના માહાત્મ્યથી ત્રીજે મહિને ચંદ્રપાન કરવાનો દોહદ થયો છે. તે દોહદ કોઈ પણ ઉપાયથી પૂર્ણ થવાનું અશક્ય ધારી તે પોતાના ભર્તારને કહેતી નથી, અને દિવસે દિવસે દુર્બલ થતી જાય છે. પછી તેના ભર્તારે તેને આગ્રહથી પૂછ્યું એટલે તેણે યથાર્થ હંકીકત જણાવી. મયૂરપાલક પણ ચાળાક્યને જોઈ દોહદને પૂર્ણ કરવાનો ઉપાય તેને પૂછવા લાગ્યો. ત્યારે ચાળાક્યે તેને કહ્યું કે 'જો એ ગર્ભમાં રહેલો પુત્ર મને આપો તો આ દોહદ પૂર્ણ કરવાનો ઉપાય હું કરું, નહિતો દોહદ પૂર્ણ કર્યા શિવાય સ્ત્રીનો અને

गर्भनो-वनेनो विनाश थशे. ' ए प्रमाणे सांभळी पंचनी समक्ष पुत्र आपवानुं कबुल कर्युं. एटले चाणाक्ये एक घासनुं घर बनाव्युं अने तेना उपर एक छिद्र राख्युं. एक माणसने क्रमेक्रमे छिद्र ढांकवा माटे एक ढांकणुं आपी ते घर उपर राख्यो अने घरनी अंदर गर्भवती स्त्रीने राखी. पछी ज्यारे पूर्णिमानो चंद्र अर्ध रात्रिए आकाशना मध्य भागमां आव्यो त्यारे दूधनी भरेली थाळी लइ ते स्त्रीनी आगळ मूकी, अने ते थाळीमां चंद्रनुं प्रतिबिंब पडयुं त्यारे चाणाक्ये कहुं के ' हे भाग्यवती ! तारा भाग्यथी आ चंद्र अत्र आव्यो छे, तेथी हर्षित थइ तेनुं पान कर. ' ए प्रमाणे कहतां तेणे चंद्रनुं पान करवानी शरुआत करी. जेम जेम ते दुधनुं पान करती हती तेम तेम छापरा उपर रहेलो माणस पेळा ढांकणवती छिद्रने ढांकतो हतो. थाळीनी अंदर रहेला प्रतिबिंबित चंद्रनुं संपूर्ण पान थयुं एटले पेळुं छिद्र पण पूर्ण ढंकाइ गयुं. तेनो दोहद पूर्ण थयो. कारणके ते समजी के ' में चंद्रनुं पान कर्युं. ' ए प्रमाणे तेनो दोहद पूर्ण करी ' आ गर्भ राज्यनो अधिपति थशे ' एम निश्चय करी चाणाक्य धातुविद्या शिखवाने माटे देशांतर गयो.

देशाटन करतां केटलेक काळे चाणाक्ये स्वर्णसिद्धि मेळवी. अहीं पेळी बाइए पुत्र प्रसव्यो. तेनुं चंद्रगुप्त नाम पाडयुं. अनुक्रमे ते आठ वर्षनो थयो. ते गाममां सरखी वयना बाळको साथे क्रीडा करेछे; तेमां पोते राजा थायछे अने कोइने गाम आपेछे, कोइने देश आपेछे अने कोइने किल्लानुं अधिपतिपणुं आपेछे. तेवा वखतमां चाणाक्ये पण त्यां आवीने ते जोयुं, अने तेनी पासे याचना करी के ' हे राजन् ! सघळाओने ज्यारे तुं मनवांछित आपेछे त्यारे मने पण कांइक वांछित आप. ' त्यारे चंद्रगुप्त बोल्यो के ' आ सघळी गायो हुं तने आपुंछुं ते तुं ग्रहण कर. ' ए प्रमाणे सांभळीने चाणाक्य बोल्यो के ' आ बधी पारकी गायो छे ते माराथी केम लइ शकाय ? ' त्यारे चंद्रगुप्ते कहुं के ' जे समर्थ होय तेनीज आ पृथ्वी छे. ' त्यारे चाणाक्ये छेकराओने पूछ्युं के ' आ बाळक कोनो छे ? ' बाळकोए कहुं के ' एक परित्राजकने आपेलो अने चंद्रपानना दोहदथी उत्पन्न थयेलो चंद्रगुप्त नामनो आ बाळक छे. ' ए सांभळीने चाणाक्ये चंद्रगुप्ते कहुं के ' हे वत्स ! जो तारे राज्यनी इच्छा होय तो मारी साथे चाल, हुं तने राज्य मेळवी आपीश. ' ए प्रमाणे कही चंद्रगुप्ते साथे लइ चाल्यो. अनुक्रमे धातु विद्यावडे धन उत्पन्न करी थोडुं सैन्य मेळवी पाटलीपुरने घेरो घाल्यो. नंदराजाए पोताना मोटा सैन्यथी ते सैन्यने पराजित कर्युं, तेथी चाणाक्य चंद्रगुप्ते लइने नासी गयो. नंदराजाए तेने पकडवाने पाछळ सैन्य मोकल्युं. तेमांनो एक स्वार नजीक आवी पहोंच्यो, त्यारे चंद्रगुप्ते सरोवरमां राखीने चाणाक्य पोते ध्यान धरी योगी थइने वेठो. ते वखते ते स्वारे आवीने पूछ्युं के ' हे योगीश्वर ! नंदराजाना वैरी चंद्रगुप्ते जतां तमे

जानी साथे मैत्री करी. केटलाक दिवस गया पछी पर्वत राजाने अर्धु राज्य आपवुं कबुल करी मोटुं सैन्य मेळवी आसपासना अनेक देशोने साथीने पछी चाणाक्य पाटलीपुत्र आव्यो. नंदराजानी साथे मोटुं युद्ध थयुं. तेमां नंदराजा हायों. तेथी तेणे धर्मद्वार मागीं कीधुं, एटले पोताने नीकळी जवानो रस्तो आपवानी याचना करी. चाणाक्ये ते वात स्वीकारी तेथी ते रथमां बेसी पोतानी स्त्री, पुत्री अने थोडुं सारभूत द्रव्य लइ नगर वहार नीकळी गयो.

ते वखते रथमां बेठेली नंदराजानी पुत्री नगरमां प्रवेश करता चंद्रगुप्तनु लावण्य जोइ मोह पामी. नंदराजाए ते जाण्युं, एटले चंद्रगुप्त उपर पुत्रीनो स्नेह जोइ नंदराजाए तेने पोताना रथमांथी उतारी मूकी. ते तरतज चंद्रगुप्तना रथ उपर चढी गइ. ते वखते रथना नव आरा भांगी गया. ते जोइ चंद्रगुप्ते चाणाक्यने कहुं के ' हे पिताजी ! नगरप्रवेश वखते आ अपशुकन थायछे. ' चाणाक्ये कहुं के ' हे वत्स ! आ शुभ शुकन छे, कारणके रथना नव आरा भांग्याछे तेथी तारुं राज्य नव पुरुष सुधी (नव पेढी सुधी) स्थिर थशे. ' पछी नगरमां आवी चंद्रगुप्ते नंदराजानी पुत्री साथे पाणिग्रहण कर्तुं.

नंदराजा राज्यमहेलनी अंदर एक रुपवती विषकन्या मूकी गयो हतो. तेने चाणाक्ये अनुमानथी दोषवडे दूषित जाणीने पर्वत राजानी साथे परणावी. तेना अंगना स्पर्श-थी पर्वत राजानुं शरीर विषव्याप्त थइ गयुं. ते वखते चंद्रगुप्ते कहुं के ' आ पर्वत राजानी सहायथी आपणे राज्य मेळव्युं छे अने आ मित्र मरी जायछे, माटे तेनी चिकित्सा करवी जोइए. ' चाणाक्ये कहुं के ' चिकित्सा करवाथी सर्युं, औषध विना व्याधि जायछे. ' आ प्रमाणे कार्य साथी मरता मित्र प्रत्ये तदन बेदरकारी बतावी. तेथी मित्रस्नेह पण कृत्रिम छे, एवो आ कथानो उपदेश छे.

निययांवि निययंकजे, विसंवयंतमि हुंति खरफरसा ।

जहँ राम सुभूमकओ, बंभ खत्तर्स्स अंसि खओ ॥ १५१ ॥

अर्थ—“ पोताना स्वजनो पण पोतानुं कार्य विघटमान थये सते अर्थात् धार्या प्रमाणे सिद्ध नहि थये सते खर के० रौद्र कर्मना करनारा अने फरस के० कर्कश वचनो बोलनारा थायछे. जेम राम ते फरसुराम अने सुभूम चक्रवर्तिनो करेलो ब्राह्मणो अने क्षत्रियोनो क्षय थयो तेम. ” १५१. परशुरामे सात वखत निःक्षत्री पृथ्वी करी, ने सुभूमे एकवीश वखत अब्राह्मणी पृथ्वी करी. पोताना कार्यनी सिद्धिने माटे आ प्रमाणे मोटो क्षय कर्षो, जेमां. पोताना स्वजनोनो पण क्षय थइ गयो. माटे स्वजनस्नेह पण व्यर्थ छे. अहीं परशुराम ने सुभूमनो संबंध जाणवो. ४६

પરશુરામ અને સુભૂમની કથા.

સુધર્મા નામના દેવલોકમાં વિશ્વાનર અને ધન્વંતરિ નામનાં બે મિત્રદેવો હતા. પહેલો જૈન હતો અને બીજો તાપસભક્ત હતો. તેઓ પરસ્પર ધર્મવાર્તા કરતા સતા પોતપોતાના ધર્મને વચાળતા. તેનો નિર્ણય કરવા માટે ધર્મની પરીક્ષા કરવાના હેતુથી તેઓ મૃત્યુલોકમાં આવ્યા. તે સમયે મિથિલા નગરીનો રાજા પદ્મરથ રાજ્ય છોડીને શ્રીવાસુ-પૂજ્ય મુનિની પાસે ચારિત્ર ગ્રહણ કરવાને જતો હતો. નવીન ભાવચારિત્રવાળા તેને જોડેને જૈનદેવે કહ્યું કે ‘ પ્રથમ આપણે આની પરીક્ષા કરીએ, પછી તમારા તાપસની પરીક્ષા કરીશું. ’ પછી ભિક્ષાને માટે અટન કરતા તે નવીન ભાવચારિત્રીને અનેક પ્રકારની ઉત્તમ રસવતી વતાવી, પણ તે ભાવસાધુ સત્ત્વથી ચલિત થયા નહિ. પછી બીજી શેરીમાં જતાં તેના માર્ગમાં ચારે તરફ દેડકીઓ વિકુર્વી અને બીજે રસ્તે કાંટા વેર્યા. પદ્મરથ ભાવમુનિ મંડૂકીવાળો માર્ગ તજી દડ કાંટાવાળા રસ્તે ચાલ્યા. તે વચ્ચે કાંટા પગમાં ભોંકાવાથી લોહીની ધારા વહેવા લાગી અને અત્યંત વેદના થવા લાગી. પરંતુ તેઓ જરા પણ સ્થિર થયા નહિ, તેમજ ઈર્યાસમિતિથી ચાલતાં લેશમાત્ર પણ ક્ષોભ પામ્યા નહિ. પછી ત્રીજી વાર દેવે નિમિત્તિયો થઈ હાથ જોડી વિનય પૂર્વક કહ્યું કે “ હે ભગવન્ ! તમે દીક્ષા લેવાને જાઓછો, પણ હું નિમિત્તના પ્રભાવથી જાણું છું કે તમારું આયુષ્ય હજુ લાંબું છે અને તમને યુવાવસ્થા પ્રાપ્ત થઈએ તો હમણા રાજ્યમાં રહી વિવિધ પ્રકારના ભોગ ભોગવો, પછી વૃદ્ધાવસ્થામાં ચારિત્ર ગ્રહણ કરજો; કારણકે તે વધારે સારું છે. વઢી આ સરસ વિષયોનો સ્વાદ ક્યાં અને રેતીના કોઢીઆ જેવો આ વિરસ યોગમાર્ગ ક્યાં ? ” ત્યારે ભાવસાધુએ કહ્યું કે ‘ હે ભગ્વ ! જો મારું આયુષ્ય લાંબું હોય તો વધારે સારું, હું ઘણા દિવસ સુધી ચારિત્ર પાઠીશ, જેથી મને મોટો લાભ થશે. વઢી ધર્મ સંબંધી ઉદ્યમ તો યુવાવસ્થામાં જ કરવો જોઈએ. આગમમાં પણ કહ્યું છે કે-

જરા જાવં ન પીડેઈ, વાહી જાવ ન વટ્ટેઈ ।

જાવિંદિઆ ન હાયંતિ, તાવ સેયં સમાયે ॥

“ જ્યાંસુધી જરા પીડા કરે નહિ, જ્યાંસુધી કોઈ પ્રકારનો વ્યાધિ થાય નહિ, અને જ્યાંસુધી ઇન્દ્રિયો હાનિ પામે નહિ ત્યાંસુધીમાં ધર્મ આચરવો. ” વૃદ્ધાવસ્થામાં ગ્રસ્ત થયેલો મનુષ્ય ઇન્દ્રિયો નિર્વલ થવાથી ધર્મકરણીમાં ઉદ્યમ કેવી રીતે કરી શકે ? ” કહ્યું છે કે-

દંતૈરુચ્ચલિતં ધિયા તરલિતં પાણ્યંધ્રિણા કંપિતં

દૃગ્મ્યાં કુઙ્ગલિતં વલેન હ્રલિતં રૂપશ્રિયા પ્રોષિતમ્ ।

प्राप्ताया यमभूपतेरिहमहाधाटया जरायामियं
तृष्णा केवलमेकैव सुभट्टी हृत्पत्तने नृत्यति ॥

“ यम राजानी मोटी धाडरूप आ वृद्धावस्था प्राप्त यतां दांत हाळेछे, बुद्धि नष्ट थायछे, हाथपग कंपेछे, नजर क्षीण थायछे, बल जतुं रहेछे अने रूप तथा कावण्य चाल्युं जायछे, मात्र तृष्णा एकलीज सुभट्टुं आचरण करती सती हृदयरूपी नगरमां नृत्य करी रहेछे. ”

आ प्रमाणे ते भावमुनिनी दृढता जोइ बने देव खुशी थया अने प्रशंसा करवा लाग्या. पछी जैनदेवे तापसदेवने कहुं के ‘ जैनोनुं स्वरूप जोयुं ? हवे आपणे तापसनी परीक्षा करीए. ’ ए प्रमाणे कही तेओ वनमां गया. त्यां तेओए एक जटाधारी, वृद्ध, तीव्र तप करतो अने ध्यानमां आरूढ थयेलो यमदग्नि नामनो तापस जोयो. तेनी परीक्षा करवा माटे ते देवो चकला चकलीतुं रूप धारण करी तेनी दाढीनी अंदर माळो बांधीने रहा. पछी चकलो मनुष्यवाणीथी बोल्यो के ‘ हे बाला ! तुं अत्र सुखथी रहे, हुं हिमालय पर्वते जइने आवुंछुं. ’ त्यारे चकलीए कहुं के ‘ हे प्राणनाथ ! हुं तमने जवा दइश नहि; कारण के तमे पुरुषो ज्यां जाओछो त्यां लुब्ध थइ जाओछो. जो तमे पाछा न आवो तो मारी शी गति थाय ? हुं अवळा एकली अहीं केम रही शकुं ? तमारो वियगे माराथी केवी रीते सहन थइ शके ? ’ ते सांभळी चकलाए कहुं के ‘ हे बाळा ! तुं शामाटे कदाग्रह करेछे ? हुं जलदी आवीश. जो हुं आवुं नहि तो मने ब्राह्मणनी, स्त्रीनी, बाळकनी ने गायनी हत्यानुं पाप लागे. ’ त्यारे चकलीए कहुं के ‘ हुं सोगनो मानती नथी. एण जो तमे न आवो तो यमदग्नि तापसनुं पाप मस्तक उपर धारण करो तो हुं तमने जवा दउं. ’ त्यारे चकलो बोल्यो के ‘ तुं एम बोळ नहि. एनुं पाप कोण अंगीकार करे ? ए वचनो सांभळीने यमदग्नि ध्यानथी चलित थयो अने क्रोधवश थइ चकला चकलीने पकडी कहेवा लाग्यो के ‘ मारुं शुं एटलुं वधुं पाप छे ? ’ चकलीए कहुं के ‘ हे मुनि ! क्रोध करो नहि. आपनां धर्मशास्त्र जुओ. कारण के—

अपुत्रस्य गतिर्नास्ति, स्वर्गे नैव च नैव च ।

तस्मात् पुत्रमुखं दृष्ट्वा, स्वर्गे गच्छन्ति मानवाः ॥

“ पुत्र विनाना माणसनी सद्गति थती नथी, अने स्वर्गमां तो तेनी गति छेज नहि. तेथी माणसो पुत्रनुं मुख जोइने स्वर्गमां जायछे. ”

तमे पुत्ररहित छो तो तमारी शुभ गति केवी रीते थाय ? तेथी तमारुं पातक

મોટું છે. ' એ પ્રમાણે કહી પરીક્ષા કરીને દેવો પોતાને સ્થાને ગયા, - અને મિથ્યાદૃષ્ટિ દેવ હતો તે પણ પરમ જૈન થયો.

તેમના ગયા પછી યમદગ્નિ પણ પશ્ચિના મુખનાં વચનો સાંભળી ' વિચાર કરવા લાગ્યો કે ' એમણે કહી તે બાબત સ્વચ્છ છે, તેથી કોઈ સ્ત્રીની સાથે પાણિગ્રહણ કરી પુત્ર ઉત્પન્ન કરું તો મારી શુભ ગતિ થાય. ' એ પ્રમાણે વિચાર કરી કોષ્ટક નગરના રાજા જિતશત્રુ સમીપે જઈ એક કન્યા માગી. ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે ' મારે સો પુત્રીઓ છે, તેઓમાંથી જે તમને પસંદ કરે તે કન્યા તમે ગ્રહણ કરો. ' તે સાંભળીને યમદગ્નિ અંતઃ-પુરમાં આવ્યો. ત્યાં રહેલી સર્વે કન્યાઓએ જટાધારી, દુર્બલ, મલ્લી મલીન ગાત્રવાળા અને વિપરીત રૂપવાળા યમદગ્નિને જોઈને થુથુકાર કર્યો (થુંકી). તેથી તેણે ક્રોધવશ થઈને તે સર્વ કન્યાઓને કુબ્જા કરી નાંખી. પાછા વળતાં તેણે મહેલના આંગણમાં ધૂલમાં રમતી એક રાજપુત્રીને જોઈ, તેને તેણે વીજોરું બતાવ્યું; એટલે તે લેવાને તેણે લાંબો હાથ કર્યો, તેથી તાપસે રાજા પાસે જઈને કહ્યું કે ' આ કન્યા મને ઇચ્છેછે. ' એમ કહીને તેને ગ્રહણ કરી. ભય પામેલા રાજાએ હજાર ગાયો ને કેટલાક દાસદાસીઓ સહિત તે પુત્રી તેને આપી; તેથી પ્રસન્ન થયેલા ઋષિએ શેષ રહેલા પોતાના તપની શક્તિથી પેલી સર્વ કુબ્જા રાજપુત્રીઓને સારી કરી. એ પ્રમાણે સર્વ તપને સ્વપાવી રેણુકા બાલાને લઈને તે વનમાં આવ્યો. ત્યાં એક ઝુંપડી બનાવીને તેઓ રહ્યા.

અનુક્રમે રેણુકા યૌવનવતી થઈ, એટલે તેની સાથે તેણે પાણિગ્રહણ કર્યું. પ્રથમ ઋતુકાલે યમદગ્નિએ રેણુકાને કહ્યું કે ' હે સુલોચના ! સાંભળ, તારે માટે એક ચરુ મંત્રીને તને આપુંછું, તે સ્વાધ્યાયી તને એક સુંદર પુત્ર થશે. ' ત્યારે રેણુકાએ કહ્યું કે ' હે સ્વામિન ! બે ચરુ મંત્રી આપો કે જેમાંના એક ચરુથી બ્રાહ્મણપુત્ર થાય અને વીજાથી ક્ષત્રિયપુત્ર થાય. હું ક્ષત્રિયચરુ હસ્તિનાપુરના રાજા અનંતવીર્યની સ્ત્રી મારી બેન અનંગસેનાને આપીશ અને બ્રાહ્મણચરુ હું સ્વાઈશ. ' એ પ્રમાણે રેણુકાના કહેવાથી યમદગ્નિએ બે ચરુ મંત્રી પોતાની સ્ત્રીને આપ્યા. પછી રેણુકાએ વિચાર કર્યો કે ' મારો પુત્ર શૂરવીર થાય તો સારું. ' એમ વિચારી તેણે ક્ષત્રિયચરુનું ભક્ષણ કર્યું અને બ્રાહ્મણચરુ તેની બેન અનંગસેનાને મોકલ્યો. તેણે તે સ્વાધ્યાય. તેને એક પુત્ર થયો તેનું નામ કીર્તિવીર્ય પાડ્યું, રેણુકાને પુત્ર થયો તેનું નામ રામ પાડવામાં આવ્યું.

રામ યુવાન થયો એવામાં અતિસારના રોગથી પીડિત એક વિદ્યાધર તે આશ્રમમાં આવ્યો. રામે તેનો સત્કાર કર્યો અને ઔષધના પ્રયોગથી તેને સ્વસ્થ કર્યો, તેથી તે વિદ્યાધરે પ્રસન્ન થઈને રામને પરશુવિદ્યા આપી. તેણે પરશુવિદ્યા સાધી, તેથી તે પરશુરામના નામ-

થી પ્રસિદ્ધ થયો. પછી દેવતાથી અધિષ્ઠિત થયેલી પરશુ (કુહાડી) ને લઈને અજય્ય એવો તે જ્યાં ત્યાં ફરવા લાગ્યો.

અન્યદા પરશુરામની માતા રેણુકા હસ્તીનાપુરમાં પોતાની વેનને મળવા અર્થે ગઈ. ત્યાં પોતાની વેનના પતિ અનંતવીર્યની સાથે સંબંધ થવાથી તેને ગર્ભ રહ્યો. અનુક્રમે તેને પુત્ર થયો. પછી પુત્ર સહિત રેણુકાને યમદગ્નિએ પોતાના આશ્રમમાં આણી. પરશુરામે માતાનું દુષ્કરિત જાણી પોતાની પુત્રવતી માતાને મારી નાંચી. આ સ્વર અનંતવીર્યને પહોંચી તેણે ત્યાં આવી યમદગ્નિના આશ્રમને ભાંગી નાંચ્યો. તેથી ક્રોધિત થયેલા પરશુરામે પરશુથી અનંતવીર્યનું મસ્તક છેદી નાંચ્યું. પછી તેનો પુત્ર કીર્તિવીર્ય રાજ્યાધિકારી થયો. તેણે પિતાનું વેર વાઢવા માટે પરશુરામના પિતા યમદગ્નિને મારી નાંચ્યો. તેથી પરશુરામે ત્યાં જઈ પરશુના પ્રભાવથી કીર્તિવીર્યને હાળી હસ્તીનાપુરનું રાજ્ય લઈ લીધું. તે વચ્ચે ચૌદ સ્વપ્નથી સૂચિત ગર્ભ જેણે ધારણ કર્યો છે એવી કીર્તિવીર્ય રાજાની તારા નામની સ્ત્રી પોતાના પતિના મરણ સમયે નાસી ગઈ. તે વનમાં તપસોના આશ્રમે પહોંચી. ત્યાં જઈ તેણે તપસોને પોતાનું સર્વ સ્વરૂપ (વૃત્તાંત) કહ્યું. દયાથી આર્દ્ર ચિત્તવાળા તપસોએ તેને ગુપ્ત રીતે ભોંયરામાં રાખી. અનુક્રમે તેને ત્યાં પુત્ર થયો. તેનું સુભૂમ નામ પાડ્યું. અનુક્રમે તે મોટો થવા લાગ્યો. પરશુરામે ક્ષત્રિયો ઉપર ક્રોધ કરીને સાત વાર નક્ષત્રી પૃથ્વી કરી અને મારેલા ક્ષત્રિયોની દાઢોને એકઠી કરીને એક થાલ ભરી મૂક્યો.

એક દિવસ ફરતો ફરતો પરશુરામ પેલા તપસોની ઝૂંપડીએ આવ્યો, ત્યારે પરશુની અંદરથી જ્વાળા નીકળવા લાગી. તેથી પરશુરામે તપસોને પૂછ્યું કે ‘ સ્વરૂં વોલો, કોઈ પળ ક્ષત્રિય અહીં છે ? કારણકે મારી પરશુમાંથી અંગારા વર્ષે છે. ’ ત્યારે તપસોએ કહ્યું કે ‘ અમે ક્ષત્રિયો છીએ. પરશુરામે તપસ્વીઓ ધારીને તેમને છોડી દીધા. એ પ્રમાણે સર્વ ક્ષત્રિયોને મારીને તે નિષ્કંટકપણે હસ્તીનાપુરનું રાજ્ય ભોગવવા લાગ્યો. એક દિવસે પરશુરામે કોઈ નિમિત્તિયાને પૂછ્યું કે ‘ મારું મૃત્યુ કોનાથી થશે ? ’ નિમિત્તિકે કહ્યું કે ‘ જેની દૃષ્ટિથી આ ક્ષત્રિયોની દાઢો ક્ષીરરૂપ થઈ જશે અને તેનું ભોજન જે કરશે તે તમને મારશે. ’ તે સાંભળીને પરશુરામે પોતાના મારનારને ઓઢાવવા માટે એક દાનશાળા વંધાવી અને ત્યાં સિંહાસન ઉપર દાઢોનો થાલ મૂક્યો.

અહીં વૈતાલ્યવાસી મેઘનાદ નામના વિદ્યાધરે નિમિત્તિયાના કહેવાથી પોતાની પુત્રીનો વર સુભૂમ થશે એમ જાણીને ત્યાં આવી સુભૂમને પોતાની પુત્રી અર્પણ કરી, અને પોતે તેનો સેવક થઈ ત્યાં રહ્યો. એક દિવસ સુભૂમે પોતાની માતાને પૂછ્યું કે ‘ હે માતા ! શું ભૂમિ આટલી જ છે ? ’ એવા પુત્રના શબ્દો સાંભળીને નેત્રમાં અશ્રુ લાવી ગદ્-

ગદ્ સ્વરપૂર્વક તારા રાણીએ પૂર્વની સઘળી હકીકત જણાવીને કહ્યું કે 'હે પુત્ર! તારા પિતા અને પિતામહને હળીને તથા સર્વ ક્ષત્રિયોનો નાશ કરીને પરશુરામ આપણું રાજ્ય ભોગવે છે, અને તેના ભયથી નાસીને આપણે આ તાપસનો આશ્રય કરી ભોંયરામાં રહ્યા છીએ.' એ પ્રમાણે માતાના મુખથી સાંભળીને સુભૂમ ક્રોધિત થઈ એકદમ ભોંયરામાંથી વહાર નીકળ્યો, અને મેઘનાદ સાથે હસ્તીનાપુર જઈ દાનશાળાએ આવ્યો. તે વખતે દાઢોનો થાઠ સુભૂમની દૃષ્ટિ પડતાં તે દાઢોની ક્ષીર થઈ ગઈ, એટલે તે ક્ષીર સુભૂમ खावा લાગ્યો. પરશુરામે તે વાત જાણી, એટલે સન્નદ થઈને જાજ્વલ્યમાન પરશુ લઈ વહાર નીકળ્યો, પરંતુ પરશુરામનું તે હથિયાર સુભૂમની દૃષ્ટિ પડતાંજ તેના પૂર્વનાં પુણ્યથી નિસ્તેજ થઈ ગયું. પછી સુભૂમે ભોજન કર્યા પછી ઉઠીને તે થાઠ પરશુરામ ઉપર ફેંક્યો, એટલે તે થાઠનું સહસ્ર દેવતાઓએ અધિષ્ઠિત કરેલું ચક્ર વની ગયું; અને તે ચક્રે પરશુરામનું શિર કાપી નાંખ્યું. તે વખતે સુભૂમને ચક્રવર્તીપદનો ઉદય થયો, જય જય શબ્દો વોલાવા લાગ્યા, અને દેવોએ પુષ્પની દૃષ્ટિ કરી. પછી પરશુરામે મારેલા ક્ષત્રિયોનાં વૈરનું સ્મરણ કરીને તેણે એકવીસ વચ્ચે બ્રાહ્મણરહિત પૃથ્વી કરી.

ચક્રના વળથી આ ભરતક્ષેત્રના છત્વંડ જીતીને વિશેષ લોભી વની ધાતકીલ્લંડમાં આવેલા ભરતક્ષેત્રને સાધવા ચાલ્યો. અડતાલીશ ગાઉ વિસ્તારવાળા ચર્મરત્ન ઉપર પોતાના સર્વ સૈન્યને સ્થાપીને લવણસમુદ્રની ઉપર થઈને ચાલ્યા જતાં સમકાળે ચર્મરત્નના અધિષ્ઠા-યક હજારે દેવોએ ચર્મરત્ન મૂકી દીધું. એટલે ચર્મરત્ન ને સૈન્યસહિત જલમાં ડુબીને તે મરણ પામ્યો અને અતિશય પાપકર્મના યોગથી સાતમી નરકે ગયો. એ પ્રમાણે સંબંધીઓનો સ્નેહ પણ કૃત્રિમ છે, એવો આ કથાનો ઉપદેશ છે.

કુલ ઘર નિર્યય સુહેસુઅ, સયૈણેય જૈણેઅ નિચ્ચ મુણિવંસહા ।

વિહરંતિ અણિંસાણ, જૈહ અજ્જમહાગિરિ ભયવં ॥ ૧૫૨ ॥

અર્થ—“ મુનિવૃષ્ઠો—શ્રેષ્ઠ મુનિઓ (ધર્મધુરંધર હોવાથી) કુલ તે કુટુંબ, ઘર, પોતાના સંબંધીઓ તથા ગ્રામનગરાદિજન્ય સુખ—તેને વિષે તેમજ સ્વજનમાં અને સામાન્ય લોકમાં નિરંતર અનિશ્રાણ (કોઈના પણ આલંબન વિના) વિચરે છે. જેમ આર્ય મહાગિરિ ભગવંત નિશ્રા વિના વિચર્યા તેમ.” ૧૫૨. અહીં આર્યમહાગિરિનો સંબંધ જાણવો. ૪૭.

આર્યમહાગિરિ પ્રબંધ.

શ્રીસ્થૂતિભદ્રસૂરિને આર્યમહાગિરિ ને આર્યસુહસ્તી નામે બે શિષ્યો હતા. તે

वेमां मोटा श्रीआर्यमहागिरिसूरि आर्यसुहस्तीसूरिने गणशिक्षा (गच्छनुं शिक्षण अर्थात् गच्छ) सोंपीने पोते विशेष वैराग्ययी जिनकल्पनी तुलना करवाने माटे उद्युक्त थइ एकला विचरवा लाग्या. ते विशेषपणे क्रियामां उद्यमवंत रहे छे. ज्यारे आर्यसुहस्ती सूरि गामनी अंदर समवसरे छे त्यारे श्रीआर्यमहागिरि गामनी बहार रहेछे, एम गच्छनी निश्राए विहार करे छे.

एकदा श्रीसुहस्तीसूरि विहार करतां करतां पाटलीपुर पधार्या. त्यां आर्यमहागिरि क्षेत्रना छ विभाग करीने पांच पांच दिवस सुधी एक एक विभागमां भिक्षार्थे जायछे अने नीरस आहार ग्रहण करे छे. एक वखत श्रीआर्यसुहस्तीसूरि वसुभूति नामना श्रावकना कुटुंबने प्रतिबोध करवाने माटे तेने घेर गया हता अने धर्मदेशना आपता हता. ते समये श्रीआर्यमहागिरि अजाणतां वसुभूतिने घेर भिक्षार्थे आव्या. तेमने जोइ आर्य-सुहस्तीसूरिए उभा थइ विनयपूर्वक वंदन कथुं. एटले आर्यमहागिरि भिक्षा ग्रहण कर्या शिवाय पाछा वळी गया. वसुभूति श्रावके आर्यसुहस्ती, महाराजने पूछ्युं के ' जेमनो आपे आटलो विनय कयों ए महामुनि कोण छे ? ' त्यारे आर्य सुहस्तीसूरिए कह्युं के ' ए अमारा मोटा गुरुभाइ छे अने महा अनुभाववाळी जिनकल्पनी तुलना करे छे. ' ते सांभळीने वसुभूति श्रावके बीजे दिवसे आखा नगरमां बधे उत्तम आहार कराव्यो. आर्यमहागिरिए तेने अकल्प्य जाणीने ग्रहण कयों नहि. पछी उपाश्रये आवीने तेमणे सुहस्तीसूरिने ओळंभो आप्यो के ' तमे बहु विरुद्ध आचरण कयुं के वसुभूतिने घेर मारो अभ्युत्थानादि विनय कयों. तेम करवार्थी तमे सर्वत्र अशुद्ध आहार करी दीथोछे. माटे हवे आजथी मारे तमारी साथे एक क्षेत्रमां रहवुं उचित नथी. ' ए प्रमाणे कही आर्यमहागिरिए जुदो विहार कयों अने गच्छनो आश्रय छोडी दइ एकाकी तपसंयम पाळी स्वर्गे गया. ए प्रमाणे बीजाए पण प्रतिबंध करवो नहि, एवो आ कथानो उपदेश छे.

रूपेण जुर्वणेण यं, कन्नो सुहेहिं वरसिरीए यं ।

नयं लुंभंति सुविहिया, निर्दरसणं जंबूनामंति ॥ १५३ ॥

अर्थ—“ रूपे करीने, यौवने करीने, गुणवती कन्याओथी, सांसारिक सुखोथी तेमज श्रेष्ठ एवी लक्ष्मीथी सुविहितो—साधु पुरुषो—उत्तम जनो लोभाता नथी. अहीं जंबू नामे महा मुनितुं निर्दर्शन के० दृष्टांत जाणवुं. ” १५३. जंबूस्वामीतुं दृष्टांत पूर्व आवेलुं छे तेथी अहीं लख्युं नथी.

उत्तमकुलपसूया, रायकुलवडिंसंगावि मुणिंवसहा ।

बहुजणंजईसंघट्टं, मेहकुमारुव विसंहंति ॥ १५४ ॥

गाथा १५३—रूपेण । कन्नो । वरसिरीएहिं । निर्दरिसणं । जंबूनामुति ।

गाथा १५४—मेहकुमारव ।

અર્થ—“ ઉત્તમ કુલમાં ઉત્પન્ન થયેલા, રાજકુલમાં મુગટ સમાન એવા મુનિષ્ટપ્રભો-મુનિશ્રેષ્ઠો અનેક કુલમાં ઉત્પન્ન થયેલા ઘણા મુનિજનોનો સંઘટ્ટ મેઘકુમારની જેમ વિશેષ પ્રકારે સહન કરેછે. ” ૧૫૪. અહીં મેઘકુમારનું દૃષ્ટાંત જાણવું. ૪૮

મેઘકુમારનું દૃષ્ટાંત.

મગધદેશમાં રાજગૃહ નગરમાં શ્રેણિક રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેની ધારિણી નામે રાણી હતી. તેની કુક્ષિને વિષે કોઈ જીવ ઉત્પન્ન થયો. તેના પ્રભાવથી તેને અકાલે મેઘનોં દોહદ થયો. અભયકુમારે અઠમભક્તથી કોઈ દેવને આરાધીને તેની સહાયથી તે દોહદ પૂર્ણ કર્યો. ઉત્તમ સમયે પુત્રનો પ્રસવ થયો. સ્વપ્નને અનુસારે તેનું નામ મેઘકુમાર પાડ્યું. અનુક્રમે તેણે યુવાવસ્થા પ્રાપ્ત કરી. શ્રેણિક રાજાએ તેને સ્વરૂપવતી આઠ કન્યા એક લગ્ને પરણાવી. તે સ્ત્રીઓ સાથે વિષયસુખ ભોગવતો મેઘકુમાર અન્યદા વીરપ્રભુ ત્યાં સમવસરવાથી વાંદવાને ગયો. પ્રભુની દેશના સાંભળી તેણે વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થવાથી ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. ભગવંતે તેમને શિક્ષા ગ્રહણ કરવા માટે સ્થવિર (વૃદ્ધ) મુનિ પાસે મોકલ્યા. હવે રાત્રિએ પૌરુષી ભળાવ્યા પછી સંધારા કરતાં વૃદ્ધલઘુત્વના (નાના મોટાના) વ્યવહારથી મેઘમુનિનો સંધારો સર્વ સાધુની પછી ઉપાશ્રયની વહાર આવ્યો. ત્યાં રાત્રિએ જતા આવતા સાધુના ચરણના પ્રહારથી અને તેમના અથડાવા વિગેરેથી મેઘમુનિ બહુ સ્થિત થયા. તે વિચારવા લાગ્યા કે “ અરે ! માથે સુખકારી આવાસ ક્યાં ! મારી કોમલ પુષ્પશય્યા ક્યાં ! અંગનાના અંગસંગથી ઉત્પન્ન થતું સુખ ક્યાં ! અને આ કઠિન ભૂમિમાં આલોટવું ક્યાં ! આ સાધુઓ પ્રથમ તો મારા પ્રતિ આદરવાળા હતા અને હવે તો તેજ સાધુઓ મને પગ વિગેરેના સંઘટ્ટ કરેછે, તેથી જો આજની રાત્રિ સુખે સુખે જાય તો પ્રાતઃકાલમાં વીરપ્રભુને પૂછી રજોહરણ આદિ વેષ પાછો સોંપીને હું મારે ઘેર ચાલ્યો જઈશ. ” એ પ્રમાણે ચિંતવી મેઘમુનિ પ્રાતઃકાલે પ્રભુ પાસે આવ્યા. ભગવાને મેઘમુનિના બોલ્યા પહેલાંજ કહ્યું કે ‘ હે મેઘ ! તું આજ રાત્રિના ચારે પહોર દુઃખ અનુભવ્યું છે અને ઘેર જવાનો વિચાર કરેલો છે. આ હકીકત સ્વરી છે ? ’ મેઘમુનિએ કહ્યું કે ‘ એ હકીકત સ્વરી છે. ’ ત્યારે ભગવાને કહ્યું કે “ હે મેઘમુનિ ! આ દુઃખ તો શું છે ! પણ જે દુઃખ તું આ ભવથી ત્રીજે ભવે અનુભવેલું છે તે સાંભળ-તું પૂર્વે વૈતાલ્ય પર્વતની ભૂમિમાં શ્વેતવર્ણી, ઘણો ઊંચો અને એક હજાર હાથળીના ટોળાનો અધિપતિ છ દાંતવાળો સુમેરુપ્રભ નામનો હાથી હતો. એક દિવસ વનમાં દાવાનલ લાગ્યો. તેનાથી ભય પામી તૃપાતુર થઈ વનમાં ભટકતાં થોડા પાણિવાળા ને ઘણા કીચડવાળા સરોવરમાં પેટો. ત્યાં તું કીચડની અંદર યુતી ગયો. તું જલ સુધી પહોંચ્યો નહિ એટલે તને જલ પળ

मळ्युं नहि, अने बहार पण नीकळी शक्यो नहीं. पछी घणा वैरी हाथीओए आवीने तने दंतमुशळना प्रहार कर्या. ए प्रमाणे सात दिवस सुधी पीडा अनुभवी सो वर्षतुं आयुष्य पूर्ण करी काळ करीने तुं विंध्यभूमिमां चार दांतवाळो, रक्तवर्णवाळो ने सातसे हाथणीनो पति मेरुप्रभ नामे हाथी थयो. त्यां पण अग्नि लागेलो जोइ जातिस्मरणथी तें तारो पूर्वभव दीठो. पछी दावानळथी भय पामीने तें एक योजनप्रमाण भूमिनी अंदरथी तृण काष्ठ आदि सर्व दूर फेंकी दीयुं, अने नवा उगेला तृण वल्ली अंकुरो विगेरेने गुंढवडे परिवारनी मददथी मूळमांथी उखेडी नांखवा लाग्यो. एक वखत फरीथी दावानळ प्रकळ्यो. ते वखते तुं परिवार सहित पेला एक योजन प्रमाणवाळा मंडळमां आवीं गयो. बीजां पण घणां वनचर प्राणीओ त्यां आव्यां. ते वखते तें शरीर खणवाने माटे एक पग उंचो कर्यो, तेवामां एक ससळो कोइ जग्याए तेने स्थान नहि मळवाथी तारा पग नीचेनी जग्याए आवीने उभो रह्यो. पग नीचे मूकतां तें ससळाने जोयो; एटले तेना उपरनी द्याने लीधे तारुं मन आर्द्र थवाथी तें तारो पग उंचो ने उंचो राख्यो. ए प्रमाणे अढी दिवस सुधी एक पग उंचो राखीने रह्यो. दावानळ शांत थतां सर्व प्राणीओ पोतपोताने स्थाने गया. एटले पग नीचे मूकतां शरीर घणुं स्थूळ होवाथी पर्वततुं शिखर त्रुटी पडे तेम तुं पडी गयो, अने घणी वेदना भोगवी, सो वर्षतुं आयुष्य पुरं करी द्याना परिणामथी शुभ कर्म बांधी श्रेणिक राजानो पुत्र थयो. हवे तुं विचार कर के समकितनो पण लाभ मळ्यो नहोतो ते वखतमां तिर्यचना भवमां थोडुं कष्ट सहन करवाथी तें मनुष्यतुं आयुष्य बाध्युं, तो चारित्र ग्रहण कर्या पछी कष्ट सहन करवाथी तो मोडुं फळ मळेछे; अथवा आ जीवे घणी वार नरकादिनां घणां दुःखो भोगव्यांछे, तो तुं आ साधुओना पादसंघट्टथी उत्पन्न थयेला दुःखथी शामाटे दुभाय छे ? साधुना चरणनी रज पण बंध छे, तेथी आ चारित्र तजी देवानो तारो मनोरथ योग्य नथी. अग्निमां प्रवेश करवो सारो, विषतुं भक्षण करवुं सारुं, पण ग्रहण करेला व्रतनो भंग करवो ए सारुं नहि. ” इत्यादि भगवंतनां कहेलां वचनोथी मेघमुनिने जातिस्मरणज्ञान उत्पन्न थयुं, एटले सघळुं प्रसुना कहेवा प्रमाणे जोयुं. पछी भगवानने वांदीने मेघमुनि बोल्या के “ हे भगवन् ! भवकूपमां पडतां तमे मारो बचाव कर्योछे. आजथी मांडीने वे चक्षु शिवाय बीजा कोइ अंगनी मारे शुश्रूषा करवी नहि एवो हुं अभिग्रह करंछुं. ” आ प्रमाणेनो अभिग्रह लइ, निर्दोष चारित्र पाळी, गुणरत्न संवत्सरादि करी, निर्मळ ध्यानवडे पोतानुं आयुष्य पूर्ण करी, समाधिथी मृत्यु पामीने विजय नामना अनुत्तर विमानने विषे देवपणे उत्पन्न थया. त्यांथी च्यवी महाविदेहक्षेत्रमां मनुष्य थइने मोक्षे जशे.

अवरूपरसंवाहं, सुखं तुच्छं शरीरपीडाय ।

सारणं वारणं चोयणं, गुरुजणआयत्तया यं गण्णे ॥ १५५ ॥

अर्थ—“ गच्छमां वसवाथी परस्पर संवाध ते मळवापणुं थाय अने स्वेच्छाए प्रवर्तवा रूप सुखं अथवा इंद्रियजन्य जे सुख ते तुच्छ के० स्वल्प थाय-तेनुं ओछापणुं थाय, परीसहादिकवडे शरीरने पीडा थाय, कोइ पण कार्य न कर्युं होय तो तेनुं सारण के० संभारी देवुं थाय, कोइ पण कार्यमां प्रमाद करतां वारण के० वारवुं थाय, सारा कार्यमां चोयण के० मधुर के कर्कश वचनवडे पण प्रेरणा थाय अने गुरुजननी आधीनता थाय. एटला गुणो थाय; माटे अवश्य गच्छमांज वसवुं, एकला न रहेवुं. ” १५५.

इक्कस्सं कैओ धम्मो, सच्छंदगईमइपयारस्स ।

किं वां करेउ ईको, परिहरउं कहं मकंजं वां ॥ १५६ ॥

अर्थ—“ स्वच्छंद जे गति तेमां छे मतिनो प्रचार जेनो अर्थात् स्वच्छंदे वर्तवानी छे बुद्धि जेनी एवा एकला मुनिने धर्मज क्यांथी होय ? अपितु न होय. वळी एकलो तपक्रिया विगेरे शुं करे ? अथवा एकलो अकार्यने पण केम परिहरवा शक्तिमान थाय ? अर्थात् न थाय. माटे गुरुकुळवासमांज रहेवुं. ” १५६.

कैत्तो सुत्तथ्यागम, पडिपुच्छणा चोयणा चं इक्कस्सं ।

विणओ वेयार्वच्चं, आराहणया यं मरणंते ॥ १५७ ॥

अर्थ—“ एकला मुनिने सूत्रार्थनी प्राप्ति पण क्यांथी थाय ? प्रतिपृच्छा के० संदिग्धनुं पूछवुं ते कोनी पासे करे ? चोयणा के० प्रमादमां पडेलाने शिक्षादान कोण आपे ? एकलो विनय कोनो करे ? वेयावच्च कोनी करे ? अने मरणांते नमस्कार स्मरण, अणसणादि आराधना पण तेने कोण करावे ? अर्थात् एटलां वानां (एटला लाभ) एने क्यांथी प्राप्त थाय ? न थाय. ” १५७.

पिल्लिंजेसण मिक्को, पइन्नपमयाजणाउ निच्चं भयं ।

काउं मणोवि अकज्जं, नं तैरइ काऊण बहुमइंझे ॥ १५८ ॥

अर्थ—“ एकलो मुनि एषणा जे आहारनी शुद्धि तेनुं पण उल्लंघन करे छे, अर्थात् कदाचित् अशुद्ध आहार पण ग्रहण करे छे. वळी प्रकीर्ण के० एकाकी एवो जे प्रमदा-

જન-સ્ત્રીજન તેનાથી તેને નિરંતર ભય રહ્યા કરે છે; અને વહુ મુનિના મધ્યમાં તો અકાર્ય કરવાનું મન પળ કરવાને શક્તિવાન થવાતું નથી તો અકાર્ય કરે તો શેનોજ ? માટે સ્થ-વિરક્તી મુનિઓને એકાકી વિહાર યુક્ત નથી. ” ૧૫૮.

ઉચ્ચાર પાસવળ વંત પિત્ત મુચ્છાઈ મોહિઓ ફૂંકો ।

સદ્વ ભાયળં વિહથ્થો, નિર્લિંચવડ કુળઈ ઉઢાઈ ॥ ૧૫૯ ॥

અર્થ-“ ઉચ્ચાર તે પુરીષ, પાસવળ તે પ્રશ્રવણ (લઘુનીતિ), વંત તે વમન અને પિત્ત મૂર્છા વિગેરે-આદિશબ્દથી વાયુવિકાર વિશુચિકાદિનું ગ્રહણ કરવું. એવા વ્યા-ધિથી-કષ્ટથી વ્યાકુલ થયેલો એકલો સાધુ પાણી સહિત જે ભાજન તેનાથી વ્યગ્રહસ્તવાળો હોતો સતો જો તે ભાજન હાથમાંથી મૂકી દે તો સંયમ વિરાધના-આત્મવિરાધના થાય, અને જો તે ભાજન હાથમાં રહેવા દઈને ઉચ્ચાર (વડી નીતિ) વિગેરે કરે તો શાસનની ઉઢાઈ (લઘુતા) થાય. તેથી મુનિને એકલા રહેવું કોઈ રીતે યોગ્ય નથી. ” ૧૫૯.

એગદિવંસેળ વહુઆ, સુહાઈ અસુહાઈ જીવંપરિણામા ।

ફૂંકો અસુહપરિણો, ચઈજ્ઞ આલંબણં લઘું ॥ ૧૬૦ ॥

અર્થ-“ એક દિવસમાં પળ જીવના પરિણામ શુભ અને અશુભ એવા વહુ પ્રકારના થાયછે, તેથી એકલો મુનિ અશુભ પરિણામવાળો થયો સતો કાંઈક આલંબન-કારણને પામીને ચારિત્રને તજી દેછે અથવા અનેક પ્રકારના દોષ લગાડેછે. ” ૧૬૦

સવ્વર્જિણપઢિકુટ્ટં, અળવંથ્યા થેરકપ્પંભેઓઅ ।

ફૂંકો ઐ સુહાવત્તોવિ, હળંઈ તવસંજમં અઈરા ॥ ૧૬૧ ॥

અર્થ-“ એકાકીપણે વિચરવું સર્વ જિનેશ્વરોએ નિષેધ કરેલું છે. વળી તેથી અનવ-સ્થા કે ૦ મર્યાદાનો ભંગ થાય છે અને સ્થવિરોનો કલ્પ જે આચાર તેનો ભેદ થાયછે, તેથી એકાકી રહેવું અયુક્ત છે. વળી એકલો શુભ આયુક્ત કે ૦ ગાઢ આચારયુક્ત હોય તોપણ થોડા કાલમાં તપ અને સંયમને હળી નાંખેછે, અર્થાત્ તેમાં દોષ લગાડેછે. ” ૧૬૧.

વેસં જુન્નકુમારિં, પઠથ્થવડાં ચં બાલવિહવં ચં ।

પાસંડરોહ મસંઈ, નવતરુણિં થેરંભજ્જં ચં ॥ ૧૬૨ ॥

સવિહંગ્મુભરુવા, દિઠ્ઠાં મોહેઈ જાં મૃંણં ઈથ્થી ।

આયહિયં ચિતંતા, દૂરયરેણં પરિહરંતિ ॥ ૧૬૩ ॥

અર્થ—વેશ્યા, વૃદ્ધ કુમારિકા એટલે મોટી ઉમ્મરવાળી કુમારિકા, પરદેશ ગયેલા પતિવાળી સ્ત્રી, વાલ વિધવા એટલે જેનો પતિ વાલ્યાવસ્થામાંજ મરણ પામેલો છે એવી અતિ કામવિહ્વલ સ્ત્રી, પાલંડવ્રતે કરીને જેણે વિષયનો રોધ કરેલો છે એવી સ્ત્રી—તાપસણી પ્રમુખ, અસતી તે વ્યભિચારિણી સ્ત્રી, નવયૌવના, વૃદ્ધ ભર્તારની भार्या, શમ અધ્યવસાયને દૂર કરી દે એવા ઉદભટ રૂપવાળી અથવા વિકાર સહિત મનોહર રૂપવાળી, અને દેખવા માત્રથીજ જે મનને મોહિત કરે એવી સ્ત્રી—આટલા પ્રકારની સ્ત્રીઓને આત્મહિતને ચિંતવનાર પુરુષ અતિ દૂરથીજ ત્યજી દે છે. ” ૧૬૨. ૧૬૩.

સમ્મદિઠ્ઠીવિ કયાંગમોવિ, અઙ્ગિસયરાગંસુહવસઓ ।

ભવંસંકલમિ પવિસંઙ્ગ, ઈથ્થં તુહ સચ્ચંનાયં ॥ ૧૬૪ ॥

અર્થ—“ સમ્યગ્ દૃષ્ટિ છતાં અને સિદ્ધાંતનો જાણ છતાં અતિશય વિષયરાગ સંબંધી જે સુખ તેના પરવશપણાથી ભવસંકલને વિષે પ્રવેશ કરેછે, અર્થાત્ વહુ ભવભ્રમણ કરેછે. તે સંવંધમાં હે શિષ્ય ! તારે સત્યકીર્તિનું ઉદાહરણ જાણવું. ” ૧૬૪. અહીં સત્યકી વિદ્યાધરનો સંવંધ જાણવો. ૪૯.

સત્યકી વિદ્યાધરની કથા.

વિશાલ લક્ષ્મીવાળી વિશાલા નગરીમાં ચેટક નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને સુજ્યેષ્ઠા અને ચિલ્લુના નામે બે પુત્રીઓ હતી. તે બંનેને અસ્પર્શ ઘણોજ સ્નેહ હતો. અભયકુમારની સલાહથી તે બન્ને કન્યાઓ શ્રેણિક રાજાની સાથે પાણિગ્રહણ કરવાનો અભિગ્રહ કર્યો હતો. પછી અભયકુમારે એક સુરંગ खોદાવી, અને તે સુરંગદ્વારા શ્રેણિક રાજાએ વિશાલા નગરીએ આવી બન્ને કન્યાઓને લીધી. સુરંગના મુખ આગળ આવતાં ચિલ્લુનાએ વિચાર કર્યો કે ‘ સુજ્યેષ્ઠા રૂપમાં મારાથી અતિ શ્રેષ્ઠ છે, તેથી શ્રેણિક રાજા તેને વહુ માન દઈ પટરાણી કરશે. ’ એ પ્રમાણે વિચારી ચિલ્લુનાએ સુજ્યેષ્ઠાને કહ્યું કે ‘ હે ભગિની ! તું પાછી જઈને મારો રહી ગયેલો ઘરેણાંનો ઢાવલો જલદી લઈ આવ. ’ એ પ્રમાણે કહી સુજ્યેષ્ઠાને પાછી મોકલી. પછી ચિલ્લુનાએ શ્રેણિક રાજાને કહ્યું કે ‘ હે સ્વામિન્ ! અહીંથી જલદી ચાલો. જો કોઈ જાણશે તો વહુ વિપરીત થશે. ’ એ પ્રમાણે બય વતાવીને તેઓ સુરંગમાંથી બહાર નીકળી ગયા. ત્યાર પછી આવેલી સુજ્યેષ્ઠાએ ચિંતવ્યું કે “ પ્રાણથી પણ વધારે પ્રિય એવી મારી વેન ચિલ્લુનાએ મારા ઉપર આવું કપટ રચ્યું,

માટે કેવળ સ્વાર્થમાં રચીપચી રહેલ કુટુંબવર્ગથી સર્થું, અને સર્પની ફળા જેવા વિષયો પળ ધિક્કાર છે. ” એ પ્રમાણે વૈરાગ્ય થવાથી સુજ્યેષ્ઠાએ પાણિગ્રહણ ન કરતાં ચંદનવાલ સાધ્વી પાસે જઈને ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું.

છઠ્ઠ અઠ્ઠમ આદિ અનેક પ્રકારનાં તપ કરતી તે એક દિવસ આતાપના ગ્રહ કરીને રહેલી છે. એવે સમયે પેઢાલ નામના વિદ્યાધરે ત્યાંથી જતાં તેને જોઈ. એટલે મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે ‘ આ સતી ધ્યાનમાં સ્થિત થઈ છે અને તે મહા રૂપવતી છે, તેથી જો હું આ સાધ્વીની કુક્ષિની અંદર પુત્રને ઉત્પન્ન કરું તો તે પુત્ર મારી વિદ્યાનું પા થાય. ’ એ પ્રમાણે વિચાર કરીને વિદ્યાના વળથી અંધકાર વિક્રુવીં તે ન જાણે એવી રીતે ભ્રમરનું રૂપ કરી તેને ભોગવીને તેની યોનિમાં વીર્ય મૂક્યું. પછી તેની કુક્ષિને વિષે ઉત્પન્ન થયેલો જીવ અનુક્રમે વધવા લાગ્યો, તેથી સુજ્યેષ્ઠા સાધ્વીને મનમાં સંદેહ ઉત્પન્ન થયો તેણે તે સંબંધી જ્ઞાનીને પૂછ્યું એટલે જ્ઞાનીએ તેનો સંદેહ ભાંગીને કહ્યું કે ‘ એમાં તારો દોષ નથી, તું તો સતી છે. અનુક્રમે તે સાધ્વીને પુત્ર થયો તેનું નામ સત્યકી પાડવા આવ્યું. તે સાધ્વીના ઉપાશ્રયમાં મોટો થયો. ત્યાં સાધ્વીના મુખથી આગમોનું શ્રવણ કરતાં તેને સર્વ આગમો મુખપાઠ થઈ ગયા.

એક દિવસ સુજ્યેષ્ઠા વીરભગવાનને વાંદવાને માટે સમવસરણમાં ગઈ. સત્યકી પોતેની માની સાથે ગયો. તે અવસરે કાલસંદીપક નામના વિદ્યાધરે ભગવાનને પૂછ્યું ‘ હે ભગવન્ ! મને કોનાથી ભય છે? ’ ભગવાને કહ્યું કે ‘ તેને આ સત્યકી વાળકથી ભય છે. ’ તે સાંભળીને કાલસંદીપકે સત્યકીની અવજ્ઞા કરીને તેને પોતાના પગમાં પાડી દીધો. તેથી સત્યકી તેના ઉપર ક્રોધિત થયો. પછી સત્યકીના પિતા પેઢાલ વિદ્યાધરે તેને રોહિણી વિદ્યા આપી. તે વિદ્યાને સાધતાં સત્યકીને કાલસંદીપક વિદ્યા કરવા લાગ્યો. તે વખતે રોહિણી વિદ્યાએજ કાલસંદીપકને તેમ કરતાં અટકાવ્યો; કારણ કે સત્યકીના જીવે પ્રથમ પાંચ ભવને વિષે રોહિણી વિદ્યાને સાધતાં મરણ પ્રાપ્ત કર્યું હતું. છઠ્ઠે ભવે રોહિણી વિદ્યાને સાધતાં તેના આયુષ્યમાં છ માસજ અધુરા રહેલા હોવાથી રોહિણી વિદ્યાએ પ્રત્યક્ષ થઈને કહ્યું હતું કે ‘ હે સત્યકી ! તારા આયુષ્યમાં માત્ર છ માસજ વાકી રહ્યા છે, તેથી તું જો કહેતો હોય તો આ ભવમાં હું સિદ્ધ થાઉં, નહિતો આવનારા ભવમાં હું સિદ્ધ થઈશ, ત્યારે સત્યકીના જીવે કહ્યું હતું કે ‘ જો મારું આયુષ્ય થોડુંક વાકી હોય તો આવતા ભવમાં તું સિદ્ધ થજે, આ પ્રમાણે પૂર્વ ભવમાં કહ્યું હતું તેથી રોહિણી વિદ્યા આ ભવમાં થોડા કાળમાંજ સિદ્ધ થઈ, અને પ્રત્યક્ષ થઈ સત્યકીને કહ્યું

(કપાલ) વતાવ્યું. રોહિણી વિદ્યા લલાટમાર્ગથી અંગમાં પેઠી, અને લલાટમાં ત્રીજું લોચન ઉત્પન્ન થયું. પછી તેણે પ્રથમ પોતાના પિતા પેઢાલનેજ સાધ્વીના વ્રતનો ભંગ કરનાર જાણી વિદ્યાવલ્લી માયો. કાલસંદીપક વિદ્યાધર સત્યકીને વિદ્યાવલ્લી દુર્જય જાણીને માયાથી ત્રિપુરાસુરનું સ્વરૂપ ધારણ કરીને નાસી ગયો, અને લવણસમુદ્રમાં જઈને પાતાલકલશમાં પેઠો. લોકની અંદર એવી સિદ્ધિ થઈ કે ‘ આણે ત્રિપુરાસુરને પાતાલમાં પેસાડી દીધો, તેથી આ સત્યકી અગ્યારમો રુદ્ર પેદા થયોછે. ’

પછી સત્યકી વિદ્યાધરે ભગવાનની પાસે સમક્ષિત અંગીકાર કર્યું, અને દેવગુરુનો અત્યંત ભક્ત થયો. ત્રણે સંધ્યાએ તે ભગવાનની આગલ નૃત્ય કરેછે. પરંતુ અત્યંત વિષય-સુખમાં લોલુપ હોવાથી રાજાની, પ્રધાનની કે કોઈ વ્યાપારી વિગેરેની રૂપવતી સ્ત્રીને તે જુએ કે તરતજ તેને ગાઢ આલિંગન આપીને તે ભોગવેછે. તેને વારવારે માટે કોઈ શક્તિમાન થતું નથી. એક દિવસ મહાપુરી ઉજ્જયિનીમાં ચંદ્રપ્રદ્યોત રાજાના અંતઃપુરમાં પ્રવેશ કરીને તેણે પદ્માવતી શિવાય વીજી તમામ રાણીઓને ભોગવી. તેથી ચંદ્રપ્રદ્યોત રાજા ક્રોધિત થઈ કહેવા લાગ્યો કે ‘ જે કોઈ આ દુષ્ટકર્મી સત્યકીને મારી નાંખશે તેને હું મનવાંછિત આપીશ. ’ આ પ્રમાણે પટ્ટહ વગડાવીને તેણે લોકોને જણાવ્યું. તે વચ્ચે તે નગરમાં રહેનારી એક ઉમા નામની વેશ્યાએ વીડું ફાડ્યું. પછી એક દિવસે ઉમા પોતાના ઘરના ગોખમાં બેઠી હતી તે વચ્ચે તેણે સત્યકીને વિમાનમાં વેસીને આકાશમાર્ગે જતો જોઈ કહ્યું કે ‘ હે ચતુરાશિરોમણિ ! હે સુરૂપજનમાં મુગુટ રૂપ ! હે તેજથી સૂર્યને જીતનાર ! તું પ્રતિદિવસ મુગ્ધા (વિષયરસની અજાણ) સ્ત્રીઓને ચાહેછે; પરંતુ અમારા જેવી કામકલામાં કુશલ સ્ત્રી તરફ દૃષ્ટિ પાડી પળ કરતો નથી. માટે આજે તો મારું આંગણ કૃતાર્થ કર, અને એક વચ્ચે તું અમારું કામચાતુર્ય જો. ’ इत्यादि વચનોથી રંજિત થયેલો અને કટાક્ષવિક્ષેપથી જેનું મન આકર્ષાયું છે એવો સત્યકી વિમાનમાંથી ઉતરીને તે નાયિકાના ઘરમાં ગયો. તે વેશ્યાએ પણ અનેક પ્રકારના કામક્રીડાના વિનોદથી તેનું મન આધીન કરી લીધું. તેથી તે તેને છોડીને અન્ય કોઈ સ્થાને જતો નથી; હમેશાં ત્યાંજ આવેછે. તેમની વચ્ચે પરસ્પર ઘણીજ પ્રીતિ થઈ ગઈ છે. આ પ્રમાણે અત્યંત વિશ્વાસ પમાડીને તેણે એકવાર સત્યકીને પૂછ્યું કે ‘ હે સ્વામિન્ ! તમે સ્વેચ્છાએ પરસ્ત્રીઓને ભોગવો છો પણ તમને મારવાને કોઈ શક્તિમાન થતું નથી તે કોના વલ્લી ? ’ ત્યારે સત્યકીએ કહ્યું કે ‘ હે સુંદર લોચનવાળી સ્ત્રી ! મારી પાસે વિદ્યાનું વલ્લ છે, તેના પ્રભાવથી મને કોઈ મારતું નથી. ’ ફરીથી વેશ્યાએ પૂછ્યું કે ‘ તમે તે વિદ્યાને કોઈ વચ્ચે દૂર રાખોછો કે નહિ ? ’ સત્યકીએ કહ્યું કે ‘ જ્યારે હું વિષયમેગ્ન કરુંછું ત્યારે વિદ્યાને દૂર રાખુંછું. ’ તે સાંભળીને તે ઉમા વેશ્યાએ જઈ રાજાને

કહું કે ‘ સત્યકીને મારવાનો એકજ ઉપાય છે. પરંતુ જો તમે મારો બચાવ કરો તો તેને યુક્તિથી મારો. ’ એ પ્રમાણે પ્રસ્તાવના કરીને તેણે સર્વ હકીકત કહી બતાવી. પછી તે વેશ્યાના ઉદર ઉપર કમલપત્રો રાખાવી તેણે તે કમલપત્રોને છેદી નાંખ્યા, પરંતુ વેશ્યાના શરીર ઉપર જરા પણ રાક્ષસ લાગ્યું નહિ. એમ કરી ‘ આવી રીતે તારો બચાવ કરશું ’ એવો વિશ્વાસ ઉત્પન્ન કરાવીને તેને ઘેર મોકલી. પછી રાજાએ રાત્રિએ પોતાના સેવકોને બંનેને મારી નાખવાનું સમજાવી વેશ્યાને ઘરે મોકલ્યા. તે સેવકોને વેશ્યાએ ગુપ્ત રીતે રાખ્યા. તેવામાં સત્યકી આવ્યો અને ડાકા સાથે વિષયસેવન કરવા લાગ્યો. એટલે ગુપ્ત રહેલા રાજસેવકોએ આવીને બંનેના મસ્તકો છેદી નાંખ્યાં.

સત્યકી વિદ્યાધરના નંદીશ્વર નામના ગણે તે હકીકત સાંભળી, એટલે તે ક્રોધિત થઈને ત્યાં આવ્યો અને આકાશમાં શિલા વિકુર્વીને કહેવા લાગ્યો કે ‘ તમે મારા વિદ્યાગુરુને માર્યા છે, તેથી જેવી સ્થિતિમાં તેને માર્યા છે તેવીજ સ્થિતિમાં તેની મૂર્તિ બનાવીને જો તમે સર્વ નગરજનો પૂજશો તો તમને સઘળાને છોડીશ, નહિતો આ શિલા-થી સર્વને ચૂર્ણ કરી નાખીશ. ’ એવું સાંભળીને ભયभीત થયેલા રાજા આદિ સર્વ લોકોએ તેવીજ સ્થિતિવાળી યુગ્મરૂપ મૂર્તિ કરાવીને એક મકાનની અંદર સ્થાપી, અને સર્વ પૂજા કરવા લાગ્યા. સત્યકી કાલે કરીને નરકભૂમિમાં ગયો. પછી કેટલેક કાલે તેવી લજ્જા ઉત્પાદક મૂર્તિને જોઈને તે કાઠી નાંખી તેની જગ્યાએ લિંગની સ્થાપના કરી. માટે વિષયમાં અનુરાગ ન કરવો એવો આ કથાનો ઉપદેશ છે.

સુતવસ્ત્રિયાં પૂર્યાં, પર્ણામ સર્કાર વિનયકંજપરો ।

બર્દ્ધપિ કમ્મમસુંહં, સિદ્ધિલંઈ દસારનેયાવા ॥ ૧૬૫ ॥

અર્થ—“ સુતપત્ની—મહા ચારિત્રી—મહામુનિઓની પૂજા તે વસ્ત્રાદિ આપવું, પ્રણામ તે મસ્તકબંધે વંદન કરવું, સત્કાર તે તેમના ગુણનું વર્ણન કરવું, અને વિનય તે તેઓ આવે એટલે ડાકા થવું—ઇત્યાદિ કાર્યમાં તત્પર એવો પુરુષ, વાંધેલું—આત્મ પ્રદેશની સાથે શ્લિષ્ટ કરેલું એવું પણ અશુભ—મધ્યમ જે કર્મ તેને શિથિલ કરે છે. કોની જેમ ? દશારનેતા જે દશારના સ્વામી કૃષ્ણ તેની જેમ. ” ૧૬૫. અહીં કૃષ્ણનો સંક્ષેપથી સંબંધ જાણવો. ૫૦.

શ્રીકૃષ્ણ પ્રબંધ.

અન્યદા વિહાર કરતાં કરતાં શ્રીનેમિનાથ ભગવાન દ્વારિકામાં સમવસ્યા. તેમને

વાંદવાને માટે શ્રીકૃષ્ણ પરિવાર સહિત આવ્યા. તેને મનમાં એવી ઇચ્છા થઈ કે ‘ આજે હું આ અઢાર હજાર સાધુઓમાંના દરેકને દ્વાદશાવર્ત વંદનથી વાંદું. ’ એ પ્રમાણે વિચારી પોતાના ભક્ત વીરા સાઠવીની સાથે સર્વ સાધુઓને ઉપર પ્રમાણે વંદન કરવાથી શ્રમાતુર થયેલા કૃષ્ણ, ભગવાન પાસે આવી બોલ્યા કે ‘ હે ભગવન્ ! આજ હું અઢાર હજાર સાધુઓને વાંદવાથી અતિ શ્રમિત થયો છું. મેં આજ સુધીમાં ત્રણસે ને સાઠ યુદ્ધો કર્યા તેમાં કોઈ વચ્ચત હું આટલો શ્રમિત થયો નહોતો. ’ તે વચ્ચતે ભગવાને કહ્યું કે ‘ હે મહાનુભાવ ! જેમ વંદન કરવાથી તું ઘણો શ્રમિત થયો છે તેમ તે લાભ પણ ઘણો મેળવ્યો છે. કારણકે વંદનદાનથી તે ક્ષાયિક સમાકિત મેળવ્યું છે અને તીર્થકરનામકર્મ ઉપાર્જન કર્યું છે. વઢી સંગ્રામ કરીને સાતમી નરકભૂમિને યોગ્ય જે કર્મ વાંધ્યું હતું તેને સ્વપાવીને ત્રીજી નરક-ભૂમિ યોગ્ય રહેવા દીધું છે. એટલો લાભ તને થયો છે. ’ તે સાંભળીને કૃષ્ણે કહ્યું કે ‘ ફરીથી અઢાર હજાર મુનિને વાંદીને ત્રીજી નરકભૂમિ યોગ્ય કર્મ પણ સ્વપાવી દઉં. ’ ત્યારે ભગવાને કહ્યું કે ‘ હે કૃષ્ણ ! હવે તેવો ભાવ આવે નહિ, કારણકે હવે તમે લોભમા પ્રવેશ કરેલો છે. ’ કૃષ્ણે ફરીથી પૂછ્યું કે ‘ મને જ્યારે આટલો વધો લાભ થયો છે, ત્યારે મારા અનુયાયી વીરા સાઠવીને કેટલો લાભ થયો છે ? ’ ભગવાને કહ્યું કે ‘ એને તો માત્ર કાયકેશ થયો છે, કારણ કે તેણે તો માત્ર તારી અનુ-વૃત્તિથીજ વંદન કર્યું છે, તેથી ભાવ વિના કાંઈ ફલ મળતું નથી. ’ આ પ્રમાણે વીજાઓએ સાધુઓની પૂજાભક્તિ વિગેરે ભાવ પૂર્વક કરવી.

અભિગમણં વંદણં નમસંણેણ, પહિપુચ્છણેણ સાહૂણં ।

ચિરસંચિયંપિ કંમ્મં, સ્વણેણ વિરલંત્તણ મુંવેદ્ ॥ ૧૬૬ ॥

અર્થ—“ અભિગમન તે સન્મુખ જવું, વંદન તે વંદના કરવી, નમસંણ કે० સામા-ન્યે નમસ્કાર કરવો, અને પહિપુચ્છણ તે શરીરના નિરાવાધપણા વિગેરેની પૂછછા કરવી, સાધુને એટલાં વાનાં કરવાથી ચિરસંચિત કે० ઘણા કાલનું વહુભવનું ઉપાર્જન કરેલું કર્મ પણ ક્ષણમાત્રમાં—થોડા કાલમાં વિરલપણાને પામે છે અર્થાત્ પાપકર્મનો ક્ષય થાય છે. ” ૧૬૬.

કેદં સુસીલા સુહમાઈ સજ્જણા, ગુરુજણસ્સંવિ સુસીસા ।

વિરલં જંણંતિ સંદ્ધં, જહં સીસો ચંડરૂહસ્સ ॥ ૧૬૭ ॥

અર્થ—“ કોઈક સુશીલ કે० નિર્મલ સ્વભાવવાળા અને સુધર્મા કે० અતિશય ધર્મવાળા અને સજ્જન કે० સર્વની ઉપર મૈત્રીભાવવાળા એવા સુશિષ્યો, ગુરુજનની—પોતાના ગુરુની

पण श्रद्धाने विस्तीर्ण करेछे, अर्थात् आस्तिक्य लक्षणवाळी श्रद्धाने दृढ करेछे. कोनी-जेम ? चंडरुद्र आचार्यना शिष्यनी जेम. चंडरुद्र आचार्यनी श्रद्धा तेना शिष्ये दृढ करी तेम. ” १६७. अहीं चंडरुद्र आचार्य ने तेना शिष्यनो संबंध जाणवो. ५१.

चंडरुद्राचार्य कथा.

महापुरी उज्जयिनीमां अन्यदा चंडरुद्राचार्य समवसर्या. ते अत्यंत ईर्षालु अने क्रोधी होता, तेथी ते पोतानुं आसन शिष्योथी दूर राखता होता. एक दिवस एक नवो परणेलो वणिकपुत्र पोताना मित्रोथी परिवृत थइने त्यां आव्यो अने तेणे सर्व साधु-ओने वांद्या. पछी तेना बाळमित्रोए हांसी करी के ‘ हे स्वामिन् ! आने तमे शिष्य करो. ’ त्यारे मुनिओए कहुं के ‘ हे महानुभाव ! जो तेने दीक्षा ग्रहण करवानो मनोरथ होय तो पेला दूर बेटेला अमारा गुरुनी पासे जाओ. ’ तेथी ते बाळमित्रो वणिकपुत्र सहित गुरु पासे आव्या. त्यां पण गुरुने वांदीने तेओ हास्यथी बोल्या के ‘ महाराज ! आने दीक्षा आपो. ’ ते सांभळीने आचार्य मौन रहा. त्यारे बाळकोए फरीथी कहुं के ‘ हे स्वामिन् ! आ नवा परणेला अमारा मित्रने आप शिष्य करो. ’ छतां पण गुरु तो मौन रहा. त्यारे तेओए त्रीजीवार पण तेज प्रमाणे कहुं, एटले चंडरुद्राचार्यने क्रोध चढ्यो तेथी बलात्कारे ते नवा परणेला बाळकने पकडी, वे पगनी वच्चे राखी तेना केशमो लोच करी नांख्यो. ते जोइने बीजा सर्वे बाळको त्यांथी नासी गया. तेओ विचार करवा लाग्या के ‘ अरे ! आ शुं थयुं ! ’ ए प्रमाणे विलखा पडी तेओ जोवा पण उभा रहा नहि. पछी नवदीक्षित शिष्ये गुरुने कहुं के ‘ हे भगवन् ! हवे आपणे अहींथी अन्य स्थाने चाल्या जइए. कारणके मारां मातापिता तथा श्वसुरपक्ष विगेरे जो आ वात जाणशे तो तेओ अहीं आवी तमने मोटो उपद्रव करशे. ’ त्यारे गुरुए कहुं के ‘ हुं रात्रिए जवाने अशक्त छुं. ’ त्यारे ते नवदीक्षित शिष्य गुरुने पोतानी खांध उपर बेसाडी-ने त्यांथी चाल्यो. अंधारी रात्रिए चालतां तेना पण उंची नीची भूमिपर पडवाथी चंडरुद्राचार्य क्रोधित थइ तेना मस्तक उपर दंडनो प्रहार करवा लाग्या. तेथी तेना माथा-मांथी रुधिर नीकळ्युं अने घणी वेदना थवा लागी; पण तेना मनमां लेश मात्र पण क्रोध उत्पन्न थयो नहि. ते तो तेमां पोतानोज वांक माने छे अने विचार करे छे के ‘ मने पापीने धिक्कार छे ! कारणके आ गुरु मारे लीधे कष्ट भोगवे छे. प्रथम तो गुरुमहाराज स्वाध्याय अने ध्यानमां स्थित थयेला होता, तेने में दुष्टे रात्रिए चलाव्या, आ अपराधथी हुं केवी रीते मुक्त थइश ? ’ आ प्रमाणे शुभ भावनाने भावतां शुभ ध्यानथी घातिकर्मनो क्षय करीने ते केवलज्ञान पाम्यो. पछी तो सर्वत्र प्रकाश

निवेदन कर्तुं तयारे गुरुए विचारीने कहुं के ' हे शिष्यो ! आजे कोइ अभव्य गुरु पांचसे शिष्योथी परिवृत थइ अहीं आवशे, ए प्रमाणे तमारुं स्वप्न फलित थशे. ' एटलामां तो रुद्रदेव नामे आचार्य पांचसे शिष्योथी परिवृत थयेला त्यां आव्या. पूर्वस्थित साधुओए तेमनुं आतिथ्य कर्तुं. पछी बीजे दिवसे अभव्य गुरुनी परीक्षा करवाने माटे मात्रु करवा जवाना (पिशाब करवाना) स्थानके (रस्तामां) विजयसेन सूरिए पोताना शिष्यो पासे ते रुद्रदेव सूरि न जाणे एवी रीते कोयला पथराव्या. रात्रिए ते अभव्य गुरुना शिष्यो लघुशंका करवाने माटे उठ्या तो तेमने पगे कोयला दवाया, तेथी शब्द थतां तेओ ' आ कोयला छे'एवुं नहि जाणवाथी पश्चात्ताप करवा लाग्या के 'अरे ! अरे! अंधकारमां अमे अजाण-तां कोइ जीवने चांपी नांल्या ' ए प्रमाणे कही पुनः पुनः मिथ्या दुष्कृत देवा लाग्या; अने पछी संथारामां जइने सुइ गया. एवामां रुद्रदेवाचार्य पोते लघुशंका करवाने उठ्या. तेना चरणथी पण कोयला दवाया. एटले तेनो शब्द सांभळी वधारे वधारे चांपवा लाग्या अने मुखेथी बोल्या के ' आ अईतना जीवो दवायाथी पोकार करे छे.' एवुं वचन विजय-सेन सूरिए सांभळ्युं. तेथी तेणे प्रातःकाले रुद्रदेवना शिष्योने कहुं के ' आ तमारा गुरु अभव्य छे, माटे तमारे तेने छोडी देवा जोइए.' ते सांभळीने तेओए रुद्रदेवने गच्छनी बहार कर्या. पछी ते पांचसे शिष्यो निरतिचार संयम पाळी प्रांते समाधिथी मृत्यु पापीने देवपणे उत्पन्न थया.

त्यांथी च्यवीने तेओ वसंतपुर नगरमां दिल्लीप राजाने घेर पांचसे पुत्रो थया. अनुक्रमे तेओ युवावस्था पाम्या. एक वखत ते पांचसे राजपुत्रो गजपुर नगरमां कनक-ध्वज राजानी पुत्रीना स्वयंवरमां गया हता. ते वखते अंगारमर्दकाचार्यनो (रुद्रदेवनो) जीव संसारमां परिभ्रमण करतां उंटपणे उत्पन्न थयो हतो, ते पण त्यां आव्यो हतो. भारना आरोपण वखते अति तीव्र शब्द करता ते उंटने जोइने ते राजपुत्रोने दया आवी. तेथी तेओ बोल्या के ' अरे ! जुओ, आ विचारो उंट अत्यंत भारथी आक्रांत थयेलो होवाथी मोटा बराडा पाडे छे. आणे पूर्व भवमां शुं अशुभ कर्म कर्तुं हशे ?' आ प्रमाणे वारंवार चिंतवन करतां ते पांचसे राजपुत्रोने जातिस्मरण ज्ञान उत्पन्न थयुं. तेथी तेओए पोताना पूर्व भवतुं स्वरूप जोयुं, जेथी तेओ बोल्या के ' अरे ! आ अमारो पूर्व भवनो अभव्य गुरु उंटपणे उत्पन्न थयोछे. कर्मनी गति विचित्र छे. कारणके आणे पूर्व भवमां ज्ञान मेळव्युं हतुं, पण श्रद्धा विनानुं ते निष्फळ थयुं. तेथी ते आवी अवस्थाने प्राप्त थयेलो छे, अने हजु ते अनंता जन्ममरण करशे. ' ए प्रमाणे कही ते उंटने तेना धणी पासेथी छोडाव्यो.

पछी ते पांचसे राजपुत्रो विचारवा लाग्या के ' आ संसार अनित्य छे. किंपाकना

ફલ જેવા અને ચિરપરિચિત એવા ભોગથી સર્થુ. હસ્તીના કર્ણ જેવી ચંચલ આ રાજ્યલક્ષ્મીને ધિકાર છે ! ' આ પ્રમાણે વૈરાગ્યપરાયણ થઈ તેઓએ ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. પ્રાંતે સર્વે સદ્ગતિના ભાજન થયા.

આ પ્રમાણે શુશિષ્યો અન્ય ભવમાં પણ ઉપકારી થાયછે. એવો આ સ્થાને ઉપદેશ છે.

સંસારવંચૈના નૃવિ ગૃણંતિ, સંસારસૂઅરા જીવાં ।

સુમિણગણાવિ કેઈ, બુદ્ધિંશંતિ પુષ્પચૂલાવા ॥ ૧૭૦ ॥

અર્થ—“ સંસારને વિષે આસક્ત શૂકર-મુંડ જેવા જીવો સંસારની વંચનાને ગણતા નથી (વિષયાસક્ત જીવો વિષયનેજ સારભૂત ગણે છે); અને કેટલાક (લઘુકર્મી જીવો) સ્વપ્ન મધ્યે દેખવા માત્રથી પણ પુષ્પચૂલાની જેમ પ્રતિવોધ પામે છે. ” ૧૭૦. જેમ પુષ્પચૂલા નામે રાણી સ્વપ્નમાં નરકાદિ સ્વરૂપને જોઈને પ્રતિવોધ પામી, એવા પણ કેટલાક જીવો હોય છે. ૫૩

પુષ્પચૂલાની કથા.

પુષ્પભદ્ર નામના નગરમાં પુષ્પકેતુ નામે રાજા હતો. તેને પુષ્પવતી નામે પટ્ટરાણી હતી. એક દિવસ તેણે બે વાલકો (પુત્રપુત્રી રૂપ યુગ્મ) ને જન્મ આપ્યો. તેમાં પુત્રનું નામ પુષ્પચૂલ પાડ્યું અને પુત્રીનું નામ પુષ્પચૂલા પાડ્યું. અનુક્રમે તે બંને યૌવનાવસ્થા પામ્યા અને સર્વ કલામાં કુશલ થયા. તેઓને પરસ્પર અતિ સ્નેહ વંધાયો, તેથી એક વીજા વિના તેઓ એક ક્ષણ પણ રહી શકતા નહોતા. તે જોઈને એકદા તેના પિતાએ વિચાર કર્યો કે ‘ આ સાથે જન્મેલા પુત્રપુત્રી પરસ્પર અત્યંત સ્નેહવાળા છે, તેથી જો તેમાંથી પુત્રીને વીજે પરણાવીશ તો તેમના સ્નેહનો ભંગ થશે; માટે એ બંનેનો જ પરસ્પર લગ્નસંબંધ થાય તો તેમનો વિયોગ ન થાય. ’ એ પ્રમાણે ચિંતવી નાગરિક લોકોને બોલાવીને રાજાએ પૂછ્યું કે ‘ અંતઃપુરમાં ઉત્પન્ન થયેલા રત્નને સ્વેચ્છાથી જોડવાને કોણ સમર્થ છે તે કહો. ’ તે સાંભળીને તેનો આશય નહિ જાણનારા પ્રધાન પુરુષોએ કહ્યું કે ‘ હે રાજન્ ! સંસારમાં જે જે રત્ન ઉત્પન્ન થાય છે તેને અન્યની સાથે જોડવાને રાજા સમર્થ થાય છે, તો અંતઃપુરમાં ઉત્પન્ન થયેલાં રત્નને જોડવાને રાજા સમર્થ થાય તેમાં તો શું કહેવું ! ’ એ પ્રમાણે છલવડે તેઓની અનુજ્ઞા મેળવીને અંતઃપુરની સ્ત્રીઓએ અટકાવ્યા છતાં પણ રાજાએ તે બે ભાઈ બેનનો લગ્નસંબંધ કર્યો. એ કાર્ય ઘણુંજ અસમંજસ (અયોગ્ય) થયેલું જોઈ તેની માતા પુષ્પવતીએ વૈરાગ્યપરાયણ થઈને દીક્ષા ગ્રહણ કરી. પછી તે તપ તપી

काळ करीने देवपणे उत्पन्न थइ. पुष्पकेतु राजा पण अनुक्रमे परलोकमां गयो एटले पुष्पचूल कुमार राजा थयो. तेणे पोतानी परणेळी बेन पुष्पचूलाने पट्टराणी करी अने तेनी साथे विषयसुख भोगवतो सतो घणो काळ व्यतीत कर्यो.

एक समये तेमनी मातानो जीव जे देव थयो छे तेणे अवधिज्ञानथी जोयुं, एटले तेने पूर्व भवना पुत्रपुत्री उपर प्रीति उत्पन्न थवाथी ते मनमां विचार करवा लाग्यो के 'आ मारा पूर्व भवना पुत्र अने पुत्री आवा प्रकारनुं पापकर्म करी नरकमां जशे, तेथी हुं तेमने प्रतिबोध पमाहुं.' एम विचारी तेणे पोतानी पुत्री पुष्पचूलाने रात्रिए स्वप्ननी अंदर नरकनां दुःखो देखाड्यां. ते जोइने ते भयभीत थइ गइ. सवारमां तेणे राजानी आगळ स्वप्ननी हकीकत कही. राजाए पण नरकनुं स्वरूप पूछवाने माटे अन्यदर्शनी योगिओ विगेरेने बोलाव्या अने नरकनुं स्वरूप पूछ्युं. त्यारे तेओए जणाव्युं के 'हे राजन् ! शोक, वियोग, रोग अने भोगमां पराधीनता विगेरे नरकनां दुःखो जाणवां.' त्यारे पुष्पचूला राणीए कहुं के 'में जे दुःखो रात्रे स्वप्नमां जोयां छे ते तो भिन्न छे.' पछी अर्णिकापुत्र आचार्यने बोलावीने राजाए पूछ्युं के 'हे स्वामिन् ! नरकनां दुःखो केवां होयछे ?' तेना उत्तरमां आचार्ये राणीए जेवां नरकनां दुःखो स्वप्नमां जोयां हतां तेवांज कही बताव्यां. ते सांभळीने आश्चर्य पामेली राणीए पूछ्युं के 'हे स्वामी ! आपे पण शुं एवुं स्वप्न जोयुं छे ? के जेथी में स्वप्नमां जेवां नरकनां दुःखो जोयां हतां तेवांज आपे कहां.' आचार्ये कहुं के 'अमे स्वप्नमां तो जोयां नथी, पण आगमना वचनथी ते जाणीए छीए.' पछी राणीए पूछ्युं के 'कया कर्मथी एवां दुःखो प्राप्त थायछे ?' गुरुए कहुं के 'पांच आश्रवना सेवनथी अने काम क्रोध विगेरे पापाचरणथी प्राणीओने नरकनां दुःखो प्राप्त थायछे.' इत्यादि कहीने गुरु पोताने स्थानके गया. फरीथी बीजे दिवसे पुष्पचूलानी मातानो जीव जे देव हतो तेणे राणीने स्वप्नमां देवताओनां सुख बताव्यां. प्रातःकाळे राणीए ते स्वप्ननी हकीकत राजाने कही. तेथी राजाए अन्य दर्शनीओने बोलावीने पूछ्युं के 'स्वर्गनां सुख केवां होयछे ?' तेओए कहुं के 'हे राजन् ! उत्तम प्रकारनां भोजन, श्रेष्ठ वस्त्रपरिधान, प्रियजनसंयोग, उत्तम अंगनाओ साथे विलास इत्यादि स्वर्गनां सुखो छे.' त्यारे राणीए कहुं के 'जे स्वर्गनां सुखो में स्वप्नमां जोयां छे तेमनी साथे सरखावतां तमे कहेलां सुखो असंख्यातमे भागे पण आवी शकतां नथी.' पछी अर्णिकापुत्र आचार्यने बोलावीने स्वर्गसुखनुं स्वरूप पूछ्युं. तेणे राणीए स्वप्नमां जोयेळां सुखो जेवांज स्वर्गनां सुखो कही बताव्यां. राणीए पूछ्युं के 'एवां सुखो केवी रीते मेळवाय ?' गुरुए कहुं के 'यतिधर्म पाळवाथी मेळवी शकाय.' पछी धर्मनुं सर्व स्वरूप जाणवाथी पुष्पचूलाने वैराग्य उत्पन्न थयो, तेथी तेणे

ચારિત્ર ગ્રહણ કરવાને માટે પતિની આજ્ઞા માગી. ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે ‘ તું મને અતિપ્રિય છે. મારાથી તારો વિયોગ સહન થઈ શકશે નહિ, તેથી હું તને દીક્ષા ગ્રહણ કરવાની આજ્ઞા કેવી રીતે આપી શકું ? ’ રાણીએ ઘણા ઉપદેશવડે રાજાને વાઙ્ચો, ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે ‘ જો દીક્ષા ગ્રહણ કરી અહીંજ રહે અને મારા ઘરની ભિક્ષા લે તો હું તને દીક્ષા ગ્રહણ કરવાની આજ્ઞા આપું. ’ રાણીએ એ વાવત કબુલ કરી અને અર્ણિકાપુત્ર આચાર્ય પાસે દીક્ષા લીધી. પછી તે ત્યાંજ રહીને રાજાને ઘેરથી દરરોજ શુદ્ધ ભિક્ષા લેછે અને શુદ્ધ ચારિત્રધર્મ પાલેછે.

એક દિવસ અર્ણિકાપુત્ર આચાર્યે વાર વર્ષનો દુષ્કાળ પડવાનું જ્ઞાનવડે જાણી સર્વ યતિઓને જુદી જુદી દિશાઓમાં મોકલી દીધા, અને પોતે નહિ ચાલી શકવાથી ત્યાંજ રહ્યા. પુષ્પચૂલા સાધ્વી દરરોજ ગુરુને આહાર લાવી આપેછે અને તેમની પિતાની માફક સેવા કરેછે. એ પ્રમાણે પ્રતિદિન ગુરુભક્તિપરાયણ રહેતાં પુષ્પચૂલાને શુભ ધ્યાનના યોગથી કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, તોપણ તે ગુરુને આહાર વિગેરે લાવીને આપેછે. એક વખત મેઘ વરસતો હતો, છતાં પણ પુષ્પચૂલા ભિક્ષા લઈને આવી. તેને ગુરુએ કહ્યું કે ‘ હે વત્સે ! તું આ શું કરેછે ? એક તો હું એકસ્થાનવાસી છું, વીજું હું સાધ્વીનો આળેલો આહાર ગ્રહણ કરુંછું, વઢી વરસાદ વરસેછે છતાં પણ તું આહાર લાવીને મને આપેછે, તે શું ઉચિત કરેછે ? ’ ત્યારે પુષ્પચૂલાએ કહ્યું કે ‘ હે સ્વામી ! આ મેઘ અચિત્ત છે. ’ ગુરુએ કહ્યું કે ‘ તે તો કેવલી હોય તેજ જાણે. ત્યારે પુષ્પચૂલાએ કહ્યું કે ‘સ્વામિન્ ! આપની કૃપાથી તે જ્ઞાન મને પણ છે. ’ તે સાંભળીને આચાર્ય પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યા કે ‘ અરે ! મને ધિક્કાર છે કે મેં કેવલીની આશાતના કરી. ’ આ પ્રમાણે સ્વેદ કરીને તેણે મિથ્યાદુષ્કૃત દીધો. પછી સાધ્વીએ કહ્યું કે ‘ હે સ્વામિન્ ! તમે શામાટે સ્વિન્ન થાઓ છો ? તમે પણ ગંગા નદી ઉતરતાં કેવલજ્ઞાન પામી મોક્ષે જશો. ’ તે સાંભળીને ગુરુ ગંગાને કાંઠે આવી નાવની અંદર બેઠા, તેટલામાં પૂર્વભવના વૈરી કોઈ દેવે આવીને જે વાજુએ ગુરુ બેઠેલા છે તે ભાગને જઠમાં ડુવાવવા માંડ્યો, ત્યારે ગુરુ નાવના મધ્ય ભાગમાં બેઠા, એટલે આંખી નાવ બુડવા લાગી. તે જોઈ અનાર્ય લોકોએ જાણ્યું કે ‘ અરે ! આ યતિને લીધે સઘળાઓનું મરણ થશે. ’ એ પ્રમાણે ચિંતવી તેઓએ મઠી આચાર્યને ઉપાડીને જઠની અંદર નાંખી દીધા. તે સમયે પેલા દેવે આવીને તેની નીચે ત્રિશૂલ ધારણ કર્યું અને તે વડે અર્ણિકાપુત્ર આચાર્યને વીંધી લીધા. તે વખતે પોતાના શરીરમાંથી નીકળતા રુધિરને જોઈ આચાર્ય મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે ‘ અરેરે ! આ મારા રુધિરથી જઠના જીવોની વિરાધના થાય છે. ’ એ પ્રમાણે અનિત્ય ભાવના ભાવતાં ઘાતિકર્મનો ક્ષય થવાથી કેવલજ્ઞાન પામીને મોક્ષે ગયા. ત્યાં

देवोए आवीने तेनो महिमा कयों. तेथी लोकोए जाण्युं के ' जे गंगामां मरेछे ते मोक्षे जायछे. ' पछी ते स्थाने प्रयाग नामना तीर्थनी लोकोए स्थापना करी.

जो अविकलं तवसंजमं च, साँहू करिज्ज पच्छाँवि ।

अन्निर्यसुयव्व सो^१ नियगं—मट्टमचिरेणं सोहेइ ॥ १७१ ॥

अर्थ—“ जे सायु अविकल के० संपूर्ण एवं तप (बार प्रकारनो) अने संयम (सर्व जीवरक्षा रूप सत्तर प्रकारनुं) पश्चात् एटले वृद्धावस्थामां पण करेछे—साधेछे ते (वृद्धावस्थामां धर्म करनार) अर्णिकापुत्र आचार्यनी जेम पोताना अर्थने एटले पर-लोकना साधनेने अचिर के० थोडा कालमां पण साधेछे. ” १७१. अर्थात् जे यौवनावस्थामां विषयासक्त होय छतां अंतकालमां पण धर्म करेछे ते आत्मानुं हित साधी शकेछे. अहीं उपरनी कथामां कहेतां अविशिष्ट रहेलो अर्णिकापुत्रनो प्रथमनो संबंध जाणी लेवो. ५४.

अर्णिकापुत्र संबंध.

उत्तरमथुरा नगरीमां कोइ व्यापारीना कामदेव अने देवदत्त नामना बे पुत्रो रहेता हता. ते वंनेने परस्पर अति गाढ मित्रता हती. तेओ एकदा पोतानां मातापितानी आज्ञा लइने व्यापारार्थे दक्षिणमथुराए गया. त्यां तेमने जयसिंह नामना एक वणिक-पुत्र साथे मैत्री थइ. जयसिंहने अर्णिका नामे बेन हती. ते घणी रूपवती हती. एक दिवस जयसिंहे पोतानी बेन अर्णिकाने कहुं के 'आज सरस रसोइ बनाव, कारणके मारा बे मित्र कामदेव ने देवदत्त आपणे त्यां भोजन करवाना छे. तेथी अर्णिकाए उत्तम रसोइ बनावी. पछी भोजनसमये त्रणे मित्रो एक पात्रमां भेळां जमवा बैठा. अर्णिकाए भोजन पीरस्युं. पछी ते अर्णिका तेमनी पासे उभी रहींने पोताना वस्त्रना छेडाथी वायु नाखवा लागी. ते वखते तेना हाथना कंकणनो रणत्कार, तेनां स्तन, उदर ने कटिप्रदेश तथा नेत्र ने वदननो विलास जोइने देवदत्त अत्यंत कामातुर थयो. तेमज घीना पात्रनी अंदर प्रतिबिंबित थयेछुं तेनुं रूप जोइने ते अति कामरागथी परवश बनी गयो. तेने भोजन विषरूप थयुं, तेथी तेणे कंड पण खाधुं नहि अने जलदी उठी गयो.

बीजे दिवसे तेणे पोतानो अभिप्राय कामदेवनी मारफत जयसिंहने जणाव्यो. तयारे जयसिंहे कहुं के “ हे मित्र ! मारी आ बेन मने अतिप्रिय छे अने तमे तो परदेशी छे, तेथी तेनो वियोग मारार्थी केवी रीते सहन थइ शके ? माटे जे कोइ आ अर्णिकानुं

પાણિગ્રહણ કરીને મારા ઘરમાં જ વાસ કરશે તેને હું મારી વેન પરનાવવાનો છું; તેમ છતાં જો દેવદત્ત એક પુત્રની ઉત્પત્તિ થતાં સુધી પણ અત્ર નિવાસ કરે તો હું અર્ણિકાને તેની સાથે પરણાવું.” દેવદત્તે એ સઘળું કબુલ કર્યું અને અર્ણિકાને પરણ્યો. પછી તેની સાથે મનવાંછિત વિષયસુખ ભોગવતા તેણે ત્યાં ઘણો કાલ વ્યતીત કર્યો. તેવામાં અર્ણિકા ગર્ભવતી થઈ.

અન્યદા ઉત્તરમથુરાથી દેવદત્તના પિતાનો પત્ર આવ્યો, તેમાં લખ્યું હતું કે ‘હે પુત્ર! તને દેશાંતરમાં ગયાને ઘણો કાલ થયો છે; તેથી હવે તારે અહીં સત્ત્વર આવવું, વિલંબ કરવો નહિ.’ એ પ્રમાણે પિતાનો પત્ર વારંવાર વાંચીને સુખથી બોલી ન શકાય એવા પિતાપરના પ્રેમભાવને પ્રાપ્ત થયેલો દેવદત્ત મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે ‘મને ધિક્કાર હો કે હું વિષયાભિલાષને લીધે વચનથી બંધાઈ ગયો અને દૃઢાવસ્થાવાળાં માતાપિતાને તર્જીને અહીં રહ્યો. એ પ્રમાણે સ્વેદ કરતા પોતાના પતિને જોડીને અર્ણિકાએ પતિ પાસેથી પત્ર લઈ લીધો, અને તે વાંચીને તેણે અંદરની વીના જાણી. પછી સસરાને મળવાને ઉત્કંઠિત થયેલી અર્ણિકાએ મહા આગ્રહ પૂર્વક માઈની આજ્ઞા મેળવી અને પોતાના ભર્તાર સાથે સાસરે જવા ચાલી; માર્ગમાં તેને પુત્રપ્રસવ થયો. પછી દેવદત્તે કહ્યું કે ‘આ પુત્રનું નામ અર્ણિક (અર્ણિકાનો પુત્ર) પાડવું. પછી માતાપિતા તેનું જે નામ પાડશે તે પ્રમાણ કરશું.’ અનુક્રમે તેઓ ઘેર આવ્યા અને માતા-પિતાના ચરણમાં પડ્યા. પિતાને ઘણો આનંદ થયો. તેણે પૂછ્યું કે ‘હે વત્સ ! આટલા વચ્ચે સુધી ત્યાં રહીને તું શું મેળવ્યું ?’ ત્યારે દેવદત્તે અર્ણિકાથી જન્મેલો પોતાનો પુત્ર પિતાના સ્વોચ્છમાં મૂક્યો, અને પોતાની વધુ વતાવીને કહ્યું કે ‘આટલું મેળવીને હું આવ્યો છું.’ તે વચ્ચે પૌત્ર અને પુત્રવધૂને જોડીને માતાપિતા ઘણા ખુશી થયા અને પિતાએ પોતાના પૌત્રનું યોગ્ય નામ પાડ્યું, પરંતુ અર્ણિકાપુત્ર એવું નામ વિશેષપણે લોકમાં પ્રસિદ્ધ થયું.

અનુક્રમે અર્ણિકાપુત્ર યુવાન થયો, પરંતુ વિષયમાં વિરક્ત હોવાથી વૈરાગ્યપરાયણ બનીને તેણે ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. તેણે આગમનું રહસ્ય જાણી, ઘણા જીવોને પ્રતિબોધ પમાડી આચાર્યપદ મેળવ્યું પછી સાધુસમુદાયથી પરિવૃત્ત થઈ વિહારકરતા કરતા પુષ્પભદ્ર નગરે પધાર્યા. ત્યારપછી જે હકીકત બની તે ઉપર કહેલી પુષ્પચૂલાની કથાથી જાણી લેવી.

सुहिओ न चँयइ भोएँ; चँयइ जहा दुखिखओ तिँ अलियँमिणं ।
चिकेणकम्मोलित्तो, न ईमो न ईमो परिचँयई ॥ १७२ ॥

अर्थ—“जेम दुःखी माणस विषयभोगादिकनो त्याग करे छे तेम सुखी माणस भोगादिकनो त्याग करी शकतो नथी, एम लोको जे कहे छे. ते असत्य छे, नियत वाक्य नथी. केमके चीकणां कर्मोथी उपलिप्त थयेलो सुखी के दुःखी कोइ पण भोगने तजतो नथी. १७२.” जो कर्मनी लघुता होय तोज भोगोने तजी शके छे, ते सिवाय कोइ तजी शकतो नथी, एम सिद्ध थाय छे.

जह चर्यइ चकवट्टी, पवित्थरं तत्तियं मुहुत्तेण ।

नं चर्यइ तहा अहन्नो, दुब्बुद्धी खप्परं दमओ ॥ १७३ ॥

अर्थ—“जेम चक्रवर्ती एक क्षणवारमां तेवी विस्तारवाली राज्यलक्ष्मीने तजी दे छे, तेम अधन्य (अपुण्यशाळी) अने दुष्ट बुद्धिवालो द्रमक (भीखारी) गाढ कर्मोथी अवलिप्त होवाथी मात्र एक खप्पर जे भिक्षा मागवानुं पात्र तेने पण तजी शकतो नथी.” १७३

देहो पिपीलियांहिं, चिलाईपुत्तस्स चालणी व्वं कैओ ।

तणुओ वि मणपउसो, नं चालिओ तेणं तारुवरिं ॥ १७४ ॥

अर्थ—“कीडीओ चिलातिपुत्रना देहने चालणीनी जेवो छिद्रवालो करी नांखयो, तोपण तेणे ते कीडीओ पर थोडो पण मनमां द्वेष कयों (आप्यो) नहि.” १७४.

पाणच्चए वि पावं, पिवीलियाए वि जे न ईच्छंति ।

ते कहं जई अंपावा, पांवाइं करंति अन्नस्स ॥ १७५ ॥

अर्थ—“जेओ प्राणनो नाश थाय तोपण कीडीओ जेवा जीवो पर पण पाप कर्म करवा इच्छता नथी, ते (तेवा) पापरहित मुनिओ बीजा जीवो पर पापकर्म तो क्यांथी ज करे ? अर्थात् बीजाओ पर तो प्रतिकूल आचरण सर्वथा न ज करे.” १७५. शरीरने चालणी प्राय करनार कीडीओनो विनाश पण जे न इच्छे ते अन्यनुं अहित तो करेज केम ? ए तात्पर्य समजवो.

जिणपहअपंडियाणं, पाणहंराणं पिं पहरमाणाणं ।

नं करंति यं पांवाइं, पावेस्स फलं वियणंता ॥ १७६ ॥

अर्थ—“वळी जे पापनुं फल (नरकादिक छे एम) जाणेछे एवा मुनिओ जैन-मार्गने नहीं जाणनारा (अधम) लोको के जेओ खड्गादिकवडे प्रहार करीने प्राणोनो

नाश करे, तेओना पर पण पापकर्मो करता नथी. " अथो तेओना मरणुं निवतन करवा रूप पापकर्म आचरता नथी, तेओना होह करता नथी. १७६.

वहेमरणअमरखणदाणपरयणविजेवणहोणं ।

मुंवनहेओ उटओ, दुंसयुणिओ इकसिकयणं ॥ १७७ ॥

अथु- "एकवार कोडा एवा वय (जकाहो विजेयो मारुं), मरण (मण नो नाश करवा), अमरखण दाण (अजला दोषनो आरोप करवा) अने परयनो विजेण करवा एटले चोरी करवा, आदि शब्दयो कोडना मर्म बोझवा, गुप्त बात मण्ट करवा विजे. आ मुव पापकर्मोना ननयपण उटय (ओझां ओझा उटय यण नो) द्यो-गणो यण छे. एटले के एकवार मारेओ जीव पोताना मारनारे द्योवार मारनार यण छे (हो छे), आ सामान्य फल जाणुं. " १७७.

निंयुं उटओसि, मुयुणिओ मुयुमहेरसकोहियुणं ।

कोहोकोहियुणो वा, हुंज विवाणो व्हनयो वा ॥ १७८ ॥

अथु- " बीजतर हो छे एटले अलि कोषवहे वयाहिक करवायो सेगणो विपाक उटय आवे छे, तेयो पण अधिक बीजतर हो छे सो हेजार एटले जगणो विपाक उटय आवे छे अथवा करोहगणो उटय आवे छे; अने तेयो बीजतर अतिशय को-षवहे वयाहिक करनारे कोडाकोहि गणो विपाक उटय आवे छे, अथवा तेयो पण अ-धिक विपाक उटय आवे छे. एटले के जेवा कषायवहे कर्म बांधु होय तेवो विपाक उटय आवे छे. " १७८.

के इणुं करीतितवणं, इमं तिहुंयणस उचछे ।

जहे नियमविवियणं, मुंनहेयो मुंगवहे सिद्धं ॥ १७९ ॥

अथु- " केडाएक पुच्छो आ (वयाहिक विपाकरूप) अथो विष मण जातने आश्वकुरक एव आ आखन ग्रहण करे छे के जेम तप संयमाहिक नियमोवहे जेव अण क्षणिय भुं नथी, एटले पूर्व जेण भुं मण कयो नथी एवो मणवो (पूज्य) मरहेयो माला मोष पाय छे, तेवो हो अने पण वयाहिकना विपाकन अनुमया विना

ગતિ-અવસ્થા સાંભળીને જ્યાંસુધી રુધિરમાંસથી રહિતપણાઈ કરીને જેના અસ્થિ (હાડકાં) શ્વેત ઇટલે ઉજ્જ્વલ થયેલાં છે એવો ધાર્મિક (ધર્મસ્વભાવ) થાય ત્યાંસુધી પણ વિષયરાગાદિકનો વિશ્વાસ કરવો નહીં. અર્થાત્ શરીરમાં રુધિર તથા માંસ શુષ્ક થઈ જાય અને હાડકાં શ્વેત થાય તો પણ ધર્મવાન સાધુએ વિષયાદિકનો વિશ્વાસ કરવો નહીં.” ૧૮૨. અહીં સુકુમાલિકાની કથા જાણવી. ૫૬

સુકુમાલિકાની કથા.

વસંતપુર નગરમાં સિંહસેન રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને સિંહલા નામની રાણી હતી. તે રાણીની કુક્ષિથી ઉત્પન્ન થયેલા સસક અને ભસક નામના તેને બે પુત્રો હતા. તે બન્ને હજાર હજાર યોદ્ધાઓનો પરાજય કરે તેવા બલવાન હતા. તે બન્નેને સુકુમાલિકા નામે અતિ રૂપવાન એક વહેન હતી. એકદા કોઈ આચાર્ય પાસે અનુપમ રસવાળી અમૃત સરસી ધર્મદેશના સાંભળીને સસક અને ભસકે ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. તેઓ અનુક્રમે ગીતાર્થ મુનિ થયા, ઇટલે તેમણે આવીને પોતાની વહેન સુકુમાલિકાને પ્રતિબોધ કર્યો; તેથી તેણે પણ ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. પછી તે સાધ્વીઓની સમીપે રહીને હૃદ્વદ્યમ વિગેરે આતાપના સહિત તપ કરતી સતી પોતાના સૌંદર્યના દર્પને દલન કરવા લાગી; તોપણ તેના અનુપમ રૂપથી મોહ પામેલા અનેક કામી પુરુષો ત્યાં આવીને તેની સન્મુખ બેસી રહેતા હતા, અને તેની સાથે વિષયની અભિલાષા કરતા હતા. એક જણ પણ તેના સંગને તેઓ મૂકતા નહીં. તે જાણીને વીજી સાધ્વીઓએ તેને ઉપાશ્રયમાં જ રાખવા માંડી. તોપણ તેના રૂપથી મોહ પામેલા કામી પુરુષો ઉપાશ્રયના દ્વારે આવીને બેસી રહેવા લાગ્યા, અને તેના મુખને જોવાની લાલસાથી ઉન્મત્તની જેમ ભમવા લાગ્યા. તેથી કંટાળીને સાધ્વીઓએ જઈને આચાર્યને કહ્યું કે “ હે સ્વામી ! આ સુકુમાલિકાના ચારિત્રનું રક્ષણ અમારાથી બનવું અશક્ય છે, કેમકે કામસેવાના અર્થો ઘણા યુવાનો ઉપાશ્રયે આવીને ઉપદ્રવો કરે છે. તેઓને અમે શી રીતે નિવારી શકીએ ? ” તે સાંભળીને સૂરિએ તે સુકુમાલિકાના માઈઓ સસક ભસકને બોલાવીને કહ્યું કે—“ હે વત્સો ! તમે સાધ્વીને ઉપાશ્રયે જાઓ, અને તમારી વેનની રક્ષા કરો. શીલપાલનમાં તેને સહાય કરવાથી તમને મોટો લાભ છે. ” આ પ્રમાણે ગુરુનું વાક્ય સાંભળીને તે બન્ને માઈઓ ત્યાં જઈને વહેનની રક્ષા કરવા લાગ્યા. તેમાંથી એક જણ નિરંતર ઉપાશ્રયને બારણે બેસી રહે છે અને વીજો ગોચરી માટે જાય છે. એક વખત તો યુવાન કામી પુરુષોની સાથે તેમને યુદ્ધ થયું. તે જોઈને સુકુમાલિકાએ વિચાર્યું કે ‘ મારા રૂપને ધિક્કાર છે ! કે જેથી મારા માઈઓ મારે માટે સ્વાધ્યાય, ધ્યાન, અધ્યયન વિગેરે મૂકીને

[illegible]

દુઃખી થઈ, તો કૃત્રિમ અને એકતરફી - સ્નેહને ધિક્કાર છે ! પુત્ર કોણ અને માતા પણ કોણ ? આ સર્વ દુનિયા સ્વાર્થનીજ સગી છે. વાસ્તવિક કોઈ કોઈને વહાલું નથી. ” આ રીતે અનિત્ય ભાવનાને ભાવતાં ધાતિકર્મનો ક્ષય થવાથી કેવલજ્ઞાન પામી અંતર્મુહૂર્ત-માંજ મોક્ષપદને પામ્યા. ‘ આ મરુદેવી માતા પ્રમ સિદ્ધ યા ’ એમ કહીને દેવોએ તેમનો દેહ ક્ષીરસાગરમાં નાંખ્યો.

આ દૃષ્ટાંત લઈને કેટલાએક માણસો એમ કહે છે કે—“ તપ સંયમ વિગેરે અનુષ્ઠાન કર્યા વિના જેમ મરુદેવી માતા સિદ્ધિપદ પામ્યા, તેમ અમે પણ મોક્ષ પામીશું. ” એવું આલંબન ગ્રહણ કરે છે, પણ વિવેકી પુરુષોએ તેવું આલંબન ગ્રહણ કરવા લાયક નથી.

किं पि कंहि पि कया ई, एंगे लच्छीहिं केहिवि निभेहिं ।

पत्तेअबुद्धलाभा, हवन्ति अच्छेरयभूया ॥ १८० ॥

અર્થ—“ કેટલાએક (પ્રત્યેકબુદ્ધ) પુરુષો, કોઈક વસ્તુ, કાંઈક વસ્તુ જોઈને, કોઈક સ્થાનને વિષે, આવરણકારી કર્મના ક્ષયોપશમ રૂપ લબ્ધિવડે કરીને, કોઈક વૃદ્ધ વૃષભ (વઢદ) વિગેરે વસ્તુ જોવા રૂપ નિમિત્તવડે પ્રત્યેકબુદ્ધપણે સમ્યક દર્શન ચારિત્રાદિકનો લાભ પ્રાપ્ત કરે છે તે આશ્ચર્યભૂત છે, એટલે તેવાં દૃષ્ટાંતો થોડાંકજ હોય છે, માટે તેવું આલંબન પણ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય નથી. ” ૧૮૦.

निहिं संपत्त महेंनो, पडिच्छंतो जहं जणो निरुत्तप्पो ।

ईह नासई तंह पत्तेअबुद्धलद्धिं पंडिच्छंतो ॥ १८१ ॥

અર્થ—“ જેમ આ જગતમાં (નિધિને) ઇચ્છતો પણ તેને લેવા માટે (વલ્લિવિધાન રૂપ) ઝડપીને નહીં કરતો એવો અધન્ય એટલે અપુણ્યશાળી માણસ તે પ્રાપ્ત થયેલા (રત્નસુવર્ણાદિકથી ભરેલા) નિધિને પણ નાશ પમાડે છે, તેમ પ્રત્યેકબુદ્ધપણાની લક્ષ્મીને વાંછતો એવો પુરુષ પણ તપ સંયમાદિક વલિવિધાન નહીં કરવાથી મોક્ષ રૂપ નિધાનને નાશ પમાડે છે. ” ૧૮૧.

सोऊण गँइ सुकुमालियाए, तंह ससंगभसगभयणीए ।

ताव न विसंसीयव्वं, सेयद्धि धम्मोओ जाव ॥ १८२ ॥

અર્થ “ તથા સસક અને ભસક નામના વે ખાઈઓની વહેન સુકુમાલિકાની

* ગાથા ૧૮૦—કંઈપિ । કહવ । અચ્છેરયભૂયા । કેહિવિનિભેહિ=કેશ્વિદપિ નિમિત્ત ।

ગાથા ૧૮૧—પટ્થિતો—પટ્થિતો । નિરુત્તપ્પો નિરુદ્યમઃ ।

ગાથા ૧૮૨—સુકુમાલિયાઈ । સેયઢ્ઠિ ધમ્મિઓ ।

ગતિ-અવસ્થા સાંભળીને જ્યાંસુધી રુધિરમાંસથી રહિતપણાં કરીને જેના અસ્થિ (હાડકાં) શ્વેત ઇટલે ઉજ્જ્વલ થયેલાં છે એવો ધાર્મિક (ધર્મસ્વભાવ) થાય ત્યાંસુધી પણ વિષયરાગાદિકનો વિશ્વાસ કરવો નહીં. અર્થાત્ શરીરમાં રુધિર તથા માંસ શુષ્ક થઈ જાય અને હાડકાં શ્વેત થાય તો પણ ધર્મવાન સાથુએ વિષયાદિકનો વિશ્વાસ કરવો નહીં.” ૧૮૨. અહીં સુકુમાલિકાની કથા જાણવી. ૫૬

સુકુમાલિકાની કથા.

વસંતપુર નગરમાં સિંહસેન રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને સિંહલા નામની રાણી હતી. તે રાણીની કુક્ષિથી ઉત્પન્ન થયેલા સસક અને ભસક નામના તેને બે પુત્રો હતા. તે બન્ને હજાર હજાર યોદ્ધાઓનો પરાજય કરે તેવા બલવાન હતા. તે બન્નેને સુકુમાલિકા નામે અતિ રૂપવાન એક બહેન હતી. એકદા કોઈ આચાર્ય પાસે અનુપમ રસવાળી અમૃત સરસી ધર્મદેશના સાંભળીને સસક અને ભસકે ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. તેઓ અનુક્રમે ગીતાર્થ મુનિ થયા, ઇટલે તેમણે આવીને પોતાની બહેન સુકુમાલિકાને પ્રતિબોધ કર્યો; તેથી તેણે પણ ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. પછી તે સાધ્વીઓની સમીપે રહીને છઠ્ઠ અઠ્ઠમ વિગેરે આતાપના સહિત તપ કરતી સતી પોતાના સૌંદર્યના દર્પને દલન કરવા લાગી; તોપણ તેના અનુપમ રૂપથી મોહ પામેલા અનેક કામી પુરુષો ત્યાં આવીને તેની સન્મુખ બેસી રહેતા હતા, અને તેની સાથે વિષયનો અભિલાષા કરતા હતા. એક ક્ષણ પણ તેના સંગને તેઓ મૂકતા નહીં. તે જાણીને બીજી સાધ્વીઓએ તેને ઉપાશ્રયમાં જ રાખવા માંડી. તોપણ તેના રૂપથી મોહ પામેલા કામી પુરુષો ઉપાશ્રયના દ્વારે આવીને બેસી રહેવા લાગ્યા, અને તેના મુખને જોવાની લાલસાથી ઉન્મત્તની જેમ ભમવા લાગ્યા. તેથી કંટાળીને સાધ્વીઓએ જઈને આચાર્યને કહ્યું કે “ હે સ્વામી ! આ સુકુમાલિકાના ચારિત્રનું રક્ષણ અમારાથી વનવું અશક્ય છે, કેમકે કામસેવાના અર્થી ઘણા યુવાનો ઉપાશ્રયે આવીને ઉપદ્રવો કરે છે. તેઓને અમે શી રીતે નિવારી શકીએ ? ” તે સાંભળીને સૂરિએ તે સુકુમાલિકાના માઈઓ સસક ભસકને બોલાવીને કહ્યું કે-“ હે વત્સો ! તમે સાધ્વીને ઉપાશ્રયે જાઓ, અને તમારી વેનની રક્ષા કરો. શીલપાલનમાં તેને સહાય કરવાથી તમને મોટો લાભ છે. ” આ પ્રમાણે ગુરુનું વાક્ય સાંભળીને તે બન્ને માઈઓ ત્યાં જઈને બહેનની રક્ષા કરવા લાગ્યા. તેમાંથી એક જણ નિરંતર ઉપાશ્રયને વારણે બેસી રહે છે અને બીજો ગોચરી માટે જાય છે. એક વખત તો યુવાન કામી પુરુષોની સાથે તેમને યુદ્ધ થયું. તે જોઈને સુકુમાલિકાએ વિચાર્યું કે ‘ મારા રૂપને ધિક્કાર છે ! કે જેથી મારા માઈઓ મારે માટે સ્વાધ્યાય, ધ્યાન, અધ્યયન વિગેરે મૂકીને

કેશ, સહન કરે છે; તો હવે હું અનશન ગ્રહણ કરીને જે શરીરને માટે આ કામી પુરુષો તાપ પામે છે તે શરીરનો ત્યાગ કરું.” એ રીતે વિચારીને તેણે અનશન ગ્રહણ કર્યું. તેથી માલતીના પુષ્પની જેમ તે થોડા દિવસમાં કરમાઈ (સૂકાઈ) ગઈ, તેનું શરીર ક્ષીણ થયું, અને એકવાર તો શ્વાસનું રંધન થવાથી તે મૂર્છા પામી. તે જોઈને તેના ભાઈઓ તેને મરેલી જાણી ગામ વહાર જઈ વનની ભૂમિમાં પરઠવી આવ્યા. પછી તે વન્ને ગામમાં આવ્યા. અહીં થોડી વારે અરણ્યના શીતલ વાયુથી સુકુમાલિકાને ચેતના આવી. તેથી તે ઊભી થઈને ચોતરફ જોવા લાગી. તેવામાં ત્યાં કોઈ સાર્થવાહ આવ્યો. તેના સેવકો જલ અને કાષ્ઠ લેવા માટે વનમાં ભ્રમતા હતા. તેમણે તેનું વનદેવતા સમાન સ્વરૂપ જોઈને તેને લઈ જઈ સાર્થવાહને સોંપી. તે સાર્થવાહે પળ તેને તૈલમર્દનાદિ કરાવીને સજ્જ કરી, અને પથ્ય ભોજનાદિક કરાવીને પાછી નવા યૌવનવાલી કરી. પછી તેના રૂપથી મોહ પામેલા સાર્થવાહે તેને કહ્યું કે “ હે સુંદરી ! આ તારું શરીર પુરુષના ભોગવ્યા વિના શોભતું નથી. જો કદાચ વિષયસુખના સ્વાદમાં તને વિમુક્ષપણં હોય, તો તારું આવું અનુપમ સ્વરૂપ વિધિએ શા માટે કર્યું ? હે કમલસમાન નેત્રવાલી ! તને જોયા પછી મને બીજી સ્ત્રી રુચતી નથી. જેમ કલ્પવૃક્ષની વાંછાવાળો શ્રમર બીજી વૃક્ષનો મનોરથ કરતો નથી, તેમ તારા રૂપથી જેનું મન મોહ પામેલું છે એવા મને બીજી સ્ત્રી ગમતી નથી. માટે મારાપર કૃપા કર અને કામદેવરૂપી સમુદ્રમાં ડુબી ગયેલો જે હું તેનો ઉદ્ધાર કર. ” આ પ્રમાણેનાં સાર્થવાહનાં વચનો સાંભળીને સુકુમાલિકાએ વિચાર્યું કે “ આ સંસારમાં કર્મની ગતિ વિચિત્ર છે. વિધાતાના વિલાસની સંભાવના થઈ શકતી નથી. કહ્યું છે કે—

અઘટિતઘટિતાનિ ઘટયતિ, સુઘટિતઘટિતાનિ જર્જરીકુરુતે ।

વિધિરેવ તાનિ ઘટયતિ, યાનિ પુમાન્નૈવ ચિન્તયતિ ॥ ૧ ॥

“ વિધિજ (વિધાતાજ) અયોગ્ય સંયોગવાળા પદાર્થોને એકત્ર કરે છે, અને સારી રીતે યોગ્યતાથી સંયોગ પામેલાને જર્જરિત (જૂદા) કરે છે. પુરુષ જેને મનમાં પણ કોઈ વસ્તુ ચિંતવતો નથી તેને તે વિધિજ સંયોગી કરી દે છે. ”

આ પ્રમાણે જો વિધાતાનોજ વિલાસ ન હોય તો મારા ભાઈઓજ મને મરેલી ધારી- ન શા માટે વનમાં મૂકી દે ? અને આ સાર્થવાહનો સંવંધ પણ શી રીતે થાય ? તેથી હું ધારું છું કે હજુ મારે કાંઈક પણ ભોગકર્મ ભોગવવું વાકી રહ્યું છે. વળી આ સાર્થવાહ પણ મારો મોટો ઉપકારી છે, તેથી મારા સંગમ માટેનો તેનો અભિલાષ હું પૂર્ણ કરું. ”

એમ વિચારીને સુકુમાલિકા સાર્થવાહના ચરણમાં પડીને હાથ જોડી બોલી કે “હે સ્વામી આ મારી દેહલતા તમારે આધીન છે, માટે આ સ્તનરૂપી બે ગુચ્છને ગ્રહણ કરો, અને તમારો મનોરથ પૂર્ણ કરો.” તે સાંભળીને હર્ષિત થયેલો સાર્થવાહ તેને પોતાના નગરમાં લઈ ગયો, અને ત્યાં તેની સાથે નિઃશંકપણે વિષયસુખ અનુભવતાં તેનો ઘણો કાલ વ્યતીત થયો.

આ અવસરે વિહાર કરતા કરતા સસક અને ભસક મુનિ તેજ નગરમાં આવ્યા. આહાર લેવા માટે તેમણે નગરમાં પ્રવેશ કર્યો; ફરતાં ફરતાં કર્મયોગે તેમણે સુકુમાલિકાને જ ઘેર જડીને ધર્મલાભ આપ્યો. તેમણે જોઈને સુકુમાલિકાએ તો પોતાના ભાઈઓને ઓઢાવ્યા, પણ ભાઈઓએ તેને બરાબર ઓઢાવી નહીં. તેથી તેઓ તેના સામું જોવા લાગ્યા. એટલે સુકુમાલિકાએ પૂછ્યું કે “હે મુનિરાજ ! તમે મારી સન્મુખ જોઈને કેમ ઉભા છો ?” તેઓ બોલ્યા કે “તારા જેવી અમારે એક બેન પહેલાં હતી.” તે સાંભળીને નેત્રોમાંથી અશ્રુપાત કરતી સુકુમાલિકાએ પૂર્વનું સર્વ વૃત્તાંત ભાઈઓને કહ્યું. પછી તે ભાઈઓએ સાર્થવાહને પ્રતિબોધ પમાડીને તેને ગૃહવાસથી છોડાવી ફરી દીક્ષા આપી. તે શુદ્ધ (નિરતિચાર) ચારિત્રનું આરાધન કરી અન્તે શુદ્ધ આલોચના પૂર્વક મૃત્યુ પામીને સ્વર્ગે ગઈ.

આ સુકુમાલિકાની કથા સાંભળીને ધર્મવાન પુરુષે વિષયોનો વિશ્વાસ કરવો નહીં; અને ‘હું જરાવસ્થાથી જીર્ણ થયો છું, માટે હવે મને વિષયો શું કરવાના છે ?’ એમ કદી પણ વિચારવું નહીં.

खरकरहतुरयवसहा, मत्तंगयंदा विं नाम दम्भंति ।

इंको नर्वरि नं दम्भइ, निरंकुसो अप्पणो अप्पा ॥ १८३ ॥

અર્થ—“ ગથેડા, હંટ, અશ્વ, વૃષભ (બઢદ) અને મદોન્મત્ત ગજેન્દ્રો પણ દમી શકાય છે—વશ કરાય છે; પરંતુ એક નિરંકુશ એવો પોતાનો આત્મા વશ કરાતો નથી” ૧૮૩

वरं मे अप्पां दतां, संजमेण तवेण यं ।

मीं हं परेहिं दम्भंतो, बंधणेहिं वहेहिं अं ॥ १८४ ॥

અર્થ—“ મારો (પોતાનો) આત્મા સંયમવડે અને તપવડે દમન કરાયેલો થાય તો તે શ્રેષ્ઠ છે, પરંતુ કુગતિમાં ગયેલો હું બીજા પુરુષોથી શૂંચલાં રજ્જુ વિગેરેના બંધનવડે અને લાકડી વીગેરેના પ્રહારવડે દમન કરાયેલો—તાપ પમાડાણેલો (વશ કરાયેલો) થાઉં તે શ્રેષ્ઠ નથી, અર્થાત્ તેમ ન થાય તો ઠીક.” ૧૮૪.

અપ્પાં ચેવં દમેયંવ્વો, અપ્પાં હું સ્વર્ણં દુદ્ધમો ।

અપ્પા દંતો સુંહાં હોઈ, અંસિંસ લોઈ પરંથયં ॥ ૧૮૫ ॥

અર્થ—“ નિશ્ચયે કરીને આત્મા દમન કરવા યોગ્ય છે—વશ કરવા યોગ્ય છે. કેમકે (એક) આત્મા જ દુર્દમ (દુઃખે કરીને દમન થાય તેવો) છે. તે આત્માનું દમન કર્યું હોય તો તે આલોકમાં તથા પરલોકમાં સુખી થાય છે. ” ૧૮૫.

નિચ્ચં દોસંસહગઓ, જીવો અવિરહિય મસુંહપરિણામો ।

નવરં દિન્ને પંસરે, તો દેઈ પમાયં મંયરેસુ ॥ ૧૮૬ ॥

અર્થ—“ નિત્યે દ્વેષની સાથે રહેલો એટલે રાગદ્વેષનો સહચારી થયેલો એવો આ જીવ નિરંતર અશુભ પરિણામવાળો રહેશે. તે આત્માને જો પ્રસાર આપ્યો હોય એટલે જો તેને મોકલો (છૂટો) મૂક્યો હોય તો તે આ સંસારસાગર મધ્યે લોકવિરુદ્ધ અને આગમવિરુદ્ધ એવાં કાર્યોમાં વિષય કષાયોદિક પ્રમાદને આપે છે. ” ૧૮૬.

અંચિય વંદિયં પૂઝા, સંકારિય પળંમિઓ મહર્ઘવિઓ ।

તં તંહ કરેઈ જીવો, પાંડેઈ જંહ અપ્પણો ઠાંણં ॥ ૧૮૭ ॥

અર્થ—“ ગંધાદિકવડે અર્ચન (પૂજન) કરેલો, અનેક લોકોએ ગુણસ્તુતિવડે વંદના કરેલો—સ્તુતિ કરેલો, વસ્ત્રાદિકવડે પૂજેલો, ઉમા થવું વિગેરે વિનયવડે સત્કાર કરેલો, મસ્તકવડે પ્રણામ કરેલો અને આચાર્યાદિક પદ આપીને મહત્વ પમાડેલો એવો જીવ ગર્વિષ્ઠ થઈને તે પ્રમાદાદિક અકાર્યોને એવી રીતે કરેછે કે જેથી તે જીવ પોતાના મહત્વવાળા સ્થાનને પાડી દેછે, એટલે આચાર્યાદિક મહત્વવાળા સ્થાનથી તે અટકાયા છે. ” ૧૮૭

સીલંવ્વયાં જો વહુંફલાં, હંતૂણય સુસ્થ મહિલસઈ ।

ધીઈદુબ્બલો તંવસ્સી, કોહીં કાંગિણિં કિંઈ ॥ ૧૮૮ ॥

અર્થ—“ સંતોષવડે દુર્બલ—અસમર્થ (સંતોષ વિનાનો—અત્તપ) એવો જે તપસ્વી જેનાથી સ્વર્ગમોક્ષાદિક ઘણાં ફલો પ્રાપ્ત થાયછે એવા શીલ તે સદાચાર અને વ્રત તે પંચમહા-વ્રત તેને હળીને—તેનો નાશ કરીને વિષયસેવનરૂપ સુખનો અભિલાષ કરેછે તે મૂર્ખ કોટી દ્રવ્ય આપીને રૂપીઆનાં એંશીમા ભાગરૂપ કાકિણીને સ્વરીદ કરે છે. ” ૧૮૮.

જીવો જહાંમણસિયં, હિયંઈચ્છિયપત્થિંહિં સુસ્થેહિં ।

તોસેઝ્ઞ ન તીરંઈ, જાવજીવેણ સંવ્વેણ ॥ ૧૮૯ ॥

गाथा १९१-पुरनिद्धमणे=नगरजलनिर्गममार्गे ।

भात उंचा प्रकारनी जोइने तेओ एम विचारवा लाग्या के “ आ सूरिने आहारा-
दिकनुं दान करवाथी आपणे भवसागरनो पार पामीशुंज.” एम जाणीने त्यांना श्रावको
तेमने मिष्ट अने सरस आहार आपवा लाग्या. तेवो आहार भोगवतां आचार्यने रसलोलुपता
थइ. एटले तेमणे विचार कयों के “ जुदे जुदे स्थाने विहार करतां आवो आहार
कोइ पण स्थाने हुं पाम्यो नथी. वळी अहींना श्रावको पण विशेष प्रकारे भक्ति करेछे;
माटे आपणे तो अहींज स्थिरता करवी योग्य छे.” एम विचारीने ते आचार्य स्थानवासी-
पणाए करीने (एक स्थानेज रहेवापणाए करीने) त्यांज रहा. धीरे धीरे गृहस्थीओनी
साथे परिचय वधतो गयो. तेथी मिष्ट आहारना भोजनवडे, अति कोमळ शय्यामां
शयन करवावडे अने सुंदर उपाश्रयमां रहेवावडे ते आचार्य रसगृध्र थइ गया, आवश्य-
कादिक नित्यक्रिया पण छोडी दीधी, अने मनमां अहंकार करवा लाग्या के ‘ मने
श्रावको केवो रसवाळो आहार आपेछे ? ए प्रमाणे ते रसगौरव करवा लाग्या. अनुक्रमे
त्रणे गौरवमां निमग्न थइने सर्व जगतने तृण समान मानवा लाग्या. मूळ गुणमां पण
कोइ कोइ वखत अतिचारादिक लगाडवावडे शिथिल थया. ए प्रमाणे चिरकाळ सुधी
अतिचारादिकथी दूषित थयेला चारित्रनुं पालन करीने छेवटे तेनी आलोचना कर्या
विना मृत्यु पामी तेज नगरना जळने नीकळवानी खाळ पासेना यक्षालयमां यक्षपणे
उत्पन्न थया. त्यां तेणे विभंगज्ञानवडे पूर्वभव जोइने पश्चात्ताप कयों के “ हा, हा ! में
मूर्खाए जिह्वाना स्वादमां लंपट थइने आवी कुदेवनी गति प्राप्त करी. ” पछी पोताना
शिष्यो वहिर्भूमिए (स्थंडिल) जइने पाछा आवतां ते यक्षनी नजीक आव्या त्यारे तेमने
उद्देशीने ते यक्ष पोतानी जिह्वा मुखथी वहार काढीने देखाडी. ते जोइने ते सर्वे शिष्योए
मन दृढ राखीने तेने पूछ्युं के—‘ हे यक्ष ! तुं कोण छे ? अने शा माटे जिह्वाने वहार
काढे छे ? ” यक्ष बोल्यो के “ हुं तमारो गुरु मंगू नामनो आचार्य जिह्वाना स्वादमां
पराधीन थइने आवो अपवित्र देव थयो छुं. में गृहनो त्याग करी चारित्र लइने पण
जिनेश्वेर कहेला धर्मनी आराधना न करी अने त्रण गौरववडे आ आत्माने मलीन कयों;
चारित्रनी शिथिलतामां समग्र आयुष्य गुमाव्युं. हवे अधन्य, पुण्यरहित अने विरति
विनानो एवो हुं शुं करुं ? आ भवमां तो हुं विरति पाळवाने समर्थ नथी; तेथी मारा
आत्मानो हुं शोक करुं छुं. आ पापी जीव वीतरागना धर्मने पाम्या छतां पण ते धर्मनुं
सम्यक् प्रकारे पालन नहीं करवाथी घणो काळ संसारमां भटकशे. माटे हे साधुओ !
तमे श्रीजिनधर्मने पामीने रसलंपट थशो नहिं. जो कदाच जिह्वाना स्वादमां लुब्ध
थशो तो मांरी जेम पश्चात्ताप करवानो वखत आवशे. ” आ प्रमाणे पोताना पूर्वभवना
शिष्योने उपदेश आपीने ते यक्ष अदृश्य थयो. पछी ते साधुओ श्रद्धा चारित्रनुं पाळन

करीने सदृतिने पाम्या. आ दृष्टांत सांभळीने सर्व कोईए जिह्वाना स्वादनो त्याग करवो. हवे ते यक्षे जे प्रमाणे शोक कर्यो ते नीचेनी गाथामां बतावे छे.

निगुंतूण घेराओ, नँ कओ धम्मो मए जिणँक्खाओ ।

ईद्विससायगुरुयत्तणेण, नँ यँ चेइँओ अँप्पा ॥ १९२ ॥

अर्थ—“ में गृहथी बहार नीकळीने पण निवासस्थान, वत्त विगेरेनी ऋद्धिथी ऋद्धिगारव, मिष्ट आहारादिकना रसथी रसगारव अने कोमळ शय्यादिकना सुखथी सातागारव—एम ए त्रणेने विषे आदरपणाए करीने एटले तेमनो आदर करीने श्रीजिनेश्वरे कहेलो धर्म कर्यो नहीं (पाळ्यो नहीं), अने मारा आत्माने में चेतित—सावधान कर्यो नहीं.” १९२.

ओसन्नविहारेणं, हाँ जँह क्षीणंमि औउए सँव्वे ।

किँ काँह्यामि अहन्नो, संपइँ सोर्यामि अँप्पाणं ॥ १९३ ॥

अर्थ—“ अरे ! जे प्रकारे चारित्रविषयमां शिथिल व्यवहार करवावडे मारुं सर्व आयुष्य जीर्ण—क्षीण थयुं, तो हवे अधन्य—निर्भाग्य एवो हुं शुं करुं ? हवे तो मात्र मारा आत्माना शोकज करुं. ” १९३.

हाँ जीवँ पाप भँमिहिसि, जाँइजोणीसयाइँ बँहुयाइँ ।

भवँसयसहस्सदुल्लहं पिँ, जिणँमयं एँरिसं लँधुं ॥ १९४ ॥

अर्थ—“ हे पापी (दुरात्मा) जीव ! सो हजार (लाख) भवोवडे पण दुर्लभ (दुष्प्राप्य) अने आवो अचिंत्य चिंतामणि सदृश श्रीजिनमत (जिनकथित धर्म) पामीने पण (तेनी आराधना नहीं करवाथी तुं) एकेंद्रियादिक जाति अमे शीतोष्णादिक योनि-ओना घणा सेंकडाओमां भटकीश. ” १९४.

पावो पमायवँसओ, जीवो संसारकज्जमुज्जुत्तो ।

दुँक्खेहिँ नँ निविँन्नो, सुँक्खेहिँ नँ चेवँ परितुँट्ठो ॥ १९५ ॥

अर्थ—“ पापी अने प्रमादने वश थयेलो तथा संसारना कार्यमां उद्यमवान एवो (आ) जीव दुःखोवडे एटले अनेक प्रकारनां दुःखो भोगवतां छतां पण निर्वेद (खेद)

गाथा १९२—गुरुयत्तणेण—गुरुकत्वेन—आदरवत्त्वेन ।

गाथा १९३—ओसन्नविहारेणं=उत्सन्नविहारेण—चारित्रविषये शिथिलत्वेन व्यवहरणं तेन । क्षीणं=क्षीणे क्षयं गते ॥ गाथा १९५—ससारकज्जमुज्जुत्तं ।

પામ્યો નહીં (જેમ જેમ દુઃખ પામે છે તેમ તેમ પાપકર્મ વધારે કરેછે), અને સુખોવડે એટલે સુખો ભોગવતાં પણ પરિતુષ્ટ (સંતુષ્ટ) થયો નહીં (કેમકે જેમ જેમ સુખ મળેછે તેમ તેમ નવાં સુખની વાંછા કરેછે.) ” ૧૯૫.

પરિતપ્પિણ તર્ણુઓ, સાહારો જઈ ઘળં નં ઉજ્જમઈ ।

સેણિયરાયા તં તંહ, પરિતપ્પંતો ગંઓ નંરયં ॥ ૧૯૬ ॥

અર્થ—“ જો (તપ-સંયમાદિકને વિષે) ઘળો ઉદ્યમ ન કરે, તો (માત્ર) પરિ-તાપવડે એટલે પાપકર્મની નિંદા, ગર્હા અને પશ્ચાત્તાપાદિકવડે થોડોજ આધાર થાય છે, અર્થાત્ તેથી લઘુકર્મોનો ક્ષય થઈ શકે છે, પણ મહાકર્મોનો ક્ષય થતો નથી. તેથી કરીનેજ શ્રેણિક રાજા તેવા પ્રકારનો (હા ઇતિ સ્વેદે ! મેં વિરાતિ ન કરી એવો) પરિતાપ કર્યા છતાં પણ નરકે ગયો. (અથવા આ શ્લોકના પૂર્વાર્ધનો એવો અર્થ કરવો કે જો તપ સંયમાદિકને વિષે ઘળો ઉદ્યમ ન કરે તો માત્ર પરિતાપવડે કર્મ લઘુ થતાં નથી, એટલે કે મહાદિક કરવાથી શિથિલ કર્મનોજ નાશ થાય છે, પણ દૃઢ વાંધેલાં કર્મનો નાશ-ક્ષય થતો નથી.) ” ૧૯૬.

જીવેણ જાણિ વિસંજિયાણિ, જોઈસણસુ દેહાણિ ।

થોવેહિં તંઓ સંયલં પિં, તિહુયંણં હુંજ પહિહંત્યં ॥ ૧૯૭ ॥

અર્થ—“ જીવે (પ્રાણ ધારણ કરનારે) એકેન્દ્રિયાદિ સંકડો જાતિઓને વિષે પૂર્વે ગ્રહણ કરી કરીને જેટલાં શરીરો ત્યાગ કર્યાં છે તેમાંથી થોડાં પણ શરીરો કરીને (સર્વ શરીરવડે નહીં) સકલ ત્રિભુવન (ત્રણ જગત) પણ સંપૂર્ણ થાય એટલે કે ત્રણ ભુવન ભરાઈ જાય તેટલાં શરીરો જીવે પૂર્વે ગ્રહણ કરીને મૂક્યાં છે, તો પણ તે જીવ સંતોષ પામતો નથી. ” ૧૯૭.

નંહદંતમંસકેસઢિણસુ, જીવેણ વિપ્પમુકેસુ ।

તેસુ વિં હંવિજ્જ કંઈલાસમેરુગિરિસન્નિમા કૂંડા ॥ ૧૯૮ ॥

અર્થ—“ જીવે પૂર્વભવોમાં ગ્રહણ કરી કરીને મૂકેલાં (તજેલાં) જે નર, દાંત, માંસ, કેશ અને અસ્થિઓ, તે સર્વને વિષે પણ એટલે તે સર્વ નર્યાદિકને એકત્ર કરીએ તો કૈલાસ (હિમવાન), મેરુ અને વીંજા સામાન્ય પર્વતો જેવડા પુંજ-ઢગલા થાય. માટે તેને વિષે પણ પ્રતિવંધ કરવો નહીં. ” ૧૯૮.

हिमवंतमलयमंदरदीवोदहिधराणिसरिसरासीओ ।

अहिअयरो आहारो, छुहिएणाहारिओ होजा ॥ १९९ ॥

अर्थ—“क्षुधित थयेला (भूख्या) एवा आ जीवे हिमवान पर्वत, दक्षिण दिशामां रहेलो मलयाचळ पर्वत, मंदर (मेरु) पर्वत, जंबूद्वीप विगेरे असंख्याता द्वीपो, लवणसमुद्रादिक असंख्य समुद्रो अने रत्नप्रभादिक सात पृथ्वीओ—तेमनी जेवडा मोटा ढगलाओथी पण (तेढला मोटा ढगला करीए तो तेथी पण) अति अधिक आहार (अशन विगेरे) भक्षण करेलो छे; अर्थात् एक जीवे अनंता पुद्गल द्रव्यो भक्षण कर्यो छे, तोपण तेनी क्षुधा शांत थइ नथी. ” १९९.

जन्नेनं जलं पीयं, धम्मायवजगडिएण तं पिं ईहं ।

संवेसु विं अंगडतलायनईसमुद्देसु नं वि हुंजा ॥ २०० ॥

अर्थ—“ धर्म—ग्रीष्म ऋतुना आतपथी पीडा पामेला आ जीवे जे जळ पीधुं छे ते पूर्वे पीधेलुं जळ आ संसारमां एकत्र करीए तो तेढलुं जळ सर्वे कूवा, तळावो, गंगा-दिक नदीओ अने लवणादिक समुद्रोमां पण न होय; अर्थात् एक जीवे पूर्वे जे जळ पीधुं छे ते सर्व जळाशयोना जळथी पण अनंतगणुं छे. ” २००.

पीयं थणयच्छीरं, सागरसलिलाओ होजं बहुअयरं ।

संसारंमि अणंते, माऊणं अन्नमन्नाणं ॥ २०१ ॥

अर्थ—“ आ जीवे जेनो अंत नथी एवा अनंता संसारमां भिन्न भिन्न माताओनुं पीधेलुं स्तननुं दूध समुद्रना जळथी पण बहुतर (अनंतगणुं) होय; अर्थात् समुद्रना जळथी पण अनंतगणुं दूध आ जीवे पूर्व भवोमां जूदी जूदी माताओनुं पीधुं छे. ” २०१.

पत्तां यं कामभोगा, कालमणंतं ईहं सउवभोगा ।

अपुवंपि वं मंनई, तहविय जीवो मणं सुखं ॥ २०२ ॥

अर्थ—“ वळी आ संसारमां अनंत काल सुधी जीवे उपभोग (वारंवार भोगवी शकाय तेवां घर, स्त्री, वस्त्र, अलंकारादिक) पदार्थो सहित कामभोगो प्राप्त करेला छे; तोपण आ जीव पोताना मनमां ते विषयादिक सुखने जाणे अपूर्व—नवीन ज होय तेम माने छे:

गाथा १९९—हरिओ=आहारितो-भक्षितो । हुज-हुजा ।

गाथा २००—जन्नेन=यदनेन जीवेन । जगडिएण=पीडितेन । अंगडाः=कूपाः । धंमाइव । होजा ।

गाथा २०१—धणय छीर । माऊणं=मातृणा । बहुअरं ।

અર્થાત્ જાણે પોતે પૂર્વે કોઈ વચ્ચે તે સુખ ભોગવ્યું નથી-નહુંજ ભોગવે છે એમ માને છે. ” ૨૦૨.

જાણે જહાં ભોગિહિસંપયા સંવમેવં ધમ્મફલં ।

તહાંવિ દંદમૂઢહિયઓ, પાંવે કમ્મે જંણો રમેઈ ॥ ૨૦૩ ॥

અર્થ—“ આ જીવ જાણે છે કે ‘ ભોગ-ઇન્દ્રિયોર્થી ઉત્પન્ન થતાં સુખો, ઋદ્ધિ-રાજ્યલક્ષ્મી અને સંપદા-ધન ધાન્ય વિગેરે-તે સર્વ ધર્મનું જ ફળ (કાર્ય) છે, અર્થાત્ ધર્મરૂપ કારણથીજ ભોગાદિક કાર્ય પ્રાપ્ત થાય છે. તોપણ દંદમૂઢ કે- અત્યંત મૂઢ-અજ્ઞા-નથી વ્યાપ્ત છે હૃદય જેનું એવો આ જીવ પાપકર્મમાં રમે છે-ક્રીડા કરે છે (પાપ કર્મ કરવા ઉત્સુક થાય છે; અર્થાત્ જાણતા છતાં પણ અજાણ્યાની જેમ પાપકર્મમાં પ્રવર્તે છે). ” ૨૦૩

જાણિજ્ઞે ચિંતિજ્ઞે, જમ્મજરામરણસંભવં દુક્ખં ।

નં ય વિસંણુ વિરજ્જંઈ અહો સુબદ્ધો કવંહગંઠી ॥ ૨૦૪ ॥

અર્થ—“ જન્મ, જરા અને મરણથી ઉત્પન્ન થયેલા દુઃખને આ જીવ ગુરુનો ઉપદેશ સાંભળવાથી જાણે છે તથા મનમાં ચિંતવે છે (વિચારે છે), તોપણ આ જીવ વિષયોને વિષે વિરક્ત થતો નથી. અહો ! કપટગ્રંથિ (મોહગ્રંથિ) કેવી સુબદ્ધ (કોઈથી પણ શિથિલ કરવાને અશક્ય) છે ? તે મોહગ્રંથિના વશવર્તિપણથીજ આ જીવ વિષયોમાં આસક્ત થાય છે. ” ૨૦૪.

જાણેયં યં જહ મરિજ્ઞે, અમરંતં પિં જંરા વિર્ણાસેઈ ।

નં ય ઉવિગ્ગો લોઓ, અહો રહેસં સુનિમ્માયં ॥ ૨૦૫ ॥

અર્થ—“ વળી લોકો જાણે છે કે ‘ સર્વ પ્રાણી પોતપોતાના આયુષ્યના ક્ષયે મરવાના જ છે, અને જરા (દૃઢાવસ્થા) નહીં મરેલા (જીવતા) પ્રાણીને પણ નાશ પમાડે છે. ’ તોપણ લોકો ઉદ્વેગ ઇટલે સંસારથી વૈરાગ્ય પામતા નથી. અહો ! મોડું આશ્ચર્ય ! આ રહસ્ય કેવું ગુપ્તપણે નિર્માણ કરાયું છે ? ” ૨૦૫.

દુપ્પયં ચઉપ્પયં બહુપયં, ચં અપયં સમિદ્ધમંહણં વાં ।

અણવકણં વિ કેયંતો, હંરંદ હંયાસો અપરિતંતો ॥ ૨૦૬ ॥

અર્થ—“ હળી છે આશાઓ જેણે એવો કૃતાંત (મૃત્યુ) મનુષ્યાદિક વે પગવાલાને,

ગાથા ૨૦૪-કવંહગંઠી=કપટગ્રંથિમોહગ્રંથિઃ ।

ગાથા ૨૦૫-ઉવિગ્ગો=ઉદ્વિગ્નઃ-સંસારાત્ સ્વિત્તઃ ।

ગાથા ૨૦૬-અણવકણં=અનપકૃતેપિ-અપરાધમતરેણાપિ । અપરિતંતો=અપરિક્લિન્નોઽક્ષિન્નઃ । દુપયં ચઉપયં ।

ગાય મેંશ વિગેરે ચાર પગવાલાને, ઞમર વિગેરે ઘણા પગવાલાને અને પગ વિનાના સર્પાદિકને તથા ધનાઢ્યને અને અધન તે ધનરહિતને તેમજ વા શબ્દે પંડિત, મૂર્ખ વિગેરે સર્વેને અપરાધ વિના પળ અશ્રાંતપણે-થાક્યા વિના-સ્વેદરહિત થઈને હળે છે-મારે છેઃ અર્થાત્ સર્વ જીવોને હળવામાં તે મૃત્યુને કિંચિત્પણ સ્વેદ દટલે શ્રમ લાગતો નથી.” ૨૦૬

નં યં નજ્જંદ સો દિય્થહો, મરિયવ્વં વાવસેણ સંવ્વેણ ।

આંસાપાસપરદ્ધો, નં કંરેદ ય જં^૧ હિયં^૨ બંજ્જો ॥ ૨૦૭ ॥

અર્થ-“વઠી જીવ તે (મરણનો) દિવસ જાણતો નથી, અર્થાત્ કયે દિવસે મરીશ તે જાણતો નથી; પણ સર્વ જીવોએ અવશ્યે કરીને મરવું તો છેજ (એમ જાણે છે), તોપણ આશા રૂપી પાશથી બંધાયેલો (પરાધીન થયેલો) અને વધ્ય દટલે મૃત્યુના મુલમાં રહેલો એવો આ જીવ જે હિતકારક ધર્માનુષ્ઠાન છે તે કરતો નથી. ” ૨૦૭.

સંસારાગજલબુબ્બુઓવમે, જીવિણ અં જલ્લંબિદુચંચલે ।

જુવ્વણે યં નદ્દવેગસંનિમે, પાવજીવ કિંમયં નં બુજ્જંસિ ॥ ૨૦૮ ॥

અર્થ-“વઠી જીવિત સંધ્યાકાળના રાતા પીલા રંગની તથા જલના બુબ્બુદ (પરપોટા)ની ઉપમાવાલું (ક્ષણિક) છે, તેમજ (દર્મના અગ્રભાગ પર રહેલા) જલના વિંદુની જેવું ચંચલ છે; તથા યુવાવસ્થા નદીના વેગ જેવી (થોડો કાલ રહેવાવાળી) છે; તોપણ હે પાપી જીવ ! તે સર્વ જાણતાં છતાં પણ તું કેમ પ્રતિબોધ પામતો નથી?” ૨૦૮

જં જં નજ્જંદ અસુદં, લજ્જિજ્જંદ કુચ્છણિજ્જ મેયાંતિ ।

તં તં મંમગ્ગં અંગં, નંવરમણંતુથ પડિક્કલો ॥ ૨૦૯ ॥

અર્થ-“જે જે અંગ અશુચિ જણાય છે, જે અંગ જોવાથી લજ્જા આવે છે, અને જે અંગ જુગુપ્સા કરવા લાયક છે-એવા સ્ત્રીઓના જઘન વિગેરે-તે તે અંગોની મૂઠ પુરુષ અભિલાષા કરે છે. તે માત્ર પ્રતિકૂલ (શત્રુરૂપ) એવા કામદેવના કારણને લીધેન છેઃ અર્થાત્ કામદેવના વશથીજ જીવ નિંદ્ય એવા સ્ત્રીના અંગને પણ અતિ રમણીય માને છે. ” ૨૦૯.

સર્વગહાણં પંભવો, મહાંગહો સર્વદોસપાયદ્ધી ।

કામંગ્ગહો દુરપ્પા, જેણં મિભૂયં જંગ સર્વં ॥ ૨૧૦ ॥

ગાથા ૨૦૭-નજ્જં-જ્ઞાયતે । પરદો=વ્યાપ્તઃ પરવશઃ । વજ્જો=વધ્યો-મરણમુલે તિષ્ઠન્ । વિઅ અવસ્સ ।

ગાથા ૨૦૮-બુબ્બુદવમે-અ ને ય નહીં-નયવેગ ।

ગાથા ૨૦૯-કુચ્છણિય । મમગ્ગં-માર્ગયતિ-અભિલષતિ । અણંતુથ મણંતુથ=અનંગોઽનનંગઃ કામદેવઃ ।

ગાથા ૨૧૦-પાયદ્ધી-પ્રવર્તકઃ । જેણમિભૂયં=યેનામિભૂતં-પરાભૂતં । કામગહો ।

અર્થ—“ સર્વ ગ્રહોનું (ઉન્માદોનું) ઉત્પત્તિસ્થાન, મહાગ્રહ (મોટા ઉન્માદરૂપ) અને પરસ્ત્રીગમનાદિક સર્વ દોષોને પ્રવર્તાવનાર કામદેવરૂપી ગ્રહ એટલે કામથી ઉત્પન્ન થયેલો ચિત્તભ્રમ મહાદુષ્ટ છે કે જેને આ આશું જગત પરાભવ પમાડશું છે—પોતાને વશ કર્યું છે. માટે કામગ્રહ જ દુસ્ત્યાજ્ય (મહાકષ્ટે તજી શકાય તેવો) છે. ” ૨૧૦.

જો સેવૈં કિં લંહૈ, થામં હૌરૈં દુબ્બલો હોઈ ।

પાંવૈં વૈમંણસં, દુર્કાંણિ ઐ અંત્તદોસેણ ॥ ૨૧૧ ॥

અર્થ—“ જે પુરુષ કામને (વિષયને) સેવે છે તે શું પામે છે ? તે કહે છે— તે પુરુષ પોતાના જ દોષથી વીર્યને હારે છે—ગુમાવે છે, દુર્બલ થાય છે, અને વૈમનસ્ય (ચિત્તની ઉદ્વેગતા) તથા ક્ષયરોગાદિક દુઃખોને પામે છે. ” ૨૧૧.

જંહ કંચ્છલ્લો કંચ્છું, કંઙ્કુયમાણો દુંહં મુળંઈ સુંક્કલં ।

મોહાંઝરા મળુંસસા, તંહ કામંદુહં સુંહં વિંતિ ॥ ૨૧૨ ॥

અર્થ—“ જેમ યવસવાલો માણસ યવસને નલાગ્રે કરીને યવતો છતો દુઃખને સુખ રૂપ માને છે, તેમ મોહવડે આતુર—વિદ્વલ થયેલા મનુષ્યો, જેનું સ્થિર વિકૃત થઈ ગયું છે—વિકાર પામ્યું છે તેવા અંગવાલાની જેમ વિષયસેવનના દુઃખને સુખરૂપ માને છે. ” ૨૧૨.

વિસંયવિસં હાલાંહલં, વિસંયવિસં ઉંકડં પિયંતાંણં ।

વિસંયવિસાઈન્નપિવ, વિસંયવિસવિસૂડયા હોઈ ॥ ૨૧૩ ॥

અર્થ—“ શબ્દાદિક વિષયો રૂપી વિષ (સંયમ રૂપ જીવિતનો નાશ કરનાર હોવાથી) હાલાહલ તરતજ મારી નાંખનાર વિષ સમાન છે, અને ઉજ્જ્વલ એવું કામ-સેવનરૂપી વિષ ઉત્કટ કેન્દ્રકાલકૂટ વિષ સમાન છે. તે વિષનું પાન કરનારા એટલે સેવન કરનારા પ્રાણીઓને અતિ સેવન કરેલો તે વિષયરૂપી વિષથી, ઘણો આહાર કરવાથી જેમ અજીર્ણ થાય તેમ વિષયરૂપી વિષની પળ વિસૂચિકા (અજીર્ણ) થાય છે; જેથી તે અનંતા મરણને પામે છે. ” ૨૧૩.

એવં તું પંચૈહિં આસંવેહિં, રંય માયંણિત્તુ અણુંસમયં ।

ચર્ડગડ્ડુહપેરંતં, અણુંપરિયટ્ટંતિ સંસારે ॥ ૨૧૪ ॥

अर्थ—“बली ए प्रमाणे पांचे इंद्रियोवडे अथवा प्राणातिपातादिक पांच आश्रव वडे करीने प्रतिसमये (क्षणे क्षणे) पापकर्म रूप रजने ग्रहण करीने (आ जीव) नर-कादिक चारे गतिनां दुःखोनापर्यंत सुधी (छेडा सुधी) आ संसारमां भटके छे.” २१४.

सर्व्वगईपक्खंदे, कौंहंति अणंतए अकैयपुन्ना ।

जे यं नं सुणंति धम्मं, सोऊण यं जे पमांयंति ॥ २१५ ॥

अर्थ—“बली जेओए पुण्य कर्तुं नथी एवा जे मनुष्यो, दुर्गतिमां पडता प्राणीने धारण करनार श्रीजिनप्ररूपित धर्मनुं श्रवण करता नथी, अने सांभळीने पण जेओ मद्यादिक (मद्य, विषय, कषाय, निद्रा ने विकथारूप) प्रमादनुं आचरण करे छे तेओ आ अनन्त संसारमां सर्व गतिओने विषे भ्रमण करे छे: अर्थात् अनंतीवार चतुर्गतिमा परिभ्रमण करे छे.” २१५.

अणुंसिद्धा य बहुंविहं, मिच्छंदिद्धी यं जे नरां अहमां ।

बद्धनिकाईयकम्मा, सुणंति धम्मं नं यं करंति ॥ २१६ ॥

अर्थ—“मिथ्यादृष्टि एटले सम्यक्ज्ञान रहित अने अधम तथा जेओए निकाचित एटले उद्धर्तनादिक करणोमांथी कोइ पण करणवडे क्षीण न थाय एवां ज्ञानावरणीयादिक कर्मों बांधेलां छे एवा जे मनुष्यो छे तेओ कदाच घणे प्रकारे धर्पोपदेशादिकवडे स्वजनोए प्रेर्या होय तो धर्मनुं श्रवण करे छे, परंतु सम्यक् रीते ते धर्मनुं आचरण करता नथी. माटे लघुकर्मीओनेज आ धर्म सुप्राप्य छे, सहेजे प्राप्त थइ शके छे.” २१६.

पंचेव उज्झिऊणं, पंचेवय रंक्खिऊण भावेणं ।

कम्मरयविप्पमुक्का, सिद्धिगइमणुत्तरं पत्तां ॥ २१७ ॥

अर्थ—“हिंसादिक पांच पंदनो (पांच आश्रवोनो) त्याग करीने तथा अहिंसा-दिक पांच महाव्रतोनं भाववडे एटले आत्माना शुद्ध परिणामवडे रक्षण करीने (पाळीने) ज्ञानावरणादिक कर्मरूपी रज-मलथीमुक्त थयेला एटले आठ कर्म रूपी रजोमलना नाशथी जेमने निर्मल आत्मभाव प्राप्त थयो छे एवा अनेक प्राणीओ सर्वोत्कृष्ट सिद्धि-गतिने पाम्या छे. माटे हिंसादिकनो त्याग अने अहिंसादिकनुं पालन एज सिद्धिगतिनुं कारण छे.” २१७.

નાંણે દર્શનચરણે, તવસંયમસમિદ્ગુત્તિપન્થિતે ।

દર્મઉસ્સગ્ગવવાણ, દર્વાઈઅભિગ્ગહે ચેવ ॥ ૨૧૮ ॥

સદ્દહ્નાયરણાણ, નિચ્ચં ઉજ્જુત્ત ઇસંણાઈઠિઓ ।

તર્સંસ મેવોઅહિતરણં, પર્વજ્જાણ યં જંમ્મં તુ ॥ ૨૧૯ ॥ યુગમમ્ ॥

અર્થ—“ સમ્યક્ અવબોધ રૂપ જ્ઞાનને વિષે, તત્ત્વ શ્રદ્ધાનરૂપ દર્શનને વિષે, આશ્રવનો નિરોધ કરવા રૂપ ચારિત્રને વિષે, વાર પ્રકારના તપને વિષે, સત્તર પ્રકારના સંયમને વિષે, સમ્યક્ પ્રવૃત્તિ રૂપ ઇર્યાસમિતિ વિગેરે પાંચ સમિતિને વિષે, નિવૃત્તિ રૂપ મનોગુપ્તિ વિગેરે ત્રણ ગુપ્તિને વિષે, પાપક્રિયાની નિવૃત્તિ કરનાર દશ પ્રકારના પ્રાયશ્ચિત્તને વિષે, પાંચ ઇન્દ્રિયોના દમનને વિષે, શુદ્ધમાર્ગના આચરણ રૂપ ઉત્સર્ગને વિષે, રોગાદિક કારણે નિષિદ્ધ વસ્તુનું ગ્રહણ કરવારૂપ અપવાદને વિષે, દ્રવ્યાદિક ઇટલે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવરૂપ ચાર પ્રકારના અભિગ્રહને વિષે તથા શ્રદ્ધા પૂર્વક આચરણને વિષે અર્થાત્ પૂર્વોક્ત પદાર્થોમાં શ્રદ્ધાપૂર્વક આચરણ કરવાથી—કેમકે શ્રદ્ધારહિત ધર્માચરણ મોક્ષને સાધનારું થતું નથી. ” કહ્યું છે કે—

ક્રિયાશૂન્યસ્ય યો ભાવો, ભાવશૂન્યસ્ય યા ક્રિયા ।

અનયોરન્તરં દૃષ્ટં, માનુસદ્યોતયોરિવ ॥

“ ક્રિયારહિત પુરુષનો ભાવ અને ભાવરહિત પુરુષની ક્રિયા, એ વસ્તુમાં સૂર્ય અને સ્વદ્યોત (પતંગ)ના જેટલું અન્તર જોયેલું છે, અર્થાત્ તેટલું અંતર છે. ક્રિયાશૂન્ય ભાવ સૂર્ય જેવો છે અને ભાવશૂન્ય ક્રિયા સ્વદ્યોત જેવી છે. ”

“ માટે તે સર્વને વિષે (સંયમને વિષે) શ્રદ્ધા પૂર્વક આચરણ કરવામાં નિરંતર ઉદ્યમવાળા અને ઇષ્ણા ઇટલે વેંતાલીશ દોષ રહિત એવા આહારની શુદ્ધિમાં રહેલા એવા સાધુને પ્રવ્રજ્યા ભવસાગરનું તારણ થાય છે (અર્થાત્ તે સાધુ ભવસાગર તરે છે), અને તેનીજ દીક્ષા અને મનુષ્યજન્મ સફળ છે. એવા ગુણોથી રહિત મનુષ્યની દીક્ષા તથા જન્મ વસ્તુ નિરર્થક છે. ” ૨૧૮-૨૧૯.

જે ઘરસરણપસત્તા, છકાયરિઝ સંકિચ્છણા અજયા ।

નૈવરં મુત્તૂણ ઘરં, ઘરસંકમણં કેયં તેહિં ॥ ૨૨૦ ॥

અર્થ—“ જે યતિઓ ગૃહ (ઉપાશ્રયાદિક)ને સજ્જ કરવામાં આસક્ત છે, છકાય જીવના શત્રુ છે, ઇટલે પૃથિવ્યાદિક છ કાયના વિરાધક છે; દ્રવ્યાદિકના પરિગ્રહ સહિત

છે, તથા મન વચન અને કાયાના યોગનું સંયમ કરતા નથી તેઓએ કેવળ પૂર્વનું ઘર મૂકીને સાહેવેષના મિષથી ગૃહસંક્રમણ એટલે નવા ઘરને વિષે પ્રવેશજ કર્યો છે એમ જાણવું, વીજું કાંઈ કર્યું નથી. ” ૨૨૦

उत्सुत्तमार्यंतो, बंधइ कर्मं सुचिकणं जीवो ।

સંસારં ચં પંવહ્નિ, મૌયામોસં ચં કુંવહ્નિ ય ॥ ૨૨૧ ॥

અર્થ—“આ જીવ ઉત્સૂત્ર (સૂત્રવિરુદ્ધ) આચરણ કરતો સતો અત્યંત ચિકણા કર્મ બાંધે છે, એટલે અતિ ગાઢ નિકાચિત્ત એવાં જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મને આત્માના પ્રદેશો સાથે સંશ્લિષ્ટ કરે છે, તેમજ સંસારને વૃદ્ધિ પમાડે છે, અને માયામૃષા એટલે માયા સહિત અસત્ય ભાષણ (સત્તરમું પાપસ્થાન) કરે છે; અર્થાત્ તેમ કરવાથી તે અનંત સંસારની વૃદ્ધિ કરે છે. ” ૨૨૧

जइ गिहइ वयलोवो, अहव न गिहइ सरीखुच्छेओ ।

પાસત્થસંગમો વિર્ય, વયંલોવો તો વૈરમસંગો ॥ ૨૨૨ ॥

અર્થ—“જો પાસત્થાએ આળેલા આહારાદિકને (મુનિ) ગ્રહણ કરે તો વ્રતનો (પંચ મહાવ્રતનો) લોપ થાય છે, અથવા જો તે ગ્રહણ ન કરે તો શરીરનો વ્યુચ્છેદ—નાશ થાય છે (બન્ને રીતે કષ્ટ છે); પરંતુ જ્યારે પાસત્થાનો સંગ માત્ર કરવાથી જ વ્રતનો લોપ થાય છે, ત્યારે તો તે પાસત્થાનો અસંગ કરવો (સંગ ન કરવો) તેજ શ્રેષ્ઠ છે. ” ૨૨૨. અર્થાત્ શરીરનો વ્યુચ્છેદ ભલે થાઓ પણ પાસત્થાનો સંગ ન કરવો એ તાત્પર્ય છે.

आलावो संवासो, वीसंभो संथवो पसंगो अ ।

હીળાયારેહિં સમં, સર્વજિણિંદેહિં પઢિકુંઢો ॥ ૨૨૩ ॥

અર્થ—“હીન આચારવાળા પાસત્થાદિકની સાથે આલાપ-વાતચીત્ત, સંવાસ-તેની મેળા રહેવું, વિસંભ-વિશ્વાસ રાખવો, સંસ્તવ-પરિચય કરવો, અને પ્રસંગ એટલે વસ્ત્રાદિક કેવાં દેવાંનો વ્યવહાર કરવો—તે સર્વનો સર્વ જિનેંદ્રોએ-ઋષભાદિ તીર્થકરોએ નિષેધ કર્યો છે; અર્થાત્ પાસત્થાદિકની સાથે મુનિઓએ આલાપાદિક કાંઈ પણ કરવું નહીં. ” ૨૨૩

अनुन्नजंपिएहिं, हंसिउद्धसिएहिं सिंप्पमाणोअ ।

પાસત્થમજ્ઞયારે, હંલાવિ જઈ વાંડલી હોઈ ॥ ૨૨૪ ॥

गिरिशुक अने पुष्पशुकनी कथा.

वसंतपुर नगरमां कनककेतु नामे राजा હતો. તે એકદા વનક્રીડા કરવા માટે નગર બહાર નીકળ્યો. અશ્વપર સ્વાર થઈને રાજાએ અશ્વ દોડાવ્યો. એટલે તે વિપરીત શિક્ષા પામેલો અશ્વ અતિ ત્વરાથી દોડીને એક મોટા જંગલમાં રાજાને લઈ ગયો. છેવટ થાકીને અશ્વ એક સ્થાને ઉભો રહ્યો. એટલે રાજા પણ થાકી ગયેલો હોવાથી તેના પરથી ઉતરીને તે અરણ્યમાં એકલો આમ તેમ ફરવા લાગ્યો. તેવામાં થોડે દૂર ઘણા માણસોનો કોલાહલ સાંભળીને વિશ્રામ લેવા માટે રાજા તે તરફ ચાલ્યો. તેટલામાં એક વૃક્ષની શાखा પર બાંધેલા પાંજરામાં રહેલો એક પોપટ બોલ્યો કે “ અરે ભિલ્લો ! દોડો, દોડો, કોઈ મોટો રાજા આવે છે, તેને પકડી લ્યો, જેથી તમને લક્ષ રૂપીઆ તે આપશે. ” તે પોપટનું વાક્ય સાંભળીને ઘણા ભિલ્લો રાજા તરફ દોડ્યા. તેમને આવતા જોઈને રાજા પણ પવન સરखा વેગવાळा પેલા અશ્વ પર સ્વાર થઈને એકદમ ભાગ્યો. એક ક્ષણ વારમાં તે એક યોજન દૂર જતો રહ્યો. ત્યાં તેણે એક તાપસનો આશ્રમ જોયો. તે આશ્રમની ફરતી એક સુંદર પુષ્પની વાડી હતી. તેમાં એક ઝંચા વૃક્ષ પર પાંજરું લટકાવેલું હતું. તેમાં એક પોપટ હતો. તે નાસતા રાજાને તે તરફ આવતો જોઈને બોલ્યો કે “ હે તાપસો ! આવો, આવો, તમારા આશ્રમ તરફ કોઈ મહાન અતિથિ આવે છે; તેની તમો સેવાભક્તિ કરો. ” આ પ્રમાણે પોપટનાં વાક્ય સાંભળવાથી હર્ષિત થયેલા સર્વે તાપસો સન્મુખ જઈને તે રાજાને પોતાના આશ્રમમાં લાવ્યા, અને સ્નાન ભોજનાદિવડે તેની સેવા કરી. તેથી રાજા અત્યંત સંતુષ્ટ થયો. પછી રાજાએ તે પોપટને પૂછ્યું કે “ હે શુકરાજ ! તારાજ જેવો એક પોપટ મેં ભિલ્લોની પછીમાં જોયો. તેણે મને બાંધવાનો ઉપાય કર્યો, અને તે મારી મોટી ભક્તિ કરાવી તેનું શું કારણ તે તું કહે. ” શુક બોલ્યો કે “ હે રાજા ! કાદંબરી નામની મોટી અટવીમાં તે (પોપટ) અને હું વન્ને બાંધીઓ રહેતા હતા. અમારાં વન્નેનાં માતાપિતા એકજ છે. પરંતુ એટલો તફાવત થયો કે તેને પછીના ભિલ્લોએ પકડ્યો, અને તે પર્વતની સમીપે રહ્યો, તેથી તેનું નામ પર્વત (ગિરિ) શુક પ્રસિદ્ધ થયું; અને મને તાપસોએ પકડીને આ વાડીમાં રાખ્યો, તેથી મારું નામ પુષ્પશુક પડ્યું. તે ત્યાં રહેવાથી ભિલ્લોના મુખથી મારણ, વંધન, કુટ્ટન, ગ્રહણ વિગેરે વચનો સાંભળીને તેનું શીખ્યો, અને મને તાપસના સંગથી શુભ વચનો સાંભળતાં શુભ ગુણ પ્રાપ્ત થયા. માટે હે રાજા ! તમે શુભ અને અશુભ સંગતિનું પ્રત્યક્ષ ફલ જોયું છે. કહ્યું છે કે—

મહાનુભાવસંસર્ગઃ, કસ્ય નોન્નતિકારણમ્ ।

ગંગાપ્રવિષ્ટરથ્યાંબુ, ત્રિદશૈરપિ વંચતે ॥

“મોટા માહાત્મ્યવાળાનો સંગ કોની ઉન્નતિનું કારણ થતો નથી ? સર્વની ઉન્નતિનું કારણ થાય છે. જુઓ કે ગંગાનદીમાં મળેલા શેરીના જલને દેવો પણ વંદન કરે છે.’ વળી કહ્યું છે કે—

વરં પર્વતદુર્ગેષુ, भ्रान्तं वनचरैः सह ।

न मूर्खजनसंपर्कः, सुरेन्द्रभवनेष्वपि ॥

“પર્વતના દુર્ગોમાં વનચરો (ભિલ્લ વિગેરે)ની સાથે ભમવું એ કાંઈક ઠીક છે પરંતુ દેવેન્દ્રના ભવનમાં (સ્વર્ગમાં) પણ મૂર્ખજનનો સંગ સારો નથી.”

તે સાંભળીને રાજા પ્રસન્ન થયો. તેટલામાં રાજાનું સર્વ સૈન્ય કે જે પાછલ આવતું હતું તે ત્યાં આવી પહોંચ્યું. તેની સાથે રાજા પોતાના નગરમાં ગયો.

આ પ્રમાણે સંગતિનું ફલ જાણીને યતિઓએ શ્રદ્ધાચારીનો સંગ તજી તપસ્યામા યત્ન કરવો. સિદ્ધાંતમાં પણ કહ્યું છે કે—

वरमर्गिणि पवेशो, वरं विसुद्धेण कम्मुणा मरणं ।

मा गहियव्वयभंगो, मा जीयं खलियसीलस्स ॥

“અગ્નિમાં પ્રવેશ કરવો શ્રેષ્ઠ છે, અને વિશુદ્ધ કર્મ જે અણસણ તેવડે દટલે અણસણ અંગીકાર કરીને મરણ પામવું તે શ્રેષ્ઠ છે. પરંતુ ગ્રહણ કરેલા વ્રતનો ભંગ કરવો શ્રેષ્ઠ નથી, અને જેનું શીલ સ્વલિત-શ્રષ્ઠ થયું છે એવા સાધુનું જીવવું તે શ્રેષ્ઠ નથી.”

ओसन्नचरणकरणं, जईणो 'वदंति कारणं पप' ।

जे सुविइयपरमत्था, 'ते वदंते' निर्वांरंति ॥ २२८ ॥

અર્થ—“યતિઓ કારણ પામીને દટલે નિર્વાહાદિક કારણની અપેક્ષા રાખીને જેમનું મહાવ્રતાદિક મૂલ ગુણરૂપ ચરણ અને પંચ સમિત્યાદિક ઉત્તર ગુણરૂપ કરણ અવસન્ન-શિથિલ-શ્રષ્ઠ થયું હોય તેવા શિથિલાચારીને પણ વંદના કરે છે. પરંતુ જેઓએ સારી રીતે પરમાર્થને જાણ્યો છે, દટલે કે ‘આપણને સુવિહિત (ઉત્તમ) સાધુઓને વંદાવવા તે યોગ્ય નથી.’ એમ પોતાના દોષને જેઓ જાણે છે તેવા પાસત્યાઓ પોતાને વંદના કરનાર સાધુઓને નિવારે છે: અર્થાત્ ‘તમે અમને વંદના કરશો નહીં’ એમ કહી તેમને અટકાવે છે.” ૨૨૮

सुविहिय 'वदावंतो, नांसेइ अप्पयं तुं सुपहाओ ।

दुविहपहविप्पमुक्को, कहंमप्प नं यार्णई मूढो ॥ २२९ ॥

अर्थ—“ सुविहित साधुओने वंदावनार (पासत्थादिक) एटले वांदनारने निषेध नहीं करनार पासत्थादि सुपथी (मोक्षमार्गथी) पोताना आत्मानो ज नाश करे छे; अने बंने प्रकारना (साधु श्रावक नामना) मार्गथी भ्रष्ट थयेलो ते मूर्ख केम पोताना आत्माने पण जाणतो नथी के हुं बन्ने मार्गथी भ्रष्ट थाउं छुं, तेथी मारी शी गति थशे? ” २२९.

हवे श्रावकना गुण वर्णवे छे.

वंदंइ उभंओ कालं पिं, चेइयाइं थईथूईपरमो ।

जिणवरपडिमाघरधूवपुष्पगंधच्चणुज्जुत्तो ॥ २३० ॥

अर्थ—“ जे चैत्योने (जिनबिंबोने) बन्ने काळ पण वंदना करेछे; मूळमां ‘अपि’ शब्द लख्यो छे, माटे मध्याह्न काळ पण लेवो. एटले त्रणे काळ वंदना करे छे. स्तव एटले भक्तामर विगेरे स्तवन अने शुई एटले संसारदावादिक स्तुति, तेमने विषे प्रधान एटले स्तव अने स्तुति करनारो तथा जिनवरनी प्रतिमाओ अने तेमना चैत्योने विषे अगरु प्रमुख धूप, मालती विगेरे पुष्पो अने सुगन्ध द्रव्योए करीने अर्चन (पूजा) करवामां उद्यमवान होय छे, ते श्रावक कहेवाय छे. ” २३०.

सुंविणिच्छियएगमइ, धम्मंमि अन्नन्नदेवओ अ पुणो ।

नं ये कुसंमएसु रंजइ, पुव्वावरवाहयत्थेसु ॥ २३१ ॥

अर्थ—“ जिनधर्मने विषे सुविनिश्चित एटले निश्चल एकाग्र मतिवाळो अने जेने जिनेश्वर सिवाय बीजो देव नथी तेवो श्रावक पूर्वापर व्याहत के०पूर्वापर विरुद्ध अर्थ-वाळा अर्थात् छद्मस्थे कहेला होवाथी असंबद्ध अर्थवाळा कुसमय-कुशास्त्रोने विषे रक्त-आसक्त थतो नथी.” २३१.

दड्डूण कुंलिंणीणं, तसंथावरभूयमदणं विविहं ।

धर्माओ नं चांलिज्जइ, देवेहिं सइंदंएहिं पिं ॥ २३२ ॥

अर्थ—“ कुत्सित लिंगधारी बौद्धादिकना स्वयंपाकादिकमां विविध प्रकारे त्रस (द्वीन्द्रिय विगेरे) अने स्थावर (पृथिव्यादिक) प्राणीओनुं मर्दन (विनाश) थतुं जोइने श्रावक इन्द्र सहित देवताओथी पण जिनभाषित धर्मथकी चलायमान थतो नथी.” २३२

વંદેઈ પઢિંપુચ્છેઈ, પર્જુવાસેઈ સાંહૂળો સર્યયમેવે ।

પટંઈ સુળેઈ ગુંળેઈ ઐ, જળેંસ્ત ધમ્મં પરિકહેઈ ॥ ૨૩૩ ॥

અર્થ—“શ્રાવક નિરંતર મુક્તિમાર્ગના સાધક એવા સાધુઓને વંદના કરે છે, તેમને પોતાનો સંદેહ પૂછે છે, અને તેમની પર્યુપાસના (સેવા) કરે છે. વળી તે સુશ્રાવક ધર્મશાસ્ત્ર ભળે છે, તે જિનભાષિત ધર્મને અર્થથી શ્રવણ કરે છે, અને ભળેલાનો અર્થથી વિચાર કરે છે, તથા અજ્ઞાન જનોને તે ધર્મનું કથન કરે છે; અર્થાત્ પોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે વીજાઓને વોધ પમાડે છે.” ૨૩૩.

દઢસીલવ્વયનિયમો, પોસંહઆવસ્સણ્ણુ અંકલિઓ ।

મહુમજ્જમંસપંચવિહબહુવીયફલેસુ પંડિકંતો ॥ ૨૩૪ ॥

અર્થ—“શીલ તે સદાચાર અને વ્રત તે અણુવ્રતો તેનો નિયમ જેને દઢ હોય, વળી જે પૌષ્ઠ (ધર્મનું પોષણ કરનાર હોવાથી પૌષ્ઠ), અને અવશ્ય કરવા લાયક સામાયિક વિગેરે છ આવશ્યક (પ્રતિક્રમણ)ને વિષે અસ્ખલિત—અતિચાર રહિત હોય, તથા જે મધ, મદ્ય (મદિરા), માંસ અને વહલા, ડંબરા વિગેરે પાંચ પ્રકારના વૃક્ષાના વહુ જીવવાળા ફળો તથા વહુ વીજવાળા વૃક્ષાંક (રીંગણા) વિગેરેથી નિવૃત્તિ પામેલો હોય, એટલે અભક્ષ્યાદિકના ત્યાગવાળો હોય, તે શ્રાવક કહેવાય છે.” ૨૩૪. અષ્ટમ્યાદિ પર્વણીને વિષે સાવચત્યાગરૂપ નિયમ વિશેષ તે પૌષ્ઠ કહેવાય છે; અને દરરોજ બે ટંક અવશ્ય કરવાના હોવાથી પ્રતિક્રમણ તે આવશ્યક કહેવાય છે.

નાહમ્મકમ્મજીવી, પર્ચ્ચલ્લાણે અંભિકલ્લમુજ્જુત્તો ।

સંવં પરિમાણકહં, અવરજ્ઞાઈ તં પિ સંકંતો ॥ ૨૩૫ ॥

અર્થ—“વળી શ્રાવક પન્નર પ્રકારના કર્માદાન પૈકી કોઈ પણ પ્રકારના અધર્મ કર્મથી આજીવિકા કરતો ન હોય, એટલે શુદ્ધ—નિર્દોષ વ્યાપાર કરતો હોય, તથા દશ પ્રકારના પ્રત્યાખ્યાનમાં નિરંતર ઉદ્યમવાન હોય, વળી જેને સર્વ ધન ધાન્ય વિગેરે પરિમાણ કરેલું હોય, એટલે જે પરિગ્રહના પ્રમાણવાળો હોય, અને જે આરંભાદિક જે કાંઈ અપરાધવાળું—દોષવાળું કાર્ય કરે તે પણ શંકિત થઈને કરે; અર્થાત્ નિઃશંકપણે કરે નહીં અને કર્યા પછી પણ આલોચણ લઈને તે દોષથી શુદ્ધ—મુક્ત થાય. (શ્રાવક એવો હોય.)” ૨૩૫.

નિકલ્લમણનાણનિવ્વાણજમ્મભૂમીઓ વંદેઈ જિંણાણં ।

નં યં વંસેઈ સાહુજણવિરહિયંમિ દેસેં વહુંણે વિ ॥ ૨૩૬ ॥

अर्थ—“ वळी श्रावक जिनेश्वरोना निष्क्रमण (दीक्षा), केवळज्ञान, निर्वाण (मोक्ष) अने जन्मभूमि रूप कल्याणक स्थानोने वंदना करे छे, अर्थात् तीर्थयात्रानो करनारो होय छे; अने बीजा घणा गुण होय—घणी जातनां द्रव्यादिकनी प्राप्तिनां साधन होय, छातां पण साधुजन रहित एटले साधुजनना विहाररहित देशमां वसतो नथी. ” २३६

परैतित्थियाण पर्णमण, उब्भावन थुण्णण भक्तिरागं च ।

सर्कारं सम्माणं, दाणं वि^१णैयं च^२ वज्जेइ ॥ २३७ ॥

अर्थ—“ वळी श्रावक बौद्ध तापस विगेरे परतीर्थिकोनुं प्रणमन (वंदना करवी), उद्भावन (बीजानी पासे तेओना गुणनी प्रशंसा करवी), स्तवन (ते बौद्धादिकनी पासे तेमना देवनी स्तुति करवी), भक्तिराग (तेमने बहुमान आपवुं), सत्कार (तेमने वस्त्रादिक आपवुं), सम्मान (तेओ आवे त्यारे उभा थइ मान आपवुं), दान (तेमने सुपात्रनी बुद्धिथी भोजनादिक आपवुं), तथा पादप्रक्षालन विगेरे करीने विनय करवो; ते सर्वनो त्याग करे छे; अर्थात् एटलां वानां करतो नथी. ” २३७.

हवे श्रावक सुपात्रनी बुद्धिथी भोजनादिक कोने आपे छे ते कहे छे—

पढमं जैइण दाऊण, अप्पणा पर्णमिऊण पारेइ ।

असइअ सुविहिआणं, भुंजेइ कर्यादिसालोओ ॥ २३८ ॥

अर्थ—“ श्रावक प्रथम यतिओने (इंद्रियोनुं दमन करवाना प्रयत्नवाळा साधुओने) प्रणाम पूर्वक आपीने पछी पोते भोजन करे छे. कदाच साधुओ न होय तो ते सुविहित साधुओनी दिशानो आलोक करतो छतो भोजन करे छे. एटले साधुओ जे दिशा तरफ विचरता होय ते दिशा तरफ जोइने ‘ जो साधुओ आवे तो सारं ’ एम विचारतो भोजन करवा बेसे छे (भोजन करे छे). ” २३८.

साहूण कप्पणिज्जं, जं नवि दिन्नं कहिंपि किंचि तंहि ।

धीरां जहुत्तकारी, सुसावगा तं न^३ भुंजंति ॥ २३९ ॥

अर्थ—“ साधुओने कल्पनीय—एषणीय (शुद्ध) एवं जे कांइ अन्नादिक थोडुं पण कोइ पण देशकालने विषे ते साधुओने नथी ज आप्युं; अर्थात् सुनिए नथी लीधुं एवा ते अन्नादिकने धीर (सत्त्ववान) अने यथोक्तकारी एटले जेवो श्रावकनो मार्ग

गाथा २३७—प्रणमन । उब्भावन=उद्भावन—परस्याग्रे तद्गुणप्रशंसनं ।

गाथा २३८—पारेइ=पारयंति—भोजन करोतीति यावत् । असइ अ=असति च ।

गाथा २३९—कहिंचि किंपि तंहि ।

છે તેજ પ્રમાણે વર્તનારા સુશ્રાવકો વાપરતા નથી; અર્થાત્ સાધુઓને આપ્યા વિનાની કોઈ પળ ચીજ પોતે વાપરતા નથી; જે વસ્તુ મુનિમહારાજ ગ્રહણ કરે તે વસ્તુજ પોતે વાપરે છે. ” ૨૪૧.

વૈસહીસયણાસણમત્તપાણમેસજ્જવત્થપત્તાઈ ।

જેઈ વિ નૈપજ્જત્તધણો, થોર્વા વિ હુ થોર્વયં દેઈ ॥ ૨૪૦ ॥

અર્થ—“યદ્યપિ (જોકે) નથી પર્યાપ્ત—સંપૂર્ણ ધન જેને એવો દૈનિક સંપૂર્ણ ધનવાન નહીં હોવાથી સંપૂર્ણ આપવાને અસમર્થ એવો કોઈ શ્રાવક હોય, તો તે પોતાની પાસેના થોડામાંથી પળ થોડું એવું વાસસ્થાન, શયન (સુવાની પાટ), આસન (પાદપીઠાદિક), મત્ત-અન્ન, પાન-જલ, મૈષજ્ય-ઔષધ, વસ્ત્ર અને પાત્ર વિગેરે આપે છે, પળ અતિથિ સંવિભાગ કર્યા વિના વાપરતો નથી ” ૨૪૦.

સંવેચ્છરચાઉમ્માસિણસુ, અઠ્ઠાહિયાસુ ઐ તિહીસુ ।

સંચ્વાયરેણ લગ્ગઈ, જિણવરપૂયાતવગુણેસુ ॥ ૨૪૧ ॥

અર્થ—“ વઠ્ઠી સુશ્રાવક સંવત્સરી પર્વમાં, ત્રણે ચાતુર્માસમાં, ચૈત્ર આસો વિગેરેની અઠ્ઠાઈમાં અને અષ્ટમી વિગેરે તિથિઓમાં (એ સર્વ શુભ દિવસોમાં) વિશેષે કરીને સર્વ આદરવડે (સર્વ ઉચ્ચમવડે) જિનેશ્વરની પૂજા, છઠ્ઠ અષ્ટમાદિક તપ અને જ્ઞાનાદિક ગુણોને વિષે લાગે છે દૈનિક આસક્ત થાય છે. ” ૨૪૧.

વઠ્ઠી શ્રાવક શું કરે છે તે કહે છે—

સાર્હૂણ ચેઈયાણ યં, પઢ્ઢીયં તંહ અવર્ણવાયં ચં ।

જિણપવયણસ્સ અહિં, સર્વવૈથામેણ વૈરેઈ ॥ ૨૪૨ ॥

અર્થ—“ સાધુઓના અને ચૈત્ય દૈનિક જિનપ્રાસાદ તથા જિનપ્રતિમાઓના પ્રત્ય-નીકને—ઉપદ્રવ કરનારને તથા અવર્ણવાદ દૈનિક કુત્સિત વચન બોલનારને (વાંકું બોલનારને) અને જિનશાસનના અહિંત કરનારને (શત્રુને) સુશ્રાવક પોતાના સર્વ પ્રકારના વલ્લે કરીને નિવારણ કરે છે. પળ ‘ વીજા ઘણા જળ છે તે સંભાળ કરશે, એમ ધારીને તેની ઉપેક્ષા કરતા નથી. ” ૨૪૨.

વિરયા પાણિવહાઓ, વિરયા નિચ્ચં ચં અલિયવયણાઓ ।

વિરયા ચોરિકાઓ, વિરયા પરદાગમણાઓ ॥ ૨૪૩ ॥

અર્થ—“ વઢી સુશ્રાવકો હંમેશાં પ્રાણીવધ થકી વિરતિ પામેલા હોય છે, અલીક વચન-મિથ્યા ભાષણ થકી વિરતિ (નિવૃત્તિ) પામેલા હોય છે, ચોરીથી વિરતિ પામેલા હોય છે, અને પરસ્ત્રીગમનથી નિવૃત્તિ પામેલા હોય છે. ” ૨૪૩.

વિર્યા પરિંગ્ગહાઓ, અપરિમિઆઓ અંગંતતહાઓ ।

બહુદોસસંકુલાઓ, નરયંગગમણપંથાઓ ॥ ૨૪૪ ॥

અર્થ—“ વઢી તે સુશ્રાવકો જેનું પરિમાણ કર્યું નથી, જેનાથી અનંત તૃષ્ણા-લોભ ઉત્પન્ન થાય છે, જે ઘણા વધ બંધનાદિક દોષોથી સંકુલ-ભરેલો છે, તથા જે નરક ગતિમાં જવાના માર્ગરૂપ છે, એવા ધનધાન્યાદિક નવ પ્રકારના પરિગ્રહ થકી વિરતિ પામેલા હોય છે. ” ૨૪૪.

મુકા દુજ્જળમિત્તી, ગહિયાં ગુરૂવયણસાહુપહિવત્તી ।

મુકો પરપરિવાઓ, ગહિઓ જિણંદેસિઓ ધમ્મો ॥ ૨૪૫ ॥

અર્થ—“ જે શ્રાવકો દુર્જન (સ્વલ) ની મૈત્રી-દોસ્તી મૂકી છે, જેઓ તીર્થ-કરાદિક ગુરુના વચનની સારી (શોભાવાળી) પ્રતિપત્તિ (પ્રતિજ્ઞા) ગ્રહણ કરી છે, જેઓ પર પરિવાદ-પરના અપવાદનું (પરનિંદાનું) કથન મૂકી દીધું છે, અને જેઓ જિનદર્શિત ઇચ્છે જિનેશ્વરે કહેલો ધર્મ ગ્રહણ કર્યો છે. ” ૨૪૫.

તવનિયમસીલકલિયા, સુસાવગા જે હવંતિ રૂઢ સુરૂણા ।

તેસિં નં દુલ્લહાઈ, નિર્વ્વાણવિમાણસુક્કાઈ ॥ ૨૪૬ ॥

અર્થ—“ આ લોકમાં જે સુશ્રાવકો વાર પ્રકારનાં તપ, નિયમ તે અનંતકાયા-દિકનું પ્રત્યાખ્યાન અને શીલ તે સદાચાર તેથી યુક્ત તથા સારા ગુણોવાળા હોય છે, તેઓને નિર્વાણ (મુક્તિ) અને વિમાન (સ્વર્ગ)નાં સુખો દુર્લભ-દુષ્પ્રાપ્ય નથી; અર્થાત્ તેઓ સ્વર્ગનાં સુખો ભોગવીને અનુક્રમે મુક્તિ પણ પામે છે. ” ૨૪૬.

સીરૂજ્જ કંયાવિ ગુરુ, તં પિ સુસીસા સુનિઝ્ઞમહુરેહિં ।

મર્ગે રૂઢંતિ પુર્ણરવિ, જંહ સેલંગપંથગો નાંયં ॥ ૨૪૭ ॥

અર્થ—“ કદાચિત્ ઇચ્છે કર્મની વિચિત્રતાને લીધે કોઈ વચ્ચે ગુરુ પણ સીદાય ઇચ્છે માર્ગથી શિથિલ (ભ્રષ્ટ) થાય; તો તેવે વચ્ચે તેવા ભ્રષ્ટાચારી ગુરુને પણ સારા (ઉત્તમ) શિષ્યો અત્યંત નિપુણ અને મધુર (કોમલ) વાક્યો કરીને ફરીથી પણ

સંયમમાર્ગમાં સ્થાપન કરે છે, એટલે ઉત્પત્તિમાં ગયેલાને સન્માર્ગે લાવે છે. જેમ સેલક આચાર્ય અને પંથક શિષ્ય એ બેનું જ્ઞાત (દૃષ્ટાંત) અહીં જાણવું.” ૨૪૭.

સેલકાચાર્ય અને પંથક શિષ્યની કથા:

કુવેરે વનાવેલી શ્રીદ્વારિકાપુરીમાં શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવ રાજ્ય કરતા હતા. તે વખતે તે પુરીમાં એક થાવચ્ચા નામની સાર્થવાહની સ્ત્રી રહેતી હતી. તેનો થાવચ્ચાકુમાર નામનો અતિ રૂપવાન પુત્ર-વત્રીશ સ્ત્રીઓનો પતિ હતો. તે પોતાના ઘરમાં દોઠુંદક દેવની જેમ પોતાની સ્ત્રીઓ સાથે વિષયસુખ ભોગવતો હતો. એકદા શ્રીનેમિનાથ જિનેશ્વર તે નગરીની વહારના ઉપવનમાં સમવસર્યા. તે સ્વર જાણીને થાવચ્ચાકુમાર શ્રીજિનેશ્વરને વાંદવા ગયો. ત્યાં તેણે ભગવાનના મુખથી સંસારનો નાશ કરનારી દેશના સાંભળી; તેથી સંસારની અનિત્યતા જાણી માતાની આજ્ઞા લઈ શ્રીજિનેશ્વર પાસે એક હજાર પુરુષો સહિત તેણે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. અનુક્રમે તેણે ચૌદ પૂર્વનો અભ્યાસ કર્યો. પછી એક વખત શ્રીનેમિનાથની આજ્ઞા લઈને પોતાના હજાર શિષ્યો સહિત વિહાર કરતા થાવચ્ચાપુત્ર મુનિ સેલક નામના પુરમાં આવ્યા. તે પુરનો રાજા સેલક મુનિને વાંદવા આવ્યો. મુનિના મુખથી દેશના સાંભળીને પ્રતિવોધ પામેલો સેલક રાજા તે થાવચ્ચાપુત્ર આચાર્ય પાસે વાર વ્રતધારી શ્રાવક થયો. ત્યાંથી વિહાર કરીને આચાર્ય સૌગંધિકા નગરીના નીલાશોક વનમાં પધાર્યા. તે નગરીમાં સુદર્શન નામનો શ્રેષ્ઠી શુક નામના પરિવ્રાજકનો પરમ ભક્ત રહેતો હતો. તે શ્રેષ્ઠી થાવચ્ચાપુત્ર આચાર્ય પાસે ગયો, ત્યાં તેણે પ્રતિવોધ પામીને મિથ્યાત્વનો તથા શૌચમૂલ ધર્મનો ત્યાગ કરીને શ્રીજિનભાષિત વિનયમૂલ ધર્મ અંગીકાર કર્યો. તે વાતની શુક પરિવ્રાજકને સ્વર થતાં તે પોતાના હજાર શિષ્યો સહિત ત્યાં આવ્યો. સુદર્શન શ્રેષ્ઠી પાસે આવીને તેણે પૂછ્યું કે “હે સુદર્શન ! અમારા શૌચ-મૂલ ધર્મનો ત્યાગ કરીને તું આ વિનયમૂલ ધર્મ કોની પાસે ગ્રહણ કર્યો ?” સુદર્શને જવાબ આપ્યો કે “મેં વિનયમૂલ ધર્મ શ્રીથાવચ્ચાપુત્ર આચાર્ય પાસે ગ્રહણ કર્યો છે અને તે આચાર્ય મહારાજ પણ અહીંજ છે.” તે સાંભળીને શુક પરિવ્રાજક આચાર્યની સ્પર્ધાથી સુદર્શનને સાથે લઈને આચાર્ય પાસે આવ્યો. ત્યાં વાદમાં આચાર્યે તેને નિરુત્તર કર્યો. એટલે વિનયમૂલ ધર્મને સત્ય માનીને હજાર શિષ્યો સહિત શુક પરિવ્રાજકે તે આચાર્ય પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. અનુક્રમે દ્વાદશાંગીનો અભ્યાસ કર્યો. તેને યોગ્ય જાણીને થાવચ્ચાપુત્રે આચાર્યપદ આપ્યું, અને પોતે શ્રીશંકુજય પર જઈને હજાર સાધુઓની સાથે એક માસની સંલેખના કરી પ્રાંતે કેવલજ્ઞાન પામીને મોક્ષે ગયા.

એકદા શ્રીશુકાચાર્ય હજાર શિષ્યો સહિત સેલકપુર ગયા. સેલક રાજા તેમને વાંદવા આવ્યો. તેમના મુખથી ધર્મદેશના સાંભળીને પ્રતિવોધ પામેલા રાજાએ પોતાના

मंडुककुमार पुत्रने राज्य सोंपी पंथक विगेरे पांचसो मंत्रीओ सहित चारित्र ग्रहण कर्युं. अनुक्रमे सेलक मुनि द्वादशांगीने धारण करनार थया. तेमने योग्य जाणी आचार्यपदे स्थापन करीने श्रीशुकाचार्य हजार साधुओ सहित श्रीसिद्धाचळ पधार्या. त्यां सर्व मुनिओ सहित अनशन ग्रहण करी मासने अन्ते केवळज्ञान पापीने मोक्षे गया.

त्यार पछी श्रीसेलकाचार्यना शरीरमां नीरस अने लूखा आहारने लीधे महा व्याधिओ उत्पन्न थया. ते व्याधिओ असह्य होता, तोपण सेलकाचार्य दुस्तप तपमांज उद्युक्त रहेता होता. एकदा विहारना क्रमे तेओ सेलकपुर आव्या. तेमने आव्या जाणीने मंडुक राजा वंदना करवा आव्यो. त्यां गुरुना मुखथी धर्मदेशना श्रवण करी मंडुक राजा जीवाजीवादिक नव तत्त्वोनो जाणनार थयो. पछी पोताना पिता सेलक राजर्षिनुं शरीर रुधिरमांस रहित शुष्क थइ गयेलुं जोइने मंडुक राजाए विज्ञप्ति करी के “हे स्वामी ! आपनुं शरीर रोगथी जजरित देखाय छे. तो अहीज मारी यान-शाळामां आप रहो; जेथी हुं शुद्ध औषधवडे तथा पथ्य भोजनवडे आपनुं शरीर नीरोगी करुं.” ते सांभळीने आचार्य तेनुं वचन अंगीकार करी तेनी यानशाळामां निवास कर्यो. राजाए औषधादिकथी तेमनी चिकित्सा करावी, तेथी आचार्यना शरीरमांथी रोगो नष्ट थया. परंतु राजानो रसवाळो आहार लेवाथी आचार्य रसलुब्ध थइ गया. तेथी तेओए त्यांथी क्यांइ पण विहार कर्यो नहीं. एटले एक पंथक शिष्यने तेमनी सेवा करवा राखीने बीजा सर्व शिष्योए त्यांथी विहार कर्यो. पछी तो सेलकाचार्य धीमे धीमे अत्यंत रसलंपट थया; पण पंथक मुनि तेमनी सारी रीते सेवा करवा लाग्या, अशुद्ध आहार पण लावीने गुरुने आपवा लाग्या अने पोते शुद्ध आहार करवा लाग्या.

एकदा कार्तिक चोमासीने दिवसे रसवाळो आहार करीने आचार्य संध्या समयेज सुखनिद्रामां सुइ गया. ते वखते पंथक साधु चोमासी प्रतिक्रमण करतां गुरुना चरणमां मस्तक मूकीने चोमासी प्रायश्चित्तनी खामणा करवा लाग्या. तेना स्पर्शथी गुरु निद्रामांथी जागृत थया, तेथी ते क्रोधातुर थइने बोल्या के “अरे क्या पापीए मारी निद्रानो भंग कर्यो ?” ते सांभळी पंथक मुनि बोल्या के—“हे पूज्य ! आजे चोमासी खामणा करतां मारुं मस्तक आपना चरणने अडक्युं, तेथी आपनी निद्रामां अंतराय थयो छे, ए मारो अपराध आप क्षमा करो, हवेथी आवो अपराध हुं नहीं करुं.” आ प्रमाणे वारंवार पोताना ज अपराधने कहेता शिष्यने जोइने गुरुनुं चित्त सावधान थयुं. तेथी ते मनमां विचारवा लाग्या के “अहो ! आ शिष्य केवो क्षमावान छे ! आ शिष्य ज धन्य छे, अने हुं ज अधन्य छुं. केमके हुं आज चोमासीने दिवसे पण रसवाळो आहार करीने सुतो छुं.” ए प्रमाणे आत्मनिंदा करतां तेमना मनमां वैराग्य उत्पन्न थयो. तेथी तेमणे पंथकने

કહ્યું કે “ હે વત્સ ! ભવસાગરમાં પડતાં એવા મને આજે તૈં ઉદ્ધર્યો (રેંચી કાઢ્યો) છે. ”
 એમ કહીને પ્રમાદ દૂર કરી શુદ્ધ ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. તે વાત સાંભળી સર્વ શિષ્યો પણ
 તેમની પાસે આવ્યા. પછી ચિરકાલ સુધી વિહાર કરી ઘણા ભવ્ય જીવોને પ્રતિબોધ
 પમાડીને પાંચસો શિષ્યો સહિત સિદ્ધાચલપર અનશન ગ્રહણ કરી સેલકાચાર્ય સિદ્ધિ-
 પદને પામ્યા. આવી રીતે સારા શિષ્યો પોતાના પ્રમાદી ગુરુને પણ સન્માર્ગે લાવે છે.

દૈસ દૈસ દિવસે દિવસે, ધૈમ્મં બૌહેઙ્ઙ ંહવ ંહિઅયરો ।

ઈઅ નંદિસેળંસત્તી, તંહવિય ^{૧૨}સે સંજંમવિવત્તી ॥ ૨૪૮ ॥

અર્થ—“ દિવસે દિવસે (હંમેશાં) દશ દશ પુરુષોને ધર્મનો બોધ કરે, અથવા
 તેથી પણ અધિકતર માણસોને બોધ પમાડે, એવી નંદિષેણ મુનિની શક્તિ-વચનલબ્ધિ
 (દેશના લબ્ધિ) હતી, તોપણ તે નંદિષેણના ચારિત્રની વિપત્તિ થઈ (વિનાશ થયો).
 એ ઉપરથી નિકાચિત્ત કર્મનો ભોગ અતિ વલ્લવાન છે એમ સમજવું. ” ૨૪૮.
 અહીં નંદિષેણનો સંબંધ જાણવો. ૬૦

શ્રીનંદિષેણની કથા.

પ્રથમ નંદિષેણનો પૂર્વભવ સારી રીતે કહે છે—કોઈ એક ગામમાં મુલ્લપ્રિય નામનો
 બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેણે એકદા છુટક છુટક મઠીને લક્ષ બ્રાહ્મણોને ભોજન કરાવવાનો
 સંકલ્પ કર્યો. તે વખતે તેણે વિચાર્યું કે “ જો મારે ઘેર કામકાજ કરવા માટે એક નોકર
 હોય તો વધુ સારું ” એમ વિચારીને પોતાની પડોશમાં રહેતા એક ભીમ નામના દાસને તેણે
 પૂછ્યું. ત્યારે તેણે કહ્યું કે “ જો એ બ્રાહ્મણોનું ભોજન થઈ રહ્યા પછી વધેલું અન્નાદિક તું
 મને આપે તો હું તારા ઘરનું કામકાજ કરું. ” તે સાંભળીને તે બ્રાહ્મણે તેની માગણી
 કબૂલ કરી, એટલે તે ભીમ તેના ઘરનું કામકાજ કરવા લાગ્યો; અને બ્રાહ્મણોનું
 ભોજન થઈ રહ્યા પછી વાકી રહેલું અન્ન નગરમાં રહેલા સાધુ સાધ્વીઓને વોલાવીને
 વહેરાવવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે પુણ્ય કરવાથી તેણે ભોગકર્મ ઉપાર્જન કર્યું. છેવટ આયુષ્ય
 ક્ષયે મરણ પાળીને તે દાસનો જીવ દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયો. ત્યાંથી આયુષ્યક્ષયે
 વચીને રાજગૃહ નગરમાં શ્રેણિક રાજાનો નંદિષેણ નામે પુત્ર થયો; અને પેલો લક્ષ
 બ્રાહ્મણને ભોજન કરાવનાર બ્રાહ્મણનો જીવ ઘણા ભવોમાં શ્રમણ વરીને કોઈ અટવીમાં
 હાથેળીની કુક્ષિમાં ઉત્પન્ન થયો. તે હાથેળીનો સ્વામી હાથીને જે વાલકો થાય તેને મારી
 નાશતો હતો, તેથી તે હાથેળીપ વિચાર્યું કે “ મારી કુક્ષિમાં ગર્ભ ઉત્પન્ન થયો છે, તેને

कोइ पण उपायथी गुप्त रीते प्रसवुं तो ते जीवतो रहे, अने यूथनो (हाथिणीना टोळानो) अधिपति थाय. ” एम विचारीने ते हाथिणी खोटीरीते एक पगे लंगडी थइने चालवा लागी. तेथी कोइ वखत एक पहेरे ते पोताना यूथ भेगी थती, कोइ वखत बे पहेरे थती, कोइ वखत एक दिवसे थती अने कोइ वखत बे दिवसे यूथ भेगी थती. ए प्रमाणे करतां प्रसवकाल समीप आवेलो जाणीने ते तृणनो पूळो लइने कोइ ताप-सोना आश्रममां गइ. त्यां तेणे पुत्र (हाथी)ने जन्म आप्यो. पछी आवीने पोताना यूथ भेगी थइ गइ. पछी दररोज यूथनी पाछळ रहीने तापसोना आश्रममां जइ पोताना बाळकने स्तनपान करावी पाछी यूथ भेगी थती. एवी रीते ते बाळकनुं तेणे पोषण कर्युं. ते आश्रममां रहेला हस्तिबाळकनुं तापसोए पुत्रनी जेम पालन कर्युं, तेथी ते तेओनो अत्यंत प्रीतिपात्र थयो. पछी ते तापसोनी संगतिथी ते हाथी पण पोतानी सुंदमां पाणी भरी लावीने आश्रमनां वृक्षोने पाणी पावा लाग्यो. तेथी तापसोए तेनुं सेचनक एवुं यथार्थ नाम पाड्युं. ते सेचनक अनुक्रमे वृद्धि पामी महा बळवान थयो. एकदा सेचनक वनमां फरतो हतो, तेवामां तेणे पेलो यूथस्वामी के जे पोतानो पिता हतो तेने जोयो, अने ते यूथपतिए पण तेने जोयो. तेथी ते वनेने परस्पर युद्ध थयुं. तेमां महा बळवान सेचनक पोताना पिताने यमद्वारे मोकल्यो (मारी नाख्यो). अने पोते यूथपति थयो. पछी सेचनके मनमां विचार्युं के “ जेम मारी माताए मने गुप्त रीते प्रसव्यो, त्यारे हुं पिताने मारी यूथपति थयो, तेवी रीते बीजी कोइ हाथिणी पण गुप्त रीते आ आश्रममां प्रसवशे तो ते मने मारीने यूथपति थशे. ” एम विचारीने तेणे ते तापसोना झुंपडा भांगी नांख्या. ते वखते तापसोए विचार कर्यो के “ अहो ! आ हाथी महा कृतघ्नी थयो. आपणे तो पुत्रनीजेम तेनुं लालनपालन कर्युं, अने तेणे तो महा विरुद्ध आचरण कर्युं;माटे आने आपणे कोइ प्रकारना कष्टमां नाखीए.” एम विचारीने ते तापसोए श्रेणिक राजा पासे जइने कहुं के “ हे राजा ! अमोजे वनमां रहीए छीए, ते वनमां राज्यने योग्य एक हस्तिरत्न छे,माटे ते आपणे ग्रहण करवा योग्य छे.” ते सांभळीने श्रेणिक राजाए परिवार सहित वनमां जइ हेड विगेरे घणा उपायोवडे तेने पकडवा मांड्यो पण ते पकडायो नहीं. एवामां नंदिषेण कुमार त्यां आव्यो.तेनो शब्द सांभळीने तेना सामुं जोतां ते हस्तीराजने अवधिज्ञान उत्पन्न थयुं, एटले तेणे पोतानो पूर्वभव जोयो, तेथी ते शांत थइ गयो. नंदिषेण कुमारे ते हस्तीनी सुंद पकडी तेना उपर चढी तेने नगरमां लावीने राजद्वारे वांध्यो, अनुक्रमे नंदिषेण पण युवावस्था पास्यो. पिताए

તેને પાંચસો સ્ત્રીઓ સાથે પાણિગ્રહણ કરાવ્યું, તે સ્ત્રીઓ સાથે તે વિષયસુખ ભોગ-
વવા લાગ્યો.

એકદા શ્રીવર્ધમાન સ્વામીને નગર બહાર ઉદ્યાનમાં સમવસરેલા જાળીને નંદિષેણ
કુમાર ભગવાનને વાંદવા ગયો. પ્રભુને વાંદીને નંદિષેણે પૂછ્યું કે “ હે ભગવાન ! મને
જોડેને સેચનક હાથીને મારાપર સ્નેહ કેમ ઉત્પન્ન થયો ? ” ત્યારે ભગવાને તે વસ્ત્રેના
પૂર્વ ભવનું સર્વ વૃત્તાંત તેને કહ્યું. તે સાંભળીને નંદિષેણે વિચાર્યું કે “ જ્યારે સાધુઓને
અન્નાદિક આપવાથી આટલું વધું પુણ્ય થયું ત્યારે દીક્ષા લઈને જો તપસ્યા કરી હોય
તો તો ઘણું મોટું ફલ મળે. ” એ પ્રમાણે વિચારીને તેણે ભગવાનને વિજ્ઞાપ્તિ કરી કે “ હે
પ્રભુ ! દીક્ષા આપીને મારો ઉદ્ધાર કરો. ” પ્રભુ બોલ્યા કે “ હે વત્સ ! તારે નિકાચિત
ભોગકર્મ હજુ વાકી રહેલું છે, તેથી તું દીક્ષા ન લે. ” તે વચ્ચે તેજ પ્રમાણે આકાશવાણી
પણ થઈ. તોપણ નંદિષેણ દૃઢ ચિત્તવાળો થઈને પાંચસો સ્ત્રીઓના ઉપભોગનો ત્યાગ કરી
ચારિત્ર ગ્રહણ કરવા ઉચ્ચુક્ત થયો. એટલે ભગવાને પણ તેવો ભાવીભાવ જાળીને તેને દીક્ષા
આપી અને સ્થવિર સાધુઓને સોંપ્યો. ત્યાં તેણે સામાયિકથી આરંભીને દશ પૂર્વનો
અભ્યાસ કર્યો. તે નંદિષેણ મુનિ જેમ જેમ છઠ્ઠ, અઠ્ઠમ, આતાપના વિગેરે તપસ્યા પૂર્વક
મહાકષ્ટ કરવા લાગ્યા અને ઉપસર્ગો સહન કરવા લાગ્યા, તેમ તેમ તેને ઘણી લલ્લિઓ
પ્રાપ્ત થઈ. તે સાથે દિનપ્રતિદિન કામનો ઉદય પણ વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો. નંદિષેણ મુનિ
મનમાં જાણતા હતા કે “ દેવતાઓ તથા ભગવાને નિષેધ કર્યા છતાં પણ મેં દીક્ષા
ગ્રહણ કરી છે, માટે કંદર્પ (કામદેવ) ના પરતંત્રપણાથી મારા વ્રતનો ભંગ ન થાઓ. ”
એમ વિચારીને કામદેવથી ભય પામતાં તેમણે આત્મઘાત કરવાના હેતુથી શસ્ત્રઘાત, કંઠ-
પાશ (ગળાફાંસો) વિગેરે અનેક ઉપાયો કર્યા; પરંતુ તે સર્વે શાસનદેવીએ નિષ્ફળ
કર્યા. એકદા તેને અતિ ઉગ્ર કામ વ્યાપ્ત થયો. તે વચ્ચે તે ઝંપાપાત કરવા માટે પર્વત
પર ચઢીને પહોંચી ગયા. તેવામાં શાસનદેવતાએ તેને ઝીલી લઈ કહ્યું કે “ હે મહાનુભાવ !
આ પ્રમાણે આત્મઘાત કરવાથી શું નિકાચિત કર્મનો ક્ષય થશે ? નહીં થાય. માટે આ
તારો વિચાર વૃથા છે. તીર્થકરોને પણ ભોગકર્મ ભોગવ્યા વિના સર્વ કર્મનો ક્ષય
થતો નથી, તો તારા જીવાને માટે શું કહેવું ! ” આ પ્રમાણે શાસનદેવીનું વચન સાંભ-
ળીને નંદિષેણમુનિ એકલા વિહાર કરતાં કરતાં એકદા છઠ્ઠને પારણે રાજગૃહી નગરીમાં
ગયા. આહારમાટે ઊંચા નીચા કુલોમાં ભ્રમતાં અજાણતાં વેશ્યાને ઘેર જઈને ધર્મેલાભ
આપ્યો. તે સાંભળીને વેશ્યા બોલી કે “ હે સાધુ ! અમારે ઘેર તો અર્થલાભની જરૂર છે,
અને તમે તો રાંક અને ધનરહિત છો. ” તે વચન સાંભળતાં જ મુનિને અભિમાન
આવ્યું, તેથી તેણે તેના ઘરનું એક વૃણ ચેંચીને પોતાના તપની લલ્લિથી સાઢાવાર

करोड सोनैयानी वृष्टि करी; अने कहुं के ' जो तारे धर्मलाभनुं प्रयोजन न होय तो आ धननो ढगलो ग्रहण कर. ' एम बोलीने ते मुनि पाछा वळी नीकळवा जाय छे, तेठलामां ते गणिका तेनी आगळ आवीने मुनिना वस्त्रनो छेडो पकडी उभी रही, अने कहेवा लागी के " हे प्राणेश ! आ धन लेवुं अमने घटतुं नथी. केमके अमे पण्यांगना कहे-वाइए छीए; एटले के अमे अमारा देहवडे पुरुषोने सुख उत्पन्न करीने तेनुं चित्त प्रसन्न करी पछी तेओए पोतेज उपार्जन करीने आपेलुं धन अमे ग्रहण करीए छीए. माटे आ धन तमे लइ जाओ, अथवा तो अहीं रहीने आ धनवडे मारी साथे विषयसुख भोगवो. हे नाथ ! आ तमारी युवावस्था क्यां ! अने आ तपनुं कष्ट क्यां ! आ धन, आ युवावस्था अने आ मारो सुंदर आवास—ते सर्व सहेजे प्राप्त थयेलुं अने भोगववा योग्य छे. तेने पामीने कयो मुग्ध जन तपस्यादिकनां कष्टो सहन करी देहने शोषण करे ?" आ प्रमाणेनां अत्यंत कोमळ ते वेश्यानां वचनो सांभळीने भोगकर्मना उदयने लीधे ते नंदिषेण तेनाज घरमां रह्या. पछी हमेशां दश दश पुरुषोने प्रतिबोध पमाडवानो अभिग्रह लइ रजोहरण विगरे साधुना वेषने उंचो खींटीए मूकी ते वेश्या साथे विषयसुख भोगववा लाग्या. दररोज प्रातःकाले दश पुरुषोने प्रतिबोध पमाड्या विना ते पोताना मुखमां जळ पण नांखता नहीं, अने जेओने ते प्रतिबोध पमाडता तेओ भगवंत पासे आवीने दीक्षा ग्रहण करता. ए प्रमाणे वेश्याने घेर रहेतां तेमने बार वर्ष व्यतीत थयां. बार वर्षने अंते एक दिवस नव पुरुषो प्रतिबोध पाम्या. दशमो सोनी मळ्यो ते कोइ रीते प्रतिबोध पाम्यो नहीं; पण उलटो नंदिषेणने कहेवा लाग्यो के " तमे बीजाने प्रतिबोध करो छो, पण तमेज चारित्रनो त्याग करीने अहीं वेश्याने घेर केम रह्या छो ? " एम ते प्रतिकूळ वचनो कहेवा लाग्यो पण प्रतिबोध पाम्यो नहीं. ते वखते वेश्या उत्तम रसवाळी रसवती (भोजन) तैयार करीने तेने बोलाववा आवी अने कहुं के " हे प्राणनाथ ! रसवती ठंडी थइ जाय छे, माटे जमवा उठो. " नंदिषेणे कहुं के " आ एक दशमा पुरुषने प्रतिबोध पमाडीने हमणां आवुं छुं. " एम कहीने तेने पाछी वाळी. थोडी वारे फरीथी नवी रसोइ बनावीने तेज प्रमाणे बोलाववा आवी. ते वखत पण जमवा न उठ्या. एवी रीते त्रीजी बार पण बोलाववा आवी, अने बोलीके " हे प्राणनाथ ! संध्यासमय थवा आव्यो छे, आप जमेला न होवाथी हुं पण भूखीज रही छुं. " तयारे नंदिषेण बोल्या के " हे सुंदर नेत्रवाळी ! दशमाने प्रतिबोध पमाड्या विना भोजन करवाथी मारा नियमनो भंग थाय छे, तेथी हुं शी रीते आवी शकुं ? " ते सांभळीने ते हास्यथी बोली के " जो आजे दशमो कोइ बोध पामतो न होय तो तेने स्थाने तमे थाओ. " ए प्रमाणे वेश्यानुं वाक्य सांभळीने पोताना भोगकर्मनो क्षय थयेलो जाणी, तरतज उभा थइ तेणे राखी मूकेलो पोतानो यतिवेष धारण करी ते वेश्याने धर्मलाभ आप्यो. ते वखते वेश्या बोली के " हे

સ્વામી ! મેં તો હાસ્યથી કહ્યું હતું; માટે મને એકલી મૂકીને તમે કેમ જાઓ છો?" નંદિ-
ષેણે કહ્યું કે " તારે ને મારે એટલોજ સંબંધ હતો. " એમ કહીને શ્રીમહાવીરસ્વામીની
સમીપે આવી તેમણે ફરીથી ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. પછી શુદ્ધ નિરતિચાર ચારિત્રનું પ્રતિપાલન
કરી, છેવટ અનશન ગ્રહણ કરી મૃત્યુ પામીને દેવલોકે ગયા.

આ પ્રમાણે તે નંદિષેણ મુનિ દશપૂર્વધારી હતા, તેમજ દેશનાની અપૂર્વ લંબિ-
વાળા હતા; તોપણ તે નિકાચિત કર્મના ભોગ થકી મૂકાયા નહીં, તો વીજાની શી વાત
કરવી ? માટે કર્મનો વિશ્વાસ કરવો નહીં.

કલ્હંસીકઓ અ કિટ્ટીકઓ અ, સ્વયંરીકઓ મલિણિઓ અ ।
કમ્મેહિં એસ જીવો, નારૂણ ૧૦ વિ મુંજ્ઝઈ જેણ ॥ ૨૪૯ ॥

અર્થ—“ જે કારણ માટે આ જીવ જ્ઞાનાવરણાદિક આઠ કર્મોએ (કર્મરૂપી ધૂલવડે)
કરીને જેમ ધૂલથી વ્યાપ્ત થયેલું જલ પંકિલ (કાદવવાલું-ડોલું) થાય છે તેમ કલુષિત
કરાયેલો છે, લોઢાને જેમ કાટ વળે તેમ કિટ્ટીકૃત-કાટવાળો કરાયો છે, જેમ જેનો રસ
(સ્વાદ) નાશ પામ્યો છે એવા મોદક જુદા સ્વભાવને પામે (ગંધાઈ જાય) તેમ આ
જીવ પણ જુદા (જ્ઞાનાદિક રહિત) સ્વભાવને પામ્યો છે; વળી આ જીવ કર્મોવડે
મલિન કરાયો છે, એટલે જેમ વસ્ત્ર મેલવાલું (મલિન) થાય છે તેમ આ જીવ પણ
મેલો કરાયો છે. એ પ્રમાણે હોવાથી આ જીવ જાણતાં છતાં પણ મોહ પામેછે—મૂઠ વને છે.
(તે સર્વ નિકાચિત કર્મનોજ દોષ છે.)” ૨૪૯

કમ્મેહિં વજ્જસારોવમેહિં, જડનંદણો ૧૧ વિ પંડિબુદ્ધો ।
સુવહું ૧૨ પિ વિસૂરંતો, નં ઉરૂં અપ્પંસવમં કાંઉં ॥ ૨૫૦ ॥

અર્થ—“ યદુનંદન (શ્રીકૃષ્ણ) પ્રતિબુદ્ધ એટલે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વે કરીને
જાગૃત છતાં પણ તથા ઘણો પશ્ચાત્તાપ કરતાં છતાં પણ વજ્રસારની ઉપમાવાળા (વજ્રસાર
જેવા અતિ કઠણ-નિકાચિત) કર્મોએ કરીને (કર્મોને લીધે) આત્મક્ષમ એટલે આત્માને
હિતના કારણે એવા ક્રિયાનુષ્ઠાનાદિક કરવાને શક્તિમાન થયા નહીં. ” ૨૫૦.

વાસૈસહસ્સં 'પિ જૈઠ્ઠ, કાર્ઝણં સંયમં સુવિઝલં 'પિ ।

અંતે કિલિઠ્ઠમાવો, નં વિસુઝ્ઝાઈ 'કંડરીઝવ્વ ॥ ૨૫૧ ॥

અર્થ—“ કંડરીકની જેમ (તેણે ઘણાં વર્ષ તપસ્યા કરી તોપણ અંતે કિલ્લિ પરિ-
ણામથી નરકે ગયો.) કોઈ પણ યતિ હજાર વર્ષ સુધી પણ અતિ વિપુલ સંયમ
(ચારિત્ર) કરીને (પાઠીને) પણ જો કદાચ અંતે કિલ્લિભાવ (અશુભ પરિણામ)
થાય તો તે વિશુદ્ધ થતો નથી. અર્થાત્ તે કર્મક્ષય કરી શકતો નથી, અને દુર્ગતિને
પામે છે. ” ૨૫૧.

અપ્પેણ 'વિ 'કાલેણં, કેઠ્ઠે જંહાગહિયસીલસામન્ના ।

સાંહંતિ નિયંયકજ્ઞં, પુંડરીયમહારિસિ વ્વ જંહા ॥ ૨૫૨ ॥

અર્થ—“ જેવા ભાવે ગ્રહણ કરેલું હોય તેવાજ ભાવવાલું જેમનું શીલ-સદાચાર અને
શ્રામણ્ય-ચારિત્ર છે, એવા કેટલાક સાધુઓ પુંડરીક મહાઋષિની જેમ (પુંડરીક મહા-
ઋષિ થોડા કાલમાંજ સદગતિ પામ્યા તેમ) અલ્પ કાલે કરીને જ પોતાના (મોક્ષસાધન
રૂપ) કાર્યને સાધે છે. ” ૨૫૨. વિસ્તારથી તેનો સંબંધ કથાનકગમ્ય હોવાથી અહીં
કંડરીક અને પુંડરીકનો સંબંધ જાણવો. ૬૧.

કંડરીક અને પુંડરીકની કથા.

જંબૂદ્વીપના મહાવિદેહક્ષેત્રમાં આવેલા પુલ્કલાવતી વિજયમાં પુંડરીકિણી નામે મહા
નગરી છે. તે નગરીમાં મહાપદ્મ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને પદ્માવતી નામે રાણી
હતી. તે રાણીની કુક્ષિથી ઉત્પન્ન થયેલા પુંડરીક અને કંડરીક નામે તેને બે પુત્રો
હતા. તેમાંથી મોટા પુત્ર પુંડરીકને રાજ્યપર સ્થાપન કરીને અને કંડરીકને યુવરાજપદે
સ્થાપીને મહાપદ્મ રાજાએ સ્થવિરમુનિ પાસે ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. તે મહાપદ્મ મુનિ ચારિત્રનું
આરાધન કરીને અનુક્રમે કેવલજ્ઞાન પામી મોક્ષે ગયા. પુંડરીક રાજા રાજ્યનું પાલન
કરતો હતો, તેવામાં એકદા બન્ને ભાઈઓ કોઈ સ્થવિર મુનિ પાસે ધર્મોપદેશ સાંભળીને
પ્રતિબોધ પામ્યા. ધરે આવીને મોટા ભાઈ પુંડરીકે નાના કંડરીકને કહ્યું કે “ હે ભાઈ !
આ રાજ્યને તું ગ્રહણ કર, અને પ્રજાનું પુત્રની જેમ પાલન કરજે. હું સ્થવિરમુનિ પાસે
ચારિત્ર ગ્રહણ કરીશ. ” તે સાંભળીને કંડરીક બોલ્યો કે “ હે ભાઈ ! મારે રાજ્યનું શું
કામ છે ? પિતાએ તમને રાજ્ય આપ્યું છે, માટે તેને તમેજ ભોગવો. હું તો સ્થવિરમુનિની
પાસે જઈ દીક્ષા લેવાનો છું. ” એમ કહીને જ્યેષ્ઠ વંધુની રજા લઈ કંડરીકે ચારિત્ર ગ્રહણ

कर्युं. अनुक्रमे ते अगियार अंगने धारण करनार थयो. स्थविरमुनिओनी साथे विहार करतां अने नीरस तथा लूखो आहार करतां कंडरीक मुनिना शरीरमां मोटा रोगो उत्पन्न थया. एकदा कंडरीक मुनि स्थविर साधुओनी साथे विहार करतां पुंडरीकिणी नगरीए आव्या. ते बात सांभळीने पुंडरीक राजा तेमने वंदना करवा गयो. प्रथम स्थविरोने वंदना करी, तेमनी पासे धर्म श्रवण करीने पछी तेणे पोताना भाइ कंडरीकने वंदना करी. ते वखते तेना शरीरमां रोगोत्पत्ति जाणीने राजाए तेमने पोतानी यानशाळामां राख्या. त्यां कंडरीकनी शुद्ध औषधथी चिकित्सा करावी, तेथी ते अनुक्रमे नीरोगी थया, एटले स्थविरोए विहार करवा माटे राजानी रजा मागी. परंतु मिष्ट खानपानमां मूर्छा पामेळा कंडरीके राजा पासे विहार करवानी रजा मागी नहीं. त्यारे पुंडरीक राजा स्थविरने वंदना करी पोताना भाइनी प्रशंसा करवा लाग्यो के “ हे भाइ ! तमने धन्य छे, तमे पुण्यवान छे अने तमे कृतार्थ छे, तमे उत्तम मनुष्यजन्मतुं अने जीविततुं फळ पाम्या छे. केमके तमे चारित्र ग्रहण करी तप अने संयमतुं आराधन करो छे, अने हुं तो अधन्य हुं अने अपुण्यवान छुं. केमके राज्यमां मूर्छा पामीने रहेलो छुं.” आ प्रमाणे राजाए ते कंडरीक मुनिनी घणी स्तुति करी, परंतु ते मनमां जरा पण आनंद पाम्यो नहीं, तो पण तेणे लज्जित थइने राजानी आज्ञा लइ स्थविर साथे विहार कर्यो. ए प्रमाणे एक हजार वर्ष सुधी कंडरीक मुनि चारित्रतुं पालन करी छेवट भ्रष्ट परिणामवाळो थयो. तेथी ते एकलोज गुरुनी आज्ञा लीधा विना पुंडरीकिणी नगरीमां आव्यो, अने राजाना महेलनी पासेना अशोक वनमां अशोक वृक्षनी शाखापर पोतानां उपकरणो मूकीने ते वृक्षनी नीचे दुभायेळा मनवाळो ते चिंतातुरपणे बेडो. ते वखते तेने राजानी धाव्यमाताए जोयो, एटले तेणे आवीने पुंडरीक राजाने ते वृत्तांत कहुं. ते सांभळीने राजा तेनी पासे गयो. तेने जोइनेज तेणे तेनो अभिप्राय जाणी लीधो एटले एकांतमां राजाए तेने पृच्छ्युं के “ हे भाइ ! तने भोग भोगववानी अभिलाषा थइ छे ? ” ते वोल्हो के “ हा, मने राज्य भोगववानी इच्छा थइ छे.” ते सांभळीने पुंडरीक राजाए पोताना कुटुंबीओने बोलावीने कंडरीकने राज्याभिषेक कर्यो, एटले कंडरीक राजा थयो. तेज दिवसे कृश शरीरवाळा ते कंडरीके अति रसवाळो आहार कर्यो, तेथी तेना देहमां महा वेदना उत्पन्न थइ, पण तेनुं कोइए कांइ पण औषध कर्युं नहीं. सर्वेए जाण्युं के “ आ पापिष्ठे चारित्र मूकीने राज्य ग्रहण कर्युं छे, ते अमने शुंमुख आपवानो हतो ? ” आ प्रमाणे यवाथी कंडरीकने प्रधान विगेरेनी उपर अत्यंत क्रोध चड्यो. तेथी तेणे विचार कर्यो के “ ठीक छे, हमणां कोइ पण मारी सेवा करतुं नहीं, परंतु ज्यारे हुं सारो थइश त्यारे आ सर्वनो निग्रह करीश. ” ए प्रमाणे अत्यंत रौद्र ध्यान करतो तेज रात्रिए मृत्यु पामीने ते सातमी नरके तेजीश सागरोपमना आयुष्यवाळो नारकी थयो.

આ પ્રમાણે જે કોઈ ચારિત્રનો ત્યાગ કરીને વિષયની અભિલાષા કરે તે કંડરી-
કની જેમ દુર્ગતિને પામે છે.

કંડરીકને રાજ્ય આપીને તરતજ પુંડરીક પોતાની મેળે ચાર મહાવ્રતનો ઉચ્ચાર
કરી, તે કંડરીકનાંજ ઉપકરણો લઈ, સ્થવિરને વંદના કર્યા પછી જ આહાર લેવાનો
અભિગ્રહ કરી, ઘરમાંથી બહાર નીકળ્યો. માર્ગમાં કાંટા તથા કાંકરાના ઉપસર્ગોને સહન
કરતો તે પુંડરીક મનમાં વિચારે છે કે “ હું સ્થવિર મહારાજાને ક્યારે વંદના કરીશ ? ”
એવા પરિણામવડે ચાલતાં બીજે દિવસે તે પુંડરીક સ્થવિર મુનિ પાસે આવી પહોંચ્યો.
ગુરુને વંદના કરીને ફરીથી તેમની પાસે ચાર મહાવ્રતો ઉચ્ચાર્યા. પછી છઠ્ઠને પારણે લૂચો
અને નીરસ-જેવો તેવો આહાર કર્યો. તેથી મધ્યરાત્રિને સમયે તેના શરીરમાં મહા વ્યથા
ઉત્પન્ન થઈ. તેને દૃઢ પરિણામથી સહન કરી, વિશુદ્ધ ધ્યાનમાં રહી, તેજ વચ્ચે કાલ
કરીને સર્વાર્થસિદ્ધ નામના મહા વિમાનમાં તેત્રીશ સાગરોપમના આયુષ્યવાળા દેવ થયા.
ત્યાંથી ચવીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થઈ સિદ્ધિપદને પામશે.

“આ પ્રમાણે અલ્પ સમય પણ જે શુદ્ધ રીતે ચારિત્રનું પ્રતિપાલન કરે છે તે પુંડરીક
ઋષિની જેમ અક્ષય સુખને પામે છે.”

इति कंडरीकपुंडरीकयोः संबन्धः ॥ ६१ ॥

काऊणं संकिलिङ्गं, सामन्नं दुर्लभं विसोहिष्यं ।

सुज्झिज्जा एंगयरो, करिज्ज जइ उज्जमं पच्छ ॥ २५३ ॥

અર્થ—“ પહેલાં શ્રામણ્ય (ચારિત્ર)ને સંકલિષ્ટ (મલિન) કરીને પછી તે
ચારિત્રવિરાધકને વિશોધિપદ દુર્લભ છેઃ એટલે કે જેણે પ્રથમ ચારિત્રને મલિન કર્યું હોય
તેને પછીથી ચારિત્રને નિર્મલ કરવું તે ઘણું દુર્લભ છે. જો કદાચ પાછળથી એટલે પ્રથમ
ચારિત્રની વિરાધના કર્યા પછી પ્રમાદનો ત્યાગ કરીને ચારિત્ર પાલન કરવાનો ઉદ્યમ
કરે, તો કોઈક ભાગ્યવાન શુદ્ધ (નિર્મલ) થઈ પણ શકે છે. ” ૨૫૩.

ऊज्झिज्ज अंतरच्चिय, खंडिय सबलादउव्व हुज्ज खणं ।

ओसन्नो सुहलेहड, न तरिज्जव पच्छ उज्जमिउं ॥ २५४ ॥

અર્થ—“ મધ્યમાં (ચારિત્ર લીધા પછી વચ્ચે) ચારિત્રનો ત્યાગ કરે, વ્રતભંગ

૧ મહાવિદેહમાં ચાર મહાવ્રત હોય છે. અહીં બાવીશ પ્રશ્નને વારં હોય છે તેમ.

ગાથા ૨૫૩—કાઊણ । સુજ્ઞેજ । સુજ્ઞિજ્ઞા=શુષ્યેત ।

ગાથા ૨૫૪—અંતરિચ્ચિય । સવળાદુવ્વ નાનાવિધાતિચારાચરણેન મલિનમ્ । સુહલેહડ=સુખલંપટ ।

તરિજ્ઞવ=શક્તિયુતાત્ । ઉજ્જમિઞ ।

કરવાથી ચારિત્રને સ્તંભિત કરે, તથા ક્ષણે ક્ષણે નાના પ્રકારના અતિચારે કરીને ચારિત્રને મલિન કરે એવો અવસર (શિથિલ) અને સુસ્વલંપટ સાધુ પાછળથી પણ ચારિત્રને વિષે ઉદ્યમ કરવા શક્તિમાન થતો નથી-ઉદ્યમ કરી શકતો નથી. ” ૨૫૪.

અવિ નામ ચક્રવટ્ટી, ચૈવ્વજ્જ સૈવ્વં પિ ચક્રવટ્ટિસુહં ।

નૈં યં ઓસન્નવિહારી, દુહિઓ ઓસન્નયં ચૈયઈ ॥ ૨૫૫ ॥

અર્થ—“ વળી છ સ્તંભનો અધિપતિ એવો ચક્રવર્તી સર્વે એવા પણ ચક્રવર્તીના સુખનો ત્યાગ કરે છે; પરંતુ શિથિલ વિહારી પુરુષ દુઃસ્વી થયા છતાં પણ શિથિલપણાનો ત્યાગ કરતો નથી. ઇટલે ચિકળા કર્મવડે લેપાયેલો હોવાથી તજી શકતો નથી. ” ૨૫૫.

નરયંત્યો સંસિરાયા, બહુ મળઈ દેહલ્લાલણાસુહિઓ ।

પંડિઓમિ મૈં મૈંઓઅ, તો “મે જાણ” તં “દેહ” ॥ ૨૫૬ ॥

અર્થ—“ નરકમાં રહેલો શશિ (શશિપ્રભ) રાજા પોતાના ભાઈને વળું કહે છે કે ‘હે ભાઈ ! હું દેહનું લાલનપાલન કરવાથી સુખ પામ્યો (સુસ્વલંપટ થયો), તેથી આ ભયમાં નરકમાં પડ્યો છું. માટે મારા તે (પૂર્વભવના) દેહને તું પીડા કર. (પીડા પમાડ—કર્દ્યના કર). ” ૨૫૬. અહીં શશિપ્રભ રાજાની કથા છે તે નીચે પ્રમાણે—

શશિપ્રભ રાજાની કથા.

કુસુમપુર નગરમાં જિતારી નામે રાજા હતો. તેને શશિપ્રભ અને સુરપ્રભ નામના બે પુત્રો હતા. તેમાં મોટા શશિપ્રભને રાજ્યપર વેસાડી નાના સુરપ્રભને યુવરાજપદ આપી જિતારી રાજા ધર્મકર્મમાં ઉદ્યમી થયો. એકદા ત્યાં ચાર જ્ઞાનને ધારણ કરનાર શ્રીવિજયઘોષ સૂરિ સમવસર્યા. તેમને વંદના કરવા માટે શશિપ્રભ અને સુરપ્રભ ગયા. ગુરુના મુખથી ધર્મદેશના સાંભળીને સુરપ્રભ પ્રતિવોધ પામ્યો. પછી ઘેર આવીને સુરપ્રભે શશિપ્રભને કહ્યું કે “ હે વંધુ ! આ સંસાર અસાર છે, તેથી વિષયસુખનો ત્યાગ કરી ચારિત્ર લઈ તપસંયમને વિષે ઉદ્યમ કરીએ; જેથી સ્વર્ગ તથા મોક્ષની પંથ પ્રાપ્તિ થાય. ” તે સાંભળીને શશિપ્રભે કહ્યું કે “ હે ભાઈ ! આજે તું કોઈ ધૂર્તી વંચના કરાયો (ટગાયો) દેખાય છે. કેમકે પ્રાપ્ત થયેલાં વિષયસુખનો ત્યાગ કરીને આગળગરનાં (ભવિષ્યનાં) સુખની વાંછા કરે છે, માટે તું મદ્દા મૂર્ખ છે; ભવિષ્યનાં સુખ કોણે જોયાં છે ? ધર્મનું ફળ થશે (મળશે) કે નહીં તે કોણ જાણે છે ? ” ત્યારે સુરપ્રભ બોલ્યો કે “ હે ભાઈ ! આ તમે શું કહ્યું ? ધર્મનું ફળ નિશ્ચિત મળેજ છે. કેમકે પુણ્ય અને પાપનાં ફળો પ્રત્યક્ષ

ઝાળં ઉચ્ચુચ્ચરં, મજ્ઞં હીણં ચ હીણંતરં વાં ।

જેળં જંહિં ગંતંવં, વિઠ્ઠા વિ સે તારિસી હોઈ ॥ ૨૬૨ ॥

અર્થ—“દેવલોકરૂપી ઉચ્ચ, મોક્ષગતિરૂપ ઉચ્ચતર (અતિ ઉચ્ચ), મનુષ્યગતિ-રૂપ મધ્યમ અને તિર્યચગતિરૂપ હીન અથવા નરકગતિરૂપ હીનતર સ્થાન મધ્યે (તે સ્થાન-માંથી) જે સ્થાને જે જીવે (જીવને) જવાનું છે તે જીવની (પુરુષની) ચેષ્ટા પળ તેવીજ (તેવાજ પ્રકારની) થાય છે. જલ્લેસે મરડ તલ્લેસે ઉવવજ્જઈ—જે લેશ્યાઈ પ્રાણી મરે છે તે લેશ્યાઈ ઉત્પન્ન થાય છે—એવું સિધ્ધાન્તનું વચન છે. ૨૬૨.

જસંસ ગુરંમિ પરિભવો, સાંહુસુ અણાયરો સમા તુચ્છા ।

ધમ્મે ય અંણહિલાસો, અહિલંસો દુર્ગઈ એઓ ॥ ૨૬૩ ॥

અર્થ—“જે પુરુષને ગુરુને વિષે પરિભવ-અવજ્ઞા કરવાપણું હોય, મોક્ષમાર્ગના સાધક સાધુઓને વિષે અનાદર હોય, જેને તુચ્છ (થોડી) ક્ષમા હોય અને જેને ક્ષાંતિ વિગેરે દશ પ્રકારના યતિધર્મને વિષે અનભિલાષ (ઇચ્છારહિતપણું—અનિચ્છા) હોય તે પુરુષને આ દુર્ગતિનો અભિલાષ જાણવો (તે દુર્ગતિમાં જવાને ઇચ્છે છે, એમ જાણવું).” ૨૬૩.

સારીરમાણસાણં, દુરુક્કસહસ્સાણ વસંણપરિભીયા ।

નાણંકુસેણ મુણિણો, રાગગઈદં નિરુમંતિ ॥ ૨૬૪ ॥

અર્થ—“શરીર સંબંધી અને મન સંબંધી હજારો દુઃખના વ્યસન (કષ્ટ-પીડા)-થી ભય પામેલા (પરાભવ પામેલા) મુનિઓ ત્રિકાલજ્ઞાનરૂપી અંકુશેકરીને રાગરૂપી ગજેન્દ્રનો નિરોધ કરે છે. (રાગ ગજેન્દ્રને પ્રસરવા દેતા નથી-આવવા દેતા નથી). ૨૬૪.

સુગઈમગ્ગપઈવં, નાણં દિંતંસસ હુજ્જ કિંમદેયં ।

જંહ તં પુલિંદણં, દિન્નં સિવંગસસ નિયંગચ્છિ ॥ ૨૬૫ ॥

અર્થ—“મોક્ષરૂપી સદ્ગતિના માર્ગને (પ્રકાશ કરવાવડે) પ્રદીપ સમાન જ્ઞાન (જેનાથી વસ્તુસ્વરૂપ જણાય તે શ્રુતજ્ઞાન) ને આપનાર ઇટલે જ્ઞાનનું દાન કરનાર ગુરુને શું અદેય—ન આપવા લાયક વસ્તુ હોય ? કાંઈજ નહીં, અર્થાત્ જ્ઞાનદાતા ગુરુ જીવિત માર્ગે તો તે પળ મુશિષ્યે આપવું જોઈએ. તથા—જેમ તે પુલિંદે (ભિલે) શિવ (મહાદેવ) ને પોતાનું નેત્ર આપ્યું હતું. ” તે સ્વરૂપ કથાથી જાણવું. ૨૬૫.

પુલિંદ (ભિલ્લ) ની કથા.

વિંધ્યવનમાં પર્વતની એક ગુફામાં કોઈ વ્યંતરથી અધિષ્ઠિત થયેલી શિવ (મહાદેવ)ની એક મૂર્તિ હતી. તેની પૂજા કરવા માટે નજીકના ગામમાં રહેનારો એક મુગ્ધ નામે માણસ હંમેશાં ત્યાં આવતો હતો. તે આવીને પ્રથમ તે સ્થાન વાળીને સાફ કરતો. પછી પવિત્ર જલ્લવડે તે શિવની મૂર્તિને પસાળી કેસરમિશ્રિત ચંદન વિગેરે સુગંધી દ્રવ્યોવડે પૂજા કરતો. પછી પુષ્પમાળા ચઢાવી, ધૂપ દીપ વિગેરે યથાવિધિ કરી, એક પગે ભૂમિપર ઉભો રહી તે શિવની સ્તુતિ ધ્યાન વિગેરે કરી, મધ્યાહ્ન સમયે ઘેર જઈ ભોજન કરતો. એ રીતે તે પ્રતિદિન પૂજા કરવા આવતો હતો. એકદા તે મુગ્ધ પૂજા કરવા આવ્યો, ત્યારે પોતે ગઈ કાલે કરેલી પૂજાને (પૂજાસામગ્રીને) કાઢી નાંખીને કોઈએ ધતૂરા અને કળેર વિગેરેનાં પુષ્પોવડે પૂજેલી શિવની મૂર્તિને જોઈ તેણે વિચાર કર્યો કે “ અહો ! આ અરણ્યમાં એવો કયો પુરુષ છે કે જે મારી કરેલી પૂજાને દૂર કરીને હંમેશાં શિવની પૂજા કરે છે ? તો આજે તેને હું જોડં તો રહ્યો. ” એમ વિચારીને તે ગુપ્ત રીતે ત્યાં રહ્યો. તેવામાં ત્રીજા પ્રહરે એક ભિલ્લ ત્યાં આવ્યો. તેના શરીરનો વર્ણ શ્યામ હતો, તેણે ઢાવા હાથમાં ધનુષ ધારણ કરેલું હતું, જમણા હાથમાં આક- ડાનાં, ધતૂરાનાં અને કળેર વિગેરેનાં પુષ્પો વિગેરે પૂજાની સામગ્રી ધારણ કરી હતી અને મુખમાં જલ ભરેલું હતું. એવી રીતે ભયંકર મૂર્તિવાળો તે ભિલ્લ પગમાં પહેરેલા જોડા સહિત મૂર્તિ પાસે આવ્યો. પછી તુરંતજ તેણે મુખના જલથી તે મૂર્તિને એક પગવડે પસાળી આકડાનાં અને ધતૂરાનાં પુષ્પો ચઢાવ્યાં, અને તે મૂર્તિના મુખ પાસે એક માંસની પેશી મૂકી. આવા પ્રકારની ભક્તિ કરીને માત્ર ‘ મહાદેવ પરમેશ્વરને નમસ્કાર હો ’ એટલાજ શબ્દો વોલી તેણે નમસ્કાર કર્યો. પછી તરતજ તે વહાર નીકળ્યો. તેજ વચ્ચે મહાદેવે પ્રકટ થઈને તેને વોલાવ્યો અને કહ્યું કે “ હે સેવક ! આજે કેમ આટલો વધો વિલંબ થયો ? તને ભોજન તો સુખેથી મળે છે કે ? અને તું વિગ્નરહિત વર્તે છે કે ? ” આ પ્રમાણે સુખશાતાના પ્રશ્ન પૂર્વક મહાદેવે તેની સંભાળ લીધીઃ ત્યારે ભિલ્લ વોલ્યો કે “ હે સ્વામી ! જ્યારે આપ મારાપર પ્રસન્ન છો, ત્યારે મારે શી ચિંતા હોય ? ” એમ કહીને તે ભિલ્લ ચાલ્યો ગયો. ત્યાર પછી મુગ્ધ રહેલા પેલા મુગ્ધે પ્રગટ થઈ મહાદેવ પાસે આવીને કહ્યું કે “ હે શિવ ! મેં તારું દેશ્વર્ય આજે જાણ્યું. જેવો આ ભિલ્લ સેવક છે તેવોજ તું દેવ જણાય છે; કેમકે હું હંમેશાં કેસરમિશ્રિત ચંદન તથા સુગંધી પુષ્પધૂપાદિકવડે પવિત્રતાથી તારી પૂજા કરું છું, તોપણ તું મારાપર પ્રસન્ન થયો નહીં અને મારી સાથે કોઈ દિવસ વાતચીત કરી નહીં, અને આ અપવિત્ર તથા આશાતના કરનાર ભિલ્લની સાથે પ્રત્યક્ષ થઈને વાત- ચીત કરી. ” તે સાંભળીને મહાદેવ વોલ્યા કે “ હે વત્સ ! તે ભિલ્લની અને તારી ભક્તિમાં

केटलुं अंतर छे ते हुं तने देखाडीश. ” ते सांभलीने ते मुग्ध पोताने घेर गयो. बीजे दिवसे तेजे प्रमाणे मुग्ध शिवपूजा करवा आव्यो. ते वखते शिवे पोतानुं एक (त्रीजुं) भाळमां (कपाळमां) रहेलुं नेत्र अदृश्य कर्युं. ते जोइने ते मुग्धगण मनमां खेद पाम्यो अने ‘ अरेरे ! आ शुं थयुं ? कोइ पापीए आ परमेश्वरना भाळमां रहेलुं नेत्र काढी नाखेलुं जणाय छे. ’ एम कहीने ते मोटे स्वरे रुदन करवा लाग्यो. ए रीते घणी वार सुधी रुदन करीने पछी तेणे पूजादिक नित्य कृत्य कर्युं. थोडी वारे भिल्ल पण त्यां आव्यो. तेणे पण शिवनुं भाळनेत्र जोयुं नहीं; एटले तेणे क्षणवार शोक करीने तरतज पोताना बाणवडे पोतानुं एक नेत्र काढीने शिवना भाळमां चोटाडयुं. त्यारे त्रणे लोचन पूरां थयां. पछी तेणे नित्यना नियम प्रमाणे पूजा करी. ते वखते शिव प्रत्यक्ष थइने बोल्या के “ हे वत्स ! तारी भक्तिथी हुं प्रसन्न थयो लुं, माटे आजथी तने घणी संपत्ति प्राप्त थरो. ” ए प्रमाणे तेने वरदान आपीने शिवे पेला मुग्धगणने कह्युं के “ तारी अने भिल्लनी भक्तिमां केटलुं अंतर छे ते तें जोयुं ? अमे आंतर भक्तिथी प्रसन्न थइए छीए, मात्र बाह्य भक्तिथी प्रसन्न थता नथी. ” एम कहीने शिव अदृश्य थया.

जेवी रीते ते भिल्ले शिवनी आंतर भक्ति करी, ते प्रमाणे बीजा शिष्योए पण ज्ञानदाता गुरुनी भक्ति करवी, ए आ कथानुं तात्पर्य छे.

॥ इति भिल्लसंबन्धः ॥ ६३.

सिंहासणे निसन्नं, सोवांगं सेणिओ नरवरिंदो ।

विज्जं मर्गइ पर्यओ, ईअ साहुंजणस्स सुअविणओ ॥२६६॥

अर्थ—“ सिंहासनपर पोतेज (राजाए) बेसाडेला श्वपाक (चांडाळ) पासे नरवरेन्द्र श्रेणिक राजाए प्रणाम करीने एटले बे हाथ जोडीने विद्या मागी (याचना करी) : तेवी रीते एटले जेम श्रेणिक राजाए विद्याने माटे श्वपाकनो विनय कर्यो, तेवी रीते साधुजननो श्रुतविनय शिष्योए पण करवो. ” २६६. ते कथा आ प्रमाणे—

चंडालनी कथा.

मगधदेशमां राजगृह नामे नगर छे. तेमां श्रेणिक नामे राजा राज्य करता हता. तेने चिल्लणा नामे राणी हती. तेने एकदा गर्भना प्रभावथी चोतरफ वाडी सहित एक स्तंभवाळा प्रासादमां बसवानो मनोरथ (दोहद) थयो. ते बात राजाए अभयकुमारने जणावी. अभयकुमारने देवतानी आराधना करीने सर्व ऋतुनां फलफूलवाळां वृक्षो सहित तथा फरता किल्ला सहित एक स्तंभवाळो महेल निष्पन्न कर्यो. ते जोइने

चिल्लणा हर्ष पामी. ते वाडी सर्व (छए) ऋतुओनां फळ अने पुष्पो सहित रहेती हती. ते वाडी फरता राजाना सुभटो तेनी रक्षा करवा माटे रात्रिदिवस रहेता हता. तेथी ते वाडीमांथी एक पांदडुं पण लेवा कोइ शक्तिवान थतुं नहोतुं.

हवे ते नगरमां कोइ एक विद्यावान चंडाळ रहेतो हतो. तेनी स्त्रीने गर्भना प्रभावथी कार्तिक मासमां आम्रफळनुं भक्षण करवानो दोहद थयो. तेणे ते दोहद पोताना धणीने जणाव्यो. ते सांभळीने चंडाळे विचार्युं के “ आज अकाळे आम्रफळ मात्र राजाना देवनिर्मित उद्यानमांज वत्तें छे; बीजे कोइ पण स्थाने वर्तता नथी. ” एम विचारीने रात्रिने वखते ते चंडाळ ते उद्यान तरफ गयो. किल्लानी अंदर चोकी होवार्थी ते किल्लानी बहारज उभो रह्यो. पछी तेणे अवनामिनी विद्याना बळथी आम्रवृक्षनी शाखा नीचे नमावी फळो तोडी लीधां, अने पछी उन्नामिनी विद्यावडे पाछी हती तेम शाखा उंची करी दीधी. ए रीते ते फळो लइने तेवडे पोतानी स्त्रीनो दोहद तेणे पूर्ण कयों. प्रातःकाले आम्रफळ विनानी शाखा तथा तेनी नीचे किल्लानी बहार माणसनां पगळां जोइने रक्षकोए ते वृत्तांत राजाने निवेदन कयुं. राजाए सर्वत्र तेनी (चोरनी) शोध करावी, पण चोर हाथ लाग्यो नहीं; एटले राजाए अभयकुमारने बोलावीने कहुं के “ आम्रफळना चोरने पकडी लाव. ” अभये कहुं के ‘ बहु सारुं, लावुं छुं. ’ एम कहीने अभयकुमार चौटामां गयो. त्यां घणा लोको नटनी रमत जोवा माटे एकठा थयेळा हता. तेमनी पासे जइने अभये कहुं के “ हे लोको! आ नट ज्यां सुधीमां नाटक शरु करे नहीं तेटलामां हुं एक कथा कहुं ते सांभळो. ” लोको सर्वे सांभळवा लाग्या. एटले अभयकुमारे नीचे प्रमाणे कथा कही.

पुण्यपुर नगरमां गोवर्धन नामे श्रेष्ठी रहेतो हतो. तेने युवावस्थाए पहोंचेली सुंदरी नामनी कुमारिका पुत्री हती. ते सुंदरी स्वरूप अने युवावस्थायी अत्यंत सुंदर लागती हती. ते हमेशां योग्य वरनी प्राप्तिने माटे कोइ एक वाडीमांथी छानी रीते पुष्पो लइने तेवडे कामदेव नामना यक्षनी पूजा करती हती. एकदा ते वाडीना माळीए तेने पुष्पो चुंटती जोइ. तेनो हाथ पकडी, तेने माथे चोरीनुं कलंक मूकी माळी बोल्यो के “ हे स्त्री ! जो तुं मारुं कहेवुं कबूल करे तो तने मूकी दडं, नहींतो राजा पासे लइ जइश. ” त्यारे ते बोली के “ हे मित्र ! कहे. ” माळी बोल्यो के “ तारे मारी कामक्रीडा संवंधी वांच्छा पूर्ण करवी. ” कन्या बोली के “ सांभळ, हजु सुधी हुं कुमारिका छुं, आजथी पांचमे दिवसे मारा लग्न थवाना छे, ते दिवसे हुं परण्या पछी तरत प्रथम तारी पासे आवी पछी मारा स्वामी पासे जइश. ” माळीए ते वात कबूल करी, एटले ते सुंदरी प्रतिज्ञा पूर्वक वचन आपीने पोताने घेर आवी. पछी पांचमे दिवसे पाणिग्रहण

થયા પછી તે સુંદરી પતિ પાસે ગઈ. ત્યારે પ્રથમ તેણે માઠી પાસે કરેલી પ્રતિજ્ઞા પોતાના સ્વામીને નિવેદન કરી. તે સાંભળીને તેના પતિએ તેને સત્યવાદી જાણીને જવાની રજા આપી, એટલે તે ભોગની સર્વ સામગ્રી લઈ સુંદર વેષ ધારણ કરીને મધ્ય રાત્રિને સમયે ઘર બહાર નીકળી. ગામની વહાર જતાં રસ્તામાં તેને પ્રથમ ચોર મળ્યા. તે ચોરો તેને સર્વ આભૂષણોથી ભૂષિત જોઈ હુંટવા લાગ્યા. ત્યારે તે સુંદરીએ તેમની આગળ માઠી પાસે જવા સંબંધી સર્વ વૃત્તાંત જણાવીને કહ્યું કે ‘ હું પાછી આવીશ, ત્યારે તમને સર્વ અલંકારાદિક ઉતારી આપીશ. ’ તે સાંભળીને ચોરોએ તેને સત્યવાદી જાણીને જવા દીધી. આગળ જતાં તેને એક રાક્ષસ મળ્યો. તે તેને ટાકી જવા તૈયાર થયો એટલે તેને પણ સર્વ વૃત્તાંત કહી તેણે પાછા આવવાનું કબૂલ કર્યું. તેથી રાક્ષસે પણ તેને મૂકી દીધી. પછી તે સુંદરી અનુક્રમે તે ઘાડીમાં માઠી પાસે ગઈ, એટલે નવી પરણેલી, નવા યૌવનવાળી અને અત્યંત અદ્ભુત રૂપવાળી તેને જોઈને તે માઠી હર્ષિત થયો. તેણે તેને પૂછ્યું કે “ હે સુંદર નેત્રવાળી સ્ત્રી ! તું અત્યારે રાત્રિને સમયે એકલી અહીં કેમ આવી ? ” ત્યારે તેણે પોતે આપેલું વચન જણાવીને પોતાના પતિ સંબંધી તથા માર્ગ સંબંધી સર્વ વૃત્તાંત કહ્યું. તે સાંભળીને માઠીએ વિચાર્યું કે “ અહો ! ધન્ય છે આ સ્ત્રીને ! કે જે વચનથી વંધાયેલી આવી અંધારી રાત્રે બુદ્ધિના બલથી ચોરને તથા રાક્ષસને પણ વચન આપીને અહીં મારી પાસે આવી. જ્યારે તેને તેના પતિએ, ચોરોએ અને રાક્ષસે મૂકી દીધી ત્યારે મારે પણ આ સત્યવાદી સ્ત્રીને મૂકી દેવીજ જોઈએ. ” એમ વિચારીને માઠીએ તેને કહ્યું કે--“ હું તારો ભાઈ છું. અને તું મારી વેન છે. મારો અપરાધ ક્ષમા કર. ” એમ કહી તેના પગમાં પડી (નમસ્કાર કરી)ને તેને પાછી મોકલી. પાછા આવતાં માર્ગમાં રાક્ષસ મળ્યો. તેની પાસે તેણે માઠીનું સર્વ વૃત્તાંત કહ્યું. તે સાંભળીને રાક્ષસે વિચાર્યું કે ‘ આવી નવ યૌવનવાળી સુંદરીને તે માઠીએ ન ભોગવતાં મૂકી દીધી, તો હું આવી સત્યવાદી સતીને શામાટે ભક્ષણ કરું ? ’ એમ વિચારીને તેણે પણ ‘ તું મારી વેન છે ’ એમ કહી મૂકી દીધી. ફરી આગળ જતાં ચોરો મળ્યા, તેમની પાસે પણ માઠીનું તથા રાક્ષસનું વૃત્તાંત કહ્યું, એટલે તેઓ હુંટવા આવ્યા હતાં તોપણ તેમણે તેને વેન કહીને મુક્ત કરી. પછી અનુક્રમે તે પતિ પાસે આવી. તેને સર્વ વૃત્તાંત નિવેદન કર્યું. તે સાંભળીને તે અત્યંત ખુશી થયો અને તેણે ઘરનો સર્વ અધિકાર તેને સોંપ્યો. ”

આ પ્રમાણે કથા કહીને અભયકુમારે સર્વ લોકોને પૂછ્યું કે “ હે લોકો ! કહો, આ ચારે (પતિ, ચોર, રાક્ષસ અને માઠી)માં દુષ્કર કામ કોણે કર્યું કહેવાય ? ” તે સાંભળીને જેઓ સ્ત્રી ઉપર અવિશ્વાસુ હતા તેઓ બોલ્યા કે “ તેનો પતિ દુષ્કર કામ કરનાર કહેવાય. કેમકે તેણે નવી પરણેલી અને નવા યૌવનવાળી પોતાનીજ પત્નીને

પ્રથમ સંગમ વચ્ચે પરપુરુષ પાસે મોકલી. પછી પરસ્ત્રીલંપટ કામી પુરુષો બોલ્યા કે “માલી દુષ્કર કામ કરનાર કહેવાય. કેમકે તેણે રાત્રિને વચ્ચે નિર્જન પ્રદેશમાં જાતે-જ સામી આવેલી સુંદર સ્ત્રીનો ત્યાગ કરી પોતાના મનને કવજે રાખ્યું. માટે ધન્ય છે તે માલીને!” પછી જેઓ માંસ ખાવામાં લુબ્ધ હતા તેઓએ રાક્ષસની પ્રશંસા કરી અને તેને દુષ્કરકારી કહ્યો. છેવટ પેલો આમ્રફળનો લેનાર ચોર બોલ્યો કે “તે ત્રણે કરતાં ચોરો જ દુષ્કર કાર્ય કરનારા કહેવાય. કેમકે તેઓએ આભરણોથી ભૂષિત થયેલી અને સમીપે આવેલી તે સ્ત્રીને મૂકી દીધી, અને લુંટી નહીં. તેથી તેઓને જ ધન્ય છે.” તે સાંભળીને અભયકુમારે તે ચંડાળને પકડી લીધો. પછી તેને એકાંતમાં લઈ જઈ અભયે કહ્યું કે “તુંજ આમ્ર ફળનો ચોર છે, માટે સત્ય વાત કહી દે; નહીં તો તારો નિગ્રહ કરીશ.” ત્યારે ચંડાળ બોલ્યો કે “હા, મેં ફળો લીધાં છે.” અભયે પૂછ્યું કે “શામાટે અને કેવી રીતે લીધાં?” ત્યારે તેણે પોતાની સ્ત્રીના દોહદનું અને વિદ્યાના સામર્થ્યનું સ્વરૂપ યથાર્થ નિવેદન કર્યું. એટલે તેને લઈને અભયકુમાર શ્રેણિક રાજા પાસે આવ્યો. રાજાએ તે ચોરને મારવાની આજ્ઞા કરી. ત્યારે દયાલુ અભયે કહ્યું કે “હે સ્વામી! એક વાર એની પાસેથી વિદ્યા તો ગ્રહણ કરો; પછી જેમ કરવું હોય તેમ કરજો.” તે સાંભળીને રાજાએ સિંહાસન પર બેઠાબેઠાજ હાથ બાંધીને આગળ ઉભા રાખેલા ચોર પાસે વિદ્યા શીખવા માંડી. તે ચંડાળ વિદ્યા શીખવવા લાગ્યો; પણ રાજાના મુખે એક અક્ષર પણ ચડ્યો નહીં. ત્યારે અભયકુમારે કહ્યું કે “હે રાજા! એ પ્રમાણે વિદ્યા આવડે નહીં. વિનયથી વિદ્યા પ્રાપ્ત થાય છે. માટે તેને સિંહાસન પર બેસાડો, અને તમે હાથ જોડીને સન્મુખ બેસો.” તે સાંભળીને રાજાએ તેમ કર્યું, એટલે તરતજ વિદ્યા આવડી. પછી ફરીથી રાજાએ તેનો વધ કરવાની આજ્ઞા કરી, ત્યારે અભયકુમારે કહ્યું કે “હે રાજા! એ આપની આજ્ઞા અયોગ્ય છે. કેમકે એક અક્ષરનો પણ જે આપનાર હોય તેને જે ગુરુ તરીકે માને નહીં, તે સો વાર કૂતરાની યોનિમાં જન્મ લઈ છેવટ ચંડાળમાં ઉત્પન્ન થાય છે, એમ નીતિશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે; તેથી આ ચંડાળ આપનો વિદ્યાગુરુ થયો છે માટે તેને કેમ મરાય? હવે તો તે આપને પૂજ્ય થયો છે.” તે સાંભળીને રાજાએ તે ચંડાળની ઘણી ભક્તિ કરી, અને ધન વસ્ત્ર વિગેરે આપવાવડે તેનો સત્કાર કરીને તેને ઘેર મોકલ્યો. તેજ પ્રમાણે શિષ્યે પણ વિનયપૂર્વક ગુરુ પાસે વિદ્યાનો અભ્યાસ કરવો એ આ કથાનું તાત્પર્ય છે. વળી વીજે પ્રકારે વિનયનીજ પ્રરૂપણા કરે છે:—

॥ ઇતિ ચંડાળ દૃષ્ટાન્તઃ ॥ ૬૪.

विज्जाए कांसवसंतिआए, दगसूअरो सिरिं पैत्तो ।

पंडिओ सुंसं वयंतो, सुअनिहवणा इय अपिथ्या ॥ २६७ ॥

अर्थ—“ दकशूकर के० कोइ त्रिकाल स्नान करनार त्रिदंडी काश्यप के० हजामे आपेली विद्यार्थी लक्ष्मीने पाम्यो हतो; परंतु पछीथी मृषा (असत्य) बोलवाथी एटले पोताना विद्यागुरुनो अपलाप करवाथी ते पड्यो—नष्ट विद्यावालो थयो, एवी रीते एटले आ दृष्टांत जाणीने श्रुतनिहवणा करवी अर्थात् श्रुतज्ञान आपनारनो अपलाप करवो ए अपथ्य एटले कर्मरूपी रोगने वृद्धि करनार छे एम जाणवुं. ” २६७.

त्रिदंडीनी कथा

स्तंबपुर नगरमां एक चंडिल नामे अति कुशल हजाम रहेतो हतो. ते विद्याना बळथी हजामत करीने ते अस्त्राने आकाशमां अधर राखतो हतो. एकदा कोइएक त्रिदंडीए ते हजामनो प्रभाव जोयो. तेथी त्रिदंडीए ते हजामनी आराधना (सेवा) करीने तेनी पासेथी ते विद्या ग्रहण करी. पछी ते त्रिदंडी फरतो फरतो गजपुर (इस्तिनापुर) मां आव्यो. ते वखते त्यां पञ्जरथ राजा राज्य करतो हतो, ते पुरमां जइने ते त्रिदंडी पोताना त्रिदंडने आकाशमां अधर राखवा लाग्यो. ते जोइने घणा लोको आश्चर्य पामी तेनी अत्यंत पूजा (सेवा) करवा लाग्या. ते वृत्तांत राजाए पण लोकोना मुखथी सांभळ्युं. सारे तेणे तेना पगमां पडी (प्रणाम करी) चिनय पूर्वक पूछ्युं के “ हे स्वामी ! तमे आ त्रिदंडने आकाशमां राखो छो, ते कोइ तपनो प्रभाव छे के विद्यानो प्रभाव छे ? ” त्रिदंडीए जवाब आप्यो के ‘ हे राजा ! आ विद्यानुं सामर्थ्य छे. ’ फरीथी राजाए पूछ्युं के “ कहो, कोनी पासेथी आ चित्तने चमत्कार करनारी विद्या तमे शीख्या ? ” त्यारे ते त्रिदंडीए लज्जाने लीधे ते हजामनुं नाम दीधुं नहीं, अने कल्पित जवाब आप्यो के “ हे राजा ! पूर्वे में हिमवान पर्वतपर तपकष्टादिक अनुष्ठानवडे सरस्वतीनी आराधना करी हती. ते वखते ते देवीए प्रत्यक्ष थइने मने आ अंबराळ्वनी विद्या आपी हती. तेथी सरस्वती मारी विद्यागुरु छे. ” ए प्रमाणे ते त्रिदंडी बोल्यो के तरतज तेनो आकाशमां रहेलो त्रिदंड खडखड शब्द करतो पृथ्वीपर पड्यो. तेथी ते अत्यंत लज्जा पाम्यो अने लोकोए तेने अत्यंत धिक्कार्यो. प्रांते ते अति दुःखी थयो.

जेम त्रिदंडी गुरुनो अपलाप करवाथी दुःख पाम्यो, तेवी रीते बीजा कोइ पण जो गुरुनो अपलाप करशे तो तेओ दुःखी थशे.

॥ इति त्रिदंडिकोपदेशः ॥ ६५ ॥

સંયંલંમિ વિ^૧ જિયંલોએ, તેર્ણ રૂંહં ઘોસિંઓ ઐમાઘાઓ ।

રૂંકં પિ^૩ જો દુહંતં, સંતં બોહેરૂં જિંણવયણે ॥ ૨૬૮ ॥

અર્થ—“જે મનુષ્ય એક પળ દુઃખાર્ત (દુઃખથી પીડિત) સત્ત્વ (પ્રાણી) ને જિનવચનને વિષે (જિનવચનોવડે) બોધ પમાડે છે, તે પુરુષે અહીં (આ લોકમાં) રહ્યા થકાજ સકલ જીવલોકને વિષે (ચૌદ રાજલોકને વિષે) પળ અમારી પટહ વા-
ઢાવ્યો એમ જાણવું. ”

સમ્મત્તદાયગાણં, દુપ્પાંડિયારં ભવેસુ બંહુએસુ ।

સવ્વંણુગમેલિયાહિ વિ^૧, ઉવયારસહસ્સકોડીહિ ॥ ૨૬૯ ॥

અર્થ—“ ઘણા ભવોને વિષે પળ સર્વગુણામિલિત એટલે (ગુરુએ કરેલા ઉપકાર થી) વે ગણા, ત્રણ ગણા, ચારગણા, એમ કરતાં કરતાં સર્વ ગણા (અનંતગુણા) એવા પળ હજારો કરોડો ઉપકારોએ કરીને પળ સમકિત આપનાર ગુરુનો પ્રતિકાર (પ્રત્યુપકાર) કરવો અશક્ય છેઃ અર્થાત્ જે ગુરુએ સમકિત આપીને ઉપકાર કર્યો છે તેનાથી અનંતગણા કરોડો ઉપકારોએ કરીને પળ તેનો પ્રત્યુપકાર કરી શકાતો નથી, (થઈ શકતો નથી) માટે સમકિતદાતા ગુરુની મોટી ભક્તિ કરવી. ” ૨૬૯.

હવે સમકિતનું ફળ કહે છે—

સમ્મત્તંમિ ઉં લૈદ્ધે, ઠરૂંયાઈં નરૂંયતિરિયદારાઈં ।

દિવ્વાણિ મારૂંસાણિ યં, મોરકસુહાઈં સંહીણા ઈં ॥ ૨૭૦ ॥

અર્થ—“ તું પુનઃ (વળી) સમકિત પામે છતે (જ્યારે સમકિત પ્રાપ્ત થાય ત્યારે) નરકગતિ અને તિર્યચગતિનાં દ્વારો વંધ થઈ જાય છે (તે ગતિઓમાં જન્મ થતો નથી). કેમકે સમકિત પામેલા મનુષ્યો દેવાયુજ વાંધે છે, અને દેવો મનુષ્યાયુજ વાંધે છે, તેથી તે દ્વારો વંધ થાય છે. એ અહીં તાત્પર્ય છે. તથા દેવ સંવંધી, મનુષ્ય સંવંધી અને મોક્ષ સંવંધી સુખો પોતાને સ્વાધીન થાય છે. ” ૨૭૦. અહીં નરકગતિ અને તિર્યચ-
ગતિના ભેદો ઘણા હોવાથી તેનાં દ્વારો એમ વહુવચન વાપર્યું છે.

વળી વીજે પ્રકારે સમકિતનું જ ફળ વતાવે છે.—

કુસમયસુરૂંણ મંહણં, સમ્મત્તં જસસ સુરૂંઢિયં હિયંએ ।

તંસસ જંણુજ્જોયકરં, નાંણં ચરૂંણં ચં ભવંમહણં ॥ ૨૭૧ ॥

અર્થ—“જે પુરુષના હૃદયમાં કુસમય શ્રુતિ કે ૦ અન્ય દર્શનીઓના સિદ્ધાન્તનાં

શ્રવણોને મથન કરનારું (નાશ કરનારું) એવું સમકિત સુસ્થિત (અતિ સ્થિર) હોય છે તે પુરુષને જગતને વિષે ઉદ્યોત કરનારું જગત્પ્રકાશક કેવલજ્ઞાન અને ભવ (સંસાર) ને મથન (નાશ) કરનારું ચરણ (યથારૂપાત ચારિત્ર) પ્રાપ્ત થાય છે. (તેવા જ્ઞાન ને ચારિત્રનો ઉદય થાય છે). અર્થાત્ સમકિત ન હોય, તો જ્ઞાન ન હોય, અને જ્ઞાન ન હોવાથી મોક્ષ મળી શકે નહીં. માટે મોક્ષનું મુખ્ય કારણ સમકિતજ છે.” ૨૭૧.

સુપરીક્ષિતસમ્મતો, નાણેનાલોડ્યત્થસમ્ભવો ।

નિર્વૃણચરણાઉત્તો, ઈચ્છિયમર્ત્યં પર્માહેઇ ॥ ૨૭૨ ॥

અર્થ—“સુપરીક્ષિત છે સમકિત જેનું એવો (દૃઢ સમકિતવાળો) અને (દૃઢ સમકિતે કરીને ઉત્પન્ન થયેલા) સમ્યક્ જ્ઞાનવડે જીવાદિક પદાર્થોનું સદ્ભાવ સ્વરૂપ જેણે જાણેલું છે, અને તેથી કરીનેજ જે વ્રણ (અતિચાર) રહિત (નિર્દોષ) ચારિત્રને વિષે આયુક્ત એટલે નિરતિચાર ચારિત્રમાં ઉપયોગવાળો છે, તે પુરુષ ઇપ્સિત એટલે મનને ઇષ્ટ એવા મોક્ષસુખ રૂપી અર્થને સાધે છે—સિદ્ધ કરે છે—પ્રાપ્ત કરે છે.” ૨૭૨.

હવે પ્રમાદથી સમકિત મલિન થાય છે, તે દૃષ્ટાંતે કરીને બતાવે છે.

જંહ મૂલંતાણે પંડુરંમિ, દુર્વૃન્નરાગવન્નેહિં ।

બીમંછા પડંસોહા, ઈય સમ્મતં પર્માર્હિં ॥ ૨૭૩ ॥

અર્થ—“જેમ શ્વેત મૂલ તાંતણામાં (સુતરના તંતુમાં) કાળા, રાતા વિગેરે खराब વર્ણવાળા તંતુઓ કરીને વસ્ત્રની શોભા બીમત્સ કે ૦ खराब થાય છે, તેમ પ્રમાદે કરીને સમકિત પણ બીમત્સ—મલિન થાય છે. માટે સમકિતના શત્રુ રૂપ પ્રમાદોનો ત્યાગ કરવો યોગ્ય છે એ તાત્પર્ય છે.” ૨૭૩.

નરંસુ સુરવંરેસુ યૈ, જો બંધંઈ સાંગરોવમં ઈક્કં ।

પંલિઓવમાણ બંધંઈ, કોહિંસંહસાણિ દિવંસેણ ॥ ૨૭૪ ॥

અર્થ—“સો વર્ષના આયુષ્યવાળો જે પુરુષ પાપકર્મ કરવાથી નરકગતિમાં (નરકગતિ સંબંધી) અને પુણ્યકર્મ કરવાથી દેવગતિમાં (દેવગતિ સંબંધી) એક સાગરોપમનું આયુષ્ય બાંધે છે તે પુરુષ એક દિવસે (સો વર્ષમાંના દરેક દિવસે) દુઃખ સુખ (નરક—સ્વર્ગ) સંબંધી પલ્યોપમના કરોડો હજારો જેટલું આયુષ્ય બાંધે છેઃ અર્થાત્ સો વર્ષના દિવસોનો એક સાગરોપમના દશ કોડાકોડી પલ્યોપમ સાથે ભાંગાકાર કરતાં તેટલા આયુષ્યને બાંધવાવાળું પાપ અને (અથવા) પુણ્ય એક દિવસમાં જીવ ઉપાર્જન

ગાથા ૨૭૨—સુપરીક્ષિતસમ્યક્ત્વઃ—સુપરીક્ષાતં સમ્યક્ત્વં યસ્ય । નિર્વ્રણચરણાયુક્તઃ ।

ગાથા ૨૭૩—દુર્વર્ણરાગવર્ણેઃ—દુષ્ટો વર્ણો યસ્ય સ ચાસૌ રાગશ્ચ તદ્વર્ણેઃ । ઈયં ।

ગાથા ૨૭૪—દિવંસેણ

કરે છે, માટે પ્રમાદના આચરણનો ત્યાગ કરીને નિરંતર પુણ્ય ઉપાર્જન કરવામાં ઉદ્યમ કરવો, એ આ ગાથાનું તાત્પર્ય છે. ” ૨૭૪.

પલિંઓવમસંચિજ્ઞં, ભાગં જો બંધંઈ સુરંગણેસુ ।

દિવસે દિવસે બંધંઈ, સં વાસંકોડી અસંચિજ્ઞા ॥ ૨૭૫ ॥

અર્થ—“ જે સો વર્ષના આયુષ્યવાળો નરભવમાં રહેલો પુરુષ પુણ્યાચરણવદે દેવજાતિના સમૂહમાં પલ્યોપમના સંખ્યાતમા ભાગને (તેટલા અલ્પ આયુષ્યને) બાંધે છે, (તે પુરુષને પ્રતિદિન કેટલા કરોડ વર્ષ આવે ? તે ઉત્તરાર્થ ગાથામાં કહે છે). તે (દેવગતિમાં પલ્યોપમના સંખ્યાતમા) ભાગપરિમાણ આયુષ્યને બાંધનાર સો વર્ષના આયુષ્યવાળો) પુરુષ દિવસે દિવસે (પ્રત્યેક દિવસે) અસંખ્યાતા કરોડો વર્ષ (નું આયુષ્ય) બાંધે છે. એટલે કે જો પલ્યોપમના સંખ્યાતમા ભાગના વર્ષોના વિભાગ કરીને સો વર્ષના દરેક દિવસમાં વહેંચીએ તો તે દરેક દિવસે અસંખ્યાતા કરોડ વર્ષ આવે. ” ૨૭૫.

એસ કંમો નૈરણસુ વિં, બુંહેણ નાંઝણ નાંમ ઈયં પિં ।

ધર્મમંમિ કંહ પર્મોઓ, નિમેસમિત્તં પિં કાંયવ્વો ॥ ૨૭૬ ॥

અર્થ—“ આજ ક્રમ નરકને વિષે પળ છે (જાણવો). એટલે કે પાપકર્મ કરનાર સો વર્ષના આયુષ્યવાળો પુરુષ પ્રત્યેક દિવસે અસંખ્યાતા કરોડ વર્ષનું નરકાયુષ્ય બાંધે છે. તે-પૂર્વે કહેલું પુણ્યપાપને ઉપાર્જન કરવાનું સ્વરૂપ (નામ પ્રસિદ્ધાર્થક છે) જાણીને પંડિત પુરુષે ક્ષાંત્યાદિક દશ પ્રકારના ધર્મના આરાધનમાં એક નિમેષમાત્ર પળ પ્રમાદ (શિથિલતા) શામાટે કરવો જોઈએ ? સર્વથા પ્રમાદ ન જ કરવો જોઈએ. ” ૨૭૬.

દિવ્વાલંકારવિભૂસણાં, રયણુજ્જલાણિ ય ઘરોંઈ ।

રૂવં ભોગંસમુદાઓ, સુરલોગસમો કર્કઓ ઈહયં ॥ ૨૭૭ ॥

અર્થ—“ આ (મનુષ્ય) લોકને વિષે સુરલોકની જેવાં દિવ્ય અલંકારો (સિંહાસન, છત્ર વિગેરે) અને મુકુટાદિક આભૂષણો, રત્નો એ કરીને ઉજ્જ્વલ (નિર્મલ) ગૃહો, રૂપ (શરીરનું સૌભાગ્ય) અને ભોગસમુદાય એટલે ભોગનો સંયોગ (એ સર્વ) ક્યાંથી હોય ? ” અર્થાત્ સર્વથા ન જ હોય. માટે ધર્મકાર્યને વિષે ઉદ્યમ કરવો, જેથી તેવાં સુખ પ્રાપ્ત થાય, એ આ ગાથાનો ઉપદેશ છે. ” ૨૭૭.

દેવાંણ દેવલોએ, જં સુરકં તં નૈરો સુભણિઓ વિ ।

નં મૈણઈ વાસર્સણ વિ, જર્સ વિ જીહાસયં ઈજ્જા ॥ ૨૭૮ ॥

अर्थ—“जे (कोइ पण) पुरुषने सो जिह्वा होय तेवो सुभणित (वाचाळ) माणस पण सो वर्षे करीने (पण) देवलोकमां देवताओने जे सुख छे ते सुखने कही शकतो नथी; अर्थात् सो जिह्वावाळो वाचाळ पुरुष सो वर्ष सुधी देवताओना सुखतुंज वर्णन कर्या करे, तोपण ते सुखना वर्णननो पार आवे नहीं, तेटलां वधां सुख देवलोकमां छे; तो बीजो साधारण माणस तो ते सुखतुं वर्णन शी रीतेज करी शके ? ” २७८.

नरएसु जाई अईकरखवडाई, दुख्खाई परम तिरकाई ।

को वनेही ताई, जीवतो वासकोडी वि ॥ २७९ ॥

अर्थ—“नरकोने विषे अति कर्कश (दुस्सह) अने विपाकनी वेदनाए करीने परम तीक्ष्ण—अति तीक्ष्ण एवां क्षुधा तृषा पारवश्यादि दुःखो छे, ते दुःखोने करोड वर्ष सुधी पण जीवतो एवो कयो मनुष्य वर्णन करवा शक्तिमान छे ? कोइज शक्तिमान नथी; अर्थात् ते दुःखो सतत करोड वर्षों सुधी कहेतां पण कही शकाय तेटलां नथी.” २७९.

करकडंदाहं सामलि असिवण वेयरणि पहरणसएहिं ।

जा जायणांउ पावति, नारया तं अहम्मफल ॥ २८० ॥

अर्थ—“ नारकीओ कर्कश दाह (अग्निमां पकावतुं), शाल्मलि (शाल्मलि वृक्षनां पत्रोवडे अंगतुं छेदन), असिवन (खड्ग जेवां जेनां पांदडां होय छे तेवा वृक्षवाळा वनमां भगवतुं), वैतरणी (वैतरणी नामनी नदीना तपावेला सीसा जेवा जळतुं पान करवतुं) अने कुठारादिक सेंकडो जातिनां प्रहरण (शस्त्रो) वडे अंगछेदन—तेणे करीने जे यातनाओ (पीडाओ) पामे छे, ते सर्व अधर्मतुं (धर्म विरुद्ध करेलां कृत्योतुं—पापोतुं) फळ जाणवतुं. ” २८०. हवे तिर्यचगतिनां दुःखोतुं वर्णन करे छे—

तिरिया कंसंकुसारानिवायवहबंधणमारणसयाई ।

न वि इहयं पावता, परतथ जइ निर्यमिया हुंता ॥ २८१ ॥

अर्थ—“ जो तिर्यचो (हाथी, घोडा, बळद विगेरे) परभवे (पूर्वभवे) नियमवाळा यथा होत, तो आ भवे तेओ कशा (कोरडानो मार), अंकुश, आर (परोणा), निपात (पृथ्वीपर पाडी नांखतुं), वध (दंडादिकथी मारवतुं), बंधन (दोरडा, सांकळ विगेरेथी बांधवतुं) अने मारण (जीवितनो नाश) ते सर्व दुःखोना सेंकडाओ पाम्या न होत, अर्थात् न पामत. ” २८१. हवे मनुष्यगतिनां दुःखोतुं वर्णन करे छे—

આજીવસંકિલેસો, સુરકં તુંચ્છં ઉવહ્વાં બહુયાં ।

નીર્યજણસિટ્ઠણા વિર્ય, અંણિટ્ઠવાસો અં માણુસ્સે ॥ ૨૮૨ ॥

અર્થ—“અપિ ચ (વઢી) મનુષ્યભવમાં જાવજીવ (જીવન પર્યંત) સંકેશ (મનની ચિંતા), તુચ્છ—અસાર—અલ્પ કાલ રહેનારું એવું વિષયાદિકનું સુખ, અગ્નિ ચોર વિગેરેથી ઉત્પન્ન થતા ઘણા ઉપદ્રવો, નીચ (અધમ) લોકોના આક્રોશાદિક દુર્વચનો સહન કરવાં, અને અનિષ્ટ સ્થાને પરતંત્રતાથી વસવું. એ સર્વે દુઃખના હેતુઓ છે.” ૨૮૨.

ચારંગરોહવહ્બંધરોગધણહરણમરણવસણાઈં ।

મણંસંતાવો અર્જસો, વિર્ગ્ગોવણયા યં માણુસ્સે ॥ ૨૮૩ ॥

અર્થ—“વઢી મનુષ્યભવમાં કોઈ પણ અપરાધને લીધે કારાગૃહમાં રૂંધન, દંડાદિકના માર, રજ્જુ શુંખલા વિગેરેથી બંધન, વાત પિત્ત અને કફથી ઉત્પન્ન થતા રોગો, ધનનું હરણ, મરણ અને વ્યસન (કષ્ટ), તથા મનનો સંતાપ (ચિત્તનો ઉદ્વેગ), અપયશ (અપ-કીર્તિ), અને બીજાં પણ ઘણા પ્રકારનાં વિગોપનો (વગોણાં) એ સર્વે જ્યાં (મનુષ્ય-ભવમાં) દુઃખનાં કારણો છે, ત્યાં (તે મનુષ્યભવમાં) શું સુખ છે ? કાંઈ જ નથી.” ૨૮૩.

ચિંતાંસંતાવેહિય, દારિદ્રીરૂઆહિં દુર્પ્પંઉત્તાહિં ।

લધ્ધૂણ વિ માણુસ્સં, મરંતિ કેવિં સુનિવ્વિણ્ણા ॥ ૨૮૪ ॥

અર્થ—“મનુષ્યભવ પામીને પણ કેટલાએક પ્રાણીઓ કુટુંબના ભરણપોષણાદિકની ચિંતાએ કરીને અને ચૌરાદિકથી ઉત્પન્ન થતા સંતાપે કરીને તથા પૂર્વભવમાં કરેલાં દુષ્કર્મોએ પ્રેરેલાં એવાં દારિદ્ર્ય (નિર્ધનપણું) અને ક્ષયાદિક રોગોએ કરીને સુનિર્વિણ્ણ એટલે અત્યંત નિર્વેદ—ખેદ પામ્યા સતા (ખેદ પામીને) મરણ પામે છે. માટે એવી રીતે ચિંતાદિકે કરીને મનુષ્યભવ નિષ્ફલ જવા દેવો યોગ્ય નથી; કિંતુ અમૂલ્ય મનુષ્ય જન્મ પામીને ધર્મ કાર્યને વિષે ઉદ્યમ કરવો યોગ્ય છે એ તાત્પર્યાર્થ છે.” ૨૮૪.

હવે દેવતાઓને પણ સુખ નથી. તે વાત કહે છે—

દેવાં વિ દેવલોએ, દિવ્વાભરણાણુરંજિયસરીરા ।

જં પરિવંહંતિ તંતો, તં દુરંક દારુણં તેસિં ॥ ૨૮૫ ॥

અર્થ—“દેવલોકને વિષે દિવ્ય અલંકારોથી અનુરંજિત (અલંકૃત—શોભાયમાન) છે શરીર જેમનાં એવા દેવો પણ જે તે (દેવલોક)થી પાછા પડે છે—ચવે છે, એટલે

ગાથા ૨૮૨—વહુયા । નીચજનાકોશનમ્ ।

ગાથા ૨૮૩—ચારણનિરોહ । ચારકે કારાગૃહે રોધઃ—નિરોધઃ । અયસો ।

ગાથા ૨૮૪—રૂયાઈં । દારિદ્ર્યરુગ્મિઃ=દારિદ્ર્યરોગૈધ=દુઃપ્રયુક્તાભિઃ=દુષ્કર્મપ્રયુક્તાભિઃ રુગ્મિઃ ।

देवलोकथी चवीने अशुचिथी भरेला एवा गर्भावासमां आवे छे, ते तेओने अति दारुण (दुःसह) दुःख छे; तेथी देवलोकमां पण सुख नथी." २८५.

तं सुरविमाणविभवं, चिंतिय चवणं च देवलोगाओ ।

अईबलियं चियं जं नं वि^१, फुट्टई सयसकरं हिर्ययं ॥ २८६ ॥

अर्थ—“ ते (प्रसिद्ध एटले अत्यंत अद्भुत) देवलोकना विभवने (ऐश्वर्यने) अने ते देवलोकथकी चवनने मनमां विचारीने (चिंतिय-चिंतयित्वा-विचारीने ए पदनो घंटालाला एटले टोकरीनी वच्चे रहेली लाला-ना न्याये करीने बन्ने ठेकाणे संबंध करवो). एटले के सुरविमाननो वैभव क्यां ? अने हवे नीच स्थानमां (मृत्यु-लोकना गर्भावासमां) उपजवुं ए क्यां ? एवो विचार करीने तेओनुं हृदय जेथी करीने सो प्रकारे (सेंकडो ककडा थइने) फाटी जतुं नथीज, तेथी करीने अति बळवान-अति कठणज तेमनुं हृदय छे, पण कोमळ नथी; अर्थात् तेमनुं हृदय शतखंड थइ जवुं जोइए. एटलुं वधुं तेओने दुःख छे. ” २८६.

फरीथी देवगतिना प्रकृष्ट दुःखनुंज वर्णन करेछे—

ईसाविसायमयकोहमाणमायालोभेहिं एवमाईहिं ।

देवा वि^२ समभिभूया, तेसिं कत्तो सुहं नाम ॥ २८७ ॥

अर्थ—“ देवो पण ईर्ष्या (परस्पर मत्सर), बीजा देवोए करेला पराभवथी उत्पन्न थयेलो विषाद, मद (अहंकार), अप्रीतिरूप क्रोध, मान (परना गुणनुं असहनपणुं), माया (कापट्यवृत्ति) अने लोभ (गृद्धि-आसक्ति) ए विगेरे चित्तना विकारोथी अत्यंत पराभव पामेला होयछे, तो तेओने पण सुख क्यांथी होय ? सुखनुं नाम पण क्यांथी होय ? न ज होय. ” २८७.

धर्मं पि^३ नाम नाऊण, कीसं पुँरिसा संहंति पुँरिसाणं ।

सामित्ते सांहीणे, को^४ नाम कँरिज्ज दासत्तं ॥ २८८ ॥

अर्थ—“ नाम ए अव्यय प्रसिद्ध अर्थमां छे. एटले के दुःखनुं निवारण करवाथी अने मोक्षमुखने आपवाथी प्रसिद्धिने पामेला एवा धर्मने जाणीने पुरुषो शामाटे बीजा पुरुषोनी आज्ञाने-हुकमने सहन करता हशे ? (हुकम उठावता हशे ?) केमके

गाथा २८६ चिंतिय । स्फुटति । सयसकरं=शतखंड यथास्यात्तथा ।

गाथा २८७ मायालोभेहिं । कत्तो=कुतः ।

गाथा २८८-कोस=किमर्थम् । पुँरिसाणं=पुरुषाणां ।

મનુષ્ય સર્વે સમાન અવયવોને ધારણ કરનારા છે. (આજ્ઞા કરનારામાં ને આજ્ઞા ઉઠાવનારામાં અવયવનો કાંઈ ફેરફાર નથી). સ્વામીપણું પોતાને સ્વાધીન છતાં કયો માણસ દાસપણું (અંગીકાર) કરે ? કોઈ ન કરે. એટલે વીજાની આજ્ઞા ઉઠાવવાની જેમ જો શ્રીજિનેશ્વરની આજ્ઞા ઉઠાવે, તો તેઓ સર્વતું સ્વામીપણું પામે તેમ છે, માટે જિન-પ્રરૂપિત ધર્મની આજ્ઞા માનવી જોડે. ” ૨૮૮.

સંસારચારણ ચારણ વ્વે, આવીલિયસ્સ બંધેહિં ।

ઉવ્વિગ્ગો જસ્સ મણો, સો કિરં આસન્નસિદ્ધિપહો ॥ ૨૮૯ ॥

અર્થ—“ કારાગૃહની જેવા આ ચાર ગતિવાળા સંસારના ભ્રમણમાં કર્મરૂપ બંધનોએ કરીને પીડા પામેલા (બંધાયેલા) એવા જે પુરુષતું મન ઉદ્વેગ પામેલું હોય, તે પુરુષ નિશ્ચે આસન્નસિદ્ધિપથ (જેને સિદ્ધિમાર્ગ નજીકમાં રહેલો છે તેવો) જાણવો. આ પરિમિત સંસારીનું (જેના સંસારનું પ્રમાણ થયું છે તેનું) લક્ષણ છે. ” ૨૮૯.

આસન્નકાલભવસિદ્ધિયસ્સ, જીવસ્સ લક્ષણં ઈણમો ।

વિસયસુહેસુ નં રજ્જઈ, સવ્વત્થામેસુ ઉજ્જમઈ ॥ ૨૯૦ ॥

અર્થ—“ જેની અલ્પકાલમાંજ ભવથકી-સંસારથકી સિદ્ધિ (મુક્તિ) થવાની છે એવા જીવતું એ લક્ષણ છે કે-તેવો જીવ પાંચ ઇન્દ્રિયોના શબ્દાદિક વિષયોમાં રંજિત-આસક્ત થતો નથી, અને સવ્વ કે ૦ સર્વત્ર (તપ સંયમાદિકના અનુષ્ઠાનમાં) પોતાની સર્વ શક્તિવડે ઉદ્યમ કરે છે. ” ૨૯૦. અહીં ગાથામાં પ્રાકૃત ભાષા હોવાથી તૃતીયાના અર્થમાં સપ્તમી વિભક્તિ છે.

હુજ્જ વં નં વં દેહબલં, ધિઈમ્મસત્તેણ જઈ નં ઉજ્જમસિ ।

અત્થિહિસિ ચિરં^{૧૫} કાલં, બલં ચં કાલં ચં સોઅંતો ॥ ૨૯૧ ॥

અર્થ—“ હે શિષ્ય ! દેહનું વળ-શરીરનું સામર્થ્ય હોય કે ન હોય, તોપણ જો તું ધૃતિ (મનની ધીરજ), મતિ (પોતાની બુદ્ધિ) અને સત્ત્વ-સાહસવડે કરીને (ધર્મમાં) ઉદ્યમ કરીશ નહીં, તો પાછળથી વળને (એટલે શરીરનું સામર્થ્ય હાલ નથી એમ) તથા કાલને (એટલે આજ ધર્મ કરવાનો કાલ નથી એમ) શોચ કરતો (વિચાર કરતો) ચિરકાલ સુધી સંસારમાં રહીશ-ભ્રમણ કરીશ-તારે ભ્રમણ કરવું

ગાથા ૨૮૯-ચારચવ્વ । આવીલિયસ્સ । ચારકે ઇવ=કારાગારે ઇવ । આવીલિયસ્સ=આપીઢિતસ્ય ।

કિર=કિલ । ગાથા ૨૯૦-ઈણમો=ઈદમ્ । સવ્વત્થામેસુ=સર્વસ્થાન્ના પ્રાકૃતત્વાત્તૃતીયાર્થે સપ્તમી ।

ગાથા ૨૯૧-ધિઅયસત્તેણ । અત્થિહિસિ=આસ્થાસ્યાસિ । સોઅંતો ।

पडशे: अर्थात् धर्म नहीं करवाथी तुं पाछळथी घणा काळ सुधी शोक करीश के हवे शुं करुं ! शरीरमां सामर्थ्य नथी. एम तारे शोक करवानो वखत आपशे. ” २९१.

लद्धिल्लियं च बोहिं, अँकरितो नाँगयं च पँत्थितो ।

अन्नंदाइं बोहिं, लप्पँसि कयरेण मुँल्लेण ॥ २९२ ॥

अर्थ—“ हे मूर्ख ! आ भवे प्राप्त करेली बोधिने (जैन धर्मनी प्राप्तिने) नहीं करतो (नहीं आचरतो) अने अनागत एटले आवता भव संबंधी धर्मनी प्राप्तिनी प्रार्थना करतो (इच्छतो) एवो तुं बीजा भवमां ते बोधिने क्या मूल्ये करीने पामीश ? अर्थात् आ भवमां तुं धर्मने पाम्या छर्ता तेनुं आराधन करतो नथी, तो आवता भवमां तुं शी रीते तेने पामीश ? ” २९३. '

फरीथी धर्मना उद्यमरहित पुरुषोने उपदेश आपे छे—

संघयण कालबलदूसमारुयालंबणाइं धित्तूणं ।

सँव्वं चियं नियमधुरं, निरुज्जमाओ पमुच्चंति ॥ २९३ ॥

अर्थ—“निरुद्धमी (आलस्यवाळा) मनुष्यो संहनन (आजे प्रथमना जेवुं बलवान संघयण नथी), काळ (हाल दुष्काळ वर्ते छे), बळ (प्रथमना जेवुं आज बळ नथी), दुषमाकाळ (हाल पांचमो आरो वर्ते छे), अने अरुज (आज नीरोगपणुं नथी माटे शी रीते धर्म थइ शके ?) एवी रीतना आलंबनोने ग्रहण करीने (जवाब दइने) प्राप्त थयेली चारित्र, क्रिया, तप विगरे सर्व नियमनी धूसरी (भार)ने ‘चिय’ के० नक्की मूकी दे छे. पण तेवुं आलंबन लेवुं योग्य नथी. केमके समय प्रमाणे आळस तजीने यथा-शक्ति धर्ममां उद्यम करवो जोइए.” २९३.

कालस्स यं परिहाणी, संयमजोगाइं नत्थि खित्ताइं ।

जर्यणाइं वट्ठियव्वं, नँ हुं जर्यणा भँजँए अंगं” ॥ २९४ ॥

अर्थ—“वळी ‘दिवसे दिवसे काळनी हानि थती जाय छे, अने संयमने योग्य एवां क्षेत्रो पण हालमां रखां नथी; तेथी शुं करवुं ? ” ए रीतना शिष्यना प्रश्नपर गुरु उत्तर आपे छे के—यतनावडे एटले यतना पूर्वक वर्तवुं. केमके ‘हु’ के० निश्चे यतना राखवाथी चारित्ररूपी अंग भांगतुं नथी—चारित्ररूपी अंगनो भंग थतो नथी—विनाश थतो नथी. तेथी करीने यतना पूर्वक यथाशक्ति चारित्रने विषे उद्यम करवो, ए तात्पर्यार्थ छे.” २९४.

समिईकसायगारवइंदियमयवंभचेरगुत्तीसु ।

सज्झायविणयतवसत्तिओ अँ, जयँणा सुँविहियाणं ॥ २९५ ॥

अर्थ—“सारं (शोभन) छे विहित (आचरण) जेमनुं एवा सुविहित साधुओने (साधु-ओए) ईर्यादिक पांच समितितुं पालन करवुं, क्रोधादिक कषायनो निग्रह करवो, क्रुद्धि, रस अने साता ए त्रण गारवनुं निवारण करवुं, इन्द्रियोने वश करवी, जाति विगेरे आठ प्रकारना मदनो त्याग करवो, नव प्रकारनी ब्रह्मचर्यगुप्तिनुं पालन करवुं तथा वाचना-दिक पांच प्रकारनो स्वाध्याय करवो, दश प्रकारनो विनय करवो, बाह्य अने अभ्यंतर भेदे करीने बार प्रकारनुं तप करवुं, तथा पोतानी शक्तिनुं गोपन करवुं नहीं. इत्यादिक यतना करवी जोइए.” २९५.

हवे यतनानुं निरूपण करे छे.

जुंगमित्तंतरदिट्ठी, पयं पयं चरुँखुणा विसोहितो ।

अँव्वखिवत्ताउत्तो, इरियासमिओ मुँणी होई ॥ २९६ ॥

अर्थ—“युगमात्र (चार हाथ प्रमाण) क्षेत्रनी अंदर दृष्टि राखनार, पगले पगले चक्षुवडे पृथ्वीनुं विशोधन करतो एटले सारी रीते अवलोकन करतो, तथा शब्दादिक विषयोमां व्याक्षेपरहित (स्थिर मनवाळो) होवाथी धर्मध्यानमांज रहेलो एवो मुनि (त्रिकाळने जाणनार) ईर्या (गमन) ने विषे समित एटले सारी रीते उपयोगवाळो (ईर्यासमितितुं पालन करनार) कहेवाय छे.” २९६.

कँज्जे भाँसइ भाँसं, अणवज्जमकर्णणे नँ भाँसइ यँ ।

विगँहविसुत्तियपरिवज्जिओ अँ जँइ भाँसँणासमिओ ॥ २९७ ॥

अर्थ—“ज्ञानादिक कार्य सते (उपदेशादि-पठनपाठनादि निमित्ते) अनवध (निर्दोष) भाषा (वचन) बोले, अने कारण विना बोलेज नहीं, तथा चार विकथा अने विरुद्ध वचन बोलवा (चितववा) ए करीने वर्जित (रहित) एवो यति भाषा-समित एटले बोलवामां सावधान कहेवाय छे.” २९७.

बौयालमेसँणाओ, भोयँणदोसे यँ पंचँ सौहेइ ।

सौ एँसणाई समिओ, औँजीवी अन्नँहा होई ॥ २९८ ॥

गाथा २९५—इंदिय । गाथा २९६—विसोहतो ।

गाथा २९७—भाँसई । विसोत्तिय । विगह । विकथा च विरुद्धवचनजल्पनं च ताभ्यां परिवर्जितः ।

गाथा २९८—भोयणदोसेइ । भोयणादोसेय । एसणासमिओ । एसणासमिओ ।

अर्थ—“जे बेंताळीश प्रकारनी एषणा (आहारना दोष)ने तथा संयोजना विगेरे पांच प्रकारना भोजनना दोषोने शुद्ध करे छे, एटले तेवा दोषरहित आहार करे छे ते (साधु) एषणा (आहार)ने विषे समित (उपयोगवान) कहेवाय छे, (एषणासमित कहेवाय छे). अन्यथा एटले अशुद्ध अने दोषयी दुष्ट थयेळो आहार ग्रहण करे, तो ते आजीवी-आजीविकाकारी कहेवाय छे. एटले साधुनो वेष धारण करीने तेनावडे आजीविका (उदरनिर्वाह) करनार कहेवाय छे.” २९८.

पुंवि चरखू पंरिखवय, पमंजिउं जो ठवेइ गिहइ वां ।

आंयाणभंडनिखवेवणाइ, सँमिओ मुंणी होई ॥ २९९ ॥

अर्थ—“जे (मुनि) प्रथम (वस्तु ग्रहण कर्या पहेळां) चक्षुवडे परीक्षा करीने (सारी रीते जोडने) पछी रजोहरणादिकवडे प्रमार्जना करीने (पुंजीने) कोइ पण वस्तु भूमिपर स्थापन करे (मूके) छे, अथवा भूमिपरयी ग्रहण करे छे, ते मुनि आदान (भूमिपरयी वस्तुनुं ग्रहण) अने भांडना (उपकरणना) निक्षेप (पृथ्वीपर स्थापन) ने विषे समित (सावधान) होय छे. अर्थात् यतना (जयणा) पूर्वक कोइ पण वस्तुने ग्रहण करतो अथवा मूकतो साधु आदान निक्षेपणासमित कहेवाय छे.” २९९.

उच्चारपासवणखेलजल्लसिंघाण ए यं पाणविही ।

सुविवेणइ पणसे, निंसिरंतो होई तसंसमिओ ॥ ३०० ॥

अर्थ—“उच्चार (वडीनीत), प्रसवण (लघुनीत), खेल (मुखनो मळ--कफ विगेरे), जल्ल (शरीरनो मेळ); अने सिंघाण (नासिकानो मेळ) तथा च शब्दे बीजा पण परिष्ठापन करवा योग्य (परठववा योग्य) अशुद्ध भक्तपान विगेरे--ते सर्वने सुविविक्त एटले त्रसस्थावर जंतुरहित एवा सारी रीते शोधेला प्रदेशने विषे परिष्ठापन करतो (परठवतो) मुनि ते समितिवाळो एटले पारिष्ठापनिका समितिवाळो होय छे-कहेवाय छे.” ३००

कोहो माणो माया, लोभो हांसो रई यं अरई यं ।

सोगो भयं दुगंछा, पंचखकली इमे सँवे ॥ ३०१ ॥

अर्थ—“क्रोध (अप्रीति), मान (बीजाना गुणनुं असहन), माया (कपट), लोभ (गृध्रता), हास (हास्य), रति (प्रीति), अरति (अप्रीति), शोक, भय अने

જુગુપ્સાઃ એ સર્વે સાક્ષાત કલિ-ક્લેશરૂપ છે. એ દશેને-ક્લેશરૂપ જાણવા. ” ૩૦૧.

પ્રથમ ક્રોધના ભેદ (પર્યાયો) કહે છે.

કોહો કલ્હો સ્વારો, અર્વરુપરમચ્છરો અણુસઓ અ ।

ચંડત્તણમણુવસમો, તાર્મસભાવો અ સંતાવો ॥ ૩૦૨ ॥

નિચ્છોડંણ નિષ્ખંછંણ, નિરણુવત્તિત્તણં અસંવાસો ।

કંયનાસો અ અસમ્મં, વંધંઈ ઘર્ણચિક્કણં કંમ્મં ॥ ૩૦૩ ॥ યુગ્મમ્ ॥

અર્થ—“કોધ (અપ્રીતિ માત્ર), કલહ (વચનની મારામારી), સ્વાર (બીજાપર દુષ્ટ આશય રાખવો), પરસ્પર મત્સર (માંહોમાંહે મત્સર—અદેખાઈ ધારણ કરવી), અણુશય (પશ્ચાત્તાપ દટલે ક્રોધ કરવાથી પાછલ્લથી પશ્ચાત્તાપ થાય છે, માટે અણુશય પણ ક્રોધનું નામ કહેવાય), ચંડત્વ (ભૂકુટિ ચઢાવવી—વાંકી કરવી), અણુપશમ (ઉપશમનો અભાવ—શાંતપણું ન રાખવું તે), તાર્મસ ભાવ (તમોગુણ રાખવો તે), અને સન્તાપ (એ સર્વે ક્રોધના પર્યાયો—બીજાં નામ છે). ૩૦૨. વળી નિચ્છોટન (ક્રોધથી આત્માનું મલિન થવું), નિર્ભર્ત્સન (ક્રોધથી બીજાની તર્જના કરવી), નિરાણુવર્તિત્વ (ક્રોધથી બીજાની મરજી પ્રમાણે ન ચાલવું— ન વર્તવું), અસંવાસ (પરિવાર સાથે ન રહેવું—ક્રોધથી માણસ એકલો વિચરે છે, માટે અસંવાસ પણ ક્રોધનો પર્યાય કહેવાય), કૃતનાશ (કોઈએ કરેલા ઉપકારનો નાશ કરવો) તથા અશામ્ય (સમપણાનો અભાવ), એ સર્વે ક્રોધના ફલરૂપ હોવાથી ક્રોધના પર્યાયો છે. તેમને વિષે વર્તતો જીવ ગાઢ ચિક્કણાં (અત્યંત કટુરસવાળાં નિકાચિત) કર્મ વાંધે છે. માટે ક્રોધનો ત્યાગ કરવો, એ અહીં તાત્પર્યાર્થ છે.” ૩૦૩.

હવે માનના પર્યાયો કહે છે.—

માણો મયં હંકારો, પરંપરિવાઓ અં અર્ત્તંઉકરિસો ।

પરંપરિભવો વિર્યં તહાં, પરસ્સં નિંદાં અસૂઆ યં ॥ ૩૦૪ ॥

હીલાં નિરોવંયારિત્તણં, નિરંવણામયા અવિણઓ અં ।

પરંણુપચ્છાયણયા, જીવં પોવંતિ સંસારે ॥ ૩૦૫ ॥ યુગ્મમ્ ॥

અર્થ—“માન દટલે સામાન્ય રીતે અભિમાન, મદ (જાતિ વિગેરેનો ઉત્કર્ષ), અહંકાર (અહંતા—હુંકાર), પરનો (અન્યનો) પરિવાદ (અવર્ણવાદ—તે પણ માનનું નામ છે), (અ—ચ) અને આત્મોત્કર્ષ (પોતાનો ઉત્કર્ષ—આપવડાઈ, (અ—પિચ્ચનો અર્થ સમુચ્ચય—સમુદાય રૂપ છે); તથા પરપરિભવ (બીજાનો પરાભવ કરવો),

પરનિંદા (બીજાની નિંદા કરવી), અસૂયા (બીજાના ગુણોને વિષે દોષો પ્રકટ કરવા-
દોષનો આરોપ કરવો), ૩૦૪. હીલા (બીજાની હીન જાતિ વિગેરે પ્રકટ કરીને તેની
હીલના કરવી), નિરુપકારિત્વ (કોઈનો પણ ઉપકાર કરવો નહીં તે) નિરવનામતા
(સ્તબ્ધ-અક્રુદ્ધપણું-અનમ્રતા), અવિનય (ગુરુને દેવી ઉમા ન થવું, આસન વિગેરે ન
આપવું તે), અને પરગુણપ્રચ્છાદના (બીજાના જ્ઞાનાદિક ગુણોનું આચ્છાદન કરવું-
ઢાંકી દેવા તે). આ સર્વે માનરૂપ અથવા માનના ફલરૂપ હોવાથી માનના પર્યાયો છે.
તેમનું સેવન કરવાથી તેઓ પ્રાણીઓને ચતુર્ગતિ રૂપ સંસારમાં પાડે છે-નાંચે છે. માટે
તેઓ શત્રુનું કામ કરનાર હોવાથી (શત્રુરૂપ હોવાથી) તજવા યોગ્ય છે. ” ૩૦૬.

હવે માયાના પર્યાયો કહે છે—

માયા કુંડંગિ પચ્છન્નપાવયા, કુડ્ડકવડવંચનયા ।

સંવૃત્થઅસંભાવો, પરનિરુત્તેવાવહારો ઐ ॥ ૩૦૬ ॥

છલ્લ છોમ સંવૃદ્ધયરો, ગૂઢાચારત્તણં મૈદ્દ કુંટિલા ।

વીસંભૃઘાયણં પિયં, ભવંકોઢિસણસુ વિ નંડંતિ ॥ ૩૦૭ ॥ યુગ્મસ્મ

અર્થ—“ માયા-સામાન્ય માયા, કુંડંગિ તે મહાગહન (ગાઢ-નિબિડ માયા),
પ્રચ્છન્નપાપા તે છાની રીતે પાપકર્મનું કરવું, કૂડ (છદ્મ), કપટ, વંચનતા (મા-
યાવડે બીજાને છેતરવું તે), સર્વે પદાર્થોનો અસદ્ભાવ (અસત્પ્રરૂપણા) દટલે
હોય બીજું અને કહેવું બીજું, પરના નિષેધ (ન્યાસ-થાપણ)નો અપહાર (ઓલ્લવવું)
તે પરન્યાસાપહાર, ચ કે૦ અને માયાવડે પરને છલે માટે છલ્લ પણ માયાનો પર્યાય છે,
છોમ તે છદ્મ, સંવૃત્થિકર (પોતાનું કાર્ય સાધવા માટે માયાવડે ગાંડું બંધવું), ગૂઢાચા-
રિત્વ (માયાવડે ગુપ્ત વિચરવું), કુંટિલ (વક્ર) મતિ, અને વિશ્વાસઘાતઃ એ સર્વે
માયાના પર્યાયો છે. તે માયા સૌ કોટી સંસારને (ભવને) વિષે પણ નડે છે-દુઃખદાયી
થાય છે. અર્થાત્ માયાવડે બાંધેલાં કર્મોં ક્રોડોગમે ભવ થઈ ગયા છતાં પણ ભોગવ્યાં
વિના ક્ષય પામતાં નથી. માટે તે તજવી—” ૩૦૬-૩૦૭.

હવે લોભના ભેદો કહે છે—

લોભો અંદ્રસંચયસીલયા યૈ, કિલ્લિટ્તણં અંદ્રમમત્તં ।

કર્પ્પન્નમપરિભોગો, નર્દવિનદે યૈ આંગલં ॥ ૩૦૮ ॥

મુંચ્છા અદ્વહુધળલોભયા યૈ, તપ્પાવભાવણાય યૈ સંયા ।

બોલંતિ મહાધોરે, જંમરણમહસમુદ્દામિ ॥ ૩૦૯ ॥ યુગ્મસ્મ ॥

અર્થ—“લોભ-સામાન્ય લોભ, અતિસંચયશીલતા (લોભવડે એક જાતની અથવા ઘણી જાતની વસ્તુઓનો અતિ સંચય કરવાના સ્વભાવપણું), ક્ષિપ્ત્વ (લોભવડે મનની ક્ષિપ્તા-કલુષતા), અતિ મમત્વ (વસ્તુપર અત્યંત મમતા-મારા-પણું), કલ્પ્યાન્નનો અપરિભોગ (ભોગવવા યોગ્ય અન્નાદિક વસ્તુનો અપરિભોગ ઇટલે તે ન ભોગવવું અને કૃપણતાને લીધે સ્ત્રાવ અન્નને પણ નાંચી ન દેતાં સ્વાવું તે), અશ્વાદિક વસ્તુઓ નાશ પામે છતે અને ધાન્યાદિક વસ્તુઓનો વિનાશ થયે છતે આગલ્લ ઇટલે રોગાદિક ઉત્પન્ન થવા, તે નષ્ટ વિનષ્ટાકલ્પ્ય નામનો લોભપ્રકાર કહેવાય છે. ૩૦૮. તથા મૂર્છા (મૂઢતા-ધન ઉપર તીવ્રરાગ), અતિબહુધનલોભતા (ઘણા ધન ઉપર અત્યંત લોભપણું) તથા સદા-સર્વદા તદ્ભાવભાવના (લોભપણાઈ કરીને મનમાં તેજ ભાવનું વારંવાર ચિંતવન-કરવું)-એ સર્વે લોભના સામાન્ય અને વિશેષ ભેદો છે. તેઓ સંસારી (પ્રાણી)ને મહાધોર (અતિ ભયંકર) જરામરણના પ્રવાહરૂપ મહાસ-મુદ્રમાં ઘોળે છે-હુવાડે છે-માટે તેવા દારુણ લોભનો ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે.” ૩૦૯.

ऐएसु जो न वट्टिजा, तेणं अप्पा जहट्ठिओ नाओ ।

मणुआण माणंणिज्जो, देवाण वि^१ देवयं दुज्जा^२ ॥ ३१० ॥

અર્થ—“એ ક્રોધાદિક કષાયોને વિષે જે (તત્ત્વજ્ઞ) પુરુષ નથી વર્તતો-કષાયોને નથી કરતો, તે પુરુષે પોતાના આત્માને યથાસ્થિત (સત્ય-કર્મથી ભિન્ન-શુદ્ધ સ્વરૂપ-વાળો) જાણેલો છે એમ સમજવું, અને તે પુરુષ મનુષ્યોને માનનીય તથા હિંદ્રાદિક દેવોના પણ દૈવત રૂપ (હિંદ્રોને પણ પૂજ્ય) થાય છે.” ૩૧૦.

હે તે કષાયોને સર્પાદિકની ઉપમા આપે છે—

जो भासुरं भुअंगं, पयंडदाढाविसं विधट्टेइ ।

तत्तो चियं तस्संतो, रोसंभुअंगोवमाणमिणं ॥ ३११ ॥

અર્થ—“જે પુરુષ ભાસુર (રૌદ્ર-ભયંકર) અને જેની દાઢમાં પ્રચંડ વિષ રહેલું છે એવા ભુજંગ (સર્પ)નો (લાકડી વિગેરેથી) સ્પર્શ કરેછે, તો નિશ્ચે તે સર્પથીકીજ તે (પુરુષ)નો અંત (મરણ) થાય છે. આ રૌદ્ર રોષ (ક્રોધ) રૂપી ભુજંગનું અહીં ઉપમાન જાણવું: ઇટલે કે રોષ ભુજંગનો પણ સ્પર્શ કર્યો હોય તો તે સંયમ (ચારિત્ર) રૂપી જીવિતનો નાશ કરે છે. માટે રૌદ્ર સર્પની જેમ તેનો ત્યાગ કરવો.” ૩૧૧.

जो आंगलेइ भत्तं, कयंतकालोवमं वणंगइदं ।

सो तेणं चियं चुज्जइ, माणगइदेण इत्थुंवमा^२ ॥ ३१२ ॥

ગાથા ૩૧૧-મુયંગં । ભાસુરં=રૌદ્રં । રોસમુયગો ।

ગાથા ૩૧૨-આંગલેઇ=આકર્ષયતિ-ગૃહ્ણતિ । વણગયંદં । છુજ્જઇ । ચુજ્જઇ=ચૂર્ણયતે-ચૂર્ણોક્રિયતે ।

માણગયંદેણ । ઇત્થમુપમા ।

सोगं संतावं अधिइं चँ, मेन्नं चँ वेमणुस्सं चँ ।

कारुन्न रुन्नंभावं, नँ साहुँधम्मंमि ईच्छंति ॥ ३१९ ॥

अर्थ—“ पोताना संबंधीना मरणथी शोक करवो, संताप (अत्यंत उचाट करवो), अधृति (अरे ! हुं शी रीते आवा गामने अथवा आवा उपाश्रयने छोडी शकीश ? एम विचारवुं), मन्नु (इंद्रियोनो रोध अथवा विकलता), वैमनस्य (चित्तनी विकलता-एटले के शोकवढे आत्मघातनो विचार करवो), कारुण्य (थोहुं रुदन करवुं), तथा रुन्नभाव ते मोटेथी रुदन करवुं. आ सर्वे शोकना भेदोमांथी एक पण प्रकारने साधुओ इच्छता नथी—करता नथी. ” ३१९.

हवे भयद्वार कहेछे—

भय संखोह विँसाओ, मग्गविभेओ विँभीसियाओ अँ ।

परमग्गदंसणाणि र्यँ, दढधम्मणं कैँओ हुँति ॥ ३२० ॥

अर्थ—“ कातरपणा (बीकणपणा)ए करीने अकस्मात् भय पामवो, संक्षोभ एटले चौरादिकने जोइने नासी जवुं, विषाद ते दीनता, मार्गविभेद ते मार्गमां सिंहादिकने जोइने त्रास पामवो, विभीषिका ते वेताळ—भूत विगेरेथी त्रास पामवो (आ वे प्रकार जिनकल्पीने माटेज जाणवा), तथा भयथी अथवा स्वार्थथी परतीर्थिकना मार्गनी प्ररूपणा करवी अथवा बीजाओने भये करी मार्ग देखाडवो. आ सर्वे भयना प्रकारो दढधर्मवाला साधुओने क्यांथी होय ? ” नज होय. ३२०.

हवे जुगुप्सा द्वार कहे छे—

कुँच्छा चिलीणमलसंकडेसु, उँवेवओ अँणिठेसु ।

चरँवुनियत्तणमसुँभेसु, नँत्थि दँव्वेसु दंतारणं ॥ ३२१ ॥

अर्थ—“ अपवित्र मले करीने भरेला एवा (मृत कलेवरो)ने विषे कुत्सा (जुगुप्सा), अनिष्ट एवा मलिन देह अने वस्त्रादिकने विषे (तेनी उपर) उद्वेग तथा अशुभ एटले जेतुं कीडाओए भक्षण कर्युं होय एवा कृतरा विगेरे पदार्थोने जोइने नेत्रोने (दृष्टिने) पाछां वाळ्वां. ए सर्वे जुगुप्साना प्रकार दांत (साधुओ)ने होता नथी. ” ३२१.

गाथा ३१९—अधिंयं । साहुधम्मंमि । गाथा ३२०—विभीसीयाओअ । परमग्गदरिसणाणि ।

गाथा ३२१—मलसंकिलेसु । चिलीण शब्देन अपवित्र । दंतारणं=दांताना—मुनिनां ।

ऐयंपि नांम नाँऊण, मुज्झियव्वंति नूण जीवस्स ।

फेडेऊण न तीरंइ, अईबेलिओ कम्मसंघाओ ॥ ३२२ ॥

અર્થ—“ નામ (પ્રસિદ્ધ) ઇટલે જિનભાષિત ઇવા તે પૂર્વે કહેલા કષાયાદિકને જાણીને પળ નિશ્ચે શું જીવને મૂઢ થવું યોગ્ય છે ? અર્થાત્ યોગ્ય નથી. (ત્યારે જ્ઞાપટે જીવ મૂઢ થતો હશે ? તેનો જવાબ આપે છે કે—) તોપણ જીવ તે કષાયોને દૂર કરવા શક્તિમાન થતો નથી. કેમકે કર્મસંઘાત—આઠ કર્મનો સમુદાય અતિવલ્લવાન છે; જેથી તે કર્મને પરાધીન થયેલો આ જીવ અકાર્યની સન્મુખ થાય છે, અકાર્ય કરવા તત્પર થાય છે.” ૩૨૨.

जैह जैह बहुस्सुओ सम्मओ अँ, सीसँगणसंपरिवुडो अँ ।

अँविणिच्छिओ अँ समए, तँह तँह सिद्धंतपडिणीओ ॥ ३२३ ॥

અર્થ—“ જેમ જેમ બહુશ્રુત (ઘણું શ્રુત જેણે સાંભળ્યું છે ઇવો અથવા જેણે ઘણા શ્રુતનો અભ્યાસ કર્યો છે ઇવો) થયો, તથા ઘણા (અજ્ઞાની) લોકોને સંમત (ઇષ્ટ) થયો; વળી શિષ્યના સમૂહવડે (ઘણા પરિવારવડે) પરિવૃત્ત થયો, તોપણ જો તે સમય (સિદ્ધાન્ત)માં અનિશ્ચિત (રહસ્યના જ્ઞાનરહિત) ઇટલે અનુભવરહિત હોય, તો તેમ તેમ તેને સિદ્ધાન્તનો પ્રત્યનીક (શત્રુ) જાણવો; અર્થાત્ તત્ત્વને જાણનાર થોડા શ્રુતવાલો હોય તોપણ તે મોક્ષમાર્ગનો આરાધક છે; પળ બહુશ્રુત છતાં તત્ત્વજાણ ન હોય તો તે મોક્ષમાર્ગનો આરાધક નથી પળ વિરાધક છે, એમ જાણવું.” ૩૨૩.

हवे ऋद्धिगारव विषे कहे छे—

पर्वराइं वच्छपायासणोवगरणाइं एस विभवो मे ।

अँविय मर्हाजणनेया, अँहं तिँ अँहं इद्धिगारविओ ॥ ३२४ ॥

અર્થ—“ આ પ્રવર (પ્રધાન) ઇવાં વત્તો, પાત્રો, આસનો અને ઉપકરણો વિગેરે મારો વિભવ (વૈભવ) છે. (અપિચ—ફરીના અથવા સમુચ્ચયના અર્થમાં છે). વળી હું મહાજન ઇટલે પ્રધાનજનોને વિષે નેતા (નાયક) છું. મહાજનનો આગેવાન છું એમ વિચારનાર ઋદ્ધિગારવવાલો કહેવાય છે, અથવા અપ્રાપ્ત (નહીં પ્રાપ્ત થયેલી) ઋદ્ધિની વાંછા કરનાર પળ ઋદ્ધિગારવવાલો કહેવાય છે.” ૩૨૪.

हवे रसगारव कहे छे—

अरसं विरसं लूहं, जहोववन्नं च निच्छिण भुत्तुं ।

निद्धाणि पेसलाणि यं, मग्गइ रसगारवे गिद्धो ॥ ३२५ ॥

अर्थ—“ रसगारवने विषे गृद्ध (लोलुप) थयेलो मनुष्य (साधु) भिक्षाने माटे फरतां जेवो प्राप्त थयो तेवो अरस (रस रहित), विरस (जीर्ण थयेलो) अने वाळ विगेरे रूक्ष (लुखो) आहार खावाने इच्छतो नथी; अने स्निग्ध (स्नेहवाळा) एटले घणा घीवाळा तथा पेशल (पुष्टि करनारा) आहारने मागे छे—इच्छे छे. तेवा साधुने रसगारव एटले जिह्वाना रसना गारवमां गृद्ध जाणवो. आ रसगारवन्तुं स्वरूप जाणवुं. ” ३२५.

हवे सातागारव कहे छे—

सुस्सूसई सरीरं, सयणासणवाहणापसंगपरो ।

सायागारवगुरुओ, दुखस्स न देई अण्णाणं ॥ ३२६ ॥

अर्थ—“ पोताना देहनी शुश्रूषा (स्नानादिकवडे शोभा) करनार तथा कोमळ शयन (शय्या) अने आसन (पादपीठ) विगेरेनी कारण विना वाहना (सेवा) नी—भोगववानी आसक्तिमां तत्पर एवो सातागारववडे गुरु (भारे) थयेलो मनुष्य (साधु) पोतानो आत्मा दुःखने आपतो नथी, एटले पोताना आत्माने दुःख देतो नथी. ” ते सातागारव जाणवो. ३२६.

हवे इंद्रियद्वार कहे छे—

तवकुलच्छायामंसो, पंडिच्चफंसणा अणिहपहो ।

वसणाणि रणमुहाणि यं, इंदियवसगा अणुहवन्ति ॥ ३२७ ॥

अर्थ—“ बार प्रकारनुं तप, कुल ते पितृपक्ष अने छाया ते पोताना शरीरनी शोभा ए त्रणेनो भ्रंश (नाश), पांडित्य (चातुर्य) नी फंसणा ते मलीनता, अनिष्ट पथ (महा संसारमार्ग) नी वृद्धि, अनेक प्रकारनी आपात्ति, मरण विगेरे व्यसनो (कष्टो) तथा रणमुख एटले संग्रामना मोखरामां पडवुं. एटला पदार्थोने इंद्रियने वश थयेला पुरुषो अनुभवे छे. ” ३२७.

सहेसु न रजिज्जा, ख्वं देहुं पुणो न इखिज्जा ।

गंधे रसे अ फासे, अमुच्छिओ उज्जमिज्ज मुणी ॥ ३२८ ॥

गाथा ३२५—निच्छण । भुत्तुं । लूहं=लूक्ष-रूक्ष ।

गाथा ३२६—सुस्सूसई । दुखस्सनदेई ।

गाथा ३२७—पंडिच्चफंसणा । पांडित्यमलीनता । वसग्गा ।

गाथा ३२८—रजिज्जा । इखिज्जा । इखिज्जा=इक्षेत ।

અર્થ—“ ગંધને વિષે (કર્પૂરાદિક સુગંધી દ્રવ્યને વિષે), રસને વિષે (શર્કરા વિગેરે મિષ્ટ પદાર્થોના આસ્વાદને વિષે) અને સુકોમલ શય્યાદિકના સ્પર્શને વિષે મૂર્છા નહીં પામેલા મુનિએ વીણાના તથા સ્ત્રીના સંગીતના શબ્દોમાં રંજિત (રક્ત) થવું નહીં; તથા રૂપ એટલે સ્ત્રી વિગેરેના અવયવની સુંદરતા જોઈને રાગબુદ્ધિથી વારંવાર તેની સન્મુખ જોવું નહીં, પરંતુ (ધર્મને વિષે) ઉદ્યમ કરવો. ” ૩૨૮.

નિહંયાણિ હયાંણિ યૌ, ઇંદિઆણિ ઘાઁહ ણં પર્યત્તેણં ।

અહિર્યત્થે નિહંયાઈ, હિર્યંકજ્જે પૂર્યંણિજ્ઞાઈ ॥ ૩૨૯ ॥

અર્થ—“ સાધુઓને ઇંદ્રિયોના વિષયભૂત પદાર્થોમાં રાગદ્વેષ કરવાનો અભાવ હોવાથી તેમનાં ઇંદ્રિયો નિહત (હળાવેલાં) છે, અને તે ઇંદ્રિયોના આકાર કાયમ હોવાથી અને પોતપોતાના વિષયોને ગ્રહણ કરતી હોવાથી અહત કે ૦ નહીં હળાવેલાં છે. એટલે કાંઈક હળાવેલાં અને કાંઈક નહીં હળાવેલાં હોય છે. એવાં ઇંદ્રિયોનો (ણં—વાક્યની શોભા માટે છે) હે સાધુઓ ! તમે ઘાત કરો એટલે પ્રયત્નવડે વશ કરો. તે ઇંદ્રિયો પોતપોતાના વિષયમાં રાગદ્વેષ કરવા રૂપ અહિત અર્થમાં હળવા યોગ્ય છે, અને સિદ્ધાંતાદિક હિતકાર્યમાં પૂજવા યોગ્ય એટલે રક્ષણ કરવા યોગ્ય છે. ” ૩૨૯.

હવે મદદ્વાર કહે છે.—

જાંઈકુલરૂવવલસુઅતવલાભસરિય અઢમયમત્તો ।

એયાંઈ ચિંય વંધઈ, અંસુહાઈ વંહું ચ સંસારે ॥ ૩૩૦ ॥

અર્થ—“ જે (મનુષ્ય) જાતિ તે બ્રાહ્મણાદિક, કુલ તે પોતાનો વંશ, રૂપ તે શરીરનું સૌભાગ્ય, વલ તે શરીરનું સામર્થ્ય, શ્રુત તે શાસ્ત્રનું જ્ઞાન, તપ તે છટ્ટ અઢમાદિક, લાભ તે દ્રવ્યાદિકની પ્રાપ્તિ અને શ્રી તે એશ્વર્ય—પ્રભુતા. એ આઠ પ્રકારના મદ (અહંકાર) થી મત્ત થયેલો હોય—તેનો ગર્વ કરતો હોય તે નિશ્ચે આ સંસારમાં ઘણીવાર એ જાતિ વિગેરેજ અશુભ વાંધેછે. એટલે કે આ આઠમાંથી જે જે વસ્તુનો ગર્વ કરે તે તે વસ્તુજ આવતા ભવમાં હીનતર પામે છે. ” ૩૩૦.

જાંઈએ ઉત્તમાએ, કુંલે પહાંણમિ રૂવમિસ્સરિયં ।

વલ્લંવિજ્ઞાયતવેણ યં, લાભંમણં ચં જો સિંસે ॥ ૩૩૧ ॥

ગાથા ૩૨૯—નિહિયાણિ હિયાણિય । પર્યત્તેણ । ઘાઁહ=ઘાતયત—વશીકૃત । અહિર્યત્થે । નિહિયાઈ

ગાથા ૩૩૦—મુય । એયા ચિય વંધઈ ।

ગાથા ૩૩૧—જાંઈડે । વિજ્ઞાઈ । સિંસેત્=નિંદતિ ।

સંસારમર્ણવયગ્મં, નીર્યંઢાણાઈ પાર્વમાણો ય ।

મર્મઈ અણંતં કાલં, તમ્હાંઓ મૈંણ વિવંજિજ્ઞા ॥૩૩૨॥ યુગ્મમ્ ॥

અર્થ—“જે માણસ પોતાની ઉત્તમ જાતિવડે (મારી જાતિ ઉંચી છે અને તારી જાતિ નીચ છે એવી રીતે), પ્રધાનકુલમાં રહ્યો છતો એટલે પ્રધાન (ઉંચ) કુલવડે, રૂપવડે, ऐश्वर्यવડે, બલ (સામર્થ્ય)વડે, વિદ્યા (જ્ઞાન)વડે, તપવડે અને લાભના મદ કરીને બીજાની ટિંસા કે. નિંદા કરે છે. (૩૩૧). તે માણસ આ ચાર ગતિરૂપ અનંત સંસારમાં નીચ સ્થાનાદિક (હીન જાત્યાદિક)ને પામીને અનંત કાલ સુધી ભ્રમણ કરે છે, એટલે અનંત સંસારની ટુદ્ધિ કરે છે. માટે (ઢાહ્યા પુરુષે) તે મદો (અહંકારો)-ને વર્જવા—તેનો ત્યાગ કરવો.” ૩૩૨.

સુદ્ધુ વિં જઈ જયંતો, જાઈમયાઈસુ મુજ્ઞઈ જોઉં ।

સો મેઅજ્જરિસી જંહા, હરિણસબલુવં પરિહાઈ ॥ ૩૩૩ ॥

અર્થ—“ જે કોઈ યતિ (સાધુ) સુષ્ટુ કે. ગાઢ—અત્યંત યતના કરતો છતો પણ જાતિ મદાદિકને વિષે મોહ પામે છે (ગર્વ કરે છે), તે મેતાર્ય ઋષિ (સાધુ)ની જેમ અને હરિકેશીવલ સાધુની જેમ જાત્યાદિવડે હીન થાય છે—હીન જાતિવાળો થાય છે. આ વગ્ને મુનિની કથા પૂર્વે કહેલી છે.” ૩૩૩.

હે નવ પ્રકારની બ્રહ્મચર્યની ગુપ્તિનું દ્વાર કહે છે—

ઈત્થિંપસુસંકિલિઢં, વસહિં ઈંત્થીકહં ચં વંજંતો ।

ઈત્થિંજણસંનિસિજ્ઞં, નિરૂવણં અંયુંવંગાણં ॥ ૩૩૪ ॥

પુર્વેરયાણુસસરણં, ઈત્થીજ્ઞણવિરહરૂવવિલવં ચં ।

અઈર્વહુઅં અઈર્વહુસો, વિવંજંતો અં આહારં ॥ ૩૩૫ ॥

વંજંતો અં વિમૂસં, જંઈજ્ઞ ઈંહ બંમૈંચેરયુત્તીસુ ।

સાહુ તિંયુત્તિયુત્તો, નિંહુઓ દંતો પંસંતો અં ॥૩૩૬॥ત્રિભિર્વિશેષકમ્ ॥

અર્થ—“ ત્રણ (મન, વચન, કાયાની) ગુપ્તિ કરીને ગુપ્ત એટલે મન, વચન

ગાથા ૩૩૨—અણવદગમે=અનંતે । તમ્હાઉ । ગાથા ૩૩૩—જાયમયાઈસુ । મુજ્ઞઈ=મુલ્કાતિ । મનઈ=મજ્જતિ । જોઉ=ચસ્તુ । મેઅજ્જરિસિ । હરિણસુવલુવં પરિહાઈ । ગાથા—૩૩૪ સંકિલિઢં । સ્ત્રીપશુસહિતાં । ગાથા ૩૩૫—વિવજંતો । રૂવવિહવં । વિલવં=વિલાપવચનં । રતં કામક્રીડા । અયવહુયં । અયવહુસો । વિવજ્જયંતો યં । ગાથા ૩૩૬—નિહુઓ=નિમ્મત્ત ।

અને કાયાના યોગનો નિરોધ કરનાર, નિમૃત (શાંતતાથી વ્યાપારરહિત), દાંત (ઇન્દ્રિયોનું દમન કરવામાં તત્પર) તથા પ્રશાંત (કષાયના વલ્લને જીતનાર) એવા સાધુએ સ્ત્રી (માનુષી અથવા દેવી) અને પશુ (તિર્થંચો) એ કરીને સહિત એવી વસતિ (ઉપાશ્રય) ને વર્જવી (૧), સ્ત્રીઓના વેષ અને રૂપ વિગેરેની કથા વર્જવી (૨), સ્ત્રીજનનું આસન (જે સ્થાને તે બેઠી હોય તે સ્થાન) વર્જવું (સ્ત્રીના ઉઠ્યા પછી પણ અમુક વચ્ચે સુધી તે સ્થાને બેસવું નહીં) (૩), સ્ત્રીઓના અંગનું નિરૂપણ તે નિરિક્ષણ ન કરવું (સ્ત્રીઓનાં ચક્ષુ, મુખ, હૃદયાદિક અંગોપાંગને રાગબુદ્ધિથી જોવાં નહીં) (૪), ૩૩૪. પર્વરતાનુસ્મરણ કે ૦ ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યા પહેલાં ગૃહસ્થાશ્રમમાં કરેલી કામ-ક્રીડાનું સ્મરણ વર્જવું (૫), સ્ત્રીજનના વિરહરૂપ વિલાપના વચનનું શ્રવણ રાગનો હેતુ હોવાથી વર્જવું (૬), અતિ વહુ (કંઠ સુધી ભરીને) આહાર વર્જવો (૭), અતિવહુ પ્રકારનો (સ્નિગ્ધ, મધુર વિગેરે) આહાર વર્જવો (૮), ૩૩૫. તથા વિભૂષા (અંગની શોભા) ને વર્જવી (૯). આ નવ બ્રહ્મચર્યની ગુપ્તિને વિષે બ્રહ્મચર્યના રક્ષણ માટે યત્ન કરવો. ” ૩૩૬.

યુજ્જોરુવયણકસ્વોરુઅંતરે તંહ યંતરે દંડું ।

સાંહરડ તંઓ દિઠિં, નં બંધંઈ દિઠિં દિઠિં ॥ ૩૩૭ ॥

અર્થ—“ સાધુ પુરુષ સ્ત્રીનું ગુહ્યસ્થાન (સ્ત્રીચિન્હ), ઊરુ (બે જંઘા), વદન (મુખ), કક્ષા (કાચ) તથા ઊરસ (હૃદય) ના અંતર (મધ્યભાગ) ને તથા સ્તનના અંતરને જોઈને તે સ્થાનોથકી દાષ્ટિને સંહરે છે—દાષ્ટિને રેંચી લેછે, તેમજ સ્ત્રીની દાષ્ટિ સાથે પોતાની દાષ્ટિને વાંધતા નથી—મેલવતા નથી. અર્થાત્ કાર્યપ્રસંગે પણ નીચું મુખ રાખીનેજ સ્ત્રીની સાથે વાત કરે છે. ” ૩૩૭.

હવે સાતમું સ્વાધ્યાય દ્વાર કહે છે—

સજ્ઞાણ પૈસત્યં, જ્ઞાણં જાણંઈ યં સંવવપરમત્યં ।

સજ્ઞાણ વટ્ટંતો, સ્વંણે સ્વંણે જાઈં વેરંગં ॥ ૩૩૮ ॥

અર્થ—“ વાચનાદિક પાંચ પ્રકારના સ્વાધ્યાયે કરીને પ્રશસ્ત (ભવ્ય) ધ્યાન (ધર્મધ્યાનાદિક) થાય છે, અને સર્વ પરમાર્થ (વસ્તુસ્વરૂપ) ને જાણેછે. તેમજ સ્વાધ્યાયમાં વર્તતા મુનિને ક્ષણે ક્ષણે વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે; અર્થાત્ રાગદ્વેષ રૂપ વિષ દૂર થવાથી નિર્વિષ થાય છે. ” ૩૩૮.

ઉઠ્ઠમહતિરિયલોએ, જોઈસવેમાણિયા યં સિંદ્ધી યં ।

સર્વો લોગાલોગો, સંજ્ઞાયવિઉસ્સ પંચરુવો ॥ ૩૩૯ ॥

અર્થ—“સ્વાધ્યાય (સિદ્ધાન્ત)ને જાણનાર એવા મુનિને ઊર્ધ્વલોક, અધોલોક ને તિર્યગ્લોક—એ ત્રણે લોકનું સ્વરૂપ, ચંદ્ર સૂર્યાદિ જ્યોતિષ્ક, વૈમાનિકના નિવાસ અને સિદ્ધિસ્થાન (મોક્ષ), એ સર્વ લોકાલોકનું સ્વરૂપ પ્રત્યક્ષ છે. ચૌદ રજ્જુ પ્રમાણ લોક અને તેથી ભિન્ન અપરિમિત અલોક, તેનું સ્વરૂપ સ્વાધ્યાયને બઠે મુનિ જાણે છે.” ૩૩૯.

જો નિચ્ચકાલ તવસંજમુજ્જઓ, નં વિં કરેઈ સંજ્ઞાયં ।

અર્લસં સુહંસીલજણં, નં વિં તં ઠંવેઈ સંહુપણ ॥ ૩૪૦ ॥

અર્થ—“જે સાધુ નિરંતર તપ તથા પાંચ આશ્રવના નિરોધ રૂપ સંયમને વિષે ઉદ્યમવાન છતાં પણ અધ્યયન અધ્યાપન રૂપ સ્વાધ્યાય ન કરે—સ્વાધ્યાયને વિષે ઉદ્યમ ન કરે, તો તે આલ્સુ અને સુહર્શીલ (સુખમાં લંપટ) મુનિને લોકો સાધુ માર્ગમાં સ્થાપન કરતા નથી—સાધુ તરીકે ગણતા નથી. કારણ કે જ્ઞાન અને ક્રિયા એ બન્ને વહેજ મોક્ષ છે તેથી તે બંનેનું આરાધન કરવું જોઈએ.” ૩૪૦. સાતમું સ્વાધ્યાયદ્વાર કહું, હવે આઠમું વિનયદ્વાર કહે છે—

વિંણઓ સાંસણે મૂલં, વિંણીઓ સંજઓ મંવે ।

વિંણ્યાઓ વિંપ્પમુક્કસ્સ, કંઓ ધંમ્મો કંઓ તંવો ॥ ૩૪૧ ॥

અર્થ—“વિનય એ શાસન એટલે જિનભાષિત દ્વાદશાંગીને વિષે (દ્વાદશાંગીનું) મૂલ છે. વિનયવાલો સાધુ જ સાધુ થાય છે (કહેવાય છે). વિનયથી વિપ્રમુક્ત—રહિત (અષ્ટ થયેલા) ને ધર્મ ક્યાંથી અને તપ (પણ) ક્યાંથી હોય? અર્થાત્ વિનય વિના ધર્મ અને તપ વંને હોતાં નથી.” ૩૪૧.

વિંણઓ આંવહઈ સિંરિં, લંહઈ વિંણીઓ જંસં ચં કિંતિં ચં ।

નં કંયાઈ ડુંવિણીઓ, સંકંજ્જસિદ્ધિં સંમાણેઈ ॥ ૩૪૨ ॥

અર્થ—“વિનય બાહ્ય અને આશ્ર્યંતર લક્ષ્મીને પ્રાપ્ત કરે છે. વિનયવાન પુરુષ યશ (સર્વ દિશામાં વ્યાપ્ત થનારું) અને કીર્તિ (એક દિશામાં પ્રસરનારી)ને પામે છે.

દુર્વિનીતિ (વિનય રહિત) પુરુષ પોતાના કાર્યની સિદ્ધિને કદાપિ પામતો નથી. અવિ-
નીતની કાર્યસિદ્ધિ થતી નથી.” ૩૪૨.

વિનયદ્વાર કહ્યું. હવે તપતું દ્વાર કહે છે—

जह जह खँमइ सँरिरं, धुवँजोगा जहँ जहा न हाँयंति ।

कर्मकरवओ ॐ विउँलो, विवित्तँया इंदियँदमो ॐ ॥ ३४३ ॥

અર્થ—“ જેમ જેમ (જેવી રીતે) શરીર સહન કરે (વઠ્ઠહીન ન થાય) અને
જેમ જેમ ધ્રુવયોગ એટલે પ્રતિલેખના (પઢિલેહના) પ્રતિક્રમણ વિગેરે નિત્ય યોગો
(ક્રિયાઓ) હીન ન થાય (કરી શકાય), એ પ્રમાણે તપ કરવો. તેવી રીતે તપ કર-
વાથી વિપુલ (વિસ્તારવાળા) કર્મનો ક્ષય થાય છે, તથા વિવિક્તતા એ કરીને એટલે
‘આ જીવ દેહથી ભિન્ન છે અને આ દેહ જીવથી ભિન્ન છે’ એવી ભાવના એ કરીને ઇન્દ્રિયોતું
દમન પણ થાય છે ” ૩૪૩.

जइ ताँ असँकणिजं, न तरँसि काऊँण तो ईमं कीसँ ।

अप्यायत्तं नँ कुणँसि, संजमँजयणं जँईजोगं ॥ ३४४ ॥

અર્થ—“ જો કદાચ હે શિષ્ય ! અશક્ય એવી સાધુપ્રતિમા તપસ્યાદિક ક્રિયા
કરવાને તું શક્તિમાન ન હોય, તો હે જીવ ! આ આત્માને સ્વાધીન અને સાધુજનને
યોગ્ય એવી સંયમ યત્નને (પૂર્વ કહેલા ક્રોધાદિકના જયને) કેમ કરતો નથી ? અર્થાત્
તપસ્યા કરવાની શક્તિ ન હોય તો ક્રોધાદિકનો જય કરવામાં યત્ન કર.” ૩૪૪.

॥ इति तपोद्वारम् ॥

जायंमि देहसंदेहयंमि, जयँणाए किंचिँ सेविँजा ।

अँह पुँण सँजो अ निरुँजमो अ, तो संजमो कँतो ॥ ३४५ ॥

અર્થ—“ સાધુ એ દેહને વિષે સંદેહ એટલે મહારોગાદિક કષ્ટ ઉત્પન્ન થાય ત્યારે
યત્નવાદે (સિદ્ધાંતની આજ્ઞા પૂર્વક) કાંઈક (સાવચ-અશુદ્ધ આહારાદિક) સેવન કરવું.
પણ પછીથી જ્યારે સજ્જ (નીરોગી) થાય ત્યારે પણ જો તે (સાધુ) નિરુદ્ધમી થાય,
એટલે શુદ્ધ આહારાદિક લેવામાં ઉદ્યોગ ન કરે અને અશુદ્ધજ ગ્રહણ કરે, તો તેનું
સંયમ શી રીતે કહેવાય ? નજ કહેવાય. કેમકે આજ્ઞા વિરુદ્ધ આચરણ કરવાથી તેનું
સંયમ કહેવાય નહીં.” ૩૪૫.

मीं कुणँउ जई तिगिँच्छं, अहियासेऊण जई तरई सैम्मं ।

अहियासितस्स पुणो, जई से जोगा नं हायंति ॥ ३४६ ॥

अर्थ—“ जो (साधु) ते रोगोने सारी रीते सहन करवाने समर्थ होय, तथा जो रोगने सहन करता एवा ते साधुना जोगो (प्रतिलेखनादिक क्रियाओ) हीन न थाय तो यतिए चिकित्सा (रोगनी प्रतिक्रिया—औषध) न करवी; अर्थात् जो संयमनी क्रियाओ रोगने कीधे सीदाती होय—शिथिल थती होय तो चिकित्सा करवी.” ३४६.

निच्चं पवयणसोहाकराण, चरैणुज्जुआण साहूणं ।

संविग्गविहारीणं, सर्व्वपयत्तेण कायव्वं ॥ ३४७ ॥

अर्थ—“ नित्य प्रवचननी (जिनशासननी) शोभा (प्रभावना) करनारा, चारित्रने विषे उद्यम करनारा अने संविग्र एटले मोक्षनी अभिलाषावडे विहार करवाना स्वभाववाला एवा साधुओनुं सर्व प्रयत्न (शक्ति) वडे वैयावच्च करवुं.” ३४७.

हीणस्सं विसुद्धपरूवगस्स, नाणाहियस्स कायव्वं ।

जणँचित्तगहणत्थं, करिंति लिंगावसेसे विं ॥ ३४८ ॥

अर्थ—“ विशुद्ध प्ररूपणा करनार अने ज्ञान (सिद्धान्तना ज्ञान) थी अधिक (संपूर्ण) एवा हीनतुं पण एटले शिथिलाचारीनुं पण वैयावृत्त्य करवुं; अर्थात् क्रियाहीन छतां पण जो ज्ञानी होय तो तेनुं वैयावृत्त्य करवुं उचित छे. बली जनना (लोकना) चित्तने ग्रहण (रंजन) करवा माटे एटले के ‘ आ लोकोने धन्य छे के तेओ गुणवान छतां पण उपकारबुद्धिथी निर्गुणनुं पण वैयावृत्त्य करे छे. ’ एवी रीते लोकना चित्तने प्रसन्न करवा माटे मात्र लिंगधारीने विषे पण वैयावृत्त्य करे छे; अर्थात् लोकापवादनुं निवारण करवा माटे ज्ञान अने क्रियाथी हीन एवा वेषधारीनुं पण वैयावृत्त्य करवुं.” ३४८

समिई कसायगारव० इत्यादि २९५ मी गाथानो विस्तारार्थ कह्यो. हवे लिंगधारीनुं स्वरूप कहे छे—

दग्गपाणं पुप्फफलं, अणेसणिज्जं गिहत्थकिच्चाइं ।

अजया पडिसेवन्ती, जईवेसविडंबगा नवरं ॥ ३४९ ॥

गाथा ३४६—तिगिँच्छं=चिकित्सा । आहियासेऊण=अध्यासितुं—अधिसोदुं । आहियासंतस्स ।

गाथा ३४७—सोहाकराण । गाथा ३४८—गाहणत्थं । गाथा ३४९—गिहत्थ ।

१ टीकाकार अही दश गाथानो अर्थ कथो एम लखे छे, परंतु गाथा ५४ थाय छे.

અર્થ—“ અસંયમીઓ (શિથિલાચારીઓ) સચિત્ત જલ્લનું પાન, જાત્યાદિક પુષ્પો, આમ્રાદિકનાં ફલો, અણેસણીય (આધાકર્માદિ દોષવાળો) આહારાદિક, તથા વ્યાપારાદિક શ્રાવકનાં કાર્યોને કરે છે, સંયમને પ્રતિકૂળ આચરણ આચરે છે, તેઓ કેવલ યતિવેષની વિડંબના કરનારાજ છે, પરંતુ અલ્પ પળ પરમાર્થના સાધક નથી. ” ૩૪૯.

ઓસન્નયા અબોહી, પવયણઉબ્ભાવણા યં બોહિફલં ।

ઓસન્નો વિ વેરં પિહુ—પવયણઉબ્ભાવણાપરમો ॥ ૩૫૦ ॥

અર્થ—“ તેવા ઉપર કહેલા ભ્રષ્ટ ચારિત્રવાળાની અવસન્નતા કે ૦ પરાભવ થાય છે, તથા તેમને અબોધિ એટલે ધર્મની પ્રાપ્તિનો અભાવ થાય છે. કેમકે પ્રવચન (શાસન) ની ઉદ્ભાવના—પ્રભાવનાની વૃદ્ધિ કરવાથીજ બોધિરૂપ ફલની પ્રાપ્તિ થાય છે; પ્રવચનની હીલના કરવાથી બોધિલાભ થતો નથી. પરંતુ પૃથુ (વિસ્તારવાળી) પ્રવચનની ઉદ્ભાવના (શોભા) ને વિષે તત્પર રહેતો એવો અવસન્નો એટલે શિથિલાચારી પણ શ્રેષ્ઠ જાણવો; અર્થાત્ વ્યાખ્યાન વિગેરેથી શાસનની પ્રભાવના કરનાર શિથિલાચારી પણ શ્રેષ્ઠ જાણવો. ” ૩૫૦.

ગુર્ણહીણો ગુર્ણયણાયરેસુ, જો કુર્ણઈ તુલ્લમપ્પાણં ।

સુર્તવસ્સિણો અં હીલંદ, સમ્મત્તં કોમલં તસ્સં ॥ ૩૫૧ ॥

અર્થ—“ જે ચારિત્રાદિક ગુણે કરીને હીન એવા સાધુ ગુણના સમુદ્ર રૂપ સાધુઓની સાથે પોતાના આત્માને તુલ્ય કરે છે. એટલે ‘ અમે પણ સાધુ છીએ ’ એમ માને છે, તથા જે સારા તપસ્વીઓની હીલના કરે છે તે પુરુષનું (ભ્રષ્ટાચારી સાધુનું) સમકિત કોમલ—અસાર છે. અર્થાત્ તેને મિથ્યાદૃષ્ટિ જાણવો. ” ૩૫૧.

ઓસન્નસ્સ ગિહિસ્સ વં, જિણપવયણતિવ્વભાવિયમહસ્સ ।

કીર્ણં જં અર્ણવજ્જં, દઢસમ્મત્તસ્સ વર્ત્થાસુ ॥ ૩૫૨ ॥

અર્થ—“ જિનેશ્વરના પ્રવચન (સિદ્ધાન્ત ધર્મ) વડે જેની મતિ ભાવિત (રક્ત) થયેલી છે; અર્થાત્ જે જિનધર્મના રાગમાં રક્ત થયેલો છે, તથા જે દઢ સમકિતવાળો એટલે દર્શનમાં નિશ્ચલ છે, એવા અવસન્ન (પાસત્યાદિક) નું અથવા ગૃહસ્થીનું ક્ષેત્ર કાલાદિક અવસ્થાને વિષે (ક્ષેત્ર કાલાદિક જોડને) જે વૈયાટ્ત્યાદિક કરવામાં આવે તે અનવચ—નિષ્પાપ એટલે દૂષણરહિત છે. ” ૩૫૨.

પાસથોસન્નકુસીલનીયસંસત્તજળમહાચ્છંદં ।

નાઝળ તં સુવિહિયા, સર્વ્વપયત્તેણ વૈજ્ઞંતિ ॥ ૩૫૩ ॥

અર્થ—“ પાર્શ્વસ્થ (જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રની પાસે રહેનાર—તેને નહીં સેવનાર પાસથ્યા), અવસન્ન (ચારિત્રને વિષે શિથિલાચારી), કુસીલ (સાધુના શીલ—આચાર રહિત), નીચ (અવિનયવદે ભગવાથી જ્ઞાનનો વિરાધક), સંસત્તજળ (જ્યાં જેવો—જેનો સંગ મળે ત્યાં—તેની સંગતિથી તેવો થાય, તે સંસત્ત કહેવાય છે), તથા યથાચ્છંદ (પોતાની મતિથી ઉત્સૂત્રની પ્રરૂપણાદિ કરનાર) એવા તે પાર્શ્વસ્થાદિકને જાણીને (તેમના સ્વરૂપને જાણીને) સુવિહિત સાધુઓ તે પાર્શ્વસ્થાદિકનો સર્વ પ્રયત્ન (શક્તિ) વડે ત્યાગ કરે છે; અર્થાત્ તેઓ ચારિત્રના વિનાશ કરનાર હોવાથી તેઓનો સંગ કરતા નથી. ” ૩૫૩. હવે પાર્શ્વસ્થાદિકનાં લક્ષણો કહે છે—

બાંયાલમેસણાઓ, નં રક્ષ્વઙ્ ધાંઈસિજ્જપિંડં ચં ।

આંહારેઈ અભિંસ્વં, વિગંઈઓ સંન્નિહિં સ્વાંઈ ॥ ૩૫૪ ॥

અર્થ—“ જે બેંતાલીશ એષણા—આહારના દોષોનું રક્ષણ કરતા નથી, અર્થાત્ બેંતાલીશ દોષરહિત આહાર લેતા નથી, ધાત્રીપિંડ (છોકરાં રમાડવાથી આહાર મળે તે) નિવારતા નથી તથા શય્યાતરપિંડ ગ્રહણ કરેછે; વળી જે કારણ વિના નિરંતર (વારંવાર) દૂધ દહીં ઘી વિગેરે વિકૃતિનું ભક્ષણ કરે છે તથા જે રાત્રિએ જાય છે અથવા લાવીને રાત્રિએ રાચી મુકેલી વસ્તુનું દિવસે ભક્ષણ કરે છે, (તે પાર્શ્વસ્થ કહેવાય છે.) ૩૫૪.

સૂર્યપ્રમાણભોજી, આંહારેઈ અભિંસ્વમાંહારં ।

નં યં મંડલીં મુંજઙ્, નં યં મિંસ્વં હિંડંઈ અલંસો ॥ ૩૫૫ ॥

અર્થ—“ વળી જે સૂર્યપ્રમાણ એટલે સૂર્યોદયથી માંડીને સૂર્યાસ્ત સુધી જાયના સ્વભાવવાળો છે એટલે આજો દિવસ જાય કરનારો છે, જે વારંવાર આહાર કરે છે—જાય છે, અને જે સાધુની મંડલીમાં (સાથે) બેસીને ભોજન કરતો નથી, એટલે એકલોજ ભોજન કરે છે, તથા આઠમુ એવો જે ભિંજાને માટે અટન કરતો નથી, એટલે થોડે ઘેરથી ઘણો આહાર ગ્રહણ કરે છે. ” ૩૫૫.

કીવો નૈ કુર્ણં લોઅં, લર્જં પૅંડિમાઈ જહ્મર્વણેઈ ।

સોવાંહણો અં હિંડેઈ, બંધેઈ કહિપૅટ્ટમકંજે ॥ ૩૫૬ ॥

અર્થ—“વઢી ક્લીવ કે૦ કાયર એવો જે લોચ કરતો નથી, કાયોત્સર્ગ કરતાં જે લજ્જા પામે છે, શરીરના મેલને જે હાથવડે અથવા જઠવડે દૂર કરે છે, તથા જે ઉપાન (જોડા) સહિત ચાલે છે, અને જે કાર્ય વિના કેહે ચોલપટ્ટો બાંધે છે.” ૩૫૬.

ગામં દેસં ચૈ કુંલં, મમાઈ પીઠફલગૅપડિવદ્ધો ।

ઘરંસરણેસુ પર્સજ્જઈ, વિહરંઈ યં સર્કિંચંણો રિક્કો” ॥ ૩૫૭ ॥

અર્થ—“વઢી તે પાસત્યાદિક ગામ, દેશ અને કુલને વિષે મમતાઈ કરીને વિચર છે; ઇટલે આ ગામ, આ દેશ, આ કુલ વિગેરે મારાં છે એવી મમતા રાખે છે. પીઠફલ-કને વિષે પ્રતિબદ્ધ ઇટલે વર્ષાઋતુ વિના પણ પીઠ ફલકાદિકનો ઉપયોગ કરે છે—ગ્રહણ કરે છે. ઘરો (ઉપાશ્રયાદિક) નવાં કરાવવાનો પ્રસંગ રાખે છે, ઇટલે તેની ચિંતા ધરાવે છે, અને સુવર્ણાદિક દ્રવ્યનો પરિગ્રહ પાસે છતાં પણ હું રિક્ત (દ્રવ્યરહિત) છું—નિર્ગ્રંથ છું, એમ લોકો પાસે બોલતો વિહાર કરે છે—વિચરે છે—ફરે છે.” ૩૫૭.

નંહદંતકેસરોમે, જમેઈ અંચ્છોલધોઅણો અંજઓ ।

વાહેઈ યં પૅલિયંકં, અંરેગપમાણમચ્છુરંઈ ॥ ૩૫૮ ॥

અર્થ—“નખ, દાંત, (મસ્તકના) કેશ અને શરીરના રોમની શોભા કરે છે, ઘણા જઠથી હસ્તપાદાદિક ધૂણે છે અને યતનારહિત વર્તે છે, ગૃહસ્થીની જેમ પલ્ચંકા-દિક વાપરેછે તથા અધિક પ્રમાણવાળા (પ્રમાણથી અધિક એવા ઉત્તરપટ્ટાદિક) સંધારાને પાથરે છે—ઇટલે સુખશય્યા કરે છે.” ૩૫૮.

સોવેઈ યં સંવરાઈ, નીસંટમચેયંણો નૈ વાંજરંઈ ।

નૈ પર્મજ્જંતો પૅવિસઈ, નિસિહિયાવસ્સિયં નૈ કૅરેઈ ॥ ૩૫૯ ॥

અર્થ—“વઢી કાષ્ઠની જેમ નિમૃત (અત્યંત) ચેતનારહિત એવો તે (પાર્શ્વ-સ્થાદિક) આંખી રાત્રિ (ચારે પ્રહર) સુઈ રહે છે. રાત્રિએ ગણના વિગેરે સ્વાધ્યાય

ગાથા ૩૫૬ સુવણેઈ । સોવાંહણોવિ । કહિપટ્ટમકંજે । સોપાનત્=પાદરક્ષણસહિતઃ ।

ગાથા ૩૫૭—મમાઈ । વિહરંઈ ।

ગાથા ૩૫૮—ઉછાલ । જમેઈ=ભૂષયતિ । અસ્તોકજલેન ધાવનં પ્રક્ષાલનં યત્યે સઃ । વાહેઈ । અચ્છુરંઈ=આસ્તરતિ ।

ગાથા ૩૫૯—સોવેઈ=ત્વપિતિ । નીસંટં=નિશ્ચેષ્ટઃ । વાંજરંઈ=સ્વાધ્યાયં કરોતિ ।

કરતો નથી. રાત્રે રજોહરણાદિક વહે પ્રમાર્જન કર્યા વિના ઉપાશ્રયને વિષે પ્રવેશ કરે છે, તથા પ્રવેશસમયે નૈષેધિકી અને નિર્ગમન વચ્ચે આવશ્યકી ઇત્યાદિ સાધુ સામાચારીને કરતો નથી. ” ૩૬૯.

પાંચ પૈહે નૈ પૈમજ્જઈ, જુગમાયાં નૈ સોર્હૈ ઈરિયં ।

પુંઢવીદગઅગણિમારુઅવણસ્સઈતસેસુ નિરવિસ્વો ॥ ૩૬૦ ॥

અર્થ—“ માર્ગમાં જતાં, ગામની સીમામાં પ્રવેશ કરતાં અથવા નીકળતાં પાદનું પ્રમાર્જન કરતો નથી. યુગમાત્ર (યુગપ્રમાણ—ચાર હાથ) ભૂમિને વિષે ઈર્યાની શુદ્ધિ કરતો ચાલતો નથી. પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, અગ્નિકાય, વાયુકાય, વનસ્પતિકાય અને ત્રસકાય એ છ જીવનિકાયને વિષે નિરપેક્ષ (અપેક્ષા રહિત) રહે છે; અર્થાત્ તેઓની વિરાધના કરતાં શંકા પામતો નથી.” ૩૬૦.

સૈવ્વં થોવં ઉવૈહિં, નૈ પેર્હૈ નૈ યૈ કરેઈ સૈજ્ઞાયં ।

સૈર્હકરો ઈર્હકરો, લૈર્હૈઓ ગર્ણમેયતત્તિલ્લો ॥ ૩૬૧ ॥

અર્થ—“સર્વથી અલ્પ એવી ઉપધિ (મુખવત્તિકામાત્ર) ની પણ પ્રતિલેખના કરતો નથી, અને વાચનાદિક સ્વાધ્યાય કરતો નથી. રાત્રિએ મોટેથી શબ્દ કરે છે. બીજાઓ સાથે કલહ કરે છે. તોછઢાઈ રાખે છે એટલે ગંભીરતાનો ગુણ રાખતો નથી, તથા ગણ એટલે સંઘાઢાનો ભેદ કરવામાં—અંદર અંદર કુસંપ કરાવવામાં તત્પર રહે છે.” ૩૬૧.

ચિંત્તાઈયં મુંજઈ, કાંલાઈયં તૈહેવ અંવિદિન્નં ।

ગિંહૈર્હ અર્ણુઈયસૂરે, અસંણાઈ અહવ ઉર્વગરણં ॥ ૩૬૨ ॥

અર્થ—“ક્ષેત્રાતીત (બે કોશથી વધારે દૂર ક્ષેત્રથી આણેલો આહારાદિક) ખાય છે, કાલાતીત (ત્રણ પ્રહર કરતાં અધિક કાલનો લાવેલો આહારાદિક ખાય છે, તથા અદત્ત (નહીં આપેલા આહારાદિક) નો ઉપભોગ કરે છે. વળી સૂર્યોદય પહેલાં અશનાદિક (ચાર પ્રકારનો આહાર) અથવા ઉપકરણોને (વસ્ત્રાદિકને) ગ્રહણ કરે છે. આવા પ્રકારના સાધુ પાસત્યાદિક કહેવાય છે.” ૩૬૨.

ઠવણકુલે નૈ ઠવેઈ, પાંસત્યેહિં ચૈ સંગયં કુંણઈ ।

નિચ્ચમર્વજ્ઞાણરઓ, નૈ યૈ પેહપમજ્જણીસીલો ॥ ૩૬૩ ॥

ગાથા ૩૬૦—પુંઢવિ । મારુય ।

ગાથા ૩૬૧—ઈર્હકરો કલહકરઃ । તત્તિલ્લો । ગણભેદે તત્પરઃ ।

ગાથા ૩૬૨—અર્ણુઈય ।

ગાથા ૩૬૩—ઠવેઈય । કુંણઈ । પેહપમજ્જણાસીલો=પ્રેક્ષાપ્રમાર્જનાશીલઃ ।

અર્થ—“ સ્થાપના કુઠ્ઠનું એટલે વૃદ્ધ, ગ્લાન વિગેરેની અત્યંત ભક્તિ કરનારા શ્રાવકના ગૃહોનું રક્ષણ કરતો નથી. એટલે કે કારણ વિના પણ તેમને ઘેર આહાર લેવા જાય છે. વઢી ભ્રષ્ટાચારીઓ સાથે સંગતિ (દોસ્તી) કરે છે. નિરંતર અપધ્યાન (દુષ્ટ ધ્યાન) માં તત્પર રહે છે; તથા પ્રેક્ષા (દૃષ્ટિથી જોઈને વસ્તુ ગ્રહણ કરવી તે) અને પ્રમાર્જના (રજોહરણાદિક વડે પ્રમાર્જન કરીને-પુંજીને વસ્તુ ભૂમિપર મૂકવી તે) કરવાના સ્વભાવવાળો હોતો નથી. ” ૩૬૩.

રીયંદ દૈવદવાણ, મૂઠો પરિમ્વદ તૈહય રાયંણિણ ।

પરંપરિવાયં ગિલ્લૈ, નિર્દુરભાસી વિગંહસીલો ॥ ૩૬૪ ॥

અર્થ—“ વઢી ઉતાવળથી (ઉપયોગ વિના) ચાલે છે, તથા મૂર્ખ એવો તે જ્ઞાનાદિક ગુણરત્નોથી અધિક એવા દૃઢોનો પરાભવ કરે છે, એટલે તેઓની સાથે સ્પર્ધા કરે છે. પરનો પરિવાદ (અવર્ણવાદ) ગ્રહણ કરે છે-પરની નિંદા કરે છે; નિષ્ટુર (કઠોર) ભાષણ કરે છે; અને રાજકથાદિક વિકથાઓ કરવાના સ્વભાવવાળો હોય છે-વિકથા કરે છે. ” ૩૬૪.

વિજ્ઞં મંતં જોગં, તેગિચ્છં કુળંદ મૂઝકમ્મં ચ ।

અર્ચ્વરનિમિત્તજીવી, આરંભપરિગ્રહે રમંદ ॥ ૩૬૫ ॥

અર્થ—“ દેવીઅધિષ્ઠિત તે વિદ્યા, દેવઅધિષ્ઠિત તે મંત્ર, અદૃશ્ય કરુણાદિક યોગ, રોગની પ્રતિક્રિયા (ઔષધ પ્રયોગ) અને ભૂતિકર્મ (રાજા વિગેરે મંત્રીને ગૃહસ્થીને આપવાનું કર્મ) કરે છે. અક્ષર (લેખકોને અક્ષરવિદ્યા આપવી તે) તથા નિમિત્ત (શુભાશુભ લગ્નવળાદિકના પ્રકાશ કરવા) વડે આજીવિકા કરનાર એવો તે આરંભ (પૃથ્વીકાયાદિકના ઉપમર્દન) અને અધિક ઉપકરણના સંચયરૂપ પરિગ્રહ તેને વિષે રમે છે-આસક્ત રહે છે. ” ૩૬૫.

કૈજ્ઞેણ વિણા ઉગ્ગૈહમણ્ણજાણાવેદિવસઓ સુઅદ્દ ।

અંજિયલામં મુંજદ્, ઈત્થિનિસિજ્જાસુ અંભિરમદ્ ॥ ૩૬૬ ॥

અર્થ—“ કાર્ય વિના (નિરર્થક) ગૃહસ્થોને રહેવા માટે અવગ્રહ ભૂમિની અનુજ્ઞા કરે છે-માગે છે. દિવસે શયન કરે છે. આર્યિકાના લાભને (સાધ્વીએ લાવેલા આહાર)

રને) શાય છે. સ્ત્રીઓની નિષંઘા (આસનો) ઉપર ક્રીડા કરે છે, એટલે સ્ત્રીઓના ઝઠ્યા પછી તત્કાલ તે સ્થાને બેસે છે.” ૩૬૬.

ઉચ્ચારે પાસવળે, રેલે સિંઘાળે અળાઉત્તો ।

સંચારગ ઉવહીળં, પડિકર્મઈ સવાસપાઉરણો ॥ ૩૬૭ ॥

અર્થ—“ ઉચ્ચાર (મલ), પ્રસવળ (મૂત્ર), રેલ (શ્લેષ્મ-બઢાવો વિગેરે) અને સિંઘાળ (નાસિકાનો મલ) પરઠવવાને વિષે અનાયુક્ત (અસાધવાન) એટલે યતના વિના પરઠવનાર હોય છે-પરઠવે છે. સંસ્તારક અથવા ઉપાધિ ઉપર રહીનેજ વસ્ત્રના પ્રાવરણ (પ્રકર્ષ વેષ્ટન) સહિત પ્રતિક્રમણ કરે છે; (અથવા સ જૂદું પદ રાખી, વા એટલે અથવા સપાઉરણો પ્રાવરણ સહિત એવો અર્થ કરવો.)” ૩૬૭.

નૈ કરેઈ પંહે જંયણં, તૈલિયાણં તૈહ કરેઈ પરિભોગં ।

ચૈરંઈ અણુવદ્ધવાસે, સર્પસ્થપરપસ્થઓમાણે ॥ ૩૬૮ ॥

અર્થ—“ માર્ગમાં ચાલતાં યતના કરતો નથી, તથા તલ્લિક એટલે પાદત્રાણ (જોડા) મોજા વિગેરેનો ઉપભોગ કરે છે અને પોતાના પક્ષમાં એટલે સાધુઓમાં તથા પરપક્ષમાં એટલે અન્યદર્શનીઓમાં અપમાન પામીને અનુવદ્ધ કાળમાં-વર્ષાઋતુમાં પણ વિહાર કરે છે. ” ૩૬૮.

સંજોઅઈ અંઈ બહુઅં, ઇંગાલ સધૂમગં અંણઢાણ ।

મુંજઈ સૂવલઢા, નૈ ધૈરેઈ અં પાયંપુંછયણં ॥ ૩૬૯ ॥

અર્થ—“ વળી સંયોગ કરેછે એટલે સ્વાદને માટે જૂદા જૂદા દ્રવ્યોને મિશ્રિત કરે છે, અતિઘણું જમે છે, ઇંગાલ કે० સારું ભોજન રાગબુદ્ધિથી જમે છે અને સધૂમ-ગં કે० અનિષ્ટ ભોજન મુખના વિકારે કરીને એટલે મુખ મરડીને શાય છે. અનર્થક કે० ક્ષુધા વેદનીયના કે વૈયાઘ્રચ્ય વિગેરેના કારણ વિના રૂપ અને વળને માટે ભોજન કરે છે, તથા પાદપ્રોછન-રજોહરણને પણ ધારણ કરતો નથી-પાસે રાક્ષો નથી. ” ૩૬૯.

અઢૂમ છઢ ચરત્યં, સંવેચ્છર ચાઉમાસ પરલેસુ ।

નૈ કરેઈ સાયંબહુલો, નૈ યૈ વિંહરઈ માંસકપ્પેણં ॥ ૩૭૦ ॥

અર્થ—“ સાતાવડે (સુખવડે) બહુલ એટલે સુખના શીલવાળો (સુખની તીવ્ર

ગાથા ૩૬૮—જઈણં । અણુવદ્ધવાસો । પરપસ્થઓમાણે ।

ગાથા ૩૬૯—સંજોઅઈ અંઈબહુયં ।

ગાથા ૩૭૦—ચાઉમાસ । ન કરઈ સાયાબહુલો । માંસકપ્પેણ ।

ઇચ્છાવાળો તે (પાસથાદિક) સાંવત્સરિક પર્વે અઢમ, ચાતુર્માસીએ છઠ્ઠ અને પક્ષ (ચતુર્દશી)ને દિવસે, ચતુર્થ (ઉપવાસ) તપ કરતો નથી, તથા ચાતુર્માસ શિવાય શેષ કાલે ક્ષેત્રો છતાં પણ માસકલ્પની મર્યાદા પ્રમાણે વિહાર કરતો નથી. ” ૩૭૦.

નીયં ગિહ્લિ પિંડં, એગાંગિ અર્થેઞ ગિહ્તથકહો ।

પાવસુઆણિ અહિજ્ઞિ, અંહિગારો લોભગહણંમિ ॥ ૩૭૧ ॥

અર્થ—“ નિત્ય એટલે અમુક ઘેરથી આટલો આહાર લેવો એમ નિયમિત રીતે પિંડ (આહાર) ગ્રહણ કરે છે, એકાકી (એકલો) રહે છે, પણ સમુદાયમાં રહેતો નથી. ગૃહસ્થોની કથા (પ્રવૃત્તિ) જેને વિષે હોય એવી વાતો કરે છે, પાપશાસ્ત્રો (જ્યોતિષ તથા વૈદક વિગેરે)નો અભ્યાસ કરે છે તથા લોકોને રંજન (વશ) કરવા માટે લોકોના મનમાં અધિકાર કરે છે, એટલે તેમની વાતોમાં મોટાઇપદ ધારણ કરી મુખ્યતા મેળવે છે, પરંતુ પોતાની સંયમક્રિયાના અધિકારી થતા નથી. ” ૩૭૧.

પરિમ્ભવઃ ઉગ્ગાંકારી, સુધ્ધં મર્ગં નિર્ગૂહઞ બાલો ।

વિહંશ્ચ સાયાંગુરુઓ, સંજર્મવિગલેસુ ચિત્તેસુ ॥ ૩૭૨ ॥

અર્થ—“ વાલક (મૂર્ખ) એવા તે પાસથ્યાદિ ઉગ્રકારીનો એટલે ઉગ્ર વિહાર કરનાર મુનિઓનો પરાભવ કરે છે (તેઓને ઉપદ્રવ કરે છે). શુદ્ધ એવા મોક્ષમાર્ગનું આચ્છાદન કરે છે—ગોપવે છે. અને સાતા (સુખ) ને વિષે ગુરુક (લંપટ) એવો તે સંયમથી વિકલ એટલે સારા સાધુઓથી રહિત એવા ક્ષેત્રોને વિષે વિહાર કરે છે. ” ૩૭૨.

ઉગ્ગાઇ ગાઇ હસંઈ, અસંવુડો સંઈ કરેઈ કંદર્પં ।

ગિહિકજ્જિચિંતગો વિચ્ચ, ઓસંને દેઈ ગિહ્લિ વાં ॥ ૩૭૩ ॥

અર્થ—“ અસંવૃત એટલે મુખને પહોળું કરીને મોટા શબ્દવડે ગાયન કરે છે અને હસે છે. હમેશાં કંદર્પ એટલે કામને ઉત્પન્ન કરે તેવી કથાઓ કરે છે. વળી તે ગૃહસ્થીઓના કાર્યની ચિંતા (વિચાર) કરે છે, તથા અવસન્ન (ભ્રષ્ટાચારી)ને વસ્ત્રાદિક આપે છે અથવા તેની પાસેથી ગ્રહણ કરે છે. ” ૩૭૩.

ધર્મ્મકહાઓ અહિજ્ઞિ, ઘરંઘરં મર્મઈ પરિકંહંતો અં ।

ગર્ણણાઇ પર્માણેણ ચં, અંરિચ્ચં વંહઈ ઉવર્ગરણં ॥ ૩૭૪ ॥

ગાથા ૩૭૧—અર્થેઞ=તિષ્ઠતિ । પાવસુયાણિ ।

ગાથા ૩૭૨—નિર્ગૂહઈ । સાયાંગુરુઓ ।

ગાથા ૩૭૩—ઉગ્ગાઇ=ઉગ્રતયા । સચ । સહ=સદા । અસંવૃત્તઃ=પ્રસારિતમુખ. । ઓસન્નો ।

ગાથા ૩૭૪—ગર્ણણય ।

અર્થ—“ ધર્મની કથાઓને લોકના ચિત્તનું રંજન કરવા માટે ભણે છે, અને તે ધર્મકથાઓને કહેતો છતો મિશ્નને માટે ઘેર ઘેર અટન કરે છે—ભમે છે; તથા ગણના (ગણતરી) એટલે સાધુઓને ચૌદ અને સાધ્વીઓને પચીશ કલ્પક ચોલપટ્ટ વિગેરે ઉપકરણોની ગણના (સંખ્યા) કહેલી છે, તથા દરેકનું પ્રમાણ કહેલું છે. તે સંખ્યા અને પ્રમાણથી અધિક સંખ્યા અને પ્રમાણવાળાં ઉપકરણોને ધારણ કરે છે—રાખે છે. ” ૩૭૪.

બારસ બારસ તિંન્નિ યં, કૌંડયઉંચારકૌંલભૂમીઓ ।

અંતો 'બંહિં ચં' અંહિયાસિ, અંળંહિયાસે નં પડિં'લેહે ॥૩૭૫॥

અર્થ—“ બાર લઘુનીતિની ભૂમિ, બાર વહીનીતિની ભૂમિ અને ત્રણ કાલગ્રહણને યોગ્ય ભૂમિ, એમ ઉપાશ્રયની અંદર અને બહાર મળીને સતાવીશ સ્થંદિલ ભૂમિઓ છે. તેમાં જો શક્તિ હોય તો દૂર જવું યોગ્ય છે, અને દૂર જવાની શક્તિ ન હોય તો—સ્વમી શકે તેમ ન હોય તો સમીપ (નજીક)ની ભૂમિ યોગ્ય છે. તેવી ભૂમિને પડિલેહે નહીં—ઉપયોગ પૂર્વક જુએ નહીં તેને પાસત્યાદિક જાણવા. ” ૩૭૫.

ગીર્થત્થં સંવિગ્ગં, આયરિઅં મુઅઇ વલ્લંડ ગચ્છસ્સં ।

ગુરુણો યં અળાંપુચ્છા, 'જં' 'કિંચિ વિ' દેઝં ગિલ્લંડ વાં ॥ ૩૭૬ ॥

અર્થ—“ ગીતાર્થ (સૂત્રાર્થના જાણનાર) અને સંવિગ્ગ (મોક્ષમાર્ગના અભિલાષી) એવા આચાર્ય (પોતાના ધર્માચાર્ય)ને કારણ વિના મૂકી દેહે—તજે છે. ગચ્છની સામો થાય છે એટલે સમુદાયને શીખામણ આપતા એવા ગચ્છ (સમુદાય)-ની—આચાર્યની સામે ઉત્તર આપે છે—સામું બોલે છે; તથા ગુરુની આજ્ઞા વિના જે કાંઈ પળ વસ્તુ (વસ્તુ વિગેરે) વીજાને આપે છે અથવા પોતે વીજા પાસેથી ગ્રહણ કરે છે. ” ૩૭૬.

ગુરુપરિભોગં મુંજૈઝ, સિંજાસંથારુવકરણજાયં ।

કિંત્તિય તુમં તિં માસંઈ, અવિંળીઓ ગંવિઓ લુંદ્ધો ॥૩૭૭॥

અર્થ—“ ગુરુને ઉપભોગ કરવા લાયક એવી અથવા ગુરુ વાપરતા હોય તે શય્યા (શયનભૂમિ), સંસ્તારક (તૃણ વિગેરેનો સંથારો) તથા કપડાં કાંવલી વિગેરે ઉપકરણોના સમૂહને પોતે ભોગવે છે—પોતે વાપરે છે; તથા ગુરુએ વોલાવ્યો છતો અવિનીત (વિનય રહિત), ગર્વિત (ગર્વિષ્ટ) અને લુબ્ધ (વિષયાદિકમાં લંપટ) એવો તે

‘તું’ એમ કહી જવાવ આપે છે—તુંકારો કરે છે; ભગવન્ ! એવા વહુમાન પૂર્વેક વોલતો નથી. ” ૩૭૭.

ગુરૂપચરકાણગિલાણસેહવાલાઉલસ્સ ગચ્છસ્મં ।

નેં કેરેઈ નેયં પુચ્છઈ, નિદ્ધમ્મો લિંગમુવજીવી ॥ ૩૭૮ ॥

અર્થ—“નિધર્મ (ધર્મરહિત) અને લિંગઉપજીવી એટલે માત્ર વેષ ધારણ કરીને—વેષના નિમિત્તવડે જ આજીવિકા કરનાર એવો તે (પાર્શ્વસ્થાદિક) ગુરુ (આચાર્ય ઉપાધ્યાયાદિ), પચ્ચરુક્ષાણવાલા (અનશનાદિ—ઉપવાસાદિ તપસ્યાવાલા), ગ્લાન (રોગી), સેહ—શિષ્ય (નવદીક્ષિત) અને વાલ (ક્ષુલ્લક) સાધુઓથી આકુલ (ભરેલા) એવા ગચ્છતું (સમુદાયતું) અપેક્ષિત વૈયાટ્ટ્યાદિક પોતે કરતો નથી, તથા હું શું કામ કરું ? એમ વીજા જાણ સાધુઓને પૂછતો પણ નથી. ” ૩૭૮.

પેહગમણવસહિઆહારસુયણથંડિલિવિહિપરિઠવણં ।

નાયરઈ નેવં જાણંઈ, અજ્ઞાવટ્ટાવણં ચેવં ॥ ૩૭૯ ॥

અર્થ—“ માર્ગે ચાલવાનો, વસતિ (રહેવા માટે ઉપાશ્રય) માગવાનો, આહાર લેવાનો, સુવાનો તથા સ્થંડિલનો વિધિ તથા પરિષ્ઠાપન એટલે અશુદ્ધ આહારાદિકનું પરઠવું—તેને જાણતો છતો પણ (ધર્મબુદ્ધિ રહિત હોવાથી) આચરતો નથી, અથવા જાણતો નથી તેથી આચરતો તથી. તેમજ આર્યા (સાધ્વી)ઓને વર્તાવું—ધર્મમાં પ્રવર્તાવું તે પણ જાણતો નથી. ” ૩૭૯.

સૅચ્છંદગમણઉઘ્ઘાણસોઅણો અપ્પણેણ ચૈરણેણ ।

સમંણગુણમુક્કજોગી, બહુજીવચયંકરો ભમમઈ ॥ ૩૮૦ ॥

અર્થ—“ સ્વચ્છંદ (પોતાની મરજી પ્રમાણે) ગમન કરનાર, ઉઠનાર અને સુનાર, તથા પોતાના કલ્પિત આચરણવડે ચાલનાર (વર્તનાર), શ્રમણ (સાધુ)ના જ્ઞાનાદિક ગુણોના યોગને મૂકનાર (તજનાર)—જ્ઞાનાદિ ગુણ વિનાનો તથા વહુજીવોનો ક્ષય કરનાર એવો તે (જ્યાં ત્યાં) ભ્રમણ કરે છે. ” ૩૮૦.

વૅત્થિ વ્વં વૅયુપુત્તો, પરિમમઈ જિણંમયં અયાણંતો ।

થંદ્ધો નિવ્વિન્નાણો, નેં યં પિચ્છઈ કિંચિં અપ્પસમં ॥ ૩૮૧ ॥

ગાથા ૩૭૮—નિધમ્મો । લિંગમુવજીવી ।

ગાથા ૩૭૯—સુઅણ । પરિઠવણં ।

ગાથા ૩૮૦—સોયણો । ચરણેણં । અપ્પણેણ=આત્મના કલ્પિતેન । ભમમઈ ।

ગાથા ૩૮૧—વાયુપુત્તો । વૅત્થિ=વસ્તિ=હતિ ।

અર્થ—“ રાગાદિક રોગના ઔષધ તુલ્ય જિનમતને નહીં જાણતો એવો તે વાયુથી પૂર્ણ (ભરેલા) બસ્તિ (ચામડાની પાળી ભરવાની મસક) જેમ ઉછળે તેમ ગર્વથી ભરપૂર થઈને ઉચ્છ્રંસવલપણે પરિભ્રમણ કરે છે—ફરે છે; તથા સ્તબ્ધ (અનમ્ર) અને નિર્વિજ્ઞાન—જ્ઞાનરહિત એવો તે કોઈને લવલેશ પણ પોતાની તુલ્ય જોતો—જાણતો નથી, અર્થાત્ સર્વને તૃણ સમાન ગણે છે. ” ૩૮૧.

સચ્છંદગમણઉઠ્ઠાણસોઅળો મુંજઈ ગિંહીણં ચં ।

પાસંત્યાઈઠ્ઠાણા, હંવાતિ એમ્હયા ઈએ ॥ ૩૮૨ ॥

અર્થ—“ વઢી સ્વચ્છંદ ગમન, ઉત્થાન અને શયનવાળો એવો તે (આ વિશેષણ ૩૮૦ મી ગાથામાં આપ્યા છતાં અહીં ફરીથી આપવાનું કારણ ગુરુની આજ્ઞા વિના ગુણપ્રાપ્તિ થતી નથી, એમ જણાવવા માટે છે.) ગૃહસ્થીઓની મધ્યે ભોજન કરે છે. ઇત્યાદિક પૂર્વે કહેલા પાર્શ્વસ્થાદિકનાં સ્થાનો (લક્ષણો) હોય છે. ” ૩૮૨.

ત્યારે કોઈ સાધુઓ છેજ નહીં ? એવી કોઈને શંકા થાય તે ઉપર કહે છે—

જો હુજ્જાઓ અસમત્યો, રોગેળં વં પિહ્ણિઓ શરિયંદેહો ।

સર્વમવિ જહાંભણિયં, કય્યાઈ નં તરિજ્જી કાંડં જે' ॥ ૩૮૩ ॥

સોવિયં નિયંયપરિક્કમવવસાયધિંદ્વલં અંગૂહંતો ।

મુંતૂળ કૂડર્ચરિયં, જૈં જંયંતો અવંસં જૈં ॥૩૮૪ ॥યુગ્મમ્ ॥

અર્થ—“ જે સાધુ સ્વભાવેજ અસમર્થ (બલહીન) હોય, અથવા શ્વાસ, કાસ અને જ્વરાદિક રોગથી પીડિત સતો જીર્ણ દેહવાળો હોય, તેથી કરીને સમગ્ર એવું પણ યથાભણિત જિનેશ્વરે જેવું કહ્યું છે તેવું (આચરણ) કરવાને કદાચ શક્તિમાન ન હોય (‘ જે ’ વાક્યાલંકારને માટે છે.) ૩૮૩. તે પણ (દુર્ભિક્ષ અને રોગાદિક આપત્તિમાં પડેલો છતો પણ) પોતાના પરાક્રમ (સંહનન બલ) ને, વ્યવસાય (શરીરના ઉદ્યમ) ને, ધૃતિ (સંતોષ) ને અને બલ એટલે મનોબલને નહીં ગોપવતો તથા કૂટ ચરિત્ર (કપટ) ને મૂકીને (તજી દઈને) ચારિત્રને વિષે (યથાશક્તિ) યતના (ઉદ્યમ) કરતો એવો યતિ અવશ્ય યતિ કહેવાય છે. ” ૩૮૪. હવે માયાવી (કપટી) નું સ્વરૂપ બતાવે છે—

અંલસો સંઠો વૈલિત્તો, આંલંબણતપ્પરો અંઈપમાઈ ।

૧૬૫ ॥ ૩૮૫ ॥

અર્થ—“ ધર્મક્રિયામાં આલસુ, શઠ (માયાવી), અવલિપ્ત (અહંકારી), આલંબનમાં તત્પર (કોઈ પળ મિષે કરીને પ્રમાદનું સેવન કરવામાં તત્પર) તથા અતિ પ્રમાદી (નિદ્રાવિકથાદિપ્રમાદવાન)—એવો છતો પળ ‘ હું સુસ્થિત (ભવ્ય—સારો) છું ’ એમ પોતાના આત્માને માને છે. ” ૩૮૫. હવે માયાવીને પાછલ્લથી પશ્ચાત્તાપ કરવો પડે છે, તે વિષે કપટક્ષપ તાપસનું દૃષ્ટાન્ત—

જો વિય પાંડેઝળં, માંયામોસેહિં સ્વાઈ મુદ્દંજળં ।

તિર્ગામમજ્ઞવાસી, સો સોઅંઈ કવંડસવગુ વ્વં ॥ ૩૮૬ ॥

અર્થ—“ વઢી જે (માયાવી) માયા (કપટ) કરવામાં મૃષા (કૂટ) ભાષણ વડે કરીને—માયામૃષાવાદે કરીને મુગ્ધ જનને પાડીને (વશ કરીને) છેતરે છે, તે પુરુષ ત્રણ ગામની મધ્યે (વચ્ચે) રહેનારા કપટક્ષપ નામના તપસ્વીની જેમ શોક કરે છે. ” ૩૮૬. સંપ્રદાયાગત તે કથા અહીં કહે છે—

કપટક્ષપ તપસ્વીની કથા.

ઉજ્જયિની નગરીમાં એક અધોરશિચ નામનો મહા ધૂર્ત બ્રાહ્મણ રહેતો હતા. તે મહાકપટી, મહાધૂર્ત અને મહાપાપી હતો. તેથી રાજાએ તેને દેશ બહાર કાઢી મૂક્યો, એટલે તે ચર્મકારના (મોતીના) દેશમાં ગયો. ત્યાં ચોર લોકોની પછીમાં જઈને તે ચોરોને મઢી ગયો. પછી તેણે ચોરોને કહ્યું કે—“ જો તમે લોકોમાં મારી પ્રશંસા કરો, તો હું પરિવ્રાજકનો વેષ ધારણ કરીને આ ત્રણ ગામની વચ્ચેની અટવીમાં રહું અને તમને ઘણું ધન મેળવી આપું. ” તે સાંભળીને ચોરોએ તેનું કહેવું કવૂલ કર્યું. પછી તે બ્રાહ્મણ તાપસનો વેષ ધારણ કરીને તે ત્રણ ગામની મધ્યે રહી કપટવૃત્તિથી માસ-ક્ષપણ કરવા લાગ્યો, અને તે ચોરો પળ કૂટવૃત્તિથી સર્વત્ર કહેવા લાગ્યા કે—‘ અહો ! આ મહાત્મા ધન્ય છે. આ તપસ્વી નિરંતર માસક્ષપણ કરીને પારણું કરે છે. ’ તે સાંભળી સર્વે મુગ્ધ જનો તેની એવી પ્રવૃત્તિ જોઈ તેને વંદના—નમસ્કાર કરવા લાગ્યા, અને ભોજનને માટે પોતાને ઘેર નિર્ધન આપી લઈ જવા લાગ્યા. પછી તેને ઇચ્છા-ભોજન કરાવી પોતાના ઘરની લક્ષ્મી વતાવવા લાગ્યા; પોતાના ઘરની સર્વ હકીકત તેને કહેવા લાગ્યા, અને પ્રસંગે પ્રસંગે નિમિત્ત વિગેરે પૂછવા લાગ્યા. તે કપટી તાપસ પળ લગ્નના વઢથી લોકોને આગામી સ્વરૂપ કહેવા લાગ્યો. પછી તે કૂટક્ષપક રાત્રે

ચોરોને બોલાવીને પોતે દિવસે જોયેલા ગૃહસ્થોના ગૃહોમાં વધી હકીકત સમજાવી
 ચાતર પહાવીને ચોરી કરાવવા લાગ્યો. એ પ્રમાણે હંમેશાં ચોરી કરાવતાં તેણે ત્રણે
 ગામના લોકોને નિર્ધન કર્યા. એકદા તે એક સ્વેદુતના ઘરમાં ચાતર પાડવા ચોરોને
 લઈને ગયો. ત્યાં ચાતર પાડતી વચ્ચે તે સ્વેદુતનો પુત્ર જાગી ગયો, એટલે સર્વે
 ચોરો નાસી ગયા, પણ એક ચોર પકડાઈ ગયો. તેને પકડીને તે રાજા પાસે લઈ
 ગયો. રાજાએ તે ચોરને ધમકી આપી કહ્યું કે—‘બોલ, સત્ય વાત કહી દે, નહીં તો
 તેને મારી નાંખીશ.’ ત્યારે તે ભય પામીને બોલ્યો કે—“હે મહારાજા ! અમને
 આ કૂટક્ષપ તાપસ જે ઘર બતાવે છે તે ઘરે અમે ચાતર પાડીએ છીએ.” પછી રાજાએ
 તાપસ સહિત સર્વે ચોરોને પકડી મંગાવ્યા અને સર્વે ચોરોને મારી નાંખ્યા, માત્ર એક
 તાપસને જીવતો રાખ્યો; પણ તેની બન્ને આંખો કઢાવીને મૂકી દીધો. પછી તે તાપસ
 મહા વેદનાને અનુભવતો સતો મનમાં પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો કે—“હા ! મને ધિક્કાર છે!
 મેં બ્રાહ્મણ થઈને કૂટતાપસનો વેષ ધારણ કરી ઘણાં લોકોને છેતર્યા. મેં લોકોને મહા
 દુઃખનું કારણ ઉત્પન્ન કર્યું. મારો આત્મા મેં મલિન કર્યો. હું બન્ને ભવ હારી ગયો. જોકે
 જે કાંઈ અશુભ કાર્ય કરવામાં આવે તે સર્વ નિંદાપાત્ર તો છેજ, પરંતુ તપસ્વી થઈને જે
 પુરુષ પાપકર્મ કરે છે તે અત્યંત નિંદાપાત્ર છે અને મલિનમાં પણ અતિ મલિન છે.”
 એ પ્રમાણે પોતાના આત્માનો શોક કરતો તે તાપસ અત્યંત દુઃખનો ભાજન થયો. આ
 પ્રમાણે વીજો પણ જે કોઈ ધર્મને વિષે કપટ કરે છે તે અત્યંત દુઃખી થાય છે. એ આ
 કથાનું તાત્પર્ય છે.

॥ इति कपटक्षप तापस दृष्टान्तः ॥ ६६ ॥

હવે વિરાધકનું સ્વરૂપ કહે છે—

एगौंगी पासैत्थो, सच्छंदो ठाणँवासि ओसँनो ।

दुँगमाईसंजोगा, जँह बहुआ तँह गुँरू हुँति” ॥ ३८७ ॥

અર્થ—“એકાકી (ધર્મબંધુ—અન્યમુનિ અને ધર્મશિષ્યરહિત એકલો), પાર્શ્વસ્થ
 (જ્ઞાનાદિકની પાસે રહેનાર), સ્વચ્છંદી (ગુરુની આજ્ઞા નહીં માનનાર—સ્વેચ્છાએ ચાલ-
 નાર), સ્થાનવાસી (એકજ સ્થાને નિરંતર વસનાર) અને અવસન્ન (પ્રતિક્રમણાદિક
 ક્રિયામાં શિથિલ). એ દોષોનો દ્વિકાદિક સંયોગ એટલે કે દોષ, ત્રણ દોષ, ચાર દોષ
 અને પાંચે દોષ મળેલા જે પુરુષને વિષે હોય, તેમાં જેમ જેમ જેને વિષે વધુ દોષ રહેલા
 હોય, તેમ તેમ તે પુરુષ ગુરુ (મોટો) વિરાધક હોય છે.” ૩૮૭.

હવે આરાધકનું સ્વરૂપ કહે છે—

ગચ્છગઓ અણુઓગી, ગુરુસેવી અનિયવાસિ યાઉત્તો ।

સંજોણ પયાણં, સંજમઆરાહગા મૅણિયા ॥ ૩૮૮ ॥

અર્થ—“ ગચ્છની મધ્યે રહેનાર, અનુયોગી એટલે જ્ઞાનાદિકનું સેવન કરવામાં ઉદ્યોગી, ગુરુની સેવા કરનાર, અનિયતવાસી એટલે માસકલ્પાદિક વિહાર કરનાર અને પ્રતિક્રમણાદિક ક્રિયામાં આયુક્ત—ઉદ્યુક્ત. એ પાંચ પદોના સંયોગે કરીને સંયમ(ચારિત્ર)-ના આરાધક કહેલા છે; એટલે જેને વિષે આ ગુણોમાંથી વધારે વધારે ગુણ હોય તેને વિશેષ વિશેષ આરાધક જાણવો. ” ૩૮૮.

નિર્મમ નિરંહંકારા, ઉવંઉત્તા નાણદંસણચરિત્તે ।

એગંચિત્તે વિ ઠિયાં, સંવંતિ પોરાણ્યં કર્મમં ॥ ૩૮૯ ॥

અર્થ—“ નિર્મમ કે० મમતા રહિત, અહંકાર રહિત અને વિશેષ અવવોધ રૂપ જ્ઞાનને વિષે, તત્ત્વશ્રદ્ધાન રૂપ દર્શનને વિષે, તથા આશ્રવના નિરોધરૂપ ચારિત્રને વિષે ઉપ-યુક્ત—ઉપયોગવાળા—સાવધાન એવા મહાપુરુષો એક ક્ષેત્રને વિષે રહ્યા હોય, તોપણ તેઓ પુરાણા (પૂર્વ ભવે સંચય કરેલા) જ્ઞાનાવરણાદિક કર્મને સ્વપાવે છે—નાશ કરે છે.” ૩૮૯.

જિયંકોહમાણમાયા, જિયંલોહપરીસહા યં જે ધીરાં ।

બુઢ્ઢાવાસે વિ ઠિયાં, સંવંતિ ચિરસંચિયં કર્મમં ॥ ૩૯૦ ॥

અર્થ—“ જેઓએ ક્રોધ, માન અને માયાનો જય કર્યો છે, જેઓ લોભસંજ્ઞા રહિત છે, અને જેઓએ ક્રુધા પિપાસાદિક પરીષદોનો જય કર્યો છે એવા જે ધીર (સત્ત્વવાળા) પુરુષો છે તેઓ વૃદ્ધાવસ્થામાં પણ એક સ્થાને રહ્યા સતા ચિરકાળના સંચય કરેલા જ્ઞાનાવરણાદિક કર્મને સ્વપાવે છે—નાશ કરે છે. સદાચારવાળા મુનિઓને કારણને લઈને એક સ્થાને વસવામાં પણ જિનેશ્વરની આજ્ઞા છે. એ આ ગાથાનું તાત્પર્ય છે. ” ૩૯૦.

પંચસમિયા તિગુત્તા, ઉજ્જુત્તા સંજમે તંવે ચરણે ।

વાર્સસયં પિં વસંતા, મુણિણો આરાહગા મૅણિયા ॥ ૩૯૧ ॥

અર્થ—“ પાંચ સમિતિઓથી સમિત (યુક્ત), ત્રણ ગુપ્તિઓથી ગુપ્ત (રક્ષણ કરાયેલા) અને સત્તર પ્રકારના સંયમને વિષે અથવા છ જીવનિકાયની રક્ષા રૂપ સંયમને વિષે, વાર પ્રકારનાં તપને વિષે તથા ચરણ એટલે પાંચ મહાવ્રતરૂપ ક્રિયાને

विषे उद्यमवंत एवा मुनिओ सो वर्षे सुधी एक क्षेत्रने विषे रहा होय, तोपण तेओ (तेओने) आराधक कहेला छे, अर्थात् जिनेश्वरनी आज्ञानुं पालन करनारने एक स्थाने रहेवामां पण दोष नथी. ” ३९१.

तहा सँवाणुना, सव्वँनिसेहो यँ पवँयणे नँत्थि ।

आँयं वँयं तुलँज्जा, लाहाकंखि व्वँ वॉणियओ ॥ ३९२ ॥

अर्थ—“ तेथी करीने प्रवचन (जिनशासन)ने विषे एकांते सर्वानुज्ञा (सर्व वस्तुनी अनुज्ञा) एटले अमुक वस्तु अमुक रीतेज करवी एवी (एकांत) आज्ञा नथी; तथा एकांते कोइ वस्तुनो सर्वथा निषेध एटले अमुक कार्यनुं आचरण करवुंज नहीं एवो एकांत निषेध पण नथी. कारणके आ जिनशासन स्याद्वादरूप छे. तेथी करीने लाभनी आकांक्षावाळा वणिकनी जेम साधुए आय (ज्ञानादिक लाभ) अने व्यय (ज्ञानादिकनी हानि) ए बन्नेनी तुलना करी कार्य करवुं. जेम लाभनो अर्थी वणिक जे वस्तुमां लाभ देखे छे तेज वस्तु ग्रहण करे छे, तेम साधु पण लाभालाभनो विचार करे छे. ” ३९२.

धम्मंमि नँत्थि माया, नँ यँ कँवडं आणुवत्तिभणियं वॉ ।

फुड पागंडमकुंडिलं, धम्मवयणमुज्जुयं जाण ॥ ३९३ ॥

अर्थ—“ धर्मने विषे (सत्यने विषे—साधुधर्मने विषे) माया छेज नहीं, (केमके माया अने धर्म ए बन्नेने परस्पर वैर छे—ते बन्ने परस्पर विरुद्ध छे.) वळी धर्मने विषे कपट (बीजाने छेतरवुं) पण होतुं नथी, अथवा आनुवृत्ति एटले बीजाने रंजन करवा माटे मायावाळुं अनुवृत्तिवाळा वचननुं बोलवुं—ते पण होतुं नथी. परंतु स्फुट के० स्पष्ट अक्षरोवाळुं, लज्जा नहीं होवाथी प्रगट अने मायारहित होवाथी अकुटिल एवुं धर्मनुं वचन ऋजु (सरल) अर्थात् मोक्षनुं कारण छे. एम हे शिष्य ! तुं जाण ” ३९३.

नँ वि धम्मस्स भडँका, उँकोडा वँचण व कँवडं वॉ ।

निँच्छम्मो किँरँ धम्मो, सँदेवमणुआसुरे लोएँ ॥ ३९४ ॥

अर्थ—“ धर्मनुं साधन आडंबर नथी. एटले अत्यंत आडंबर देखाडवाथी काँइ धर्म सधातो नथी, तेमज जो तुंमने अमुक वस्तु आपे तो हुं धर्म करुं, एवी तृष्णाए करीने पण धर्म सधातो नथी. अथवा वंचना एटले बीजाने वंचना करवाथी (छेतरवाथी)

गाथा ३९२—वाणीओ ।

गाथा ३९३—आणुवत्ति । उज्जुयं=ऋजु=सरलं मोक्षकारणमिति यावत् ।

गाथा ३९४—भडँका=आडंबर । उँकोडा=लँचा । मणुया । निँच्छम्मो=निँच्छन्नः ।

ધર્મનું સાધન થતું નથી; અથવા કપટ એટલે માયાયુક્ત ચેષ્ટા કરવાથી પણ ધર્મનું સાધન થતું નથી. પરંતુ વિમાનવાસી દેવો, મૃત્યુલોકવાસી મનુષ્યો અને પાતાલવાસી અસુરો સહિત આ લોક (ત્રણ ભુવન)ને વિષે નિષ્કપટ એવો ધર્મજ શ્રીતીર્થકરોણ કહેલો છે. ” ૩૯૪.

મિસ્ત્રૂ ગીયમગીણ, અમિસેણ ત્ત્વય ચેવ રાયણિણ ।

एवं तु पुरिसंवत्थुं, दग्धाइं चउव्विहं सेसं^{૧૧} ॥ ૩૯૫ ॥

અર્થ—“ આ મિસ્ત્રુ (સાધુ) ગીતાર્થ છે અથવા અગીતાર્થ છે ? ઉપાધ્યાય છે કે આચાર્ય છે ? તેમજ રત્નાધિક છે ? એ પ્રમાણે પ્રથમ પુરુષવસ્તુનો વિચાર કરવો; અને પછી વાકીના દ્રવ્યાદિક (દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ) ચાર પ્રકારનો વિચાર કરવો, અર્થાત્ લાભાલાભનો વિચાર કરનારે પ્રથમ સંપૂર્ણ વિચાર કરવો—વસ્તુને ઓઢાવવી. ” ૩૯૫.

ચરણાયારો દુવિહો, મૂલગુણે ચેવ ઉત્તરગુણે ય ।

મૂલગુણે છ ઈણા, પંદમો પુણ નવવિહો તંત્થ ॥ ૩૯૬ ॥

અર્થ—“ ચારિત્રાચાર વે પ્રકારનો છે. મૂલ ગુણ—મૂલ ગુણના વિષયવાળો તથા ઉત્તર ગુણ એટલે ઉત્તર ગુણના વિષયવાળો. તેમાં મૂલ ગુણને વિષે છ સ્થાનો (છ પ્રકાર) છે. પાંચ મહાવ્રત અને છટું રાત્રિભોજનત્યાગ. તેમાં પણ એટલે તે છ એ મૂલ ગુણના સ્થાનોને વિષે પ્રથમ સ્થાન (પ્રાણાતિપાત વિરમણ રૂપ સ્થાન) નવ પ્રકારનું છે. તે પૃથિ-વ્યાદિક પાંચ અને દ્વીંદ્રિયાદિક ચાર એ નવ પ્રકારના જીવ વધથી વિરામ પામવો તે. ” ૩૯૬.

સેસુક્કોસમજ્ઞિમજહન્નઓ વા ભવે ચઉદ્ધાઓ ।

ઉત્તરગુણે ઐણેગવિહો, દંસણનાણેસુ અદ્દહ ॥ ૩૯૭ ॥

અર્થ—“ વાકીના એટલે વીજા મહાવ્રતથી આરંભીને પાંચ મૂલસ્થાનો ઉત્કૃષ્ટ, મધ્યમ અને જઘન્ય ભેદે કરીને ત્રણ ત્રણ પ્રકારે અથવા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવભેદે કરીને ચાર ચાર પ્રકારે છે, તથા ગોચરી, સમિતિ, ભાવનાદિક ઉત્તર ગુણ અનેક પ્રકારનો છે. (ઉત્તર ગુણને વિષે અનેક પ્રકારનો આચાર છે.) દર્શન (સમક્તિ) માં નિઃશંકિત વિગેરે અને જ્ઞાનમાં કાલ વિનય વિગેરે આઠ આઠ આચાર છે. ” ૩૯૭.

જં જયઈ અગીયત્થો, જં ચં અગીયત્થનિસ્સિઓ જયઈ ।

વટ્ટાવેઈ ગચ્છં, અણંતસંસારિઓ હોઈ ॥ ૩૯૮ ॥

અર્થ—“ અગીતાર્થ (સિદ્ધાન્તને ન જાણનાર) જે યતના (તપ ક્રિયાદિકમાં ઉદ્યમ) કરે છે, અને જે અગીતાર્થ નિશ્ચિત એટલે અગીતાર્થની નિશ્રામાં રહીને ક્રિયાનુષ્ઠાન કરે છે; તથા પોતે અગીતાર્થ છતાં જે ગચ્છને પ્રવર્તાવે છે—એટલે ક્રિયાનુષ્ઠાનમાં પ્રેરણા કરે છે, તો તે અગીતાર્થ અનંતસંસારી થાય છે. અર્થાત્ ગીતાર્થ મુનિનું અથવા તેની નિશ્રામાં રહીને કરેલું—ક્રિયાનુષ્ઠાનજ મોક્ષફલને આપનારું થાય છે. ” ૩૯૮.

અહીં શિષ્ય ગુરુને પ્રશ્ન કરે છે—

કંહુ જૈયંતો સૌદ્ર, વટ્ટૌવેઈય જોડ ગચ્છં તું ।

સંજમજુત્તો હોડં, અર્ણંતસંસારિઓ હોડ ॥ ૩૯૯ ॥

અર્થ—“ હે પૂજ્ય ! જે સાધુ તપસંયમને વિષે પોતે યતના (ઉદ્યમ) કરે છે, વળી જ તપસંયમને વિષે ગચ્છને પ્રવર્તાવે છે તે સાધુ સંયમયુક્ત થઈને પણ અનંતસંસારી કેમ થાય ? તેને અનંતસંસારી કેમ કહ્યો ? ” ૩૯૯.

હવે ગુરુમહારાજ એનો ઉત્તર આપે છે—

દૈવં ચિંત્તં કૈલં, ભૌવં પુરિસંપઢિસેવનાઓ યં ।

નં વિ જાણંઈ અગ્ગીઓ, ઉસસંગવવાઈયં ચેવં ॥ ૪૦૦ ॥

અર્થ—“ હે શિષ્ય ! અગીતાર્થ સાધુ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ જાણી શકતો નથી, વળી પુરુષ એટલે આ પુરુષ યોગ્ય છે કે અયોગ્ય ? તે જાણી શકતો નથી, તથા પ્રતિસેવના—પાપસેવના એટલે આ મનુષ્યે સ્વવશે પાપસેવન કર્યું છે કે પરવશે કર્યું છે તે જાણતો નથી. તેમજ ઉત્સર્ગ એટલે સામર્થ્ય છતે શાસ્ત્રમાં કહ્યા પ્રમાણેજ ક્રિયાનુષ્ઠાન કરવું તે, તથા અપવાદ એટલે રોગાદિક કારણે અલ્પ દોષતું સેવન કરવું તે—જાણતો નથી તેથી અગીતાર્થના ક્રિયાનુષ્ઠાન વ્યર્થ છે. ” ૪૦૦.

જહટ્ઠિયદૈવં નં યાણંઈ, સચિંત્તાચિત્તમીસિયં ચેવં ।

કપ્પાકપ્પં ચં તંહા, જુગ્ગં વાં જૈસ્સ જં હોઈ^{૧૩} ॥ ૪૦૧ ॥

અર્થ—“ વળી અગીતાર્થ યથાસ્થિત દ્રવ્યસ્વરૂપને જાણતો નથી, તથા સચિત્ત (સજીવ), અચિત્ત અને મિશ્ર દ્રવ્યને (વસ્તુને) પણ નિશ્ચયથી જાણતો નથી, તથા આ વસ્તુ કલ્પ્ય છે કે અકલ્પ્ય છે ? તે પણ જાણતો નથી, અથવા જે વસ્તુ જે વાલ્ ગ્લાનાદિકને યોગ્ય હોય તે પણ તે જાણતો નથી. ” ૪૦૧

ગાથા ૩૯૯—કહય । વટ્ટવેઈ । સંસારિઓ મળિઓ ।

ગાથા ૪૦૦—ઉસંગવવાયં । ઉત્સર્ગપવાદ ।

ગાથા ૪૦૧—જહટ્ઠિય દૈવં=યથાસ્થિત દ્રવ્યં । હોઈ ।

જેહઠિયલેત નૈ જાણઈ, અધ્યાણે જળેવણે જં મૈણિયં ।

કાલંપિ નૈવિ જાણઈ, સુભિસ્વદુભિસ્વ જં કૈપં ॥ ૪૦૨ ॥

અર્થ—“ વઢી અર્ગીતાર્થ યથાસ્થિત ક્ષેત્રને એટલે આ ક્ષેત્ર ભદ્રક છે કે અભદ્રક છે ? તે જાણતો નથી. દૂર માર્ગવાળા જનપદમાં (દેશમાં) વિહાર કર્યે છતે જે વિધિ-સ્વરૂપ સિદ્ધાન્તમાં કહેલું છે તે પળ જાણતો નથી તથા કાલ (કાલનું સ્વરૂપ) પળ જાણતો નથી, તેમજ સુભિક્ષ (સુકાલ) અને દુભિક્ષ (દુષ્કાલ)ને વિષે જે વસ્તુ કલ્પ્ય કે અકલ્પ્ય કહેલ છે તે પળ અર્ગીતાર્થ જાણતો નથી. ” ૪૦૨.

મૌવે હઠંગિલાણ, નૈવિ યાંણઈ ગાઠગાઠકપ્પં ચં ।

સહુઅસહુપુરિસવત્થું, વત્થુમવત્થું ચં નૈવિ જાણઈ ॥ ૪૦૩ ॥

અર્થ—“ ભાવને વિષે (ભાવદ્વારને વિષે) આ હૃષ્ટ (નીરોગી) છે. માટે તેને આ વસ્તુ દેવા યોગ્ય છે, અને આ ગ્લાન (રોગી) છે, માટે તેને આ વસ્તુજ દેવા યોગ્ય છે, તે જાણતો નથી. તથા ગાઠગાઠ કલ્પ એટલે ગાઠ (મોટા) કાર્યમાં અમુક કરવા યોગ્ય છે અને અગાઠ (સ્વાભાવિક) કાર્યમાં અમુકજ કરવા લાયક છે, તે પળ જાણતો નથી. વઢી સમર્થ શરીરવાળું અને અસમર્થ શરીરવાળું પુરુષવસ્તુને પળ જાણતો નથી કે આ સમર્થ છે ને આ અસમર્થ છે; તથા વસ્તુ એટલે આચાર્યાદિકના સ્વરૂપને અને અવસ્તુ એટલે સામાન્ય સાધુના સ્વરૂપને પળ જાણતો નથી. ” ૪૦૩.

પડિસેવણા ચઉદ્ધા, ઔઝટ્ટિ પ્પમાય દપ્પ કપ્પેસુ ।

નૈવિ જાણઈ અર્ગીઓ, પચ્છિત્તં ચેવ જં તંત્થ ॥ ૪૦૪ ॥

અર્થ—“ પ્રતિસેવના (નિષિદ્ધ વસ્તુનું આચરણ) ચાર પ્રકારે હોય છે. એક પાપ જાળીને કરવું ? એક પાપ પ્રમાદ (નિદ્રાદિક) વડે કરવું ૨, એક પાપ દર્પ વડે એટલે ધાવન વલ્ગનાદિક વડે કરવું ૩, અને એક પાપ કારણને લઈને કરવું ૪. એ ચાર પ્રકારના પાપને અર્ગીતાર્થ (સિદ્ધાન્તના રહસ્યનો અજાણ) જાણતો નથી. વઢી નિશ્ચે આલોચનાદિક જે પ્રાયશ્ચિત્ત, તે કેવી જાતની પ્રતિસેવનામાં કેવી જાતનું આપવું તે પળ અર્ગીતાર્થ જાણતો નથી. ” ૪૦૪.

જેહ નામ કોઈ પુરિસો, નયંણવિહૂણો અદેસંકુસલો યં ।

કંતારાહવિભીમે, મંગ્ગપણહસ્સ સંત્થસ્સ ॥ ૪૦૫ ॥

ગાથા ૪૦૨=યાણઈ । કાલંપિય । યાણઈ ।

ગાથા ૪૦૩=હિઠ ગિલાણં=હૃષ્ટ ગ્લાનં । ગાઠગાઠ । સહુઅસહુપુરિસવત્થં । યાણઈ ।

ગાથા ૪૦૪=પમાય । કપ્પેય । ગાથા ૪૦૫=કોઈ । માર્ગપ્રણટ્ટસ્ય=માર્ગવ્રણટ્ટસ્ય ।

इच्छंइ य देसियत्तं, किं सो उ समत्थ देसियत्तस्स ।

दुग्गाइं अयाणंतो, नयणविह्वणो कैहं देसे ॥ ४०६ ॥ युग्गमम् ॥

अर्थ—“ जेम (नाम-प्रसिद्धिमाटे अव्यय) नयनरहित (अंध) अने अदेश कुशल के० मार्गना ज्ञानमां अकुशल एवो कोइ पुरुष भीम के० भयंकर एवी कांतार अटवीमां एटले विषम अटवीमां मार्गथी भ्रष्ट थयेला (भूला पड़ेला) सार्थने (जन-समुदायने) मार्ग बताववा इच्छे, के हुं तेओने मार्ग बतावुं; पण शुं ते अंध पुरुष मार्ग बताववामां समर्थ थाय ? नज थाय. केमके दुर्ग एटले रस्तामां आवता विषम स्थानोने नहीं जाणतो एवो ते नेत्रहीन (अंध) पुरुष केवी रीते मार्ग बतावी शके ? अर्थात् नज बतावी शके. ” ४०६.

एवमगीयत्थोवि हुं, जिणवयणपईवचस्खुपरिहीणो ।

दव्वाइं अयाणंतो, उस्संगववाइयं चेव ॥ ४०७ ॥

अर्थ—“ तेज प्रमाणे (हु इति निश्चये) जिनेश्वरनां कहेलां वचनो-रूपी देदीप्यमान दीपक-रूप चक्षुशी रहित एवो अगीतार्थ पण द्रव्यादिक वस्तुओने तथा उत्सर्ग अपवाद मार्गने नहीं जाणतो सतो शी रीते बीजाने मार्ग बतावी शके ? नज बतावी शके. ” ४०७.

कैह सो जयओ अगीओ, कैह वां कुणउ अगीयनिस्साए ।

कैह वां करेऊ मँच्छं, सब्बलवुद्धाउलं सोऊ ॥ ४०८ ॥

अर्थ—“ ते (उपर कहाँ तेवो) अगीतार्थ शी रीते पोते चारित्रमां यतना करी शके ? अथवा अगीतार्थनी निश्चाए वर्तता बीजा मुनिओ पण तपसंयमने विषे, यतना करवाने शी रीते समर्थ थाय ? अथवा ते (अगीतार्थ) बाळ अने वृद्धोथी आकुळ (सहित) एवा गच्छने शी रीते प्रवर्तावी शके ? कांइ न करी शके. ” ४०८.

सुत्ते य ईमं भणियं, अप्पच्छित्ते यं देइ पच्छित्तं ।

पच्छित्ते अइमत्तं, आसंयण तस्स महइओ ॥ ४०९ ॥

अर्थ—“ सिद्धान्तमां एवं कहुं छे के जे अगीतार्थ बीजाने प्रायश्चित्त (पाप) विना प्रायश्चित्त (तपस्या करवानुं) आपे, अथवा थोडा प्रायश्चित्त (पाप) मां अधिक

गाथा ४०६- इच्छंइ । सो समत्थो । देसियत्तं=दर्शकत्वं-मार्गदर्शकत्व । दुग्गाइं=दुर्गानि-विषमप्रदेशान् । कैहं । देसे=दर्शयेत् ।

गाथा ४०७-दव्वाइ । गाथा ४०८-कुणउ । करेउ । वुद्धाउल । सोऊ ।

गाथा ४०९-अप्पच्छित्ते । अइमत्तं=अतिमात्रं । महइओ ।

(મોટું) પ્રાયશ્ચિત્ત (તપસ્યા) આપે, તો તે અગીતાર્થને મોટી આશાતના-જિનાજ્ઞાની વિરાધના થાય છે-તેવા અગીતાર્થને જિનેશ્વરની આજ્ઞાનો વિરાધક જાણવો. ” ૪૦૯.

આસાયણ મિચ્છત્તં, આસાયણવજ્જણા ઉ સમ્મત્તં ।

આસાયણાનિમિત્તં, કુવ્વહ દીહં ચ સંસારં ॥ ૪૧૦ ॥

અર્થ-“ આશાતના શબ્દે કરીને જિનાજ્ઞાનો ભંગ એજ મિથ્યાત્વ કહેવાય છે, અને આશાતનાને વર્જવી એટલે જિનાજ્ઞાનું પાલન કરવું એજ સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે; તેમજ આશાતનાને નિમિત્તે એટલે જિનાજ્ઞાનો ભંગ કરવાથી પ્રાણી દીર્ઘ સંસાર એટલે ચાર ગતિમાં ભ્રમણ કરવા રૂપ બહુલ સંસાર ઉપાર્જન કરે છે. ” ૪૧૦.

એ દોસા જહ્વાગીયં જયંતસ્સગીયંનિસ્સાએ ।

વંટાવય ગચ્છસ્સ યં, જો અં ગં દેયંગીયંસ્સ ॥ ૪૧૧ ॥

અર્થ-“ જેથી કરીને તપસંયમને વિષે યતના કરતા એવા પણ અગીતાર્થને એ (પૂર્વોક્ત) દોષો લાગે છે, અગીતાર્થની નિશ્રાએ કરીને (વચને કરીને) તપસંયમ કરતા એવા બીજાને પણ એ દોષો લાગે છે, વઠ્ઠી ગચ્છના પ્રવર્તાવનાર (અગીતાર્થ) ને પણ એ દોષો લાગે છે; તથા જે અગીતાર્થને (મૂર્ખને) ગણ (આચાર્યપદ) આપે છે-સોંપે છે તેને પણ એ પૂર્વોક્ત દોષો લાગે છે. ” ૪૧૧.

અબહુસુઓ તવસ્સી, વિહરિઝકામો અર્જાણિઝ્ઞ પંહં ।

અવંરાહપયસયાઈ, કાઝ્ઞ વિ જો નં યાંણેઝ્ઞ ॥ ૪૧૨ ॥

અર્થ-“ જે અબહુશ્રુત (અલ્પ શાસ્ત્રનો જાણ) છતો તપસ્વી હોય એટલે ગાઢ તપસ્યા કરતો હોય, જે માર્ગને (મોક્ષમાર્ગને) જાણ્યા વિના વિહાર કરવાને ઇચ્છતો હોય, જે અપરાધ (અતિચાર) ના સંકડો સ્થાનોને (સંકડો અતિચારને) કરીને-સેવીને પણ જે અલ્પશ્રુત હોવાથી જાણતો ન હોય. ” ૪૧૨. (સંવંધ આગલી ગાથામાં છે.)

દેસિયરાઝ્યસોહિય, વયાંઝયારે ય જો નં યાંણેઝ્ઞ ।

અવિસુધ્ધસ્સ ન વઢ્ઢેઝ્ઞ, યુણસેઢી તિત્તિયાં ઢાંઝ ॥ ૪૧૩ ॥

ગાથા ૪૧૦-વજ્જણા ય, વજ્જણા ઇ । કુવ્વહ ।

ગાથા ૪૧૧-અગીઝ જયંતસ્સ અગીયનિસ્સાએ । જોવિ ગણં દેહ અગીયસ્સ ।

ગાથા ૪૧૨-અવહુસ્સુઓ । કાઝ્ઞ । યાંણેઝ્ઞ ।

ગાથા ૪૧૩-સોહિં । વયાંઝચારેય । યાંણેઝ્ઞ । તિત્તિયા=તાવતી ।

अर्थ—“ वली जे दिवस अने रात्रि संबंधी अतिचारोनी शुद्धिने तथा व्रतोना (मूळोत्तर गुणोना) अतिचारोने जाणतो नथी, एटले अल्पश्रुत होवार्थी शुद्ध थतो नथी. ते अविशुद्ध (पापनी शुद्धिरहित एवा) पुरुषनी गुणश्रेणी (ज्ञानादिक गुणोनी परंपरा) द्वाद्धि पामती नथी, जेटकी होय तेटलीज रहे छे; अधिक थती नथी. ” ४१३

अप्पार्गमो किलिस्सइ, जइ वि करेई अइदुकरं तु तंव ।

सुंदरबुद्धीइ कइं, बहुयं पि न सुंदरं होई ॥ ४१४ ॥

अर्थ—“ अल्प सिद्धान्तने जाणनार (साधु) जोके मासक्षपणादिक अतिदुकर तप करे, तोपण ते कष्टनेज सहन करे छे (एम जाणवुं). सुंदर बुद्धिए करेलुं घणुं एवुं ते तप पण सुंदर थतुं नथी. ते तप अज्ञानकष्टनी बराबरज छे. ” ४१४.

अपरिच्छिद्यसुयनिहसस्स, केवलमभिन्नसुत्तचारिस्स ।

संव्वुज्जमेण वि कयं, अन्नाणतवे बहु पडई ॥ ४१५ ॥

अर्थ—“ नथी जाणुं श्रुतनिकष (सिद्धान्तनुं रहस्य) जेणे तथा केवल अभिन्न एटले टीकादिकना ज्ञानरहित मात्र श्रुतना अक्षरने अनुसारेज चालवाना स्वभाववाळा एवा साधुनुं सर्व उद्यमवडे करेलुं क्रियानुष्ठानादिक जे ते अज्ञानतपने विषे-अज्ञानकष्टने विषेज अत्यंत पडे छे. ” ४१५.

ते उपर दृष्टान्त कहे छे—

जह दायमि वि पहे, तस्स विससे पईस्स याणंतो ।

पहिओ किलिस्सइ चियं, तह लिंगायार सुअमित्तो ॥ ४१६ ॥

अर्थ—“ जेम कोइ पुरुषे कोइ पथिक (मुसाफर) ने मार्ग देखाड्ये सते पण ते मार्गना विशेषने एटले ‘ आ मार्ग दक्षिणे (जमणो) जाय छे के वाम (डावो) जाय छे ? इत्यादिक विशेष स्वरूपने नहीं जाणतो एवो ते पथिक निश्चे क्लेश पामे छे, एटले मार्गमां भूलो पढीने अत्यंत दुःख पामे छे; तेम (आ दृष्टान्तवडे) लिंग (साधु-वेष) अने आचार (क्रिया) तेने धारण करनार एटले पोतानी बुद्धिथी क्रिया करनार अने सूत्रना अक्षर मात्रनेज जाणनार एवो ते साधु पण ते पथिकनी जेम अत्यंत दुःख पामे छे. ” ४१६.

गाथा ४१४—किलिस्सइ । दुकरंति तवं । बुद्धीए कयं । होई ।

गाथा ४१५—निहिस्सस्स । बहु पडई ।

गाथा ४१६—दायमिविपहे=दाशीतेपि पथे—मार्ग । किलिस्सइ । सुयमित्तो ।

કર્પાકર્પં એસંમણેસં ચરંનકરણસેહવિહિં ।

પાયચ્છિત્તવિહિં પિં ય, દર્વાઇગુણેસુ અં સમંગ્ગં ॥ ૪૧૭ ॥

પર્વાવણવિહિં મુદ્ધાવણં ચં, અર્જાવિહિં નિર્વસેસં ।

ઉંસગ્ગવવાયવિહિં, અયાણમાણો કેહં જયંઓ ॥ ૪૧૮ ॥ યુગ્મમ્

અર્થ—“ કલ્પ્યને, અકલ્પ્યને, એષણા (આહારશુદ્ધિ)ને, અનેષણા (આહારના દોષ)ને, ચરણ સીત્તરીને, કરણ સીત્તરીને, નવદીક્ષિતની શિક્ષાવિધિને, દશ પ્રકારના પ્રાયશ્ચિત્ત (આલોચનાદિ)ની વિધિને, દ્રવ્યાદિક એટલે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવને વિષે તથા ગુણો (ઉત્તમ અને મધ્યમ)ને વિષે સંપૂર્ણતાને, પ્રવાજના વિધિ (નવાને દીક્ષા આપવાના વિધિ)ને, ઉત્થાપના એટલે મહાવ્રતનો ઉચ્ચાર કરવો તેના વિધિને, આર્યા (સાધ્વી)ના વિધિને તથા ઉત્સર્ગમાર્ગ (શુદ્ધ આચારનું પાલન) અને અપવાદમાર્ગ (કારણે આપત્તિ વચ્ચે આદરવા લાયક)ના વિધિને સંપૂર્ણ રીતે નહીં જાણનાર એવો અલ્પશ્રુત લિંગધારી શી રીતે મોક્ષમાર્ગને વિષે યતના (ઉદ્યમ) કરી શકે ? નજ કરી શકે. ૪૧૮.

સીસાયરિયકમેણ યં, જૈણેણ ગૌહિયાઈં સિંપ્પસત્થાઈં ।

નંજંતિં બહુવિહાઈં, નં ચરકુમિત્તાણુસરિયાઈં ॥ ૪૧૯ ॥

અર્થ—“ વળી (લૌકિકમાં) મનુષ્યોએ શિષ્ય અને આચાર્યના ક્રમે કરીને વિદ્યા ગ્રહણ કરાયછે, એટલે શિષ્ય વિનય પૂર્વક કલ્પાચાર્યાદિકને પ્રસન્ન કરીને તેની પાસેથી વિદ્યા ગ્રહણ કરે છે એવા વિનયના ક્રમે કરીને વહુ પ્રકારનાં શિલ્પશાસ્ત્રો એટલે ચિત્રાદિકનાં અને વ્યાકરણ વિગેરેનાં શાસ્ત્રો ગ્રહણ કરેલાં (સારી રીતે શીખેલાં) જણાય છે—જોવામાં આવે છે; પરંતુ ચક્ષુમાત્રે કરીને (નેત્રથી જોવા માત્રે કરીને) અનુસરેલાં એટલે પોતેજ પોતાની મેળે (ગુરુનો વિનય કર્યા વિના) શીખેલાં જોવામાં આવતાં નથી. અર્થાત્ પોતાની મેળે શીખેલાં તે લૌકિક શાસ્ત્રો પણ શોભા પામતાં નથી, તો પછી લોકોત્તર શાસ્ત્રોને માટે તો શું કહેવું! ॥ ૪૧૯ ॥

જંહ ઉર્જમિઠં જાણંઈ, નાણી તવં સંજમે ઉર્વાયવિઝ ।

તહં ચરકુમિત્તદરિસણ, સામાયારી નં યાંણંતિ ॥ ૪૨૦ ॥

ગાથા ૪૧૭—વિહંપિય । દર્વાયગુણેસુ ય । ગાથા ૪૧૮—અજાણમાણો ।

ગાથા ૪૧૯—ગૌહિયાઈં । શિલ્પશાસ્ત્રાણિ । નંજંતિ=જાયન્તે ।

ગાથા ૪૨૦—ઉર્જમિઠ=ઉદ્યમ કર્તુ । ઉપાયવિત્ । અવાયવિઝ ।

અર્થ—“ જેવી રીતે ઉપાયને જાણનાર જ્ઞાની તપ અને સંયમને વિષે ઉદ્યમ કરવાનું જાણે છે; એટલે જ્ઞાની પુરુષ સિદ્ધાન્તના જ્ઞાને કરીને જેવી રીતે ઉદ્યમ કરે છે, તેવી રીતે ચક્ષુમાત્રના દર્શનવડે કરીને એટલે ક્રિયાનુષ્ઠાનાદિક કરનારા એવા બીજાની સમીપે રહીને માત્ર જોવાથી (સામાચારી) શુદ્ધ આચાર જણાતો નથી. અર્થાત્ પોતાના જ્ઞાનથી જેવું જણાય છે તેવું બીજાને કરતાં જોવામાત્રથી જણાતું નથી. ” ૪૨૦.

સિંપાણિ યં સત્યાંણિ યં, જાણંતો વિ નં ય જુંજંઈ જો ઈ ।

તેસિં^{૧૧} ફલં નં મુંજંઈ, ઈં^{૧૨} અંજયંતો જંઈ નાંણી ॥ ૪૨૧ ॥

અર્થ—“ શિલ્પો (ચિત્રકર્મ વિગેરે) અને વ્યાકરણાદિક શાસ્ત્રોને જાણતો છતો પણ જે પુરુષ તેની યોજના નથી કરતો એટલે તે તે ક્રિયાઓની પ્રવૃત્તિ નથી કરતો, તે પુરુષ તે શિલ્પાદિકથી થનારા ધનલાભાદિક ફળને ભોગવતો—પામતો નથી. તેજ પ્રમાણે સંયમમાં યતના (ઉદ્યમ) નહીં કરનારો જ્ઞાનવાન એવો યતિ (સાધુ) પણ મોક્ષરૂપ ફળને પામતો નથી. ” ૪૨૧.

ગાર્વતિયપડિબદ્ધા, સંજમકરણુજ્જમંમિ સીઅંતા ।

નિર્ગંતૂળ ગંણાઓ, હિંદંતિ^{૧૦} પર્માયરન્નમિ ॥ ૪૨૨ ॥

અર્થ—“ રસ, ઋદ્ધિ અને સાતારૂપી ત્રણ ગારવને વિષે પ્રતિબદ્ધ થયેલા (આસક્ત થયેલા) અને સંયમ કરણના (છ જીવ નિકાયની રક્ષા કરવાના) ઉદ્યમને વિષે શિથિલ થયેલા સાધુઓ ગણ (ગચ્છ) થી બહાર નીકળીને પ્રમાદરૂપી અરણ્યમાં સ્વેચ્છાએ વિહાર કરે છે—ભ્રમણ કરે છે. ” ૪૨૨.

નાંણાહિઓ વરંતરં, હીંણો વિ હું પવંયણં પર્માવંતો ।

નં યં દુર્કરં કરંતો, સુંદુ^{૧૧} વિ અપ્પાંગમો પુરિસો ॥ ૪૨૩ ॥

અર્થ—“ ચારિત્રક્રિયાએ હીન છતો પણ નિશ્ચે જિનશાસનની પ્રભાવના કરનાર એવો જ્ઞાનાધિક (જ્ઞાનવડે પૂર્ણ જ્ઞાની) પુરુષ શ્રેષ્ઠ છે; પણ સારી રીતે માસક્ષપણાદિક દુષ્કર તપસ્યા કરતો છતો પણ અલ્પશ્રુત પુરુષ શ્રેષ્ઠ નથી, અર્થાત્ ક્રિયાવાન છતાં પણ જ્ઞાનહીન પુરુષ શ્રેષ્ઠ નથી. ” ૪૨૩.

નાંણાહિયસ્સ નાંણં, પુજ્જંઈ નાંણા પવત્તે વરણં ।

જંસ્સ પુણં દુહંદકં પિ^{૧૦}, નંતિ તંસ્સ પુજ્જંઈ કાંઈ ॥ ૪૨૪ ॥

ગાથા ૪૨૧—વિ ય ન જુંજંઈ । યોજયતિ । ઇય યજયંતો ।

ગાથા ૪૨૨—સીયતા । ઘરાઓ । રણ્ણમિ ।

ગાથા ૪૨૪—પૂયજ્જંઈ । પવત્તંઈ । દુહંદકં । તસ પૂજ્જંઈ કાંડે । પૂજ્જંઈ કાંઈ ।

અર્થ—“ જ્ઞાનાધિક (જ્ઞાનથી પૂર્ણ) પુરુષનું જ્ઞાન પૂજાય છે, કેમકે જ્ઞાનથી ચરણ (ચારિત્ર) પ્રવર્તે છે; પરંતુ જે પુરુષને જ્ઞાન અને ચારિત્ર એ વેમાંથી એક પળ નથી તે પુરુષનું શું પૂજાય ? શું પૂજવા યોગ્ય હોય ? કાંઈ પળ પૂજવા યોગ્ય ન હોય. ”

નાઈં ચૈરિત્તિહીણં, લિંગગ્રહણં ચ દંસેણવિહીણં ।

સંજમહીણં ચ તૈવં, જો ચૈરદ્ નિરૈત્થયં તસ્સ ॥ ૪૨૫ ॥

અર્થ—“ જે પુરુષ ચારિત્ર (ક્રિયા) રહિત જ્ઞાનનું આચરણ કરે છે, જે પુરુષ દર્શન (સમ્યક્ત્વ) રહિત લિંગ (મુનિવેષ)નું ગ્રહણ (ધારણ) કરે છે, અને જે પુરુષ સંયમ (છ જીવ નિકાયની રક્ષા રૂપ ચારિત્ર) રહિત તપનું આચરણ કરે છે—તે પુરુષોના એ સર્વે મોક્ષનાં સાધનો નિર્થક છે—નિષ્ફલ છે. ” ૪૨૫.

જેહા સ્વૈરો ચંદેણભારવાહી, ભૌરસસ ભાંગી નં હું ચંદણસસ ।

એવં સું નાંણી ચૈરેણે ૧૨ હીણો, નાંણસસ ભાંગી નં હું સુગંઈણા ॥

અર્થ—“ જેમ ચંદનના ભારને વહન કરનાર સ્વર (ગધેડો) કેવલ ભારનોજ ભાગી થાય છે, પણ ચંદનના સુગંધનો ભાગી થતો નથી, તેજ રીતે નિશ્ચે ચારિત્રે કરીને હીન એવો જ્ઞાની પણ કેવલ જ્ઞાનનોજ ભાગી થાય છે, પણ મોક્ષરૂપ સુગતિનો એટલે જ્ઞાનના પરિમલનો ભાગી થતો નથી. માટે ક્રિયા સહિત જ્ઞાન હોય તોજ તે શ્રેષ્ઠ છે. ” ૪૨૬.

સંપાગડપડિસેવી, કૌણસુ વૈણસુ જો નં ઉર્જમઈ ।

પવંચણપાડણપરમો, સમ્મત્તં કોમલં તસ્સ ॥ ૪૨૭ ॥

અર્થ—“ પ્રગટપણે (લોક સમક્ષ) પ્રતિકૂલ (નિષિદ્ધ) આચરણને આચરનાર એવો જે પુરુષ છ જીવનિકાયના પાલનને વિષે અને પાંચ મહાવ્રતના રક્ષણને વિષે ઉદ્યમ કરતો નથી—પ્રમાદનુંજ સેવન કરે છે, તથા જે પ્રવચન (જિનશાસન)નું પાતન (લઘુતા) કરવામાં તત્પર છે, તેનું સમ્યક્ત્વ કોમલ એટલે અસાર જાણવું; અર્થાત્ તેને મિથ્યાત્વજ વર્તેછે એમ જાણવું. ” ૪૨૭.

ચૈરણકસણપરિહીણો, જૈદ્ વિ તૈવં ચૈરદ્ સુદ્ધુ અંદુરુઅં ।

સો તિલ્લં વૈ કિંણંતો, કંસિંય બુદ્ધો મુણેયંવો ॥ ૪૨૮ ॥

અર્થ—“ ચરણ એટલે મહાવ્રતાદિકનું આચરણ અને કરણ એટલે આહારશુદ્ધિ

बिगेरे तेणे करीने हीन एवो कोइ पुरुष जोके सारी रीते घणुं मोडुं तप करे छे, परंतु तेने आदर्श करीने (आरीसाए करीने) तेलना बदलामां तळ आपनार बोद्र गामना निवासी मूर्खनी जेवो जाणवो, एटले थोडाना बदलामां घणुं आपी देनारो जाणवो. तळ आपीने तेल लेनारो ते मूर्ख घणा तळने हारी जाय छे; ते एवी रीते के आदर्शना पाछला भागे भरीने तळ आपे अने काचनी वाजुथी तेल ग्रहण करे तेथी तेल घणुं थोडुं आवे अने तळ घणा जाय. एवी रीते करार करनार बोद्रगामवासी मूर्खनुं दृष्टान्त अहीं जाणवुं; एटले ते जेम थोडा तेलना बदलामां घणां तळ हारी गयो, तेम प्रमादी मुनि चारित्रनी थोडी शिथिलताना बदलामां घणुं तप हारी जाय छे. आ बोद्र गामवासीनुं दृष्टान्त नानुं होवाथी अत्रे लखुं नथी. ” ४२८.

छँजीवनिकायमहवयाण, परिपालणाइ जँइधम्मो ।

जँइ पुणँ ताँइ नँरख्वइ, भँणाहि 'को नँम 'सो धँम्मो॥४२९॥

अर्थ—“ पृथ्वीकाय, अपकाय, तेजकाय, वायुकाय, वनस्पतिकाय अने त्रस-काय ए छ जीवनिकायनुं अने प्राणातिपातविरमणादिक पांच महाव्रतनुं परिपालन (सारी रीते रक्षण) करवाथी यतिधर्म थाय छे—कहेवाय छे. पण जो ते छ जीवनिकाय अने पांच महाव्रतनुं रक्षण न करे, तो हे शिष्य ! तुं कहे के तेने कयो धर्म कहेवो ? अर्थात् तेना रक्षण विना धर्म कहेवायज नहीं. ” ४२९

छँजीवनिकायदयाविवज्जिओ 'नेव दि'ख्वओ नँ गिँही ।

जँइधम्माओ चुँको, चुँकइ गिँहीदाणधम्माओ ॥ ४३० ॥

अर्थ—“ छ जीवनिकायनी दयाथी रहित एवो वेषधारी दीक्षित (साधु) कहेवायज नहीं, तेमज (मस्तक मुंडेलुं होवाथी) गृहस्थी पण कहेवाय नहीं. ते यति-धर्मथी चुक्यो—भ्रष्ट थयो, अने गृहस्थना दानधर्मथी पण चूके छे—भ्रष्ट थायछे. केम-के तेणे आपेलुं दान पण शुद्ध संयमीने कल्पतुं नथी. ” ४३०

सव्वाँओगे जँह कोइ, अमँच्चो नरवइँस्स धिँत्तूणं ।

आँणाहरणे पाँवइ, वहँबंधणदव्वहरणं चँ ॥ ४३१ ॥

अर्थ—“ जेम कोइ अमात्य (प्रधान) नरपति (राजा)ना सर्व आयोगो (अधिकारो)ने ग्रहण करीने (पामीने) पछी जो राजानी आज्ञानो भंग करे, तो ते

गाथा ४२९—परिपालणाय । ताइ ।

गाथा ४३०—दिखिखइ । गिहिदाणधम्माओ ।

गाथा ४३१—नरवयस्स । अमच्चो=अमात्यः ।

વધે એટલે લાકડી વિગેરેના પ્રહારને, સાંકળ (બેડી) વિગેરેના બંધનને તથા દ્રવ્ય-
હરણ એટલે સર્વસ્વના નાશને અને ચકારથી છેવટ મરણને પણ આજ્ઞાનો ભંગ કર-
વાથી પામે છે. ” ૪૩૧.

તૈહ છેકાયમહવ્યસવ્વનિવિત્તીઝ ગિહિઝ્ઞ જઈ .

એમૈવિ વિરૈહંતો, અમૈચરન્નો હૈણઙ્ બોહિં ॥ ૪૩૨ ॥

અર્થ—“ તેવીજ રીતે છ જીવનિકાય તથા પાંચ મહાવ્રત સંબંધી સર્વ નિવૃત્તિ
(સર્વવિરતિ) રૂપ પ્રત્યાખ્યાન (નિયમો) ને ગ્રહણ કરીને યતિ (સાધુ) એક પણ જીવ-
નિકાયની અથવા એક પણ વ્રતની વિરાધના કરતો સતો અમર્ત્ય રાજા (દેવોના રાજા-
તીર્થંકર) એ આપેલી અથવા તેમણે પ્રરૂપેલી બોધિને હણે છે—નાશ પમાડે છે. અર્થાત્
જિનાજ્ઞાનો ભંગ કરવાથી બોધિ (સમ્યક્ત્વ) નો નાશ થાય છે; અને તેથી તે અનન્ત
સંસારી થાય છે. ” ૪૩૨.

તૌ હૈયૌબોહીય પચ્છા, કૃયાવરાહાણુસરિસમિયમમિયં .

પુણ વિ ભવોઅહિપહિઓ, ભમઙ્ જરામરણદુગ્ગમિ ॥ ૪૩૩ ॥

અર્થ—“ ત્યાર પછી હળી છે બોધિ જેણે એવો તે મુનિ કરેલા અપરાધ (જિનાજ્ઞા-
નિભંગરૂપ) ને અનુસારે એટલે અનુમાને કરીને સમાન આ પ્રત્યક્ષ એવા અમિત એટલે
માનરહિત (અતિ મોટા) ફળને પામે છે. તે ફળ કયું? તે કહે છે—દૃઢાવસ્થા તથા
મરણે કરીને અત્યંત દુર્ગ એટલે ગહન એવા ભવસાગરને વિષે પડ્યો છતો વારંવાર પરિ-
ભ્રમણ કરે છે—અનંતકાલ પરિભ્રમણ કરવારૂપ ફળને પામે છે. ” ૪૩૩.

જૈઙ્ઘાણેણં ચૈત્તં, અપ્પણયં નાણંદંસણચરિત્તં .

તૈઙ્ઘા તૈસસ પરેસુ, અણુકંપા નૈત્થિ જીવેસુ ॥ ૪૩૪ ॥

અર્થ—“ જ્યારે આ નિર્ભાગી જીવે આત્માને હિતકારક એવા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિ-
ત્રનો ત્યાગ કર્યો, ત્યારે સમજવું કે તે જીવને બીજા એટલે પોતા શિવાય બીજા જીવોને
વિષે અનુકંપા નથી. અર્થાત્ જે પોતાના આત્માનો હિતકારક નથી થતો તે બીજાઓનું
હિત શી રીતે કરે? પોતાના આત્માપર દયા હોય તોજ બીજા જીવોપર દયા થઈ શકે
છે. (આત્મદયા મૂલકજ પરદયા છે.) ” ૪૩૪.

ગાથા ૪૩૨—નિવૃત્તિઓ . ગિહિઝ્ઞ . રણો . અમૈચરન્નો=અમર્ત્યરાજાઃ તીર્થંકરદેવસ્ય .

ગાથા ૪૩૩—હૈયૌબોહિ પચ્છા . હૈયૌબોહી . કૃતાપરાધાનુસદ્દશમિદમમિતમ્ . પુણો વિ .

ગાથા ૪૩૪—યદાઙ્નેન ત્યક્તં . અપ્પણયં=આત્મનીનં . પરેસું .

છંકાયરિઝ્ઞ અસ્સંજયાણ લિંગાવસેસમિત્તાણં ।

બહુઅસ્સંજમો પવહો, સ્વારો મંદલેદ્ સુંદુઅરં ॥ ૪૩૫ ॥

અર્થ—“ છ જીવનિકાયના શત્રુ એટલે છકાયની વિરાધના કરનાર, અસંયત એટલે જેને મન, વચન કાયાના યોગને મોકળા (છુટા) મૂકી દીધા છે એવા, તથા લિંગાવશેષમાત્ર એટલે કેવલ રજોહરણ વિગેરે વેષનેજ ધારણ કરનારા એવા પુરુષોનો મોટો અસંયમ (અનાચાર) રૂપ પાપનો પ્રવાહ ક્ષાર એટલે વાળેલા તલની ભસ્મની જેમ સુષ્ટુતર એટલે ગાઢ અથવા સમ્યક્ પ્રકારે પોતાના અને બીજાના આત્માને પળ માલિન કરે છે. ૪૩૫.

કિં^{૧૧} લિંગંવિદુરીધારણેણ, કર્જ્જમ્મિ અંદિએ ઠાળે ।

રાય્યા નં હોઈ સયમેવ, ધારયં ચામરાહોવે ॥ ૪૩૬ ॥

અર્થ—“ જેમ સ્થાને એટલે શ્રેષ્ઠ સિંહાસને વેઠેલો અને માત્ર પોતેજ એટલે હાથી, ઘોડા વિગેરેથી રહિત એકલોજ, ચામરના આટોપ (આઢંબર) ને ધારણ કરતો સતો પણ રાજા હોતો નથી—થઈ શકતો નથી, તેવીજ રીતે કાર્યને વિષે એટલે સંયમની યતનાને વિષે નહીં રહેલો—સંયમથી રહિત એવો સાધુ, લિંગ એટલે સાધુવેષ—તેનો આઢંબર માત્ર ધારણ કરવાવડે કરીને શું સાધુ કહેવાય ? નજ કહેવાય. માટે ગુણ વિનાનો આઢંબર કરવો વ્યર્થ છે. એ આ ગાથાનો તાત્પર્ય છે. ” ૪૩૬.

જો સુત્તત્થવિણિચ્છિયકયાગમો મૂલ્લંઉત્તરગુણોહં ।

ઉવહઈ સર્યાઽસ્વલિઓ, સો લિંસ્વઈ સાહુલિસ્વંમિ ॥ ૪૩૭ ॥

અર્થ—“ સૂત્ર અને અર્થનો વિનિશ્ચય એટલે તથ્ય (સત્ય) જ્ઞાન તેણે કરીને કયો છે આગમ જેણે અર્થાત્ જાણ્યું છે સિદ્ધાન્તનું રહસ્ય જેણે એવો (સિદ્ધાંતજ્ઞાતા) અને નિરંતર અસ્વલિત એટલે અતિચારરહિત મૂલ અને ઉત્તર ગુણના સમૂહને જે વહન કરે છે—ધારણ કરે છે એવો સાધુ સાધુના લેખામાં—સાધુઓની ગણતરીમાં લેવાય છે—ગણાય છે. ” ૪૩૭.

બહુદોસસંકિલિહો નંવરં મંદલેદ્ ચંચલસહાવો ।

સુંદુ વિં વાર્યામંતો, કાર્યં નં કરેદ્ કિંચિ ઈણં ॥ ૪૩૮ ॥

ગાથા ૪૩૫—છકારિઝ્ઞ । અસંજયાણ । ષટ્કાયરિપૂણામ્ । લિંગાવસેસમિત્તાણ । બહુઅસ્સંજમપવહો ।
બહુઅસંજમપવહો । સુંદુઅરં । ગાથા ૪૩૬—લિંગાઢવરધારણેણ । લિંગવિદુરિ । ધારિતો ।

ગાથા ૪૩૭—સુત્તત્થ । ગુણેહિં । સાયાસ્વલિઓ । સાહુલિસ્વંમિ ।

ગાથા ૪૩૮—મંદલેદ્, મેલેદ્ । વાર્યામિત્તો=પરીપ્રહાદિ દુઃખં સહમાનઃ ।

અર્થ—“ રાગદ્વેષરૂપી ઘણા દોષોવડે સંક્લિષ્ટ (ભરેલો) એટલે દુષ્ટ ચિત્તવાળો અને જેનો સ્વભાવ (અભિપ્રાય) ચંચળ એટલે વિષયાદિકમાં લુબ્ધ છે એવો પુરુષ અત્યંત પરીસહાદિક કષ્ટને સહન કરતો છતો પણ માત્ર કાયાએ કરીને કાંઈ પણ (થોડો પણ) કર્મક્ષયાદિ રૂપ ગુણને કરતો નથી—મેઢવતો નથી; નવરં કે૦ ઉલટો તે પોતાના આત્માને મલિન કરે છે. ” ૪૩૮.

‘કેસિંચિ વેરં મૈરણં, જીવિયમન્નેસિમુર્ભયમન્નેસિં ।

દંદુરદેવિચ્છાણ, ઐહિયં કેસિં’^૧ ચં ઈમયં પિ’^૨ ॥ ૪૩૯ ॥

અર્થ—“ દંદુર દેવની ઇચ્છામાં કેટલાએકનું મરણજ શ્રેષ્ઠ છે, કેટલાએક પુરુષોનું જીવવુંજ શ્રેષ્ઠ છે, કેટલાએકનું જીવિત અને મરણ વન્ને શ્રેષ્ઠ છે, અને કેટલાએકનું જીવિત અને મરણ વન્ને અહિતકારક છે. આ ગાથાનો સવિસ્તર ભાવાર્થ દંદુરાંક દેવની કથાથી જાણવો. ” ૪૩૯. તે કથા નીચે પ્રમાણે—

દંદુરાંક દેવની કથા.

પ્રથમ દંદુરાંક દેવના પૂર્વભવનું સ્વરૂપ કહે છે—કૌશાંવી મહાપુરીમાં શતાનીક નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો, તે વખતે તે ગામમાં એક સેડુક નામનો દરિદ્રી બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેની સ્ત્રી ગર્ભવતી થઈ. જ્યારે તેનો પ્રસૂતિસમય નજીક આવ્યો ત્યારે તેણે પોતાના પતિને કહ્યું કે—‘મારો પ્રસૂતિકાલ સમીપ આવ્યો છે, માટે મને ધી, ગોઠ વિગેરે લાવી આપો. ’ ત્યારે સેડુક બોલ્યો કે—‘ મારી પાસે એવી કોઈ પણ જાતની કલ્લા નથી, તેથી દ્રવ્ય વિના ધી ગોઠ વિગેરે ક્યાંથી લાવું ? ’ તે સાંભળીને તે બોલી કે—‘ જો કાંઈ પણ કલ્લા ન હોય તોપણ ઉદયમ કરવાથી ફલની પ્રાપ્તિ થાય છે. કહ્યું છે કે—

પ્રાણિનામન્તરસ્થાયી, ન હ્યાલસ્યસમો રિપુઃ ।

ન હ્યુદયમસમં મિત્રં, યં કૃત્વા નાવસીદતિ ॥

“પ્રાણીઓનો પોતાના અન્તઃકરણમાં રહેલા આલ્સ જેવો વીજો કોઈ શત્રુ નથી, અને ઉદયમ સમાન વીજો કોઈ મિત્ર નથી, કે જે (ઉદયમ) કરવાથી પ્રાણી કાદિ પણ સીદાતો નથી—લેવડ પામતો નથી. ”

આ પ્રમાણે પોતાની સ્ત્રીનું વાક્ય સાંભળીને તે સેડુકે એક ફળ લઈ રાજાની સભામાં જઈ રાજાને તે ભેટ કર્યું. એવી રીતે હંમેશાં તે રાજસભામાં ફળ લઈ જઈને શતાનીક રાજાની સેવા કરવા લાગ્યો.

एकदा कोइ कारणथी चंपा नगरीना राजा दधिवाहने आवीने कौशांबी नगरीने घेरो घाल्यो. ते वखते शतानीक पासे अल्प सैन्य होवाथी ते किल्लानी अंदरज रह्यो. हमेशां युद्ध थतां अनुक्रमे वर्षाऋतु आवी. ते वखते दधिवाहन राजानुं केटलुंक सैन्य आम तेम जतुं रह्युं, तेवामां पेलो सेडुक ब्राह्मण पुष्प फळ विगेरे लेवा माटे गाम बहार वाडीए गयो हतो. तेणे दधिवाहननुं सैन्य थोडुं जोइने शतानीक राजा पासे आवीने कह्युं के-‘ हे राजा ! आजे युद्ध करशो तो आपनो जय थशे.’ ते सांभळीने शतानीक राजा सैन्य सहित किल्ला बहार नीकळ्यो. युद्ध करतां दधिवाहननुं सैन्य भांग्युं; एटले तेना हाथी घोडा विगेरे लइ लइने शतानीक राजा पोतानी नगरीमां आव्यो. पछी सेडुकने घणुं मान आपीने तेणे कह्युं के-‘ हे सेडुक ! हुं तारा पर प्रसन्न थयो छुं, माटे इच्छानुसार माग.’ सेडुके कह्युं के-‘ हे स्वामी ! हुं घेर जइ मारी स्त्रीने पुछीने पछी मागी ? ’ एम कही घेर जइने तेणे पोतानी स्त्रीने पूछ्युं के “ हे प्रिया ! आजे शतानीक राजा मारा पर तुष्टमान थइने इच्छित वरदान आपे छे, माटे हुं शुं मागुं ? ” ते सांभळीने तेणे विचार्युं के-‘ जो आ घणा वैभवने पामशे तो मारुं अपमान करशे. ’ एम विचारीने ते स्त्रीए कह्युं के-“ हे प्राणनाथ ! जो तमारा पर राजा प्रसन्न थया होय, तो हमेशां इच्छा प्रमाणे भोजन अने एक दीनार (महोर) दक्षिणानी मागणी करो. केमके निद्रा वेचीने ग्रहण करेला उजागरा (जागरण) नी जेवा गाम के नगरना अधिपतिपणाए करीने शुं फळ छे ? (एटले गाम गरास मागवो ते तो निद्रा वेचीने उजागरा लीधा जेवुं छे, माटे ते न मागवुं.) ” आ प्रमाणे स्त्रीनुं वाक्य सांभळीने ते निर्भागीए पण तेज माग्युं. तेथी राजाए पण हमेशेने माटे वाराफरती दरेक घेर तेने जमाडीने दक्षिणा आपवानो हुकम कर्यो, एटले लोको तेने उपराउपर निमंत्रण करवा लाग्या. तेथी सेडुक पण दक्षिणाना लोभथी एक घेर भोजन करीने घेर जइ मुखमां आंगळां नांखी प्रथम खाधेलानुं वमन करी बीजे घेर जमवा जवा लाग्यो. ए प्रमाणे अतृप्तिथी भोजन करता सेडुकने त्वचाविकार थवाथी गळव कोढनो व्याधि उत्पन्न थयो, एटले हाथ पग विगेरे अवयवो गळवा लाग्या; परंतु ते धन अने पुत्रादिकना परिवारथी घणो वृद्धि पाम्यो. पछी ते सेडुकना अंगमां रोगनी बहु वृद्धि थइ, एटले मंत्री प्रमुखे सेडुकने कह्युं के-‘ हवे तारे भोजनने माटे जवुं नहीं, तारे बदले तारा पुत्रने मोकळवो. ’ तयार पछी तेनो पुत्र हमेशां दरेक घेर जमवा जवा लाग्यो, अने दीनारनी दक्षिणा लेवा लाग्यो. सेडुक सर्व लोकोने अनिष्ट थइ पड्यो. तेना पुत्रे पण तेने एक जूदा घरमां राख्यो, अने तेने भोजन पण एक काष्ठना पात्रमां जूदुं आपवा लाग्यो. तेनी साथे कोइ बोलतुं पण नहीं, अने सर्वे घरना लोको तेने ‘ मर, अदीठ था ’ एवां तिरस्कारनां वचनो

કહેતા હતા. પુત્રોની વહુઓના મુત્વથી પળ તેવાં તિરસ્કારનાં વચનો સાંભળીને સેડુકને ક્રોધ ચઢ્યો; તેથી તેણે વિચાર કર્યો કે—‘ આ સર્વેને કોઢીયા કરું ત્યારેજ હું સ્વરો.’ એમ વિચારીને તેણે પોતાના પુત્રને બોલાવીને કહ્યું કે—“ હે પુત્ર ! સાંભલ, હું વૃદ્ધ થયો છું, મારું મૃત્યુ હવે નજીક આવ્યું છે, તેથી મારે તીર્થયાત્રા કરવા જવું છે. પણ આપણા કુળનો એવો આચાર છે કે જે તીર્થયાત્રા કરવા જાય તે પ્રથમ જવ તથા ઘાસને મંત્રથી મંત્રીને એક બકરીના પુત્રને (વોકડાને) સ્વરાવે, અને તે બકરાને પુષ્ટ કરી તેનું માંસ સર્વ કુટુંબને સ્વરાવીને પછી તીર્થયાત્રા કરવા જાય. માટે હે પુત્ર ! મને પણ એક બકરીનું વચ્ચું લાવી આપ. ” તે સાંભળીને તે પુત્રે તે પ્રમાણે કર્યું; એટલે તે વોકડાને સેડુકે પોતાની પાસે રાખ્યો. પછી પોતાના કુષ્ટ સંવંધી પર વિગેરેથી મિશ્રિત કરીને જવ તથા ઘાસ તેને સ્વરાવવા લાગ્યો. તેવી રીતે કરતાં કેટલેક કાલે તે વોકડો કોઢીયો થયો. એટલે તેને મારીને તેના માંસવડે કુટુંબનું પોષણ કરીને (સૌને જમાડીને) તેમની રજા લઈ તે તીર્થયાત્રા માટે નીકળ્યો.

માર્ગમાં જતાં સેડુકને તૃષા લાગવાથી તેણે સૂર્યના તાપથી તપેલું, અંદર પડેલા ઘણાં પાંદડાંઓથી ઢંકાયેલું કાથ (ઝકાળા) જેવું કોઈક હૃદ (સ્વાવોચીયા)નું જલપાન કર્યું. તેથી તુરંતજ તેને વિરેચન થયું. એટલે તેનો સર્વ કુષ્ટકૃમિનો વ્યાધિ વહાર નીકળ્યો. પછી તેણે ઘણા કાલ સુધી તે જલનું પાન કર્યાં કર્યું. એટલે દૈવયોગે તે તદ્દન નીરોગી થયો. પરંતુ અહીં કુષ્ઠરોગવાળા વોકડાનું માંસ સ્વાવાથી તેનું આશું કુટુંબ કોઢીયું થયું. પછી સેડુક પોતાના શરીરની નીરોગતા દેખાડવા માટે કૌશાંવી નગરીમાં પાછો આવ્યો. લોકોએ તેને પૂછ્યું કે—‘તારો રોગ કેવી રીતે ગયો?’ ત્યારે તે બોલ્યો કે—‘ દેવના પ્રભાવથી મારો વ્યાધિ નષ્ટ થયો છે. ’ પછી ઘેર આવીને સેડુકે પોતાના કુટુંબને વ્યાધિગ્રસ્ત જોડેને કહ્યું કે—‘ જેવી તમે મારી અવજ્ઞા કરી હતી તેવુંજ તમને સર્વેને ફલ મળ્યું છે ? મેં કેવું કર્યું ? ’ તે સાંભળીને સર્વેએ તેનો અત્યંત તિરસ્કાર કર્યો, અને ‘ તું અદીઠ થા ’ એમ કહી કુટુંબે અને નગરના લોકોએ તેની નિર્ભર્ત્સના કરી તેને નગર વહાર કાઢી મૂક્યો. ત્યાંથી ભમતો ભમતો તે રાજગૃહી નગરીમાં પ્રતોલિષ્ઠ (દરવાજે) આવીને રહ્યો.

તે અવસરે શ્રીમહાવીરસ્વામી રાજગૃહી નગરીના ઉદ્યાનમાં સમવસર્યા. તે સાંભળીને દ્વારપાલોએ સેડુકને કહ્યું કે—‘ જો તું અહીં રહીને ચોકી કરે તો અમે વીરપ્રભુને વંદના કરી આવીશ. ’ તે સાંભળીને સેડુક હા કહીને બોલ્યો કે—‘ હું મૂર્ખો છું. ’ ત્યારે દ્વારપાલોએ કહ્યું કે—‘અહીં દ્વારદેવીની પાસે જે નૈવેદ્ય આવે તે તું યથેષ્ટપણે સ્વાજે. પરંતુ તારે

અહીંજ રહેવું બીજે ક્યાંજ જવું નહીં. ” એ પ્રમાણે કહીને તે સર્વે દ્વારપાલો શ્રીજિનેશ્વરને વંદના કરવા ગયા. પછી તે ક્રુધાતુર સેડુકે સ્ત્રી, વડાં વિગેરે દેવીના નૈવેદ્યને કંઠ સુધી સ્વાધાં ઇટલે તેને અત્યંત તૃષ્ણા લાગી; પણ દ્વારપાલોએ તેને તે સ્થાનેથી બીજે જવાનો નિષેધ કર્યો હતો, તેથી તે જલ્પાન કરવા કાંઈ ગયો નહીં, તેમજ એ પ્રમાણેના કર્મના ઉદયથી તૃષ્ણાતુરપણામાં જલ્પના ધ્યાનમાંજ તે મૃત્યુ પામ્યો, અને તે દરવાજાની નજીક રહેલી એક વાપી (વાવ)માં દેડકો થયો.

કેટલેક કાલે ફરીથી શ્રીમહાવીર સ્વામી ત્યાં સમવસર્યા. તે વખતે તે વાવમાં જલ ભરતી પૌરલોકોની સ્ત્રીઓ પરસ્પર વાતો કરવા લાગી કે “ હે બહેનો ! ઉતાવળ કરો. આજે શ્રીમહાવીર પ્રભુને વાંદવા જવું છે. આજનો દિવસ ધન્ય છે કે જેથી આજે શ્રીવીર પ્રભુનું આપણને દર્શન થશે. ” આ પ્રમાણેનાં તે સ્ત્રીઓનાં વાક્યો સાંભળીને ઈશ્વરપોહ કરતાં તે દેડકાને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, અને પોતાનો પૂર્વ ભવ (સેડુ-કનો ભવ) તેણે જાણ્યો. પછી તે દેડકો પણ ભગવાનને વાંદવા માટે વાપીની બહાર નીકળી ચાલ્યો. માર્ગમાં શ્રેણિકરાજા સૈન્ય સહિત ભગવાનને વાંદવા જતા હતા, તેના અશ્વના પગની સ્ત્રીના પ્રહારથી દવાઈ જઈને તે દેડકો ભગવાનના ધ્યાનમાંજ મરણ પામી પ્રથમ સ્વર્ગમાં દર્દુરાંક નામે દેવતા થયો. અવધિજ્ઞાનવડે પોતાનો પૂર્વભવ જાણીને તે કોઠીયાનું રૂપ વિકુર્વી શ્રેણિક રાજાના સમ્યક્ત્વની પરીક્ષા કરવા માટે ભગવાનને વાંદવા આવ્યો. તે દેવ ભગવાનની પાસે વેસી પોતાના શરીર પરથી સૌને દેખાતો કોઠનો દુર્ગન્ધી રસ (ચેપ) લઈ ભગવંતના ચરણે ચંદનરસ ચોપડવા (લેપ કરવા) લાગ્યો. તે જોઈને શ્રેણિક રાજાને તેના પર ક્રોધ ચઢ્યો અને મનમાં બોલ્યો કે ‘ કોણ આ પાપિષ્ઠ ભગવાનની અવજ્ઞા કરે છે ? જ્યારે આ બહાર નીકળશે, ત્યારે હું તેને સારી રીતે શિક્ષા કરીશ. ’ આ પ્રમાણે તે વિચાર કરે છે, તેવામાં ભગવાનને ઊંક આવી. તે વખતે પેલા દેવે ‘ તમે મરો ’ એમ ભગવાનને કહ્યું. થોડી વારે રાજાને ઊંક આવી, ત્યારે તેને ‘ ઘણું જીવો ’ એમ કહ્યું. થોડી વારે અભયકુમારને ઊંક આવી, ત્યારે તેને ‘ જીવો અથવા મરો. ’ એમ કહ્યું. પછી કાલસૌ-કરિકેને પણ ઊંક આવી. ત્યારે તેને ‘ મ જીવ, મ મર ’ એમ કહ્યું આ ચારે વચનોમાં ભગવાનને મરવાનું કહ્યું તે વચનથી અતિ ક્રોધાતુર થયેલા શ્રેણિક રાજાએ પોતાના સેવ-કોને કહ્યું કે ‘ આ દુષ્ટ કોઠીયો સમવસરણની બહાર નીકળે કે તરત તેને પકડીને બાંધી લેજો. ’ પછી દેશનાને અંતે તે દેવ સમવસરણની બહાર નીકળ્યો. તે વખતે

૧ ઇહા ને અપોહ=સાંભળેલા વાક્ય ઉપરથી આંતર પૂર્વે મે કોઈ વખત સાંભળ્યું છે, એવી પૂર્વજ્ઞાન સ્મરણ કરવા માટે ગાઢ વિચારણા કરવી તે.

૨ કાલ નામનો સૌકરિક ઇટલે કસાઈ.

રાજાના મુખદોષે તેને ચોતરફથી ઘેરી લીધો. પરંતુ તે તો તરતજ આકાશમાં ઉત્પત્તિ ગયો. તે જોઈ શ્રેણિક રાજા વિસ્મય પામ્યો. પછી પાછા ફરીને તેમણે ભગવંત પાસે આવી પૂછ્યું કે ‘ હે સ્વામી ! તે કુષ્ટી કોણ હતો તે કહો. ’ ત્યારે ભગવાને સેડુકના ભવથી આરંભીને તેનું સર્વ વૃત્તાંત રાજાને કહી સંભળાવ્યું. પછી કહ્યું કે ‘ તે દર્દુરાંક દેવ જે હમણાજ ઉત્પન્ન થયો છે તેણે તારી પરીક્ષા કરવા માટે તને કુષ્ટીનું રૂપ વતાવીને મારે અંગે દિવ્ય ચંદનનો લેપ કર્યો છે. ’ ફરીથી શ્રેણિક રાજાએ પૂછ્યું કે ‘ હે સ્વામી ! ત્યારે કહો કે આપને છીંક આવી, તે વખતે આપને તેણે મરવાનું કેમ કહ્યું? ’ ભગવાન બોલ્યા કે ‘ હે શ્રેણિક ! મને અહીં છું ત્યાં સુધી વેદનીયાદિક ચાર કર્મ વળગેલાં છે, અને મૃત્યુ પામ્યા પછી તો મને મુક્તિસુખ મળવાનું છે, માટે મને મરવાનું કહ્યું. વળી તને છીંક આવી ત્યારે તને જીવવાનું કહ્યું. તેનું કારણ એ છે કે હાલમાં તું જીવતો છે તો રાજ્ય-સુખ ભોગવે છે, પણ મૃત્યુ પછી તું નરકમાં જવાનો છે. માટે તને ‘ ચિરં જીવ ’ એમ કહ્યું. તથા અભયકુમાર અહીં પણ ધર્મકાર્ય કરતો સતો રાજ્યસુખ ભોગવે છે, અને પરભવમાં પણ તે અનુત્તર વિમાનમાં જવાનો છે. તેથી તેને ‘ જીવ અથવા મર ’ એમ કહ્યું; અને કાલસૌકારિક તો અહીં જીવતો હતો પણ વહુ હિંસાદિક પાપનું આચરણ કરે છે, અને મરણ પામ્યા પછી સાતમી નરકે જવાનો છે. માટે તેને ‘ ન જીવ અને ન મર ’ એમ કહ્યું. આ ચાર ભાંગા સર્વ જીવ પરત્વે લાગુ પડે છે. (એટલે કે ચાર ભાંગામાંથી કોઈ પણ એક ભાંગામાં હરકોઈ જીવ આવી શકે છે). આ દર્દુરાંક દેવના મનનો અભિ-પ્રાય છે. ” તે સાંભળીને શ્રેણિકે ભગવાનને વિનંતિ કરી કે “ હે સ્વામી ! આપ જેવા મારે માથે ગુરુ છતાં મારે નરકમાં જવું કેમ યોગ્ય કહેવાય ? ” ભગવાન બોલ્યા કે “ હે રાજા ! તે સમ્યક્ત્વ પામ્યા પહેલાં નરકનું આયુષ્ય વાંધેલું છે, તે કોઈથી પણ દૂર (મિથ્યા) થઈ શકે તેમ નથી. પરંતુ તું શ્વેદ ન કર. આવતી ચોવીસીમાં તું પદ્મનાભ નામે પ્રથમ તીર્થંકર થવાનો છે. ” એ સાંભળીને રાજાએ હર્ષિત થઈ ફરીથી પ્રભુને પૂછ્યું કે ‘ હે ભગવાન ! શું તેવો કોઈ પણ ઉપાય નથી કે જેથી મારે નરકમાં જવું ન પડે ? ’ ત્યારે ભગવાન બોલ્યા કે ‘ જો તારી કપિલા નામની દાસી ભાવપૂર્વક સાધુને દાન આપે, અને જો કાલસૌકારિક હંમેશાં પાંચસો પાડા મારે છે તે ન મારે તો તારે પણ નરકે જવું ન પડે. ’ તે સાંભળીને રાજા ભગવાનને વંદના કરી ઘર તરફ ચાલ્યો. માર્ગમાં ફરીથી શ્રેણિક રાજાના સમક્ષિતની પરીક્ષા કરવા માટે દર્દુરાંક દેવ એક સાધુનું રૂપ વિકુર્વી ઘણા મત્સ્યોથી ભરેલી જાલ લઈને રાજાની સન્મુખ આવ્યો. તેને જોઈ શ્રેણિકે પૂછ્યું કે ‘ ઓ ! મુનિનો વેષ ધારણ કરનાર એવા તું આ જાલને કેમ ગ્રહણ કરી છે ? અને જો આ જાલ ધારણ કરે છે, તો શું તું મત્સ્યાદિકનો આહાર પણ કરે છે ? ’ આ વિષય પર શ્રેણિકના પ્રશ્ન અને દેવના ઉત્તરવાળો શ્લોક આ પ્રમાણે છે—

कंथाचार्य श्लथा किं ननु शफरवधे जालमश्रासि मत्स्यान् ।
तान् वै मद्योपदंशात् पिबसि मधु समंवेश्यया यासि वेश्याम् ॥
दत्तवारीणां गलेऽङ्घ्री ननु तव रिपवो येन सायं छिनद्भि ।
चौरस्त्वं द्यूतहेतोः कितव इति कथं येन दासीसुतोऽस्मि ॥१॥

‘ हे साधु ! आ तारी कंथा बहु श्लथ (जीर्ण) केम छे ? ’ ‘ हे राजा ! आ कंथा नथी, पण मत्स्यने मारवा माटे पकडवानी जाळ छे. ’ ‘ अरे ! शुं तुं मत्स्य खाय छे ? ’ ‘ हा. मदिराना उपदंशथी ते (मत्स्यो) खाउं छुं. ’ ‘ अरे ! शुं मद्य पण पीए छे ? ’ ‘ हा. वेश्या साथे प्रीति होवाथी तेनी साथे पीवुं पडे छे. ’ ‘ त्यारे शुं तुं वेश्यागमन पण करे छे ? ’ ‘ हा. शत्रुओना गळा उपर वे पण मूकीने वेश्या पासे जाउं छुं. ’ ‘ अरे ! शुं तारे शत्रुओ पण छे के ? ’ ‘ हा. केमके रात्रे चोरी करुं छुं, तेथी शत्रुओ पण छे. ’ ‘ अरे ! तुं चोरी पण करे छे ? ’ ‘ हा. द्यूत (जुगार) रसुं छुं, तेथी पैसाने माटे चोरी पण करुं छुं. ’ ‘ अरे ! त्यारे शुं तुं जुगारी पण छे, पण जुगारी थवानुं कारण शुं ? ’ ‘ हे राजा ! हुं दासीपुत्र छुं, तेथी जुगारी थयो छुं. ’

आवां अनेक उत्तरो आपवा वडे घणी रीते राजानी परीक्षा करी, पण राजा सम्यक्त्वथी चलित थयो नहीं अने साधु उपरना रागथी भ्रष्ट थयो नहीं, त्यारे ते देव गर्भवती साध्वीनुं रूप ग्रहण करी, सर्व अलंकार पहरी, माथुं गुंथी, तेळ नांखी, कपाळे चांडळो करी राजानी सन्मुख आव्यो. तेने जोइ राजाए पूछयुं के ‘ तुं साध्वी छे, छतां आ गर्भ विगेरे क्यांथी ? ’ तेणे उत्तर आप्यो के ‘ सर्व साध्वीओ आवां ज कामो करे छे. ’ त्यारे राजाए कहुं के ‘ तारेज आवो माठो कर्मोदय वर्ते छे, बीजा कोइ पण साधु साध्वी सर्वथा तारी जेवा होताज नथी. ’ आ प्रमाणेनो उत्तर मळवाथी राजानुं चित्त जरा पण चलित थयुं नथी एम जाणीने दर्दुरांक देवे प्रत्यक्ष थइ राजानी प्रशंसा करी, अने राजाने एक हार अने बे गोळा आपी ते देव स्वर्गे गयो. राजाए हार चिल्लणा देवीने आप्यो, अने बे गोळा नंदा राणीने आप्या. नंदाए चिल्लणाने हार आप्यो ने पोताने मात्र बे गोळा आप्या. ते जोइ क्रोध पामीने ते वन्ने गोळा इर्ष्याथी थांभला साथे अफळाव्या. एटले ते फूटी जवाथी एक गोळामांथी बे कुंडळ नीकळ्यां, अने बीजामांथी बे दिव्य वस्त्रो नीकळ्यां. ते जोइ नंदा राणी अत्यंत हर्ष पामी. राजाए कपिला दासीने बोलावीने कहुं के ‘ तुं साधुओने दान आप. ’ तेणे कहुं के ‘ हे राजा ! मने ए काम बतावशो नहीं. हुं बीजुं वधुं काम करीश पण ते काम करीश नहीं. ’ ते सांभळीने राजाए बळात्कार करीने तेने हाथे दान अपाव्युं. त्यारे ते दान आपती आपती बोली के ‘ आ दान हुं आपती नथी, पण श्रेणिक राजानो आ ज्ञाटवो नाद

आपे छे. ' पछी तेने तजी दइने राजाए कालसौकरिकने बोलावीने कहुं के ' तुं पाडा मारवानुं काम मूकी दे. ' ते बोल्यो के ' हे राजा ! हुं प्राणथी पण प्रिय एवी हिंसानो त्याग नहीं करूं. ' ते सांभळीने राजाए तेने एक अंधकूपमां नांख्यो. त्यां पण तेणे कादवनी माटीना पांचसो पाडा चीत्रीने (बनावीने) तेने मार्या (तेनी हिंसा करी). ते जाणीने राजाए विचार्युं के ' खरेखर जिनेश्वरनुं वचन सत्य छे, ते मिथ्या थायज नहीं. ' आथी जोके तेने खेद थयो परंतु पोते तीर्थकर थवाना छे, ते हकीकत जाणेली होवाथी मनमां आनंद पांमवा लाग्या.

॥ इति दर्दुरांकदेवसंबन्धः ॥ ६७ ॥

केसिंचिय परलोगो, अन्नेसिं ईत्थ होई इहलोगो ॥

कँस्स वि दुँन्न वि^१ लोगाँ, दोवि^३ हँया कँस्सई लोगाँ ॥४४०॥

अर्थ—“ केटलाएक जीवोने परलोक (परभव) सारो होय छे, बीजा केटला-एकने अहीज आ लोक सारो होय छे, कोइ पुण्यशाली जीवने बन्ने लोक पण सारा होय छे, अने कोइ पापकर्म करनारा जीवने बन्ने लोक हत (नष्ट) होय छे. ” ४४०.

(आ हकीकतनो उपनय उपर जणावेली छीकनी हकीकत परथी समजी लेवो.)

वळी विशेष स्पष्ट करे छे—

छज्जीवकायविरओ, कायकिलेसेहिं सुहुं गुरुएहिं ।

नं हुं तस्स ईमो लोगाँ, हँवइ सँसेगो^{११} पँरो लोगाँ ॥४४१॥

अर्थ—“ छ जीवनिकायनुं मर्दन (वध) करवामां विशेष आसक्त एवा ते तापसादिकने अतिशय मोटा एवा पंचाग्नि, मासक्षपण विगेरे कायकेशोए करीने आ लोक (भव) सारो होतो नथी. परंतु तेने एक परलोक सारो थाय छे. केमके तेने अज्ञान-तपथी परभवमां राज्यादिक मुखनी प्राप्ति थाय छे. ” ४४१.

नरयनिरुद्धमईणं, दंडियमईण जीवियं सेयं ।

बहुवायम्मि वि^१ देहे, विसुज्झमाणस्स वँर मँरणं ॥ ४४२ ॥

अर्थ—“ नरकने विषे बांधी छे (धारण करी छे) मति जेओए एटले नरक-गतिगमन योग्य कार्यना करनारा एवा मंत्री विगेरे राज्यचिंता करनारनुं जीवित

गाथा ४४०—केसिंचि परो लोगाँ । हता । कस्सवि ।

गाथा ४४१—पट्जीवकायमर्दने विशेषेण रतः । स एगो परो लोगाँ । स्स=तस्य एगः=एकः ।

गाथा ४४२—मईणं । जीवियं । सेयं=श्रेयः । दंडियमईणं=मन्त्रिप्रमुखाणां । बहुवायम्मि वि=बहुरोगसमु-त्पन्नेषु ।

ઘટલે જીવવુંજ શ્રેય (સારું) છે. કેમકે પાપકર્મના આચરણને લીધે પરભવમાં અવશ્ય તેને નરકાદિક દુઃખની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને બહુરોગવાળા ઘટલે વેદનાને સહન કરવા અસમર્થ એવા દેહને વિષે રહ્યા સતા—વ્યાધિ સહન કરતાં છતાં પણ શુદ્ધ ધ્યાન કરનાર પુરુષનું મરણ શ્રેષ્ઠ (કલ્યાણકારી) છે. કેમકે તેને પરભવમાં સદ્ગતિની પ્રાપ્તિ થાય છે. ” ૪૪૨.

તર્વાનિયમસુઢિયાણં, કલ્હાણં જીવિઅં પિં મરણં પિં ।

જીવંત જ્ઞંતિ ગુર્ણા, મર્યાં વિ પુર્ણં સુર્ગમ્ જંતિ ॥ ૪૪૩ ॥

અર્થ—“ બાર પ્રકારના તપને વિષે અને નિયમ (ગ્રહણ કરેલા વ્રતો) ને વિષે સુસ્થિત (દૃઢ) એવા સાધુઓનું જીવિત અથવા મરણ બંને કલ્યાણકારી છે. (કેમકે તેમને જીવતાં ધર્મની વૃદ્ધિ અને પરભવમાં સદ્ગતિની પ્રાપ્તિ થાય છે. તેજ ઉત્તરાર્ધવદે કહે છે). કેમકે તેઓ (સાધુઓ) જીવતાં છતાં ગુણોને ઉપાર્જન કરે છે, અને મૃત્યુ પામ્યા સતા પણ સ્વર્ગ મોક્ષાદિક સદ્ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે. ” ૪૪૩.

અહિયં મરણં ચ અહિઅં, જીવિયં પાવકમ્મકારીણં ।

તમસમ્મિ પંડંતિ મર્યા, વેરં વૃદ્ધંતિ જીવંતાં ॥ ૪૪૪ ॥

અર્થ—“ પાપકર્મ કરનાર પુરુષોનું મરણ અહિતકારી (અધમ) છે, અને જીવિત (પ્રાણનું ધારણ) પણ અહિતકારી છે. કેમકે તેઓ મરણ પામીને પરભવે તમોરૂપ નરક-કૂપને વિષે પડે છે (નરકે જાય છે), અને જીવતા છતાં અનેક જીવોના વધવડે કરીને તે તે જીવોની સાથે વૈરભાવને વૃદ્ધિ પમાડે છે. ” ૪૪૪.

અવિ ઈચ્છંતિ અ મરણં, નં યં પરપીડં કરંતિ મર્ણસા વિં ।

જે સુવિંઈયસુગઇપહા, સોયરિયસુઓ જહા સુલસો ॥ ૪૪૫ ॥

અર્થ—“ કાલસૌકરિકના પુત્ર સુલસની જેમ જેઓએ સુગતિનો માર્ગ ખલી પ્રકારે જાણેલો છે તેઓ પોતાના મરણને પણ ઇચ્છે છે, પરંતુ મનવડે પણ પરને પીડા ઉત્પન્ન કરતા નથીજ. મનમાં પણ પરને પીડા કરવાનું ચિંતવતા નથી, તો પછી વચન અથવા કાયાએ કરીને તો કેમજ ઇચ્છે ? નજ ઇચ્છે. જેમ સુલસે પરપીડા ન કરી તેમ વીજા પણ તેવા સુવિદિત પુરુષો પરપીડા કરતા નથી. ” ૪૪૫. અહીં સુલસનું દૃષ્ટાન્ત જાણવું.

ગાથા ૪૪૩—જીવિયં । જ્ઞંતિ=અર્જયન્તિ । સોગય ।

ગાથા ૪૪૪—તમસમ્મિ=તમસિ, તમોરૂપે નરકે ।

ગાથા ૪૪૫—સુવિંઈયસુગઇપહા । સુવિદિતસુગતિપથા । સોઅરિયસુઓ=કાલસૌકરિકસુતો ।

सुलसनी कथा.

राजगृह नगरमां महा क्रूर कर्म करनार अने अधर्मी कालसौकरीक नामे पशु-वध करनार (कसाइ) रहेतो हतो. ते हमेशां पांचसो पाडानो वध करतो हतो, अने ते वडे कुटुंबनुं पोषण करतो हतो. तेने सुलस नामे एक पुत्र थयो. ते अभयकुमारना संसर्गथी श्रावक थयो. केटलेक काळे काळसौकरिकना शरीरमां एवा मोटा रोगो उत्पन्न थया के जेनी वेदनाने ते सहन करी शकतो नहीं. तेथी ते अत्यंत विलाप अने पोकार करतो. हतो. तेना स्वजनो अनेक प्रकारना औषधो करता हता, पण वेदना शांत थती नहोती, एकदा पिताना दुःखथी दुःखी थयेला सुलसे अभयकुमारने ते वात कही, एटले अभय-कुमारे तेने कहुं के “ हे सुलस ! तारो पिता महापापी होवाथी नरकमां जवानो छे, तेथी सारां औषधोथी तेने शांति थशे नहीं; माटे तेनुं तुं मध्यम (हलका प्रकारनुं—कनिष्ठ) औषध कर के जेथी तेने कांइक सुख थाय.” आवी अभयकुमारे आपेली बुद्धिथी सुलसे घेर आवी पिताना शरीरपर विष्टा विगेरे दुर्गन्धी वस्तुओनुं विलेपन कराव्युं, बोरडी अने बावळ विगेरेना कांटानी शय्या करी तेमां सुवाड्या, कडवां कषायलां ने तीखां औषधो पावा मांड्यां, गाय भेंस विगेरेनां मूत्र पायां, कुतरा अने भुंड विगेरेनी विष्टानो धूमाडो दीधो, तथा राक्षस अने वेताल विगेरेना भयंकर रूपो देखडाव्यां. एवी रीति करवाथी तेना शरीरने महा सुख उत्पन्न थयुं, तेमज ते पोताना मनमां पण अत्यंत सुख मानवा लाग्यो. पछी ते काळसौकरिक मृत्यु पापीने सातपी नरकमां नारकीपणे उत्पन्न थयो.

तेनुं प्रेतकार्य (मरणाक्रिया) कर्मा पछी सुलसने तेना कुटुंबे कहुं के “तुं पण हवे तारा पितानी जेम हमेशां पांचसो पाडानो वध करीने कुटुंबनुं पोषण कर, अने आपणा कुटुंबनी रीति प्रमाणे वर्तीं सर्व कुटुंबमां मोटो था. ” ए प्रमाणे कुटुंबीओनुं वाक्य सांभळीने सुलस बोल्हो के “ ए पापकर्म हुं कदी करवानो नथी. केमके तेवुं पाप करीने हुं नरके जाडं, ते वखते मारो कोइ आधार थवानुं नथी. जिह्वाना स्वादने माटे थइने जे पुरुषो आवी हिंसा करे छे तेओ अवश्य दुर्गतिने पामे छे. ज्यारे एक कांटो लागवाथी पण प्राणीने मोटुं दुःख उत्पन्न थाय छे, त्यारे अनाथ अने अशरण एवा पशुओने शस्त्रादिकवडे मारवाथी तेमने जे दुःख उत्पन्न थतुं हशे तेनुं तो कहेवुं ज शुं ! माटे आवा पापकर्मवडे कुटुंबनुं पोषण करवाथी सर्थुं. मारे हिंसा करवानुं कांइ पण प्रयोजन नथी. ” ते सांभळी कुटुंबवर्ग बोल्हो के “ तने जे पाप लागशे तेना अमे पण भागीदार थइशुं, माटे तारे कुलक्रमने त्याग करवो नहीं. ” इत्यादि कुटुंबनो बहु आग्रह जोइने तेमने प्रतिबोध करवा माटे सुलसे एक कुहाडी लइने पोताना

પગ પર મારી, તેથી તે અચેતન થઈ પૃથ્વીપર પડી ગયો. થોડીવારે ચેતના (શુદ્ધિ) આવ્યા પછી પોકાર કરી તેણે સર્વ કુટુંબને બોલાવીને કહ્યું કે ‘મને ઘણી વેદના થાય છે, માટે તમે વધા થોડી થોડી વહેંચીને લઈ લ્યો.’ તે સાંભળીને કુટુંબી વોલ્યા કે ‘બીજાની વેદના શી રીતે લઈ શકાય ?’ ત્યારે સુલસે કહ્યું કે ‘જ્યારે મારી આ વેદનામાંથી જરા પણ તમારાથી લઈ શકાતી નથી, ત્યારે મારું પાપ લેવાને તમે શી રીતે શક્તિમાન થશો ?’ આ પ્રમાણે કહીને પોતાની બુદ્ધિથી તેણે પોતાના આજ્ઞા કુટુંબને પ્રતિબોધ પમાડ્યો.

પછી તે સર્વ વૃત્તાંત જાણીને અભયકુમાર સુલસને ઘેર આવી તેને સુખસાતા પૂછીને વોલ્યો કે ‘હે સુલસ ! તને ધન્ય છે. કેમકે તું નીચ કુલમાં ઉત્પન્ન થયા છતાં પણ હિંસામાં આદર કર્યો નહીં.’ ઇત્યાદિક ઘણે પ્રકારે તેની પ્રશંસા કરીને અભયકુમાર પોતાને ઘેર ગયો. પછી સુલસ પણ શ્રાવકધર્મનું પાલન કરીને અનુક્રમે સ્વર્ગે ગયો. એવી રીતે બીજાઓ પણ જેઓ પરને પીડા કરતા નથી તેઓ સ્વર્ગના સુખને પામે છે.

॥ इति सुलसदृष्टान्तः ॥ ६८ ॥

મૂલગ કુદંડગા દામગાણિ, ઉચ્છૂલ ઘંટિઆઓ યૈ ।

પિંડેઈ અપરિતંતો, ચઉપ્પયા નંતિ યૈ પસૂ વિ ॥ ૪૪૬ ॥

અર્થ—“ મૂલગ એટલે પશુઓને બાંધવાના મોટા સ્ત્રીલા, કુદંડગા એટલે નાના વાછરડાને બાંધવાની સ્ત્રીલીઓ જેને કોલીડો કહે છે તે, દામગ એટલે પશુઓના રજ્જુ-મય બંધનો (દામણ, મોરી, પગ બાંધવાનાં દોરડાં વિગેરે), ઉચ્છૂલ એટલે પશુઓને ગળે બાંધવાનું દોરડું તથા પશુઓને ગળે બાંધવાની ઘંટડીઓ ઇત્યાદિ પશુને યોગ્ય એવાં ઉપકરણોને અશ્રાંતપણે એકઠાં કરે છે; પરંતુ પોતાને ઘેર તો ચતુષ્પદ એટલે ગાય, મેંસ વિગેરે તથા પશુઓ એટલે બકરી વોકડી વિગેરે કાંઈ નથી, તો તે વધા ઉપકરણો એકઠાં કરવાં વ્યર્થ છે. ” ૪૪૬. તેવીજ રીતે—

તૈહ વૈત્થપાયદંડગઉવગરણે જયૈણકજ્જસુજ્જુત્તો ।

જૈસસઘાણ કિલિસસઈ, તં ચિય મૂઠો નં વિ કરૈઈ ॥ ૪૪૭ ॥

અર્થ—“ તેવીજ રીતે જે અવિવેકી પુરુષ વસ્ત્ર, પાત્ર અને દાંડો વિગેરે ઉપકરણો યતના રૂપ કાર્યને માટે મેલવવા સારુ ઉદ્યમવંત છતાં મેલવે છે અને તેને માટેજ એટલો

ગાથા ૪૪૬—નંતિ અ પ્પસૂ વિ । અપરિતંતો=અપરિશ્રાતઃ સન્ ।

ગાથા ૪૪૭—જસઘાણ=યસ્યાર્થે । કિલિસસઈ । કરૈઈ ।

હેશ સહે છે, છતાં તે યતનાનેજ નિશ્ચે તે મૂર્ખ માણસ કરતો નથી; તો તે મૂર્ખને ઉપરના પશુ વિના પશુનાં ઉપકરણો મેલવનારની જેવો જાણવો; અર્થાત્ યતનાને માટેજ ઉપકરણો મેલવવાની જરૂર છે, છતાં તે મેલવીને પછી યતનાજ જો ન કરે તો તે ઉપકરણો એકઠાં કરવાં વ્યર્થ છે. ” ૪૪૭.

અરિહંતા ભંગવંતો, અહિયં વ હિયં^{૧૩} વ નં વિ હંહં કિંચિં ।

વારંતિ કારંવંતિ યં, ધિત્તૂણ જૈણં બલ્લં હૈત્થે ॥ ૪૪૮ ॥

અર્થ—“ અરિહંત (રાગદ્વેષ રહિત) ભગવાન્ (જ્ઞાની) મનુષ્યોને વઢાત્કારે હાથે પકડીને આ સંસારમાં કાંઈ પળ (થોડું પળ) તેના અહિતનું નિવારણ કરાવતા નથી, તેમજ તેના હિતને કરાવતા નથી. અર્થાત્ જેમ રાજા માણસને હાથે પકડીને વઢાત્કારે પોતાની હિતકારી આજ્ઞા મનાવે—પલાવે છે અને અહિતકારી માર્ગ છોડાવે છે તેમ અરિહંત ભગવાન્ કરતા નથી. ” ૪૪૮. ત્યારે શું કરે છે તે કહે છે—

ઉવ્વેસં પુણ તં દિત્તિં, જેણં ચરિણં કિંત્તિનિલયાણં ।

દેવાણ વિ હંતિ^{૧૪} પહ્લં, કિંમંગં પુણં મંણુઅમિત્તાણં ॥ ૪૪૯ ॥

અર્થ—“ પરંતુ તેને (મનુષ્યને) ઉપદેશ—ધર્મોપદેશ આપે છે, કે જે આચરવાથી (જે ધર્મનું આચરણ કરવાથી) કીર્તિના સ્થાનરૂપ એવા દેવોનો પળ તે પ્રભુ—સ્વામી થાય છે; તો પછી હે અંગ ! (હે શિષ્ય !) મનુષ્યમાત્રનો સ્વામી થાય, તેમાં તો શું આશ્ચર્ય ! ” ૪૪૯.

વરમઉડકિરીડધરો, ચિંચઈઓ ચૈવલકુંડલાહરણો ।

સંકો હિંઓવેસા, ઈરાવણવાહણો જાંઓ ॥ ૪૫૦ ॥

અર્થ—“ વર (પ્રધાન) છે મઉડ એટલે આગલનો ભાગ જેનો એવા કિરીટ કે મુકુટને ધારણ કરનાર (શ્રેષ્ઠ મુકુટને ધારણ કરનાર), વાહુરક્ષા (વાજુવંધ વેરલા) વિગેરે આભરણોથી શોભિત તથા કર્ણને વિષે ચપલ કુંડલના આભરણને ધારણ કરનાર એવો શક્રેન્દ્ર હિતોપદેશથી એટલે હિતકારી જિનેશ્વરના ઉપદેશથી (ઉપદેશ પ્રમાણે આચરણ કરવાથી) ઈરાવણના વાહનવાળો થયો; એટલે કાર્તિક શેટના ભવમાં હિતકારક જિનેશ્વરનો ઉપદેશ અંગીકાર કરવાથી તેણે ઇન્દ્રપણું પ્રાપ્ત કર્યું. ” ૪૫૦.

રૈયણુજ્જલાઈં જાઈં, વૈત્તીસવિમાણસયસહસ્સાઈં ।

વૈજ્જહરેણ વૈરાઈં, હિંઓવેસેણ લૈદ્ધાઈં ॥ ૪૫૧ ॥

अर्थ—“ वळी वज्रधरे (इन्द्रे) रत्नोथी उज्ज्वल (देदीप्यमान) अने श्रेष्ठ एवां जे वत्रीशसो हजार (वत्रीश लाख) विमानो प्राप्त कर्यां—तेनुं स्वामीपणुं मेळव्युं ते हितोपदेशे करीनेज एटले वीतरागना वचननुं आराधन करवाथीज मेळव्युं. ” ४५१.

सुखवसमं विभूडं, जं पत्तो भरहचक्रवट्टी विं ।

माणुसलोगस्स पैहू, तं जाण हिओवएसेण ॥ ४५२ ॥

अर्थ—“मनुष्यलोकनो (छलंड भरतक्षेत्रनो) स्वामी भरत चक्रवर्ती पण जे सुर-पतिने (इन्द्रने) तुल्य एवी विभूति पाम्यो. ते पण हे शिष्य! हितोपदेशे करीने (वीत-रागना वचननुं आराधन करवाथी)ज जाण. ” ४५२.

लद्धूण तं सुइसुहं, जिणवयणुवएसममैयबिंदुसमं ।

अपहियं कायव्वं, अहियंसु मणं नं दायव्वं ॥ ४५३ ॥

अर्थ—“ ते (प्रसिद्ध एवो) श्रुतिने (कर्णने) सुखकारक तथा अमृतना बिंदु समान एवो जिनवचननो उपदेश पामीने (सांभळीने) पंडित पुरुषे आत्माने हित-कारक धर्मानुष्ठानादिक करवुं. परंतु अहित (पाप)ने विषे मन पण न आपवुं—राखवुं. तो पछी काया अने वचनवडे तो पाप करवानी वातज शी ? ” ४५३.

हियमपणो करिंतो, कस्सं न होई गरूओ गुरू गण्णो ।

अहियं समीयरंतो, कस्सं नं विपच्चओ होई ॥ ४५४ ॥

अर्थ—“ आत्माने हितकारक धर्मानुष्ठानादिक करतो मनुष्य कोने गुरुस्थानीय (मुख्य) अने गण्य (गणना करवा लायक—पुछवा योग्य) एवो गुरु न थाय ? अर्थात् सर्वना मध्ये गुरु थाय छे; अने आत्मानुं अहित आचरण करनार पुरुष कोने विप्रत्यय एटले अविश्वासनुं पात्र नथी थतो अर्थात् सर्वने अविश्वासनुं स्थान थाय छे. ” ४५४.

जो नियमसीलतवसंजमेहिं, जुंतो करेई अप्पहियं ।

सो देवयं वं पुज्जो, सीसे सिद्धत्थओ व्वं जणे ॥ ४५५ ॥

अर्थ—“ नियम (प्रत्याख्यान), शील (सदाचार), तप (छट्ट अष्टम विगेरे) अने संयम (चारित्र), एटलाए करीने युक्त एवो जे पुरुष आत्माने हितकारक एवुं

गाथा ४५२—सुखवसमं । मणुस्स ।

गाथा ४५३—अहिएसु ।

गाथा ४५४—हिय अप्पणो । गुरूओ गुरूग्नो । होई । विपच्चओ=विप्रत्ययोऽविश्वास्य.

गाथा ४५५—नीयम । सिद्धार्थकः सर्वप. । जणो ।

ધર્માનુષ્ઠાનાદિક કરે છે તે પુરુષ દૈવતની જેમ પૂજ્ય થાય છે. તથા લોકના મધ્યે તે સિદ્ધાર્થક (શ્વેત સરસવ) ની જેમ મસ્તકપર ચઢે છે. અર્થાત્ જેમ સરસવને મનુષ્યો પોતાના મસ્તકપર ચઢાવે છે, તેમ લોકો તેની આજ્ઞાને મસ્તકપર વહન કરે છે-અંગીકાર કરે છે. ” ૪૫૫.

સંઘો ગુણેહિં ગુણો, ગુણાંહિઅસ્સ જંહ લોગવીરસ્સ ।

સંભંતમઉડવિડવો, સંહસ્સનયણો સંયયમેઈ ॥ ૪૫૬ ॥

અર્થ-“ સર્વ જીવ ગુણોવડેજ ગણ્ય (માનનીય) થાય છે. જેમકે સત્ત્વાદિક ગુણોથી અધિક અને લોકવીર કે લોક મધ્યે પ્રસિદ્ધ એવા શ્રીમહાવીર સ્વામીને ચપલ છે મુકુટનો પ્રાન્ત ભાગ જેનો એવો સહસ્ર નેત્રવાળો ઇન્દ્ર પણ નિરંતર વંદના કરવા આવે છે. માટે ગુણવાનપણુંજ પૂજ્યપણામાં હેતુ છે, એમ સિદ્ધ થાય છે. ” ૪૫૬.

ચોરિકવંચણાકૂડકવડપરદારદારુણમઈસ્સ ।

તેસ્સ ચિંય તં અંહિયં, પુણોવિ વેરં જુણો વંહઈ ॥ ૪૫૭ ॥

અર્થ-“ ચોરી, વંચના-પરને છેતરવું, કૂટ-મૃષા બોલવું, કપટ-માયા કરવી તથા પરસ્ત્રીસેવન એટલાં પાપસ્થાનોને વિષે જેની દારુણ-મલિન મતિ (મનની પ્રવૃત્તિ) છે એવા તે પુરુષને નિશ્ચે તે પૂર્વે કહેલા પાપના આચરણ અહિતકારી એટલે નરકનાં હેતુભૂત છે એમ જાણવું, તેમજ તેવા પુરુષની ઉપર લોકો પણ વેર (દ્વેષ) ને વહન કરે છે-ધારણ કરે છે; માટે તેવું આચરણ કરવું નહીં. ” ૪૫૭.

જંઈ તાં તૈણકંચણલહુરયણસરિસોવમો જુણો જાઓ ।

તૈંડયા નૈણુ વુંચિછન્નો, અંહિલાસો દર્વ્વહરણમ્મિ ॥ ૪૫૮ ॥

અર્થ-“ જ્યારે (તાવત-પ્રથમ) તૃણ અને કંચન, લેપ્પુ (લેપ્પું-પાષાણ) અને રત્ન-તેમને વિષે સમાન ઉપમાવાળો માણસ થાય, એટલે કે જ્યારે માણસની તૃણ તથા કાંચનને વિષે અને પથ્થર તથા રત્નને વિષે સમાન બુદ્ધિ થાય, ત્યારે સ્વસ્ત્ર (પારકું) દ્રવ્ય હરણ કરવાનો અભિલાષ તેનો તુટી ગયો છે એમ સમજવું. ” ૪૫૮.

આજીવગગણનેયા, રજ્જંસિરિં પૈહિઝુણ યં જમાલી ।

હિંયમર્પણો કરિંતો, નં ય વયંણિજે ઇહં પંડંતો ॥ ૪૫૯ ॥

ગાથા ૪૫૬-ગુણાહિયસ્સ । સંભ્રાતશ્વપલો મુકુટવિટપો મુકુટપ્રાતો યસ્ય ।

ગાથા ૪૫૭-મઈસ્સ ।

ગાથા ૪૫૮-લિહુ । તંઈઆ । વાંચિછન્નો ।

ગાથા ૪૫૯-આજીવકાના નિહવાના ગણસ્ય નેતા । પહિઝુણ=ચ્યક્ત્વા । પંડિતો ।

अर्थ—“राज्यलक्ष्मीनो त्याग करीने तथा च शब्दे सिद्धान्तनो अभ्यास करीने पण श्रीमहावीर स्वामीनो जमाइ जमाली के जे आजीवक एटले केवल वेषने धारण करीने तेनावडे आजीविकानाज करनारा एवा निहवोना समूहनो नेता थयो हतो, तेणे जो आत्माने हितकारक एवं धर्मानुष्ठान कर्तुं होत, तो ते आ लोकमां जिनशासनने विषे वचनीयता—निंदाने पामत नहीं—अर्थात् धर्मानुष्ठान नहीं करवाथी ते निंदापात्र थयो छे एम थात नहीं. ४५९.” अहीं जमालिनुं दृष्टांत जाणवुं.

जमालिनी कथा.

कुंडपुर नगरमां जमालि नामनो एक मोटी ऋद्धिवाळो क्षत्रिय रहेतो हतो. ते युवावस्था पाम्यो त्यारे श्रीमहावीर स्वामीनी पुत्री साथे परण्यो, तथा बीजी पण राजकन्याओ परण्यो. ते सर्वेनी साथे पंचेन्द्रिय संबंधी सुख भोगवतो सतो एकदा ते श्रीमहावीर स्वामीने वांदवा गयो. त्यां वंदना करीने भगवानना मुखथी देशना सांभळी, तेथी संसारनी असारता जाणी एटले तेणे पांचसो राजकुमारो सहित महोत्सव पूर्वक चारित्र ग्रहण कर्तुं. भगवाननी पुत्री सुदर्शनाए पण घणी स्त्रीओ सहित चारित्र ग्रहण कर्तुं. भगवाने जमालिने पांचसो राजकुमारो शिष्य तरीके सोंप्या. जमालिए अनुक्रमे एकादशांगनो अभ्यास कर्यो, अने छट्ट अट्टमादि तप करवा लाग्यो. अन्यदा तेणे भगवाननी पासे आर्वीने भिन्न विहार करवानी आज्ञा मागी, परंतु भगवाने आज्ञा आपी नहीं. त्यारे भगवाननी आज्ञा विनाज पांचसो शिष्यो सहित तेणे जुदो विहार कर्यो. अनुक्रमे विहार करतां ते श्रावस्ती नगरीना कोष्टक नामना वनमां आव्यो, त्यां तेना शरीरमां महा ज्वर उत्पन्न थयो. ते ज्वरनी वेदना सहन न थवाथी तेणे पोताना एक शिष्यने बोलावीने कहुं के ‘मारे माटे संथारो कर.’ त्यारे शिष्ये संथारो करवा मांड्यो. फरीथी जमालिए वेदना सहन न थवाथी पूछ्युं के ‘संथारो कर्यो ?’ शिष्ये जवाब आप्यो के ‘हा कर्यो.’ ते सांभळीने जमालि त्यां आर्वी जोडने बोल्यो के ‘हे शिष्य ! तुं हजु संथारो करे छे, अने कर्यो एम असत्य केम कहुं ?’ शिष्ये जवाब आप्यो के ‘कडेमाणे कडे—करवा मांडेलुं ते कर्तुंज कहेवाय एवं भगवाननुं वचन छे.’ ते सांभळी जमालि बोल्यो के “हे शिष्य ! ए भगवाननुं वचन असत्य छे, केमके ए वचन प्रत्यक्ष रीतेज विरुद्ध देखाय छे. भूतकाल अने वर्तमान कालमां मोटो विरोध आवे छे, माटे कर्या पछीज कर्तुं एम कहेवुं पण करातुं होय तेने कर्तुं न कहेवुं.” ते सांभळीने सर्व शिष्यो बोल्यो के “जेम कोइ पुरुष क्यांइक दूर गाम जवा तैयार थइने नीकल्यो ने गाम बहार उभो होय तो-

પણ તે અમુક ગામે ગયોજ કહેવાય છે. જેમ કોઈ ભાજન થોડું ભાંગ્યું હોય તોપણ તે વાસણ ભાંગ્યું કહેવાય છે. જેમ વસ્ત્રનો થોડો ભાગ ફાટ્યા છતાં પણ વસ્ત્ર ફાટ્યું એવો વચનવ્યવહાર થાય છે, તેવીજ રીતે કરાતું એવું કાર્ય પણ કર્યું એમ કહેવાય છે. 'કહેમાણે કહે' એ નિશ્ચય સૂત્ર છે. જો પ્રથમ સમયે કાર્યની ઉત્પત્તિ ન માનીએ, તો પછી વીજે ક્ષણે પણ કાર્ય થયું નહીં કહેવાય, એમ ત્રીજે ચોથે વિગેરે ક્ષણે પણ કાર્ય ઉત્પન્ન થયેલું કહેવાશે નહીં. માત્ર એક છેલ્લેજ ક્ષણે કાર્યસિદ્ધિ કહેવાશે. તેમ માનવાથી પ્રથમાદિક ક્ષણોની વ્યર્થતા થશે. વળી અંત્ય ક્ષણેજ કાંઈ સર્વ કાર્યસિદ્ધિ દેખાતી નથી. માટે 'કહેમાણે કહે' એ ભગવાનનું વાક્ય યુક્તિયુક્ત અને સત્યજ છે. " ઇત્યાદિક અનેક યુક્તિથી બોધ કર્યા છતાં પણ જમાલિએ પોતાનો કદાગ્રહ છોડ્યો નહીં, ત્યારે કેટલાક શિષ્યો 'આ (જમાલિ) અયોગ્ય છે, જિનવચનનો ઉત્થાપક છે, અને પોતાના મતનું સ્થાપન કરનાર નિહ્વ છે.' એમ જાણી તેને તજીને ભગવંતની પાસે ગયા.

પછી જમાલિ પણ નીરોગી થયો ત્યારે વિહાર કરતો કરતો ચંપાનગરીમાં ભગવાનની પાસે આવી કહેવા લાગ્યો કે 'હું તમારા વીજા શિષ્યોની જેમ છદ્મસ્થ નથી, પણ હું તો કેવળી છું.' તે સાંભળીને શ્રીગૌતમસ્વામીએ પૂછ્યું કે 'જો તું કેવળી હો તો કહે કે આ લોક શાશ્વત છે કે અશાશ્વત ? તથા જીવ શાશ્વત છે કે અશાશ્વત ?' તે સાંભળીને તેનો પ્રત્યુત્તર આપવાને અસમર્થ એવો જમાલિ મૌન ધારીનેજ રહ્યો. ત્યારે શ્રીગૌતમ-સ્વામી બોલ્યા કે 'હે જમાલિ! તું કેવળીનું નામધારણ કરે છે અને ઉત્તર કેમ આપી શકત નથી ? હું છદ્મસ્થ છું તોપણ તેનો ઉત્તર જાણું છું તે સાંભળ-લોક બે પ્રકારનો છે. શાશ્વત અને અશાશ્વત. તેમાં દ્રવ્યથી આ લોક શાશ્વત (નિત્ય) છે, અને પર્યાય થકી એટલે ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી, વિગેરે કાલપ્રમાણથી અશાશ્વત (અનિત્ય) છે. તથા જીવ પણ દ્રવ્યથી નિત્ય છે, અને દેવ, મનુષ્ય, તિર્થંચ તથા નરકગતિરૂપ પર્યાયથી અનિત્ય છે. " તે સાંભળીને તેના ઉત્તર ઉપર શ્રદ્ધા નહીં રાખતો જમાલિ વિહાર કરી શ્રાવસ્તી નગરીએ ગયો.

સુદર્શના સાધ્વીએ પણ જમાલિનો મત અંગીકાર કર્યો હતો. તે સુદર્શના પણ તેજ નગરીમાં ઢંક નામના ભગવાનના ઉપાસક કુંભારની શાળામાં રહીને લોકોની પાસે જમાલિના મતની પ્રરૂપણા કરવા લાગી. તે સાંભળી ઢંકે વિચાર્યું કે "જુઓ ! કર્મની કેવી વિચિત્રતા છે ? આ સુદર્શના ભગવાનની પુત્રી થઈને પણ કર્મના વશથી અસદ્ પ્રરૂપણા કરે છે, તોપણ જો આને હું કોઈ પણ ઉપાયથી પ્રતિવોધ પમાડું તો મને મોટું ફળ પ્રાપ્ત થાય. " એમ વિચારીને તેણે એકદા પોરસીના મધ્યમાં સ્વાધ્યાય કરતી સુનંદા (સુદર્શના) સાધ્વીની સાડીપર એક અંગારો નાંખ્યો, તેથી સાડીમાં બે ત્રણ છિદ્ર પડ્યાં

ते जोड़ने सुदर्शनाए कहुं के ' हे श्रावक ! आ तें शुं कथुं ? मारी आ आखी साडी बाली नांखी' त्यारे ठंक बोल्यो के ' हे साध्वी ! तमे एम न बोलो, ए तो भगवाननो मत छे; केमके 'बळवा मांडयुं होय ते बळ्युं कहेवाय' एवुं भगवाने कहेलुं छे. तमारो मत तो समग्र बळ्या पछीज बळ्युं कहेवानो छे, माटे हवे तमे भगवाननुं वचन सत्य मानो. ' आ प्रमाणे ठंकनी बुद्धिथी सुदर्शनाए भगवाननुं वचन सत्य मान्युं. पछी तेणे जमालि पासे आवीने कहुं के ' भगवाननुं वाक्य सत्य छे, अने तमारो मत प्रत्यक्ष रीते असत्य छे. ' एम कहा छतां पण जमालिए कर्मना वशथी ते वचन अंगीकार कथुं नहीं.

पछी सुदर्शना भगवाननी पासे आवी मिथ्यादुष्कृत आपी चारित्रनुं प्रतिपालन करी केवळज्ञान पामीने मोक्षे गइ; अने जमालि तो घणा दिवसो सुधी कष्ट सहीने प्राति पंदर दिवसनुं अनशन करी विराधक होवाथी किल्बिषी देव थयो. त्यांथी चवीने चिरकाळ सुधी संसारमां परिभ्रमण करशे.

आ प्रमाणे जमालिए जेम जिनवचननुं उत्थापन करवाथी बहु संसार उपा-
र्जन कयों, तेवीज रीते बीजो पण जे कोइ जिनाज्ञानी विराधना करे ते आ लोकमां निंदा अने परलोकमां दुर्गतिने प्राप्त थाय तथा बहुल संसारी थाय, माटे श्रीजिने-
श्वरनुं वचन सत्यपणे सदर्हवुं, ए आ कथानुं तात्पर्य छे.

॥ इति जमालि संबन्धः ॥ ६९ ॥

इंदियैकसायगारवमएहिं, सययं किंलिट्टपरिणामो ।

कर्ममैघणमहाजालं, अणुसमयं बंधइ जीवो ॥ ४६० ॥

अर्थ—“ स्पर्शन विगेरे इन्द्रियो, क्रोधादिक कषायो, रस सात ने ऋद्धि ए त्रण गारव तथा जाति विगेरेनो मद-एटलाए करीने निरंतर क्लिष्ट परिणामवाळो (मलिन परिणामवाळो) एटले दुष्ट परिणाममां वर्ततो एवो संसारी जीव दरेक समये कर्म-
रूपी मेघना मोटा समूहने बांधे छे (उपार्जन करे छे). अर्थात् कर्मरूपी मेघना पटले करीने ज्ञानरूपी चंद्रनुं आच्छादन करे छे. ” ४६०.

परंपरिवायविसाला, अणैगकंदप्पविसयभोगेहिं ।

संसारस्था जीवो, अणइविणोअं करंतेव ॥ ४६१ ॥

અર્થ—“ પર (અન્ય)ના પરિવાદ (અવર્ણવાદ—નિંદા) વડે વિશાલ એટલે પરપરિવાદમાં—પારકી નિંદા કરવામાં આસક્ત એવા સંસારમાં રહેલા (સંસારી) જીવો અનેક પ્રકારના કંદર્પ (હાસ્યાદિક કરવું તે) અને શબ્દાદિક વિષયોના ભોગ એટલે સેવનવડે કરીને અન્યને અરતિ ઉત્પન્ન કરે તેવા વિનોદને કરે છે. એવં એટલે એ પ્રમાણે વીજાને પરિતાપ ઉત્પન્ન કરીને પોતાના આત્માને સુખ ઉત્પન્ન કરે છે. ” ૪૬૧.

આરંભપાયનિરયા, લોઈંઅરિસિણો તહાં કુલિંગી ઈ ।

દુહ્ઓ ચુકાં નર્વરં, જીવંતિ દરિદ્રં જિયલોએ ॥ ૪૬૨ ॥

અર્થ—“ આરંભ (પૃથ્વીકાયાદિકનું ઉપમર્દન) અને પાક તે રંધનક્રિયા—તેમાં નિરત (આસક્ત) એવા લૌકિક ઋષિઓ (તાપસ વિગેરે) તથા ત્રિદંડી વિગેરે કુલિંગી-ઓ યતિધર્મથી અને શ્રાવકધર્મથી એમ બન્ને ધર્મથી ભ્રષ્ટ થઈને માત્ર આ જીવલોકને વિષે દરિદ્ર (ધર્મ રૂપી ધન રહિત) એવા છતા જીવે છે. ” ॥ ૪૬૨ ॥

સંવો નં હિંસિયવો, જહં મંહિપાલો તહાં ઉદયપાલો ।

નં ય અભયદાણવણા, જંણોવમાણેણ હોયવ્વં ॥ ૪૬૩ ॥

અર્થ—“ સાધુએ સર્વ જીવ (કોઈ પણ જીવ)ની હિંસા કરવી નહીં. જેવો મહિપાલ કે. રાજા તેવોજ ઉદકપાલ કે. રંક પણ જાણવો. (મુનિ રાજાને અને રંકને સમાન ગણે છે, એટલે એકેતે મારતા નથી.) અભયદાનના વ્રતવાળા સાધુએ સામાન્ય જનની ઉપમાવડે થવું નહીં. એટલે કે કરેલાનો પ્રતિકાર કરવો (કોઈએ આપણને માર્યા હોય, તો તેનું વૈર હેવું) इत्यादિક સામાન્ય જનની કહેણી છે અને કૃતિ પણ હોય છે તેની સમાનતા ધારણ કરવી નહીં. ” ૪૬૩.

પાવિજ્ઞદ્દિહં વસંણં, જંણેણ તં છગ્ગલો અસંતુત્તિ ।

નં ય કોઈ સોણિયંબલિં, કરેઈ વગ્ધેણં દેવાણં ॥ ૪૬૪ ॥

અર્થ—“ ક્ષમા કરનાર પ્રાણી આ સંસારમાં વ્યસન એટલે નિંદારૂપ કષ્ટને પામે છે. કેમકે લોકમાં ક્ષમાવાન પ્રાણીને એવું કહેવામાં આવે છે કે ‘ આ તો અસમર્થ (વિચારો) વકરા જેવો છે. ’ એવી રીતે લોકો તેનો ઉપહાસ કરે છે, વીજાથી પીડા પામતો છતો પણ તે ક્ષમાજ કરે છે, માટે આ અસમર્થ વકરા જેવો છે, એમ લોકો

कहे छे; वळी कोइ पुरुष देवोने वाघना रुधिरवडे बळिदान करतो नथी. तेथी करीने जे असमर्थ होय तेज हणाय छे, पण बळवानने कोइ हणतुं नथी. आ प्रमाणे सांभळीने पण साधु क्षमाने तजता नथी—ते तो क्षमाज करे छे. ” ४६४.

वच्चंइ खणेण जीवो, पित्तानिलधाउसिंभखोभेहिं ।

उज्जंमह मां विंसीअह, तरंतमजोगो ईमो दुल्लंहो ॥ ४६५ ॥

अर्थ—“ आ जीव पित्त (पित्त विकार), अनिल (वात—वायु विकार), धाउ के० धातु अने सिंभ के० श्लेष्मना क्षोभ (विकार) वडे करीने एक क्षणवारमां नाश पामे छे—पामे तेवो छे, माटे हे भव्य प्राणीओ ! क्षमादिक धर्ममां उद्यम करो अने विषाद न करो एटले धर्ममां शिथिल आदरवाळा न थाओ. केमके आ तरतम योग एटले वृद्धि पामतो धर्मसामग्रीनो योग फरीथी (प्राप्त थवो) दुर्लभ छे. ” ४६५.

पंचिंदियत्तणं माणुंमत्तणं, आयरिए जणे सुकुलं ।

साहुसमागम सुणंणा, सद्दहणारोग पव्वंज्जा ॥ ४६६ ॥

अर्थ—“ आ संसारमां पंचेन्द्रियपणुं (पंचेन्द्रिय जातिपणुं) पामवुं दुर्लभ छे, ते पाम्या छतां पण मनुष्यपणुं (पामवुं) दुर्लभ छे, ते पाम्या छतां पण मगधादिक आर्यदेशने विषे उत्पत्ति दुर्लभ छे, आर्य देशमां उत्पत्ति थया छतां पण सुकुल (उत्तम कुळमां जन्म) दुर्लभ छे, सुकुल पाम्ये सते पण साधुसमागम दुर्लभ छे, साधुनो संयोग मळ्या छतां पण सूत्रतुं (धर्मतुं) श्रवण (करवुं) दुर्लभ छे, श्रवण कर्या छतां पण तेनापर श्रद्धा थवी दुर्लभ छे, श्रद्धा थया छतां पण नीरोगता (द्रव्यभाव आरोग्यता) रेहवी दुर्लभ छे अने नीरोगता रह्या छतां प्रव्रज्या ग्रहण करवी अति दुर्लभ छे. ” ४६६.

आउं संविलंतो, सिंढिलंतो बंधणाइं सव्वाइं ।

देहंदिअं मुयंतो, झायइ कल्लुणं बहं जीवो ॥ ४६७ ॥

अर्थ—“ आयुष्यनो संक्षेप करतो (ओछुं करतो—घटाडतो), सर्व अंगोपांगादिक बंधनोने शिथिल करतो अने देहनी स्थितिने मूकतो एवो आ धर्मरहित जीव छेवट अंतसमये करुण (दीन) स्वरथी घणो शोक करे छे. हा ! में धर्म कयों नहीं. ए प्रमाणे अति शोक करे छे. ” ४६७.

गाथा ४६५—पित्तानल । खळभेहिं ।

गाथा ४६७—संविलंतो । सविलंतो=संक्षेपयन् । सढिलंतो । सेढिलंतो=शिथिलयन् । बंधणाइं सव्वाइं । मुइतो । मुभंतो । कल्लुणं=करुणं—दीनस्वरं ।

ईकं पि नैत्थि जं सुहु, सुचरियं जह ईमं बलं मज्झ ।

‘‘કો નામ દઢકારો, મરણંતે મંદપુન્નસ્સ ॥ ૪૬૮ ॥

અર્થ—“ એક પળ તેવું સુષ્ટુ (સારું) સુચરિત (સારું આચરણ) નથી, કે જે સુચરિત મારું વલ્લ (આધાર રૂપ) થાય. માટે મંદ પુણ્યવાળા એવા મારો મરણને અંતે કોણ આધાર થશે ? ” ૪૬૮.

सूलविसअहिविसूर्इपाणीसत्थग्गिसंभमेहि च ।

‘‘દેહંતરસંકમણં, કેરેઈ જીવો મુહુત્તેણ ॥ ૪૬૯ ॥

અર્થ—“ શૂલ (કુક્ષિમાં શૂલ આવવું તે), વિષ (ફેરનો પ્રયોગ), અહિ (સર્પનું વિષ), વિસૂચિકા (અજીર્ણ) પાણી (જલમાં વૂડવું), શસ્ત્ર (શસ્ત્રનો પ્રહાર), અગ્નિ (અગ્નિમાં વળવું), તથા સંભ્રમ એટલે ભય સ્નેહાદિક વડે એકદમ હૃદયનું રુંધાઈ જવું—આટલા પ્રકારે કરીને આ જીવ એક મુહૂર્ત માત્ર (ક્ષણવાર)માં દેહાન્તરમાં સંક્રમણ (વીજા દેહમાં પ્રવેશ) કરે છે. એટલે મૃત્યુ પામી પરભવમાં જાય છે. અર્થાત્ પ્રાણીઓનું આયુષ્ય અતિ ચપલ છે.” ૪૬૯.

कर्त्तो चिन्ता सुचरियतवस्स गुणसुद्धियस्स साहूस्स ।

‘‘સોગડગમપહિહત્થો, જો અચ્છંઈ નિયમભરિયમરો ॥ ૪૭૦ ॥

અર્થ—સદ્ગતિમાં જવાને પ્રતિહસ્ત (દક્ષ) એટલે સમર્થ અને નિયમ (અભિ-ગ્રહ) વડે ભર્યો છે ધર્મકોશ (ધર્મભંડાર)નો ભાર જેણે એવા જે સાધુ રહે છે (હોય છે), તે સુચરિત તપ એટલે ક્ષમા સહિત આચરણ કર્યું છે તપ જેણે એવા અને ચારિત્રાદિક ગુણને વિષે સુસ્થિત એટલે, દૃઢ થયેલા સાધુને ક્યાંથી ચિંતા હોય ? એટલે તેવા સાધુને મરણકાળે પણ ક્યાંથી ફીકર હોય ? નજ હોય. ” ૪૭૦.

साहंति अ फुडं विअडं, मासाहससउणसरिसया जीवा ।

‘‘નં ય કમ્મંભારગરૂયત્તણેણ તં ઔયરંતિ તર્હા ॥ ૪૭૧ ॥

गाथा ४६८—एकं पि । सुहु । दढकारो । दढकारो=अवष्टंभ आधारः ।

गाथा ४६९—विसूर्इअ । पाणिअ । सत्थग्गि=शस्त्राग्नि । महुत्तेण ।

गाथा ४७०—कर्त्तो । सुचरिय । गुणसुद्धियस्स । साहूस्स । अच्छय । सुगइ—सुगइ । सद्गतिगमन-

प्रतिहस्तः ।

गाथा ४७१—विअडं । सउण=पक्षी । गुरुअत्तणेण ।

અર્થ—“ પર્વતની ગુફામાં રહેનાર માસાહસ નામના પક્ષીની જેવા જીવો પ્રકટ-પણે વિસ્તારથી અન્યને ઉપદેશ આપે છે. પરંતુ તેઓ કર્મના ભારના ગુરુપણા કરીને (ભારેકર્મી હોવાથી) તે પ્રમાણે (પોતે ઉપદેશ કરે છે તે પ્રમાણે) તે ઉપદેશનું આચરણ કરતા નથી, ઉપદેશ પ્રમાણે કરતા-વર્તતા નથી. અર્થાત્ ઉપદેશ દેવામાં કુશલ હોય, પણ આચરણ કરવામાં તત્પર ન હોય તે જીવો માસાહસ પક્ષી જેવા જાણવા.” ૪૭૧

વૃગ્ધમુહમ્મિ અહિગઓ, મંસં દંતંતરાઉ કંદેહ ।

માં સાહસં તિ જંપડ, કરેહ નં ય તં” જહાંમણિયં ॥ ૪૭૨ ॥

અર્થ—“ વાઘના મુખમાં પેટેલો માસાહસ નામનો પક્ષી (વાઘના) દાંતની મધ્યેથી માંસને કાઢે છે. પછી માંસના કટકા લઈને ઝાડપર બેસી તે ખાઈને ‘ આતું સાહસ (વિશ્વાસ) કોઈ કરશો નહીં ’ એમ પોતેજ બોલે છે. પરંતુ જેવું પોતે કહ્યું તે પ્રમાણે તે કરતો નથી, તેથી તે નાશ પામે છે. એટલે વાઘના મુખમાં પેસીને તે પક્ષી માંસ કાઢે છે. એટલો વધો વાઘનો વિશ્વાસ રાખવાથી બીજા પક્ષીઓએ તેને વાર્યા છતાં પણ તે વાઘનાજ મુખમાં નાશ પામે છે. તે પ્રમાણે અન્ય મનુષ્ય પણ જેઓ પોતે સદુપદેશ આપે છે, પરંતુ પોતે તેનું આચરણ કરતા નથી તેઓ તે માસાહસ પક્ષીની તુલ્ય જાણવા. એટલે તેઓ પણ નાશ પામે છે.” ૪૭૨.

પૈરિઅટ્ટિઝણ મંથંથવિત્થરં નિહિસિઝણ પૈરમત્થં ।

તં તંહ કરેહ જંહ તં, નં હોઈ” સંવં પિ” નંડપટિયં ॥ ૪૭૩ ॥

અર્થ—“ ગ્રન્થાર્થ (સૂત્રાર્થ) ના વિસ્તારનું પરાવર્તન કરીને (સારી રીતે ગોખીને-કંઠે કરીને) તથા પરમાર્થની (તત્ત્વાર્થની) સારી રીતે પરીક્ષા કરીને પણ બહુલકર્મી જીવ તે સૂત્રાર્થને તેવો કરે છે કે જેથી તે મોક્ષરૂપ કાર્યસાધક ન થાય, પરંતુ તે સર્વ (સૂત્રાર્થ) પણ નટના ભળ્યા (બોલ્યા) જેવું નિષ્ફળ થાય. જેમ નટનું ઉપદેશયુક્ત બોલેલું વ્યર્થ છે, એટલે તેને કાંઈ પણ ગુણકારી નથી, તેમ બહુલકર્મીનું સૂત્રાર્થ પઠનાદિક સર્વ વ્યર્થ છે. ૪૭૩.

પૈદ્દ નંડો વેરંગં, નિવિજિજ્ઞા ય બહુજણો જેણં ।

પૈદિઝણ તં તંહ સંદો, જાંલેણ જેલં સંમોઅરહ ॥ ૪૭૪ ॥

ગાથા ૪૭૨-અહિગઝ । દંતંતરાઓ । કંદેહ । નહુત્ત । મણિયં ।

ગાથા ૪૭૩-નિહિસિઝણ । નિહિસિઝણ=નિરીક્ષ્ય-પરીક્ષ્ય । નંડપટિયં=નટપટિત ।

ગાથા ૪૭૪-નિવિજિજ્ઞા બહુજણો જેણ । નિવિજિજ્ઞા=નિવેદ પ્રાપ્તિયાત્ । સંદો । સંમોઅરહ ।

અર્થ—“ જે નટ હોય છે તે વૈરાગ્યની એવી વાતો કહે છે કે જેથી ઘણા લોકો નિર્વેદ (વૈરાગ્ય) પામે છે. તેવી રીતે મૂર્ખ માણસ સૂત્રાર્થ ભળીને પળ (બોલીને—ઉપ-દેશ આપીને પળ) પછીથી તે પ્રમાણે વર્તતો નથી, પરંતુ માછલાં પકડવા માટે જાલ લઈને જાલમાં ઉતરે છે. (ઉતર્યા જેવું કરે છે.) અર્થાત્ મૂર્ખ માણસ સૂત્રના અધ્યયન (અભ્યાસ)ને વિપરીત આચરણ કરવાથી વ્યર્થ કરે છે. ” ૪૭૪.

કૈહ કૈહ કૈરેમિ કહૈ માંકરેમિ, કૈહ કૈહ કૈયં બંહુકયં મેં ।

જો હિયંયસંપસારં, કૈરેઈ સોં અંઈ કૈરેઈ હિયં ॥ ૪૭૫ ॥

અર્થ—“ હું કેવી કેવી રીતે ધર્માનુષ્ઠાન કરું ? કેવી રીતે ન કરું ? અને કેવી કેવી રીતે કરેલું તે ધર્માનુષ્ઠાન મને બહુ કરેલું એટલે ઘણું ગુણકારી થાય ? આવી રીતે જે પુરુષ હૃદયમાં સંપ્રસાર (આલોચના-વિચાર) કરે છે તે પુરુષ અત્યંત આત્મહિત કરે છે (કરી શકે છે). ” ૪૭૫.

સિંદિલો અળાંયરકઓ, અવૈસ્સવસકઓ તંહા કંયાવકઓ ।

સંયમં પમત્તસીલસ્સ, સંજમો કેરિસોં હોજ્જા ॥ ૪૭૬ ॥

અર્થ—“ શિથિલ, અનાદર વડે (આદર રહિત) કરેલો, અવશ્યપણથી એટલે ગુરુની પરતંત્રતાથી કરેલો અને કાંઈક પોતાની સ્વતંત્રતાથી કરેલો, તથા કૃતાપકૃત એટલે કાંઈક (સંપૂર્ણ) કરેલો અને કાંઈક વિપરીત કરેલો એટલે વિરાધેલો એવો નિરંતર પ્રમત્તશીલ (પ્રમાદના આચરણના સ્વભાવવાળા)નો સંયમ એટલે પ્રમાદીય ગ્રહણ કરેલો તેવા પ્રકારનો સંયમ કેવો હોય ? અર્થાત્ સર્વથા તેનો તે સંયમ (ચારિત્ર) કહેવાયજ નહીં. ” ૪૭૬.

ચંદુ વૈવ કાલપરુલ્લે, પરિહાઈ પૈં પૈં પમૈયપરો ।

તંહ ઉર્ઘરવિઘરનિરંગણો ય ણં ય ઈચ્છિયં લંહૈ ॥ ૪૭૭ ॥

અર્થ—“ કૃષ્ણ પક્ષમાં ચંદ્રની જેમ એટલે જેમ કૃષ્ણ પક્ષમાં ચંદ્ર દિવસે દિવસે હીન થાય છે, તેમ પ્રમાદવાન પુરુષ પગલે પગલે હાનિ પામે છે. જોકે તે ગૃહનો (ગૃહ-સ્થપણાના ગૃહનો) ત્યાગ કરીને ઘરના આશ્રયરહિત થયા છતાં અને સ્ત્રીરહિત થયા છતાં પણ ઇચ્છિત એટલે સ્વર્ગાદિક વાંછિત ફળને પામતો નથી. ” ૪૭૭.

ગાથા ૪૭૫—કહવા કરેમિ । હિયં સંપસારો ।

ગાથા ૪૭૬—અળાંયારકઓ । કહાવિકઓ । કયાવકઓ=કૃતાપકૃત । હુજા ।

ગાથા ૪૭૭—કાલપરુલ્લે=કૃષ્ણપક્ષે । વિઘર । ણ ય । ઉદ્ગૃહવિઘરનિરંગન.=ઋજિત ગૃહ યેન, ગૃહાદિર-હિતો વિઘર; નિર્ગતા અંગના યસ્ય, સ્ત્રી રહિત इत्यर्थः ।

भीओव्विग निळुक्को, पागडपच्छन्नदोससयकारी ।

अपच्चयं जणंतो, जणस्स ^१धी जीवियं जिंयइ ॥ ४७८ ॥

अर्थ—“ भय पामेलो (पापाचरण करेल होवाथी हवे शुं थशे ? एम भय पामेलो), उद्विग (मननी समाधि रहित), निळुक्क (पोताना पापने ढांकनारो), अने प्रकट तेमज प्रच्छन्न सेंकडो दोषने करनारो तथा माणसोने अविश्वास उत्पन्न करनारो एवो जे पुरुष जीवे छे ते धिक् छे. अर्थात् निंद्य जीवित छे— तेना जीवतरने धिक्कार छे. ” ४७८.

नं तंहिं दिवसा पख्खा, मासां वरिसां विं संगणिज्जंति ।

जे ^१मूलं उत्तरगुणा, अस्खलिया ^२ते गणिज्जंति ॥ ४७९ ॥

अर्थ—“ ते दिवसो, ते पक्षो (पखवाडीयां), ते महिनाओ अने ते वर्षो पण गणतरीमां गणवांज नहीं. अर्थात् धर्मरहित व्यतीत थयेला दिवसो, पक्षो, मासो के वर्षो निष्फलज छे. परंतु जे (दिवसो विगेरे) मूल अने उत्तर गुणे करीने अस्खलित—निर-तिचारवाळा (आराधन करेला) गया होय—जता होय तेज दिवसो विगेरे गणतरीमां आवे छे. गणना करवा योग्य तेज दिवसो छे, अर्थात् धर्मयुक्त दिवसोज लेखामां छे, बाकीना व्यर्थ छे. ” ४७९.

जो नं वि दिण्णे दिण्णे संकलेइ, ^३के अज्ज अज्जिया मए गुणा ।

अंगुणेषु अं नं ^४हु खल्लिओ, केह ^५सोउ केरिज्जि अप्पहिअं ४८०

अर्थ—“ आजे में क्या गुणो उपार्जित कर्या ? एटले मने आजे ज्ञानादिक कयो गुण प्राप्त थयो ? ए प्रमाणे जे पुरुष दिवसे दिवसे (दररोज) संकलना करतो नथी—विचार करतो नथी. तथा जे (पुरुष) प्रमाद अने अतिचार रूप अगुणने विषे स्वलना पामतो नथी—तेने तजतो नथी अर्थात् अगुणनी आराधनामां—आचरणामांज तत्पर रहे छे ते पुरुष पोताना आत्मानुं हित शी रीते करी शके ? नज करी शके. ” ४८०.

इयं गणियं इयं तुल्लिअं, इयं बहुआ दरिसियं ^६१०

जइ तह वि ^७नं ^८पडिबुज्झइ, किं ^९केरिइ नूण ^{१०}१८

अर्थ—“ जोके आ प्रमाणे (पूर्वे कहा प्रमाणे) एटले श्री ऋषभवीरनी उद्यम करवो एम कहूं. आ प्रमाणे अवंतीसुकुमारादिकनी जेम प्राणांते पण

કરવો નહીં એમ તુલના કરી, આ પ્રમાણે આર્યમહાગિરિ વિગેરેના દૃષ્ટાંતે કરીને ઘણે પ્રકારે વતાવ્યું, તથા ઘણે પ્રકારે સમિતિ, કષાયાદિકના ફલભૂતદૃષ્ટાંતો દેખાડવા વહે નિયંત્રણા દેખાડી, તોપણ આ જીવ જો પ્રતિવોધ ન પામે તો શું કરીએ ? સ્વચ્છેતર તે જીવની ચિરકાલ ભવભ્રમણ રૂપ ભવિતવ્યતાજ છે; નહીં તો તે કેમ પ્રતિવોધ ન પામે ? માટે જરૂર તેની એવીજ ભવિતવ્યતા છે એમ જાણવું. ” ૪૮૧.

કિંમંતુ પુણો જેણ, સંજમસેઢી સિઢિલીકયા હોઈ ।

સો ^{૧૦}તં ચિંઅ પડિવંજઈ, દુઃસ્વ પંચ્છા હુ ઉંજમઈ ॥ ૪૮૨ ॥

અર્થ—“ વઢી હે શિષ્ય ! જે પુરુષે સંયમશ્રેણી (જ્ઞાનાદિક ગુણશ્રેણી) શિથિલ કરેલી છે તે પુરુષે કરીને શું ? (તે પુરુષ શા કામનો ? કાંઈજ નહીં). કેમકે તે પુરુષ નિશ્ચે તે (શિથિલપણા)નેજ પામે છે, અને પછી (શિથિલ થયા પછી) દુઃસ્વે કરીને ઉદ્યમ કરી શકે છે. એટલે શિથિલ થયા પછી ઉદ્યમ કરવો અશક્ય છે. માટે પ્રથમથીજ શિથિલ થવું નહીં, એ અહીં તાત્પર્ય છે. ” ૪૮૨.

જઈ સંવં ઉવલહ્દં, જઈ અપ્પા માંવિઓ ઉવસમેણ ।

કાયં વાયં ચં મેણ, ઉપ્પહેણ જંહ નં દેહી ॥ ૪૮૩ ॥

અર્થ—“ વઢી હે ભવ્ય પ્રાણી ! જો તેં પૂર્વોક્ત સર્વ સામગ્રી પ્રાપ્ત કરી હોય, અને જો ઉપશમવડે આત્મા ભાવિત (વાસિત) કર્યો હોય, તો તું કાયયોગ વચન-યોગ અને મનયોગને જે પ્રમાણે ઉન્માર્ગે ન જાય તેમ કર-તેવી રીતે પ્રવર્તવ. ” ૪૮૩.

હૈત્થે પાંપ નિલ્લિવ્વે, કાયં ચાલિજ્જં તં પિં કંજ્જેણ ।

કુમ્મો વ્વં સંયા અંગે, અંગોવંગોઈ ગોવિજ્જા ॥ ૪૮૪ ॥

અર્થ—“ હાથ તથા પગને સંકોચવા એટલે કાર્ય વિના હલાવવા નહીં, અને જે કાયને એટલે કાયયોગને ચલાવવો તે પણ કાર્યે કરીને એટલે કાર્ય હોય તોજ ચલાવવો, કાર્ય વિના ચલાવવો નહીં; અને કાચવાની જેમ નિરંતર અંગોને વિષે ભુજ, નેત્ર વિગેરે અંગો-પાંગને ગુપ્ત રાખવાં એટલે તેને પણ કાર્ય વિના ચલાવવાં નહીં. ” ૪૮૪.

અહીં કૂર્મ (કાચવા)નું દૃષ્ટાંત જાણવું.

કૂર્મની કથા.

વારાણસી નામની મહાપુરીમાં ગંગાનદીની પાસે એક સ્ટદ્ગંગા નામનો મોટો દ્રહ છે. તેની સમીપે માલુયા કચ્છ નામે એક મોટું ગહન વન છે. તે વનમાં બે દુષ્ટ

ગાથા ૪૮૨-હોઈ. ચિયા સજમઈ. ગાથા ૪૮૩-માવિઓ ઉવસમેણા ઉપ્પહિઅ જહ ન દેહી. દેહી=પ્રવર્તય ।

ગાથા ૪૮૪-નિલ્લિવ્વે । ચાલિજ્જ । કમ્મ વ સપ્પ અંગમિ ।

शीयाळ रहेता हता. ते महा प्रचंड अने भयंकर (क्रूर) कर्म करनार हता. एकदा ते द्रह्मांथी वे कूर्म (काचबा) बहार नीकळ्या. तेमने पेला दुष्ट शीयाळोए जोया. तेथी ते कूर्मना तरफ तेमने मारवा दोड्या. ते पापी शीयाळोने आवतां जोईने वन्ने कूर्मों पोतानां अंगोने संकोचीने रह्या. पापी शीयाळोए आवीने ते कूर्मोंने उंचा कर्या, पछाड्या, घणा नखना प्रहार दीधा तथा तेमने मारवा माटे घणो प्रयत्न कर्यो. परंतु ते काचबा-ओए पोतानुं एके अंग बहार काढ्युं नहीं, तेथी ते भेद न पाम्या. एटले ते वन्ने मायावी शीयाळ थाकीने नजीकना भागमां संताड रह्या. थोडी वारे एक काचबाए तेमने गयेला धारीने पोतानां अंगो बहार काढ्यां. ते पेला पापी शीयाळोए जोयुं. पेला काचबाए धीरे धीरे चारे पग तथा ग्रीवा विंगेरे सर्व अंगो बहार काढ्यां. एटले तरतज अकस्मात् आवीने ते शीयाळोए तेने ग्रीवामांथी पकडी पृथ्वीपर नांखी नखना प्रहारथी तेने मारी नाखीने खाइ गया. तेने मारी नांखेलो जाणीने पेला बीजा काचबाए पोतानां अंगो वधारे वधारे संकोची लीधां. पेला दुष्ट शीयाळोए तेने मारवा माटे घणा उपायो कर्या, तोपण तेने कांइ करी शक्या नहीं. घणीवारे थाकीने ते शीयाळीया दूर चाल्या गया. पछी ते काचवो तेमने घणा दूर गया जाणीने प्रथम पोतानी ग्रीवा जरा बहार काढी चोतरफ जोवा लाग्यो. एटले तेमने वधारे दूर गया जाणीने (जोइने) एकदम चारे चरणो बहार काढी तरतज जलदीथी दोडतो ते मृद्गंगा नामना हृदमां पेसी गयो अने पोताना कुडंवने मळी सुखी थयो.

आ दृष्टांत प्रमाणे बीजा पण जे साधु पोतानां अंगोपांगने गोपवीने तेनुं रक्षण करे छे-तेने कुमार्गमां प्रवर्तावता नथी, ते मोक्षसुखने पामे छे; अने जे पोतानां अंगोपांगनुं संगोपन करता नथी ते बीजा काचवानी जेम दुःखनुं पात्र थाय छे.

॥ इति कूर्मदृष्टान्तः ॥ ७१ ॥ कथाओ संपूर्ण. ॥

विकंहं विणोयभासं, अंतरभासं अवकभासं च ।

जं जस्स अणिद्धमपुच्छिंओ यं भासं नं भासिज्जा ॥ ४८५ ॥

अर्थ-“ स्त्रीकथादिक विकथाने, विनोदभाषा (कौतुकनी वार्ता)ने, अंतर भाषाने (गुरु बोलता होय, तेनी वच्चे बोलवुं तेने), अवाक्य भाषा (नहीं बोलवा लायक मकार चकारादिक भाषा)ने, जे (भाषा) जेने अनिष्ट (अप्रीति)कारी होय तेवी भाषाने तथा कोइए पृच्छ्या विना बोलवुं ते अपृष्टभाषाने सारा साधु कदी पण बोलता नथी. ” ४८५.

અળવઢિયં મૈળો જૈસ, જ્ઞાયૈં બૈહુયાઈં અટ્ટમટ્ટાઈં ।

‘તં ચિંતિંઅં ચં નં લંહઈ, સંચિંનૈં પૌવકમ્માઈં ॥ ૪૮૬ ॥

અર્થ—“ જેનું અનવસ્થિત (અતિ ચપલ) મન ઘણા દુષ્ટ વિચારોને (આઢાં ત્રેહાંને—આલજાલને) હૃદયમાં ચિંતવે છે. તે ચિંતિત (મનોવાંછિત)ને પામતો નથી, પણ ડલટાં દરેક સમયે પાપકર્મોને એકઠાં કરે છે—વૃદ્ધિ પમાડે છે. માટે મનને સ્થિર કરીને સર્વ અર્થને સાધનાર એવા સંયમને વિષે યતના કરવી—ઉદ્યમ કરવો. ૪૮૬.

જૈહ જૈહ સંવ્વુવલૈંહં, જૈહ જૈહ સુચિરં તંવોવળે વુંછં ।

તૈહ તૈહ કૈમ્મભરગુરુ, સંજૈમનિવ્વાહિરો જૈઓ ॥ ૪૮૭ ॥

અર્થ—“ કર્મના ભર (સમૂહ)થી ગુરુ (વ્યાપ્ત) થયેલા પુરુષે (ભારેકમીં જીવે) જેમ જેમ સર્વ સિદ્ધાન્તનું રહસ્ય ઉપલબ્ધ (પ્રાપ્ત) કર્યું, અને જેમ જેમ ચિર કાલ સુધી તપોધન (તપ રૂપી ધનવાળા) સાધુઓને વિષે (સાધુસમુદાયને વિષે) નિવાસ કર્યો, તેમ તેમ તે (ગુરુકર્મી) ચારિત્ર થકી વાહ્ય કરાયો—ભ્રષ્ટ થયો. ” ૪૮૭.

તે ઉપર દૃષ્ટાન્ત કહે છે.—

વિજ્ઞપ્પો’ જૈહ જૈહ ઓસૈંહાઈં પિજ્ઞેઈ વૈયહરણાઈં ।

તૈહ તૈહ સે’ અહિયયરં, વૈણ્ણા ઓરિઅં’ પુટ્ટં ॥ ૪૮૮ ॥

અર્થ—“ આત્મ (હિતકારી) વૈદ્ય જેમ જેમ વાયુને હરણ (નાશ) કરનારાં સુંઠ, મરી વિગેરે ઔષધો પાય છે, તેમ તેમ તે (અસાધ્ય રોગવાળા)નું ડદર (પેટ) વાયુએ કરીને અધિકતર પૂર્ણ (ભરાયેલું) થાય છે. તે દૃષ્ટાંત પ્રમાણે શ્રીજિનેશ્વર રૂપી વૈદ્ય પણ જ્ઞાના-વરણાદિક કર્મ રૂપી વાયુને શાંત કરનાર સિદ્ધાંતરૂપી ઘણું ઔષધ પાય છે, તો પણ (વહુકર્મીં જીવોનો) અસાધ્ય એવો કર્મ રૂપી વાયુ ડલટો વૃદ્ધિ પામે છે. ” ૪૮૮.

દૈદ્ધજઝમકૈજ્જકરં, મિંનં સંસં નં હોઈં પુર્ણકરણં ।

‘લોહં ચ તંબવિહં, નં એઈં પરિકૈમ્મણં’ કિંચિ ॥ ૪૮૯ ॥

અર્થ—“ વહેલી જતુ (લાચ) અકાર્યકર છે—કાંઈ પણ કામની નથી. ભાંગી (ફૂટી) ગયેલા શંખનું ફરી સાંધવું થતું નથી (ફરી સંધાતો નથી). તથા તાંવાવડે વિંધાયેલું—મઠેલું—એકરૂપ થયેલું લોહું કાંઈ પણ (જરા પણ) પરિક્રમણ (સાંધવા)-ના ઉપાયને પાલ્લતું નથી. તેવીજ રીતે અસાધ્ય કર્મથી વીંટાયેલો ભારેકમીં જીવ ધર્મને વિષે સાંધી—જોડી શકાતો નથી. ” ૪૮૯.

ગાથા ૪૮૬—સચ્ચિણય ।

ગાથા ૪૮૭—સુચિરો । વુચ્છઈતિ હષિત । ભારગુરુ । સયમાન્નિર્વાહિતઃ । નિવ્વાહિરઝ જાઓ ।

ગાથા ૪૮૮—વાહરણાય । ઝરિયં પોટ્ટં । ગાથા ૪૮૯—હોઈ ।

को दाँही उवँएसं, चरणासयाण दुँव्विअट्टाणं ।

इंदस्स देवल्लोगो, नं कँहिज्जइ जाणमाणस्स ॥ ४९० ॥

अर्थ—“ चारित्र्यने विषे आलस्यु अने दुर्विदग्ध (खोटा पंडित-पंडितमानी) अथवा दुर्वाक्य पुरुषोने वैराग्य तत्त्वनो उपदेश कोण आपे ? (अमे पोतेज सर्व जाणीए छीए. तेथी अमने उपदेश आपनार आ कोण छे ? एम जाणनारा दुर्विदग्ध कहेवाय छे), जेम देवल्लोकना स्वरूपने जाणनार एवा इन्द्रनी पासे देवल्लोकनुं स्वरूप कोण कही शके ? (कहे ?) कोइ कही शके नहीं (कहे नहीं). तेम जे जाणता छतां प्रमादी थाय छे, तेने धर्मोपदेश आपवा कोण समर्थ छे ? कोइ समर्थ नथी. ” ४९०.

दो चैव जिणवरेहिं, जाइ जरामरणविप्पसुक्केहिं ।

लोगम्मि पैहा भणिआ, सुसमण सुसांवगो वां वि ॥ ४९१ ॥

अर्थ—“ जाति (एकेन्द्रियादिक), जरा (वृद्धावस्था) अने मरण (प्राण-वियोग) तेनाथी मुक्त थयेला एवा जिनवरो (तीर्थकरो)ए आ लोकने विषे बेज मार्ग (मोक्षे जवाना) कहेला छे. एक सुश्रमण-सुसाधुधर्म अने बीजो सुश्रावक धर्म. तेमज अपि शब्दथी बीजो संविग्र पक्ष पण ग्रहण करवो-जाणवो. ” ४९१.

भावच्चणमुग्गविहारया यं, दव्वच्चणं तुं जिणपूआ ।

भावच्चणा य भट्ठो, हँविज्ज दव्वच्चणुजुत्तो ॥ ४९२ ॥

अर्थ—“ उग्रविहारता (सत्य क्रियानुष्ठानतुं करवुं-शुद्ध यतिमार्गनुं पालन करवुं) ते भावार्चन-भावपूजा कहेवाय छे, अने जिनबिंबनी पुष्पादिकथी पूजा करवी ते द्रव्यपूजा कहेवाय छे. तेमां जो भावपूजाथी एटले यतिधर्मना पालनथी भ्रष्ट (असमर्थ) थाय, तो तेणे द्रव्यपूजामां (श्राद्ध धर्ममां) उद्यमवंत थवुं. श्राद्ध धर्मनुं पालन करवुं. ” ४९२.

जो पुण निरच्चणो चिँअ, सँरीरसुहकज्जमित्ततल्लिच्छो ।

तस्स नं हि बोहिलाभो, नं सुग्गइ नेयँ परल्लोगो ॥ ४९३ ॥

अर्थ—“ पण जे पुरुष निरर्चन एटले द्रव्यपूजा अने भावपूजाथी रहितज होय, तथा निश्चे शरीरना सुखकार्यमांज मात्र लोलुप (तत्पर) होय तेवा पुरुषने बोधिनी लाभ थतो नथी एटले आवता भवमां धर्मनी प्राप्ति थती नथी, तेनी सदगति (मोक्ष-

गाथा ४९०-दुँव्वियट्टाणं-दुर्वाक्याना । गाथा ४९१-सुस्तावओ ।

गाथा ४९२-दव्वच्चणुजुत्तो ।

गाथा ४९३-निरच्चणु । तल्लिच्छो=लोलुप । न य । न सोगई ।

गतिरूप) थती नथी, तथा तेने परलोक पण (परभवमां देवपणुं के मनुष्यपणुं) प्राप्त थतो नथी. ” ४९३. द्रव्यपूजा अने भावपूजामां भावपूजा श्रेष्ठ छे ते बतावे छे.

कंचणमणिसोवाणं, थंभसहस्सूसिअं सुवन्नतलं ।

जो कार्णिज्ज जिणहरं, तओ वि तवसंजमो अंहिओ ॥ ४९४ ॥

अर्थ—“ कांचन (सुवर्ण) अने चंद्रकांतादिक मणिओना सोपान (पगथीयां)-वाळुं, हजारो स्तंभोए करीने उच्छिन्न एटले विस्तारवाळुं अने सुवर्णनी भूमि (तळ) वाळुं जिनगृह (जिनमंदिर) जे कोइ पुरुष करावे, तेना करतां पण एटले तेवुं जिन-मंदिर कराववा करतां पण तप अने संयमनुं पालन (करवुं ए) अधिक छे, अर्थात् भावपूजा अधिक छे. ” ४९४.

निब्बीए दुब्बिभखवे, रत्ता दीवंतराओ अत्ताओ ।

आण्णेऊणं बीअं, ईह दिन्नं कांसवजणस्स ॥ ४९५ ॥

अर्थ—“ आ लोकमां निर्वीज एटले बीज पण न मळी शके एवा दुकालसमयमां राजाए लोकोने माटे बीजा द्वीपमांथी बीज अणावीने (मंगावीने) ते (बीज) कर्षक लोकने एटले खेडुतोने आप्पुं. ” ४९५

केहिंचि सव्वं खइयं, पइन्नमन्नेहिं सव्वमद्धं च ।

वुत्तंगयं च केई, खित्ते खुट्ठंति संतत्था ॥ ४९६ ॥

अर्थ—“ ते राजाए आपेला बीजने केटलाएक वहुं खाइ गया, बीजा केटलाएक खेडुतोए ते सर्व बीजने वावीने उगाडचुं, केटलाएके अर्थुं खावुं ने अर्थुं वावुं, तथा केटलाक खेडुतो वावीने पछी ज्यारे ते उगुं के तरतज एटले पूरुं पाकवा दीधा पहेलांज त्रास पामीने एटले पाछळथी राजसेवको आ धान्य लइ जशे एवा भयथी ते धान्य पोताने घेर लइ जवा माटे क्षेत्रमां कूटवा लाग्या. कूटीने दाणा काढवा लाग्या. ” तेने पण राजसेवकोए गुन्हेगार गणी पकड्या अने घणुं दुःख आप्पुं. ४९६

हवे आ वे गाथामां कहेला दृष्टान्तनो उपनय बतावे छे—

राया जिणवरचंदो, निब्बीयं धम्मविरहिओ कालो ।

खित्ताइं कम्मभूमी, कासगवग्गो र्य चत्तारि ॥ ४९७ ॥

गाथा ४९४—थभसहस्सूसिअं=स्तंभसहस्रोच्छिन्नम् ।

गाथा ४९५—बीअं । कासगजणस्स=कर्षकजनस्य ।

गाथा ४९६—केहि वि । पयन्न । पइन्न—उत्तम् । वुत्तगइ—उत्तुभयं । वुत्तंगयं—उत्तं च तदुत्तं च खुट्ठंति—सुटंति । संतत्था—संतत्वा

गाथा ४९७—निब्बीए । विहरीओ । कासवग्गो ।

અર્થ—“ જિનવરચંદ્ર (તીર્થંકરદેવ)ને રાજા જાણવા, ધર્મરહિત કાળને નિર્વીજસમય (ગયું છે ધર્મરૂપી વીજ જે કાળે એવો સમય) જાણવો, પંદર કર્મભૂમિને ક્ષેત્રો જાણવાં, તથા કર્ષક (સ્વેદૂત) વર્ગ ચાર પ્રકારનો જાણવો. અસંયત, સંયત, દેશવિરતિ અને પાર્શ્વસ્થ એ રૂપ ચાર પ્રકારના જીવોને સ્વેદૂત વર્ગ જાણવો. ૪૯૭.

અસંજણહિ સંવ્વં, સ્વંદ્રં અંદ્રં ચં દેસવિરણહિ ।

સાહુહિ ધર્મવીઅં, ઉત્તં નીઅં ચં નિપ્પત્તિં ॥ ૪૯૮ ॥

અર્થ—“ હવે તે અરિહંત રાજાએ ધર્મ રૂપી વીજ ચારે વર્ગના કર્ષકોને આપ્યું તેમાં અસંયત (વિરતિ રહિત) પુરુષો તે ધર્મવીજ વધું સ્વાઈ ગયા, અને દેશવિરતિ-વાળા એટલે સ્થૂલ પ્રાણાતિપાત થકી વિરતિ વિગેરે વ્રતને ધારણ કરનાર શ્રાવકોએ અર્ધુ ધર્મવીજ વાધું અને અર્ધુ વાવ્યું. તથા સાધુઓએ તે વિરતિધર્મરૂપી વીજ વધું આત્મારૂપી ક્ષેત્રમાં વાવ્યું, અને તેને નિપ્પત્તિ (ઉત્પત્તિ) પમાડ્યું એટલે સારી રીતે તેનું પાલન કર્યું ” ૪૯૮

જે તે સંવ્વં લંહિં, પચ્છં સ્વંદ્રંતિ દુર્બલધિંયા ।

તવંસંજમપરિતંતા, ઇહં તે ઓહરિઅસીલભરા ॥ ૪૯૯ ॥

અર્થ—“ તથા જેઓ પાર્શ્વસ્થાદિક છે, જેઓ વિરતિધર્મરૂપી સર્વ વીજને પામીને પછીથી જેઓનું ધૈર્ય દુર્બલ છે, તપ અને સંયમે કરીને જે સ્વેદ પામેલા છે-થાકી ગયેલા છે અને જેમણે શીલ (સંયમ)ના ભારનો ત્યાગ કર્યો છે એવા તે પાર્શ્વસ્થાદિક આ જિનશાસનને વિષે પોતાના આત્મારૂપી ક્ષેત્રમાંજ તે ધર્મવીજને કૂટે છે-વિનાશ પમાડે છે. ” ૪૯૯.

આણં સવ્વંજિણાણં, મંજઈ દુવિહં પંહં અઈકંતો ।

આણં ચં અઈકંતો, મંમંઈ જરાંમરણદુગ્ગમ્મિ ॥ ૫૦૦ ॥

અર્થ—“ ધર્મવીજને વિનાશ પમાડવાથી તે (પાર્શ્વસ્થાદિક) સર્વ જિનેશ્વરોની આજ્ઞાનો ભંગ કરે છે, અને સાધુધર્મ તથા શ્રાવકધર્મરૂપ વસ્ત્રે પ્રકારના માર્ગનું અતિક્રમણ (હલ્લંઘન) કરતા સતા તેમજ સર્વજ્ઞની આજ્ઞાનું હલ્લંઘન કરતા સતા જરા અને મરણે કરીને અતિ દુર્ગ (ગહન) એવા અનંત સંસારમાં ચિરકાલ પરિભ્રમણ કરે છે. ” ૫૦૦.

ગાથા ૪૯૭-નિર્વીજે । યિરહીઓ । કાસગવગ્ગો ।

ગાથા ૪૯૮-સ્વંદ્ર્યં । વિરણહિ । ધર્મવીચ । નીચ । નિપ્પત્તિં ।

ગાથા ૪૯૯-લંહિં । સ્વંદ્રંતિ । ધિંયા-દ્વિયા । તપ.સંયમાભ્યા પરિકિલ્ભાઃ । અવહૃતશીલભરાઃ । ત્યક્તસંયમભારાઃ । ગાથા ૫૦૦-અઈકંતો ।

જેઈ નેં તરસિ ધારેડું, મૂલેગુણભરં સરેત્તરગુણં ચ ।

સુત્તૂણ 'તો તિભૂમી, સુસાવગત્તં વરતરાગં ॥ ૫૦૧ ॥

અર્થ—“હે ભવ્ય જીવ ! જો કદાચ તું સમિતિ વિગેરે ઉત્તર ગુણના ભાર (સમૂહ) સહિત મૂલગુણના ભારને (પંચમહાવ્રતના ભારને) ધારણ કરવા (વહન કરવા) શક્તિમાન ન હો તો તારે જન્મભૂમિ, વિહારભૂમિ અને દીક્ષાભૂમિ એ ત્રણ ભૂમિનો ત્યાગ કરીને સુશ્રાવકપણું અંગીકાર કરવું તે અતિ શ્રેષ્ઠ છે; અર્થાત્ તું અતિ શ્રેષ્ઠ એવા સુશ્રાવક-પણાને અંગીકાર કર. ” ૫૦૧

અરિહંતચેડઆણં, સુસાદૂ પૂયારઓ દંઢાયારો ।

સુસાવગો વરતરં, નં સાંહુવેસેણ ચુઅધમ્મો ॥ ૫૦૨ ॥

અર્થ—“ વઢી હે ભવ્ય પ્રાણી ! જો તું સાધુપણું ધારણ કરવા અસમર્થ હો, તો અરિહંતના ચૈત્ય (વિંવ) ની પૂજામાં તત્પર અને સુસાધુ એટલે ઉત્તમ સાધુઓની સત્કાર સન્માનાદિરૂપ પૂજામાં આસક્ત અને દઢાચારવાળો (અણુવ્રત પાલકમાં કુશલ) એવો સુશ્રાવક થા તે ઘણું શ્રેષ્ઠ છે, એટલે તેવું શ્રાવકપણું ધારણ કરવું તે વધુ સારું છે. પરંતુ સાધુવેષે કરીને—સાધુવેષ ધારણ કરીને ધર્મથી વ્યુત-ભ્રષ્ટ થવું એ શ્રેષ્ઠ નથી. કેમકે આચારભ્રષ્ટ થઈને માત્ર વેષ ધારણ કરવાથી કાંઈ પણ ફલ નથી. ” ૫૦૨

સંવં તિં ભાણિઝણં, વિરેઈ રેલ્લુ જંસસ સંવિયા નંતિથિ ।

સો સર્વવિરેઈવાઈ, ચુકકે દેસં ચે સંવં ચ ॥ ૫૦૩ ॥

અર્થ—“ સર્વ એટલે ‘ સંવં સાવજ્ઞં જોગં પચ્ચલ્કામિ ’ હું સર્વ સાવચ યોગનું પ્રત્યાખ્યાન (નિષેધ) કરું છું—એમ પ્રતિજ્ઞા કરવાવડે સર્વ સાવચ યોગનું પ્રત્યાખ્યાન કરીને પણ જેને નિશ્ચે સર્વ (સંપૂર્ણ) ષટ્કાયના પાલન રૂપ વિરતિ નથી તે સર્વ વિર-તિને કહેનારો (હું સર્વવિરતિ છું એમ પ્રલાપ કરનારો) દેશવિરતિને (શ્રાવક ધર્મને) અને સર્વવિરતિને (સાધુધર્મને) વંનેને ચૂકે છે—હારે છે, અર્થાત્ વન્નેથી ભ્રષ્ટ થાય છે. ” ૫૦૩.

જો જેહવાયં નેં કુંણઈ, મિંચ્છદિટ્ઠી તંઓ હુ કો અંનો ।

બુદ્ધેઈઅ મિંચ્છત્તં, પરંસસ સંકં જણેમાણો ॥ ૫૦૪ ॥

ગાથા ૫૦૧—તરસિ=શક્તોપિ । ધારેડ । તિભૂમિ ।

ગાથા ૫૦૨—ચેડઆણં । પુઆરઓ । સુસાવગો । વ્યુતધર્મઃ ।

ગાથા ૫૦૩—ભાણિઝણં । વિરેઈ । સંવિયા=સર્વિકા—સર્વા । વિરેઈવાઈ ।

ગાથા ૫૦૪—બુદ્ધેઈ મિંચ્છત્તં । જણેમાણે ।

અર્થ—“ જે પુરુષ યથાવાદ એટલે જેવું વચન બોલે તેવું ક્રિયાનુષ્ઠાનાદિક કર-
તો નથી તે પુરુષથી બીજો કયો પુરુષ મિથ્યાદૃષ્ટિ જાણવો ? એનેજ મિથ્યાદૃષ્ટિ જાણવો.
તેનાથી બીજો કોઈ વિશેષ મિથ્યાદૃષ્ટિ નથી. કેમકે તે પુરુષ બીજા લોકોને શંકા
ઉત્પન્ન કરાવતો સતો મિથ્યાત્વને વૃદ્ધિ પમાડે છે. ” ૫૦૪.

આજ્ઞાએ ચિંચ ચરણ, તંભંગે જાણ કિં ન ભંગ તિં ।

આજ્ઞાં ચં અઈકંતો, કસ્સાંસા કુંણઈ સેસં ॥ ૫૦૫ ॥

અર્થ—“ નિશ્ચે જિનેશ્વરની આજ્ઞાએ કરીનેજ ચારિત્ર છે, એટલે જિનાજ્ઞાનું પાલન
કરવું એજ ચારિત્ર છે; તો તે આજ્ઞાનો ભંગ કર્યે સતે શું ન ભાંગ્યું ? એટલે શેનો ભંગ
ન કર્યો ? અર્થાત્ જિનાજ્ઞાનો ભંગ કરવાથી સર્વ ચારિત્રાદિકનો ભંગ કર્યો, એમ હે
શિષ્ય ! તું જાણ; અને જિનાજ્ઞાનું ડહાંધન કરનાર પુરુષ શેષ-ક્રિયાનુષ્ઠાનાદિક કોના
આદેશ (આજ્ઞા) થી કરે છે ? જો જિનાજ્ઞાનું ડહાંધન કર્યું, તો પછી ક્રિયાનુષ્ઠાનાદિક
કોની આજ્ઞાથી કરવું ? અને આજ્ઞાનું ડહાંધન કરીને (આજ્ઞા વિના) જે ક્રિયા કરવી
તે કેવલ વિઠંબનાજ છે-નિષ્ફલ છે. ” ૫૦૫

સંસારો અ અર્ણતો, મઠ્ઠચરિત્તસ્સ લિંગજીવિસ્સ ।

પંચમહવ્યતુંગો, પાંગારો મલ્લિઓ જીણ ॥ ૫૦૬ ॥

અર્થ—“ વઢી જે નિર્ભાગી પુરુષે પંચમહાવ્રત રૂપી તુંગ (ડંચો) પ્રાકાર
(કિલ્લો) મેઘો છે-નષ્ટ પમાડ્યો છે-પાઠી નાંચ્યો છે તે અષ્ટ (છુસ) ચારિત્રવાળા
અને મુખવસ્ત્રિકા રજોહરણ વિગેરે લિંગ (વેષ) માત્રે કરીને આજીવિકા કરના-
રાનો સંસાર અનંત જાણવો; એટલે તે નિર્ભાગ્યશેખર અનંત કાલ સુધી ચતુર્ગતિમાં
ભ્રમણ કરે છે. ” ૫૦૬.

નં કરેમિ તિં મંણિત્તા, તં ચેવં નિસેવણ પુણો પાવં ।

પચ્ચંક્ષમુસાવાઈ, માર્યાનિયડીપસંગો યં ॥ ૫૦૭ ॥

અર્થ—“ જે પુરુષ ‘ ન કરેમિ ઇત્યાદિ ’ નહીં કરું ઇત્યાદિ એટલે મન વચન અને
કાયાએ કરીને નહીં કરું, નહીં કરાવું અને કરતા એવા બીજાને અનુમોદન નહીં કરું, એમ નવ
કોટી સહિત પ્રત્યાખ્યાન મળીને (કરીને) પણ ફરીથી તેજ પાપનું સેવન કરે છે (આ-
ચરણ કરે છે) તે પુરુષને પ્રત્યક્ષ મૃષાવાદી જાણવો. કેમકે તે જેવું બોલે છે તેવું પાલતો
નથી; તથા માયા એટલે અંતરંગ અસત્યપણું અને નિકૃતિ એટલે બાહ્ય અસત્યપણું તે

ગાથા ૫૦૫-આજ્ઞાઈચ્ચઅ । તં મંગે । મંગાતિ । કસ્સાદેશાત્ ।

ગાથા ૫૦૬-નઠ્ઠચરિત્તસ્સ । લિંગજીવિસ્સ । મહાવ્યય । મિલ્લઓ । મિલ્લિઓ । મેલ્લિઓ=મેદિતઃ ।

ગાથા ૫૦૭-પ્પસાવાઈ । નચરિ । માર્યાનિકૃત્યો. પ્રસંગો યસ્ય સઃ ।

વન્નેનો જેને પ્રસંગ છે એવો તેને જાણવો, અર્થાત્ તેને અન્તરંગ અને બાહ્ય વન્ને પ્રકારનો અસત્યવાદી માયાકપટી જાણવો. ” ૫૦૭.

લોએ વિં જો સંસૂગો, અલિઅં સહસા નં મોસાં કિંચિ ।

અંહ દિક્ષિસંઓ વિં અલિયં, મોસાં તો કિંચિ દિક્ષિસાં ॥

અર્થ—“ લોકને વિષે પળ જે સજૂક (પાપમીરુ-પાપથી ભય પામતો) માણસ હોય છે તે સહસા (વિચાર કર્યા વિના) કાંઈ પળ અસત્ય વોલતો નથી; ત્યારે જો દીક્ષિત થઈને (દીક્ષા લઈને) પળ તે અસત્ય વોલે, તો દીક્ષા કરીને શું ? અર્થાત્ દીક્ષા લેવાનું શું ફલ ? કાંઈજ નહીં. ” ૫૦૮.

મહેવ્વયઅણુવ્વયાઈ, છંડેઉં જો તંવં ચરઈ અન્નં ।

સો અન્નાણી મૂઠો, નાવાં બુંહો મુંણેયવ્વો ॥ ૫૦૯ ॥

અર્થ—“ જે પુરુષ મહાવ્રતોને અથવા અણુવ્રતોને તજીને વીજું તપ કરે છે, એટલે મહાવ્રત અને અણુવ્રત શિવાય વીજાં તપ કરે છે તે અજ્ઞાની અને મૂર્ખ માણસ (અજ્ઞાન કષ્ટ કરનાર માણસ) નાવવડે કરીને પળ એટલે હાથમાં નાવા આવ્યા છતાં પળ બૂડેલો જાણવો. જેમ કોઈ સમુદ્રમાં રહેલો મૂર્ખ માણસ હાથમાં આવેલી નાવને તજીને તે નાવના લોઢાના ધીરોળા કરીને સમુદ્ર તરવાને ઇચ્છે તેવી રીતનો તેને જાણવો. ” ૫૦૯.

સુવંહું પાસંથજણં, નાંઝણં જો નં હોઈ મજ્ઞંતથો ।

નં ય સંહેઈ સર્કજ્જં, કાંગં ચં કરેઈ અપ્પાણં ॥ ૫૧૦ ॥

અર્થ—“ વહુ પ્રકારે પાસંથ્યાનું સ્વરૂપ જાણીને પળ (પાર્શ્વસ્થ જન સંબંધી શિથિલતાને જાણીને પળ) જે મધ્યસ્થ હોતો નથી તે પોતાનું મોક્ષરૂપ કાર્ય સાધી શકતો નથી, અને પોતાના આત્માને કાગડા તુલ્ય કરે છે. ” ૫૧૦.

પરિચિંતિઝણ નિંઝણં, જઈ નિંયમમરો નં તીરં વોહું ।

પરિચિત્તરંજણેણં, નં વેસંમિત્તેણ મંહારો ॥ ૫૧૧ ॥

અર્થ—“ નિપુણતાથી (સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી) વિચાર કરીને જો નિયમનો ભાર (મૂલ અને ઉત્તર ગુણનો સમૂહ) વહન કરવા (ધારણ કરવા) શક્તિમાન ન થવાય, તો પછી વીજાના ચિત્તને રંજન (પ્રીતિ) કરનાર એવા વેષમાત્રે કરીને (માત્ર વેષ

ગાથા ૫૦૮-સસુગો । અલિઅ । અહિ દિક્ષિસંઓ વિ । કિંચ ।

ગાથા ૫૦૯-છંડેઉં=ત્યક્ત્વા । છંડેઉં । અન્નાણો । બુંહો=બૂઝિતઃ ।

ગાથા ૫૧૦-કાંગં=કાકતુલ્યં ।

ગાથા ૫૧૧-જય । વેસમત્તેણ ।

ધારણ કરી રાખવાથી) પરભવે દુર્ગતિમાં પડતા માણસને તે (વેષ) આધાર રૂપ થતો નથી, એટલે માત્ર વેષ ધારણ કરવાથી કાંઈ દુર્ગતિથી રક્ષણ થતું નથી. ” ૫૧૧.

નિચ્છયનયસ્સ ચરણસ્સુવગ્ધાણ નાણંદસણવહો વિં ।

વૈવહારસ્સ ઉં ચરણે, હર્યમ્મિ મૈયણાઉ સેસાણં ॥ ૫૧૨ ॥

અર્થ—“ નિશ્ચય નયના મતમાં (પરમાર્થવૃત્તિથી કહીએ તો) ચારિત્રનો ઉપ-
ઘાત થયે છતે જ્ઞાન અને દર્શનનો પળ વધ (વિનાશ) થાય છે. કેમકે ચારિત્રનો વિ-
નાશ થયે આશ્રાવનું સેવન કરવાથી જ્ઞાન દર્શન પળ નષ્ટ થાય છે; અને વ્યવહાર નયના
મતમાં તો (બાહ્યવૃત્તિથી કહીએ તો) ચારિત્રનો ઘાત થયે છતે શેષ-જ્ઞાન દર્શ-
નને વિષે ભજના (વિકલ્પ) જાળવી. એટલે કદાચ જ્ઞાન દર્શન હોય પણ સ્વરાં અને
ન પણ હોય. ” ૫૧૨.

સુંજ્ઞહ જૈં સુંચરણો, સુંજ્ઞહ સુસ્સાવઓ વિં ગુણંકલિઓ ।

ઓસન્નચરણકરણો, સુંજ્ઞહ સંવિગ્ગપલ્લવરૂં ॥ ૫૧૩ ॥

અર્થ—“ સારા ચારિત્રવાળો યતિ (સાધુ) શુદ્ધ થાય છે. જ્ઞાનાદિક ગુણો
કલના કરેલો (ગુણ સહિત) સુશ્રાવક પણ શુદ્ધ થાય છે. તથા શિથિલ છે ચરણ
અને કરણ જેનું એવો સંવિગ્ન પક્ષની રુચિવાળો પણ શુદ્ધ થાય છે; (સંવિગ્ન એટલે
મોક્ષની અભિલાષાવાળા સાધુઓ. તેમના પક્ષમાં એટલે તેમની ક્રિયામાં જેની રુચિ છે
તે પણ શુદ્ધ થાય છે.) ” ૫૧૩.

સંવિગ્ગપલ્લવયાણં, લલ્લવણમેયં સમાસઓ મણિયં ।

ઓસન્નચરણકરણા વિં, જેણં કર્મં વિસોહંતિ ॥ ૫૧૪ ॥

અર્થ—“ સંવિગ્ન (મોક્ષાભિલાષી) સાધુઓનો જેમને પક્ષ છે, એટલે જેઓ
સંવિગ્નના ક્રિયાઅનુષ્ઠાનમાં આસક્ત છે તેવા પુરુષોનું (સંવિગ્ન પક્ષીનું) લક્ષણ
સમાસથી (સંક્ષેપથી) તીર્થકરોએ આ પ્રમાણે (હવે કહે છે તે પ્રમાણે) કહેલું છે,
કે જેને કરીને ચરણ અને કરણને વિષે શિથિલ થયેલા મનુષ્યો પણ જ્ઞાનાવરણાદિક
કર્મને શુદ્ધ કરે છે-સ્વપાવે છે. ” ૫૧૪.

સુંદ્ધં સુસાંહુધમ્મં, કહેંદં નિંદંદં યં નિયમમાયારં !

સુંતવસ્સિયાણ પુરંઓ, હોંદં યં સવ્વોમરાયણીઓ ॥ ૫૧૫ ॥

ગાથા ૫૧૩-જહ. સુસ્સાવગો । રૂઢ ।

ગાથા ૫૧૪-પલ્લવયાણં । મેઝાં । જેણવિકર્મમં ।

ગાથા ૫૧૫-સુહં । નિયમાયાર । સવ્વોમરાયણીઓ । સર્વેભ્યોઽપિ અવમરાત્રિકો લઘુઃ ।

અર્થ—“ શુદ્ધ (નિર્દોષ) એવા સાધુ ધર્મની લોકો પાસે પ્રરૂપણા કરે, અને પોતાના આચારની-શિથિલપણા વિગેરેની નિંદા કરે, તથા સારા તપસ્વી સાધુઓની પાસે સર્વથી પળ લઘુ થાય એટલે તરતના દીક્ષિત સાધુથી પળ પોતાના આત્માને લઘુ માને. ” ૫૧૫.

વંદેઝ નઈ વંદાવઝ, કિંયકમ્મં કુંણઝ કારંવે નેયં ।

અર્ત્તદ્વા નં વિ દિરંલ્લઝ, દેઝં સુસાંહૂળ બોહેઝં” ॥ ૫૧૬ ॥

અર્થ—“ વળી લઘુ એવા પળ સંવિગ્ન સાધુને પોતે વાંદે, પળ તેમની પાસે પોતાને વંદાવે નહીં. તેમનું કૃતિકર્મ (વિશ્રામણા વિગેરે વૈયાઘ્રત્ત્ય) કરે, પળ તેમની પાસે પોતાની વિશ્રામણા વિગેરે કરાવે નહીં; અને પોતાને માટે (પોતાની પાસે દીક્ષા લેવાને માટે) આવેલા શિષ્યને પોતે દીક્ષા આપે નહીં, પળ તેને પ્રતિબોધ પમાડીને સુસાધુ પાસે મોકલે—તેની પાસે દીક્ષા અપાવે, પળ પોતે આપે નહીં. ” ૫૧૬.

ઓસન્નો અત્તદ્વા, પંરમપ્પાણં ચં હંણઝ દિરંલ્લંતો ।

તં છુહંઝ ડુગ્ગઈએ, ઐહિયરં બુંડુઝ સંયં ચં ॥ ૫૧૭ ॥

અર્થ—“ઉપરલી ગાથામાં કહ્યા પ્રમાણે ન કરતાં અવસન્ન કે ૦ શિથિલ એવો છતો જે પોતાને માટે વીજાને દીક્ષા આપે છે તે તેને (શિષ્યને) અને પોતાના આત્માને હળે છે. કેમકે તે (શિષ્ય)ને દુર્ગતિમાં નાંચે છે, અને પોતાના આત્માને પળ પૂર્વની અવસ્થા કરતાં અધિકતર સંસારસમુદ્રમાં ડુવાવે છે. ” ૫૧૭.

જંહ સંરણમુવગયાણં, જીવાણ નિકિંતં એ સિરં જોઝં ।

એવં આર્યરિઓ વિ હું, ઉસ્સુત્તં પંન્નવંતો ય ॥ ૫૧૮ ॥

અર્થ—“ જેમ કોઈ માણસ પોતાને આશ્રયે આવેલા જીવોનું મસ્તક છેદે, તેમ આચાર્ય પળ જો શરણે આવેલા જીવોની પાસે ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણા કરે—તેને કુમાર્ગે પ્રવર્તીવે, તો તેને પળ તેના મસ્તક છેદનાર જેવો એટલે વિશ્વાસઘાતી જાણવો. ” ૫૧૮.

સાવજ્જજોગપરિવજ્જણાઝ, સંવુત્તમો જંઈધમ્મો ।

બીઓ સાવંઘમ્મો, તંઈઓ સંવિગ્ગપરલ્લપહો ॥ ૫૧૯ ॥

ગાથા ૫૧૬—વંદવેઝ । કૃતિકર્મ=વિશ્રામણાદિ । ગેય ।

ગાથા ૫૧૭—ડુગ્ગઈએ । બુંડુઝ ।

ગાથા ૫૧૯—સવંતસો । જંઈધમ્મો । તરઓ ।

અર્થ—“ સાવધ યોગો (પાપ સહિત યોગો)ના વર્જન થકી (સર્વ સાવધ યોગ વર્જવા થકી) યતિધર્મ સર્વોત્તમ છે તે પહેલો માર્ગ છે; ત્રીજો શ્રાવકધર્મ પણ મોક્ષમાર્ગ છે, અને ત્રીજો સંવિગ્નપક્ષનો માર્ગ છે. એ ત્રણે મોક્ષમાર્ગ છે. ” ૫૧૯.

સૈસા મિચ્છદિદ્ધી, ગિહિલિંગકુલિંગદવ્વલિંગેહિં ।

જંહ તિન્નિ યં મુલ્લપપહા, સંસારપહા તંહા તિન્નિ ॥ ૫૨૦ ॥

અર્થ—“ શેષ એટલે ઉપર કહેલા ત્રણ માર્ગ શિવાય બાકીના ગૃહિલિંગ (ગૃહિલિંગને ધારણ કરનાર), કુલિંગ એટલે યોગી ભરડા વિગેરે કુલિંગને ધારણ કરનાર તથા દ્રવ્યલિંગ એટલે દ્રવ્યથી યતિવેષને ધારણ કરનાર—એ ત્રણેને મિથ્યાદૃષ્ટિ જાણવા. જેમ ઉપરની ગાથામાં ત્રણ મોક્ષમાર્ગ કહ્યા તેમ આ ગૃહિલિંગાદિક ત્રણે સંસારના માર્ગ જાણવા, એટલે તે ત્રણે સંસારના હેતુ છે. ” ૫૨૦.

સંસારસાગરમિળં, પરિભમંતેહિં સવ્વંજીવેહિં ।

ગંહિયાણિ યં મુલ્કાણિ યં, અંતસો દવ્વલિંગાઇં ॥ ૫૨૧ ॥

અર્થ—“ આ (પ્રસિદ્ધ એવા) અનાદિ અનંત સંસારસાગરમાં પરિભ્રમણ કરતા સર્વ જીવોએ અનંતીવાર દ્રવ્યલિંગોને ગ્રહણ કર્યાં છે, અને (ગ્રહણ કરીને) મૂકી દીધાં છે; તોપણ તેમની કાંઈ પણ અર્થસિદ્ધિ થઈ નથી. ” ૫૨૧.

અચ્ચણુરત્તો જો પુણ, નં મુયઇ બહુસો વિં પન્નવિજંતો ।

સંવિગ્ગપલ્લિવયત્તં, કંરિજ્જ લંભિહિસિ તેણં પંહં ॥ ૫૨૨ ॥

અર્થ—“ વઠી અત્યંત અનુરક્ત એટલે વેષ રાખવામાં ગાઢ આસક્ત થયેલો એવો જે પુરુષ ઘણી વાર ગીતાર્થોએ હિતશિક્ષા કહ્યા (દીધા) છતાં પણ તે વેષને મૂકે નહીં, તો તેણે સંવિગ્ન પક્ષપાતીપણું અંગીકાર કરવું. (સંવિગ્ન પક્ષનો આશ્રય કરવો). તેમ કરવાથી આવતા ભવમાં તે મોક્ષમાર્ગ પામે છે. ” ૫૨૨.

કંતારોહમદ્ધાણઓમગેલન્નમાઇકજ્જેસુ ।

સવ્વાયરેણ જયંણાણ, કુણઇ જં સાહુકરણિજં ॥ ૫૨૩ ॥

ગાથા ૫૨૦—મિચ્છદિદ્ધી । તિન્નિ ઓ । સંસારપ્પહા ।

ગાથા ૫૨૧—ગંહિયાણિ અ ।

ગાથા ૫૨૨—પન્નવિજંતો—પ્રજ્ઞાપ્યમાન. । પલ્લિવયત્તં । લંભિહિસિ—લંભિહિસિ ।

ગાથા ૫૨૩—માયકજ્જેસુ । મદ્ધાણ=વિષમમાર્ગચલનં । ઓમ=દુર્મિલ્લકાલ. । ગેલન્ન=ગ્લાનત્વમ્ । સવ્વાયરેણ । જયણાઇ ।

અર્થ—“ કાંતાર (મોટું અરણ્ય એટલે અટવીમાં આવી ચડવું), રોધ (રાજાની લડાઈ વિગેરે પ્રસંગે દુર્ગમાં સંધાવું), મદ્દાણ (વિષમમાર્ગે ચાલવું), ઓમ (દુષ્કાલ) અને ગેલન્ન (ગ્લાનત્વ-રોગીપણું) ઇત્યાદિક કાર્યને (પ્રસંગોને) વિષે પળ એટલે એવા કારણ પ્રાપ્ત થયા છતાં પળ સર્વ આદર (શક્તિ) વડે કરીને યતના પૂર્વક સાધુને જે કરવા લાયક કાર્ય છે તેજ સુસાધુ કરે છે; અર્થાત્ પ્રવલ્લ કારણ પ્રાપ્ત થયા છતાં પળ સાધુએ પોતાની સર્વ શક્તિથી પોતાનું જે કર્તવ્ય છે તે યતના પૂર્વક અવશ્ય કરવું. ” ૫૨૩.

આયૈરતરસંમાણં, સુદુકરં માણસંકહે લોએ ।

સંવિગ્ગપરિલ્લયત્તં, ઔસન્નેણં ફુડં કાંઉં ॥ ૫૨૪ ॥

અર્થ—“ અહંકારે કરીને સાંકડા એટલે અભિમાનથી ભરેલા એવા આ લોક (સંસાર) ને વિષે અત્યંત આદરે કરીને (સંવિગ્ન પળાવે કરીને) સુસાધુઓનું સન્માન કરવું એ અતિ દુષ્કર છે, તેમજ અવસન્ન એટલે શિથિલ આચારવાળાને સ્ફુટ-પ્રગટપણે સંવિગ્નનું પશપાતી પળું કરવું એટલે સંવિગ્ન પક્ષના અનુરાગી થવું એ દુષ્કર છે. ” ૫૨૪.

સારણચૈઆ જે ગચ્છંનિગ્ગયા પવિહરંતિ પાસંત્યા ।

જિણવયણવાહિરા વિ ય, તેં અ પર્માણં નં કાંયવ્વા ॥ ૫૨૫ ॥

અર્થ—“ સારણા કે. સ્મારણા-ભૂલી ગયેલાનું સ્મરણ આપવું એટલે આ કામ આવી રીતે કરવું એવી વારંવાર શિક્ષા આપવાથી હૃદય પામેલા અને તેથી કરીને ગચ્છ બહાર નીકળી ગયેલા (સ્વેચ્છાએ વર્તવા માટે ગચ્છ બહાર થયેલા) એવા જે પાસંત્યાઓ સ્વેચ્છાએ વિહાર કરે છે તેઓ જિનવચનથી વાહ્ય છે, અર્થાત્ પ્રથમ શુદ્ધ ચારિત્રનું પાલન કરીને પછી પ્રમાદી થયેલા છે તેઓને પ્રમાણ રૂપ ગણવા નહીં, એટલે સાધુપણામાં ગણવા નહીં. ” ૫૨૫.

હીણસ્સ વિસુદ્ધપરુવગસ્સ, સંવિગ્ગપરુલ્લવાયસ્સ ।

જા જાં હવિજ્જં જયણા, સાં સાં સે નિર્જેરા હોઈ ॥ ૫૨૬ ॥

અર્થ—“ વિશુદ્ધ પ્રરૂપણા કરનાર, અને સંવિગ્નનો પક્ષપાત છે જેને એવા હીનની (ઉત્તરગુણમાં કાંઈક શિથિલ થયેલાની) જે જે યતના (વહુ દોષવાળી વસ્તુનું વર્જન અને અલ્પ દોષવાળી વસ્તુનું ગ્રહણ કરવું તે રૂપ યતના) હોય છે, તે તે યતના તેને નિર્જેરા રૂપ (કર્મને ક્ષય કરનારી) થાય છે. ” ૫૨૬.

સુકાઇયપરિસુદ્ધે, સંદ લાભે કુંણઇ વાંણિઓ ચિંદું ।

એવેવ ય ગીર્યથો, આયં દંદું સમાયેરહ ॥ ૫૨૭ ॥

અર્થ—“ શુલ્કાદિકે કરીને દટલે રાજાનો કર (દાણ) વિગેરે આપવાઈ કરીને શુદ્ધ અર્થાત્ દાણતું દ્રવ્ય તથા વીજો સર્વ કાઢ્યા પછી જો લાભ પ્રાપ્ત થાય તેમ હોય તો વણિક્ ચેષ્ટા (વેપાર) કરે છે; એવીજ રીતે ગીતાર્થ મુનિ પળ શાસ્ત્રના જ્ઞાનથી આય કે. લાભને જોડીને આચરણ (કાર્ય) કરે છે, અર્થાત્ અલ્પ દોષવાહું અને વહુ લાભ-વાહું કાર્ય યતના પૂર્વક કરે છે. ” ૫૨૭.

આમુકજોગિણો ચિંઅ, હવંદ થોવા વિ તૈસ જીવદયા ।

સંવિગ્ગપસ્વજયણા, તો દિદ્ધીં સાંહુવગ્ગસ્સ ॥ ૫૨૮ ॥

અર્થ—“ નિશ્ચે ચોતરફથી સર્વે પ્રકારે મૂક્યા છે સંયમના યોગ (વ્યાપાર) જેણે એવા તે સાધુના હૃદયમાં થોડી પળ જો જીવદયા હોય, તો તે સંવિગ્ગ પક્ષવાળા (મોક્ષના અભિલાષી) સાધુવર્ગની યતના (જીવદયા) તીર્થકરોઈ જોણી છે; અર્થાત્ તે મોક્ષાભિલાષી ને સંવિગ્ગપક્ષી હોવાથી તેની યતના તીર્થકરોઈ પ્રમાણ રૂપ ગણી છે. ”

કિં મૂસંગાણ અત્થેણ, કિં વાં કાંગાણ કંણગમાલાઈ ।

મોહમલ્લખવિલિઆણં, કિં કંજ્જુર્વણસમાલાઈ ॥ ૫૨૯ ॥

અર્થ—“ મૂષકો (હંદરો)ને સુવર્ણ વિગેરે અર્થ (ધન) વડે કરીને શું પ્રયોજન છે ? મૂષક પાસે ધન હોય તો તેથી તેનું શું કાર્ય સાધી શકાય ? કાંઈજ નહીં. અથવા કાગડાઓને સુવર્ણની માલ્યાઈ કરીને શું પ્રયોજન છે ? કાગડા પાસે સુવર્ણની માલ્યા હોય તો તેથી તેને શો ફાયદો ? કાંઈજ નહીં. તેવીજ રીતે મોહમલ્લ (મિથ્યાત્વાદિક કર્મ રૂપી મલ) વડે કરીને લીંપાણા પ્રાણીઓને આ ઉપદેશમાળા (ઉપદેશની પરંપરા) આ કરીને શું પ્રયોજન છે ? અર્થાત્ બહુલકર્મીને આ ઉપદેશમાળા કાંઈ પળ કામની નથી. ” ૫૨૯.

ચરણકરણાલસાણં, અંવિણયવહુલાણ સંયયજોગમિંણં ।

ન મૈણી સંયસાહસ્સો, આબજ્ઞાઈ કુંચ્છમાસસ્સ ॥ ૫૩૦ ॥

ગાથા ૫૨૭-સુકાઈપરિસુદ્ધે-સંકાઈપરિસુદ્ધ । શુલ્કાદિના રાજ્યદેયદ્રવ્યાદિના પરિસુદ્ધે । દિદ્ધં ।

ગાથા ૫૨૮-જોગિણ-જોગિણુ । હવંદ હુ ।

ગાથા ૫૨૯-મૂસંગાણ=મૂષકાણામ્ । કંણગમાલાઈ । મોહમલ્લખવિલિઆણ=મોહમલાવલિપ્તાનામ્ ।

ગાથા ૫૩૦-કુત્તિતાં ભાષા યસ્ય તસ્ય કાકસ્યેત્યર્થઃ ।

અર્થ—“ પાંચ મહાવ્રતાદિક ચરણ અને પિંડવિશુદ્ધ્યાદિક કરણને વિષે આલ્સુ તથા અવિનયવડે વહુલ દટલે ઘણા અવિનયવાળા એવા પુરુષોને આ ઉપદેશમાલા પ્રકરણ નિરંતર અયોગ્ય છે, અર્થાત્ તેઓને આ ઉપદેશ આપવા યોગ્ય નથી. કેમકે સો હજાર (લાખ)ના મૂલ્યવાળો મણિ કુત્તિસત ભાષાવાળા કાગડાને (કાગડાની કોટે) ઘાંધવા લાયક નથી. ” ૫૩૦.

નાઝળ કંચલગયામલં વં સંભાવઓ પંહ સંવં ।

ધમ્મંમિ નામ સીઈજ્જઈ તિં° કર્મમાઈ ગંરુઆઈ ॥ ૫૩૧ ॥

અર્થ—“ કરતલમાં રહેલા આમલક (આમલાના) ફલની જેમ અથવા અમલ કે° નિર્મલ ક કે° પાણીની જેમ સદ્ભાવથી (સત્ય બુદ્ધિથી) સર્વ (જ્ઞાનાદિ રૂપ) મોક્ષમાર્ગ જાણીને પણ આ જીવ ધર્મને વિષે (નામ સંભાવનાને અર્થે છે) પ્રમાદી થાય છે. તેમાં તે પ્રાણીના ગુરુકર્મોજ કારણ છે, અર્થાત્ તે જીવ ભારેકમીં હોવાથી—જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મની વહુલતા હોવાથી તે જાણતો સતો પણ ધર્મ કરતો નથી. ” ૫૩૧.

ધમ્મંત્થકામસુલ્લેસુ, જંસ્સ ભાવો જંહિં જંહિં રમ્મઈ ।

વેરંગ્ગેગંતરસં, નં ઈમં સંવં સુંહાવેઈ ॥ ૫૩૨ ॥

અર્થ—“ ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચાર પુરુષાર્થોને વિષે જે પ્રાણીનો ભાવ (અભિપ્રાય) જે જે (ભિન્ન ભિન્ન) પદાર્થોને વિષે રમે છે (વર્તે છે); દટલે પ્રાણીઓનો અભિપ્રાય ભિન્ન ભિન્ન પદાર્થોમાં હોય છે, માટે જેને વિષે વૈરાગ્યનોજ એકાંત રસ રહેલો (ભરેલો) છે એવું (વૈરાગ્ય રસમય) આ ઉપદેશમાલા પ્રકરણ સર્વ પ્રાણીઓને સુખકર નથી (સુખ ઉત્પન્ન કરતું નથી); કિંતુ વૈરાગ્યવાળા પુરુષોનેજ આ પ્રકરણ સુખ ઉપજાવે છે. ” ૫૩૨.

સંજમતવાલસાણં, વેરંગ્ગકહા નં હોઈ કંનસુહા ।

સંવિગ્ગપરિલયાણં, હુંજ વં કેસિંચિ નાંણીણં ॥ ૫૩૩ ॥

અર્થ—“ સત્તર પ્રકારના સંયમ તથા તપસ્યાને વિષે આલ્સુ (પ્રમાદી) એવા પુરુષોને વૈરાગ્યકથા કર્ણને સુખકારી થતી નથી, પ્રમાદીને વૈરાગ્યની વાર્તા રુચતી નથી; પરંતુ સંવિગ્ગ પક્ષવાળા (મોક્ષની અભિલાષાવાળા)ને અથવા કેટલાક જ્ઞાનીનેજ વૈરાગ્ય કથા કર્ણને સુખકારી થાય છે, સર્વને સુખકારી થતી નથી. ” ૫૩૩.

ગાથા ૫૩૧—સીઈજ્જઈ=વિપીદતિ—પ્રમાદો ભવતિ ।

ગાથા ૫૩૨—મોલ્લેસુ । વેરાગોગતરસં । સહાવેઈ ।

ગાથા ૫૩૩—હુજ્જવિ । કેસિંચ । નાણેણં ।

સોઝેણ પર્ગરણમિણં, ધંમે જાઓ નં ઉજ્જમો જૈસ્સ ।

નૈં યં જૈણિયં વેરંગં, જૌણિજ્ઞ ઔણંતસંસારી ॥ ૫૩૪ ॥

અર્થ—“ આ ઉપદેશમાળા પ્રકરણ સાંભળીને ધર્મને વિષે જેનો ઉદ્યમ થયો નથી (જે ધર્મ કરવામાં ઉદ્યમી થયો નથી), તથા જેને પંચેન્દ્રિય વિષય ત્યાગરૂપ વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો નથી તેને (તે પ્રાણીને) અનંતસંસારી એટલે એ જીવ અનંત-સંસારી છે એમ જાણવું, અર્થાત્ અનંતસંસારી જીવનેજ ઘણો ઉપદેશ પણ વૈરાગ્ય-જનક થતો નથી. ” ૫૩૪.

કમ્માણ સુબહુઆણૈવસમેણ ઉવ્વગચ્છઈ ઈમં સંઘ્વં ।

કમ્મમલચિક્કણાણં, વૈચ્છઈ પાસેણ ભંનંતં ॥ ૫૩૫ ॥

અર્થ—“ પ્રાણી અત્યંત ઘણાં કર્મોના ઉપશમે કરીને (ક્ષયોપશમે કરીને) એટલે તે તે જાતિના કર્મના આવરણના ક્ષયવડે કરીને આ (પ્રત્યક્ષ) સર્વ (ઉપદેશમાળા રૂપ તત્ત્વાર્થના સમૂહ)ને પામે છે; પરંતુ કર્મના મલ્લવડે ચિક્કણા થયેલા (લીંપાયેલા) એટલે જેણે ગાઢ કર્મ વાંધેલાં છે એવા પુરુષોને આ પ્રકરણ કહ્યું છતું પણ તેની પાસે થઈને ચાલ્યું જાય છે. એટલે વારંવાર તેને ઉપદેશ કર્યા છતાં પણ તેના હૃદયમાં કર્મની ચીકાશ હોવાથી પ્રવેશ કરતું નથી. ” ૫૩૫.

ઉવ્વણસમાલમેયં, જો પઢઈ સુણઈ કુણઈ વાં હિર્યણ ।

સો જોણઈ અપ્પહિયં, નોઝણ સુહં સમાયરઈ ॥ ૫૩૬ ॥

અર્થ—“ આ ઉપદેશમાળાને જે પુરુષ ભણે છે, શ્રવણ કરે છે અથવા હૃદયમાં ધારણ કરે છે એટલે હૃદયમાં તેના અર્થની ભાવના કરે છે તે પુરુષ આત્મહિત (આલોક તથા પરલોકના હિત)ને જાણે છે, અને તેને જાણીને શુભ એટલે સમ્યક્ પ્રકારે તે દ્વિતનું આચરણ કરે છે. ” ૫૩૬.

ધંતમણિદામસસિગયણિહિ, પયપઢમસ્સરાભિહાણેણ ।

ઉવ્વણસમાલપગરણમિણમો રઈઅં હિંઅઢાણ ॥ ૫૩૭ ॥

અર્થ—“ ધંત, મણિ, દામ, સસિ, ગય અને ણિહિ-એટલાં પદોના જે પ્રથમ અક્ષરો ધંકાર, મકાર, દાકાર, સકાર, ગકાર અને ણિકાર- તેણે કરીને જેનું નામ જણાય

છે એવાં એટલે ધંમદાસગણિં આ ઉપદેશમાળાં પ્રકરણ પોતાનાં અને પરનાં (ભવ્ય જીવોનાં) હિતને માટે રચ્યું છે. ” ૫૩૭.

જિંણવયણકપ્પરુલ્લો, ઈણેગસુત્તથસાલિવિચ્છિન્નો ।

તેવનિયમકુસુમગુચ્છો, સુગ્ગઈફલબંધણો જૈયઈ ॥ ૫૩૮ ॥

અર્થ—“ અનેક સૂત્રાર્થ રૂપી શાખાઓવડે વિસ્તાર પામેલો, તપ અને નિયમરૂપ પુષ્પોના ગુચ્છવાળો તથા દેવ મનુષ્યરૂપ સદ્ગતિ રૂપી ફળની નિષ્પત્તિવાળો (સદ્ગતિને બંધાવનારો) આ જિનવચન (દ્વાદશાંગી) રૂપ કલ્પવૃક્ષ (મનવાંછિત ફળ આપનાર) જય પામે છે—સર્વોત્કૃષ્ટપણે વર્તે છે. ” ૫૩૮

જુગ્ગાં સુસાહુવેરગ્ગિઆણ, પૈરલોગપતિઆણં ચૈ ।

સંવિગ્ગપરુલ્લોઆણં, દાયંવા બહુસુઆણં ચ ॥ ૫૩૯ ॥

અર્થ—“ સુસાહુઓને, વૈરાગ્યવાળા શ્રાવકોને અને પરલોકના સાધનમાં પ્રસ્થિત થયેલા—ચાલેલા (ઉદ્યમવાળા) એવા સંવિગ્ગ પક્ષીઓને યોગ્ય એવી આ ઉપદેશમાળા વહુશ્રુત (પંડિતો)ને આપવા યોગ્ય છે. એટલે આ ઉપદેશમાળા પંડિતોનેજ આનંદ આપનારી છે, પણ મૂર્ખને આનંદ આપનારી નથી. ” ૫૩૯.

ઈય ધર્મદાસગણિના, જિંણવયણવણસકજમાલાણ ।

માલ વ્વ વિવિહકુસુમા, કહીઆય સુસીસવગ્ગસ્સ ॥ ૫૪૦ ॥

અર્થ—“ આ પ્રમાણે શ્રીધર્મદાસગણિં (શ્રીધર્મદાસગણિં નામના આચાર્ય મહારાજે) જિનવચનના ઉપદેશના કાર્યની માળા (પરંપરા)એ કરીને પુષ્પમાળાની જેમ વિવિધ પ્રકારના ઉપદેશના અક્ષરોરૂપી પુષ્પવાળી આ ઉપદેશમાળા સારા શિષ્યોના સમૂહને અભ્યાસ કરવા માટે કહીછે—કરી છે. ” ૫૪૦.

સંતિકરી વુઠ્ઠિકરી, કલ્લાણકરી સુમંગલકરી યૈ ।

હોઈ કહંગસ્સ પૈરિસાણ, તંહ ય નિવ્વાણફલદાઈ ॥ ૫૪૧ ॥

અર્થ—“ આ ઉપદેશમાળા કથક કે વક્તાને (વ્યાખ્યા કરનારને) તથા પર્વદને (શ્રવણ કરનારને) ક્રોધાદિકની શાંતિ કરનારી, જ્ઞાનાદિક ગુણોની વૃદ્ધિ કરનારી, કલ્યાણ

ગાથા ૫૩૮—સાલ—શાખા । સોગડ ।

ગાથા ૫૩૯—જોગ્ગો । વેરગિયાણ । પતિયાણ । પરલોચાવુચ્છિદ્યાણં ચ । પલિચયાણં । બહુસુયાણં ।

ગાથા ૫૪૦—વયણવણસ । કજમલયાઓ । માલુ વ્વ । કુસુમા । કહિઆય ।

ગાથા ૫૪૧—કલ્લાણકરિ સુમંગલકરેશ્વ । હોડ । તંહઈ । ફલદાઈ । પૈરિસાણ=પર્વદઃ ।

करनारी एटले आ लोकमां धनादिक संपत्ति अने परभवमां वैमानिक ऋद्धिने प्राप्त कराव-
नारी, सुमांगल्य (भला मंगलिकने) करनारी अने परलोकने विषे निर्वाण (मोक्ष)
रूप फलने आपनारी थाय छे. अर्थात् आ प्रकारनुं व्याख्यान करवाथी तथा श्रवण
करवाथी मोड़ुं फल प्राप्त थाय छे. ” ५४१.

इत्थं समंपइ इणमो, मालाउवएसपगरणं पैगयं ।

गाहाणं सव्वाणं, पंचसया चैव चालीसा ॥ ५४२ ॥

अर्थ—“ आ प्राकृत उपदेशमाला प्रकरण अहींआं समाप्त करीए छीए. प्रथमथी
आरंभीने अहींआं सुधी जो छन्दविशेष गाथा गणीए तो सर्व गाथाओनी संख्या पाचसो
अने चालीश छे. (बे गाथाओ प्रक्षेप समजवी) ” ५४२

जावय लवणसमुद्रो, जावय नखत्तमंडिओ मेरू ।

तावय रइया माला, जयंमि थिरंथावरा होउं ॥ ५४३ ॥

अर्थ—“ ज्यां सुधी (आ जगतमां) लवण समुद्र शाश्वतो वर्ते छे, अने ज्या
सुधी नक्षत्रोथी शोभित थयेलो शाश्वत मेरु पर्वत वर्ते छे, त्यां सुधी आ रचेली उपदेश-
माला जगतने विषे स्थिर (शाश्वत) पदार्थनी जेम स्थावरके० स्थिर थाओ. ” ५४३

अखवरमत्ताहीणं, जं चियं पंडियं अयाणमाणेणं ।

तं खंमह मज्झं सव्वं, जिणवयणविणिग्गया वंणी ॥ ५४४ ॥

अर्थ—“ आ प्रकरणने विषे अक्षरथी अथवा मात्राथी हीन के अधिक एवं काइ
पण में अजाणतां (अज्ञानपणाथी) कहुं होय ते सर्व मारी भूलने जिनेश्वरना मुखथी
नीकलेली वाणी श्रुतदेवी क्षमा करो. ”

गाथा ५४२—इणमो । पगयं=प्राकृतम् । सव्वगं । चालिसा ।

गाथा ५४३—जावइ । मेरु । होइ ।

॥ इति श्रीधर्मदासगणिविरचित-
सुपदेशमालाप्रकरणम् ॥

श्रीरामविजयजी गणिकृत टीकाना भाषांतर
युक्त श्रीउपदेशमाळा भाषान्तर संपूर्ण.

આ ગ્રંથ છપાવીને બહાર પાડવામાં ભાવનગરના શ્રાવિકા સમુદાય પૈકી જેણે જેણે મદદ આપી છે તેમનાં નામોનું લીસ્ટ.

૩૮૩) વાઈ ફવેર—તે શા. વીરચંદ ફતેચંદની વિધવા.

તેમના શ્રેયાર્થે શા. કુંવરજી આણંદજી હથુ.

૧૨૦) વાઈ જતન—તે શા. આણંદજી પરશોતમની પુત્રી.

હાલ સાધ્વી કંચનશ્રી થયા છે તે.

૬૦) વાઈ અમૃત—તે વોરા કલ્યાણજી સવચંદની પુત્રી.

હાલ સાધ્વી જંબુશ્રી થયા છે તે.

૨૩) ગુરુળીજી શ્રી લાભશ્રીજી હથુ અમદાવાદથી આવ્યા તે.

૫૧૬૥૥૥ પરચુરણ રકમે આપ્યા તેની વિગત—

૨૫૧ વાઈ ધોળી.

૨૫૧ વાઈ ચકુ.

૨૫૧ વાઈ રામ.

૨૦૧ વાઈ નંદુ.

૧૫૧ વાઈ લાડકી.

૧૨૧ વાઈ મોતી.

૧૦૧ વાઈ મળી.

૧૦૧ વાઈ કાલી.

૧૦૧ વાઈ દેવકોર.

૫૧ વાઈ ગિરજા.

૫૧ વાઈ હરકોર.

૫૧ વાઈ મળી.

૫૧ વાઈ મોતી.

૫૧ વાઈ વીજી.

૨૫૧ વાઈ હરકોર.

૨૫૧ વાઈ પાર્વતી.

૨૫૧ વાઈ રૂપાલી.

૨૦૧ વાઈ અમૃત.

૧૨૥ વાઈ કુંવર.

૧૦૧ વાઈ હજમ.

૧૦૧ વાઈ શીળી.

૧૦૧ વાઈ જીવી.

૧૦૧ વાઈ લાથી.

૫૧ વાઈ ફરમર.

૫૧ વાઈ પાર્વતી.

૫૧ વાઈ નંદુ.

૫૧ વાઈ મોંઘી.

૫૧ વાઈ માકુ.

૨૫૧ વાઈ પોતી.

૨૫૧ વાઈ આધાર.

૨૦૧ વાઈ હજમ.

૧૫૧ વાઈ કસ્તુર.

૧૨૥ વાઈ સમરત.

૧૦૧ વાઈ મોતી.

૧૦૧ વાઈ જેકોર.

૧૦૧ વાઈ મળી.

૧૦૧ વાઈ.

૫૧ વાઈ વીજી.

૫૧ વાઈ દીવાલી.

૫૧ વાઈ પુની.

૫૧ વાઈ કંકુ.

૫૧ વાઈ ચંચલ.

૫૧૬૥૥૥

